

**ULUSLAşMA SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE SOSYO-
KÜLTÜREL VE EKONOMİ ALANLARINDA
DÜZENLENEN KONGRELER VE BASINA
YANSIMALARI (1923-1950)**

Semra KOÇLU

DOKTORA TEZİ

**ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
ANABİLİM DALI**

TEZ YÖNETİCİSİ

Prof. Dr. Erdal AYDOĞAN

2023

Her Hakkı Saklıdır

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

Semra KOÇLU

ULUSLAŞMA SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE SOSYO-KÜLTÜREL VE
EKONOMİ ALANLARINDA DÜZENLENEN KONGRELER VE
BASINA YANSIMALARI
(1923-1950)

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Erdal AYDOĞAN

ERZURUM – 2023

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP
TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof.Dr.Erdal AYDOĞAN danışmanlığında, Semra (KILIÇ) KOÇLU tarafından hazırlanan bu çalışma 06/03/2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman :	Prof.Dr.Erdal AYDOĞAN	İmza: Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi :	Prof.Dr.Mevlüt ÖZBEN	İmza: Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi :	Prof.Dr.Asaf ÖZKAN	İmza: Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi :	Doç.Dr.Hüseyin KEMLİ	İmza: Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi :	Doç.Dr.Mustafa ÖZYÜREK	İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 06/03/ 2023

Prof. Dr. S.Esin DAYI

Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “**Uluslaşma Sürecinde Türkiye’de Sosyo-Kültürel ve Ekonomi Alanlarında Düzenlenen Kongreler ve Basına Yansımaları (1923-1950)**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek herhangi bir yönetime başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yaparak yararlandığımı belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Adı ve Soyadı: Semra KOÇLU (KILIÇ)

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Tarih:06.03.2023

ÖZET

Cumhuriyet Dönemi, yeni Türkiye'nin her alanda yokluktan var olma mücadelesini ortaya koymaktaydı. Bu bağlamda Cumhuriyetin ilan edilmesinden hemen sonra bir dizi yenileşme ve reform hareketleri görüldü. Sosyal, kültürel ve ekonomi alanlarında yapılan yenilik hareketleriyle ulus-devletin inşa süreci başladı. Kısacası Türk inkılaplarının hayat bulduğu yıllar, zamanın ve koşulların değişmesine paralel bir şekilde gelişim, atılım ve dönüşümü öngören dinamik bir süreç olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki Cumhuriyetçi kadro, ortaya konulan temel ilkelerinden bir devlet politikası oluşturmuştur. Genç Türkiye kuruluş sürecinde uluslararası alanda tanınmak ve gelişmek adına sosyal, kültürel, eğitim, ekonomi, turizm, sağlık, spor ve basın gibi birçok alanda düzenlenen ulusal ve uluslararası kongrelere katılmış ve destek vermiştir. İsmet İnönü dönemi de bu gelişim ve atımların tamamlayıcısı olmuştur. 1923-1950 yıllarını kapsayan bu tez çalışmasında da tespit edilen kongreler vasıtasıyla temel olarak Türkiye'nin uluslaşma sürecine etkisi ve/veya katkısı, sosyo-kültürel ve ekonomik yönlerden irdelenmeye ve aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ulus, Ulus-devlet, Kongre, Hükümet Politikaları, Uluslaşma

ABSTRACT

The Republican Era revealed the struggle of the new Turkey to exist out of nothingness in every field. In this context, a series of innovation and reform movements were seen immediately after the proclamation of the Republic. The process of building the nation-state began with the innovation movements in the social, cultural and economic fields. In short, the years in which Turkish revolutions came to life have been a dynamic process that foresees development, breakthrough and transformation in parallel with the change of time and conditions. The Republican cadre, led by Mustafa Kemal Atatürk, formed a state policy from its basic principles. Young Turkey participated in and supported national and international congresses held in many fields such as social, cultural, education, economy, tourism, health, sports and the press in order to be recognized and developed in the international arena. İsmet İnönü period was the complement of these developments and breakthroughs. In this thesis study covering the years 1923-1950, the effect and/or contribution of Turkey to the nationalization process was tried to be examined and conveyed from socio-cultural and economic aspects through the congresses determined.

Keywords: Nation, Nation-state, Congress, Government Policies, Nationalization

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL TUTANAĞI.....	I
YEMİN METNİ	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖNSÖZ	XII
KAYNAKÇA.....	XV
GİRİŞ	1
A- KONUNUN AMACI VE ÖNEMİ.....	1
I- Kaynak Değerlendirmesi	1
B- KAVRAMSAL ÇERÇEVE	2
I- Kurultay, Şura ve Kongre Kavramları	3
II- Ulus, Ulus-Devlet, Ulusçuluk ve Uluslaşma Kavramları.....	5
1- Atatürk Dönemi Uluslaşma Politikası	8
2- İnönü Dönemi Uluslaşma Politikası.....	10

BİRİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ SOSYO-KÜLTÜREL VE EĞİTİM ALANLARINDA DÜZENLENEN KONGRELER VE BASINA YANSIMALARI (1923-1938)

A- EĞİTİM KONGRELERİ	14
I- Heyet-i İlmiye Toplantıları	16
1- Birinci Heyet-i İlmiye Toplantısı (15 Temmuz – 15 Ağustos 1923)	16
a- Basına Yansımaları	18
2- İkinci Heyet-i İlmiye Toplantısı (21 Nisan – 1 Mayıs 1924)	20
a- Basına Yansımaları	22
3- Üçüncü Heyet-i İlmiye Toplantısı (25 Aralık 1925 – 8 Ocak 1926)	22
a- Basına Yansımaları	24
B- KÜLTÜR KONGRELERİ	24
I- Tarih Kongreleri	25
1- Birinci Türk Tarih Kongresi (2-11 Temmuz 1932).....	26
a- Basına Yansımaları	30

2- İkinci Türk Tarih Kongresi (20-25 Eylül 1937)	32
a- Basına Yansımaları	35
II- Dil Kongreleri.....	37
1- Birinci Türk Dil Kongresi (26 Eylül – 4 Ekim 1932).....	39
a- Basına Yansımaları	41
2- İkinci Türk Dil Kongresi (18-28 Ağustos 1934).....	42
a- Basına Yansımaları	44
a- Basına Yansımaları	46
C- BASIN KONGRELERİ	48
I- 4. Beynelmilel Ajanslar Kongresi (25-29 Mayıs 1929).....	48
a- Basına Yansımaları	50
II- Birinci Basın Kongresi (25-28 Mayıs 1935)	50
a- Basına Yansımaları	53
D- TURİZM, SPOR VE GENÇLİK KONGRELERİ.....	55
I- Beynelmilel Turizm İttifakı Kongresi (31 Mayıs – 5 Haziran 1930)	55
1- Beynelmilel Turizm Kongresi’nin Örgütlenmesi	56
2- Türkiye Cumhuriyeti’nin Beynelmilel Turizm İttifakı’na Katılması	57
3- Beynelmilel Turizm Kongresi’nin İstanbul’da Düzenlenmesi	57
4- Kongre Programı	58
5- Kongrede Alınan Kararlar	61
6- Basına Yansımaları.....	62
II- Spor Kongreleri	63
1- İdman İttifakı Cemiyetleri Kongresi (Sekizinci Spor Kongresi) (13-18 Nisan 1936)	67
a- Basına Yansımaları	69
III- Gençlik Kongresi	71
1- Milli Türk Talebe Birliği Kongresi (Aralık 1933-Ocak 1934)	74
a- Basına Yansımaları	75
E- SANAT VE KADIN KONGRELERİ.....	75
I- Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği Kongresi (26 Temmuz 1931).....	77
1- Basına Yansımaları.....	79
II- Müzik Kongresi (26-29 Kasım 1934).....	80
1- Basına Yansımaları.....	83
III- Kadınlar Kongresi	84

1- İstanbul 12. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi (18-24 Nisan 1935).....	86
a- Kongre Hazırlıkları	88
b- Kongreye Katılanlar	89
c- Kongre Programı	89
d- Kongre Kararları	91
e- Basına Yansımaları	91
F- SAĞLIK KONGRELERİ	93
I- Milli Türk Tıp Kongreleri	95
1- Birinci Millî Türk Tıp Kongresi (1-3 Eylül 1925)	95
2- İkinci Milli Türk Tıp Kongresi (11-13 Eylül 1927)	96
3- Üçüncü Milli Türk Tıp Kongresi (17-19 Eylül 1929).....	97
a- Basına Yansımaları	98
4- Dördüncü Milli Türk Tıp Kongresi (22-24 Eylül 1931)	98
a- Basına Yansımaları	99
5- Beşinci Milli Türk Tıp Kongresi (20-22 Ekim 1933).....	99
a- Basına Yansımaları	100
6- Altıncı Ulusal Türk Tıp Kurultayı (7-9 Ekim 1935)	101
a- Basına Yansımaları	101
7- Yedinci Ulusal Türk Tıp Kurultayı (17-19 Ekim 1938).....	102
a- Basına Yansımaları	103
G- MESLEKÎ VE ULAŞIM KONGRELERİ	105
I- Avukatlar Birliği Kongresi (5-8 Ocak 1934).....	105
1- Basına Yansımaları.....	106
II- Ulaşım Kongreleri	107
1- Türk Tayyare Cemiyeti'nin Düzenlediği Kongreler / Türk Hava Kongreleri (1925-1936)	109
a- Türk Tayyare Cemiyeti'nin Kurulması.....	109
b- Türk Tayyare Cemiyeti'nin Düzenlediği Kongreler.....	109
c- Basına Yansımaları	112

İKİNCİ BÖLÜM
ATATÜRK DÖNEMİ EKONOMİ ALANINDA DÜZENLENEN KONGRELER
VE BASINA YANSIMALARI (1923-1938)

A- BİRİNCİ TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ (17 Şubat – 4 Mart 1923).....	115
I- Kongrenin Toplanması	116
II- Kongre Hazırlıkları.....	116
III- Kongreye Katılanlar	116
IV- Kongre Programı.....	117
V- Kongre Kararları	118
VI- Basına Yansımaları	120
B- SANAYİ KONGRELERİ	121
I- Birinci Sanayi Kongresi (22-29 Nisan 1930)	121
1- Basına Yansımaları.....	125
II- İkinci Sanayi (Endüstri) Kongresi (20-24 Ocak 1936).....	126
1- Basına Yansımaları.....	128
C- BİRİNCİ TÜRKİYE ZİRAAT KONGRESİ (14-19 Ocak 1931).....	129
I- Basına Yansımaları	137
D- TARIM-TARIMSAL ÜRÜNLER BAZINDA YAPILAN KONGRELER	138
I- Tütün Kongreleri.....	139
1- Birinci Tütün Kongresi (1-6 Şubat 1932).....	140
a- Basına Yansımaları	141
2- İkinci Tütün Kongresi (15-18 Nisan 1934)	142
a- Basına Yansımaları	144
II- Fındık Kongresi	145
1- Birinci Ulusal Fındık Kongresi (1. Milli Fındık Şûrası) (10-12 Ekim 1935)	145
a- Basına Yansımaları	148
III- Üzüm Kongresi	149
1- Birinci Ulusal Çekirdeksiz Kuru Üzüm Kongresi (10-14 Mart 1937).....	149
a- Basına Yansımaları	151
E- HAYVANCILIK-HAYVANSAL ÜRÜNLER BAZINDA YAPILAN KONGRELER.....	152
I- Yumurtacılık Kongresi (12-14 Şubat 1934)	152

1- Basına Yansımaları.....	156
II- Birinci Balıkçılık Kongresi (1-6 Aralık 1936)	157
1- Kongrenin Toplanma Amacı	159
2- Kongre Programı	160
3- Basına Yansımaları.....	161
F- TÜRK TİCARET VE SANAYİ ODALARI KONGRELERİ	162
I- Dördüncü Türk Ticaret ve Sanayi Odaları Kongresi (23 Mayıs 1935)	164
1- Basına Yansımaları.....	166

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNÖNÜ DÖNEMİ SOSYO-KÜLTÜREL ALANDA DÜZENLENEN KONGRELER VE BASINA YANSIMALARI (1938-1950)

A- EĞİTİM KONGRELERİ	168
I- Maarif Şuraları.....	168
1- Birinci Maarif Şurası (17-29 Temmuz 1939).....	168
a- Basına Yansımaları	172
2- İkinci Maarif Şûrası (15-21 Şubat 1943).....	175
a- Basına Yansımaları	177
3- Üçüncü Milli Eğitim Şûrası (2-10 Aralık 1946)	179
a- Basına Yansımaları	181
4- Dördüncü Milli Eğitim Şûrası (22-31 Ağustos 1949)	184
a- Basına Yansımaları	187
B- KÜLTÜR KONGRELERİ	188
I- Birinci Coğrafya Kongresi (6-21 Haziran 1941)	189
1- Basına Yansımaları.....	191
II- Tarih Kongreleri	191
1- Üçüncü Türk Tarih Kongresi (15-20 Kasım 1943)	192
a- Basına Yansımaları	194
2- Dördüncü Türk Tarih Kongresi (10-14 Kasım 1948)	194
a- Basına Yansımaları	196
C- BASIN-YAYIN KONGRELERİ	197
I- Birinci Türk Neşriyat Kongresi (1-5 Mayıs 1939)	198

1- Basına Yansımaları.....	203
II- Türk Basın Birliği Kongreleri	204
1- Türk Basın Birliği'nin Birinci Umumi Kongresi	205
a- Basına Yansımaları	206
2- Türk Basın Birliği İkinci Umumi Kongresi.....	207
a- Basına Yansımaları	208
3- Türk Basın Birliği Üçüncü Genel Kongresi	208
a- Basına Yansımaları	210
D- MESLEKÎ, SPOR VE SAĞLIK KONGRELERİ.....	210
I- Birinci Türk Kooperatifçilik Kongresi (21-25 Aralık 1944)	211
1- Basına Yansımaları.....	213
II- Birinci Beden Eğitimi ve Spor Şurası (18-24 Şubat 1946)	214
1- Basına Yansımaları.....	216
II- Sağlık Kongreleri.....	217
1- Sekizinci Milli Türk Tıp Kongresi (18-20 Ekim 1943).....	217
a- Basına Yansımaları	218
2- Dokuzuncu Milli Türk Tıp Kongresi (21-23 Ekim 1946)	219
a- Basına Yansımaları	220
3- Onuncu Milli Türk Tıp Kongresi (4-7 Ekim 1948).....	221
a- Basına Yansımaları	222
4- On Birinci Milli Türk Tıp Kongresi (16-19 Ekim 1950)	222
a- Basına Yansımaları	223

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İNÖNÜ DÖNEMİ EKONOMİ ALANINDA DÜZENLENEN KONGRELER VE BASINA YANSIMALARI (1938-1950)

A- BİRİNCİ KÖY VE ZİRAAT KALKINMA KONGRESİ (27-31 Aralık 1938)..	226
I- Basına Yansımaları	228
B- TİCARET VE SANAYİ ODALARI BEŞİNCİ UMUMİ KONGRESİ (23-28 Ekim 1939)	230
C- TARIMSAL ÜRÜNLER BAZINDA YAPILAN KONGRELER.....	233
I- Pamuk Kongresi (2-5 Ocak 1941)	233

1- Basına Yansımaları.....	236
II- Tütün Kongresi (18-20 Ekim 1943)	238
1- Basına Yansımaları.....	240
III- Üçüncü Milletlerarası Üzüm, Üzüm Suyu ve Şarap Kongresi (2-6 Ekim 1947)	241
1- Basına Yansımaları.....	243
IV- Türkiye Birinci Zeytincilik Kongresi (14-18 Kasım 1949)	245
1- Basına Yansımaları.....	247
D- İKİNCİ TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ (22-27 Kasım 1948)	248
I- Basına Yansımaları	252
SONUÇ	254
EKLER	257
BELGELER VE GAZETELER.....	258
FOTOĞRAFLAR	280

ÖNSÖZ

Ulus, ulusçuluk, ulus-devlet ve uluslaşma kavramları, yeni Türkiye'nin kuruluş sürecinde önemli kavramlar olarak yer etmiştir. Birbirlerini bütünleyen bu kavramlar, toplum modernleşmesinde ve devlet yapılanmasında etkili olmuştur. Bu kavramlar altında şekillenen Türkiye Cumhuriyeti, bir modernleşme ve restorasyon sürecine girmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan uluslaşma ve modernleşme süreci, yeni Türkiye'de yapısal reformların en somut örneklerinin gerçekleştiği dönem olmuştur. Bu dönemde eğitim, ekonomi, hukuk, kültür, sanat ve spor gibi birçok alanlarda reformlar hayata geçirilmiştir.

“Uluslaşma Sürecinde Türkiye’de Sosyo-Kültürel ve Ekonomi Alanlarında Düzenlenen Kongreler ve Basına Yansımaları” başlıklı tez çalışması kapsam olarak 1923-1950 arası dönemi içermektedir. Bu bağlamda araştırma sürecinde tespit edilen kongreler, uluslaşma vurgusu üzerinde bir bütün olarak verilmeye çalışılmış ve basına yansımaları ele alınmıştır. Bu sebeple konuların ele alınışı ve işlenişinde gerekli özen gösterilmeye çalışılmıştır. Tarihsel süreç, tarih biliminin gerekleri doğrultusunda sebep-sonuç ilişkisi içerisinde metne dönüştürülmüştür. Araştırma safhasında birincil ana kaynaklar ve arşivlerden faydalanma yoluna gidilmiştir.

Tez çalışması giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın “Giriş” kısmında tezin kapsamında önemli bir yere sahip olan kavramlar, “Kavramsal Çerçeve” başlığında aktarılmaya çalışılmıştır. Daha sonra bu kavramların hem uluslaşma sürecinin hem de kongrelerin oluşumuna sağladığı katkılara değinilmiştir. Ayrıca Atatürk ve İnönü Dönemi ayrımıyla Türkiye'nin uluslaşma politikasına yer verilmiştir.

Birinci Bölüm, “Atatürk Dönemi Sosyo-Kültürel Alanda Düzenlenen Kongreler ve Basına Yansımaları” başlığını taşımakta ve bu bölümde 1923-1938 arası dönemde Türkiye’de düzenlenen sosyo-kültürel kongreler, ayrı ayrı alt başlıklarda uluslaşma çerçevesinde kongreler incelenmiştir.

İkinci Bölüm, “Atatürk Dönemi Ekonomi Alanında Düzenlenen Kongreler ve Basına Yansımaları” başlığında yine Atatürk dönemi ekonomisi hakkında izahata yer verilmiş ve kalkınma sürecinde kongrelerin etkisi araştırılmıştır.

Üçüncü Bölüm, “İnönü Dönemi Sosyo-Kültürel Alanlarda Düzenlenen Kongreler ve Basına Yansımaları” başlığı altında ele alınmış, Atatürk’ün vefatının ardından yaşanan süreç ve uluslaşma düşüncesinin devam ettiği izlenimi belirlenen kongrelerle anlatılmıştır.

Son bölümde ise “İnönü Dönemi Ekonomi Alanında Düzenlenen Kongreler ve Basına Yansımaları” başlığı altında y 1938-1950 yıllarını kapsayan gelişmeler anlatılmaya çalışılmış ve tespit edilen kongreler vasıtasıyla kalkınmaya etkisi ve yeni politikaların oluşumu değerlendirilmiştir.

Bu tez çalışmasında kaynak olarak Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Milli Kütüphane, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Şırnak Üniversitesi Kütüphanesi, TBMM Albümü, dönemin gazete ve dergilerinin yanı sıra, ilgili araştırma eserler ile yüksek lisans ve doktora tezleri, sözlükler, ansiklopedilerden yararlanılmıştır.

Araştırma sürecinde gerek sonsuz sabrı, gerekse her türlü desteği ile her zaman yanımda olan ve yol gösteren kıymetli danışmanım Prof. Dr. Erdal AYDOĞAN Hocam’a minnettarım. Ayrıca süreç boyunca hoşgörüsünü, desteğini ve samimiyetini esirgemeyen Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü, aynı zamanda Tez İzleme Komitesinde yer alan değerli hocam Prof. Dr. Sinever Esin DAYI Hocam ile yine Tez İzleme Komitesi jürilerinden sayın hocalarım Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN, Prof. Dr. Asaf ÖZKAN, Doç. Dr. Hüseyin KALEMLİ ve Doç. Dr. Mustafa ÖZYÜREK Hocalarıma katkılarından ötürü teşekkürü bir borç bilirim. Hem yüksek lisans, hem de doktora eğitimim sürecinde emekleri ve yardımları olan Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü’nde görev yapan bütün hocalarıma ve idari personellerine de ayrıca teşekkür ederim.

Semra KOÇLU
ERZURUM - 2023

KISALTMALAR

AÜDTCF	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
BCA	: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev	: Çeviren
DHYUM	: Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğü
DP	: Demokrat Parti
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
HDİİ	: Havayolları Devlet İşletme İdaresi
MTA	: Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü'nün
MTTB	: Milli Türk Talebe Birliği
MTTK	: Milli Türk Tıp Kongresi
TBB	: Türk Basın Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TİCİ	: Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı
TİKP	: Türkiye İktisadi Kalkınma Planı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TTOK	: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu
Yay. Haz	: Yayına Hazırlayan

KAYNAKÇA

A- ARŞİVLER

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
(BCA)

Milli Kütüphane

Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi

Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi

Şırnak Üniversitesi Kütüphanesi

B- RESMÎ YAYINLAR VE TUTANAKLAR

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

Ayın Tarihi

Resmi Gazete

C- SÜRELİ YAYINLAR

1- Gazeteler

Milliyet

Cumhuriyet

Akşam

Vakit

Ulus

Kurun

Tan

Gür Ses

Hâkimiyet-i Milliye

Son Posta

Tasvir

Vakit-Yeni Gazete

Hergün

Hürriyet

Tanin

Haber (Akşam Postası)

Yeni Yol

Yeni Asır
Ulusal Birlik
Anadolu
Açık Söz
Halkın Sesi
Türk Sözü
İkdam
Son Saat
Anadolu'da Yenigün

2- Dergiler

Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi
Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi
Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi
Akademik Bakış
Atatürk Dergisi
Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi (ATABESBD)
Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi
Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)
Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID)
Belleten
Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi
Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Edebiyat Fakültesi Dergisi
Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (ERÜHFD)
Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi
İdil Sanat ve Dil Dergisi

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi
İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi
Journal of History Studies
Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (KAÜİİBFD)
Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi
Kent Akademisi / Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi
Kesit Akademi Dergisi
Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi
Marmara Coğrafya Dergisi
Marmara İletişim Dergisi
Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama
Merkezi Yayını Belgi Dergisi
Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Bilimleri Dergisi
Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Sosyal Araştırmalar Dergisi
Sosyal Bilimler Dergisi (SOBİDER)
Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi
Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi
Tarih İncelemeleri Dergisi
Tarih Okulu
Tarih ve Toplum Dergisi
Turkish Studies - Economics, Finance, Politics
Türk Coğrafya Dergisi
Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten
Türk Hava Mecmuası (Havacılık ve Spor)
Türk Kütüphaneciliği
Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi
Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi
Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi (UGEAD)
Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
Üçüncü Sektör Kooperatifçilik
Ülkü Halkevleri Dergisi

Ünye İktisadî ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Vakanüvis/Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi
Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi
Yalova Sosyal Bilimler Dergisi

D-SÖZLÜK, KILAVUZ VE ANSİKLOPEDİLER

1- Sözlükler

Büyük Türk Sözlüğü, Hayat Yayınları, İstanbul, 1970.
Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü, (Edit: William Outwaite), İstanbul, 2008.
Türk Hukuk Lûgatı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1956.

2- Ansiklopediler

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi
Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-1940)), I, (Edit: Ahmet Kuyaş-vd), 5. Bs. YKY Yayınları, İstanbul, 2005.
Meydan Larousse (Büyük Lûgat ve Ansiklopedi), VII, Meydan Gazetecilik ve Neşriyat, 1990.
Rehber Ansiklopedisi, I, İhlas Matbaacılık, İstanbul, 1984.
Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi, VII, Ankara, 2007.

E- KİTAPLAR

1- Hatıralar

BALKAN, Arif, **Cumhuriyet Türkiye'sinin İnşası (Anılar)**, Papirüs Yayınları, İstanbul, (Tarihsiz).
SAGAY, Eren, **Maarif Vekili Esat Sagay'ın Hatıraları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.

2- Araştırma Eserler

ACAR, Muhittin, **Sporda Hedefler ve Politikalar (1923 - 1993)**, Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü, Aralık, 1993.
AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1988'e)**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1989.

- ALPAR, Cem, **Kadro 1934, III**, Ankara, 1980.
- ALTINOK, Kazım, **Atatürkçü Düşünce Sisteminde Gençlik ve Spor**, Ankara, 1992.
- ARABACI, Caner, “Basın Birliği”, **Medya ve Siyaset**, (Edit: Zülfikar Damlapınar), Konya, 2008.
- AS, Efdal, **Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2013.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, I-III.**
- ATILGAN Gökhan - SARAÇOĞLU Cenk - USLU Ateş, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat**, İstanbul, 2015.
- AYDIN, Baha Mutlu, **Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007.
- BAYDAR, Mustafa, **Atatürk ve Devrimlerimiz**, İstanbul, 1973.
- BAYKAN, Ayşegül - ÖTÜŞ-BASKETT, Belma, **Nezihe Muhittin ve Türk Kadını (1931)**, İstanbul, 1999.
- BEHAR, Büşra Ersanlı, **İktidar ve Tarih, Türkiye’de “Resmi Tarih” Tezinin Oluşumu (1929-1937)**, Afa Yayınları, İstanbul, 1992.
- BELENLİ, Tuğba, **Türklerde Sosyal Devlet ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde Uygulanan Sosyal Politikalar (1938’e Kadar)**, Ankara, 2017.
- BERKES, Niyazi **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, (Yay. Haz. Ahmet Kuyaş), İstanbul, 2008.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit, **Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi “Araştırmalar”**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005.
- Birinci Basın Kongresi**, İstanbul, 1936.
- Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Müzakere Zabıtları**, Maarif Vekâleti.
- Birinci Türk Neşriyat Kongresi**, Raporlar-Teklifler-Müzakere Zabıtları, Ankara, 1939.
- Birinci Ulusal Fındık Kongresi**, Ekonomi Bakanlığı Neşriyatı, Ankara, 1935.
- Birinci Ulusal Üzüm Kongresi**, İktisat Vekâleti Neşriyatı, Ankara, 1937.
- BORATAV, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-2007)**, 14. Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul, 2010.
- BOSTANCI, M. Naci, **Cumhuriyetin Başlangıç Yıllarında Ekonomi ve Siyaset**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1996.
- BOZDOĞAN, Sibel, **Modernizm ve Ulusun İnşası**, (Çev: Tuncay Birkan), İstanbul, 2008.
- Cumhuriyet Ansiklopedisi, 1**, Arkın Kitabevi, İstanbul, 1968.
- Cumhuriyet Ansiklopedisi, 4**, Arkın Kitabevi, İstanbul, 1969.

- Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.
- ÇAMOĞLU, Seval Mutlu, **İktisadi ve Sosyal Boyutlarıyla Fındık**, Dora Basım, Ordu, 2018.
- ÇETİNTAŞ, Cengiz, **İçkinin Yasaklanması (Men-i Müskirat) Kanunu (1920-1923)**, TBMM Tutanaklarında Kurtuluş Savaşı:10, 1. Baskı, Ankara, 2017.
- ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi (1919-1923), III**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara, 1994.
- ÇUFALI, Mustafa, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM VIII. Dönem (1946-1950), III**, Ankara, 2012.
- DAĞLI, Erkan, **Darülfünûn'dan Üniversite'ye Mülteci Alman Bilim İnsanlarının Türk Yükseköğretime Katkıları**, Çanakkale, 2022.
- DAĞLI, Nuran – AKTÜRK, Belma, **Hükümetler ve Programları I, (1920-1960)**, TBMM Basımevi, Ankara, 1988.
- DEMİR, Celal, **İbrahim Necmi Dilmen**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.
- DERVİŞOĞLU, Fatih M., **Türk Tarih Düşüncesinin Modernleşmesi**, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2015.
- DOĞAN, İsmail, **Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010.
- DUMAN, Doğan – YORGANCILAR, Serkan, **Türkçülükten İslamcılığa Milli Türk Talebe Birliği**, Ankara, 2007.
- DURAL, Berivan, **Giresun'da Sürdürülebilir Fındık Üretimine Doğru**, İstanbul, 2017.
- EGE, Rıdvan, **Atatürk ve Cumhuriyet Döneminde Sağlık Hizmetleri, (Cumhuriyetin 70. Yıldönümü, Atatürk ve Ankara Üniversitesi Konulu Panel (6 Aralık 1993)**, Ankara, 1994.
- EĞİLMEZ, Mahfi, **Değişim Sürecinde Türkiye**, 15. Basım, Remzi Kitabevi İstanbul, 2018.
- ERDOST, Muzaffer İlhan, **Ulus, Uluslaşma ve Demokratikleşme**, 1. Baskı, Şahin Matbaası, Ankara, 1991.
- ESER, Seçkin, **“Heykel Sanatı ve Turizm”**, **Turizm ve Sanat** (Edit: Dr. Ahmet Vatan), Nobel Yayıncılık, Ankara, 2020.
- EYYÜPOĞLU, İsmail, **Türk Basın Tarihinde Ayın Tarihi (Seçilmiş Haberler 1938-1950)**, Ankara, 2020.

- GELLNER, Ernest, **Uluslar ve Ulusçuluk**, (Çev: Büşra Ersanlı Behar-Günay Göksu Özdoğan), İstanbul, 1992.
- GENTİZON, Paul, **Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu**, (Türkçesi: Fethi Ülkü), Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001.
- GEORGEON, François, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, (Çev: Ali Berktaş), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.
- GÖKSU, Ekrem, **Türkiye’de Petrol**, İstanbul, 1966.
- GÜL, Osman Kubilay, **Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitimi Yönlendirme Çabaları ve Ortaokul Öğretmenleri Uluslararası Prag Kongresi**, Ankara, 2020.
- İhtisas Raporları 1931 Birinci Ziraat Kongresi, I**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara, 1931.
- İkinci Türk Tarih Kongresi, Kongrenin Çalışmaları, Kongreye Sunulan Tebliğler**, İstanbul, 1943.
- İkinci Türk Yayın Kongresi (24-27 Ocak 1975), I, Bildiriler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1987.
- İLERİ, Turgut, **Türkiye Cumhuriyeti’nin Madencilik Politikaları (1923-1960)**, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2019.
- İNAN, Ayşe Afet, **İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat – 4 Mart 1923)**, TTK Basımevi, Ankara, 1982.
- İNAN, A. Afet, **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk’ün El yazıları**, Ankara, 2000.
- İNAN, Afet, **Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Birinci Sanayi Planı 1933**, TTK Basımevi, Ankara, 1972.
- İNAN, Afet, **Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Sanayi Planı 1936**, TTK Basımevi, Ankara, 1973.
- İSKİT, Server R., **Türkiye’de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2000.
- İSKİT, Server, **Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları:2, 1943.
- KABACALI, Alpay, **Türkiye’de Gençlik Hareketleri**, İstanbul, 2007.
- KABACALI, Alpay, **Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa Basın ve Yayın**, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2021.

- KANTARCIOĞLU, Selçuk, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 730, Ankara, 1987.
- KAPLAN, Leyla, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Ankara, 1998.
- KARABEKİR, Kazım, **İktisat Esaslarımız** (Yay. Haz. Orhan Hülagü-Ömer Hakan Özalp), İstanbul, 2001.
- KARAKAŞ, Mehmet, **Türk Ulusçuluğunun İnşası**, 1. Baskı, Elips Kitap, Ankara, 2007.
- KARAKOYUNLU, Yılmaz, **Türk Ekonomisinde Çağdaşlaşma Süreci**, İstanbul, 1997.
- KAYIŞ, Nuri – HÜRKAN, Serhat, **Sansürsüz Sansür Tarihi (1795-2011)**, Sinemis Yayınları, Ankara, 2012.
- KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, Ankara, 1999.
- KOÇAK, Cemil, **Milli Şef Dönemi**, İstanbul, 1996.
- KOLOĞLU, Orhan, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006.
- KOPAR, Metin, **Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1927-1950)**, Ankara, 2009.
- KOPAR, Metin, **Türkiye'de Sağlık Sistemi ve Salgın Hastalıklarla Mücadele (1920-1938)**, İksad Yayınevi, Adıyaman, 2021.
- KORALTÜRK, Murat, **Türkiye'de Ticaret ve Sanayi Odaları (1880-1952)**, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2002.
- KURTOĞLU, Ramazan, **Türkiye Ekonomisi (1838-2010)**, Ankara, 2012.
- KUŞÇI, Ahmet, **Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)**, İksad Yayınevi, Ankara, 2021.
- LANDAU, Jacop M., **Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi**, (Çev: Meral Alakuş) Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999.
- LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Ankara, 1993.
- NEZİROĞLU İrfan, - Tuncer YILMAZ, **Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, I, (24 Nisan 1920 – 22 Mayıs 1950)**, Ankara, 2013.
- ORAL, Mustafa, **Türkiye'de Romantik Tarihçilik**, 3. Baskı, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2019.
- ÖKÇÜN, A. Gündüz, **Türkiye İktisat Kongresi 1923 – İzmir, Haberler-Belgeler-Yorumlar**, Ankara, 1997.
- ÖZER, Sevilay, **Demokrat Parti'nin Köy ve Köylü Politikaları (1946-1960)**, Ankara, 2013.
- ÖZKAN, Salih, **Türk Eğitim Tarihi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008.

- ÖZKAYA, Yücel, **Milli Mücadele’de Atatürk ve Basın**, Ankara, 2014.
- ÖZTÜRK, Kâzım, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM II. Dönem (1923-1927), III**, Ankara, 1995.
- ÖZTÜRK, Kâzım, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM III. Dönem (1927-1931), III**, Ankara, 1995.
- PARASIZ, M. İlker, **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2003.
- PARLAK, Murat Alper, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu (07-09 Aralık 2005)**, Ankara, 2010.
- SAKAOĞLU, Necdet, **Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.
- SAN, Haluk, **Belgeleri ile Türk Spor Tarihinde Atatürk**, Türk Spor Vakfı Yayınları: 2, İstanbul, 1981.
- 1930 Sanayi Kongresi Raporlar – Zabıtlar**, Ankara, 1930.
- SARIHAN, Zeki, **1921 Maarif Kongresi**, İstanbul, 2019.
- SEYDİOĞULLARI, Mustafa, **Dünya’da ve Türkiye’de Tütünün Tarihçesi, Üretimi, Ticareti ve Temel Politikaları**, Ankara, 2009.
- SEYİDOĞLU, Halil, **Ekonomik Terimler**, Ansiklopedik Sözlük, 3. Baskı, İstanbul, 2002.
- SEZEN, Yümnî, **Hümanizm ve Atatürk Devrimleri**, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 1997.
- ŞAFAK, Ali, **Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü**, 4. Baskı, Selim Kitabevi, Ankara, 2002.
- ŞİMŞEK, Ahmet, **Modern Türkiye Tarihi**, Pegem Akademi, Ankara, 2019.
- TANÖR, Bülent, **Türkiye’de Yerel Kongre İktidarları (1918-1920)**, İstanbul, 1992.
- TBMM Albümü 1920-2010, 1. Cilt 1920-1950**, Ankara, 2010.
- TEKELİ İlhan-Selim İLKİN, **1929 Dünya Buhranında Türkiye’nin İktisadî Politika Arayışları, 1**, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- TEKELİ İlhan-Selim İLKİN, **Uygulamaya Geçerken Türkiye’de Devletçiliğin Oluşumu, 2**, İstanbul 2009.
- TENGİLİMOĞLU, Dilaver, **Sağlık Politikası**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2018.
- TOPUZ, Hıfzı, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, 1. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973.
- TURAL, M. Akif, **Atatürk Devrinde İktisadî Yapılaşma ve Celal Bayar (1920-1938)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 848, Ankara, 1987.
- TURGAY, Nizamettin, **Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış: Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938.

- Türkiye Ekonomisi**, (Edit: Metin Toprak, Nüvit Oktay), Anadolu Üniversitesi, Açık öğretim Fakültesi Yayını No: 1194, Eskişehir, 2010.
- Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2016**, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Mayıs 2017.
- Türkiye’de Demiryolları ve Karayollarının Ekonomik ve Sosyal Etkileri: 1856-2008 Dönemi İçin Bir İnceleme**, (Yay. Haz: Özge Oral – Özlem Yavuz), Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2012.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, **Türk Ulus-Devlet Kimliği**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013.
- TÜRKMEN, Mutlu, **Beden Terbiyesi Erken Dönem Türk Spor Politikalarının Sosyo-Politik Temelleri**, Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara, 2018.
- ULUSKAN, Seda Bayındır, **Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, Ankara, 2010.
- Üçüncü Millî Eğitim Şurası, (2 - 10 Aralık 1946)**, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936**, Tezler, Müzakere Zabıtları, İstanbul, 1937.
- Üçüncü Türk Tarih Kongresi**, 15-20 Kasım 1943, Ankara
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, İstanbul, 2013.
- ÜSTEL, Füsün, **“Makbul Vatandaş”ın Peşinde II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi**, İletişim Yayınları, 2004.
- VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet, **Türk Medeni Hukukunun Umumi Esasları**, İstanbul Matbaacılık, 1951.
- VERGİLİ, Ayhan, **Milli Türk Tıp Kongrelerinin Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikalarındaki Tesiri, Sağlık Sosyolojisine Giriş**, (Edit: Ertan Eğribel - Yüksel Yıldırım), İstanbul, 2019.
- YAŞAR, Selman, **Basındaki Bilgiler Işığında 12. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi (18-26 Nisan 1935)**, Ankara, 2020.
- YİĞİT, Ali Ata, **İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası**, İstanbul, 1992.
- YÜCEL, Fikret, **Cumhuriyet Türkiye’si’nin Sanayileşme Öyküsü**, 2. Baskı, Ankara / TTGV, 2017.
- YÜCEL, Hüseyin, **Cumhuriyet Ekonomisinin Kuruluşu ve Gelişimi**, Ankara, 2017.

3- Lisansüstü Tezler

a) Yüksek Lisans Tezleri

- AKDEMİR, Yılmaz, **Atatürk Dönemi Türk Havacılığı**, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr. Ahmet Emin Yaman), Ankara, 2005.

- ALTINIŞIK, Ahmet Haşim, **Atatürk-İnönü Dönemi Kültür Politikaları Temelinde Türk Tarih ve Türk Dil Kurumu**, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Hakan Uzun), Kırşehir, 2011.
- ASLANER, Nilgöl, **Milli Eğitim Şûraları ve Eğitim Politikaları (1939–1946)**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı Prof. Dr. Mustafa Turan), Ankara, 2008.
- BALAK, Müfit Mert, **Türkiye’de Avukatlık Mesleği Tarihi ve Gelişimi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Niyazi Öktem), İstanbul, 2009.
- BULAN, Sümeyra, **Türkiye’de Hayvancılık (1923-1950)**, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı Doç. Dr. Sevilay Özer), Sivas, Mayıs 2019.
- BULUT, Arzu, **Çağdaş Türk Resim Sanatı’nda “Onlar Grubu”**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Şeyda Algaç), Erzurum, 2009.
- CEYHAN, Bayram, **Türk Dil Kurumu’nun Kuruluş Sürecinde Mecliste ve Basında Dil Tartışmaları**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. İsmail Coşkun), İstanbul, 2007.
- DELİCE, Kadriye, **Kongre Turizmi ve Türkiye’deki Toplantılarda Katılımcı Algılarının İncelenmesi; Antalya Yöresinde Bir Uygulama**, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman Prof. Dr. A. Akın Aksu), Antalya, 2012.
- DENİZ, Muzaffer, **Milli Eğitim Şuralarının Tarihçesi ve Eğitim Politikalarına Etkileri**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Halaçoğlu), Isparta, 2001.
- DİNÇ, Sait, **Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şuraları ve Alınan Kararların Uygulamaları (1923-1960)**, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Adil Dağıstan), Ankara, 1999.

- DİŞBUDAK, Müge, **Türk Kadınlar Birliği**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kenan Kırkpınar), İzmir.
- DURAN, Alev, **Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Eğitim (1876-1923)**, Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tezi Yöneten Yrd. Doç. Dr. Ahmet Oğuz), Nevşehir, 2012.
- GÖK, Hacı Veli, **Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları**, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Bengül Bolat), Kırşehir, 2011.
- GÜNGÖR, Birgül, **Berlin Olimpiyatları Ekseninde Basında Türk Sporu (1936-1938)**, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı Prof. Dr. İzzet Öztoprak), Ankara, 2009.
- KAHRAMAN, Serpil, **(1929 – 1939) İktisadi Devletçilik ve Sanayileşme Politikaları**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı Prof. Dr. Tefik Güran), İstanbul, 2005.
- KARAHAN, F. Kaan, **1923-1938 Yılları Arasında Atatürk'ün Sanat Politikası İçinde Müziğin Yeri**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzikoloji Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Mete Sakpınar), İstanbul, 2010.
- KAYA, Hakan, **Atatürk Döneminde Devletçilik Modelinin Hazırlık ve Başlangıç Evresinde Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri (1930-1934)**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Sabahattin Özel), İstanbul, 2008.
- KILIÇ, Semra, **Türk Siyasi Hayatında Abidin Özmen**, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı Prof. Dr. Erdal Aydoğan), Erzurum, 2016.
- KORUR, Aslı, **Cumhuriyet'in İlk On Beş Yılında Türk Resim ve Heykel Sanatı (1923-1938)**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı Prof. Dr. Kıymet Giray), Ankara, 2008.
- OKUMUŞ, Zerrin, **Türk Tayyare Cemiyeti**, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Doç. Dr. Ömer Erden), Ordu, 2017.

- OKYAY, Mehmet Erkan, **Türk İnkılâbında Ulus Kavramının Gelişimi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Öğr. Gör. Dr. Mehmet Emin Elmacı), İzmir, 2009.
- ORUÇ, Zülküf, **Bir Öğrenci Hareketi Olarak Milli Türk Talebe Birliği**, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fulya Atacan, İstanbul, 2004.
- ÖZCAN, Orhan, **Türkiye’de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Kooperatifçilik Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mehmet Emin Arat), İstanbul, 2007.
- ÖZKILIÇ, Merve, **1937 İkinci Türk Tarih Kongresi Sergisinde Arkeoloji, Sanat ve Mimarlık Tarihinin Temsili**, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. N. Turgut Saner), Ekim 2016.
- ÖZTÜRK, Altan, **Cumhuriyet Döneminde Köylücülük Politikaları: İzmir-Aydın-Denizli Örneği (1923-1950)**, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ercan Haytoğlu), Denizli, 2019.
- PALA, Hakan, **İsmet İnönü Dönemi İktisat Politikaları (1938-1950)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Fehmi Akın), Afyonkarahisar, 2010.
- PEKER, Rıza, **Tarihsel Süreçte Aydın’da Zeytin ve Zeytincilik**, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı Dr. Öğr. Üyesi Günver Güneş), Aydın, 2019.
- POYRAZ, Deniz, **Ulusal Yayın Kongreleri Ekseninde Yayıncılık Sektörünün Sorunları ve Gelişimi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Doç. Dr. İrfan Paçacı), İstanbul, 2019.
- ŞAHİNKUŞU, Ayşe Feyza, **İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Sanayinin Gelişimi İçin Yapılan Çalışmalar: 1930 Sanayi Kongresi ve Sonrası**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Tarihi Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehtap Özdeğer), İstanbul, 2014.

- ŞENER, Melis Mine, **Kongre Turizmi ve Türkiye’deki Kongrelerde Katılımcı Beklentilerinin İncelenmesi**, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstri Mühendisliği Ana Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ataç Soysal), İstanbul, 2005.
- ŞENTÜRK, Türkan Filiz, **Türk Milli Eğitimine Damgasını Vuran Bir Eğitim Lideri “Hasan-Âli Yücel”** Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman Doç. Dr. Engin Karadağ) İstanbul, 2015.
- ÜÇLER, Canan, **1988-2005 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Millî Eğitim Şûraları ve Alınan Kararların Uygulamaları**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman Prof. Dr. Süleyman Büyükkarcı), Konya, 2006.
- ÜNLÜ, Deniz, **İzmir İktisat Kongresi Kongre Öncesi Ekonomik Görünüm ve Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kaya Bayraktar), Uşak, 2012.
- YALÇIN, Canani, **Kongre Turizmi ve Türkiye’de Durum**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Adem Şahin), İstanbul, 1997.
- YAVUZ, Selma, **Birinci Ziraat Kongresi, Alınan Kararlar ve Cumhuriyet Dönemi Ziraat Politikalarına Yansımaları**, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman Yrd. Doç. Dr. Serdar Sarısır), Niğde, 2012.
- YILDIZ, Muhammet, **Türkiye’de Kadın Haklarının Siyasi Gelişimi (1923-1950)**, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Yöneticisi Yrd. Doç. Dr. Asuman Demircioğlu), Erzurum, 2012.

b) Doktora Tezleri

- ARIKAN, Ayten, **Milli Türk Tıp Kongreleri (1923-1968) ve Türkiye Sağlık Politikalarına Etkileri**, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Rengin Dramur), İstanbul, 2005.

- VERGİLİ, Ayhan, **Türkiye’de Modern Tıbbın Kurumsallaşması ve Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ertan Eğribel), İstanbul, 2011.
- ÇAV, Erkan, **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye’de Değişen Gençlik Hareketleri ve Milli Türk Talebe Birliği Deneyimi (1916-1980)**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ali Akay), İstanbul, 2010.
- ÇETİN, Türkan, **Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Köylü Politikası (1923-1950)**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ergün Aybars), İzmir, 1997.
- DELLALOĞLU, Elif Dastarlı, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk Resminde Modernleşme: İmgeler ve Batılı Kimlik**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman Prof. Dr. Ahmet Kamil Gören) İstanbul, Ocak 2018.
- GÜLERYÜZ, Umut, **Türkiye’de Turizmin Tarihsel Gelişimi**, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü, (Basılmamış Doktora Tezi, Tez Yöneticisi Prof. Dr. İsmail Eyyüpoğlu) Erzurum, 2021.
- GÜRDAMAR, Ersin, **Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Tütün Politikaları**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. Recep Özman), Malatya, 2019.
- KAYIRAN, Mehmet, **Türk Tarımında Modernleşme Çabaları (1923-1950)**, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1995.
- KHAİRMUKHANMEDOV, Nurbek, **Ulus-Devlet Bağlamında Orta Asya Cumhuriyetlerinde Siyasal ve Hukuksal Değişim**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Anıl Çeçen), Ankara, 2008.
- OĞUZ, Esin Sultan, **Türkiye’de Kültür Politikaları ve Kütüphaneler 1923-1980**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. İrfan Çakın), Ankara, 2010.
- SAYLAM, Ayşegül, **1920-1938 Yılları Arasında Türkiye’de Sanayi ve Ticaretin Bakanlık Düzeyinde Kurumsallaşması: Kurumsal Kuram Bağlamında Bir**

- İnceleme**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi, Danışma: Prof. Dr. Doğan Nadi Leblebici), Ankara, 2016.
- ŞEKER, Kadir, **İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938-1950)**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Bayram Kodaman), Isparta, 2006.
- ŞİMŞEK, Ufuk, **Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kimlik Arayışları (1718-1938)**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi, Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Yavuz Özdemir), Erzurum, 2008.
- YAMANER, Şerafettin, **Öncesinde ve Atatürk Döneminde Toplumsal ve Kültürel Değişme**, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Erol Cihan), İstanbul, 1993.

F- MAKALELER

- AKGÜNGÖR, Ali Payidar-DEMİREL Abdulmuttalip, “*Türkiye’deki Ulaştırma Sistemlerinin Analizi ve Ulaştırma Politikaları*”, **Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Bilimleri Dergisi**, X/3, (2004), s.423-430.
- AKKAYA, Bülent, “*İnönü Dönemi Kültür Politikalarında Hümanizm*”, **History Studies**, IV/1 (2012), s. 1-13.
- AKSAKAL, Halil İbrahim, “*Dr. Refik Saydam Önderliğinde Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetlerini Modernleştirme Çabaları*”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XXVII/1, (Elazığ-2017), s.219-231.
- ALPASLAN Erhan – AYDIN Tülay, “*Bir Cumhuriyet Aydını Olarak Dil ve Kültür Politikaları Işığında Hasan Reşit Tankut*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 60, (Bahar 2017), s. 23-53.
- ALTAN, Ömer Zühtü, “*Türkiye’de Tek Parti Yönetimi Döneminde (1923-1950) Kurulan Hükümetlerin Programlarında Sosyal Politikaların Yeri*”, **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, s.487-524.
- ALTINTAŞ, Ahmet - KURNAZ ŞAHİN, Feyza, “*Reşit Saffet Atabinen (1884-1965) ve Türk Turizmine Katkıları*”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi**, XXVI/42, (2007), s.9-36.
- ARI, Kemal, “*Mahmut Esat Bozkurt: Yaşamı ve Kişiliği*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, II/4, (1994), s.189-200.

- ARIKAN, Zeki, “*Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi*”, **Atatürk Yolu Dergisi**, VI/23, (1999), s.261-281.
- ARITÜRK, Ramazan, “*Barolar ve Türkiye Barolar Birliğinin Örgütlenme Modeli ve Yeniden Yapılanması*”, **Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, VIII / 16 (2020), s.58-83.
- ATTAR, Aygün, “*Ulus Devlete Geçiş Süreci ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Üniter Yapısı*”, **Atatürk Araştırma Merkezi**, XX/60, (Kasım 2004), s.643-657.
- AY, İsmail Cem, “*II. Dünya Savaşı Ulusal Planlama Faaliyetleri: 1946 İvedili Sanayi Planı ve 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı’nın Karşılaştırmalı Analizi*”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, XXXXXXII/1, (2012), s.147-172.
- AYDIN, Mehmet Korkud, “*Millî Korunma Kanunu’nun Hayata Geçirilişi (1940) ve Tek Parti Dönemi Uygulamaları*”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (Ocak 2019), XXIX/1, s.413-428.
- AYKIN, Alparslan Gazi, BİLİR, Fatma Pervin, “*Hükümet Programları ve Spor Politikaları*”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, XXII/2, (2013), s. 239-254.
- BALCI, Meral, “*Tek Parti Dönemi’nde Eğitim Şûralarının Hükümetlerin Eğitim Politikalarına Etkileri*”, **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, IX/17, (Bahar 2019), s.143-164.
- BOZKURT, Birgül, “*Cumhuriyet Türkiye’si’nin Eğitim Sisteminin İnşası Sürecinde Heyet-i İlmiye Toplantıları*”, **Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını Belgi Dergisi**, II/19, (Kış 2020), s.1748-1765.
- BOZKURT, Birgül, “*Türkiye’de “Milli Şef” Dönemi CHP Politikalarının Eğitim Sistemine Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme*”, **Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını Belgi Dergisi**, II, (Yaz 2011/II), s.183-204.
- CANDEĞER, Ümmügülsüm, “*TBMM Arşiv Kayıtlarına Göre Atatürk Dönemi Antalya Milletvekilleri ve TBMM Faaliyetleri (1920–1938)*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XVIII/36 (2018-Bahar), s.193-217.
- ÇAĞLAR, Behçet Kemal, “*Spor Kongresi*”, **Ülkü Halkevleri Dergisi**, VII/39, (Mayıs-1936), s.200-202.

- ÇAKIR, Gül Karacaer, “Cumhuriyet Dönemi Toplum Sağlığı Politikalarında Bulaşıcı Hastalıklar 1920-1940”, **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 53, (Ağustos 2021), s. 202-228.
- ÇETİN, Türkan, “1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Sonrası Türkiye’nin Tarım Politikasında Arayışlar: Birinci Türkiye Ziraat Kongresi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, II/6, (1996), s.213-226.
- ÇUHADAR, C. Hakan, “Atatürk’ün Müzik Devrimi”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, XXIV/2, (2015), s. 19-30.
- DEMİR, Vedat, “Basın Tarihimizde Kanunla Kurulan Bir Mecburi Meslek Kuruluşu Türk Basın Birliği, Kuruluşu, Faaliyetleri ve Kapanışındaki Nedenler”, **Marmara İletişim Dergisi**, 8, (Ekim 1991), s.231-247.
- DEMİRCİ, Fatih, “Kadro Hareketi ve Kadrocular”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 15, (Ağustos 2006), s.35-54.
- DEMİRTAŞ, Bahattin, “Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler”, **Akademik Bakış**, I/2, (Yaz 2008), s.155-176.
- DUMAN, Doğan, “Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, (Haziran-1992), I/2, s.127-141.
- DURMUŞ Savaş-AYDEMİR, N. Kemal, “Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1938)”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (KAÜİİBFD)**, VII/12, (2016), s.155-167.
- EREN, Ebru, “Ulus Devletlerde Toplumsal, Kültürel ve Siyasi Bir Etmen Olarak Kimlik Algısı: Türkiye Bağlamında Ulusal Kimlik Merkezli Dil ve Eğitim Politikaları”, **Turkish Studies - Economics, Finance, Politics**, XIII/22, (Yaz, 2018), s.225-237.
- ERKÖSE, H. Yener – ŞAHİN, Osman – YÜKSEKER, Deniz - SERT, Deniz H, “Devlet ve Küresel Piyasa Arasında: Karadeniz Bölgesi’nde Küçük Ölçekli Fındık Üretimi”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, XXXX/1, (Haziran 2020), s.55-77.
- EROĞLU, Onur, “Osmanlı Devleti’nin Son Dönemlerinden Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Kamu Maliyesi,” **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 12, (Özel Sayı), 2010, s.57-89.
- Erol Evcin, “Cumhuriyet Tarihinde Turizm Teşkilatlanması ve Türkiye’nin Turistik Tanıtımı”, **Türkiye Cumhuriyeti’nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Uluslararası Sempozyumu**, (26-28 Kasım 2015, İzmir), (Yay. Haz. Erdem Ünlen), II, Ankara, 2017, s.1771-1817.

- ERTEK, T. Ahmet, “*Hasan Âli Yücel ve Birinci Coğrafya Kongresi (1941)*”, **Türk Coğrafya Dergisi**, S.57, İstanbul, 2012, s.11-19.
- EVCİN, Erol, “*Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Yıllarında Turizm ve Tanıtma Faaliyetleri*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 55, (Güz 2014), s.23-82.
- EVSİLE, Mehmet, “*Cumhuriyet Döneminde Sanayileşme Faaliyetleri (1923-1950)*”, **Journal of History Studies**, X/8, (Kasım 2018), s.109-119.
- EVSİLE, Mehmet, “*Cumhuriyet Döneminde Ziraat ve Hayvancılık Alanında Meydana Gelen Gelişmeler (1923-1950)*”, **Kesit Akademi Dergisi**, 4/14, (Haziran 2018), s.1-30.
- GEVGİLİLİ, Ali, “*Birinci Basın Kongresi*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.202-222.
- GÜL, Osman Kubilay, “*Maarif Kongresi, Heyet-i İlmiyeler ve Uluslararası Ortaöğretim Öğretmenleri Kongresi Üzerine Bir Değerlendirme*”, **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, X/19 (Sonbahar 2018), s. 509-523.
- GÜNDÜZ Ömer - FIRAT, İsmail, “*Dil Devriminin Gerçekleşmesinde Türk Dil Kurumunun Rolü*”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, VII/34, s.59-71.
- HAFIZOĞULLARI, Zeki, “*İzmir İktisat Kongresi Görüşler ve Değerlendirmeler*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XVI / 46, (Mart 2000), s.289-311.
- ILIMAN, Ebrar Zeynep, “*Türkiye’de Meslek Hastalıkları*”, **Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi**, I/1, (2015), s.21-36.
- İĞDEMİR, Uluğ, “*III. Türk Tarih Kongresi*”, **Belleten**, VIII/29 (II. Kânun 1944), s.1-4.
- KANDEMİR, Ersin, “*Türk Pamuk Sanayii ve İhracat Olanakları*”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, III/1-2, (Yıl 1978), s.105-118.
- KAPLUHAN, Erol, “*1921 Maarif Kongresi’nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi*”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, V/8 (Nisan 2014 - Ekim 2014), s.123-134.
- KAPTAN, Volkan - KAPTAN, Merve Nur, “*Cumhuriyet Dönemi ve Öncesi Batılılaşma Hareketlerinin Türk Müziğine Etkileri*”, **İdil Sanat ve Dil Dergisi**, 58 (2019 Haziran), s.809-823.
- KARABULUT, Kerem - AKYOL, Hikmet, “*Türk Tarımının Gelişimi, Sorunları ve Uygulanan Politikalar Üzerine Bir Araştırma (1839-1950)*”, **Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi**, (Bahar-2017) VI/11, s.70-84.

- KARADENİZ, Yeşim, “Çok Partili Siyasal Hayatın Dönüm Noktası: 1950 Seçimleri”, **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, VIII/16, (Güz 2018), s.637-648.
- KARAKUŞ, Ufuk, “Coğrafya Eğitimi İçin Önemli Bir Kaynak: Birinci Türk Coğrafya Kongresi”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, S: 25, (Ocak – 2012), s.198-212.
- KAYA, Asil – ÇAKMAK, Fevzi, “Milli Türk Talebe Birliği’nin Yayın Organı: Birlik Gazetesi”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S: 65, (Güz 2019), s.227-262.
- KAYIRAN, Mehmet - METİNTAŞ, Mustafa Yahya, “1929 Dünya Ekonomik Krizinin Türk Tarımına Etkileri ve 1931 Ziraat Kongresi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 23, (2016), s.33-82.
- KAZGAN, Gülten, “Tarım”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, IX, İletişim Yayınları, s.2419.
- KILIÇ Zeynep-Semra GÜVEN, “Türk Milli Eğitim Şûralarında Alınan Kararların İncelenmesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, X/53, s.588-599.
- KILIÇ, Metin, “Tek Partili Dönemde Türkiye’de Modern Sporun Teşekkülü”, **Tarih Okulu**, 15, (İlkbahar-Yaz 2013), s.27-53.
- KIPÇAK Halil,— DAVULCU, Fatma, “Ulusal Yayın Kongreleri”, **Türk Kütüphaneciliği**, 30/3 (2016), s.540-545.
- KOÇ, İ. Ceyhan, “İzmir İktisat Kongresi’nin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri”, **Atatürk Dergisi**, 3/1, (2000), s.145-167.
- KOÇ BAŞAR, Cansu, “Osmanlı Millet Sisteminden Ulusa Geçiş”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, XXIII/1, (2017), s. 195-231.
- KOÇTÜRK, O. Murat-GÖLALAN, Meryem, “1923- 1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi”, **Üçüncü Sektör Kooperatifçilik**, (2010), XXXV/2, s.48-65.
- KÖYLÜ, Murat, “Mustafa Kemal Atatürk’ün Ulus Devleti, Egemenlik ve Bağımsızlık Anlayışına Fransız İhtilali Fikir Akımlarının Etkisi”, **Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi** V/1, (2019), s. 112-130.
- OĞUZ, Esin Sultan, “Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı,” **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, XXVIII/2 (Aralık-2011), s.123-139.
- ÖKTEN, Nazlı, “1935 İstanbul Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi / Otuz Yurdun Kadınları”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, XXXVII/219 (Mart 2002), s.183-188.

- ÖZ, Ayhan, “*Heyet-i İlmiye Toplantıları ve Millî Eğitim Şûralarında Din Eğitimi*,” **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, XVI/29 (2014/1), s.129-156.
- ÖZER, Sevilay, “*Türkiye’de Trahomla Mücadele (1925-1945)*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S 54, (Bahar 2014), s. 121-152.
- ÖZKAYA, Hilal, “*Cumhuriyet Döneminde Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele*”, **Türk Aile Hekimliği Dergisi**, (2016); 20 (2), s. 77-84.
- ÖZMADEN, Murat, “*TİCİ Dönemi Sporla İlgili Gelişmeler ve Dönemin Spor Anlayışı*”, **Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi (ATABESBD)**, VIII/2, (Erzurum, 2006), s.11-25.
- ÖZMADEN, Murat, “*Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı (TİCİ) Dönemi Milli Ruh ve Milli Temsil, Siyasi ve Milli Propaganda İle Ülkeyi Tanıma-Tanıtma Çabaları*,” **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, VII/1 (2010), s.1439-1457.
- ÖZMADEN, Murat, SOYER, Fikret, ÖZMADEN, Harun, “*Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) Amaçlarına Göre Sporun Fonksiyonlarının Değerlendirilmesi*”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, XIII/3, (2016), s.6104-6123.
- ÖZTAŞ, Sezai, “*Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı ve Tarih Öğretimi*”, **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, II/2, (Haziran 2009), s.94-107.
- POLATOĞLU, Mehmet Gökhan, “*İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1938-1942)*”, **Atatürk Dergisi**, VI/1, (2017), s.55-87.
- SAFFET, Reşit, “*Turizm*”, **Ülkü / Seçmeler (1933-1941)**, (Yay. Haz. Zerrin Bayraktar – Cem Alpar), Ankara, 1982, s.65-72.
- SAKAOĞLU, Saim, “*Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin Kuruluşu ve Atatürk*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, XXXIX/1991, (1991), s.19-29.
- SEMİZ, Yaşar, “*İstanbul İktisat Kongresi 22-27 Kasım 1948*”, **SOBİDER (Sosyal Bilimler Dergisi)**, Yıl:4, 15, (Ekim 2017), s.23-52.
- SOYSÜREN, Ali Haydar, “*Erken Cumhuriyet Döneminde Devlet’in Rolü Bağlamında Fındık Piyasasının Örgütlenmesi ve İhracatçı Tüccarların Ayırışması sürecinde Karadeniz Fındık İhracatçıları Birliği’nin Kurulması*”, **Ünye İktisadî ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, I/2, (Aralık 2017), s. 26-42.
- ŞENDENİZ, Özlem, “*Erken Cumhuriyet Dönemi Dil Politikaları: Güneş Türk Dil Teorisi’nin Türk Basınında Yansımaları*”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, X/20, (Güz 2014), s.307-326.

- TANIR, Engin Deniz- ASLAN, Cengiz, “Birinci Heyet-i İlmiye ve Çalışma Esasları”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, XXXXXII/1, (2019), s.251-276.
- TUNA, Serkan, “Balıkçılık Kongresi (1-7 İlkânun 1936)”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, 6, (2004), s.109-129.
- TUNA, Serkan, “CHP İktidarında Türk Balıkçılık Sektörüne Yönelik Faaliyetler (1923-1950)”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, XVI/32, (Yıl: 2017/2), s.87-148.
- TURAN, Murat, “Türkiye’de Kemalist Basının Gelişim Aşamaları ve Birinci Basın Kongresi (1935)”, **Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını Belgi Dergisi**, II/20, (Yaz 2020), s. 2511-2535.
- TÜMLÜ, Zeki, “Eskrim’in Elektronik Gelişimi: Derleme Çalışması”, **Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, VII/4, (2009), s. 135-140.
- TÜRKMEN, Mutlu, “Kuruluş Döneminde Cumhuriyetin Milli Eğitim ve Beden Eğitimi Politikaları”, **Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi (UGEAD)**, I/1, (Aralık 2015), s.1-25.
- USMAN, Mükerrerem, “IV. Türk Tarih Kongresi”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, II/4-5, (1947), s.269-273.
- ÜNAL, Suzan, “12. Arslulusal Kadınlar Kongresi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, IX/44, (Haziran 2016), s.533-561.
- ÜSTÜN, Hasan, “Türk Basın Birliği: Islah Girişimi ve Kapatılması (1944-1946)”, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, S: 50, (Bahar 2020), s.28-45.
- ÜSTÜN, Hasan, “Türk Basın Birliği’nin 1939–1946 Arasında Gazetecilerin Çalışma İlişkilerini Kurumlaştırma Girişimleri ve Günümüze Bıraktığı Miras”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, II/45, (2013), s.149-170.
- YALÇIN, Osman, “Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulaması”, **Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID)**, 1/1, (2012), s.313-354.
- YAZICI, Nesimi, “Atatürk Dönemi Kitle İletişimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler (1920-1938)”, **Türkiye Cumhuriyeti’nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Uluslararası Sempozyumu**, (26-28 Kasım 2015, İzmir), (Yay. Haz. Erdem Ünlen), II, Ankara, 2017, s. 1087-1135.

- YENİTUNA, Burak, “*Çağdaş Türk Kadını İmaja Yaratma Sürecinde Cumhuriyet Gazetesinin Rolü (1930-1935)*”, **Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, II/3, (Mart 2014), s.62-89.
- YILDIRIM, Sait, “*Cumhuriyet Döneminde Bir Çatı Kavram Olarak Ulus İdeolojisi ve Bileşenleri*”, **Kent Akademisi / Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi** XI/2, (Yaz 2018), s.317-331.
- YILMAZ, Aysel, “*Türkiye’de Turizm Alanında Düzenlenen İlk Kongre: Beynelmîlîl Turizm Kongresi (31 Mayıs-05 Haziran 1930)*”, **17. Ulusal Turizm Kongresi (20-23 Ekim 2016)**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 1190-1199.
- YURTOĞLU, Nadir, “*Cumhuriyet Dönemi’nde Türkiye’de Üzüm Yetiştiriciliği ve Üzüm Politikaları (1923-1960)*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XIX/39 (2019-Güz), s. 715-758.
- YURTOĞLU, Nadir, “*Erken Cumhuriyet Dönemi ve Sonrasında Türkiye’de Balıkçılık Faaliyetleri (1923-1960)*”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXXII / 1, (2017), s.233-263.
- YURTOĞLU, Nadir, “*İnönü Dönemi’nde Türkiye’de Pamuk Üretimi ve Pamuk Politikası (1938-1950)*”, **Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını Belgi Dergisi**, II/19, (Kış 2020/I), s. 1830-1858.
- YURTOĞLU, Nadir, “*İnönü Dönemi’nde Türkiye’de Tütün Yetiştiriciliği ve Politikası (1938-1950)*”, **Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını Belgi Dergisi**, 21, (Kış 2021/I), s.139-175.
- YURTOĞLU, Nadir, “*Türkiye Cumhuriyeti’nde Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi ile Ticareti Üzerine Tarihsel Bir Bakış (1923-1960)*”, **Vakanüvis/Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, IV/1, (Bahar- 2019), s.472-510.
- ZABUNOĞLU, H. Gökçe, “*Günümüzde Ulus-Devlet*”, **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (ERÜHFD)**, XIII/1, (2018), s.535-559.

G-ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- Hüseyin Ağca, “*Dil Kurultayları*”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/dil-kurultaylari/> Erişim Tarihi: 02.02.2023
- Kemal Şenoğlu, “*Heyet-i İlmiye*”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/heyet-i-ilmiye/> Erişim Tarihi: 02.02.2023

Seda Bayındır Uluskan, “*Türk Beşleri*”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-besleri/> Erişim Tarihi: 02.02.2023.

Gülben Mat, “*XII. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi*”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/xii-uluslararasi-kadinlar-birligi-kongresi/> Erişim Tarihi: 02.02.2023.

Ayten Altıntaş, “*Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı)*”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sihhiye-ve-muavenet-i-ictimaiye-vekaleti-saglik-ve-sosyal-yardim-bakanligi/> Erişim Tarihi: 02.02.2023.

İsmail Yavuz, “*Türk Hava Kurumu*”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-hava-kurumu/> Erişim Tarihi: 09.03.2022.

GENÇ, S.Y., “*Birinci Sanayi Kongresi*”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/birinci-sanayi-kongresi/> Erişim Tarihi: 06.01.2023.

TEKEREK, Meltem “*Ticaret ve Sanayi Odaları*”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ticaret-ve-sanayi-odaları/> E.T: 02.03.2022.

<file:///C:/Users/user/Desktop/1930sanayikongresi.pdf> E.T. 22.05.2020

<http://www.lugatim.com/s/bakariye/> E.T. 01.02.2021

http://www.tutuneksper.org.tr/files/turkiye-ve-dunyada-tutun/Turkiyede_Tutunmin.pdf E.T. 01.02.2021

<https://arastirma.tarimorman.gov.tr/findik/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=26> E.T. 01.02.2021

<https://www.giresuntb.org.tr/FindikTicaretTarihi/> E.T. 01.02.2021

<http://www.musikiklavuzu.net/?/blog/bestekârlar/hikmet-munir-ebcioglu-1927-1985/> E.T. 31.01.2021

<http://ekutup.dpt.gov.tr/> Türkiye İktisat Kongresi, İstanbul, 22-27 Kasım 1948

https://www.mfa.gov.tr/sayin_-selim-r_-sarper_in-ozgecmisi.tr.mfa / E.T. 01.05.2021

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Öjenik> /E.T.01.05.2021

<https://www.gumrukleme.com.tr/gumrukleme-terimleri-sozlugu/navlun-nedir/> E.T. 01.05.2021

<http://www.lugatim.com/s/murabahacı/> E.T.01.05.2021

<http://www.tutuneksper.org.tr/kaynaklar/harmancilik/harmancilik-acisindan-tutun-yapraginin-ozellikleri> E. T. 01.05.2021

<https://www.gumrukleme.com.tr/gumrukleme-terimleri-sozlugu/mensei-sahadetnamesi-nedir/> E.T. 01.05.2021

<http://www.meb.gov.tr/meb/hasanali/hayati/halibiyografi.htm> / E.T. 01.05.2021

<https://www.turing.org.tr/gumruklerden-gecis-karnesi-cpd/> E.T. 01.05.2021

<https://www.tarimkredi.org.tr/kurumsal/koklu-gecmisimiz/> E. T. 15.04.2022

GİRİŞ

A- KONUNUN AMACI VE ÖNEMİ

Türk tarihi, onlarca kuruluş ve bir o kadar da çözölüş hikâyesine konu olan bir milletin tarihine karşılık gelir. Bu bağlamda yaşanan son kavşaklardan biri de Osmanlı Devleti'nin dağılma süreci ve bakiyesi üzerinde yükselen Cumhuriyet Türkiye'si ile aşlmıştır. Batılı devlet paradigmasıyla uyumlu gelişen bu yeni yolda ortaya çıkan çok önemli konulardan biri de Batı toplumuna benzer bir ulus inşa etme gayretiyle ortaya çıkmaktaydı. Hayatın bütün alanlarında duyulan temel ihtiyaçların farkında olan Mustafa Kemal (Atatürk) ve dönemin siyasal kadrosu, bu yönde hızlı yol alabilmek adına süreci destekleyici birçok alanda kongreler düzenleyerek bir politika belirlemeye çalışmıştır. Araştırma konusunun kapsamı belirlenirken ilk etapta yeni Türkiye'nin kuruluş sürecinin alt yapısını oluşturan unsurlara dikkat çekilmiş ve uluslaşma sürecinde birçok alanda düzenlenen kongrelerin bu sürece katkısının ne olduğu sorusuna cevap aranmıştır.

I- Kaynak Değerlendirmesi

Araştırma sürecinde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesindeki Cumhuriyet Arşivi'nden, Türk Tarih Kurumu kütüphanesinden, Milli Kütüphaneden, Atatürk Üniversitesi ve Şırnak Üniversitesi kütüphanelerinden faydalanıldı. Gazete ve dergiler için İstanbul Üniversitesi'nin dijital arşivi kullanıldı. Biyografi araştırmasında TBMM Albümünden faydalanılmasının yanı sıra, TBMM Zabıt Cerideleri ve Resmi Gazeteler temel kaynak olarak kullanıldı. Basın konusunda dönemin ulusal gazeteleri (Akşam, Cumhuriyet, Haber Akşam Postası, Milliyet, Son Posta, Son Telgraf, Ulus, Vakit, Yarın, Yeni Sabah) taranarak konu ile ilgili yayımlanan haberlere yer verildi. Ayrıca tespit edilen kongreler, hükümet programları doğrultusunda incelenmeye çalışıldı.

Ulusal Tez Merkezi'nde yapılan taramalarda Türkiye'de gerek sosyal ve kültürel alanlarda, gerekse ekonomi alanında kongrelerin düzenlendiğine dair birçok tezlerin bulunduğu bilinmektedir. Bu çalışmaların varlığı, çalışma süreci için önemli bir kaynak zenginliği sağlamıştır. Bu tezin çalışılmasındaki önem ve özgünlük, özellikle uluslaşma vurgusu üzerinde yoğunlaşarak kongrelerin bir bütün halinde verilmesi ve bu bütünlüğün basın ile tamamlanmasına çalışılmasıdır.

B- KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Osmanlı Devleti'nin batılılaşma/modernleşme hareketine bakıldığında XIX. yüzyılda oluşmaya başladığı görülmüştür. Bu dönemde Avrupa çizgisinde yeni bir ordunun kurulması ve merkezi bir modern yönetime doğru ilk adımların atılması gibi önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Eğitim, ekonomi ve Batı bilimi ile teknolojisinin benimsenmeye çalışılması Osmanlı Devleti'nde uzun bir sürecin başlangıcını oluşturmuştur.¹

Osmanlı devlet ve toplumunun kuruluşundan itibaren gerek üretim ve tüketimiyle, gerekse ekonomik faktörleri ve zihni yapısının şekillenmesinde tarım önemli bir yere sahipti ve aynı zamanda sosyal talepleri karşılayacak nitelikteydi. Avrupa'da bilim, teknik ve ekonomik hayatta yaşanan gelişmeler başlangıçta güçlü bir imparatorluk olan Osmanlı Devleti'ni etkilemedi. Ticaret yollarının değişmesi, tımar sisteminin bozulması gibi birçok sebeplerle başlayan çözümler, Osmanlı Devleti'nde sosyal dengenin bozulmasına neden oldu. Bunun farkına varan bazı aydınlar, eskiyi ihya tedbirlerinin yeterli olacağı düşüncesiyle bir dizi çaba sarf etmişlerdir.² Özellikle son dönemlerde birtakım yenilikler yapılmaya çalışılırken, bir modernleşme sürecine giren Osmanlı Devleti'nin bu süreçteki ilk aşaması askerî nitelikte oldu. Art arda gelen askerî mağlubiyetler ve toprak kayıpları, Osmanlı Devleti'nin çözüm odaklı bir takım adımlar atmasına ortam oluşturdu. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ve yükselişinde motivasyon oluşturan fetih politikalarının zafiyetler geçirmesi de bu yeni arayışın bir başka sebebini oluşturdu.³

Cumhuriyet Dönemi'nde ulus-devlet hareketinin siyasal ve toplumsal temelleri, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerine kadar gitmekteydi.⁴ “Tanzimat Dönemi ile birlikte yüzünü Batı'ya dönen Osmanlı Devleti, siyasal düşünce anlamında İkinci Meşrutiyet Dönemiyle artık Batı'nın topluma dönük siyasi kriterlerini esas alarak yapısal değişimlere gitmiştir. Bu değişim de Türkiye'de uluslaşma sürecinde atılan ilk pratik adım olmuştur.”⁵ Nizam-ı Cedit ve Tanzimat dönemlerinde askeri, mali, adli, idari vb.

¹ Jacop M. Landau, **Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi**, (Çev: Meral Alakuş), Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999, s.73.

² M. Naci Bostancı, **Cumhuriyetin Başlangıç Yıllarında Ekonomi ve Siyaset**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1996, s.9.

³ Bu konuda daha geniş bir bilgi için bkz. Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, İstanbul, 2013, s.3-vd.

⁴ Sait Yıldırım, “Cumhuriyet Döneminde Bir Çatı Kavram Olarak Ulus İdeolojisi ve Bileşenleri”, **Kent Akademisi / Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi** XI/2, (Yaz 2018), s.318.

⁵ Aygün Attar, “Ulus Devlete Geçiş Süreci ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Üniter Yapısı”, **Atatürk Araştırma Merkezi**, XX/60, (Kasım 2004), s.647.

alanlarda yapılan reformlarla modern devlet oluşturulmaya çalışılmıştır. “Tanzimat, askeri ve teknik olarak başlayan Batılılaşmanın siyasi-hukuki bir şekil alması demekti.”⁶ Tanzimat Dönemi’nde Osmanlı Devleti ve toplumu, yeni bir yapılanma dönemine girdi. Devletin ve toplumun bölünmemesi için ortak bir vatandaş kimliği oluşturulma çabası önemliydi. Bu dönemde hukuk ve eğitim alanında yapılan reformlar Osmanlı modernleşmesi adına önemli adımlar idi. Meşrutiyet Dönemi de Cumhuriyet döneminde yapılacak olan daha köklü modernleşme için gerekli olan altyapıyı ve tecrübeyi hazırladı.⁷

Nitekim yaşanan askeri yenilgi ve ekonomik bozulmalar, Osmanlı Devleti’nin sonunu getirerek yeni bir devletin kurulması sonucunu doğurmaktaydı. Birinci Dünya Savaşı’ndan yenik ayrılan Osmanlı topraklarının işgal edilmesi, ülkenin kurtuluşu için çözüm arayışlarını hızlandırmıştı. Kurtuluş, bu süreçte Mustafa Kemal Paşa’nın önderliğinde Milli Mücadele hareketi ile başladı ve Türk milletinin zaferiyle sonuçlandı. Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923) Yeni Türkiye’nin kuruluş belgesi oldu ve Türkiye’ye Misak-ı Milli’de çizilen sınırların önemli bir kısmının gerçekleşmesine giden yolu açtı. Nihayet Cumhuriyet’in ilanı (29 Ekim 1923) ile birlikte Mustafa Kemal Paşa’nın ülkeyi modernleştirme arayışları için gerekli politik koşullar sağlanmış oldu.⁸ Sonuç itibarıyla Osmanlı’daki geleneksel yapıdan Cumhuriyet’e dek uzanan süreçte, modern siyasal alan ve yeni toplumun inşa süreci ile ulus-devlete doğru giden bir yol izlendi.

Yeni Türkiye’nin uluslaşma sürecini anlatırken uluslaşmada bir vasıta olarak değerlendirilen kurultay, şura ve kongre gibi kavramların yanı sıra, sürecin alt yapısını oluşturan ulus, ulus-devlet ve uluslaşma kavramlarına da ayrıca değinmek gerekmektedir.

I- Kurultay, Şura ve Kongre Kavramları

Bu tez çalışmasında sıklıkla başvurulacak kavramlardan biri olan Kurultay terimi Türkçe “kurul”, Moğolca “tay” ekiyle oluşmuş Türkçeye Cengiz Han Devleti’nden girmiştir. Oğuz Türkçesi’ndeki karşılığı “Kengeş” olan kurultay, bir danışma meclisi olup işlerde karşılıklı danışma, görüşme ve tedbir alma manasına gelir.⁹

Bu kavram, kısmen ayrıışan çeşitli tanımlarla açıklanabilir. Bunlardan biri, “bir kurumun temel işlerini konuşmak için belirli zamanlarda veya gerektiğinde yapılan genel

⁶ H. Z. Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, s. 27.

⁷ Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, 12. Baskı, (Çev: Boğaç Babür Turna), Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2021, s. 284.

⁸ J. M. Landau, *Atatürk ve Türkiye’nin Modernleşmesi*, s.80.

⁹ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2021, s.251.

toplantıya verilen isim”¹⁰ şeklindedir. Diğer yandan, Türk Dil Kurumu’nun sözlüğünde “ulusal veya uluslararası bilimsel toplantı, bir kuruluşun, gündemindeki sorunları, temel konuları konuşmak ve yeni kurullar seçmek üzere belli sürelerle veya gerektikçe yaptığı genel toplantı”, “eski Türklerde devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı meclis” şeklinde tanımlanmıştır.¹¹

Şura kelimesi ise Arapça kökeni “Meşveret”, “Müşavere” olup “danışmak, görüş almak” şeklinde tanımlanır. Zaman içerisinde daha çok “danışma” anlamında kullanılan şura ifadesi, fikir sahiplerinin toplanıp görüş beyan ettikleri cemaatin de adı halini almıştır.¹² Şura kısacası müzakere yeri, meclis, divan¹³ olarak da geçmekte olup tez çalışmasında esas alınan 1923-1950 döneminde gerçekleştirilen Heyet-i İlmiyeler şura niteliğinde toplanmıştır. Milli Eğitim Şuraları, Heyet-i İlmiyelerin görevini üstlenmişlerdir. Bu bağlamda düzenlenen Heyet-i İlmiye toplantıları ve Milli Eğitim Şuraları, eğitim hizmetlerinde öncü rol oynamıştır.¹⁴

Kongre kavramı ise köken olarak “toplanma, buluşma” manasına gelir. Latince: Congressus’tan türetilen kavram; “üyelerin (delegelerin) görüşme, tartışma maksadıyla çağrılı olarak (kongre konusunun, üyelerin, yer ve zamanın belirli olması) bir araya gelmeleri” olarak tanımlanır.¹⁵ Konferans, sempozyum, seminer gibi kelimeler de bu anlamı karşılayan kavramlar olarak adlandırılır. Bir başka ifadeyle kongre; “Bir mesele hakkında karar vermek üzere devlet murahhaslarından mürekkep fevkalade toplantı” olarak tanımlanır. Yine başka bir tanımda “Çeşitli memleketlerden yöneticilerin, elçilerin, delegelerin katılmasıyla yapılan toplantı” şeklinde ifade edilmektedir.¹⁶ II. Meşrutiyet Dönemi’nde Türkçeye giren kongre terimi, bugün sıklıkla kullanılan “briefing” kavramı gibi çeşitli toplantılara verilen isim olarak da değerlendirilir.¹⁷ Zeki Sarıhan kongre kavramını; siyasi parti, dernek ve vakıfların belirli zamanlarda toplamak zorunda olduğu

¹⁰ **Meydan Larousse (Büyük Lügat ve Ansiklopedi), VII**, Meydan Gazetecilik ve Neşriyat, 1990, s.667.

¹¹ Şevket Rado, **Büyük Türk Sözlüğü**, Hayat Yayınları, İstanbul, 1970, s.767.

¹² Talip Türcan, “Şûra” Maddesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C: XXXIX, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s.230.

¹³ Melih Pekdemir, **Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü**, (Edit: William Outhwaite), İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.1113.

¹⁴ Kemal Şenoğlu, “Heyet-i İlmiye”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/heyet-i-ilmiye/> Erişim Tarihi: 02.02.2023

¹⁵ Canani Yalçın, **Kongre Turizmi ve Türkiye’de Durum**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Adem Şahin), İstanbul, 1997, s.35. (Hocam künye yazımında yanlışlık olduğunu söylemişsiniz. Enstitünün web sayfasında tez yazım kılavuzuna göre yapıldı)

¹⁶ **Meydan Larousse (Büyük Lügat ve Ansiklopedi), VII**, Meydan Gazetecilik ve Neşriyat, 1990, s. 444.

¹⁷ Bülent Tanör, **Türkiye’de Yerel Kongre İktidarları (1918-1920)**, İstanbul, 1992, s.19.

genel kurulları için adlandırıldığını söyleyerek, “şura” lar ve “kurultay” ların karşılığı olarak da ifade etmektedir.¹⁸

Kongreler ve süreçle ilgili genel bir çerçeve çizmek gerekirse; ulusal ve uluslararası kongreler olmak üzere iki grupta incelenir. Ulusal kongrelerde, kongre katılımcıların büyük çoğunluğunu kongrenin yapıldığı ülkenin vatandaşları oluşturmaktadır. Kimi zaman değişik ülkelerden gelenler de kendi adlarına veya bağlı oldukları kurumları temsilen dinleyici veya gözlemci olarak ulusal kongrelere katılım sağlar. Uluslararası kongreler ise en az üç ulusa ait temsilcinin bulundukları toplantılar olarak ifade edilir.¹⁹ Kongrenin ve kongre üyelerinin yanı sıra, kongrenin yapılacağı yer, ülke ve şehir de katılımı artıran sebepler arasında yer almaktadır. Nitekim “kongre ülkesi” ve “kongre kenti” olarak da tabir edilen bu noktalarda cezbedici sebepler arasında ekonomik gelişmişlik, sosyo-kültürel hayat, ulaşım ve konaklama imkanları, güvenlik, iklim, tarihsel doku olarak sayabileceğimiz kısacası “imaj” çok önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁰ Tez çalışmasında ele alınan kongrelerin bu çerçevede değerlendirildiğinde çoğunluğunun Ankara ve İstanbul merkezli olduğu, imajın önemli bir rol oynadığı belirlenirken, Samsun ya da İzmir gibi bölge bazlı kongrelerin varlığı da tespit edilmiştir. Bu çalışmada Türkiye’nin uluslaşma sürecine katkıda bulunan sosyo-kültürel ve ekonomi alanlarında düzenlenen kongrelere yer verilmektedir.

II- Ulus, Ulus-Devlet, Ulusçuluk ve Uluslaşma Kavramları

Ulus kavramı, toplumun modernleşmesinde ve merkez-çevre arasındaki düzenin yeniden tesis edilmesinde ön açıcı olmuştur. Bir başka tanımda ise bireylerin belirli sınırlar içerisinde özgür bir şekilde maddi temel oluşturan ekonomik bütünleşme üzerinde siyasal olarak örgütlendiği bir birlik olarak ifade edilir.²¹ Doğrudan devlet düşüncesiyle ilişkili siyasal ve toplumsal bir birim olan ulus; sınırları belli, resmi bir alanda, bir halkın egemenliğini yansıtır. Dolayısıyla ulus düşüncesi temelde, Batı’dan dünyaya yayılmış bir siyasal örgütlenme biçimidir. Temel ayırıcı özelliği orijinallik ve modelliktir. Doğal süreç sonunda ortaya çıkan sosyo-ekonomik yapının orijinalliği ve sonrasında meydana gelen ulusların bunu örnek almasıdır. Bu sayede sosyal yapıyı ulus, siyasal yapıyı da ulus-devlet

¹⁸ Zeki Sarıhan, **1921 Maarif Kongresi**, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2019, s.12.

¹⁹ Melis Mine Şener, **Kongre Turizmi ve Türkiye’deki Kongrelerde Katılımcı Beklentilerinin İncelenmesi**, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Endüstri Mühendisliği Ana Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ataç Soysal), İstanbul, 2005, s.14-15.

²⁰ C. Yalçın, **Kongre Turizmi ve Türkiye’de Durum**, s.39.

²¹ Muzaffer İlhan Erdost, **Ulus, Uluslaşma ve Demokratikleşme**, 1. Baskı, Şahin Matbaası, Ankara, 1991, s.18.

biçiminde şekillendiren örgütlenme anlayışı, modern dönemde hem ulusal, hem de uluslararası meşruiyetin kaynağını oluşturmuştur. Bu bağlamda “Ulus; bütünleşmiş, aklın ilkelerinden esinlenen, yasa tarafından yeniden yapılanan bir süreci geçirdiği için modernliğin siyasal bir biçimi” olarak değerlendirilebilir.²²

Esas olarak Amerikan ve Fransız devrimleriyle yasal bir zemin kazanan ulus fikri, bu sayede siyasi ve sosyal örgütlenmenin evrensel şekli haline gelmiştir. Fransız İhtilali, sosyal değişimi de beraberinde getirdi ve ümmet anlayışından seküler (laik) bir topluma dönüşümü hazırladı. Yani meşruiyetin dinî düşünceden çıkıp siyasi düşünceye geçişi başladı.²³ Bu bağlamda Mustafa Kemal Paşa’nın düşüncesinde halk ile ulus kavramı da özdeş kavramlardı. Mustafa Kemal Paşa, “Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına Türk ulusu denir,” diyerek halk ve ulus özdeşliğini vurgulamaktaydı. Bu kavram birlikteliği, 1921 Anayasası’nın birinci maddesindeki “Egemenlik kayıtsız koşulsuz ulusundur,” ifadesiyle hukukî ve yasal temele oturmuştur.”²⁴

Millet kavramı ise “ulus” (nation) karşılığında kullanılırsa, bu kavram genel olarak belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan ve aynı dili konuşan toplumu işaret eder. Fakat Osmanlı Devleti’nde millet kavramı, günümüzdeki anlamının dışında bir din ya da mezhebe bağlı topluluk anlamında kullanılmaktaydı. Osmanlı Devleti’nde yaşayan toplulukları din ya da mezhep esasına göre örgütleyerek yönetme biçimi “millet sistemi” olarak adlandırılmakta ve her bir din, ayrı bir millet olarak kabul görmekteydi.²⁵

Ulus-devlet ise bir ulusun egemenliği altında belirli bir coğrafi sınır içerisinde ortaya çıkmış olan devlet yapısına denir. Bu modelde devlet; politik ve jeopolitik çerçeveyi ifade ederken, ulus ise kültürel veya etnik bir toplumu temsil etmekteydi. Nitekim ulus-devlet kavramı, bu iki varlığın belirli bir coğrafyada birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu anlamda ulus-devlet modelinde devleti oluşturan yurttaşlar ortak bir dil, kültür ve değerleri paylaşmayı esas alır. Dünyadaki ulusalcı hareketlerin çıkış noktası olarak da kabul edilen ulus-devlet düşüncesi, Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali ile ön plana çıkmıştır.²⁶

²² H. Gökçe Zabunoğlu, “Günümüzde Ulus-Devlet”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (ERÜHFD)*, XIII/1, (2018), s.540.

²³ Ufuk Şimşek, *Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Kimlik Arayışları (1718-1938)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi, Tez Yöneticisi Yrd. Doç. Dr. Yavuz Özdemir), Erzurum, 2008, s.53.

²⁴ Şerafettin Yamaner, *Öncesinde ve Atatürk Döneminde Toplumsal ve Kültürel Değişme*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Erol Cihan) İstanbul, 1993, s.163-164.

²⁵ Cansu Koç Başar, “Osmanlı Millet Sisteminden Ulusa Geçiş”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, XXIII/1, (2017), s. 196.

²⁶ Mahfi Eğilmez, *Değişim Sürecinde Türkiye*, 15. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2018, s.22-23.

Kısacası “ulus-devlet, modern devlet yapılanmasına milli unsurların eklenmesiyle oluşmuş bir siyasi yapılanma modelidir.”²⁷ Ulus-devletin temel vasıfları arasında ulusal egemenlik, ülkesel bütünlük, ulusal eğitim ve ulusal hukuk birliği gösterilebilir. Ulusal egemenlik, ulus devletin en çok vurgu yapılan niteliğidir. Ulus devletin temel unsurlarından olan ulusal egemenlik anlayışının temelleri XVI. yüzyıl Avrupa’sında ortaya çıkmıştır.²⁸ Ulus-devlet süreci veya sosyolojik söylemiyle millet inşası, Türk toplum yapısının dinamik konularından biri, hatta en önemlisidir de denilir.²⁹ Yeni Türkiye’nin ulus-devlet inşası, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışı ile başlamış, radikal bir reform olan bu gelişme, Cumhuriyete yeni bir kimlik kazandırmıştır.

Cumhuriyetin tamamlayıcısı kabul edilen ulusçuluk ilkesi ise bütün uygar dünyada XIX. yüzyıl ulusçuluğunun yerine yeni bir ulusallık anlayışının gelişmesinde öncülük eden bir görüş olmuştur.³⁰ “Ulusçuluk temelde siyasal birim ile ulusal birimin çakışmalarını öngören siyasal bir ilke” olarak tanımlanır. “Ulusçuluk, sanayileşme süreci içerisinde değişik unsurları oluşturarak, bilinçli ulus olmayı, farklılaştırmayı toplum içinden toplum dışına çıkarıp kültürel türdeşliği öngören, ulus olma aşamasına ulaşma çabalarının hem bir ürünü, hem de ideolojik aracıdır.”³¹

Ernest Gellner, ulus, ulus-devlet ve ulusçuluk olgularının ortaya çıkışını “endüstrileşme” kavramıyla ifade etmektedir. Ona göre endüstrileşme sonucunda ortaya çıkan yeni toplumsal yapı içinde yer alan bireylerin asgari bir kültür edinmesi, temel bazı yetilere sahip olması gerekmektedir. Bireylere bu asgari kültürü ve temel yetileri kazandırabilmenin yolu, yaygın bir eğitim sistemi kurmakla gerçekleşebilirdi. Bu ihtiyaç sonucunda siyasi birimler, yaygın eğitim sistemini ortaya çıkarabilecek bir gelişmişlik düzeyine ulaşmakta ve ulus-devlet boyutunda siyasi yapılanmalar oluşmaktaydı. Modern toplumda devlet, meşru tekeli gücüne eğitim üzerine seçen iktidar şeklinde ifade edilmektedir. Bu kapsamda ulusçuluk, siyasi birim olan devlet ile ulusun örtüşmesi gerekliliğini savunan ve ideolojik destek sağlayan bir siyasi akım olarak adlandırılmıştır.³²

²⁷ Murat Köylü, “Mustafa Kemal Atatürk’ün Ulus Devleti, Egemenlik ve Bağımsızlık Anlayışına Fransız İhtilali Fikir Akımlarının Etkisi”, *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* V/1, (2019), s. 126.

²⁸ Nurbek Khairmukhanmedov, *Ulus-Devlet Bağlamında Orta Asya Cumhuriyetlerinde Siyasal ve Hukuksal Değişim*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi, Tez Danışmanı Prof. Dr. Anıl Çeçen), Ankara, 2008, s.56.

²⁹ Orhan Türkdoğan, *Türk Ulus-Devlet Kimliği*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013, s.493.

³⁰ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, (Yay. Haz. Ahmet Kuyaş), İstanbul, 2008, s.551.

³¹ Mehmet Karakaş, *Türk Ulusçuluğunun İnşası*, 1. Baskı, Elips Kitap, Ankara, 2007, s.40.

³² Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, (Çev: Büşra Ersanlı Behar-Günay Göksu Özdoğan), İstanbul, 1992, s.19, 73.

Ulus, uluslaşma sürecini başarmış millet olarak ifade edilirken, uluslaşma da bir süreçtir. Bu süreç ulus-devletle bağlantılıdır. Yani bu sürecin olmazsa olmazı bir millettir. Buna göre; “Uluslaşma; ortak bir coğrafyada duyuş, algılayış, ruhi şekilleniş ve davranış özellikleri bakımından ortak özelliklere-ortak bir kültüre- sahip insan topluluğunun modernleşme döneminde siyasal birliğini bu özellikler etrafında koruma ve güçlendirme iradesinin ürünü olan toplumsal bir süreçtir”,³³ denilebilir. Bu kavram, 1923 yılında yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurulmasıyla ön plana çıkan bir politika olarak varlık göstermiştir. Türklük esasına dayanan bu politika, ülkenin bütünlüğünü sağlama amacı taşıırken, aynı zamanda geri kalmışlığa bir tepki olarak da ulus-devlet inşasında önemli bir yer etmiştir.

Kısaca yukarıda değindiğimiz bu kavramların, Türkiye’nin oluşum sürecinde yeni bir yapılanma modeline katkı sağladıklarını ifade edebiliriz. Tezin kapsam açısından Atatürk ve İnönü Dönemi perspektifinde incelenmesinde fayda vardır.

1- Atatürk Dönemi Uluslaşma Politikası

Türk modernleşmesi, Türk halkı için yeni bir hayat tarzı öngörmekteydi. Türk modernleşmesi, ulus-devlet ideolojisi ekseninde milliyetçilik olgusu temelinde gerçekleşmiştir. Sürecin yönü ve içeriği ise yeni devlet yapısını inşa etmeyi ve belirli unsurlar üzerinden halkı yeniden devlet unsuru etrafında kenetlemeyi öncelik kılmıştır.

Cumhuriyetin kurulmasıyla yeni Türkiye’de reformcu bir anlayışa dayalı resmi Türk milliyetçiliği ve ulus-devlet uygulaması ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetle birlikte artık devleti kurtarma gibi bir bakış açısından çıkıp muasır medeniyet seviyesine doğru toplumsal ilerleme hedeflenmiştir. Medeniyetçiliği Batıcılıkla özdeşleştiren çağdaştırma projesi, yeni ulusal Türk insanını inşa etme arayışına girişmiştir. Cumhuriyet kadroları bu bağlamda ulusal bir hâkimiyet kurmak için toplumsal, kültürel, siyasal, ekonomik, eğitsel vb. birtakım alanlarda köklü değişiklikler gerçekleştirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nde devlet, ideoloji olarak çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmak amacıyla Batıcılık’ı benimserken, Batılılaşma sürecinde ideolojik ve yapısal dönüşümün ulusal bazda gerçekleşmesi için kimlik arayışına girişmiştir. Değişimin çok yönlü ve batı kaynaklı olması, inkılapları laik, kimi zamanda seküler çizgide ilerlemesine

³³ Mehmet Erkan Okyay, **Türk İnkılâbında Ulus Kavramının Gelişimi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Öğr. Gör. Dr. Mehmet Emin Elmacı), İzmir, 2009, s.3.

öncülük etmiştir.³⁴ Bu çizgiyi anlayabilmek adına laikleşme ve sekülerleşme kavramlarına ve ayrışan noktalarına da değinmek gerekir.

Laikleşme, devletin yani siyaset ve hukukun dinden arındırılması süreci olarak ifade edilirken, sekülerleşme ise bütün sosyal hayatın ve kültürün dünyevileştirilmesi ve dinden arındırılması olarak anlaşılmaktadır. Sekülerleşme ve laikleşme kavramlarının süreçleri, ilkeleri ve maksatları aynı olmasından hareketle, sekülerleşme laikliğin hazırlayıcılarından denilebilir.³⁵

Uluslaşma süreci, yeni Türkiye’de yapısal reformların en somut örneklerinin gerçekleştiği dönem oldu. Bu dönemde siyasi, eğitim, ekonomi, hukuk, kültür, sanat ve spor gibi birçok alanlarda reformlar yapıldı. Siyasi alanda reform, 29 Ekim 1923’te Cumhuriyet’in ilânı ile başlamış, 3 Mart 1924’te Halifeliğin kaldırılması ile devam etmiş ve laikliğin Cumhuriyetin temel nitelikleri olarak anayasada yer etmesiyle de uluslaşma sürecinde önemli bir aşama kaydedildi. Cumhuriyet döneminde uluslaşma sürecinin dayanaklarından en önemlisi eğitim kurumları oldu. Yapılan reformların eğitim aracılığı ile halka ulaşılmasında önemli bir vazifeye sahip olduğunu düşünen Cumhuriyet kadroları, ulus-devlet inşasında özellikle eğitimde; millilik, modernleşme ve laikliği esas alarak hareket etti. Nitekim Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun (Öğretim Birliği Yasası) 3 Mart 1924’de kabul edilmesi, Türk halkının okuma-yazma öğrenmesi için Millet Mektepleri’nin açılması ve 1 Kasım 1928’de Latin Harflerinin Kabulü yeni Türkiye’nin eğitimde gerçekleştirdiği reformlar arasında yerini aldı.³⁶

Cumhuriyetçi kadronun uluslaştırma ve modernleştirme yolundaki inkılâpları, topyekûn bir modernleşmeyi ve uluslaşmayı amaçladığı için, yalnızca bir alanla sınırlı kalmamıştır. Siyasal, toplumsal, ekonomik vb. alanlarda bu süreç yaşanmıştır. Cumhuriyetçi kadro modern bir ulus oluşturma sürecinde hukukun önemini de kavramış modern bir ulus olmanın gereği olarak çok hukuklu sistemden hukuk birliğine geçişi temel almıştır. Nitekim yeni Türkiye’nin Türk Medeni Kanunu’nu 17 Şubat 1926’da kabul etmesi ve Türk kadınlarına haklar tanınması, uluslaşma sürecine önemli katkılar sağlamıştır. 1932 yılında kurulan Halkevleri de yeni bir kültürel uyanışı temsil eden kurumlar olarak Cumhuriyet tarihine damga vurmuştur. Gelişimin önemli bir ayağını oluşturan Halkevleri, Cumhuriyet döneminde ülkenin sosyo-kültürel kalkınmasında, Cumhuriyetin kazandırdığı değerlerin geniş halk kitlelerine ulaşmasında çok önemli bir

³⁴ S. Yıldırım, “Cumhuriyet Döneminde Bir Çatı Kavram”, s.318.

³⁵ Yünni Sezen, **Hümanizm ve Atatürk Devrimleri**, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 1997, s.147.

³⁶ M. Eğilmez, **Değişim Sürecinde Türkiye**, s.135.

işlevi yerine getirmiştir. Halkevleri ve bunlara bağlı olarak kurulan odalar sayesinde Anadolu’da çağdaş bilimin ışığı yayılabilmektedir. Tarih, edebiyat, güzel sanatlar, folklor gibi alanlarda çalışmalar yapan Halkevleri, ulusal değerlerin geleceğe aktarılmasında büyük ve tarihi bir görevi yerine getirmiştir.³⁷

Ekonomide reformlar gerçekleştirmek isteyen yeni Türkiye’nin ekonomi politikası, Birinci Türkiye İktisat Kongresi ile vücut bulmuştur. Bu kongre; siyasi bağımsızlığın ekonomik bağımsızlıkla taçlandırılmak istenmesi, yeni bir ekonomik yapının kurulması düşüncesiyle şekillenmiştir.³⁸

2- İnönü Dönemi Uluslaşma Politikası

Atatürk Dönemi eğitim ve kültür politikasının temelini oluşturan laiklik, ulusçuluk ve Batıcılık (Medeniyetçilik) ilkesi, 1938-1950 arası dönemde de temel ilkelerden olmuştur. Eğitim, Atatürk Dönemi’nde bir kalkınma ve modernleşme problemi olarak ele alınmış ve bu doğrultuda adımlar atılmıştır. Nitekim İnönü Dönemi’nde de bu düşünce devam etmiş, kültür politikasında uygulanan hümanistleştirme ve laikleştirme eğitim programlarına da yansımıştır. İnönü’nün milli, laik ve modernleşmeye yönelik bir eğitim politikası düşüncesi, hükümet programlarında da kendini göstermiştir.³⁹

İsmet İnönü Dönemi’nde Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’in “Türk Hümanizmi” olarak tabir ettiği hümanizm düşüncesi, Tek Parti Dönemi Türk modernleşmesinin temeli olmuştur. Latince “Hümanistas”, insan tabiatı, insan topluluğu manalarına gelen Hümanizm, her devirde bir kültür ve düşünce modası gibi görülmüş, devrine göre şekil almıştır. Hümanizm basit tanımıyla; “Hedefin dünyada kurtuluşa ve olgunluğa erişmesi olduğunu ilan eden, insan türünü şekillendiren temel ihtiyaçlara cevap vermeye dayanan, üzerinde birleşilmiş insan tabiatlarının toplamını ifade eden ekol” olarak ifade edilir. Nitekim İnönü Dönemi’nde hümanizm, bir kültür politikası olarak benimsenmiştir. İsmet İnönü döneminin hümanist karakteri, en çok Köy Enstitüleri’nde belirginleşmiştir.⁴⁰

Bu dönemde batılılaşmak ve bunu gerçekleştirmenin gereği olarak görülen laiklik ve hümanizm, eğitim ve kültür hayatının temel ilkeleri sayılmıştır.⁴¹ Köy Enstitüleri,

³⁷ Zeki Arıkan, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, *Atatürk Yolu Dergisi*, VI/23, (1999), s.261.

³⁸ M. Eğilmez, *Değişim Sürecinde Türkiye*, s.136.

³⁹ Ali Ata Yiğit, *İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992, s.53.

⁴⁰ Y. Sezen, *Hümanizm ve Atatürk Devrimleri*, s.23, 312.

⁴¹ Salih Özkan, *Türk Eğitim Tarihi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008, s.143.

hümanizmin yayılmasında bir vasıta olarak görülürken, Batı klasiklerinin Türkçeye tercüme edilmesi ve hümanist anlayışa uygun vatandaş yetiştirilmesi de diğer amaçlar arasında yer aldı.⁴²

İnönü Dönemi kültür politikalarında hümanist anlayış kendini her alanda gösterdi. Bu kültürün halka yayılması maksadıyla Atatürk Dönemi oluşumu olan halkevlerinin geliştirilmesinin yanı sıra, köy enstitüleri gibi kültür kurumları da oluşturuldu. Bunun yanı sıra, radyo ve basın sayesinde kültürel anlayışın geniş kitlelere ulaşması amaçlandı. Böylece toplumun kültür hayatını, Atatürk dönemi milli ve halkçı kültür yanında hümanist kültür öğeleri de şekillendirdi.⁴³

Ekonomik, toplumsal, kültürel, eğitsel ve kişisel gelişimde birçok etkileri olması yönüyle bir toplum kalkınması olarak ifade edilen Köy Enstitüleri, genç Cumhuriyetin öncelikli hedefi olmuştur. Eğitim ve üretimin iç içe olması düşüncesinden hareketle, kurulan sistem hem eğitimi temel almış, hem de toplumun tüm ihtiyaçlarını karşılayacak yapıda olmuştur. Köy Enstitüleri hareketi, yeni Türkiye'nin eğitim davasının “her köye bir okul, her okula bir öğretmen” gibi bir düşünceden çok daha ötesi, modern bir ulus yaratma modelini gerçekleştirmenin yolu olarak ortaya çıkmıştır.⁴⁴ Köy Enstitüleri, toplumu bütünüyle bilinçlendirme ve aydınlatma çabasıdır. “Toplumsal Kalkınma Projesi” olarak da ifade edilen bu sistem; toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel olanaklarını geliştirmek, bu toplumların ulusal yaşayışa uyumlarını sağlamak, ulusal gelişmeye topyekûn katılmalarına öncü olmak üzere halk ve hükümetlerin ortak gayretleri sonucu ortaya çıkan ilerlemeyi kapsamaktadır.⁴⁵

Atatürk döneminde olduğu gibi İnönü döneminde dil çalışmalarına önem verildi ve bu alanda kongreler toplandı. Kongre kararları, dönemin tarih ve zihinsel dönüşümün anlaşılması açısından önemliydi. Ayrıca İnönü dönemi, Cumhuriyet döneminde ve öncesinde, çeviri konusunda en kapsamlı ve sistemli çalışmaların gerçekleştiği dönem oldu. İnönü dönemi çeviri hareketleri 1939 yılında toplanan Birinci Neşriyat Kongresi ile başladı.⁴⁶ Hümanist anlayış; dil, edebiyat, müzik, sanat vb. olmak üzere her alanda etkisini gösterdi. Fakat İnönü döneminde başlayan II. Dünya Savaşı'nın da etkisiyle

⁴² Hacı Veli Gök, **Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları**, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman Yrd. Doç. Dr. Bengül Bolat), Kırşehir, 2011, s.95.

⁴³ H. V. Gök, **Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları**, s.96.

⁴⁴ Baha Mutlu Aydın, **Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s.13.

⁴⁵ B. M. Aydın, **Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması**, s.26.

⁴⁶ H. V. Gök, **Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları**, s.101,104.

siyasî, toplumsal ve ekonomi alanlarında Türkiye ve dünya şartlarında önemli değişikliklerin de bir sonucu olarak hedeflerde sapmalar dikkat çekmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ SOSYO-KÜLTÜREL VE EĞİTİM ALANLARINDA DÜZENLENEN KONGRELER VE BASINA YANSIMALARI (1923-1938)

Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte sosyal, kültürel ve ekonomi alanları başta olmak üzere birçok alanda ulusal bir yapı oluşturulmaya çalışıldı. “Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür,” ilkesi esas alınarak ulusal bir kültür yaratma hedefinde olan Cumhuriyetçi kadro, bu hedef doğrultusunda birtakım yeniliklere imza attı. Modern ve ulusal bir kültürel gelişim sürecinin başladığı bu dönemde Türk kültürünün modernizasyonu amaç haline getirildi.⁴⁷ Kurulan hükümetlerin programlarında (1923-1938) ulusal savunma, adalet, iç ve dışişleri, ekonomi, eğitim, bayındırlık, tarım, ticaret ve sağlık gibi konulara da öncelik verildi.⁴⁸

Yeni ulus oluşumu doğrultusunda öncelik eğitim ve kültür hizmetlerine ayrılmış, eğitim hizmetinin önceliği ise kaliteli insan yetiştirmek ve toplumun gelişmişliğini üst seviyelere taşımak olmuştur. Çünkü eğitim, toplumla sürekli etkileşim içinde olan ve bu dönüşümün dinamosu görevi üstlenebilen kapsamlı bir işleve karşılık gelmekte, özellikle yeni kuşaklar üzerinden toplumsal aidiyetin inşasında etkili olabileceği düşünülmekteydi. Açıkçası, eğitim aracılığıyla uluslaşma yolunda halkın tüm kesim ve ögelerinin aynı kültür ile kültürlenmeleri sağlanabilir ve toplumda yer edinen ortak değerler nesilden nesile aktarılabildi.⁴⁹

Diğer yandan eğitim, Cumhuriyet projesinin en önemli alanlarından biri, hatta felsefi açıdan tümüdür. Çünkü ekonomi, siyasî, hukukî gibi tüm toplumsal kurumlarda projenin başarıya ulaşabilmesi ancak çağa uygun bilgili ve donanımlı insanlarla mümkün olabilirdi. Bu durum da ancak gerçekçi bir eğitim politikasının varlığıyla hayat bulabilmekteydi. Eğitim politikalarında toplumun ihtiyaçlarıyla dönemin gerekleri uzlaştırılarak eğitim alanında yapılması gerekenler belirlenir. Dönemin eğitim politikalarının Mustafa Kemal Paşa'nın toplumsal gerçekleri felsefi ve sosyolojik boyutları üzerinden geliştirdiği esaslı bir liderlik vizyonunun eseri olduğunu söylemek de

⁴⁷ H. V. Gök, *Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları*, s.29.

⁴⁸ Ömer Zühtü Altan, “Türkiye’de Tek Parti Yönetimi Döneminde (1923-1950) Kurulan Hükümetlerin Programlarında Sosyal Politikaların Yeri”, *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, s.506.

⁴⁹ Cavit Binbaşıoğlu, *Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi “Araştırmalar”*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005, s.230-234.

mümkündür.⁵⁰ Eğitim ve kültür alanında bu dönüşümün sağlanabilmesi için de savaş yılları olmasına rağmen adım atmaktan geri durulmamış, bu bağlamda eğitim alanında kongrelerin toplanması için gereken adımlar atılmıştır.

A- EĞİTİM KONGRELERİ

Eğitim; “kişinin zihnî, bedenî, duygusal, toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının istenilen doğrultuda geliştirilmesi ya da ona bir takım amaçlara dönük yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümü” olarak ifade edilir.⁵¹ Bir başka tanımda da “İnsanın kişilik kazanma ve gelişme yolunda etkisi altında kaldığı işlem ve eylemlerin tümüne verilen ad” şeklinde izah edilmektedir.⁵²

II. Meşrutiyet Dönemi aydınlarının “yeni insan-yeni toplum” projesi çerçevesinde önemsedikleri “okulda vatandaş eğitimi”, Cumhuriyetin ilanından sonra kurucu kadronun ulus inşa projesinde önemli bir yer etmiştir. Cumhuriyet seçkinleri için “okul”, bireylerin sosyalizasyonunda ve yeni toplum projesine eklenmelerinde merkezi bir yere sahip olmuştur.⁵³

Cumhuriyet döneminde eğitim sisteminin temel hedefi; cumhuriyet yönetimini ve reformları sahiplenecek bireyler yetiştirmektir. Bu amaçla bireylerin yetiştirilmesi maksadıyla ulusal, laik ve çağdaş eğitim kurumları açılması yolunda adımlar atıldı. Atatürk dönemi eğitim sisteminde yalnız örgün eğitim değil aynı zamanda halk eğitimini kapsayan yaygın eğitim de eğitim politikasının önemli bir parçasını oluşturdu. Eğitim, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde yapılan inkılapların bilimsel ve ilerlemeci ideallerinin simgesiydi. Bunları inşa etmek, ulusu inşa etmek için olmazsa olmaz bir gerçeklikti.⁵⁴

Yeni Türkiye’nin eğitim adına yaptığı ilk önemli reform, Milli Mücadele döneminde gerçekleşti. Reformlarda ulaşılmak istenen temel amaç, aklın ve bilimin ışığında, yeni Türkiye’nin kalkınmasına katkıda bulunacak, gerçeklere dayalı, millî kültüre uygun ve uygulanabilir bir eğitim sistemi oluşturmaktır.⁵⁵

Eğitim sisteminde düşünülen yeniliklerle ilgili olarak yapılan ilk çalışma, 1921 yılında düzenlenen Maarif Kongresi’nin toplanmasıydı.⁵⁶ 16-21 Temmuz 1921 tarihleri

⁵⁰ İsmail Doğan, **Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010, s.402.

⁵¹ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1988’e)**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1989, s.2.

⁵² **Cumhuriyet Ansiklopedisi**, IV, Arkın Kitabevi, İstanbul, 1969, s.1220.

⁵³ Füsün Üstel, **“Makbul Vatandaş”ın Peşinde II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi**, İletişim Yayınları, 2004, s. 127.

⁵⁴ Sibel Bozdoğan, **Modernizm ve Ulusun İnşası**, (Çev: Tuncay Birkan), İstanbul, 2008, s.104.

⁵⁵ Bahattin Demirtaş, **“Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler”**, **Akademik Bakış**, 1/2, (Yaz 2008), s.174.

⁵⁶ Mustafa Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ankara, 1997, s.17.

arasında “Muallime ve Muallimler Birliği” tarafından Ankara’da toplanan Maarif Kongresi, uluslaşma sürecinde olan yeni Türkiye’nin eğitim sisteminin planlanması adına oldukça önemliydi. “Mustafa Kemal Paşa, eğitimi ve eğitimde yer alan unsurları, milli düşünceleri yerleştirmek, özgür ve milli bir devlet yaratmak, durağan olmayan ve çağdaş medeniyete ulaşabilecek bir toplum yaratabilmek için en önemli araçlardan biri saymıştır.” Mustafa Kemal Paşa’nın bu kongrede yaptığı açılış konuşmasında; “Türkiye’nin milli maarifinin kurulmasını” istemesi önemliydi.⁵⁷ Bu, Mustafa Kemal Paşa’nın millileşme sürecinde eğitime verdiği özeni göstermekteydi.

Kongre, iki yüz elliden fazla erkek ve kadın öğretmen katılımıyla gerçekleşti. İlk ve ortaöğretim ile ilgili yapılan çalışmalarda uygulanması istenen yeni eğitim sisteminin temelleri oluşturulmaya çalışıldı. Kongrede ayrıca öğretimin sadeleştirilmesi, uygulamalı bir eğitim sisteminin oluşturulması ve yörelere göre çeşitlendirilmesi düşünüldü. Dönemin Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey (Tanrıöver) bu konuda; “Maarif siyasetimiz, milletin kitle-i esasiyesini teşkil eden çiftçi ve işçi sınıfının her şeyden evvel nazar-ı dikkat önünde tutulmasına ve yeni istikamet bu umdeye dayanmasına bağlıdır. Anadolu gene sanat merkezi olacaktır. Halkın geçimini yükseltecek ve ıslah edecek nazarî ve amelî bilgiyi vermek hedeftir,” sözleriyle düşüncelerini aktarmaktaydı.⁵⁸ Kısıtlı imkânlar dâhilinde toplanan kongrenin on beş gün çalışması planlandı. Fakat Yunanların Anadolu içlerine doğru ilerlemesi üzerine kongre, çalışmalarını bitirmek durumunda kaldı.⁵⁹

Yeni Türkiye, çağdaşlaşma yolunda ilerlerken attığı adımlarda ve halkın gerçekleştirilen inkılapları benimsemesinde eğitim alanında yaptığı yeniliklerin büyük etkisi oldu. Türk milleti için milli kurtuluş mücadelesinin öneminin büyüklüğü kadar, bu savaşın en çetin günlerinde düzenlenen Maarif Kongresi’nin önemi de Türk eğitim tarihi açısından büyüktü. Kongre, milli eğitim ve kültür politikalarının mihenk taşı oluşturmakta idi.⁶⁰ Bu alanda atılacak olan ilk somut adımların adı Heyet-i İlmiye toplantıları olsa da gerek işlevselliği, gerekse toplanma şekli ve katılım itibarıyla bir kongre mahiyetinde olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

⁵⁷ Alev Duran, **Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Eğitim (1876-1923)**, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tezi Yöneten Yrd. Doç. Dr. Ahmet Oğuz), Nevşehir, 2012, s. 50.

⁵⁸ M. Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, s.18.

⁵⁹ Osman Kubilay Gül, “*Maarif Kongresi, Heyet-i İlmiyeler ve Uluslararası Ortaöğretim Öğretmenleri Kongresi Üzerine Bir Değerlendirme*”, **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, X/19 (Sonbahar 2018), s.513.

⁶⁰ Erol Kapluhan, “*1921 Maarif Kongresi’nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi*”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, V/8 (Nisan 2014 - Ekim 2014), s.133.

I- Heyet-i İlmiye Toplantıları

İstiklal Harbi'nin başarıya ulaşmasının ardından, eğitim sistemi yeniden düşünüldü. Eğitim politikalarına Maarif Vekâleti yön vermekte idi. Sorumluluğu üzerine alan Vekâlet, özellikle eğitim politikalarının kararlaştırılması ve uygulanması için önemli atılımlar yaptı. Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Maarif Vekâleti görevine sırası ile Dr. Rıza Nur, Hamdullah Suphi, Mehmet Vehbi ve İsmail Safa Bey'ler getirildi.⁶¹

Yeni Türkiye Cumhuriyeti, milli eğitimle ilgili öngörülerde bulunmak, amaç ve yöntemler belirlemek üzere Millî Eğitim Şuraları oluşturdu. Bakanlığın en üst danışma organı olarak tanımlanan Şuraların temelini 1923-1926 yıllarında düzenlenen Heyet-i İlmiye'ler kapsamaktaydı. Heyet-i İlmiyeler; 1923, 1924 ve Aralık 1925-Ocak 1926 tarihlerinde toplantılar düzenlemiştir.⁶² 1926 yılında Talim ve Terbiye Dairesi'nin kurulması üzerine, bu tür çalışmalar bu Talim ve Terbiye Dairesi'nin görevi sayıldığından başka Heyet-i İlmiye toplantıları yapılamadı.⁶³

Cumhuriyete ve değerlerine sadık bir vatandaş yetiştirme amacı güden bu üç toplantıda bundan sonraki eğitim politikalarının ilk aşaması ve ilkeleri belirlenmeye çalışılacaktır.

1- Birinci Heyet-i İlmiye Toplantısı (15 Temmuz – 15 Ağustos 1923)

Birinci Heyet-i İlmiye Toplantısı, dönemin Maarif Vekili İsmail Safa (Özler) Bey'in⁶⁴ başkanlığında Ankara'da düzenlendi. Eğitim tarihinin ilk sistemli çalışması olan Birinci Heyet-i İlmiye toplantısının gündeminde; bütçe meselesi ele alınmış, öğretmen maaşları, ikramiyeleri, kira yardımları, fakir öğrenciler ve kütüphaneler için ayrılacak ödenekler hakkında bilgi verilmiştir. Öğretmenlerin bu tür giderlerinin Maarif Vekâleti tarafından karşılanması karara bağlanmıştır. Ayrıca ilköğretim için alınan kararlar da bu toplantıda yer almıştır.⁶⁵

15 Ağustos tarihine kadar sürecek olan toplantıya, Maarif Vekili olarak İsmail Safa Bey, bakanlıkların üst düzey temsilcileri, Maarif Vekâleti daire müdürleri, Telif ve

⁶¹ Y. Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, s.356.

⁶² Muzaffer Deniz, **Milli Eğitim Şuralarının Tarihçesi ve Eğitim Politikalarına Etkileri**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Halaçoğlu) Isparta, 2001, s.11.

⁶³ Y. Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, s.447.

⁶⁴ İsmail Safa (Özler) Bey; İstanbul Mülkiye Mektebi mezunudur. 1885 yılında Adana'da doğdu. 1940 yılında vefat etti. Birinci Dönem Meclis'te Pozantı, İkinci Dönem Meclis'te Adana ve Altıncı Dönemde ise Seyhan milletvekilliği görevlerinde bulundu. (Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi (1919-1923)**, III, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s.782)

⁶⁵ O. K. Gül, "*Maarif Kongresi, Heyet-i İlmiyeler...*", s.514.

Tercüme Heyeti üyeleri, Darülfünun temsilcileri, Dârülmualîm, Sanayi-i Nefise, vilayet maarif ve hars müdürleri ile öğretmenler katıldı.⁶⁶ Katılımcıların isimleri şu şekildeydi:

Telif ve Tercüme Heyeti'nde Ziya Gökalp, Veled Çelebi (İzbudak) ve Mustafa Rahmi (Balaban) Beyler vardı. İlk, orta ve yüksek tedrisattan Şefik (Yürekli) Bey, Nafi Atuf (Kansu) ve Refet (Ülgen) Beyler, Teftiş Heyeti'nde ise Abdülfeyyaz Tevfik (Yergök) ve Ahmet Hilmi (Yolaç) Beyler bulunmaktaydı. Hars Müdüriyeti üyesi Galip (Eldem) Bey, İhsaiyyat (İstatistik) Müdüriyeti üyesi Avni (Başman) Bey ve Darülfünun müderrislerinden Köprülüzade Fuat, Mustafa Zühtü (İnhan), Hüsnü Hamit (Sayman) ile Dr. Vasfi Beyler kongreye katılmıştır. Serbest Âli Dersler üyesi Vehbi (Saridal) Bey, Dârülmualîmîn ve Dârülmualîmâtı Âliye üyesi İbrahim Alaaddin (Gövsa) ve Ali Haydar (Taner) Beyler toplantıda yer almaktaydı. Sanayi-i Nefise üyesi Cemil Bey, Galatasaray Mektebi'nden Faik Bey, orta tedrisattan Hasan Fehmi (Çayköy) ve Ali Rıza Beyler, ilk tedrisattan Hulusi Bey ve Recep Nuri Bey, Maarif Vekâletince seçilen uzmanlardan İhsan (Sungu), Ahmet Edip Bey, İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Mustafa Şekip (Tunç), Selim Sırrı (Tarcan), Ali Sami (Yen), Necmettin Sadık (Sadak), Celâl Esad (Arseven) Beyler de toplantıya katılmışlardır. İlgili vekâletler arasında Müdafaa-i Milliye Vekâletinden Naci Paşa (Eldeniz), Dâhiliye Vekâletinden Abdülmuttalip Bey, Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti Tedrisat Müdürü Hamdi (Akseki), Elektrik Mühendisi Akil Bey, Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâletinden Dr. Ziya (Hüznî), İktisat Vekâleti-İstatistik Müdürü Cemâl Hüsnü (Taray), Basın mensubu Ağaoğlu Ahmet ve Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) Beyler, Türk Ocağı'ndan Afyonkarahisar Mebusu İzzet Ulvi (Elöve) Bey de yer almaktaydı.⁶⁷

Birinci Heyet-i İlmiye Toplantısı, eğitim işlerinin tüm yönleriyle ele alındığı ve sorunların tartışıldığı ilk ciddi çalışma olarak kabul edilmektedir. Toplantı, İsmail Safa Bey'in açılış konuşması ile başladı. İsmail Safa Bey'in nutkunun ardından kongre başkanı, başkan vekili ve kâtip üyelerin seçimine gidildi. Seçim sonucunda 29 oy ile Şefik (Yürekli) Bey birinci başkan, 14 oy ile İhsan (Sungu) Bey başkan vekili seçilirken, 17 oy ile Mustafa Rahmi Bey kâtipliğe gelen isimler oldu.⁶⁸

Toplantıda altı ihtisas komisyonu oluşturuldu. Bunlar;

- “Millî ve İlmî Teşkilat Komisyonu
- İlköğretim Teşkilat Komisyonu

⁶⁶ Necdet Sakaoğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s.162.

⁶⁷ Engin Deniz Tanır, Cengiz Aslan, “Birinci Heyet-i İlmiye ve Çalışma Esasları”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, XXXXXII/1, (2019), s.254-255.

⁶⁸ O. K. Gül, “Maarif Kongresi, Heyet-i İlmiyeler...”, s.514.

- Ortaöğretim Teşkilat Komisyonu
- Yükseköğretim Teşkilat Komisyonu
- İzcilik ve Beden Eğitimi Teşkilatı Komisyonu
- Maarif İcraat Teşkilatı Komisyonu” olarak belirlendi.⁶⁹

Birinci Heyet-i İlmiye Toplantısının gündeminde ilköğretimle ilgili konular yer almaktaydı. Bunlar;

- “İlkokul programlarında yapılması istenen değişiklikler
- İlköğretim sonrası hayatın programlanması
- İlkokullar talimatnamesinin değiştirilmesi” şeklinde belirlendi.⁷⁰

Birinci Heyet-i İlmiye Toplantısı’nda öncelikle öğretmenlerin durumu ele alındı. Eğitimde temel unsur olan öğretmenlerin ödül, ceza, maaş, maluliyet gibi özlük hakları ile ilgili önemli öneriler görüşüldü. Ardından bu öneriler Maarif Vekâletine sunuldu. Heyet-i İlmiye çalışmaları sürerken Prag’da da ortaöğretim öğretmenleri için uluslararası bir toplantı düzenlenmesi gündeme geldi. Ağustos sonunda düzenlenecek olan bu kongreye Türkiye’den de iki delegenin Prag’a davet edilmesi önemli bir gelişme oldu.⁷¹

14 Ağustos 1923’te Meclis’te okunan Hükümet programında, eğitime uzun bir bölüm ayrılmıştır. Öngörülen eğitim faaliyetlerinde, Heyet-i İlmiye görüşmelerinin ve kararlarının etkili olduğu açıktı. Toplumun eğitimi, seçkinlerin eğitimi için imkânların hazırlanması, ilköğretim çağındaki gençlere mesleklere yönelmelerini sağlayıcı pratikler kazandırılması, ilkokulu bitirenlerin devam edecekleri tarım, sanat, ticaret alanlarında iki yıllık bütünleme sınıflarının açılması, kız liseleri, kız sanayi idadileri ile kız öğretmen okullarının artırılması, ilköğretimin bütün yurttan zorunlu hale getirilmesi programda yer alan konular oldu. Bu belirlenen hedefler uzun bir süreci kapsamaktaydı. Bu yüzden bu hedefler bir anda gerçekleştirilemediyse de ümmetçi eğitim düşüncesinden ayrılıp Cumhuriyetin istediği tarzda vatandaş profili doğrultusunda millî eğitime, hayata, işe ve pratiğe yönelik çağdaş öğretime geçiş sürecinin başlaması önemliydi.⁷²

a- Basına Yansımaları

“*Hâkimiyet-i Milliye*” gazetesi, Birinci Heyet-i İlmiye toplantısını “*Heyet-i İlmiye Bugün İlk İçtimanı Akdediyor*” başlığıyla kamuoyuna aktarmaktaydı. Maarif Vekâleti

⁶⁹ Osman Kubilay Gül, *Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitimi Yönlendirme Çabaları ve Ortaokul Öğretmenleri Uluslararası Prag Kongresi*, Ankara, 2020, s.10.

⁷⁰ Murat Alper Parlak, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu (07-09 Aralık 2005)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s.78.

⁷¹ O. K. Gül, “*Maarif Kongresi, Heyet-i İlmiyeler...*”, s.515.

⁷² N. Sakaoğlu, *Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi*, s. 163.

tarafından toplantıya davet edilen Heyet-i İlmiye'nin bugün öğleden sonra Dârülmualimîn Konferans Salonu'nda ilk toplantısını yapacağını ifade etmekteydi.⁷³

“*Hâkimiyet-i Milliye*” gazetesi Birinci Heyet-i İlmiye hakkında malumat vermekteydi. Buna göre Maarif Vekili İsmail Safa (Özler) Bey'in açış konuşmasında, yurdun bağımsızlığını kazandığı günden itibaren bütün dikkatin “*maarif üzerinde*” toplandığını, milletin “*hakiki kurtuluşunu maariften*” beklediğini, dolayısıyla “*bütün maarif meseleleri üzerinde memleketimizin mütehasıslarından, mütefekkirlerinden, terbiyeci ve içtimaiyatçılarından mürekkep bir heyetin ilmi ve müsbet kararlarına ihtiyaç*” olduğunu dile getirmekteydi. Bunun yanı sıra Safa Bey'in, Maarif Vekâletinin ülkenin yetiştirdiği “*âlim ve mütefekkirlerin karar ve fikirlerini tatbik edecek bir vasıtadan başka bir şey*” olmadığını belirtmesi, heyetin alacağı kararlara duyulan güvenin ve bu kararları uygulama isteğinin bir göstergesi olarak nitelendirilmektedir.⁷⁴

Heyet-i İlmiye toplantılarını Hâkimiyet-i Milliye kadar yakından takip eden “*İkdam*” gazetesi Ankara'da bulunan ve daha sonra İstanbul'dan gelen bazı üyelerin katılımıyla Maarif Vekilinin başkanlığında resmi toplantılar başlamadan önce özel ön görüşme niteliğinde bir toplantı yaptığını bildirmekteydi. İlk resmi oturumun ise otuz iki üyenin katılımıyla gerçekleştiğini ifade etmekteydi.⁷⁵

“*İkdam*” gazetesi “*Heyet-i İlmiye Vazifesini Bitirmiş*” başlıklı haberinde; Heyet-i İlmiye'nin son oturumunun bitiminde Kâzım Karabekir Paşa'nın mevlid-i nebevi günlerinin kitap bayramı sayılmasını ve o gün herkesin birbirine kitap hediye etmesi yönündeki teklifinin heyet tarafından kabul edildiği aktarılmaktaydı. Başkan yardımcısı Şefik Bey'in Heyet-i İlmiye'nin görevini tamamladığını bildirmesinden sonra Maarif Vekili Safa Bey'in kısa bir konuşma yaparak toplantıyı sonlandırdığı haberin detaylarında yer almaktaydı.⁷⁶

Köprülüzade Fuat Bey de “*Vatan*” gazetesinde Heyet-i İlmiye toplantısında kabul edilen ilkelerden en önemli gördüklerine değinmekteydi. Bunların ilki tevhid-i terbiye konusu oldu. Ona göre kabul edilen bu ilke sayesinde bütün eğitim ve öğretim kurumları aynı programı uygulayacaktı. “*Aynı ruh ve seciyede milli kanaatlere sahip ve aynı çağdaş anlayışları amaç edinen gençler yetiştirecekti*”. İkinci önemli ilke, devletin demokratik hâlinin nazar-ı dikkate alınmasıydı. Bu ilkeden hareketle “*ibtidai tahsil mesarifi yalnız*

⁷³ “*Heyet-i İlmiye Bugün İlk İçtimainı Akdediyor*”, **Hâkimiyeti Milliye**, 15 Temmuz 1923, 4. Sene, Sayı: 865, s.4.

⁷⁴ “*Heyet-i İlmiye'nin İlk İçtimai*”, **Hâkimiyeti Milliye**, 16 Temmuz 1923, 4. Sene, Sayı: 866, s.2.

⁷⁵ “*Heyet-i İlmiye'nin Resmi Küşadı*”, **İkdam**, 19 Temmuz 1923, 30. Sene, Sayı: 9461, s.2.

⁷⁶ “*Heyet-i İlmiye Vazifesini Bitirmiş*”, **İkdam**, 16 Ağustos 1923, 31. Sene, Sayı: 9486, s.1.

mahalli bütçelere bırakılmamış ve bilhassa ibtidai muallimleri maaşatının umumi bütçeden temini esası” kabul edildi. Üçüncü ilke mesleki eğitime de klasik eğitim kadar önem verilmesiydi. Dördüncü ilke ise öğretmenlik mesleğinin “*bir meslek-i mahsus haline*” yükseltilmesiydi. Ona göre Heyet-i İlmiye toplantılarında öğretmenlerin atama, yükseltme ve emeklilikleri belirli esaslara bağlanmalıydı.⁷⁷

Birinci Heyet-i İlmiye toplantısında Cumhuriyet eğitiminin temellerinin özgür bir şekilde tartışıldığı ve alınan kararların büyük bir kısmının Maarif Vekâleti tarafından uygulandığı belirtilmektedir.⁷⁸

2- İkinci Heyet-i İlmiye Toplantısı (21 Nisan – 1 Mayıs 1924)

Birinci Heyet-i İlmiye toplantısında eğitimde birliğin sağlanması konusu üzerinde önemle duruldu. Eğitimde birliğin sağlanması, eğitim siyasetinde benimsenen bir ilke olmuş ve kısa bir süre sonra yasal düzenlemeye kavuşmuştur.⁷⁹ Bu doğrultuda Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) Kanunu, 3 Mart 1924 tarihinde TBMM’de görüşülerek kabul edilmiştir. Bu kanunda milletin duygu ve düşünce bakımından birliğinin gerçekleşmesinde “okul”un stratejik bir önem arz ettiği ifade edilmekteydi. İlk tahsilin maksadı iyi vatandaş yetiştirmek ve gençleri mensup oldukları vatan ve millete intibak ettirmek, ulus inşa süreci ve yeni toplum projesinde yurttaşlığın kritik eşliğini oluşturmuştur.⁸⁰

6 Mart 1924 tarihinde kurulan II. İsmet Paşa kabinesinde Vasıf (Çınar) Bey yeni Maarif Vekili olmuş ve İkinci Heyet-i İlmiye Toplantısı, eğitim-öğretim faaliyetlerinde düzenlenme, planlama ve ilmi konularda bilgi alma amacıyla düzenlenmiştir. Toplantı dönemin Maarif Vekili Vasıf (Çınar) Bey’in 1924 yılında sekiz aylık ilk bakanlığı döneminde gerçekleşti. Vasıf Bey başkanlığında toplanan toplantı gündeminde ilk ve ortaöğretim kuruluşlarının öğretim süreleri ile yeni ders kitaplarının yazdırılması yer aldı.⁸¹

⁷⁷ “Heyet-i İlmiye’nin Netice-i Mesaisi”, **Vatan**, 21 Ağustos 1923, 1. Sene, Sayı: 143, s.1.

⁷⁸ E. D. Tanır, C. Aslan, “Birinci Heyet-i İlmiye ve Çalışma Esasları”, s.269.

⁷⁹ Birgül Bozkurt, “Cumhuriyet Türkiye’si’nin Eğitim Sisteminin İnşası Sürecinde Heyet-i İlmiye Toplantıları”, **Belgi Dergisi, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını**, II/19, (Kış 2020), s.1757.

⁸⁰ F. Üstel, “Makbul Vatandaş”ın Peşinde II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi, s. 136.

⁸¹ Esin Sultan Oğuz, **Türkiye’de Kültür Politikaları ve Kütüphaneler 1923-1980**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. İrfan Çakın), Ankara, 2010, s.81.

Kongre; ilk, orta ve yükseköğretimde çalışan öğretmen, yöneticiler ve müfettişlerden davet edilenlerin katılımı ile yapıldı. Toplantıya otuz beş kişiden oluşan uzman isimler katılmıştır.⁸²

Toplantı gündeminde;

- İlköğretimin altı yıldan beş yıla indirilmesi
- Orta tahsilin yedi yıldan altı yıla indirilmesi
- Dört yıl olan Muallim Mekteplerinin beş yıla çıkarılması
- Orta mektep, lise, muallim mektep programlarının tadili ve sosyoloji dersinin konulması
- Ders kitaplarının yazdırılması gibi konular yer aldı.⁸³

Toplantıda okul programlarında gerçekleştirilecek yenilikler ile toplantı gündemindeki maddeler karara bağlandı.⁸⁴ Toplantı sonucunda alınan kararların kağıt üzerinde kalmaması, en kısa sürede hayata geçirilmeye çalışılması ise bu işe verilen önemi göstermektedir. Bu bağlamda atılan ilk adım yabancı uzmanların Türkiye'ye davet edilmesidir.

Türkiye'ye davet edilen bu kişilerden Türk eğitiminin aksayan yönleri, yapılması gerekenler hakkında rapor hazırlamaları istenmiştir. Türk eğitim sistemine katkıları olan Amerikalı eğitimci John Dewey'in Türkiye'ye gelişi, 1924 yılında eğitimde yaşanan en önemli gelişme olarak kaydedilmiştir. John Dewey tarafından hazırlanan raporda; öğretmen yetiştirme konusu ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Rapora göre; köy okullarında görev yapacak öğretmenlerin köy şartları dikkate alınarak, köy kalkınmasına öncü olacak şekilde yetişmelidir. Köy öğretmenlerinin yalnız ekonomik şartlar düşünülerek yetiştirilmemesi, aynı zamanda köylülerin kültürel değerleri ve inançlarının

⁸² “İkinci Heyet-i İlmiye’de Vekâlet Müsteşarı Köprülüzade Fuad Bey, Tedrîsât Müdürleri (Abdülfeyyaz Tevfik, Yükseköğretim direktörü; Nafî Atuf, Ortaöğretim direktörü) ile Heyet-i Teftîşîyye ve Telif ve Tercüme başkan ve üyeleri (Rıdvan Nafiz, Heyeti Teftîşîyye başkanı ve üyelerden Mahmut Nedim), Dârüleytamlar Müfettiş-i Umumisi Avni Bey, Müfettiş Hasan Fehmi Bey, Ankara Lisesi Kimya Muallimi Vasfî Bey, Hukuk ve İktisat Muallimi Sadri Edhem, Dârülmuallimîn Müdürü Refet Beylerle Muallimler Derneği Başkanı Sivas Mebusu Rahmi Bey yer almıştır. Ayrıca Darülfünun müderrislerinden Şükrü Refik, Sadi, Mehmed Emin, Ömer Şevket, Mâlik Beylerle İstanbul Dârülmuallimîn Müdürü İhsan Bey, muallimlerden İbrahim Alaaddin, Ali Cânib, Darülmuallimât muallimlerinden Süleyman Şevket, Abdülkadir Bey, Çamlıca Kız Lisesi muallimlerinden Ekrem Bey, Reşat Nuri Bey, İstanbul Erkek Lisesi Felsefe Muallimi Ali Rıza Bey, İstanbul Muallimler Cemiyeti Başkanı Müderris Ali Haydar, Kabataş Lisesi Fizik Muallimi Kemal Zâim Beyler ve Edirne Lisesi Müdürü Nuri Bey, Adana Dârülmuallimîn Müdürü Ali Ulvi, Konya Dârülmuallimînî Râsim Bey, El İşleri Muallimi İsmail Hakkı, İzmir Lisesi Riyâziyât Muallimi Nazmi Bey, Kimya Muallimi Salahaddin ve İstanbul Tedrîsât-ı İbtidâiyye Müfettişlerinden Hâlid Beyler ve iptidai muallimlerinden iki kişi de davet edilmişlerdir.” *“Ankara’da İlmi Heyet Mesaisini Bayram Ertesi İkmal Ediyor”*, **Vakit**, 1 Mayıs 1924, 7. Sene, Sayı: 2280, s.1.

⁸³ O. K. Gül, *“Maarif Kongresi, Heyet-i İlmiyeler...”*, s.518.

⁸⁴ N. Sakaoğlu, **Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi**, s. 177.

da dikkate alınacak şekilde bir eğitim almaları gerekmektedir. Bunun yanı sıra okulların hedefi sosyal hayatın ihtiyaçlarını karşılayıcı, yetiştirdiği bireyin ekonomik yetilerini teşvik edici bir kurul olması, kadın ve erkeğin eşit yetiştirilmesi, işbirliği yapabilen bireylerin yetiştirilmesinin önemi de raporda vurgulanmıştır. Onun bu düşünceleri eğitimde etkisini göstermiştir. Nitekim John Dewey'in öğretmen merkezine alınması, eğitimin mesleki amaca hizmet etmesi, eğitimin yaygınlaştırılması konusunda ortaya koyduğu tespitler, Türk eğitim sisteminde yer buldu.⁸⁵

a- Basına Yansımaları

İkinci Heyet-i İlmiye Toplantısı ve çalışmaları basın aracılığıyla kamuoyuyla paylaşılmıştır. “*Anadolu’da Yenigün*” gazetesi “*Heyet-i İlmiye*” başlıklı haberinde müfredat programlarının iyileştirilmesi ve değiştirilmesi için yapacakları toplantıyı duyurmaktaydı.⁸⁶

Yine “*Anadolu’da Yenigün*” gazetesi Heyet-i İlmiye’nin Maarif Vekili Vasıf Bey riyasetinde toplandığını ve Heyet-i İlmiye’nin mesaisine dair bilgileri neşredeceklerini belirtmekteydi.⁸⁷

“*Vakit*” gazetesi “*Ankara’da İlmi Heyet Mesaisini Bayram Ertesi İkmal Ediyor*” başlığı ile Ankara’da Maarif Vekili Vasıf Bey’in riyasetinde toplanan Heyet-i İlmiye azalarının isimleri ve fotoğraflarına yer vermiştir.⁸⁸

3- Üçüncü Heyet-i İlmiye Toplantısı (25 Aralık 1925 – 8 Ocak 1926)

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey’in nezaretinde, 26 Aralık 1925 - 8 Ocak 1926 tarihlerinde Üçüncü Heyet-i İlmiye Toplantısı gerçekleştirildi.⁸⁹ Bu toplantıda; cumhuriyetin yeni eğitim anlayışı doğrultusunda eğitimin ana sorunları üzerinde duruldu.⁹⁰ Ayrıca “eğitime ayrılan kaynakların en uygun kullanımı”, “ortaokullarda

⁸⁵ Y. Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, s.456-458.

⁸⁶ “*Heyet-i İlmiye*”, **Anadolu’da Yenigün**, 17 Nisan 1924, 6. Sene, Sayı: 1091, s.1,2.

⁸⁷ “*Heyet-i İlmiye Toplandı*”, **Anadolu’da Yenigün**, 23 Nisan 1924, 6. Sene, Sayı: 1096, s.2.

⁸⁸ “*Ankara’da İlmi Heyet Mesaisini Bayram Ertesi İkmal Ediyor*”, **Vakit**, 1 Mayıs 1924, 7. Sene, Sayı: 2280, s.1.

⁸⁹ Toplantıya katılanlar arasında Müsteşar Nafi Atuf Bey, Heyet-i Teftişye Başkanı Rıdvan Nafiz, Telif ve Tercüme Heyeti Başkanı Abdülfeyyaz Tefik, Orta Tedrisat Umum Müdürü Cevat Bey, Hars Müdürü Hamit Zübeyr, İlk Tedrisat Müdürü İsmail Hakkı, İhsaiyat Müdürü Hilmi Ziya, İstanbul Edebiyat Fakültesi Reisi Müderris Köprülüzade Mehmet Fuad ve Dârü’l-fünûn Ruhیات Müderrisi Ali Haydar Bey, Kız Muallim Mektebi Müdürü Mehmet Emin, Galatasaray Lisesi Müdürü Behçet Bey, Çamlıca Orta Mektep Müdürü Mehmet Ali, Adana Erkek Lisesi Müdürü Ragıp Nureddin, Ankara Lisesi Müdürü Feridun Bey, Müfettiş Hilmi, Cevat ve Kadri Beylerle, İstanbul Lisesi Müdürü Besim Bey, İzmir Muallim Mektebi Müdürü Hikmet Beyler bulunmaktaydı. **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, 180.9.0.0.12.70.15.

⁹⁰ M. A. Parlak, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu...**, s.144.

karma eğitime geçilmesi” ve “Talim ve Terbiye Dairesi kurulması” gibi konular da yer aldı.⁹¹

Üçüncü Heyet-i İlmiye toplantısının gündemi “Cumhuriyet Maarifinin Meseleleri” başlığında oluşturuldu.⁹² Buna göre; Milli Eğitime ayrılan bütçenin doğru kullanımı, liselerin yeniden düzenlenmesi, meslek liselerinin belli merkezlerde toplanması gibi konular görüşüldü. Ayrıca bu toplantıda dönemin Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey’in üzerinde önemle durduğu öğretmen yetiştirme konusu da ele alındı. Öğretmen okullarının belli bölgelerde toplanması ve geliştirilmesi üzerine birtakım politikalar da tartışılmıştır.⁹³

1925 yılı olayları ve akabinde yaşananlar, (Şeyh Said Ayaklanması, İzmir suikast girişimi, Takrir-i Sükûn Kanunu’nun kabulü gibi) okulun ve eğitimin önemini bir kez daha ortaya koydu. “Cumhuriyet esaslarına bağlı okullarda çocukların kalplerine ve dimağlarına Cumhuriyet için özveri ülküsünün yerleştirilmesi” ilkesinden çokça söz edildi.⁹⁴

Üçüncü Heyet-i İlmiye toplantısının Türk eğitim sistemine katkıları büyük oldu. Nitekim 22 Mart 1926’da “Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun” ile Milli Eğitim teşkilatında önemli düzenlemelere gidildi. Bu önemli kazanımlar şunlardı:

- Cumhuriyet döneminde öğretmenlik, ilk kez meslek olarak kabul edildi.
- Bu kanun ile birlikte “Talim ve Terbiye Dairesi” ve “Dil Heyeti” kuruldu. Talim ve Terbiye Dairesi, Bakanlığın en büyük danışma organı olarak kurulurken, Dil Heyeti de Türk Dili konuları ile ilgili olarak varlık gösterdi.
- Okuldan mezun olan öğretmenlere görevlerine başlamadan evvel ilk defa donatım bedeli uygulaması başlatıldı.
- Ortaöğretim kurumlarının statüleri belirlendi. Buna göre ortaöğretim kurumları liseler, orta mektepler, ilk muallim mektepleri ve köy muallim mektepleri şeklinde oluşturuldu.⁹⁵

Sonuç olarak Heyet-i İlmiye toplantılarında alınan gündem maddeleri çok önemliydi. Alınan kararlar büyük bir oranda uygulama alanı buldu. Ayrıca Heyet-i İlmiye

⁹¹ E. S. Oğuz, **Türkiye’de Kültür Politikaları ve Kütüphaneler 1923-1980**, s.81.

⁹² Sait Dinç, **Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şuraları ve Alınan Kararların Uygulamaları (1923-1960)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Danışman: Doç. Dr. Adil Dağıstan), Ankara, 1999, s.17.

⁹³ Ayhan Öz, “Heyet-i İlmiye Toplantıları ve Millî Eğitim Şuralarında Din Eğitimi,” **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, XVI/29 (2014/1), s.132.

⁹⁴ N. Sakaoglu, **Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi**, s. 177-178.

⁹⁵ S. Dinç, **Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şuraları**, s.18.

toplantıları, Milli Eğitim Şuralarının alt yapısını oluşturması bakımından önemli bir özellik taşımaktaydı.⁹⁶ Böylece milli eğitimin temel kanunları ve anlayışı doğrultusunda ulus ve uluslaşma hedefleri yeniden belirlenerek bu doğrultuda somut adımlar atılma süreci başlamış oldu.

a- Basına Yansımaları

Erken Cumhuriyet dönemi Maarif vekillerinden Mustafa Necati Bey'in başkanlığı döneminde gerçekleşen Üçüncü Heyet-i İlmiye toplantısında alınan kararlar, eğitimin toplumsal hareketliliğini sağlayıcı bir araç olarak görülmüş, aynı zamanda eğitimde fırsat eşitliğini sağlaması bakımından önemli bir gelişme olmuştur.⁹⁷ Bu bağlamda öğretmenler, Cumhuriyet ideallerini yaymada aktif bir unsur kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra ilk ve ortaöğretim ücretsiz hale getirilmiş ve yatılı okulların yapılmasına ağırlık verilmiştir. Bu gelişmeler de basında büyük yankı uyandırmıştır. Örneğin “Akşam” gazetesi “*Maarifte Islahat*” başlıklı haberinde, Maarif Vekili Necati Bey'in maarife ait ıslahatlar öngördüğünü, buna göre Ankara'da bir komisyonu toplantıya davet ettiğini bildirmiştir. Necati Bey'in özellikle liselerin ıslahına önem atfettiğini, gelecek sene liselerin adedinin azaltılarak, bunlara karşılık ikincil derece ve daha ziyade birincil öğretimde bulunacak okulların kurulmasına dikkat çektiğini belirtmiştir.⁹⁸

“*Babalık*” gazetesi “*Maarif Vekilimiz*” başlıklı haberinde Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in mülhakata gönderdiği tamime yer verilmiştir. Tamimde; Cumhuriyetimizin dayandığı ilkeleri sağlamlaştırmak ve halkın genel seviyesini yükseltmek için kanunlarla tespit edilecek esasların irfan müesseselerinde güçlü bir şekilde uygulayacağını ifade ederken,⁹⁹ “*Vakit*” gazetesi “*İlmi Heyet Toplandı*” başlıklı haberinde maarif meselelerinin ıslahı için Maarif Vekâleti riyasetinde toplantılar yapıldığını aktarmıştır.¹⁰⁰

B- KÜLTÜR KONGRELERİ

Kültür kelimesinin çeşitli manaları bulunmaktadır. Latince “toprağı işlemek” manasında olan bu kavram, sonraları Batı Avrupa dillerinde kazandığı “yüksek umumî bilgi” anlamıyla Türkçeye girmiştir. Bu bağlamda tanım itibarıyla “kültür, bir insan topluluğunun yüzyıllarca devam eden ortak yaşayışından doğan maddi ve manevi

⁹⁶ S. Dinç, *Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şuraları*, s.19.

⁹⁷ Ahmet Şimşek, *Modern Türkiye Tarihi*, Pegem Akademi, Ankara, 2019, s.262.

⁹⁸ “*Maarifte Islahat*”, *Akşam*, 25 Aralık 1925, 8. Sene, Sayı: 2597, s.2.

⁹⁹ “*Maarif Vekilimiz*”, *Babalık*, 27 Aralık 1925, 15. Sene, Sayı: 1983, s.1.

¹⁰⁰ “*İlmi Heyet Toplandı*”, *Vakit*, 28 Aralık 1925, 9. Sene, Sayı: 2872, s.1.

değerlerinin ve davranış tarzlarının bütünü” olarak ifade edilmektedir.¹⁰¹ Bir başka ifadede ise “bir toplumu tanımlayan maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgu” olarak tanımlanmaktadır.¹⁰²

Mustafa Kemal Atatürk kültür kavramının önemini; “Bir milletin kültür düzeyi üç safhada; devlet, düşünce ve ekonomideki çalışma ve başarılarının özünü ölçülür,” sözüyle vurgulamıştır.¹⁰³ Her zaman ulusal bir kültür oluşturmayı amaçlayan Mustafa Kemal Atatürk, özellikle milli bir tarih ve milli bir dil kültürünün oluşmasına büyük önem vermiştir. Lozan Antlaşması ile uluslararası platformda siyasi varlığını kabul ettiren yeni Türkiye, kültürel alanda da bağımsızlığı amaçlamıştı. Bu amaçla yeni devletin kimlik değeri olan tarih ve dil olgusuna büyük önem verdi. Milli kültürün temel taşlarını oluşturan tarih ve dil alanında önemli adımlar atıldı. Tarih ve dil kurultayları bu adımlar arasında yer almıştır. Cumhuriyet Dönemi, sosyal yapı ve kültür hayatı bakımından yeni bir dönemin başlangıcıydı. Cumhuriyet Türkiye’si, Batıdaki gelişmeleri ve yaratıcılığı doğuran düşünce kaynaklarına yönelerek yeni değerler sistemine bağlı bir Türk kültürü meydana getirme çabasına girmişti. Cumhuriyet Türkiye’sinin en büyük vazifelerinden biri, milli kültürü oluşturan dil ile zengin tarihin önemini ortaya koymaktı. Bir başka ifadeyle Türk milletinin ve Türk dünyasının milli varlığının korunması ve birliğinin devamı, milli tarihi ile dilinin araştırılıp geliştirilmesiyle gerçekleşecekti.¹⁰⁴

I- Tarih Kongreleri

Modern gelişmelere en uygun siyasetin ulusal politika olduğunu vurgulayan Mustafa Kemal Atatürk’ün tarih görüşünde millet, milliyet ve milliyetçilik kavramlarının önemli bir yeri vardır. Onun milliyetçilik anlayışını şekillendiren en önemli etkenlerinden biri İstiklal Harbi’nin ulusal niteliği ve gelişim sürecidir. Atatürk, Türk milletinin yeni bir ruha kavuşması için ulusal bilinci canlandırmayı ve dinamik bir ulusal tarih anlayışı

¹⁰¹ Selçuk Kantarcıoğlu, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 730, Ankara, 1987, s.7.

¹⁰² Esin Sultan Oğuz, “*Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı*,” **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, XXVIII/2 (Aralık-2011), s.128.

¹⁰³ **TBMM-Zabıt Ceridesi**, D: V, İ: 3. C.20, (1 Kasım 1937), s. 4.

¹⁰⁴ Ahmet Haşim Altınışık, **Atatürk-İnönü Dönemi Kültür Politikaları Temelinde Türk Tarih ve Türk Dil Kurumu**, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Hakan Uzun), Kırşehir, 2011, s.50.

oluşturmaya çalışmıştır. Bu çalışmalar, modern anlamda ulusal kimlik ve kişilik oluşumunun da temelleri sayılmıştır.¹⁰⁵

Ulusal kimliğin oluşturulmasında tarih, büyük bir rol oynamaktadır. “Tarih, maddi ve manevi kültürüyle birlikte toplumsal bir yaşantıdır. Bu nedenle, ortak yaşanmış bir tarih bir ulusun oluşmasında en etkin unsurdur.” Tarihe bağlılık, bir arada bağımsız yaşamının da başlıca dayanağı olarak görülmüştür. Bu bağlamda Mustafa Kemal Paşa’nın Türk tarihi üzerinde özellikle durmasının nedeni, tarihin ulusal bilinci kuvvetlendirmedeki gerçeklere dayanan rolü olmuştur.¹⁰⁶

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunu takiben gerçekleştirilen yenilik hareketleri ile beraber, yeni kurulan devletin ulusal birlikteliğini vurgulayacak bir kimlik arayışında tarih yazımı özel bir önem kazandı. Tarih alanında atılan en somut adımlar arasında tarih kongreleri önemli bir yer tutmuştur. Tarih kongrelerinin ilki VII. İnönü Hükümeti Dönemi’nde gerçekleşen Birinci Türk Tarih Kongresi’dir.¹⁰⁷

1- Birinci Türk Tarih Kongresi (2-11 Temmuz 1932)

Milli Eğitim Bakanlığı’nın teşebbüsü ve Mustafa Kemal Paşa’nın inisiyatifiyle toplanan Birinci Türk Tarih Kongresi, Türk Tarih Tezi’ni tanıtmak amacıyla Ankara Halkevi Binası’nda düzenlenmiştir.¹⁰⁸ Cumhuriyet’in kuruluş sürecinin hemen ardından hızlı bir şekilde inkılâp hareketlerine başlayan Mustafa Kemal Paşa, bu inkılap hareketlerini gerçekleştirirken tarih ile ilgili düşüncelerini de uygulama sahasına koymaya çalışmıştır. Mustafa Kemal Paşa, tarih ilmini; devletin ileri bir düzeye erişmesi ve çağdaşlaşması için manevi bir destek aracı olarak kullanmış ve devletin kuruluş sürecinden itibaren Türk halkının özüne kavuşabilmesi için en etkili, güvenilir bir kaynak olarak görmüştür.¹⁰⁹

Birinci Türk Tarih Kongresi, Maarif Vekili Esat (Sagay) Bey¹¹⁰ döneminde düzenlenmiştir. Esat Bey, Mustafa Kemal Paşa’nın “Hocam” diye hitap ettiği

¹⁰⁵ Mustafa Oral, *Türkiye’de Romantik Tarihçilik*, Yeni İnsan Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 2019, s.204.

¹⁰⁶ Ş. Yamaner, *Öncesinde ve Atatürk Döneminde Toplumsal ve Kültürel Değişme*, s.243.

¹⁰⁷ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. *Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Müzakere Zabıtları*, Maarif Vekâleti, İstanbul, 1932.

¹⁰⁸ Sezai Öztaş, “*Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı ve Tarih Öğretimi*”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, II/2, (Haziran 2009), s.99.

¹⁰⁹ S. Öztaş, “*Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı ve Tarih Öğretimi*”, s.94.

¹¹⁰ Esat Sagay Bey, 1874 yılında Karaferye (Selanik)’de doğmuş ve 1938 yılında vefat etmiştir. 27.09.1930-18.09.1932 tarihleri arasında Maarif Vekilliği görevini yürüten Esat Sagay Bey, 1927 yılında Bursa Milletvekili olarak girdiği Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kültür hayatında ve parti faaliyetlerinde bağımsız çalışabilmek amacıyla Maarif Vekilliği görevinden istifa etmiştir. (TBMM Albümü 1920-2010, 1. Cilt 1920-1950, Ankara, 2010, s.141)

Cumhuriyet'in ilk yıllarının en önemli maarif vekillerinden biridir ve Cumhuriyet'in eğitim politikasına damgasını vurmuştur.¹¹¹

Birinci Türk Tarih Kongresi'nin belirlenen programına göre; açılış, Maarif Vekili Esat (Sagay) Beyefendi'nin bir nutkuyla başladı. Esat Bey nutkunda; Türk medeniyetinin Avrupa medeniyetine etkilerinin yanı sıra, Avrupa medeniyetinin Türk medeniyetinden ne şekilde yararlandığından da bahsetmiştir. Konuşmanın ardından kongre, katılan azalar tarafından verilen konferanslar ile devam etti.¹¹² Kongre katılımcılarının yüz doksan sekizi ortaokul ve lise öğretmenini, onu üniversite öğretim üyesi, yirmi beşi ise Türk Tarih Kurumu üyesidir. Toplam iki yüz otuz iki kişinin katıldığı kongrede otuz üç kişi bildiri sunmuş ve/veya tartışmalara katılmıştır.¹¹³

Kongrenin ilk bildirisi Afet Hanım (İnan)'ın "Tarihten Evvel ve Tarih Fecrinde" başlıklı sunumudur. Dünyanın jeolojik ve biyolojik tarihine ilişkin kısa bir girişin ardından tarihöncesi insanlara ilişkin Batı bilim dünyasının görüşlerini özetlemekte ve medeniyetin çıkış noktası olarak Türkistan'ı göstermektedir. İnan'a göre Orta Asya'nın otokton (yerli) halkı olan Türkler, en eski medeniyetlerin yaratıcılarıdır ve bu halk yalnızca Türklerden meydana gelmiştir. "Başka kandan ve tipten hiçbir nevi halkın gelip karışmasına, yurtları hududundaki tabii manialar yüzünden binlerce yıl imkan olmamıştır." İddiaların temeli o dönemde Avrupa'da yapıldığı gibi, fiziksel antropoloji kanıtlarına dayandırılmaktadır: "Bu Orta Asya ırkının umumi olarak açık vasfı brekisefal (yuvarlak kafalı) olmasıdır; cismani teşekkülü, her türlü uydurma efsanelere rağmen mütenasiptir. Teninin de sarı renkle münasebeti yoktur. Esas ve umumi olarak beyaz tenlidir. Zannediyorum ki, bir insan kütesini bir ırktan saymak için, ilmin koyduğu en yeni ve en esaslı ölçü de budur." Türklerin brekisefal ve beyaz oldukları konusuna özel bir vurgu yapılan bildiride, çeşitli tarihi delillerle Türkler ve Moğollar arasındaki farklılıklar açıklanmakta ve Hint-Avrupa kültürünün atası Arilerin Türk olduğuna ilişkin

¹¹¹ Eren Sagay, **Maarif Vekili Esat Sagay'ın Hatıraları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s.63.

¹¹² **Birinci Türk Tarih Kongresi**, s.5-13.

¹¹³ Buna göre; Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Azaları kongrede yer aldı. Bu kişiler arasında Musiki Muallim Mektebi Tarih ve Yurt Bilgisi Muallimi Afet Hanım, İstanbul Mebusu ve Ankara Hukuk Fakültesi Siyasi Tarih Profesörü Akçuraoğlu Yusuf Bey, Darülfünun Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Müderrisi Ağaoğlu Ahmet, Darülfünun Türk Edebiyatı Tarihi Müderrisi Köprülüzade Fuat Bey, Aydın Mebusu ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Umumi Kâtibi Reşit Galip Bey, Kocaeli Mebusu Reşit Saffet Bey, Darülfünun Edebiyat Fakültesi Türkiye Tarihi Müderrisi Ahmet Refik Bey, Maarif Vekâleti Müzeler Müdürü Hamit Zübeyir Bey, Kabataş Lisesi Tarih Muallimi Mükremin Halil Bey, Gazi Terbiye Enstitüsü Tarih Muallimi Hüseyin Namık Bey gibi isimler bulunmaktaydı. Ayrıca Darülfünun Müderrisi, Muallim ve Müderrisi Muavinleri; Edebiyat, Hukuk, İlahiyat ve Tıp Fakülteleri hocaları olmakla birlikte Güzel Sanatlar Akademisi'nden de katılım oldu. Lise, muallim mektebi ve orta mektep muallimlerinden birçok hoca da kongreye katıldı. Ayrıca askeri lise ve orta mektep muallimlerinden de katılım sağlandı. **Birinci Türk Tarih Kongresi**, s.VII-XIII.

deliller sunulmaktadır. Afet Hanım, Orta Asya'dan Batı'ya ilerleyen Türklerin Anadolu üzerindeki mevcudiyetini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Kafasını ve vicdanını, en son terakki şuleleriyle güneşlendirmeye karar vermiş olan bugünün Türk çocukları, biliyor ve bildirecektir ki, onlar 400 çadırlı bir aşiretten değil, on binlerce yıllık, Ari, medeni, yüksek bir ırktan gelen, yüksek kabiliyetli bir millettir. Bir de, şunu iyi bilmek lazımdır ki, kadim Etilerimiz, atalarımız, bugünkü yurdumuzun ilk ve otokton sakini ve sahibi olmuşlardır. Burasını, binlerce yıl evvel ana yurdun yerine, öz yurt yapmışlardır. Türklüğün merkezini Altaylardan Anadolu-Trakya'ya getirmişlerdir. Türk cumhuriyetinin sarsılmaz temelleri bu öz yurdun çökmez kayalarındadır.”¹¹⁴

Hasan Cemil (Çambel) Bey'in “Ege Medeniyetinin Menşesine Umumi Bir Bakış” başlıklı bildirisi, Sümer, Mısır, Hitit medeniyetlerinin Ege havzası ile yakın ilişki içerisinde olduğunu ve klasik Yunan kültürünün temelini oluşturan Minos ve Miken kültürlerinin Anadolu'ya dayandığını belirtmektedir.¹¹⁵

Yusuf Ziya (Özer) Bey'in “Mısır Din ve İlahlarının Türklükle Alakası” bildirisi, Mısır mitolojisini, bir Türk medeniyeti kabul edilen Sümer ve onun etkisi altında gelişen Babil mitolojilerinin yanı sıra, Orta Asya Türk mitolojisi ışığında, dilbilim ve inanış bağlamlarında ele almaktadır.¹¹⁶

Ağaoğlu Ahmet Bey'in “İptidai Türk Aile Hukuku ile İptidai Hindo-Avrupai Aile Hukuku Arasında Mukayese” başlıklı bildirisi, Kırgız, Yakut ve Doğu Türkistan Türkleri'nin hukuki gelenekleri ile Yunan, Roma, Cermen adetlerini karşılaştırarak, ari gelenek ve Türk geleneklerini ilişkilendirmektedir.¹¹⁷

Şevket Aziz (Kansu) Bey'in “Türklerin Antropolojisi” başlıklı bildirisi, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde kurukafalar ve canlı insanlar üzerinde yürüttüğü fiziksel antropoloji çalışmalarının sonuçlarını aktarmakta, Türkistan'dan gelen Türk insanın çağdaş, brakisefal Avrupa insanını oluşturan Homo Alpinus tipinde olduğunu belirtmektedir.¹¹⁸

Şemseddin (Günaltay) Bey'in “İslam Medeniyetinde Türklerin Mevkii” adlı bildirisi, Türklerin İslam medeniyetine idari ve hukuki katkılarını incelemekte ve şu

¹¹⁴ “*Milli Tarih Kongresi Gazi Hazretlerinin Yüksek Huzurları ile Dün Açıldı*”, **Akşam**, 3 Temmuz 1932, Sayı No: 4931, s.1-2.

¹¹⁵ **Birinci Türk Tarih Kongresi**, s.199-vd.

¹¹⁶ **Birinci Türk Tarih Kongresi**, s.243-vd.

¹¹⁷ **Birinci Türk Tarih Kongresi**, s.261-vd.

¹¹⁸ **Birinci Türk Tarih Kongresi**, s.271-vd.

görüşü bildirmektedir: “Eğer Türkler İslam camiasına girmemiş olsalardı, İslam medeniyeti denilen medeniyet vücut bulmaz, o derece inkişaf etmez, o derece vasi iklimlere dağılmazdı.”¹¹⁹

Zeki Velidi (Togan) Bey’in “Orta Asya’da Kuraklık Meselesi” başlıklı bildirisi, Türk göçlerinin sebeplerinden kuraklık konusunu tarihi kaynaklar ve güncel araştırmalar doğrultusunda ele almaktadır. Zeki Velidi Bey’in Orta Asya’da tarihöncesi devirde kuraklık yaşanmış olmasına rağmen tarihi devirlerde bu konuda gösterge olmadığını ve kalabalık göçler için kuraklığın yanı sıra ekonomik ve siyasi sebeplerin gerektiğini belirtmesi üzerine ilk olarak Reşit Galip Bey uzun bir itirazda bulunmuş, tartışmalar Sadri Maksudi Bey ve Şemseddin Bey’in Zeki Velidi Bey’e itirazları ile şiddetli biçimde devam etmiştir.¹²⁰

Afet Hanım’ın “Orta Kurun Tarihine Umumi Bir Bakış” başlıklı bildirisi tarihi devirlerdeki Türk devletlerinin Avrupa devletleriyle ilişkilerini ele alırken, bir medeniyetler karşılaştırması da yapmakta ve şu ifadelerle yer vermektedir: “Diyebiliriz ki, Türkler XVI ıncı asrın sonuna kadar devlet hayatında, fikri hayatta ve iktisatta, yani bütün hars seviyesince Avrupa’dan daima üstün bulunuyordu.”¹²¹

Yusuf Hikmet (Bayur) Bey’in “Şarkta İnhitat Sebepleri” başlıklı bildirisinde, genel bir Türk tarihi özetinin ardından, Osmanlı Devleti’nde son yüzyıllarda görülen gerilemenin sebeplerini incelemektedir.¹²² Halil Ethem (Eldem) Bey’in “Müzeler” başlıklı bir bildirisi ile¹²³ Yusuf (Akçura) Bey’in “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak Usullerine Dair” başlıklı bir bildiri ile tarih öğretimine ilişkin değerlendirmeler içeren birer konuşmaları yer almıştır.¹²⁴

Mustafa Kemal Paşa öncülüğünde başlayan tarih çalışmaları önemli sonuçlar vermiş, kurumsal düzeyde atılım, Türk Ocakları’nın kapatılmasından birkaç ay önce Türk

¹¹⁹ Birinci Türk Tarih Kongresi, s.289-vd.

¹²⁰ Birinci Türk Tarih Kongresi, s.369-vd.

¹²¹ Birinci Türk Tarih Kongresi, s.405-vd.

¹²² Bu bildiride şu görüşler ifade edilmişti: “Bütün bunlara bakarak tam bir emniyetle diyebiliriz ki bugünkü Türk milleti, Orta Asya’dan her tarafa medeniyet götüren, her devirde bütün diğer milletlerin kurdukları devletlerin topundan daha büyük ve daha kuvvetli devletler kuran, XI inci asırdan itibaren İslam milletlerini esarete düşmekten kurtarmak için, bütün Avrupa milletlerinin topuna galibane karşı koyan, Rusya’yı XII inci asırdan itibaren 4 asır kadar garptan ayırarak Hristiyan âlemini ikiye bölen, bu suretle bu âlemin iki mühim kısmında büyük bir zihniyet ve teşkilat ayrılığı husule getiren ve Çanakkale harikasını yaparak dünyada büsbütün yeni bir çığır açılmasına sebebiyet veren, mütarekeden sonra cihan galiplerine karşı tasavvura sığmaz mukavemeti ile ve kazandığı muzaferiyetlerle XI ve XIII üncü asırlar arasında muvaffak olamayan haclı seferlerinin XX inci asırda muvaffak olmasını meneden ezeli ve ebedi Türk milletidir.”

Birinci Türk Tarih Kongresi, s.485-vd.

¹²³ Birinci Türk Tarih Kongresi, s.532-vd.

¹²⁴ Birinci Türk Tarih Kongresi, s.577-vd.

Ocaklarının Altıncı Kurultayında Ocaklara bağlı Türk Tarih Heyeti'nin kurulmasıyla olmuştur. Türk Tarih Heyeti, 19 Nisan 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adıyla müstakil bir kuruluş olarak çalışmalarını yürütmüştür. Cemiyet, 1935 yılında Türk Tarih Kurumu adını almıştır.¹²⁵ Türk İnkılabı bağlamında Türk Tarih Kurumu, geçmişin ele alınarak bilimsel yöntemlerle araştırılması ve yorumlanması konusunda ülkenin önde gelen kuruluşu niteliğinde olmuştur. Özetle, Türk tarih çalışmaları Cumhuriyet döneminde yeni bir safhaya girmiştir denilebilir.¹²⁶

a- Basına Yansımaları

“*Hâkimiyet-i Milliye*” gazetesi “*Tarih Kongresi*” başlığıyla kongrenin Maarif Vekili Esat (Sagay) Bey'in bir nutkuyla açıldığını yazmaktaydı. Ayrıca kongrenin 4 Temmuz günkü içtimainın programına da yer vermektedir.¹²⁷

“*Cumhuriyet*” gazetesi yazarlarından Ali Süreyya, “*İlk Milli Tarih Kongresi Bugün Toplanıyor*” başlıklı makalesinde milli terbiyenin temeli olan milli tarihe en iyi örneğin Almanya olduğuna dikkat çekerek, bu bağlamda kongrenin milli terbiyenin temeli olan milli tarihi aydınlatacağına değinmiştir.¹²⁸

Birinci Türk Tarih Kongresi hakkında izahatta bulunan “*Vakit*” gazetesi ise kongre hakkında bilgilendirmeler yaptı. “*Tarih Tedrisatı*” başlığında kongrenin toplantılarına değindi. Konferansların radyo ile neşredileceği, her günün çalışma programının da yine radyo ve ajansla bildirileceği ifade edilmekteydi. Konferansları düzenli olarak takip etmek isteyenlere Millî Talim ve Terbiye Dairesince giriş kartları verileceği de yazılan haberler arasındaydı.¹²⁹

“*Akşam*” gazetesi, Birinci Türk Tarih Kongresi'ne “*Milli Tarih Kongresi Gazi Hazretlerinin Yüksek Huzurları ile Dün Açıldı*” başlığıyla yer vermektedir. Türklerin menşei ve medeniyete hizmetlerine dair kıymetli münakaşaların olduğuna değinen gazete, kongreye katılan öğretmenlerin de konuşmalarına yer vererek çeşitli okullarda tarih okutulduğunu, fakat Türk objektifi ile tarihi görmeye ve öğrenmeye yeni

¹²⁵ Büşra Ersanlı Behar, *İktidar ve Tarih, Türkiye’de “Resmi Tarih” Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, Afa Yayınları, İstanbul, 1992, s.96.

¹²⁶ Fatih M. Dervişoğlu, *Türk Tarih Düşüncesinin Modernleşmesi*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2015, s.326.

¹²⁷ “*Tarih Kongresi*”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Temmuz 1932, Sayı No: 3937, s.1.

¹²⁸ Ali Süreyya, “*İlk Milli Tarih Kongresi Bugün Toplanıyor*”, *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1932, Sayı No: 2928, s.3.

¹²⁹ “*Tarih Tedrisatı*”, *Vakit*, 2 Temmuz 1932, Sayı No: 5200, s.1.

başladıklarını ve bu imkânı kendilerine sağlayan büyük Gazi'ye minnet ve tazimlerini ifade ettiklerini aktarmaktaydı.¹³⁰

“*Vakit*” gazetesi yazarlarından Ömer Kemal, “*Tarih Kongresi'nin Büyük Ehemmiyeti*” başlıklı yazısında kongrenin Türk hudutları dışına çıkacak derecede önemli olduğunu ifade etmiştir. Gazi Türkiye'sinin inkılapçı nesline verilecek millî, vatanî ve harsî terbiyenin bu kongre neticesinde gerçek vasfını kazanacağını belirtmiştir.¹³¹

Yunus Nadi de “*Büyük Bir İçtima: Tarih Kongresi*” başlıklı yazısında kongrenin öneminden bahsetmiştir. Bu kongreyi milli talim ve terbiye namına en önemli hadiselerden biri olarak adlandırmıştır.¹³²

Mehmet Asım ise “*Türk'ün Davası*” başlıklı makalesinde Tarih Kongresi'nin toplanması ve mesaisine başlaması demek, büyük Gazi'nin rehberliği ile birkaç seneden beri ilim sahasında ortaya atılan yeni bir milli davanın bütün Türk tarihi muallimleri ve münevverleri karşısında muhakemesine başlanması demek şeklinde ifade etmekteydi.¹³³ Sadri Etem, “*Tarih Kongresi ve Medeniyetin Doğduğu Yer*” başlıklı yazısında Türk Tarih Kongresi'nin müspet ilmin bulduğu hakikatleri konuştuğunu dile getirmekteydi.¹³⁴

“*Hâkimiyet-i Milliye*” gazetesi kongre programına yer vermektedir. “*Tarih Kongresi Azası Şerefine Marmara Köşkünde Çay Ziyafeti*” başlığını atan gazete, kongreye katılanlara düzenlenen geziyi de aktarmaktaydı.¹³⁵

“*Vakit*” gazetesi kongre toplantısının sona erdiğini ifade etmekteydi. “*Tarih Kongresi Dün Mesaisini Bitirdi ve Maarif Vekili Esat Bey'in Bir Nutku ile Kapandı*” başlığı altında Maarif Vekili Esat Bey'in kapanış nutkuna yer verdi. Birinci Tarih Kongresi'nden beklenen ilmî ve müspet neticelerin alındığına değindi. Çeşitli hatiplerin tarihî ve medenî davaya delil olarak ilmî yollarda yaptıkları ayrıntılı izahatlarının her birinin çok faydalı olduklarını ifade etti.¹³⁶

¹³⁰ “*Milli Tarih Kongresi Gazi Hazretlerinin Yüksek Huzurları ile Dün Açıldı*”, **Akşam**, 3 Temmuz 1932, Sayı No: 4931, s.1.

¹³¹ Ömer Kemal, “*Tarih Kongresi'nin Büyük Ehemmiyeti*”, **Vakit**, 3 Temmuz 1932, Sayı No: 5201, s.3.

¹³² Yunus Nadi, “*Büyük Bir İçtima: Tarih Kongresi*”, **Cumhuriyet**, 3 Temmuz 1932, Sayı No: 2929, s.1.

¹³³ Mehmet Asım, “*Türk'ün Davası*”, **Vakit**, 6 Temmuz 1932, Sayı No: 5204, s.1-2.

¹³⁴ Sadri Etem, “*Tarih Kongresi ve Medeniyetin Doğduğu Yer*”, **Vakit**, 7 Temmuz 1932, Sayı No: 5205, s.3.

¹³⁵ “*Tarih Kongresi Azası Şerefine Marmara Köşkünde Çay Ziyafeti*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 9 Temmuz 1932, Sayı No: 3944, s.1.

¹³⁶ “*Tarih Kongresi Dün Mesaisini Bitirdi ve Maarif Vekili Esat Bey'in Bir Nutku ile Kapandı*”, **Vakit**, 12 Temmuz 1932, Sayı No: 5210, s.2.

2- İkinci Türk Tarih Kongresi (20-25 Eylül 1937)

İlk kongreden farklı biçimde uluslararası katılıma önem verilen İkinci Türk Tarih Kongresi (20-25 Eylül 1937), İstanbul Dolmabahçe Sarayı'nda düzenlendi.¹³⁷ Bu kongrede, Türklerin tarih öncesi devirlerden beri var olduğu ve diğer milletlere etkilerinin olduğu ilmi delillerle ispatlanmaya çalışıldı.¹³⁸

Kongre Başkanlık Divanı seçimlerinde; Kongre Başkanlığında Maarif Vekili Saffet Arıkan, Kongre Fahri Başkanlığında Cenevre Üniversitesi Profesörlerinden Eugene Pittard, Kongre Asbaşkanlıklarında ise Türk Tarih Kurumu Başkanı olarak Hasan Cemil Çambel, Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı olarak Halil Ethem Eldem ve yine Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Afet Hanım bulunmaktaydı. Kongre Sekreterliğine seçilen isimler arasında Mesih Güner, Sıdika İnankur, Reşat Kaynar, İsmail Müştak Mayakon, Fakihe Öymen, Faik Reşit Unat ve Kemal Ünal yer almaktaydı.¹³⁹

Kongre oturumu iki bölüm halinde oluşturuldu. “Prehistuvardan Orta Çağa Kadar” ve “Orta Çağdan Zamanımıza Kadar” olmak üzere A ve B seksiyonlarına ayrılan kongrenin bildirileri, ağırlıklı olarak arkeoloji, antropoloji, tarih ve dilbilimi çalışmaları üzerinedir. Kongrede okunacak bildirilerin özetleri, katılımcıların dillerine çevrilerek kongre esnasında dağıtıldı, böylece katılımcıların konuları takibi amaçlandı. İlk bölüm, başkanlığını Yusuf Hikmet Bayur'un yaptığı A. Oturumu (Seksiyonu) adını aldı ve “Prehistuvardan Orta Çağa Kadar” olarak adlandırıldı. İkinci bölüm başkanlığına Halil Ethem Eldem¹⁴⁰’in getirildiği B. Oturumu (Seksiyonu) şeklinde isimlendirildi ve “Ortaçağdan Zamanımıza Kadar” diye tanımlandı.¹⁴¹

Bu kongre, Birinci Türk Tarih Kongresi’nden önemli farklılıklar göstermekteydi. Mustafa Kemal Atatürk, Türk Tarih Tezi’ni uluslararası alanda kabul ettirmek ve batılıların Türklerle ilgili asılsız iddialarını ilmi metotlarla çürütmek istediğinden, İkinci Türk Tarih Kongresi’ne yabancı uzmanlar da davet edildi ve kongreye katıldılar. Kongreye katılanların yirmisi Türk Tarih Kurumu üyesi, sekizi Türk Dil Kurumu üyesi, otuz yedisi üniversite ve yüksekokul öğretim üyeleri, on sekizi ilmi müessese delegeleri,

¹³⁷ BCA, 30.18.1.2.77.65.7

¹³⁸ S. Öztaş, “Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı ve Tarih Öğretimi”, s.100.

¹³⁹ İkinci Türk Tarih Kongresi, Kongrenin Çalışmaları, Kongreye Sunulan Tebliğler, İstanbul, 1943, s.5.

¹⁴⁰ Halil Ethem Eldem rahatsız olduğu için başkanlığa Fuat Köprülü getirildi. İkinci Türk Tarih Kongresi, s.6.

¹⁴¹ İkinci Türk Tarih Kongresi, s.6.

iki yüz on biri ortaöğretim tarih öğretmenleri, kırkı yabancı ülkelerden gelen uzmanlardan oluşan kapsamlı bir katılımcı profili gözlemlendi.¹⁴²

Mustafa Kemal Atatürk tarafından imzalanan 23 Temmuz 1937 tarihli kararnamede İkinci Türk Tarih Kongresi'ne Almanya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çekoslovakya, Finlandiya, Fransa, İngiltere, Irak, İsveç, İsviçre, Macaristan, Mısır, Polonya, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan memleketlerinden kurumun misafiri olarak davet edilen âlimlere, bulundukları yerdeki Türk Konsoloslukları tarafından davetiyelerini ibraz ile müracaatları halinde meccanen (ücretsiz) vize verilmesi Hariciye Vekilliğinin 22 Temmuz 1937 tarihli tezkeresiyle yapılan teklif üzerine İcra Vekilleri Heyetince kabul edilmiştir.¹⁴³

Kongrenin *birinci gün programı*; 20 Eylül 1937 Pazartesi günü öğleden sonra başladı. Mustafa Kemal Atatürk'ün katılımının yanı sıra, vekiller, mebuslar, yabancı elçilikler erkânı, yüksek rütbeli memur ve subaylar ile yerli ve yabancı delegeler katıldı. Kurum Başkanı Hasan Cemil Çambel kongre amacına değindi. Ardından Başkanlık Divanı seçimine gidildi. Kongre başkanlığına seçilen Maarif Vekili Saffet Arıkan da Türk tarihi üzerindeki görüşlerini ifade etti. Saffet Arıkan'ın konuşmasının ardından biri Prehistuvardan Ortaçağ'a, diğeri Ortaçağ'dan zamanımıza kadar olan devirlere ait tez ve tebliğler tetkik ve münakaşa edilmek suretiyle A ve B Seksiyonların (Bölümlerin) seçimine geçildi. Birinci günün gündeminde yer alan maddelerin bitmesinin ardından çalışmalar 16.35'te son buldu. Aynı gün kongre üyeleri 17.30'da Taksim'deki Cumhuriyet abidesine giderek çelenk koyma töreninde yer aldılar.¹⁴⁴

Kongrenin *ikinci gün programı*; 21 Eylül Salı günü başladı. Başkanlığını A Seksiyonu Türk Tarih Kurumu azalarından Yusuf Hikmet Bayur yaptı. Toplantıda Hamit Zübeyr Koşay ve Şevket Aziz Kansu ile Dr. Franz Hancar tebliğlerini okudu. Kongreye katılamayan Edimburg Üniversitesi Profesörlerinden John Garstang'ın tebliği Prof. Myres tarafından okundu.¹⁴⁵ Kongre, Atatürk'ün huzurlarında öğleden sonra saat 15'te tekrar toplandı. Bu toplantıya bu kez başkanlık eden isim Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Afet Hanım oldu. Önceki toplantının zabıt hülasası ile kongreye gelen tebrik telgraflarının

¹⁴² S. Öztaş, "Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı ve Tarih Öğretimi", s.100.

¹⁴³ BCA, 030.18.01.02.77.68.4.

¹⁴⁴ **İkinci Türk Tarih Kongresi**, s.39.

¹⁴⁵ F. Hancar; Avusturyalı bir tarih öncesi uzmanıdır.. İkinci Türk Tarih Kongresi'nde "Kafkas İlk Tarih Araştırmaları Işığında Anadolu'nun Yeni Eneolitik Buluntuları" başlıklı bildirisi ile katılım sağlamıştır. John Garstang ise İngiliz arkeoloğudur. Kongrede J. Garst'ın "Muharip Eti Hükümdarlarının Stratejisi" başlıklı bildirisi yer almıştır. **İkinci Türk Tarih Kongresi**, s.48-vd, 51-vd.

okunmasının ardından programdaki sırasıyla tebliğ sahipleri söz aldı. Üç buçuk saatten fazla süren toplantı 18.35'te sona erdi.¹⁴⁶

Üçüncü gün programı; kongre üçüncü genel toplantısını 22 Eylül'de yaptı. Kongre Asbaşkanı Hasan Cemil Çambel başkanlığında yapılan toplantıda yine tebliğler okundu. Tebliğlerin ardından Roma Üniversitesi Rektörlüğünden gelen tebrik mektubunun okunmasıyla toplantı sonlandırıldı.¹⁴⁷

Kongrenin *dördüncü gün programı;* 23 Eylül Perşembe günü sabah toplandı. A Seksiyonu Hikmet Bayur'un başkanlığında hazırlandı. B Seksiyonu ise TTK azasından Fuat Köprülü'nün başkanlığında hazırlandı. Öğleden sonraki toplantısı saat 14.30'da başlamış ve tebliğlerin sunulmasının ardından oturum sonlandırılmıştır. *Beşinci gün programı* da yine 24 Eylül Cuma günü yapıldı. Toplantının ilk celsesine TTK Asbaşkanı Afet Hanım, ikinci celsesine ise TTK Başkanı Hasan Cemil Çambel başkanlık ettiler. Tebliğler saat 19.30'a kadar devam etti.¹⁴⁸

Kongrenin *altıncı gün programında;* 25 Eylül Cumartesi son gün toplantısı yapıldı. Sabah saat 09.30'da A ve B Seksiyonları, öğleden sonra saat 14'te umumi heyet toplantısına geçildi. Öğleden sonraki toplantı Maarif Vekili Saffet Arıkan başkanlığında toplandı. Son günde de tebliğler okundu. Ardından sekiyonların raporları okundu ve aynen kabul edildi. Kongre, başkanının kısa bir nutkuyla sonlandırıldı.¹⁴⁹

İkinci Türk Tarih Kongresi'nin yeni cumhuriyetin başkenti olan Ankara'da değil, Osmanlı başkenti İstanbul'da gerçekleştirilmesi, "Türkiye'nin Asya ve Avrupa arasındaki köprü vazifesine yapılan göndermeyi pekiştiren bir karar" olarak değerlendirilebilir. İkinci Türk Tarih Kongresi, ilk uluslararası nitelikte kongre olması bakımından önemlidir. "İkinci Türk Tarih Kongresi'ni takiben, 47 tanesi Avrupalı bilim adamları tarafından sunulan 93 adet bildiri bir kitapta toplanarak yayımlanmıştır. Kongre ile beraber, sarayın Muayede salonunda Türk tezine maddi kalıntılar oluşturduğu düşünülen eserleri içeren bir sergi hazırlandı. Tarih öncesinin en erken dönemlerinden başlayan sergi, 1937 yılı itibariyle Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanmakta, serginin merkezini Türkiye

¹⁴⁶ **İkinci Türk Tarih Kongresi**, s.40.

¹⁴⁷ Sırasıyla Türk Tarih Kurumu azasından Prof. Yusuf Ziya Özer, Oxford Üniversitesi Prof. Myres, Ankara DTCF Türkoloji Prof. Abdülkadir İnan, yine Ankara DTCF Arkeoloji Prof. Von der Osten, İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü Direktörü Bittel, İstanbul Müzeleri Umum Müdür Muavini Arif Müfit Mansel, Ankara DTCF Prof. Guterbock, Viyana Üniversitesi Doçentlerinden Dr. Brandenstein tebliğde bulundu. **İkinci Türk Tarih Kongresi**, s.40.

¹⁴⁸ **İkinci Türk Tarih Kongresi**, s.42.

¹⁴⁹ **İkinci Türk Tarih Kongresi**, s.43.

Cumhuriyeti'nin devrimleri ile modernleşme sürecinde kat ettiği mesafe oluşturmaktaydı.”¹⁵⁰

a- Basına Yansımaları

İkinci Türk Tarih Kongresi, Eylül 1937'de dönemin birçok gazetesinin gündeminde önemli bir yer tuttu. Kongre ve sergi haberleri kongre süresince her gün kendine ön sayfalarda yer buldu. Akşam, Cumhuriyet, Kurun, Anadolu, Ulus, Haber (Akşam Postası) ve Türk Dili gazetelerinde yayımlanan haberler ön sayfayla sınırlı kalmayıp, kimi zaman üç-dört sayfanın tamamını kaplayacak biçimde geniş kapsamlı tutuldu.

İstanbul'a gelen bilim insanları arasında yer alan Cenevre Üniversitesi Profesörü Eugene Pittard öne çıkarılan isimlerdendi. “Cumhuriyet” gazetesi Eugene Pittard'ın gelişini “Avrupa; Medeniyetini Türklere Medyundur”, “Profesör Pittard'ın Mühim Beyanattı” başlığıyla duyurmaktaydı.¹⁵¹ “Akşam” gazetesi de “Profesör Pittard ve Zevcesi Dün Geldiler, Profesör; İlk Medeniyet Türk Medeniyetidir, Medeniyet Buradan Avrupa'ya Yayılmıştır,” diyor” başlığıyla aktarmaktaydı.¹⁵²

Gazetelerde yer alan haberlere göre, Mustafa Kemal (Atatürk) ve Afet (İnan) Hanım'ın Eugene Pittard ve eşini Florya Köşkü'nde öğle yemeğinde ağırladıkları ifade edilmiştir.¹⁵³ İkinci Türk Tarih Kongresi için 3, 6, 7,5 ve 12,5 kuruşluk hatıra posta pulları basıldığı da verilen gazete haberleri arasındadır.¹⁵⁴

Gazetelerde başyazarlar veya tarih yazarları tarafından kaleme alınan kongre ve sergi değerlendirmeleri de yayımlanmıştır. Serginin önemine atfen Osmanlı ve Cumhuriyet kıyaslamalarına özel vurgu yapılan bu yazılar kongreden övgüyle bahsetmektedir. “Kurun” gazetesinde başyazar Asım Us tarafından kaleme alınan makalede kongre hakkında “Türk tarih tezini ispat için bir sergi halinde toplanan en yeni ve maddi vesikalar bütün dünyada her biri bir otorite olarak tanınmış olan en yüksek ilim adamları ile beraber efkâr-ı umumiyenin tetkikine arz edilecektir; aynı zamanda kongreye iştirak eden büyük ilim otoritelerinin fikir ve mütalaalarını izah etmelerine imkân verilecektir,” ifadeleri kullanılmaktadır.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Merve Özkılıç, **1937 İkinci Türk Tarih Kongresi Sergisinde Arkeoloji, Sanat ve Mimarlık Tarihinin Temsili**, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. N. Turgut Saner), Ekim 2016, s.XIX.

¹⁵¹ “Avrupa; Medeniyetini Türklere Medyundur”, **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1937, Sayı No: 4792, s.1.

¹⁵² “Profesör Pittard ve Zevcesi Dün Geldiler”, **Akşam**, 15 Eylül 1937, Sayı No: 6794, s.1,2.

¹⁵³ “İstanbul'a Gelen Büyük Âlim”, **Cumhuriyet**, 16 Eylül 1937, Sayı No: 4793, s.5.

¹⁵⁴ “Tarih Kurultayı Açılıyor”, **Son Telgraf**, 20 Eylül 1937, Sayı No: 510-196, s.1.

¹⁵⁵ Asım Us, “İkinci Tarih Kurultayı Bugün Toplanıyor”, **Kurun**, 20 Eylül 1937, Sayı No: 7074-1164, s.1.

“*Haber*” gazetesi serginin merkezi bölümüne “Cumhuriyet devri bütün bu ölü medeniyetlerin ortasında yepyeni bir başkaldırı ifade ediyor, bu kısımda taze ve sıhhatli bir hava yayılıyordu” sözleriyle değinirken, serginin geneline ilişkin şu ifadeler kullanılmıştır; “Sergi hakkındaki intibamız ancak şu tek kelimeyle hulasa edilebilir: Muhteşem.”¹⁵⁶

Kongre sırasında bildirilerden seçilen çarpıcı sözlerle duyurulan haberler, iç sayfalar da o günün kongre programı ile önceki günün bildiri özetleriyle devam etmektedir. Kimi zaman bildirilerin tam metin olarak yayınlandığı da görülmektedir. Afet İnan’ın kongrede sunduğu “*Türk Tarih Kurumunun Arkeoloji Faaliyeti*” bildirisi “*Kurun*” gazetesinde tam metin olarak verilmiştir.¹⁵⁷

Eugene Pittard’ın yabancı bilim insanları adına yaptığı kongre açılış nutku “*Anadolu’da Yapılan Araştırmalar Neler Öğretti?*” başlığı ile “*Tan*” gazetesinde yayımlanmıştır.¹⁵⁸

“*Cumhuriyet*” gazetesi yazarlarından Yunus Nadi, “*II’nci Tarih Kurultayı*” başlıklı başmakalesinde Dolmabahçe’de düzenlenen tarih çalışmalarının Atatürk’ün yalnız Türklere değil, bütün insanlığa büyük bir irfan armağanı olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁹ Gazetede görüş belirten bir diğer isim olan Peyami Safa da “*İkinci Türk Tarih Kurultayı Önünde*” başlıklı yazısında Türk Tarih Kurumu kuruluncaya kadar Türkoloji’ye ait bilgilerin hep tercümeden ibaret olduğundan yakınmış, bu boşluğun ilim nesli olarak tarif ettiği Prof. Afet İnan ile dolduğuna değinmiştir.¹⁶⁰

Fuat Köprülü’nün “*Orta Zaman Türk Hukuki Müesseseleri*” bildirisi yayımlanan “*Kurun*” gazetesinde iki parça halinde yayımlanmıştır.¹⁶¹ Afet İnan’ın kongrede sunduğu “*Osmanlı Tarihinin Karakteristik Noktalarına Bir Bakış*” bildirisine ise “*Kurun*” gazetesinde yer verilmiştir.¹⁶² Afet İnan tarafından kongreye katılan tarih öğretmenleri için 26 Eylül’de Beylerbeyi Sarayı’nda düzenlenen ve Atatürk’ün de katıldığı çay ziyafeti, “*Prof. Afet, Tarih Muallimlerine Çay Ziyafeti Verdi*” başlığıyla “*Cumhuriyet*” gazetesinden öğrenilmektedir.¹⁶³

¹⁵⁶ “*Tarih Kurultayı Bugün Başladı*”, **Haber (Akşam Postası)**, 20 Eylül 1937, Sayı No: 2041, s.1,4.

¹⁵⁷ “*Türk Tarih Kurumunun Arkeoloji Faaliyeti*”, **Kurun**, 21 Eylül 1937, Sayı No: 7075-1165, s.2.

¹⁵⁸ “*Anadolu’da Yapılan Araştırmalar Neler Öğretti?*”, **Tan**, 21 Eylül 1937, Sayı No: 871, s.5.

¹⁵⁹ Yunus Nadi, “*II’nci Tarih Kurultayı*”, **Cumhuriyet**, 21 Eylül 1937, Sayı No: 4798, s.1.

¹⁶⁰ Peyami Safa, “*İkinci Türk Tarih Kurultayı Önünde*”, **Cumhuriyet**, 22 Eylül 1937, Sayı No: 4799, s.3.

¹⁶¹ Fuat Köprülü, “*Orta Zaman Türk Hukuki Müesseseleri*”, **Kurun**, 24 Eylül 1937, Sayı No: 7078-1168, s.2.

¹⁶² “*Osmanlı Tarihinin Karakteristik Noktalarına Bir Bakış*”, **Kurun**, 26 Eylül 1937, Sayı No: 7080-1170, s.2.

¹⁶³ “*Prof. Afet, Tarih Muallimlerine Çay Ziyafeti Verdi*”, **Cumhuriyet**, 27 Eylül 1937, Sayı No: 4804, s.1,7.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından gerçekleştirilen inkılapların, cumhuriyet ile Osmanlı Devleti arasında yalnızca rejim değişikliği değil, düşünce ve toplumsal alanlarda da belirgin bir ayrım oluşmasını sağladığı bilinmektedir. Bu yeniden düzenleme kapsamında, beklenebileceği gibi eğitim alanına öncelik verilmiştir. “*Laik bir ulus devleti*” tanımını üstlenen Türkiye Cumhuriyeti, tarihini de dini referansların dışında bir içerikle aktarmaya çalışmıştır. İstiklal Savaşı zaferiyle yeni devletin birleştirici unsuru olarak kabul gören “Türk kimliği”, savaşın ardından hala güçlü halde hissedilen milli gururu destekleyecek bir tarih yazımının bileşeni olmuştur. “Türk Tarih Tezinin ortaya çıktığı dönemde dünyada geçerli olan ulusal arkeoloji çalışmalarının bir yansıması olarak Türk Tarih Kurumu da büyük oranda Anadolu ile özdeş modern Türk toplumunu tarih öncesinden itibaren ülke sınırlarında yaşamış farklı kültürlerle ilişkilendirme amacını taşıyan araştırmalar yürütmüştür.”¹⁶⁴

II- Dil Kongreleri

Dil, insanlar ve diğer canlılar arasında anlaşmayı sağlayan, düşüncenin ifade ve aktarımında kullanılan önemli araçlardan biridir.¹⁶⁵ “Kültürün en önemli parçası, taşıyıcısı ve toplumda bulunan semboller sistemlerinin en önemlisi” olan dil, aynı zamanda kültürü kuşaktan kuşağa aktaran bir vasıta olarak tanımlanabilir.¹⁶⁶

Bir başka ifadeyle dil, iletişimin temel aracıdır ve toplumun iletişim temelidir. Dil üzerinde gerçekleşen her yenilik, toplumun tüm sosyo-kültürel yapısını değiştirir. Bu bağlamda Osmanlı’dan yeni Türkiye’ye geçiş sürecinde yaşanan en önemli gelişme dilde oldu. Ulus devletin tanımlanmasındaki en büyük ortaklık dil iken, 1 Kasım 1928 tarihinde 1353 sayılı kanun¹⁶⁷ ile dilin alfabesi “harf inkılâbı” ile değiştirilmiştir. “Harf devrimi, bir bakıma insan olmanın demokrasiyi uygulayabilmenin, kökleştirebilmenin, memleketçe kalkınmanın ve ulusça uyanmanın ilk adımıdır.”¹⁶⁸

Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Cumhuriyetçi kadro, Harf İnkılabı ile dil politikasında yeni bir dönemi başlattı. Harf İnkılabının dayandığı gerekçe, ayrı bir dil ailesine mensup Arap dilinin ihtiyaçlarından doğan Arap yazısının, Türk dilinin ihtiyaçlarını karşılayamadığı, bunun sebep olduğu okuma-yazma güçlüğüne ortaya çıkması, sosyal ve kültürel gelişmelerin önünde bir engel olmasıydı. Mustafa Kemal Paşa,

¹⁶⁴ M. Özkılıç, **1937 İkinci Türk Tarih Kongresi**, s.91.

¹⁶⁵ Celal Demir, **İbrahim Necmi Dilmen**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s.64.

¹⁶⁶ Ş. Yamaner, **Öncesinde ve Atatürk Döneminde Toplumsal ve Kültürel Değişme**, s.193.

¹⁶⁷ **Resmî Gazete**, 03.11.1928, Sayı: 1030.

¹⁶⁸ Mustafa Baydar, **Atatürk ve Devrimlerimiz**, 1. Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1973, s.267.

9 Ağustos'ta Sarayburnu Parkı'nda yaptığı konuşmasında, Arap yazısından gelen zorluğu, halkın bütün emeklerini kısırlaştıran çorak bir yolda yürümeye benzetmekteydi. Onun bu konuşmasının ardından Harf İnkılabı sayesinde tüm memlekette bir alfabe seferberliği gerçekleştirildi.¹⁶⁹

Harf İnkılabı, 3 Kasım 1928 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girdi.¹⁷⁰ Ardından 24 Kasım 1928'de yayınlanan "Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi" ile okuma yazması olmayan 16-45 yaş arasındaki her Türk vatandaşın okuma-yazma öğrenmesi kararı alındı. Bu kanunlar ile Türkçenin zenginleştirilmesi, okuma-yazmada kolaylık sağlanması, kitap basımının hızlandırılması gerçekleşti. Yeni harflerin Türk ulusuna öğretilmesi maksadıyla da 1 Ocak 1929'da Millet Mektepleri açıldı.¹⁷¹

Harf İnkılabı, Cumhuriyet döneminde girişilen çağdaş Türk Kültürünü oluşturma sürecinin iletişim açısından dönüm noktası oldu. Nitekim bu konudaki hassasiyetlik çok daha önce dile getirildi. Ankara'da milli hükümetin kuruluşundan sonra, 1923 yılında toplanan Birinci Türkiye İktisat Kongresi'nde murahhaslardan İzmirli Nazmi ile iki arkadaşı tarafından Latin harflerinin kabulü hakkında bir önerge verildi. Fakat bu önerge İktisat Kongresi'nden ziyade Maarifi ilgilendiren bir mesele olduğu öne sürülerek reddedildi. Yine de bu düşünce, uluslaşma sürecine giren yeni Türkiye'nin gelişime açık olduğunun göstergesi olması yönünden önem kazanmaktaydı.¹⁷²

Uluslaşma çabalarıyla birlikte, Türk toplumunun yeniden yapılandırılması ve yeni bir kimlik kazandırma çabasında dil meselesi önemliydi. Dil konusu, Türk inkılabının anlaşılıp toplum belleğine yerleştirilmesinde öncü bir gelişme idi. Türk ulusallaşması sürecinin en önemli adımı kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile değişik niteliklerde öğretim yapan bütün eğitim kurumları yeni sisteme göre yeniden düzenlendi. Eğitimde doğu ve batı kültürlerine dayanan ikili öğretim sisteminin, ulusal olarak adlandırılan tek bir milli eğitim sistemine dönüştürülmesi dil birliği ile sağlanacaktı. Bu yüzden kongreler vasıtasıyla dil alanındaki yeniliklere yer verildi. 12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurulmasıyla bu kongrelerin toplanmasına giden yol açılmış oldu.¹⁷³

¹⁶⁹ A. H. Altınışık, *Atatürk-İnönü Dönemi Kültür Politikaları*, s.217.

¹⁷⁰ *Resmi Gazete*, 03.11.1928, Sayı: 1030.

¹⁷¹ A. H. Altınışık, *Atatürk-İnönü Dönemi Kültür Politikaları*, s.218; Cumhuriyet döneminde eğitim ile ilgili çıkarılan kanunlar hakkında daha geniş bilgi için bakınız: *Maarif ile İlgili Kanunlar*, İstanbul, 1940.

¹⁷² M. Baydar, *Atatürk ve Devrimlerimiz*, s.262.

¹⁷³ Bayram Ceyhan, *Türk Dil Kurumu'nun Kuruluş Sürecinde Mecliste ve Basında Dil Tartışmaları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. İsmail Coşkun), İstanbul, 2007, s.31.

1- Birinci Türk Dil Kongresi (26 Eylül – 4 Ekim 1932)

Cumhuriyet Türkiye’sinin kuruluşuyla artık dil çalışmalarının bir sonucu ve göstergesi olarak yeni bir ulus devleti oluşturma yanında, yine dil vasıtasıyla siyasi gelişmeleri desteklemek amaçlandı. Toplumun en bütünleyici özelliği dili, kültürü ve eğitimidir. Dil, “ulus devlet” inşa etme sürecinde başvurulmuş önemli araçlardan biriydi. Bu gerçeklik; “Dil, ulusun belirteci ve ulusal birliğin harcıdır” şeklinde ifade edilmekteydi.¹⁷⁴

Mustafa Kemal Paşa’nın Türk diline büyük önem verdiği bilinmekteydi. Nitekim onun “Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türk halkı Türk milletidir. Türk milleti demek Türk dili demektir. Türk dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlakının, ananelerinin, hatıralarının, menfaatlerinin; kısacası bugün, kendi milliyetini yapan her şeyinin dili sayesinde muhafaza olduğunu görüyor. Türk Dili; Türk milletinin kalbidir, zihnidir” sözlerinden bir milleti millet yapan unsurlardan birinin dil olduğu vurgulanmaktaydı.¹⁷⁵

Bu hususta Türk Dili Tetkik Cemiyeti 12 Temmuz 1932’de Türk dilini araştırmak maksadıyla kuruldu.¹⁷⁶ Cemiyetin kurucu üyeleri Türk dili incelemelerinin geniş bir planını yapmak üzere Birinci Türk Dil Kongresi’nin 26 Eylül 1932 tarihinde Dolmabahçe Sarayı’nda yapılacağını bildirdi. Mustafa Kemal Paşa’nın da katıldığı kongreye yerli ve yabancı birçok kültür tarihçisi ve dil uzmanları katılmıştır.¹⁷⁷

Birinci Türk Dil Kongresi, 26 Eylül - 04 Ekim 1932 tarihleri arasında toplandı. Toplantının Gazi Mustafa Kemal’in direktifleriyle; Eylül ayının 21. gününe kadar Türk Dili Tetkik Cemiyeti’ne devredilmesi istenen Anadolu Kulübü binasında yapılması kararlaştırıldı. Kongre başkanlığını, Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin ilk başkanı olan Samih Rıfat Bey yapmaktaydı.¹⁷⁸

Kongrenin gündemi “Türk Dilinin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri” olarak tespit edildi. Toplantıya katılanların üzerinde durduğu konu başlıkları, birer rapor hazırlanarak genel kurula sunuldu. İlk raporun konusu Cevat Bey tarafından Türkçenin fonetik, morfolojik, lügat, sayılar ve nahvi teşekkülü ile ilgiliydi. İkinci rapor, Samih Rıfat Bey

¹⁷⁴ Ebru Eren, “Ulus Devletlerde Toplumsal, Kültürel ve Siyasi Bir Etmen Olarak Kimlik Algısı: Türkiye Bağlamında Ulusal Kimlik Merkezli Dil ve Eğitim Politikaları”, **Turkish Studies Economics, Finance, Politics**, XIII/22, (Yaz, 2018), s.229.

¹⁷⁵ Afet İnan, **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, Ankara, 2000, s.28-29.

¹⁷⁶ C. Demir, **İbrahim Necmi Dilmen**, s.20-21.

¹⁷⁷ B. Ceyhan, **Türk Dil Kurumu**, s.32.

¹⁷⁸ Hüseyin Ağca, “Dil Kurultayları”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/dil-kurultaylari/> Erişim Tarihi: 02.02.2023.

tarafından sunuldu. Konusu; “Türkçenin Arî Lisanlara Geçmiş Olan Kelimelerinin Karşılaştırılmasıdır”. Üçüncü rapor, Agop Martanyan Bey tarafından hazırlandı. Agop Martanyan Bey, “Türk, Sümer ve Hint – Avrupa Dilleri Arasındaki Rabıtarlar” konulu bildirisi ile katılım sağladı. Genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra 4 Ekim 1932 tarihinde Birinci Türk Dil Kongresi sonlandırıldı.¹⁷⁹

Birinci Türk Dil Kongresi’nde bir çalışma programı oluşturuldu. Bu programa göre Türk dilinin yeniden işlenip hak ettiği yere oturtulabilmesi için gerekli görülen bir takım çalışmalar yapılması gerekmektedir. Öncelikli olarak Türk halkının anlayacağı ve kullanacağı yeni dili oluşturmak için yine halka gitme zorunluluğu bulunmaktaydı. Hemen işe koyulan heyet üyeleri ve heyet dışındaki birçok insanın katılımıyla çalışmalar yapıldı. Hint-Avrupa dili ile Türkçe söz köklerinin karşılaştırmalı incelemeleri, Türkçe-Arapça etimoloji lügati gibi çalışmalar toparlandı ve Türk Dili Dergisinde yayınlandı. Türk lehçelerindeki sözlerin derlenmesine çalışıldı, söz derleme işi bir devlet vazifesi sayılarak her memleketteki vali ve kaymakamların başkanlığında söz derleme heyeti kuruldu. Derleme fişleri bütün il ve kasabalara dağıtıldı. Bütün resmi ve gayri resmi birimler bu işi bir olarak yapmaları zorunluluğu getirildi. Bu suretle yüz otuz bin civarında kelime toparlanarak sınıflandırıldı. Diğer bir önemli çalışma yapılan dil anketidir. Gündelik dilde kullanılan yabancı sözlerin karşılığında Türkçe kelimeleri bulmak amacıyla dönemin radyosundan ve gazetelerden halka duyurulan bin dört yüz civarında kelime ve sözcüklere Türkçe karşılık bulunmak istendi. Bu çalışmaların sonunda da “Osmanlıdan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi” çıkartıldı. Birinci Dil Kongresi’nden sonra cemiyetin yayın bülteni olarak “Türk Dili” adı altında bir mecmua çıkarıldı.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Daha sonrasında sırayla ileri sürülen tezler şunlardır:

Mehmet Saffet Bey tarafından “*Türkçe ve Akatça’nın Karşılaştırılması*”,

Artin Cebeli Bey tarafından “*Türk Dilinin Genel Tarihi*”,

Hakkı Nezihi Bey tarafından “*Türk Dilinin Öteki, Bilhassa Hint-Avrupa Dilleri ile Münasebeti*”,

Yusuf Ziya Bey tarafından “*Hint – Avrupa Dillerinin Mukayesesi*”,

Ömer Cankaytar Bey tarafından “*Türkçeden Farsçaya Geçen Kelimeler*”,

Bedros Zeki Bey tarafından “*Türkçenin Kolaylığı ve Zenginliği*”,

Faik Ali Bey tarafından “*Arapça Ve Farsçadan Dilimize Geçen Kelimelerin Düşünce Tarzımıza Katkıları*”,

Hüseyin Cahit Bey tarafından “*Türkçenin Eksiklikleri ve İhtiyaçları*”

Dr. Saim Ali Bey tarafından ise “*Türkçe Bir Medeniyet ve Meslek Dili Olabilir mi?*” konulu sunumlar yapıldı. (H. Ağca, “*Dil Kurultayları*”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/dil-kurultaylari/> Erişim Tarihi: 02.02.2023)

¹⁸⁰ Ömer Gündüz-İsmail Fırat, “*Dil Devriminin Gerçekleşmesinde Türk Dil Kurumunun Rolü*”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VII/34, 2014, s.65.

a- Basına Yansımaları

Birinci Türk Dil Kongresi hakkında “*Cumhuriyet*” gazetesi “*Dil Kurultayı Tam Saat İkide Müzakerelerine Başlayacak*” başlığıyla kongre detaylarına ve Dil Kongresi dinleyicilerinin Dolmabahçe Sarayı’na hangi kapılardan gireceklerini gösteren krokiye yer verirken¹⁸¹ “*Akşam*” gazetesi de “*Büyük Dil Kurultayı Bugün Merasimle Açılıyor*” başlıklı haberinde kongre hazırlıklarına yer vermiştir. Kongreye katılım için müracaat eden delege sayısının 730 olduğunu belirtmiştir.¹⁸²

Birinci Türk Dil Kongresi’nin düzenlenmesinden duyulan memnuniyet diğer gazetelerde olduğu gibi Son Posta gazetesinde de dile getirilmiştir. “*Son Posta*” gazetesi “*Büyük Dil İnkılabının Başlangıç Günündeyiz*” başlıklı haberiyle kongreyi değerlendirmiş ve bu kongrenin Türk dili inkılabının temellerini atması bakımından önemine vurgu yapmıştır.¹⁸³ Gazete yazarlarından Ahmet Cevdet, “*Türkçe İçin Birkaç Söz*” başlıklı yazısında dil meselesi hakkında görüşlerini dile getirmiştir. Türkçenin zengin bir dile sahip olduğunu ve bu konuda Maarif Vekâletinin çalışmalar yapması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁸⁴

“*Cumhuriyet*” gazetesi yazarlarından Peyami Safa, “*Dil Değişmesinde İki Mesele*” başlıklı yazısında her dil değişmesinin bütün edebi inkılap devrelerinde olduğu gibi içinden çıkılamayan bir sürü karışıklıklar doğurduğuna değinmiştir. Bunlardan ilkini ayıklama ve sadeleştirme hareketinin dili dar bir çerçeve içerisinde kuru ve yavan bir ifade haline getirmesi, ikincisini ise yeni söz uydurma hevesi olarak ifade etmiştir. Bunu da lehçe ve şiveye uymayan sözcüklerin kullanılması olarak açıklamıştır. Bunun için de toplanacak Dil Kurultayı’nın Türkçenin bünyesine, morfolojisine, gramerine, lügatine ait mevzu ve usûllerin tespit edilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Bu bağlamda sanat eserlerinin terkihi için “*Türk Dili Mükâfatı*”nın kurulmasının da bu inkılaba bir hız vereceğini aktarmıştır.¹⁸⁵

“*Vakit*” gazetesi de aynı tarihte “*Dil Kurultayı*” başlığıyla kongre programına değinmiştir. Bu gazete aynı zamanda kongreye ne şekilde girileceği konusunda çizilen krokiyi resmetmiştir. Ayrıca dil kongresine girecek gazetecilerin giriş kartlarının cemiyet merkezinde olduğu ifade edilmiştir.¹⁸⁶ “*Milliyet*” gazetesi de kongre gündeminden

¹⁸¹ “*Dil Kurultayı Tam Saat İkide Müzakerelerine Başlayacak*”, **Cumhuriyet**, 26 Eylül 1932, Sayı No: 3014, s.1,5.

¹⁸² “*Büyük Dil Kurultayı Bugün Merasimle Açılıyor*”, **Akşam**, 26 Eylül 1932, Sayı No: 5016, s.1.

¹⁸³ “*Büyük Dil İnkılabının Başlangıç Günündeyiz*”, **Son Posta**, 26 Eylül 1932, Sayı No: 781, s.1,8.

¹⁸⁴ Ahmet Cevdet, “*Türkçe İçin Birkaç Söz*”, **Son Posta**, 26 Eylül 1932, Sayı No: 781, s.3.

¹⁸⁵ Peyami Safa, “*Dil Değişmesinde İki Mesele*”, **Cumhuriyet**, 26 Eylül 1932, Sayı No: 3014, s.3.

¹⁸⁶ “*Dil Kurultayı*”, **Vakit**, 26 Eylül 1932, Sayı No: 5286, s.1,6.

bahsetmiştir. Gazetenin “*Dil İnkılabı Hareketi Bugün Başlıyor*” başlıklı haberinde Türk milleti ve Türklüğün bu azametli inkılap ile bugün müebbet tarihinin yeni bir dönüm noktasına girdiğini vurgulanmıştır.¹⁸⁷ Gazete yazarlarından Ahmet Şükrü Esmer, “*Osmanlıcadan Türkçeye Geçiş İnkılabı*” başlıklı makalesinde kongreyi milli kurtuluş hareketinin önemli bir hadisesi olarak addetmiştir. Esmer, Sivas Kongresi’nin siyasi kurtuluş savaşındaki önemi neyse Eylül 1932 Dolmabahçe içtimainın dil kurtuluş savaşındaki önemi de odur demektedir.¹⁸⁸ Fahri Kemal, “*Türk Tarihi-Türk Dili*” başlıklı yazısında dilde inkılâp sürecini Türk milletinin bugünlerde İstiklal Zaferi kadar ebedi ve Lozan Barışı kadar tarihi bir anı yaşaması olarak değerlendirmiştir.¹⁸⁹

“*Vakit*” gazetesini yazarlarından Mehmet Asım, “*Dil Kurultayı Açıldı*” başlıklı başmakalesinde Türk Dil Kongresi’ni milli tarihin unutulmaz bir hadisesi olarak nitelendirmiştir. Milli kurtuluştan sonra siyasi, idari ve içtimai sahada başlayan uyanış inkılapları arasında dil meselesine de temas edilmesinin doğru olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁹⁰ Sadri Etem ise “*Halk Dili ve Halkla Alışveriş*” başlıklı makalesinde Dil Kurultayının halk dilinin hâkimiyetini kurmaya çalıştığını ifade etmekteydi. Dil inkılabının tuttuğu yolun Türk siyaset ve iktisat inkılabıyla aynı istikamette olduğuna dikkat çeken Etem, halk hâkimiyetinin halk dilinin üstünleşmesiyle tamamlanacağını vurgulamıştır.¹⁹¹

2- İkinci Türk Dil Kongresi (18-28 Ağustos 1934)

İkinci Türk Dil Kongresi, dönemin Maarif Vekili Zeynel Abidin (Özmen) Bey¹⁹² başkanlığında İstanbul Dolmabahçe Sarayı’nda toplandı.¹⁹³

Kongrenin gündemi “Ural – Altay Dil Ailesinde Türkçenin Yeri” olarak tespit edildi. Kongre öncelikle İstiklal Marşı, sonra kongre marşlarının çalınmasıyla açıldı. Ardından Türk Dili Tetkik Cemiyeti Reisi Maarif Vekili Zeynel Abidin Bey açılış

¹⁸⁷ “*Dil İnkılabı Hareketi Bugün Başlıyor*”, **Milliyet**, 26 Eylül 1932, Sayı No: 2381, s.1,6.

¹⁸⁸ Ahmet Şükrü Esmer, “*Osmanlıcadan Türkçeye Geçiş İnkılabı*”, **Milliyet**, 27 Eylül 1932, Sayı No: 2382, s.1.

¹⁸⁹ Fahri Kemal, “*Türk Tarihi-Türk Dili*”, **Milliyet**, 27 Eylül 1932, Sayı No: 2382, s.4.

¹⁹⁰ Mehmet Asım, “*Dil Kurultayı Açıldı*”, **Vakit**, 27 Eylül 1932, Sayı No: 5287, s.1-2.

¹⁹¹ Sadri Etem, “*Halk Dili ve Halkla Alışveriş*”, **Vakit**, 30 Eylül 1932, Sayı No: 5290, s.3.

¹⁹² Zeynel Abidin Özmen; 1890 yılında Niğde’de doğdu. Birçok görevlerinin yanı sıra Birinci Umum Müfettişliği görevinde bulunan Abidin Bey, IV. Dönem (Ara Seçim) ve V. Dönem (İstifa: 11.06.1935) Aydın Milletvekilliği ile Maarif Vekilliği yapmıştır. 1966 yılında vefat etmiştir. (Semra Kılıç, **Türk Siyasi Hayatında Abidin Özmen**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı Prof. Dr. Erdal Aydoğan), Erzurum, 2016, s.4-8.

¹⁹³ Saim Sakaoğlu, “*Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin Kuruluşu ve Atatürk*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, XXXIX/1991, (1991), s.29.

nutkunu gerçekleştirdi. Zeynel Abidin Bey nutkunda milli inkılap programında Türk dili ve Türk tarihinin önemli bir yer ettiğine değinmiştir.¹⁹⁴ Beş gün devam edecek olan bu kongrede daha çok Birinci kongreden bu tarihe kadar geçen zaman dilimi içinde Türk dilinin çeşitli yönleri üzerinde ferdi ya da öbek halinde yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmekte ve değerlendirmeler yapılmaktaydı. Bu sunumlar, Türk Dili Tetkik Cemiyeti Umumi Kâtibi İbrahim Necmi Bey tarafından gerçekleştirildi. Kendisinin sunduğu belli başlı çalışmalar dört ana başlıkta izah edildi. Bunlar; “Akademik Bilim Çalışmaları”, “Türk Dilinin Tarih Öncesinin Tarihi”, “Dil İnkılabı Çalışmaları” ve “Ana Türk Grameri” olarak belirlendi.¹⁹⁵

Akademik Bilim Çalışmaları başlığında; Dr. Saim Ali Bey tarafından “Eski Kelt Kelime Köklerinin Türkçe ile Karşılaştırılması”, Yusuf Ziya Bey tarafından “Yunan’dan Önceki Türk Medeniyeti ve İnde-Öropen Dillerin Ana Kaynağının Türkçe Olduğuna İlişkin Çalışması” sunuldu. Naim Hazım (Onat) Bey, “Arapçada Türk Çeviri Köklerinin Araştırılması” konusunda araştırma yaptığı, ayrıca Yusuf Ziya Bey tarafından da yine bu dönem içinde, Samiler ve Turaniler adlı bir kitabının yayınlandığı bildirildi. Türk Dilinin Tarih Öncesinin Tarihi başlıklı ikinci bölümde başlıca çalışmalar; Lengüistik, Filoloji, Etimoloji Araştırmalarıyla Tarihi – Mukayeseli Gramer konusunda kaydedilen gelişmeler olarak ifade edildi. Dil İnkılabı Çalışmaları başlıklı üçüncü bölümde başlıca konular arasında; Halk Ağzından Söz Derleme çalışmaları, Dilimizdeki Yabancı Sözlerin Türkçe Karşılıkları, İstilahların Türkçeleştirilmesi Çalışmaları, Türk Lehçeleri Lügati ve Yeni Türk Sözlüğünün hazırlanması yer almaktaydı. Söz derlemeleri için Cemiyet tarafından bir “Söz derleme kılavuzu” ve “Derleme fişleri” hazırlandı ve her okul bir derleme merkezi olarak çalıştı. Bu çalışmalardan sonra 1934 yılının Temmuz ayı sonuna kadar 129.792 kelime derlendi. Ana Türk Grameri başlıklı dördüncü bölümde ise yapılan çalışmalar ve alınan sonuçlar üzerinde duruldu. Buradaki dikkat çeken en önemli şey, yapılan çalışmalar sonunda Türkçede ilim, sanat, fen ve teknik alanda tespiti yapılan istilah sayısının otuz iki bin üç yüz ikiye ulaşmasıydı.¹⁹⁶

¹⁹⁴ “İkinci Dil Kurultayı Dün Açıldı”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 19 Ağustos 1934, Sayı No: 4696, s.2.

¹⁹⁵ C. Demir, **İbrahim Necmi Dilmen**, s.24-27; H. Ağca, “*Dil Kurultayları*”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/dil-kurultaylari/> Erişim Tarihi: 02.02.2023.

¹⁹⁶ H. Ağca, “*Dil Kurultayları*”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/dil-kurultaylari/> Erişim Tarihi: 02.02.2023.

a- Basına Yansımaları

“*Milliyet*” gazetesi kongre haberlerini aktarmıştır. Gazetede köşe yazısına yer veren Mümtaz Faik Bey, “*Dil Kurultayı*” başlığı ile kongrenin öneminden bahsetti. Kongrenin milli varlığımızı, milli benliğimizi tanımak ve cihana tanıtmak için atılan en büyük adımlardan biri olduğunu vurguladı. Dil yolunda başlanan bu inkılap hareketinin memlekette saltanatın ilgası, cumhuriyetin ilanı kadar önemli olduğuna değindi. Faik Bey; “*Milletin dili, her bir ağacı bir kelime olan büyük ormanlara benzer, bunların birden tanzimi birden budanması çok güçtür. Bu harekete ufak ufak parçalarından başlamalı ve kısmi parçalar vücuda getirilmelidir. Dil inkılabımız da böyle oluyor. Dilimizi baştanbaşa değiştirmiyoruz. Yalnız karşılıkları Türkçede bulunan kelimeleri yavaş yavaş yaymaya çalışıyoruz. Bugün kısa bir zamanda bu suretle halkın rağbetini kazanmış birçok kelimeler sayabiliriz. Bu kelimeler hiç şüphesiz gün geçtikçe fazlalaşacak ve biz de hakiki Türkçe ile konuşarak eskilerin surf bir züppelik olmak üzere kullandıkları yabancı kelimelerden kurtulacağız.*” sözleriyle Dil Kurultayı’nın düzenlenmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirdi.¹⁹⁷

“*Milliyet*” gazetesinde Ahmet Şükrü Bey “*İkinci Dil Kurultayı*” başlığıyla kongre önemine değinmiştir. Harf inkılabı ve dil inkılabının Türkün birbirlerini tamamlayan iki şümüllü ve ehemmiyetli inkılabı olduğundan bahsetmektedir. Yeni Türk devleti bir halk devletidir. Bundan ötürüdür ki okuma ve yazmayı halk arasında yaymak için altı sene önce Arap harflerini atarak onların yerine Latin aslından alınan Türk harflerini kabul etti. Altı senelik çalışma göstermiştir ki harf inkılabı muvaffak olmuştur. Harf inkılabının kabulünden sonra Türkiye’de okur yazarların sayısı iki misline çıktı. Ancak eğer harf inkılabını dil inkılabı ile tamamlamış olmasaydık halka kendi konuştuğu dili değil, çok az bir zümre arasında anlaşılabilen Osmanlıca dilinin yazmasını öğretecektik. Bu halde harf inkılabından beklenen fayda hasıl olmayacaktı.¹⁹⁸

“*Cumhuriyet*” gazetesinin “*Dil İnkılabı ve Taymis*” başlığı altında İngiliz gazetesinin bu hayırlı hadise ve neticelerini takdire şayan gördüklerine değinmiştir. İkinci Dil Kurultayı’nın Avrupa’da önemli yansımaları oldu. Taymis Gazetesi, Türk Lisani başlığıyla yayınladığı bir başmakalede Türkiye’deki dil ıslahatı teşebbüsünün önemini arz ettiğini ifade etmekteydi.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Mümtaz Faik Bey, “*Dil Kurultayı*”, **Milliyet**, 18 Ağustos 1934, Sayı No: 3061, s.3.

¹⁹⁸ Ahmet Şükrü Bey, “*İkinci Dil Kurultayı*”, **Milliyet**, 19 Ağustos 1934, Sayı No: 3062, s.1.

¹⁹⁹ “*Dil İnkılabı ve Taymis*”, **Cumhuriyet**, 26 Ağustos 1934, Sayı No: 3702, s.3.

3- Üçüncü Türk Dil Kongresi ve Güneş Dil Teorisi (24-31 Ağustos 1936)

Atatürk Döneminde dil meselesi iki ana noktadan çözüme kavuşturulmaya çalışıldı. Bunlar, harf devrimi ve Türk dilinin özleştirilmesi idi. Böylece, dil sebebiyle ulusal bilinç ve ulus devlet birliğinin oluşmasına mani olan anlaşma zorluklarının ortadan kaldırılması, toplumun yüzünün Batı'ya çevrilmesi hedeflendi. Bu bağlamda, eski çağlarda tarihe yön veren toplumların Türk olduğuna ya da Türkler tarafından medenileştirildiğine ve aynı çerçevede Türk dilinin de dünya dillerine etki eden ve onlarla bağlantılı olan kadim bir dil olduğuna yönelik bir tarih ve dil öğretisi benimsendi. Latin harflerine dayalı yeni bir Türk alfabesi ile halkı kültürel olarak geri bıraktığı iddiasıyla eski alfabe terk edildi. Böylece Türk devriminin en temel gayelerinden biri gerçekleştirildi.

Üçüncü Türk Dil Kongresi, İstanbul Dolmabahçe Sarayı'nda düzenlendi. Kongreye dört yüz doksan sekizi Türk Dil Kurumu üyesi, elli dördü Halkevleri delegesi, iki yüz seksen beşi Türk Dil Kurumunun davetlisi, on beşi yabancı dil bilgini, on beşi Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji öğrencisi, otuz dokuzu yerli ve yabancı gazeteci, yüz doksan ikisi de dinleyici olmak üzere toplamda bin doksan sekiz kişi katıldı.²⁰⁰

Mustafa Kemal Atatürk tarafından imzalanan 27 Temmuz 1936 tarihli kararnamede Üçüncü Türk Dil Kongresi'ne katılmak üzere davet edilen yabancı dil bilginlerinin gelip gitme masrafları için Londra Büyükelçiliğine 550, Paris Büyükelçiliğine 450, Viyana Büyükelçiliğine 300 ve Varşova ile Budapeşte Büyükelçiliğine 250'şer liralık döviz müsaadesi verilmesi, Maliye Vekilliğinin tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince kabul edilmiştir.²⁰¹

Üçüncü Türk Dil Kongresi'nin ana görüşme konusu "Türk dilciliğinin yeni ve yüksek buluşu" diye tanıtılan Güneş-Dil Teorisi oldu. Kongre, ana konusu olan Güneş-Dil Teorisinin mahiyeti ve on bir farklı ülkeden on beş yabancı dil bilimcinin katılımı göz önüne alındığında, dünya bilgi birikimine katkı yapan uluslararası bir görünüm ortaya koymaktaydı.²⁰²

²⁰⁰ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, Tezler, Müzakere Zabıtları, İstanbul, 1937, s.IX-XXIII.

²⁰¹ BCA, 30.18.1.2.67.64.17.

²⁰² Özlem Şendeniz, "Erken Cumhuriyet Dönemi Dil Politikaları: Güneş Türk Dil Teorisi'nin Türk Basınında Yansımaları", Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, X/20, (Güz 2014), s.316.

a- Basına Yansımaları

“*Anadolu*” gazetesi, Üçüncü Türk Dil Kongresi’nin toplanış gününden evvel kongrenin toplanacağını aktarmış ve dilin bir millet hayatındaki rolünü ve Türk dilinin tarihi büyük damarını bilen Mustafa Kemal Atatürk’ün zamanın derinliklerine gömülen Türkçeyi bir cevher olarak ortaya çıkarma hedefinde olduğunu vurgulamıştır.²⁰³

O. Rahmi Gökçe, “*Büyük Kurultay Yarın Toplanıyor*” başlıklı yazısında; Türk dili gibi ana bir dilin tam hakkını vermek ve onun kendi yapısını, tuzak altında kalmış bir heykel gibi meydana çıkarmak için bundan başka tutulacak yolun olmadığını ifade etmiştir. Toplanacak olan dil kurultayının dilin zenginliklerini ortaya çıkaracağını belirtmiştir.²⁰⁴

“*Yeni Asır*” gazetesi yazarlarından Şevket Bilgin kongre hakkındaki görüşlerini “*Dil inkılabımızın bize en büyük hediyesi bir ilmi araştırma muhiti yaratmış olmasıdır. Bu sayede bir kültür, bir tarih araştırması yapıyoruz*” sözleriyle ifade ederken,²⁰⁵ Üçüncü Dil Kongresi’ne giriş kartları verilecek olanların listesi “*Ulus*” gazetesinde yer bulmuştur.²⁰⁶

Üçüncü Türk Dil Kongresi’ni “*Açık söz*” gazetesi “*Beynelmilel Bir Bilgi Hadisesi*” başlığı altında değerlendirmiş ve beynelmilel bir mahiyet alan Dil Kongresi’ne ait bir fotoğrafı manşetinde yer vermiştir. Gazete ayrıca Türk Dil Kongresi’nin Türk bilgi âleminin orijinal bir tesisi olarak ifade etmiş ve bu kongrenin üç yıl içinde beynelmilel bir bilgi kongresi manasına yükseldiğini de dile getirmiştir.²⁰⁷

Açık söz gazetesi gibi Akşam gazetesi de manşet haber olarak Üçüncü Türk Dil Kongresi’nden bahsetmiş ve uluslararası bir nitelik taşımasından ötürü verilen öneme dikkat çekmiştir. İlk dil kongresinden bugüne kadar geçen zaman zarfında Türk dilini tetkik sahasında çok büyük ve çok kıymetli neticelerin elde edildiği ifade edilmiştir. “*Akşam*” gazetesi kongrenin birinci gün programına yer vermiştir.²⁰⁸

“*Cumhuriyet*” gazetesi Üçüncü Türk Dil Kongresi’ne olumlu bakmış ve kongre değerlendirmesini “*Dil İnkılabımızda Yeni Bir Hamle*” olarak nitelendirmiştir. Halil Nimetullah Öztürk, “*Dilde Devrim*” başlığıyla Cumhuriyet gazetesinde kongre ile ilgili

²⁰³ “*Üçüncü Dil Kurultayı Yarın Toplanıyor*”, **Anadolu**, 23 Ağustos 1936, Sayı No: 6698, s.1.

²⁰⁴ O. Rahmi Gökçe, “*Büyük Kurultay Yarın Toplanıyor*”, **Anadolu**, 23 Ağustos 1936, Sayı No: 6698, s.1.

²⁰⁵ Şevket Bilgin, “*Kurultayda*”, **Yeni Asır**, 23 Ağustos 1936, Sayı No: 9328, s.1.

²⁰⁶ “*Üçüncü Dil Kurultayı’na*”, **Ulus**, 23 Ağustos 1936, Sayı No: 5414, s.4.

²⁰⁷ “*Beynelmilel Bir Bilgi Hadisesi*”, **Açık Söz**, 24 Ağustos 1936, Sayı No: 127, s.1,6.

²⁰⁸ “*Dil Kurultayı Bugün Öğleden Sonra Dolmabahçe Sarayı’nda Toplanıyor*”, **Akşam**, 24 Ağustos 1936, Sayı No: 6412, s.1,10.

bir köşe yazısına yer vermektedir. Yapılan dil devriminin yeni Türkiye için “*bir rönesans olduğunu*” söylemektedir.²⁰⁹

Haber (Akşam Postası) gazetesi de kongrenin açılışını ve ne şekilde katılım sağlanacağını, neler konuşulacağını “*Dil Kurultayı Bugün Açıldı*” başlığı altında aktarmıştır.²¹⁰ “*Kurun*” gazetesinde köşe yazarlığı yapan Asım Us, “*Kurultay Açılırken*” başlığı altında kongrenin yapılmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmektedir. Gazete ayrıca kongre programına ve kongreye girerken dikkat edilecek noktalara yer vermektedir.²¹¹

Aynı tarihte “*Son Posta*” gazetesi de “*Dilcilik Tarihinde Yeni Bir Devir Başlıyor*” başlığını atarak kongre programına yer vermiş ve kongrenin büyük ilgi uyandırdığına değinirken.²¹² “*Tan*” gazetesi Üçüncü Türk Dil Kongresi’nden bahsetmiş ve “*3’üncü Dil Kurultayı*” başlığıyla kongre detaylarını tafsilatlı bir şekilde izah etmiştir.²¹³

“*Ulusal Birlik*” gazetesi Üçüncü Dil Kongresi’nin açılması münasebetiyle Halkevinde tören yapılacağı ve kongre müzakeratının da radyo ile dinleneceğine değinmiştir.²¹⁴

“*Dil Bayramı*” başlığı ile “*Halkın Sesi*” gazetesi kongreden detayları aktarmıştır. Bu üçüncü dil kurultayında Türk Dil Kurumu’nun emsali dünya dil kurumlarında nasip olmamış bir mazhariyete erdiği ifade edilmektedir.²¹⁵ “*Türk Sözü*” gazetesi yazarlarından Necip Ali Küçüka ise “*Üçüncü Dil Kurultayı*” başlıklı yazısında; inkılap Türkiye’sinin bir taraftan tarih araştırmaları gibi çok esaslı metotlarla dil işini de muhtelif bakımlardan araştırdıklarına yer vermiştir.²¹⁶

“*Yeni Yol*” gazetesi ise kongrenin yapılmasından duyulan memnuniyeti “*Bütün Vatanda Dil Bayramı*” başlığıyla aktarırken, Türk Dil Kurumu Başkanı Saffet Arıkan’ın kongre açılış nutkunda bahsettiği Türk tarihi ve Türk dilinin Atatürk rejimi kültür hareketinin en başında geldiğine vurgu yapmıştır.²¹⁷

²⁰⁹ Halil Nimetullah Öztürk, “*Dilde Devrim*”, **Cumhuriyet**, 24 Ağustos 1936, Sayı No: 4411, s.5.

²¹⁰ “*Dil Kurultayı Bugün Açıldı*”, **Haber (Akşam Postası)**, 24 Ağustos 1936, Sayı No: 1655, s.1,2.

²¹¹ Asım Us, “*Kurultay Açılırken*”, **Kurun**, 24 Ağustos 1936, Sayı No: 6689-629, s.1.

²¹² “*Dilcilik Tarihinde Yeni Bir Devir Başlıyor*”, **Son Posta**, 24 Ağustos 1936, Sayı No: 2178, s.1.

²¹³ “*3’üncü Dil Kurultayı*”, **Tan**, 24 Ağustos 1936, Sayı No: 485, s.1,6.

²¹⁴ “*Dil Kurultayı Bugün Toplanıyor*”, **Ulusal Birlik**, 24 Ağustos 1936, Sayı No: 782, s.1.

²¹⁵ “*Dil Bayramı*”, **Halkın Sesi**, 24 Ağustos 1936, Sayı No: 2872, s.1,4.

²¹⁶ Necip Ali Küçüka, “*Üçüncü Dil Kurultayı*”, **Türk Sözü**, 25 Ağustos 1936, Sayı No: 3612, s.1.

²¹⁷ “*Bütün Vatanda Dil Bayramı*”, **Yeni Yol**, 26 Ağustos 1936, Sayı No: 2177, s.1.

C- BASIN KONGRELERİ

Cumhuriyetle birlikte yeni devletin düzenlenmesinde basın önemli görevler üstlendi. Basın, uluslaşma sürecinde yeni bir devletin kurulması ve bu süreçte devletin gerçekleştireceği faaliyetlerin gerek halka gerekse ülkelere bildirilmesinde önemli araçların başında gelmekteydi. Basın, inkılapları topluma aktarma görevi yapmaktaydı. İnkılâplar ve sosyal değişim programları uygulanırken basın bu sürece dâhil olmuştur. Bu anlamda inkılapların sürekliliğinin sağlanması, ayrıca iç karışıklıklara meydan verilmemesi ve yeniliklerin halka daha çabuk kabul ettirilmesi maksadıyla İstiklal Mahkemeleri eliyle de gazeteler ile ilgili kurumlar kontrol altına alınmaya çalışılmıştır.²¹⁸

Ulus-devlet sürecinde basın politik sürece dâhil edilmeye çalışıldı. 25 Mayıs 1929'da düzenlenen Dördüncü Beynelmilel Ajanslar Kongresi'nin yanı sıra, 25 Mayıs 1935'de Ankara'da toplanan Birinci Basın Kongresi bunun bir örneği oldu.²¹⁹

I- 4. Beynelmilel Ajanslar Kongresi (25-29 Mayıs 1929)

Ajans terim olarak; dünya ve ülke çapında cereyan eden siyasi, ekonomik ve ticari alanlardaki olayları gazete ve yayın organlarına ulaştırmak üzere haber toplama işlemlerini yerine getiren özel veya yarı özel resmi kuruluşlar şeklinde tanımlanır.²²⁰ Bir başka ifadeyle yurt ve dünya haberlerini abonelerine, gazetelere yetiştirmekle görevli bürolar şeklinde izah edilebilir. Ajanslar, yayınladıkları bültenler bakımından Basın Kanunu hükümlerine tabidirler.²²¹ Haber ajansının temel işlevi, haber almak, toplamak ve yaymaktır. Haber ise insanın düşünce ve uygarlık planında en fazla ihtiyaç duyduğu ve faydalandığı bilgi öğelerinden biridir. Bu öğe kişinin ve toplumların ileriye görebilmesinde, gelişmesinde, doğruları seçmesinde, ilerlemesinde, sağduyusunu geliştirmesinde, eğriyle doğruyu ayırt etmesinde, bireyler ve toplumların birbirlerine yakınlaşıp anlaşmasında hemen her zaman önemli rol oynamıştır.²²²

Dünyadaki en eski ve ünlü haber ajansları; Hawass, Wolf, Reuter, Stefani, Associated Press ve Tass Ajansları'dır. Türkiye'deki en eski ve ünlü haber ajansı ise Milli Mücadele Dönemi'nde kurulan Anadolu Ajansı idi.²²³ Anadolu Ajansı, istiklal mücadelesini tüm ülkeye ve dünyaya duyurmak maksadıyla Mustafa Kemal Paşa'nın

²¹⁸ Caner Arabacı, "Basın Birliği", **Medya ve Siyaset**, (Edit: Zülfikar Damlapınar), Konya, 2008, s.99.

²¹⁹ Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006, s.120.

²²⁰ **Rehber Ansiklopedisi, I**, İhlas Matbaacılık, İstanbul, 1984, s.138.

²²¹ Nuri Kayış-Serhat Hürkan, **Sansürlü Sansür Tarihi (1795-2011)**, Sinemis Yayınları, Ankara, 2012, s.53.

²²² Enver Özgür Gönenç, **Uluslararası Haber Ajansları ve Ajans Haberciliği**, İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Ders Notu, s.21.

²²³ **Cumhuriyet Ansiklopedisi, I**, Arkın Kitabevi, İstanbul, 1968, s.109.

beyanatı ile 6 Nisan 1920’de kuruldu. İstiklal Harbi günlerinin sınırlı koşulları altında tek bir teksir makinesiyle işe başlayan Anadolu Ajansı, Halide Edip (Adıvar) Hanım ile Yunus Nadi Bey’in çalışmalarıyla Anadolu halkına mücadele boyunca çeşitli bölgelerde kurduğu irtibat memurlukları vasıtasıyla doğru ve düzenli bilgi vermekte ve ulusal davayla ilgili haberleri tüm dünyaya duyurmaktaydı.²²⁴

Varşova’da 1927’de yapılan kongrede, dördüncü kongrenin toplanma yeri olarak İstanbul şehrinin seçilmesi, yeni Türkiye’nin hem kendini tanıtmada hem de basında kendini geliştirmesinde avantajlı bir gelişme olmuştur. Bu bağlamda alınan karar gereği, Beynelmilel Müttefik Ajanslar Kongresi’nin dördüncüsü 25-29 Mayıs 1929 tarihleri arasında İstanbul Tarabya’da Sümer Palas’ta düzenlenmiştir.²²⁵ Kongre, İstanbul Mebusu Tevfik Kâmil Bey (Koperler)’in²²⁶ bir nutku ile açıldı. Ajans Kongresi’nde Tevfik Kâmil Bey’in nutkunun ardından riyaset seçimi yapıldı. Kongre riyasetine Havas Ajans Meclisi İdare Reisi M. Menot, ikinci reisliğe Anadolu Ajansı murahhaslarından Bolu Milletvekili Falih Rıfkı (Atay) Bey ve Reuter Ajansı Mümessili M. Clemens seçildi. Reisicumhur ile Başvekil İsmet Paşa’ya teşekkür telgrafları çekilerek umumî raporlar okundu.²²⁷

Ajanslar Konferansı’na dâhil olan Türkiye Anadolu Ajansı’ndan başka Alman, Avusturya, Belçika, Bulgar, Danimarka, İspanya, Estonya, İtalya, İsveç, Norveç, Sırbistan, Romanya, Çekoslovakya, Yugoslavya, Hollanda, Fransa, Macar, İngiltere, Rus ve Yunanistan ajansları katıldı. Kongreden çıkan öneriler kabul edilerek toplantı sonlandırılmıştır.²²⁸

Kongre müzakeratının gizli olacağı ve icap eden kararların bir tebliğ ile yayınlanacağı ifade edilmiş, kongrede bilhassa müttefik ajanslar istihbaratının çalınmaması ve mahremiyetinin korunması ile en hızlı şekilde haberlerin verilmesi için lazım gelen teknik çarelerin tespit edilmesi gerektiği gazete haberlerine yansımıştır.²²⁹

²²⁴ Yücel Özkaya, **Milli Mücadele’de Atatürk ve Basın**, Ankara, 2014, s.42.

²²⁵ **TBMM-ZC**, D:3, C: 18, İ: 3 (26 / IV / 1930), s.9.

²²⁶ Tevfik Kâmil Bey (Koperler); 1889 yılında Selanik’te doğdu. 1964 yılında İstanbul’da hayatını kaybetti. III. Dönemde İstanbul’dan milletvekili seçilen Tevfik Kâmil Koperler, Türk-Yunan Ahalisi Mübadele Karma Komisyonu Türk Delegasyonu Başkanlığını yaptı. 11 Nisan 1929’da Muhtelit Mübadele Komisyonu Başkanlığına, 25-29 Mayıs 1929’da İstanbul’da toplanan 4. Ajans Kongresi Başkanlığı’na getirildi. 1926 yılında Ankara Hukuk Mektebi açıldığında Roma Hukuku ve Devletler Hususî Hukuku öğretim görevliliğinde bulunduğu, kendisine “Fahri Profesörlük” payesi verildi. (Kâzım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM II. Dönem (1923-1927), III**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No: 3, Adana, s.410-411)

²²⁷ **BCA**, 30.10.0.0.28.160.2.

²²⁸ “Beynelmilel Ajanslar Kongresi”, **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1929, Sayı No: 1811, s.2.

²²⁹ “Ajanslar Kongresi Bugün Toplanıyor”, **Milliyet**, 25 Mayıs 1929, Sayı No: 1177, s.1.

a- Basına Yansımaları

Beynelmillel Müttefik Ajanslar Kongresi'ne dönemin gazeteleri kayıtsız kalmadı. “*Vakit*” gazetesi Ajanslar Kongresinin toplanacağını bildirmiştir. Haberde kongreye Daçya vapuruyla katılacak olan delegelerin Anadolu Ajansı tarafından karşılanacağını aktarmıştır.²³⁰

“*İkdam*” gazetesi “*Ajanslar Kongresi*” başlığı altında kongre detaylarına yer vermiştir. Haberde kongrenin toplanış yeri ve katılacak delegeler belirtirken,²³¹ “*Ajanslar Kongresi Bugün Toplanıyor*” başlığı altında “*Milliyet*” gazetesi ise kongrede bilhassa, müttefik ajanslar istihbaratının çalınmaması ve mahremiyetinin muhafazası ile en seri surette haberlerin verilmesi için lazım gelen teknik çarelerin tespit edilmesi gerektiğine değinmiştir.²³²

“*Son Saat*” gazetesi 25 Mayıs 1929'da toplanan Ajanslar Kongresi hakkında değerlendirmesine yer vermiştir. Kongre için birçok tertibatın alındığını ve telgrafhane tarafından da bir telgraf merkezi tesis edildiğini ifade etmiştir.²³³

“*Hâkimiyet-i Milliye*” gazetesi “*Ajanslar Kongresi*” başlığı altında Müttefik Ajanslar Kongresi'nin İstanbul'da toplanacağı ve Ajanslar Kongresi murahhaslarının Tarabya'da görüşerek önemli noktalara değineceklerine yer vermiştir.²³⁴

“*Akşam*” gazetesi “*Ajanslar Kongresi Toplanıyor*” başlığını atmış ve kongreyi değerlendirmiştir. Haberde kongre müzakeratının gizli olacağını ve icap eden kararların bir tebliğ ile yayınlanacağını ifade etmiştir. Ayrıca murahhaslar şerefine Anadolu Ajansı tarafından adada Yat Kulübü'nde bir ziyafet verileceği de belirtmiştir.²³⁵

II- Birinci Basın Kongresi (25-28 Mayıs 1935)

Türkiye'de Cumhuriyet dönemi, yeni bir yaşam tarzının başlangıcı oldu. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte sosyal ve kültürel alanda yapılan yenilikler, topluma yön veren gelişmeler olarak görüldü. Nitekim Cumhuriyetin on ikinci yılında Ankara'da düzenlenen Birinci Basın Kongresi, basın tarihi açısından önemli bir gelişme olarak kaydedildi. Birinci Basın Kongresi bu vesileyle Ankara'da toplandı. Toplantı gündeminde;

²³⁰ “*Ajanslar Kongresi*”, **Vakit**, 24 Mayıs 1929, Sayı No: 4085, s.1.

²³¹ “*Ajanslar Kongresi*”, **İkdam**, 25 Mayıs 1929, Sayı No: 11522, s.1.

²³² “*Ajanslar Kongresi Bugün Toplanıyor*”, **Milliyet**, 25 Mayıs 1929, Sayı No: 1177, s.1.

²³³ “*Ajanslar Kongresi Tarabya'da Küşat Ediliyor*”, **Son Saat**, 25 Mayıs 1929, Sayı No: 1500, s.15.

²³⁴ “*Ajanslar Kongresi*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 25 Mayıs 1929, Sayı No: 2826, s.1.

²³⁵ “*Ajanslar Kongresi Toplanıyor*”, **Akşam**, 26 Mayıs 1929, Sayı No: 3812, s.1.

“Basın ve Basın Genel Direktörlüğü arasında işbirliğinin sağlanması için hep birlikte çalışmak, basının kültür yayma ödevini daha iyi yapabilmesi için gereken yolları bulmak ve Basın Birliği’ni kurmak” olarak ifade edilmiştir.²³⁶ Üç gün süren kongre sonunda belirlenen hedefler doğrultusunda komisyonların kurulması ve gelecek yıl tekrar düzenlenmesi kararı alınarak toplantı sonlandırıldı.²³⁷

Kongre Programı şu şekilde belirlendi:

Birinci gün programı; kongrenin birinci oturumu 25 Mayıs’ta İşçileri Bakanlığı’nın yeni binasındaki konferans salonunda açıldı. Yeni Türkiye’nin basına verdiği önemin en canlı belgesi olan bu kongreye Başbakan İsmet (İnönü) Bey, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Recep (Peker) Bey, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan (Menemencioğlu) Bey, Ankara İlbayı (Kaymakamı) ile kadın-erkek olmak üzere birçok sayılab da katıldı. Programa göre ilk olarak, İşçileri Bakanı Şükrü (Kaya) Bey’in açılış konuşması, ardından Basın Genel Direktörü Vedat Nedim Tör’ün söylevine yer verildi. Bunu Başbakan İsmet (İnönü) Bey’in konuşması takip etti. Daha sonrasında üç asbaşkan ve iki sekreter seçimine gidildi. Asbaşkanlıklara Necip Ali (Küçük) Bey, Tarık (Us) Bey, Ahmet İhsan (Tokgöz) Bey; sekreterliklere ise Faik Reşit ve Kenan Akman Beyler getirildi. Kongre, İşbirliği, Meslek ve Kültür Komisyonu’ndan oluşan üç komisyona üye seçimi yaptıktan sonra pazartesi günü toplanmak üzere dağıldı.²³⁸

İşbirliği Komisyonu’na Başkan Haydar Rüştü Bey, Raportör Refik Ahmet Bey, Sekreterliğe de Fuat Bey (Cumhuriyet) seçildi. Meslek Komisyonu’na Başkan Ziya Gevher Etili, Raportör Naşit Uluğ ve Sekreterliğe Avni Bey (Akşam) seçildi. Kültür Komisyonu’nda ise Başkanlığa Asım Us, Raportörlüğe İbrahim Necmi, Kâtipliğe de Nurettin Artam Bey geldi.²³⁹

Öğleden sonra Ankara’yı tanıma gezisi düzenlendi. Yapılacak etkinlikler sırasıyla; Atatürk anıtına çelenk koyma, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezini ziyaret, Cumhuriyet Merkez Bankasını, Ziraat Bankasını, İş Bankasını ziyaret, Ulus Basımevinin önündeki otomobillerle Sergievi, Tecim (Ticaret) Lisesi, Halkevi, Etnografya Müzesi, Numune Hasta Evi ve en sonunda da İsmet Paşa Kız Enstitüsü’nün

²³⁶ Hıfzı Topuz, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, 1. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s.229.

²³⁷ Ali Gevgilili, “*Birinci Basın Kongresi*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.215.

²³⁸ **Aynı Tarihi**, Basın Genel Direktörlüğü, Sayı: 18, (1-31 Mayıs 1935), s.26.

²³⁹ **Aynı Tarihi**, Sayı: 18, (1-31 Mayıs 1935), s.27.

ziyaret edilmesi, Sağlık Bakanlığını ve Sağlık Enstitülerini ziyaret, Çankaya Köşkü'nü ziyaret ve İsmet İnönü'nün evine kart bırakma olarak belirlendi.²⁴⁰

İkinci gün programı; kongrenin ikinci gün oturumu 26 Mayıs'ta başladı ve bütün gün komisyon toplantıları yapılması kararlaştırıldı. *Üçüncü gün programı*; kongrenin üçüncü toplantısı 27 Mayıs'ta Genel Kurul toplantısı ile başladı, bu toplantıda komisyon raporları üzerinde görüşüldü. Şükrü Kaya'nın söylevi ile oturum kapandı. Akşam şehir lokantasında şölen düzenlenmesi kararlaştırıldı. *Dördüncü gün programı*; kongrenin son gün oturumu 28 Mayıs'ta yapıldı. Ankara'yı tanıma gezintisine devam kararı alındı. Bu amaçla Ulus Basımevi önünden kalkacak otomobiller ile sırayla yapılacak etkinlikler belirlendi. Buna göre; Ziraat Enstitüleri ve Çubuk Barajı'na ziyareti, ardından Orman Çiftliği'nde soğuk yemek yenilmesi, daha sonra Genelkurmay, Ekonomi, Tarım, Bayındırlık Bakanlıkları ile Güven Anıtı'na gidilmesi, ayrıca kurultay andacı (hatırası) olarak fotoğraf alma ve vedalaşma ile etkinlik son bulacaktı.²⁴¹

Birinci Basın Kongresi'nde yapılan görüşmelerde; Türk Basın Birliği'nin kurulması, gazeteler arasındaki sayfa yarışının durdurulması ve nicelik (kantite) gazeteciliğinden nitelik (kalite) gazeteciliğine geçilmesi gibi öneriler dile getirildi. Fakat bu önerilerin bir kısmı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne taşınmadığından ötürü uygulanamadı. Birinci Basın Kongresi'nde Türkiye'nin beş bölgeye ayrılması kararı da alındı. İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Trabzon bu bölgeler arasında yer aldı. Bu şehirlerde birer Basın Birliği kurulması amaçlandı. Böylece basın teşkilatlarının daha kolay takip edilebilmesi kolaylaşacak ve Hükümetin çalışmalarına yardımcı olacaktı. Bu birliklerin hepsini temsil edecek olan Türk Basın Birliği'nin kuruluşu ise 27 Haziran 1938'de kabul edilen 3511 sayılı Basın Birliği Kanunu²⁴² ile gerçekleşti.²⁴³ Bu kanunla birlikte, gazetecilik yapabilmek için Türk Basın Birliği'ne üye olma şartının yanı sıra, birliğe üye olmak için bölge idare kurullarına başvuru yapma zorunluluğu getirildi.²⁴⁴

²⁴⁰ **Birinci Basın Kongresi**, Basın Genel Direktörlüğü, İstanbul, 1936, s.14.

²⁴¹ **Birinci Basın Kongresi**, s.15.

²⁴² **Resmî Gazete**, 14.07.1938, Sayı: 3959.

²⁴³ Nesimi Yazıcı, "*Atatürk Dönemi Kitle İletişimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler (1920-1938)*", **Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Uluslararası Sempozyumu**, (26-28 Kasım 2015, İzmir), (Yay. Haz. Erdem Ünlen), II, Ankara, 2017, s.1113.

²⁴⁴ Murat Turan, "*Türkiye'de Kemalist Basının Gelişim Aşamaları ve Birinci Basın Kongresi (1935)*", **Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını Belgi Dergisi**, II/20, (Yaz 2020/II), s. 2529.

a- Basına Yansımaları

Dönemin “*Milliyet*” gazetesinde kongre ile ilgili görüşlerini belirten Ahmet Şükrü Esmer, “*Basın Kongresi*” başlıklı yazısında; yeni Türkiye’nin uluslaşma sürecinde önemli bir yer edinen basın ve sorunlarının araştırılması, görüşülmesi maksadıyla 25 Mayıs 1935 tarihinde Birinci Basın Kongresi’nin düzenleneceğine dikkat çekti. Kongre öncesi ve sonrasına dair değerlendirmelerde bulundu. Gelecek mayıs ayında Ankara’da bir Basın Kongresi toplanacağından bahsederek, basın sorununun devam ettiğini, hükümetin birçok siyasi ve sosyal işlerde olduğu gibi basın konusunda da çok genç ve tecrübesiz olduğunu ifade etti. Hatta gazetelerin bugünkü durumunun demokrasi hayatında bizden çok daha geri olan ülkelerden de kötü bir durumda olduğunu ifade ederek, bunun sebeplerinin araştırılması ve çareler bulunması amacıyla Ankara’da bu kongrenin toplandığını dile getirdi. Yeni anlamda gazeteciliğin Fransız Devrimi ile başladığını belirten Esmer, devletlerin basın ile arasındaki bağın ülkeden ülkeye farklılıklar gösterdiğine de değindi. Örneğin; yüksek tiraj, Amerika gazeteciliğinin amacıdır. Ona göre; gazetede ne yazıldığı değil, gazetenin ne kadar sattığı önemlidir. Bugünkü uluslararası durumda her ülkenin kendi rejimine uygun bir basın politikası izlediğine de değinerek, şekli ne olursa olsun her rejimin basının hizmetine muhtaç olduğunu ifade etti.²⁴⁵

Kongre ile ilgili bir diğer görüş belirten isim Falih Rıfkı Atay oldu. “*Ulus*” gazetesinde “*Basın Kurultayı*” başlığı ile yazdığı yazısında; Türk gazeteciliğinin sürüm, satış kaygısı içinde ve tecimel (ticari) düşünceler içine hapsolup kaldığını ileri sürerek bu durumdan vazgeçilmesi gerektiğini dile getirdi. Bu şekilde gazetelerin eğitim bakımından pek az işe yaradığına dikkat çekti.²⁴⁶

Yunus Nadi de kongre ile ilgili düşüncelerini “*Cumhuriyet*” gazetesinde dile getiren isimlerden idi. “*Mesleki Bir Uyanış / Matbuat Kongresi*” başlığı ile yazdığı yazılarında; matbuatın meslek disiplinine sahip olması gerektiğini ve ancak bu şekilde faydalı olacağını ifade ederek, Türk gazeteciliğinin meslek bakımından henüz ilk kuruluş adımlarını atmaktan öteye geçemediğini söyledi. Ayrıca Cumhuriyet rejiminden önceki şekilleri de dikkate alınarak Türkiye’de matbuatın iki uca kaçtığını belirtti. İlki; özgürlüğü hıyanete ve irticaya varıncaya kadar kötüye kullanan şekil, ikincisi de baskıyı öldürücü bir hareketle ileri götüren şekildir. Ona göre; Türkiye’de gerçek bir matbuatın görülmesi, ancak bu ikisinin ortasını bulmakla gerçekleşeceğini ifade etmekteydi. Ayrıca Türk

²⁴⁵ Ahmet Şükrü Esmer, “*Basın Kongresi*”, **Milliyet**, 6 Nisan 1935, Sayı No: 3287, s.1.

²⁴⁶ Falih Rıfkı Atay, “*Basın Kurultayı*”, **Ulus**, 1 Mayıs 1935, Sayı No: 4941, s.1.

gazeteciliğinin hükümetten de yeterince destek görmediği, bu kongre sayesinde buna kapı açılacağı konusunda umut edilmesi de önemli bir nokta olarak gösterilmektedir.²⁴⁷

“*Son Posta*” gazetesi ise “*Basın Kurumu*” başlığı altında Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’nin basına verdiği değer ve önemin en canlı belgesi olarak ifade etmiştir.²⁴⁸

Kongre sonrası değerlendirmede bulunan Sadri Ertem, “*Kurun*” gazetesinde kongre ile ilgili yazdığı yazısında; Basın Kongresi’nde kabul edilen gazetelerin kaliteye üstün bir değer vermesi işinin önemli bir konu olduğunu “*Kalite Gazeteciliği*” başlığı adı altında dile getirdi.²⁴⁹

Yine kongre sonrasıyla ilgili gelişmeleri, gazetecilerin düşüncelerini Fuat Duyar “*Cumhuriyet*” gazetesinde aktardı. “*İstanbul Gazetecilerinin Ankara İntibaları*” başlığı ile yazdığı yazılarında öncelikle Ankara’da iken memleketin her tarafından teşrif ederek kongreye katılan delegelerin devlet merkezinde konukseverlik ve samimiyetle karşılaştıklarından bahsetmekteydi. Ayrıca Türk Basını tarihinde ilk defa toplanan bu kongrede; basına ait özel işlerin konuşulmasının yanı sıra, Cumhuriyet Hükümeti tarafından basına ve gazetecilere her türlü desteğin verildiğini, hükümet açısından basının ilerlemesi ve yükselmesi için her şeyi yapmaya hazır olduğunu görmelerinin önemli bir detay olduğunu vurguladı.²⁵⁰

“*Cumhuriyet*” gazetesinde kongre sonrası düşüncelerini ifade eden Ercüment Ekrem Talu, “*Kongre Dönüşü*” başlığı ile yazdığı yazısında Birinci Basın Kongresi’nden duyduğu memnuniyeti dile getirmiş, dört gün süren bu toplantıyı “*hayatımın en güzel ve en iç açıcı yolculuğu*” şeklinde ifade etmiş,²⁵¹ Ali Naci Karacan ise “*Tan*” gazetesinde “*Basın Kurultayı*’nda” başlığı ile yazdığı yazılarında; Basın Kongresi hakkında bilgiler vermişti. Basın Kongresi’nin üç gün süren çalışmaları sonucunda Türk basın tarihinde yeni bir çağın, verimli bir çağın başlangıcı olarak sayıldı. Ali Naci Bey son olarak; “*25-28 Mayıs 1935 tarihi, yalnız Türk basını değil, o basının anası olan Türk İnkılabı tarihinde de yeni bir atılış tarihi olarak kalacaktır,*” sözleriyle basına verilen önemi ortaya koymaktaydı.²⁵²

²⁴⁷ Yunus Nadi, “*Mesleki Bir Uyanış / Matbuat Kongresi*”, **Cumhuriyet**, 17 Mayıs 1935, Sayı No: 3951, s.1.

²⁴⁸ “*Basın Kurumu*”, **Son Posta**, 26 Mayıs 1935, Sayı No: 1727, s.1.

²⁴⁹ Sadri Ertem, “*Kalite Gazeteciliği*”, **Kurun**, 30 Mayıs 1935, Sayı No: 6245-185, s.3.

²⁵⁰ Fuat Duyar, “*İstanbul Gazetecilerinin Ankara İntibaları*”, **Cumhuriyet**, 30 Mayıs 1935, Sayı No: 3964, s.7.

²⁵¹ Ercüment Ekrem Talu, “*Kongre Dönüşü*”, **Cumhuriyet**, 30 Mayıs 1935, Sayı No: 3964, s.3.

²⁵² Ali Naci Karacan, “*Basın Kurultayı*’nda”, **Tan**, 30 Mayıs 1935, Sayı No: 38-3341, s.1.

D- TURİZM, SPOR VE GENÇLİK KONGRELERİ

Ulus-devletin ve milletin uluslaşması çabalarının şekillenmesinde ve ülke ihtiyaçlarının tespiti ve sorunlar karşısında ortaya konulacak çözüm önerilerinin dile getirildiği bir diğer alan ise ülke kalkınmasında ve tanıtımında önemli bir yere sahip olan turizm ve spor gibi alanlardı. Bu alanlarda etkinliklerin daha bilinçli yapılabilmesi ve hükümetlerin ihtiyaç duyduğu bilgi akışının sağlanması için bir dizi kongrelerin de yapılmış olması son derece önemlidir. Özellikle de gençliğin bu tür faaliyetlerde etkinliğini artırmak ve motivasyonunu yükseltmek için gençlik kongreleri düzenlenmiş olması da son derece dikkat çekici olmuştur. Böylece Mustafa Kemal Atatürk'ün ortaya koyduğu hedefler doğrultusunda gençliğin de dahil edilmesi beklenen başarıyı yükseltmiştir.

I- Beynelmilel Turizm İttifakı Kongresi (31 Mayıs – 5 Haziran 1930)

Turizm, kısaca “zevk için yapılan seyahatler” şeklinde tanımlanır.²⁵³ Turizm, “tur” kelimesinden türemiştir. Fransızcada devir, oldukça uzun boylu gezme, gezinti manasına gelmektedir. “İhtiyaç ve maddi bir kazanç kaygısıyla çıkılmayan seyahat” olarak da ifade edilen turizm, “Çok yaşayan değil, çok gezen çok bilir” atasözünden hareketle, Cumhuriyet Türkiye’sinde turizmin önemine ve katkılarına dikkat çekilmiştir.²⁵⁴

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuyla beraber birçok alanda olduğu gibi turizm ile ilgili konularda da düzenlemelere gidilmiş ve girişimlerde bulunulmuştur.²⁵⁵ Mustafa Kemal Paşa, özellikle resmi ve özel, sivil ve askeri birçok kurumun açılmasında öncü bir rol oynadı. Cumhuriyet’in ilanından sonra genç Türkiye; turizm, kültür-sanat ve otomobil alanlarında kalkınmak maksadıyla birtakım adımlar atmıştır. Örneğin; 6 Kasım 1923 tarihinde Türk Seyyahın Cemiyeti adıyla kurulan ve 1926’da Türkiye Turing Kulübü, 1931’de ise Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu (TTOK) isimlerini alan bu sivil toplum kuruluşu, bu alanda ilk defa aktif faaliyetlerine başlamış oldu.²⁵⁶

²⁵³ Ş. Rado, **Büyük Türk Sözlüğü**, s.1189.

²⁵⁴ Reşit Saffet, *“Turizm”, Ülkü / Seçmeler (1933-1941)*, (Yay. Haz. Zerrin Bayraktar – Cem Alpar), Ankara, 1982, s.65.

²⁵⁵ Umut Güleriyüz, **Türkiye’de Turizmin Tarihsel Gelişimi**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü, (Basılmamış Doktora Tezi, Tez Yöneticisi Prof. Dr. İsmail Eyyüpoğlu) Erzurum, 2021, s.138.

²⁵⁶ Aysel Yılmaz, *“Türkiye’de Turizm Alanında Düzenlenen İlk Kongre: Beynelmilel Turizm Kongresi (31 Mayıs-05 Haziran 1930)”*, **17. Ulusal Turizm Kongresi (20-23 Ekim 2016 Bodrum-Muğla)**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2016, s.1190.

Kurumun oluşturulması fikri Reşit Saffet Atabinen²⁵⁷ tarafından ortaya atıldı. Bu kurumun amacı; Türkiye’de gerek karada, gerek deniz ve havada her vasıta ile seyahatin gelişmesine çalışmak; bilim, spor, eğitim ve kültür alanlarında faaliyetler yürütmenin yanı sıra güzel sanatları da desteklemektir.²⁵⁸

Kurum, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında hem kültür-sanat hem turizm hem de otomobil alanlarında, bir devlet kurumu gibi görev yapmış ve ilklerle tanınmıştır. Türkiye’nin tanıtım afişleri, şehir rehberleri, müze broşürleri ve karayolları haritası ilk kez Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından basılmıştır. Ayrıca ilk dil kurslarının açılması, ilk tercüman rehber sınavlarının yapılması, ilk turizm incelemelerinin yazılıp yayınlanması, turizm kongre ve konferanslarının düzenlenmesi gibi faaliyetleri de bulunmaktadır.²⁵⁹

1930 yılı, kurum açısından en verimli yıl oldu. Çünkü kurumun Beynelmîlel Turizm İttifakı’na (Uluslararası Turizm Birliği / AIT (Alliance Internationale de Tourisme) üyeliği bu yılda gerçekleşti. Türkiye’nin uluslaşmasına ve ülkenin tanıtımı sürecine olumlu katkı yapacak olan bu kurumun Beynelmîlel Turizm Kongresi’nin de İstanbul’da toplanması için gayretleri son derece dikkat çekici oldu. Bu kongre vesilesiyle Mustafa Kemal Paşa, bu kurumu himayesine aldı ve onun desteği ile 31 Mayıs – 5 Haziran 1930 tarihleri arasında yirmi dört ülkeden otuz iki Turing Kulüp temsilcisinin katılmasıyla İstanbul’da bu kongre fikri fiiliyata geçirildi. Bu kongre için Dolmabahçe Sarayı’nın kapıları ilk kez turizme açıldı.²⁶⁰

1- Beynelmîlel Turizm Kongresi’nin Örgütlenmesi

Beynelmîlel Turizm İttifakı, ulusal dernek ve federasyonların çıkarlarını temsil eden, kar amacı gütmeyen sivil toplum örgütü olarak 1898 yılında kurulmuş olan Dünya Turing ile Automobile Association kulüplerinden oluşan bir federasyondur. Amacı Avrupa ülkelerinde trafik eğitim düzeyini iyileştirmek ve sektöre bu alanda öncülük

²⁵⁷ Reşit Saffet Bey (Atabinen); 1884 yılında İstanbul’da doğmuş, 1965 yılında vefat etmiştir. 1927 ve 1931 yıllarında III. ve IV. dönem Kocaeli milletvekilliği yapmıştır. Ayrıca Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Kuruculuğu ve Başkanlığı görevini yapan Saffet Bey, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Kurucu üyeliği görevinde de bulunmuştur. (Ahmet Altıntaş-Feyza Kurnaz Şahin, “Reşit Saffet Atabinen (1884-1965) ve Türk Turizmine Katkıları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXVI/42, (2007), s.10)

²⁵⁸ Erol Evciin, “Cumhuriyet Tarihinde Turizm Teşkilatlanması ve Türkiye’nin Turistik Tanıtımı”, *Türkiye Cumhuriyeti’nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Uluslararası Sempozyumu*, (26-28 Kasım 2015, İzmir), (Yay. Haz. Erdem Ünlen), II, Ankara, 2017, s.1776.

²⁵⁹ <https://www.turing.org.tr/turingin-tarihcesi/> E. T. 26.02.2022

²⁶⁰ BCA, “Beyne’l-Milel Turizm İttifakı İstanbul 1930 Senesi Kongresi Hakkında Türkiye Turing Kulübü Resmi Raporu”, 30.10.0.0.80.526.6.

etmek olan Beynelmilel Turizm İttifakı'nın merkezi Brüksel olup, Birliğin Başkanı ise İsviçre Kulübü Başkanı Hennberg, Genel Sekreteri ise Belçika Kulübü Başkanı Paul Du Chainé idi.²⁶¹

2- Türkiye Cumhuriyeti'nin Beynelmilel Turizm İttifakı'na Katılması

Beynelmilel Turizm Kongresi değişik isimlerle de adlandırıldı. "Arşulusal Turing Kongresi", "Uluslararası Turizm Kongresi", "Uluslararası Turing Kongresi", "Turizm İttihadı Kongresi" gibi. Beynelmilel Turizm Kongresi'nin raporunda; dünyada turizm işleri ile ilgilenen dört önemli kuruluştan bahsedilmekteydi. Bu kuruluşlar;

"Beynelmilel Turizm İttifakı"

"Beynelmilel Turizm Merkez Meclisi"

"Turizm Propagandası ile Mükellef Resmi Müesseseler Birliği"

"Beynelmilel Otomobil Kulüpler Cemiyeti".

Aynı amaca hizmet eden bu kuruluşların temelinde; yerli ve yabancı turizminin gelişmesine katkıda bulunmak yatmaktaydı. Üye sayısı bakımından en güçlü kuruluş Beynelmilel Turizm İttifakı idi. Beynelmilel Turizm Kongresi, Türkiye'nin turizm tarihinde ilk kongre olması yönünden büyük bir öneme sahipti. Kongre için iki cins pul bastırıldı, Tütün İnhisar İdaresi tarafından Turing sigarası üretildi. 1930 yılında kurum, Galata Bankalar Caddesinde iki odalı küçük bir han köşesinde faaliyetlerini yürütürken, Reşit Saffet Bey'in Avrupa'daki adını ve saygınlığını fırsat bilerek Turing kurumlarını birleştiren Beynelmilel Turizm Kongresi'ni Türkiye'ye davet etmesi önemli bir gelişme oldu. 8 Nisan 1930 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yer alan haberde; Türkiye Turing Kulübü'nün Pera Palas'ta yaptığı toplantıda kongre için bir komisyon oluşturulduğu, kongreye katılacak üyelerin yolculuklarında yapılacak indirimler ile kullanılacak otomobil ihtiyaçlarının karşılanacağı da ifade edildi.²⁶²

3- Beynelmilel Turizm Kongresi'nin İstanbul'da Düzenlenmesi

Kongrenin henüz yedi yıllık geçmişi olan Türkiye Turing Kulübü'nün ev sahipliğinde İstanbul'da yapılması, Avrupa'nın genç Türkiye Cumhuriyeti'ne verdiği önemi ve desteği göstermekte idi.²⁶³

²⁶¹ BCA, 30.10.0.0.80.526.6.

²⁶² BCA, 30.10.0.0.80.526.6.

²⁶³ Çekoslovakya Turing Kulübü tarafından Beynelmilel Turizm Kongresi'nin Prag'da gerçekleştirilmesi talep edildi, fakat bu talep 1931 yılında değerlendirilmeye alındı. A. Yılmaz, "Türkiye'de Turizm Alanı", s.1192.

Türkiye Turing Kulübü tarafından sunulan kongre raporunda; kongrenin 1930 yılı toplantısı 31 Mayıs-5 Haziran tarihlerinde İstanbul'da gerçekleşeceğinden söz edilmekteydi. Açılış konuşması İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından Fransızca olarak yapıldı ve bu konuşma metni, Turing Kulübü'nün Fransızca nüshası olan "La Republik" gazetesinde aynen yayınlandı. Beynelmillel Turizm Kongresi'ne katılacak olan üyeler ve ailelerinden 36 kişi 30 Mayıs günü Köstence'den hareket eden Romanya bandıralı Rejel Karol vapuruyla, 28 kişi ise 31 Mayıs ve 1 Haziran günü Tevere vapuru ile İstanbul'a geldiler. 30 Mayıs günü gelen üyeler saat 15.30'da Büyükdere (Sarıyer) önünde Vali Muavini Fazlı Bey, Reşit Saffet Bey (Atabinen) ve Cevdet Bey'in (Özoğul) içinde bulunduğu Türkiye Turing Kulübü üyelerinden bir heyet; vilayet, belediye ve polis adına Emanet İktisat Müdürü Kenan Ömer Bey, Polis Müdüriyeti Beşinci Şube Müdürü Kenan Bey, Emanet Özel Kâtibi Ekrem Besim Bey, Fransız Turing Kulüpleri Şark üyesi olan Terkos Şirketi Müdürü M. Kastelne ve gazeteciler tarafından karşılandı.²⁶⁴

Üyeler daha sonra Pera Palas ve Tokatlıyan otellerine yerleştirildi. Üyeler kalacakları süre içerisinde demiryollarından ücretsiz olarak yararlanabileceklerdi. Beynelmillel Turizm İttifakı Başkanı İsviçreli Hennberg, Genel Sekreter Du Chainé ve ikinci başkan Du Rais de gelen üyeler arasında idi. 30 Mayıs günü gelen üyeler; Fransa, Almanya, Çekoslovakya, İngiltere, Belçika, İsviçre, Yunanistan, Macaristan, Avusturya Turing kulübü üyeleriydi. 31 Mayıs günü gelen üyeler ise İtalyan, Alman, Yunan ile 30 Mayıs'ta ilk kafilesini gelmiş olan diğer ülkelerin ikinci kafilelerinden oluşmaktaydı.²⁶⁵

4- Kongre Programı

Beynelmillel Turizm Kongresi, 31 Mayıs – 5 Haziran 1930 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Beş gün süren kongrenin *Birinci gün programı*nda Beynelmillel Turing Kulüpleri İdari Heyeti, 31 Mayıs günü Pera Palas Otel'de toplanarak Beynelmillel Teşkilatın genel bütçesini hazırladı ve kongre için bir ön çalışma yaptı. Toplantının yapıldığı esnada kadın konuklar için İstanbul'da turistik bir gezi düzenlendi. Türkiye Turing Kulübü üyeleri ile kongre üyelerini bir arada bulundurarak tanışma amaçlı Pera Palas Otel'de bir öğle yemeği düzenlendi. Daha sonra kongrenin açılış konuşmasına davetli kişiler Dolmabahçe Sarayı'na gelmeye başladı. Mustafa Kemal Paşa, kuruma verdiği değeri göstermek maksadıyla dönemin İçişleri Bakanı Şükrü (Kaya) Bey'in kongreye katılımını sağlamasının yanı sıra hükümetin turizme verdiği önemi ifade eden

²⁶⁴ BCA, 30.10.0.0/80.526.6.

²⁶⁵ A. Yılmaz, "Türkiye'de Turizm Alanı", s.1193.

bir telgraf da gönderdi. Açılış töreni, Dolmabahçe Sarayı'nda salonun balkon kısmında yer alan Şehir Bاندosu'nun çaldığı İstiklal Marşı ve ardından İçişleri Bakanı Şükrü (Kaya) Bey'in açılış konuşması ile başladı. Daha sonrasında Hennberg'in ve Du Chaine'nin teşekkür konuşmaları ile devam etti. Konuşmaların ardından Cumhurbaşkanı'na, TBMM Başkanlığı'na ve Başbakan'a teşekkür telgrafları çekildi. TBMM Başkanı Kazım (Özalp) Bey'e gönderilen telgrafta; uluslararası turizm konusuna ve kendilerine gösterilen ilgiye, Başbakan İsmet (İnönü) Bey'e de Türk Hükümeti'nin kendilerine Romanya'dan itibaren gösterdikleri misafirperverliğe ve özellikle İçişleri Bakanı Şükrü (Kaya) Bey'in ilgi ve alakasına teşekkür edildi.²⁶⁶

Telgrafların okunmasından sonra ilk oturumun sonuna gelindiği duyurusu yapıldı. Toplantının ardından ikramlarda bulunuldu. Dolmabahçe Sarayı'ndan ayrılan kongre üyeleri, kendilerine tahsis edilen otomobiller ile Edirnekapı'ya giderek surlara çıktı, tarihi yerler hakkında mihmandarları tarafından bilgilendirildiler. Daha sonrasında Evkaf-ı İslamiye Müzesi ile Süleymaniye ve Ayasofya camileri de ziyaret edildi. Akşam Tokatlıyan Oteli'nde Belediye Başkanı tarafından kongre üyeleri şerefine bir ziyafet düzenlendi ve bu ziyafetin ardından Şükrü Kaya tarafından bir suare²⁶⁷ verildi.²⁶⁸

İkinci gün programı; Açılışı Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan Beynelmilel Turizm Kongresi'nin devam eden oturumları, o dönem Turing Kulübü'nün kendilerine ait bir toplantı salonları olmadığı için Galatasaray Lisesi'nde gerçekleştirildi. Kongrenin ikinci günü etkinliği Galatasaray Lisesi konferans salonunda yapılan toplantı ile başladı. Toplantıya Hennberg başkanlık etti. Kongre dili Fransızca idi. İkinci gün oturumuna 24 ülkeden 32 temsilci ve Türkiye Turing Kulübü adına ise 3 üyenin katıldığı kongre, sabah ve öğleden sonra olmak üzere iki oturum şeklinde yapıldı. Genel Sekreter Du Chaine tarafından, Beynelmilel Teşkilatın yıllık mesai raporu okundu ve ardından yeni bütçe onaylandı. Oturumda; gümrük karneleri, triptik²⁶⁹ işlemlerin uygulanması, yollar ve uluslararası yol haritaları hakkında görüşmeler yapıldı. Ayrıca bu oturumda bir sonraki kongrenin yeri de belirlenerek 1931 yılı Beynelmilel Turizm Kongresi'nin Prag'da yapılması kararı alındı. *Üçüncü gün programında* kongrenin üçüncü oturumu yapıldı. Yine Galatasaray Lisesi'nin konferans salonunda başlayan bu oturumda; sadece gümrük karneleri konusu gündeme getirildi ve öğle saatine kadar bu konu üzerinde görüşmeler

²⁶⁶ A. Yılmaz, "Türkiye'de Turizm Alanı", s.1194.

²⁶⁷ **Suare:** Akşam yemeğinden sonra yapılan eğlenceli toplantı. <https://sozluk.gov.tr/> E. T. 01.05.2021.

²⁶⁸ A. Yılmaz, "Türkiye'de Turizm Alanı", s.1194.

²⁶⁹ **Triptik:** Otomobiller için verilen geçici gümrük belgesi. <https://www.turing.org.tr/gumruklerden-gecis-karnesi-cpd/> E.T. 01.05.2021

yapıldı. Kongre üyeleri, öğlen yemeğini Emek Pasajı'nda (Serklidoryan'da) yediler. Erkek üyeler kongreye devam etmek üzere Galatasaray Lisesi'ne geri dönerken, kadın üyeler ise Dolmabahçe Sarayı'nı ziyaret etti. Ardından devam eden oturumda özellikle Triptik usulü görüşüldü. Oturumun bitiminden sonra otomobiller ile Tophane'ye gidildi ve özel bir vapur tahsis edilerek Sarıyer'de Mesar Burnu'na kadar bir deniz turu yapıldı. Ardından İstanbul Matbuat Cemiyeti tarafından Tarabya'da Tokatlıyan Otelinde kongre üyeleri şerefine bir ziyafet verildi. Ziyafete üyelerin dışında Hükümet üyeleri, basın temsilcileri ve İstanbul'un seçkin kişileri de teşrif ettiler. Ziyafet sonrası yine bir suare yapıldı, matbuat çalışanlarının da katıldığı bu toplantı saat 24.00'e kadar devam etti. Ardından üyeler ve davetliler, özel bir vapurla şehir merkezine götürüldü. *Dördüncü gün programı*; kongrenin dördüncü günü yabancı konuklara ve Türkiye'nin tanıtımının yapılacağı gezilere ayrıldı. Kongre üyeleri ve aileleri, kaldıkları Pera Palas ve Tokatlıyan otellerinden otomobillerle alındı, Tophane'ye getirildikten sonra buradan özel bir vapurla Yalova'ya götürüldü. Misafirlere Yeni Gazino'da Seyrüsefain İdaresi tarafından verilen zengin bir ziyafetin ardından Yalova'daki tesisler gezdirildi. Yalova'daki gezi sonrasında İstanbul'a dönüldü. Kongre üyeleri akşam ise serbest olarak şehirde dolaştılar.²⁷⁰

Beşinci gün programı; kongre son oturumunu 4 Haziran'da Galatasaray Lisesi Konferans Salonu'nda gerçekleştirdi. Bu oturumda konular karara bağlandı ve rapor haline getirildi. Ayrıca katılımcılar kongre boyunca Türkiye'den gördükleri ilgi ve misafirperverlikten ötürü Hükümete, Valiliğe, Matbuat Cemiyeti'ne, Belediye Başkanı ile kamu kurum ve kuruluşlarına teşekkürlerini de iletiler. Ardından kongre üyeleri Pera Palas Otel'de toplandı ve toplu halde Kapalıçarşı'yı, Beyazıt Camii'ni ve Sandal Bedesteni'ni gezdiler. Ardından Darülfünun'a gittiler. Darülfünun'da kongre üyeleri şerefine verilen çay ziyafetinde Vali Muhittin Bey, Cebelibereket Mebusu Behçet Bey, Müzeler Müdürü Halil Bey de bulundular. Akşam Turkuvaz Salonu'nda bir veda ziyafeti verildi ve *"artistik suare"* düzenlendi. Veda konuşmasını Türkiye Turing Kulübü üyelerinden Neşet Ömer Bey yaptı, bu kongrenin İstanbul'da yapılmasından dolayı duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Ayrıca Başkan Hennberg ile Genel Sekreter Du Chaine de teşekkür konuşması yaptılar. Sonrasında Turkuvaz Salonu'nda danslı bir balo düzenlendi. Kongrenin sona ermesiyle beraber 5 Haziran 1930'da üyeler otomobillerinden hareketle Tevere Vapuru'na binerek İstanbul'dan ayrıldılar.²⁷¹

²⁷⁰ BCA, 30.10.0.0.80.526.6.

²⁷¹ A. Yılmaz, *"Türkiye'de Turizm Alanı"*, s.1193.

5- Kongrede Alınan Kararlar

Kapanış oturumunda alınan kararlar “Beynelmilel Turizm İttifakı İstanbul 1930 Senesi Kongresi Hakkında Türkiye Turing Kulübü Resmi Raporu”nda Türkçe ve Fransızca olarak yayınlandı.²⁷² Türkiye’nin iç turizmini ilgilendiren konular;

- “Triptik ve seyahate dair yeni kanunların çıkarılması,
- Yalova hamamlarının ıslah edilerek işletmeye açılması,
- İstanbul ile İskenderiye arasında bir deniz yolu ulaşımı sağlanması,
- Demiryolları yapımının hızlandırılması ve tamamlanması,
- Yurt dışından gelen turistlerin ülkeye girişleri ve konaklamaları için yeni tedbirlerin alınması,
- Turizm programlarının gerçekleştirilebilmesi için gerekli maddi olanakların Milli Ekonomi Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı bütçelerinden sağlanması başlıkları” adı altında ele alındı.²⁷³

Düzenlenen kongrenin uluslararası olması ve 24 ayrı ülkeden üyenin katılması, Türkiye’nin dış turizm politikalarına da yön vermesine avantaj sağladı. Bu kararlar kongre raporunda 33 başlıkta ele alınsa da Türkiye’yi ilgilendiren kararları şu şekilde toplamak mümkündür:

Triptikler: Triptiklerin Gümrük İdaresi tarafından kabulü, gümrük belgelerinin birleştirilmesi ve farklı Turing Kulüpleri arasında ücretsiz triptik alışverişinin sağlanması, bisikletlerin ücretsiz geçişi, Avusturya geçiş belgelerinin bastırılması, her araca bir kimlik kartı – kayıt kartı verilmesi, zorunlu mali sorumluluk sigortası

Yol levhaları: Fransa, İngiltere, Almanya ve İtalya dışındaki bazı ülkelerde, büyük şehirlerin orijinal isimlerinin yanına Fransızca isimlerinin yazılması ve ayrıca gümrük ofislerinin levhalandırılması

Haritalar: Önemli uluslararası yolların yayımlanması ve Beynelmilel Turizm İttifakı daimi bürosuna düzenli olarak yol haritalarının gönderilmesi

Kılavuzlar: Çok dilli konuşma kılavuzların yazılması ve basılması

İstatistikler: Uluslararası Turizm istatistiğinin düzenlenmesi

Arabuluculuk: Türkiye Turing Kulüp başkanı Reşit Saffet Bey’in birbiri ile sorun yaşayan Yugoslavya Hükümeti, Romanya ve bu durumda olan diğer Balkan ülkeleri arasında arabuluculuk yapması şeklinde kararlar alınmıştır. Kapanış oturumunun ardından Hennberg Başkanlığında diğer ülkeler tarafından başta Reşit Saffet Bey olmak

²⁷² BCA, 030.10.229.543.14.

²⁷³ BCA, 30.10.0.0.80.526.6.

üzere Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya ve Başbakan İsmet Paşa'ya teşekkür edildi. Reşit Saffet Bey de kongrenin uluslararası turizm gelişmesine yararlı olmasını dileyerek üzerlerine düşen tüm görevleri yerine getirmek; Romanya, Bulgaristan, Polonya gibi ülkelerin turistik dernekleriyle birlikte bu ülkelerde Turing Kulüplerin kurulması ve serbest işletilmesine, bu konuda sorunların çözülmesine katkıda bulunmak için çalışacaklarını belirtti.²⁷⁴

Özetle turizm, etkili bir milli propaganda aracı olmuştur. Ayrıca turizm, sadece bir milleti tanımaya değil milletleri birbirine ısıtırmaya da katkı sağlamaktadır. Bu düşünceyle hareket eden Reşit Saffet Bey de Türkiye'de ciddi anlamda turizm çalışmalarını başlatan isim olmuştur. Turizm konusunda entelektüel bir bakış açısına sahip olan bir aydının turizmle ilgili çalışmalarda bulunması, Türkiye için önemli bir kazanım sayılmaktadır.

6- Basına Yansımaları

Beynelmilel Turizm Kongresi hakkında dönemin gazeteleri önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. “Cumhuriyet” gazetesi “Beynelmilel Turizm Kongresi” başlığıyla kongreden bahsetmekte ve murahhaslara Nafia Vekâleti tarafından birer paso verildiği, ayrıca vesaiti nakliyyede ücretsiz seyahat edeceklerini aktarmıştır.²⁷⁵

“Milliyet” gazetesi de Beynelmilel Turing Kulüpler Federasyonu Umumi Kâtibi Belçikalı Du Chaine (Düşen)'in düşüncesine yer vermiş ve Türkiye Hükümeti'nin pasaport, gümrük, triptik ve memnu mıntikalar hakkındaki kanuni mâniaları kaldırmak suretiyle yabancıların seyahatlerini azami şekilde kolaylaştırmasına olumlu etkiler yarattığı vurgulanmıştır.²⁷⁶

“Vakit” gazetesi “Turing Kulüp Kongresi Bugün” başlığı altında kongrenin beş gün devam edeceğine değinmiştir.²⁷⁷ “Hâkimiyet-i Milliye” gazetesi ise kongre hakkında Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın bir konuşmasına yer verdi. Gazete, “Şükrü Kaya Bey İstanbul Gazetelerine Beyanatta Bulundu” başlığı altında bazı açıklamalarda bulunmuştur. Gazete, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Bey'in Turing Kongresi'ni hükümet adına açmak üzere geldiğini ve bu kongrenin toplanmasından duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir.²⁷⁸

²⁷⁴ A. Yılmaz, “Türkiye’de Turizm Alanı”, s. 1197.

²⁷⁵ “Beynelmilel Turizm Kongresi”, **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 1930, Sayı No: 2177, s.1,4.

²⁷⁶ “Turing Kulüp Kongresi Bugün Açılıyor”, **Milliyet**, 31 Mayıs 1930, Sayı No: 1544, s.1,5.

²⁷⁷ “Turing Kulüp Kongresi Bugün”, **Vakit**, 31 Mayıs 1930, Sayı No: 4450, s.1.

²⁷⁸ “Şükrü Kaya Bey İstanbul Gazetelerine Beyanatta Bulundu”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 31 Mayıs 1930, Sayı No: 3189, s.1-3.

“Cumhuriyet” gazetesi yazarlarından Yunus Nadi, “*Turing Kulüpler Kongresi*” başlıklı yazısında kongrenin toplanmasından ve hükümetin kongreyi desteklemesinden duyduğu memnuniyeti dile getirirken, turizmin önemini yalnız hükümetin anlamasıyla kalmayarak tüm memlekete mal edilmesi gerektiğini, ancak bu şekilde ilerleyebileceğini ifade etmiştir.²⁷⁹

“Akşam” gazetesi de “*Seyyahin Kongresi*” başlığını atmış ve kongre açılışı ile kongre gündeminin yanı sıra kongre münasebetiyle iki cins pulun bastırılacağı konusu da gazetede yer almıştır.²⁸⁰ “*Vakit*” gazetesi “Türk-Yunan Anlaşması” başlığı altında kongre vesilesiyle İstanbul’a gelen Yunan azasının konuşmasına yer vermiştir. Kongrenin İstanbul’da toplanmasının yeni Türkiye için bir fırsat olduğunu, ayrıca var olan Türk-Yunan münasebetinden de bahsederek bu aradaki anlaşmazlığın bu süreçte yok olacağını dile getirmiştir.²⁸¹

II- Spor Kongreleri

“Sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmanın temel unsuru olan insanın beden ve ruh sağlığını geliştirmesi, kişiliğinin oluşumu, karakter özelliklerinin gelişimini sağlaması, bilgi, beceri ve yetenek kazandırarak çevreye uyumunu kolaylaştırması” amacıyla yapılan spor; çok yönlü, çok yararlı ve çok amaçlı bir boyut kazanmış ve evrenselleşmiştir.²⁸²

Sporun ulusal ve uluslararası ilişkilerde önemli bir unsur olduğunu bilen Mustafa Kemal Atatürk sporu “Dünyada spor hayatı, spor âlemi çok mühimdir. Bu kadar mühim olan spor hayatı, bizim için daha mühimdir. Çünkü ırk meselesidir. Irkın düzelmesi ve gelişmesi meselesi” olarak görmektedir. Atatürkçü düşünce sisteminde spor, milli birlik ve beraberliğin sağlanmasında, ulusal barışın yaratılmasında ve korunmasında önemli bir sosyal olay olarak belirlenir.²⁸³

Yeni Türkiye’nin kuruluş sürecinde yaşanan değişim ve gelişim sporda da kendisini göstermiştir. İmparatorluktan ulus-devlete geçiş sürecinde Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Harbi’nin ardından yorgun ve hasta düşen Türk milletinin yurt savunmasına hazır hale getirilmesi için yeni bir sivil spor teşkilatının kurulması zorunluluğu doğdu. Nitekim bu fonksiyonu da karşılamak üzere Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) kuruldu. 22 Mayıs 1922’de İstanbul’da geçici heyet olarak

²⁷⁹ Yunus Nadi, “*Turing Kulüpler Kongresi*”, **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1930, Sayı No: 2178, s.1.

²⁸⁰ “*Seyyahin Kongresi*”, **Akşam**, 1 Haziran 1930, Sayı No: 4179, s.1.

²⁸¹ “*Türk-Yunan Anlaşması*”, **Vakit**, 3 Haziran 1930, Sayı No: 4453, s.3.

²⁸² Kazım Altınok, **Atatürkçü Düşünce Sisteminde Gençlik ve Spor**, Ankara, 1992, s.17.

²⁸³ K. Altınok, **Atatürkçü Düşünce Sisteminde**, s.18,21.

kurulan ve 1923’de merkezi Ankara olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, Türk sporunun ilk yönetim örgütü olarak faaliyetlerine başladı.²⁸⁴

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’nın kuruluş amaçları;

- “Gençlik için bir spor sahasının temin edilmesi, bu sayede onların içki, kumar ve diğer kötü alışkanlıklardan uzaklaşmalarını sağlamak,
- Bütün herkesin küçüklükten itibaren teşkilatçılığa ve ortak faaliyetlere alıştırılması, fikir alışverişi ile idari kabiliyetlerinin geliştirilmesi,
- Sağlam ve becerikli insanların yetiştirilmesi ve bu sayede silah kullanımı, binicilik ile denizciliğin tertibi ve teşvikiyle askeri teşkilata ait vazifelerin kolaylaştırılması,
- İdman müsabakaları ve seyahatlerle gençlerin memleketlerini tanımalarını, sevmelerini ve gerçek ihtiyaçlarını anlama imkân ve fırsatının verilmesi,
- Beynelmilel müsabakalarda milli hislerin uyandırılmaya çalışılması,
- Türklük için harici propaganda vasıtasının sağlanması,
- Beden eğitimi ve spor faaliyetlerini sporcuların bir menfaat ve para kazanma vasıtası olarak düşünmemeleri, zekâ ve ilmin gelişmesi için bir vasıta olarak kullanmaları” şeklinde yer almıştır.

Belirtilen bu amaçlardan hareketle, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’nın spor faaliyetleri aracılığı ile “Fiziksel ve Ruhsal Gelişim”, “Güçlü Toplum Yaratma”, “Askere Hazırlık ve Yurt Müdafaası”, “Milli Ruh ve Milli Temsil”, “Siyasi ve Milli Propaganda” ve “Ülke Tanıma” fonksiyonlarını bireysel ve toplumsal bazda gerçekleştirmeyi hedeflediği anlaşılmaktadır.²⁸⁵ Kısacası yapılan sportif aktivitelerle “sağlam ve becerikli insanlar yetiştirip silahşörlüğü, biniciliği ve denizciliği tertip ve teşvik ederek, askere hazırlamak” olduğu ifade edilmekteydi.²⁸⁶

3 Ağustos 1909 tarihli Cemiyet Kanunu çerçevesinde aynı yasaya bağlı spor kulüplerinin bir araya gelmesiyle kurulan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, bu amaca yönelik olarak kongreler düzenledi. Kuruluş kongresi 1923, ilk genel kongresi 1924 ve son kongresi de 13-18 Nisan 1936 tarihinde yapıldı.²⁸⁷

²⁸⁴ Metin Kılıç, “Tek Partili Dönemde Türkiye’de Modern Sporun Teşekkülü”, *Tarih Okulu*, 15, (İlkbahar-Yaz 2013), s.50.

²⁸⁵ Murat Özmaden, “Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı (TİCİ) Dönemi Milli Ruh ve Milli Temsil, Siyasi ve Milli Propaganda İle Ülkeyi Tanıtma-Tanıtma Çabaları,” *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, VII/1 (2010), s.1453.

²⁸⁶ Murat Özmaden-Fikret Soyer-Harun Özmaden, “Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) Amaçlarına Göre Sporun Fonksiyonlarının Değerlendirilmesi”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, XIII/3, (2016), s.6112.

²⁸⁷ *BCA*, 490.1.0.0.1108.45.1.

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın birinci kongresi 5–12 Eylül 1924 yılında yapıldı. 1924 yılındaki Birinci Genel Kongresi'nde askere hazırlık sporları olarak görülen Denizcilik Federasyonunun su sporlarıyla ilgili olarak İstanbul'da; binicilik, eskrim, nişancılık (atıcılık) federasyonlarının da Hükümet erkânı ile görüşülmesinden sonra İstanbul'un Harbiye bölgesinde kurulmasına karar verildi.²⁸⁸

1924 yılında bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edilen Bakanlar Kurulu kararıyla “Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı adına Başkan Ali Sami imzasıyla verilen dilekçede İdman Cemiyetlerinin her bakımdan korundukları, Türk gençliğinin gelişmesi ve yükselmesine yardımcı olduğu, bu vesileyle adı geçen cemiyetin kamu yararına kuruluşlardan sayılması” hakkındaki önerisi yapılan toplantıda kabul edilmiştir.²⁸⁹

Ayrıca 1924 Mayıs ayında Paris'te yapılacak olan Olimpiyat karşılaşmalarına Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın da çağrılması önemli bir gelişmeydi. Bu karşılaşmalara katılmak, yeni Türkiye'nin tanıtımında bir yarar sağlaması açısından avantajdı. Cumhuriyet Türkiye'sinin hem tanınması, hem de ülke içerisinde sporculuğun gelişmesi ve yayılması bu gibi uluslararası yarışmalara katılmakla mümkündü. Bunun için de Türk gençlerini uluslararası yarışmalara katılabilecek biçimde yetiştirmek ve hazırlamak üzere gereken uzmanların Avrupa'dan getirilmesi ve adı geçen Olimpiyat Oyunlarına Türk sporcularının da katılabilmesi için gereken masraflar bizzat Hükümet tarafından sağlanmıştır.²⁹⁰

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın İkinci Genel Kongresi, 1925 yılında Ankara'da düzenlendi. Birinci kongrede yer alan bu spor dalları ayrı ayrı birer federasyon olarak askeri spor teşkilatı bünyesinde kuruldu. 1924 yılında yayınlanan Köy Kanunu'nda²⁹¹ köylerde “nişan alma, cirit, güreş” gibi sporlara özendirici hükümlere yer verildiği görülmekteydi. 1925 yılında kurulan askeri spor teşkilatının kuruluş nizamnamesinde ise “orduda sporculuğun, binicilik, atıcılık, uçuculuk, eskrim ve kızakçılık gibi askerlik için lazım idmanların, hemen askere alınarak hizmetten sonra

²⁸⁸ Murat Özmaden, “*TİCİ Dönemi Sporla İlgili Gelişmeler ve Dönemin Spor Anlayışı*”, **Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi (ATABESBD)**, VIII/2, (Erzurum, 2006), s.14.

²⁸⁹ K. Altınok, **Atatürkçü Düşünce Sistemi**, s.28-29.

²⁹⁰ Haluk San, **Belgeleri ile Türk Spor Tarihinde Atatürk**, Türk Spor Vakfı Yayınları:2, İstanbul, 1981, s.67.

²⁹¹ Cumhuriyet yönetiminin önceliği kalkınma idi. Köylerin yönetimi, eğitim ve sağlık problemleriyle ilgili izlenecek politikaların tespitine dair Dâhiliye Vekili Ahmet Ferit (Tek) Bey tarafından hazırlanan ve Türkiye'nin farklı bölgelerinde, çeşitli iklim ve coğrafi şartlar altındaki zengin-yoksul, toplu-dağınık tüm köylerin dikkate alındığı kanun, 18 Mart 1924 tarihinde “442 Sayılı Köy Kanunu” adıyla kabul edildi. **Resmi Gazete**, 07.04.1924, Sayı: 68.

terhis olunan bireylerin millet aracılığı ile halk arasında çalışma amacı ile Ordu Spor Teşkilatı vücuda getirildiği” yer almaktaydı.²⁹²

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’nın Üçüncü Genel Kongresi, 28 Eylül 1926 Çarşamba günü Ankara’da Türk Ocağı salonunda başlamış ve beş gün sürmüştür. Gazi Mustafa Kemal, Türk sporuna en yakın ilgisini bu toplantıda göstermiş ve Türk sporunun geleceği için önemli direktifler vermiştir.²⁹³ Üçüncü kongrede; askere hazırlık ve yurt müdafaası konuları üzerine durulmuş, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Başkanı Ali Sami Bey (Yen) sportif faaliyetlerdeki hedeflerini “Mevcut milletin, her şeyden evvel ırkın kuvvetine, kabiliyet-i tahammülüyye ve hayatiyetine bağlı olduğunu biliyoruz. Sıhhat ve bedeniyatla alakadar makamlar müdafaayı milliye, maarif, sıhhiye ve belediye teşkilatıdır. O halde programımız idare makinesinin mühim bir kısmının faaliyeti ile yakından alakalıdır. Biz onların resmi vazifelerinin şümulüne girmeyenlerle, açıkta kalanlarla meşgul oluruz. Arz ettiğim mütalaadan programımızın lalettayin bir cemiyetin programı değil, muzaffer bir memleket işinin cüz’i olduğu anlaşılır. Bir hükmü alakadan makamının nokta-i nazarlarını beslemekte ve yan çalışmakta menfaattırız” şeklinde açıklarken, bunun özellikle milli müdafaaya başta olmak üzere diğer kurumlarla koordineli çalışmayla başarılabilirliğini vurgulamıştır. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’nın 3 Eylül 1927 tarihinde yapılan Dördüncü Genel Kongresinde, “Genel Kurmay Başkanlığı tarafından bir rapor sunulmuş ve sporun yaygınlaştırılması için ülke genelinde statlar yapılması, bu statlarda sahanın yanı sıra, giyinme - soyunma odalarının bulunması, kapalı bir jimnastik hanesi ve tribünün bulunması gerektiği belirtilmiştir.”²⁹⁴

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’nın 1932 yılında yapılan Beşinci Genel Kongresinde, “Spor işi partimiz için, hükümetimiz için en mühim görülen siyasi, idari ve iktisadi işlerimiz derecesinde ve onlar arasında bir ehemmiyetle görülmektedir”, diyen Maarif Vekili Esat Bey de Hükümetin spora olan yakın ilgisini açıkça ortaya koymaktaydı.²⁹⁵

CHP Umumi Kâtibi Recep Bey tarafından Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’nın 1933 yılındaki Altıncı Genel Kongresi’nde spor tesisleri ile ilgili görüşler yansıtılırken, spora ne derece özen gösterildiğinin de altı çizilmekteydi: “Bundan sonra en canlı

²⁹² Mutlu Türkmen, **Beden Terbiyesi Erken Dönem Türk Spor Politikalarının Sosyo-Politik Temelleri**, Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara, 2018, s. 69.

²⁹³ H. San, **Belgeleri ile Türk Spor Tarihinde Atatürk**, s.74-78.

²⁹⁴ M. Türkmen, **Beden Terbiyesi**, s.69.

²⁹⁵ Mutlu Türkmen, “*Kuruluş Döneminde Cumhuriyetin Milli Eğitim ve Beden Eğitimi Politikaları*”, **Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi (UGEAD)**, (Aralık-2015), 1, s.18.

ihtiyaçlar arasında stat ve saha davasına geliyoruz. Modern teşkilatlı herhangi bir devlet için stadyum lüzumunda herkes ittifak eder. Nasıl bankasız bir memleket olmazsa, stadsız bir spor tasavvuru da mümkün değildir. Mamafih her şeyi yeniden yapmak zorunda kalan bir devletin stadyum derecesinde ileri daha birçok ihtiyaçları vardır. Şimdiye kadar bunun temin edilmemiş olması ihtiyacın takdir edilememesinden değil, nihayet her gün hepimizi tazyik eden ehemmiyetli ihtiyaçların bir sıraya dizilmiş olmasındandır. Artık partimizce stadyum meselesi su ve et gibi bir ihtiyaç görülmektedir. İhtimal ki evvela Ankara'dan başlanarak sıralı ve zamanlı bir çalışma ile bu ihtiyacın temini başlıca bir iş olacaktır.”²⁹⁶

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın Yedinci Genel Kongresi 1935 yılında gerçekleşti. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı genel merkezinin aldığı bir kararla, Türk sporcularının kendilerini geliştirmesi ve vatanı koruma işlerinde önemli ölçüde yetenek kazanması maksadıyla sporcuların sadece bir sporla uğraşmayıp değişik spor faaliyetleriyle de ilgilenmelerini sağlamayı amaç edindi. En azından sporların önemli bir kısmını orta derecenin üstünde yapabilecek bir surette hazırlanmasını teşvik ve temin için “tam spor” sınavları yapılması kararlaştırıldı. Bu kararda amaç, özellikle Avrupa'da başlatılan çok yönlü sporcular yetiştirilmesi hareketinin Türkiye'de de başlanmasıydı. Kongrede ayrıca, memleket gençliğinin yurt savunmasına hazırlanmaları için sivil spor kulüplerinin askerî idman birliklerindeki spor malzemelerinden faydalanması kararı alındı.²⁹⁷

1- İdman İttifakı Cemiyetleri Kongresi (Sekizinci Spor Kongresi) (13-18 Nisan 1936)

Cumhuriyetin ilk yıllarında spor faaliyetleri, modern toplumu yaratma amacıyla ideal insanı yetiştirme ve ülke güvenliğini sağlamanın bir parçası olarak görüldü. Aynı zamanda askeri amaçları gerçekleştirecek bir araç olarak değerlendirildi. “Ali Fethi Bey (Okyar) başkanlığında görev yapan V. İcra Vekilleri Heyeti'nin programında, bireyin bedeni, fikri kabiliyetleri gibi, ahlaki ve sosyal kabiliyetlerinin de geliştirileceği, bu maksada vusul için bir Terbiye-i Bedeniyye Dar'ülmuallimini açılacağı, izcilik teşkilatına ehemmiyet-i mahsusa verileceği bildirilmekte ve programlar ile mekteplerin teşkilatı, tedricen içtimai esasata tevfik olunacaktır” ifadelerine yer verilmekteydi. Yine I. Celal Bayar Hükümeti dönemi hükümet programında, sporun milli kültür kadrosu içinde varlığının zorunlu olduğu konusu ve sporla ilgili temel düşünceler şu şekilde

²⁹⁶ M. Türkmen, “Cumhuriyetin Milli Eğitim ve Beden Eğitimi Politikaları”, s.19.

²⁹⁷ M. Özmaden, “TİCİ Dönemi Sporla İlgili Gelişmeler ve Dönemin Spor Anlayışı”, s.15.

açıklanmaktaydı: “Spor, okullarımız gibi, sahnemiz gibi milli kültürümüzün bir cüzüdür. Büyük gaye, Türk vatandaşını fikir ve düşünce itibarıyla kuvvetli, vücut itibarıyla kuvvetli, en ve tam sıhhatli, seciyeli gürbüz güzel insan olarak yetiştirmektir. Nasıl ki memleketimizde okumak yazmak bilmeyen tek vatandaşın kalmasını istemiyorsak, sevdiği ve bütün hayatınca tatbik edeceği laakal bir spor olmayan vatandaş da kalmamalıdır. Salim bir kafa ancak sağlam bir vücutta olabilir sözü Türk atasözüdür. Yine bu mülahaza iledir ki bütün vatandaşlarda verim kudretini muhafaza için muntazam çalışma, hafta ve yıl tatillerinden muntazam istifade ve seyahat zevkinin inkişafına taraftarız”. Hükümet ayrıca, “sporu bir merkeze bağlayıp teşkilatlandırmak ve muhtelif spor teşekkül ve hareketlerini o vasıta ile idare etmek için, TBMM’ye bir kanun tasarısı sunacağını belirtmekteydi.”²⁹⁸

Beden eğitimi ve spor politikaları, Cumhuriyetin kurucu ilkelerini benimsemiş bireyler yetiştirmek amacıyla uygulandı. 1923 -1938 yılları arasında Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde spora ve sporcuya önem verildi ve maddi destek sağlandı.

Cumhuriyet döneminde beden eğitimi ve spora verilen önem, dönemin spor teşkilatlarının kurulması ve bu teşkilatlara yapılan her türlü destekle kendisini göstermekteydi. Cumhuriyetin ilk ulusal spor örgütü olan TİCİ, Hükümetten sürekli destek aldı. 13-18 Nisan 1936 tarihlerinde toplanan Sekizinci Umum Kongresi’nde Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’nın adı “Türk Spor Kurumu” olarak değiştirildi.²⁹⁹

Behçet Kemal Çağlar, “Spor Kongresi” başlıklı yazısında; Sekizinci Spor Kongresi’nin memleket sporunda bir devrim yarattığını ifade etmekteydi. Sporun şahsi marifet ve dağılık heves olmaktan çıktığını ve Türk sporuna disiplin geldiğini anlatmaktaydı. Bir sporcunun ilk defa memleketçi ve inkılapçı, daha sonra sporcusu ve kulüpçü olabileceğinin bu kongre sayesinde gerçekleştiğini izah ederken, artık millet çocuklarının sporu; hüner ve süs niyetine değil, vatan savunmasına hazırlık diye, vazife diye yapacaklarını vurgulamaktaydı.³⁰⁰

²⁹⁸ Muhittin Acar, **Sporda Hedefler ve Politikalar (1923 - 1993)**, Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü, Aralık, 1993, s.3-4.

²⁹⁹ Birgül Güngör, **Berlin Olimpiyatları Ekseninde Basında Türk Spor (1936-1938)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı Prof. Dr. İzzet Öztoprak), Ankara, 2009, s.16.

³⁰⁰ Behçet Kemal Çağlar, “*Spor Kongresi*”, **Ülkü Halkevleri Dergisi**, VII/39, (Mayıs-1936), s.200; Kongrede belirlenen encümen ve üyeleri şu şekilde aktarılmaktaydı: Umumi merkez ve federasyonlar raporlarını tetkik encümeninde Dr. Fatma Suat, Yusuf Aysal, Necmi Bey, Şuayip Bey bulunmaktaydı. Mıntika raporlarını tetkik encümeninde Nafi Atıf, Vildan Aşır, Danyal, Huriye Hanım bulunmaktaydı. Hesapları Tetkik encümeninde Kemal Ünal (başkan), Bedi Elarman (mazbata muharriri), İbrahim, Kemal ve Basri Beyler, Dilekleri tetkik encümeninde Naşit Hakkı Uluğ, Alaeddin Tiridoğlu, Asım Kurt, Hasan, Nakiye Hanım, Nizamname encümeninde Cevdet Kerim İncedayı, Nizameddin, Fethi Başaran, Adnan,

Sekizinci Spor Kongresi hazırlıklarının ardından Kongre Başkanlık Divanı ve komisyonlar oluşumu belirlendikten sonra kongrenin toplanma amacına uygun olarak katılımcılar görüşlerini ifade ettiler.³⁰¹

Memleketteki bütün spor teşekküllerinin ve sporcuların talepleri, kongrede oluşturulan Dilek Encümeni tarafından önemle ele alınmaktaydı. Sporun gelişmesi için üç önemli unsura dikkat çekildi. Bunlar; saha, antrenör ve umumi yardımdı. Kısacası yer, bilgi ve para olarak belirlendi. Bunun için yapılması gerekenler arasında; yalnız belediyelerin değil, mahalli idarelerin de spora yardımı olması hususu ve genel merkezin emrinde bir fen bürosunun oluşturulması yer almaktaydı. Bu sayede yapılacak spor alan ve salonlarının tekniği ve ekonomisi korunacaktı. Ayrıca sporda bilgisi ve tecrübesi olan gençlerin kabiliyetlerinin kurslar vasıtasıyla belirlenmesi ve bunun sonucunda muallim olarak memleketin her köşesinde hizmet etmeleri kabul edildi.³⁰²

Çağlar'ın ifadesiyle spor, artık tam anlamıyla ulusal sağlık ve ulusal korunma işi olarak tabir edilmekteydi. Türkiye'de toprak ve denizden sonra hava da spor alanları arasında yer aldı. Esasen Sekizinci Spor Kongresi, uçuculuğu en önemli Türk sporu olarak addetti ve "Türk Kuşu" oluşumu ile bu sporun teşkilatını yapan Türk Hava Kurumu'na yardımcı olmayı, nizamnamesinin ana maddelerinden biri olarak kararlaştırdı.³⁰³

Mustafa Kemal Atatürk'ün emir ve direktifleri üzerine yurttaşların ulusal ve inkılapçı amaçlara göre gelişmesini sağlayan oyun, jimnastik ve spor faaliyetlerinin sevk ve idaresi, üçüncü spor örgütü olan ve 29 Haziran 1938 yılında 3530 sayılı kanunla³⁰⁴ kurulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Bu kanunun çıkarılmasıyla devlet, ilk spor örgütünü kurmuş oluyordu. Bu sayede sporun sevk ve idaresi demokratik ve çağdaş bir yapıya kavuşmuştur.³⁰⁵

a- Basına Yansımaları

Sekizinci Spor Kongresi'ni dönemin gazeteleri yakından takip etti. Bu gazeteler arasında Akşam, Kurun, Ulus, Anadolu gibi gazeteler yer almaktaydı. "Akşam" gazetesini

Ziya, Muhiddin ve Necati Beyler bulunmakta idi. "T.I.C.I. Sekizinci Kongresi Dün Ankara'da Halkevinde Açıldı", **Ulus**, 14 Nisan 1936, Sayı No: 5283, s.1.

³⁰¹ Buna göre; Başkanlığa Şükrü Saraçoğlu, asbaşkanlıklara sayıtlavlardan General Ali Hikmet ve Rahmi Apak Beylerin, kâtipliklere delegelerden Şerif Bey (İzmir), Osman Müeyyed Bey (İstanbul) ve Haşim Bey'in (Uşaklıgil) seçildiği belirtilmekteydi. "Sekizinci Spor Kongresi", **Kurun**, 14 Nisan 1936, Sayı No: 6557-497, s.1.

³⁰² B. K. Çağlar, "Spor Kongresi", s.201.

³⁰³ B. K. Çağlar, "Spor Kongresi", s.202.

³⁰⁴ **Resmî Gazete**, 16.07.1938, Sayı: 3961.

³⁰⁵ K. Altınok, **Atatürkçü Düşünce Sistemi**, s.29.

Spor Kongresi ile ilgili detaylardan bahsetti. “*Spor Nizamnamesi*” başlığını atan gazete, İdman Cemiyetleri İttifakı Kongresi olarak da ifade edilen Spor Kongresi’nin bugün toplandığını ve bir nizamname hazırladığını aktardı.³⁰⁶

Kongre haberlerine yer veren gazetelerden “*Ulus*” gazetesi de “*T.I.C.I. Sekizinci Kongresi Dün Ankara’da Halkevinde Açıldı*” başlığını attı. Yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin uluslaşma sürecinde önemli bir yer edinen sporun önemi bu kongrede özellikle vurgulandı. Şükrü Saraçoğlu sporun gerekliliğini şu cümlelerle dile getirdi: “*Burada çalışmak borcumuzu öderken sporculuğun ve sporcuların temiz ruhu hepimize rehberlik edecek ve gayemiz olan canlı ve hareketli Türk gençliğine bir an evvel kavuşmak için aynı istikamette yürüyeceğiz.*”³⁰⁷

“*Kurun*” gazetesi yine kongre hakkında günü gününe değerlendirmelerde bulunmaya devam etti. “*Sekizinci Spor Kongresi*” başlığı altında kongrenin programına yer verildi. Gazetede daha sonra toplantıya son verildikten sonra Sovyet sporcuları tarafından memleketi ziyaretleri intibasını gösterir bir film hazırlandığı da belirtildi.³⁰⁸

“*Anadolu*” gazetesi “*İdman Cemiyetleri İttihadı Kongresi Dün Toplandı*” başlığı altında kongreyi değerlendirirken,³⁰⁹ “*Cumhuriyet*” gazetesi de kongre haberini “*Sekizinci Spor Kongresi*” başlığı altında toplantıdan bir fotoğraf ile aktarmış, futbolun yükselmesi için hakem ve antrenör yetiştirilmesi hakkındaki teklifin kabul edildiğini bildirmiştir.³¹⁰

“*Ulus*” gazetesi yine kongre gündemine yer verildikten sonra, kongrenin toplandığı Halkevi binasında murahhaslar için Halkevi gençlerinin muvaffakiyetle oynadıkları Reşat Nuri Gültekin’in “*Hülleci*” piyesinin akşam kongre murahhasları şerefine düzenlendiği belirtildi.³¹¹ Gazete yazarlarından Yaşar Nabi, “*Türk Spor ve Havacılık*” başlıklı makalesinde Türk Kuşu’nun memleket havacılığı sahasında gösterdiği verimli faaliyet takdirle bahsedildikten sonra, havacılığın memleket sporu içinde layık olduğu ehemmiyetle ele alınmasını temin için Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’nı teşkil eden federasyonlar arasında bir de havacılık federasyonunun

³⁰⁶ “*Spor Nizamnamesi*”, **Akşam**, 13 Nisan 1936, Sayı No: 6280, s.2.

³⁰⁷ “*T.I.C.I. Sekizinci Kongresi Dün Ankara’da Halkevinde Açıldı*”, **Ulus**, 14 Nisan 1936, Sayı No: 5283, s.1.

³⁰⁸ “*Sekizinci Spor Kongresi*”, **Kurun**, 14 Nisan 1936, Sayı No: 6557-497, s.1.

³⁰⁹ “*İdman Cemiyetleri İttihadı Kongresi Dün Toplandı*”, **Anadolu**, 14 Nisan 1936, Sayı No: 6495, s.2.

³¹⁰ “*Sekizinci Spor Kongresi*”, **Cumhuriyet**, 15 Nisan 1936, Sayı No: 4280, s.1.

³¹¹ “*T.I.C.I. Kongresi Dün Kısa Bir Toplantı Yaptı*”, **Ulus**, 15 Nisan 1936, Sayı No: 5284, s.2.

kurulmasının istendiğine vurgu yapmıştır. Türk gençliğinin sporun her şubesinde olduğu gibi bu sahada da önemli başarılar kaydedeceğine değinmiştir.³¹²

“Akşam” gazetesi “İdman Cemiyetleri” başlığı altında kongrede verilen kararlara değinmiştir.³¹³ Gazetenin kongre haberlerini hemen hemen her gün okuyucusuyla paylaştığı görülmektedir. “Kurun” gazetesi ise “Spor Kongresi Mühim Karar Aldı” başlığıyla özellikle eskrim, bisiklet, deniz ve hava sporları teşkilâtının genişletileceği yönündeki habere vurgu yapmaktaydı. Haberde eskrimcilerimizin Ruslarla yaptıkları müsabakalarda elde ettikleri parlak neticeden övgüyle bahsedildiği belirtildi. Sadece İstanbul ve Ankara’ya özgü olan bu sporun bütün memlekete yayılması için antrenör temini ve tahsisatın arttırılması istenildiğine de değinildi. Ayrıca bisiklet işlerine ait raporda ise İstanbul seyrüsefer memurlarının bisikletçilere zorluk gösterdiklerinden şikâyet ettikleri ve bunun önüne geçilmesi için alâkadar makamlar nezdinde teşebbüs yapılması istendiğine dikkat çekildi. Kongrede deniz sporları federasyonunun mesaisine ait encümen raporlarının da okunduğunu izah eden gazete, Federasyon isminin “Sular federasyonu”na çevrilmesi yönündeki teklifin de kabul edildiğine, denizden uzak yerlerin de bu spordan istifade etmesi için havuzlar yapılması kararının onaylandığına da değindi.³¹⁴

“Son Posta” gazetesi de “Spor Kongresi” başlıklı yazı ile kongre haberini okuyucusuyla paylaşmıştır.³¹⁵ “Tan” gazetesi yazarlarından Ali Naci Karacan, “Umumî Spor Kongresi” başlıklı yazısında Türkiye İdman Cemiyetleri Umumi Kongresi’nin toplanmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Teşkilatın önemine dikkat çeken Karacan, teşkilatın vazifesini evvela sporu yaratmak ve yarattığı sporu daha da ilerletmek olarak ifade etmiştir.³¹⁶

III- Gençlik Kongresi

Gençlik kavramı; “Genç olma durumu”, “İnsan hayatının ergenlikle orta yaş arasındaki dönemi”, “Genç insanların bütünü”, “Genç bir kimsenin tutumu, toyluk, deneyimsizlik” olarak tanımlanır. Gençlik sosyolojik değerlendirmeler içine alınabilir, ancak bu değerlendirmeler öğrenci (lise, üniversite vb.), çalışan (memur, işçi vb.), evli-bekâr vs. ele alınan kesimin nitelikleri ve nicelikleri sıfatlar üzerinden belirtilerek

³¹² Yaşar Nabi, “Türk Spor ve Havacılık”, **Tan**, 16 Nisan 1936, Sayı No: 355/3658, s.5.

³¹³ “İdman Cemiyetleri”, **Akşam**, 16 Nisan 1936, Sayı No: 6283, s.2.

³¹⁴ “Spor Kongresi Mühim Karar Aldı”, **Kurun**, 16 Nisan 1936, Sayı No: 6559-499, s.2.

³¹⁵ “Spor Kongresi”, **Son Posta**, 17 Nisan 1936, Sayı No: 2049, s.2.

³¹⁶ Ali Naci Karacan, “Umumî Spor Kongresi”, **Tan**, 19 Nisan 1936, Sayı No: 358/3661, s.1,3.

yapılabilir. Gençlik, üretim sisteminin bir parçası olarak bir sınıf teşkil etmez. “Gençlik, temel niteliği belirli yaş aralıklarında bulunmak olan insan topluluğudur.”³¹⁷

Çok uluslu bir imparatorluktan daha homojen bir nüfusa sahip ulus-devlete geçiş süreci de başladı. Bu süreçte Türkçü ideolojinin etkisinde varlık gösteren birçok gençlik örgütlenmesi, İstiklal Savaşı yıllarında Anadolu’da başlayan milli harekete destek verdi. Örneğin; İzmir’in işgali, Darülfünun öğrencilerinin ön planda olduğu öğrenciler tarafından protesto edildi ve işgale karşı mitingler düzenlendi. Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) de imparatorluktan ulus-devlete geçiş sürecinde Birinci Dünya Savaşı’nı, işgalleri ve ardından başlayan Milli Mücadele Dönemi’ni yaşamış bir kuşak olarak ortaya çıktı. Milliyetçilik, imparatorluklar çağının sonunun habercisi olurken, doğmakta olan “ulus-devlet” lerin de müjdecisi olarak ortaya çıktı. Erken dönem Türk milliyetçiliğinin ilk gençlik örgütü olan Milli Türk Talebe Birliği bu süreçte oluşum sağladı. Milli Türk Talebe Birliği, Türkiye’nin ulus-devletin inşası dönemini kapsayan ilk on beş yıllık döneminde bu sürecin paralelinde bir örgüt olarak varlık gösterdi.³¹⁸

MTTB’nin kuruluş tarihi 4 Aralık 1916 olarak kabul edilmektedir. Birlik, Birinci Dünya Savaşı’nda İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Türkçü - Turancı politikalarının öğrenci kesimi içerisinde daha etkin bir şekilde yaygınlaştırılmasına hizmet etti. Birinci Dünya Savaşı sonunda alınan yenilgide İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin faaliyetleri son bulurken, MTTB’nin etkinliği de yok olmaya başladı. Ancak 1924 yılında kurucuları arasında görülen Tıp Fakültesi Talebe Birliği Başkanı İbrahim (Öktem), Hukuk Fakültesi Talebe Birliği Başkanı Tahsin Bekir (Balta) ve Mülkiye Mektebi Talebe Birliği Başkanı Nihat (Üçüncü) gibi isimlerin çalışmaları, Birliğin yeniden aktif hale gelmesini sağladı. Özellikle Tevfik (İleri) Bey’in başkanlık görevini üstlendiği 1933 yılı, MTTB’nin asıl sıçramasını gerçekleştirdiği dönem oldu.³¹⁹ Bab-ı Ali’de Kız Lisesi yanında bir binanın üst katı da örgütün merkezi olarak seçildi.³²⁰

1924-1936 arası dönemde zaman zaman faaliyetlerine son verilen Birlik, inişli çıkışlı bir grafik izlemesine rağmen bu dönemde ulus-devlet politikalarının geleceğini belirleyen faaliyetlerini her dönem toplumsal ve siyasal alanda etkili olarak sürdürdü. Bu

³¹⁷ Erkan Çav, **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye’de Değişen Gençlik Hareketleri ve Milli Türk Talebe Birliği Deneyimi (1916-1980)**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ali Akay), İstanbul, 2010, s.31.

³¹⁸ Doğan Duman-Serkan Yorgancılar, **Türkçülükten İslamcılığa Milli Türk Talebe Birliği**, Ankara, 2007, s.17.

³¹⁹ Alpay Kabacalı, **Türkiye’de Gençlik Hareketleri**, 3. Baskı, Gürer Yayınları, İstanbul, 2007, s.72.

³²⁰ E. Çav, **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye’de Değişen Gençlik Hareketleri**, s.108.

önemde Tramvay protestosu,³²¹ Vagon-Lits,³²² Razgard³²³ ve Hatay Mitingi³²⁴ gösterileri ve hareketleri ana olaylar olarak dikkat çekerken, faaliyetlerin içeriğini ulus-devlet tasarımının uygulamalarını biçimlendiren konular ve destekleyici söylem ve eylemler oluşturmaktaydı.

MTTB'nin 1936 yılı Kasım ayında Hatay meselesini konu alan bir miting düzenlemeye çalışması, mülki idare amirlerinin buna izin vermemesine karşın Birliğin bu hususta ısrarcı olması, Birliğin sonunu getirdi. Nitekim 22 Kasım 1936 tarihinde Birliğin faaliyetlerine hükümet kararı ile son verildi. 1946 yılında, "Türk Talebe Birliği" adıyla,

³²¹ MTTB tarafından, Belçikalı bir şirketin elindeki İstanbul Tramvay Şirketi'nin talebelere indirimli tarife uygulamak istememesi üzerine şirketi boykot etmeye çağıran bildiri yayınlanır. (15 Kasım 1924) Aynı gün bir kısım öğrenci bindikleri tramvayda yarım ücret ödemek isterler. Harbiye'den tramvaya binen üç tıbbiyeli öğrencinin yarım ücret ödemek istemesi ile başlayan münakaşa diğer öğrencilerin ve tramvay işçilerinin müdahalesi ile giderek büyümüş, kavgaya dönmüştür. Ertesi gün öğrenci gençliği, toplumda büyük infial uyandıran bu olayı protesto ve kamuoyunda dikkati çekmek için bir miting ve yürüyüş düzenler. (16 Kasım 1924) Tramvay işçileri ile çıkan tartışmada yaralama olayı gerçekleşmiştir. Bu olayın duyulması üzerine İstanbul'da bir anda büyük bir öğrenci nümayişi oluşur. Yaralama olayını ve tramvay şirketini protesto için büyük bir yürüyüş yapılır. (16 Kasım 1924) Olaylar öncesinde Darülfünun Emmini (Rektörü) İsmail Hakkı Bey (Baltacıoğlu) Tramvay Şirketi'ne öğrencilere indirimli ücret uygulanmasını ister, ancak şirket bunu kabul etmez. Şirket yetkilisi öğrencilerin bu eyleminden sonra maddi zarardan çok manevi zararın önemli olduğunu, bunun da istikrarsız bir ortamda olduğu görülen Türkiye'ye yabancı sermayenin gelişine engel olacağını söyler. Bu olaylar sonunda öğrencilerin sorunlarını çözmede ve onları yönetmede ağır eleştiriler alan İsmail Hakkı Bey (Baltacıoğlu) görevinden istifa eder. Olay sonrasında Darülfünun'un iç yönetmeliği ve disiplini sertleştirilir. Ankara'dan öğrencilerin maddi konudaki durumlarını düzeltmek için ödenek gönderilir. (D. Duman-S. Yorgancılar, **Türkçülükten İslamcılığa Milli Türk Talebe Birliği**, s.36)

³²² Cumhuriyet gazetesinin 24 Şubat 1933 tarihli haberinde uluslararası Fransız yataklı vagon şirketinin (Vagon-Lits) Beyoğlu şubesinde, şirketin Türkiye temsilcisi M. Jannoui tarafından şubede görevli memurun telefonlara Türkçe cevap vermesine üzerine Türkleri aşağılayan sözler kullanması, hakaret etmesi ve hatta görevli memurun işine son vermesi ile ilgili bir olay olduğu aktarılmıştır. Basına yansıyan bu haber üniversite öğrencileri üzerinde büyük bir infiale neden olmuştur. Öğrenciler kalabalık halinde şirket merkezinin bulunduğu bina önünde toplanarak miting yapmışlardır. Miting esnasında "*Bu memlekette Türk ve Türkçe hâkimdir*", "*Yaşasın Türkiye, Yaşasın Türkçe, Yaşasın Milli Dilimiz*" şeklinde sloganlar atılmış ve şirketin bürosu dağıtılmıştır. Miting sonrası olaylara katılan öğrencilerden bazıları karakola götürülmüş, ifadeleri alındıktan sonra serbest bırakılmışlardır. "*Talebe Birliği*", **Cumhuriyet**, 24 Şubat 1933, Sayı No: 3162, s.2.

³²³ 16 Nisan 1933 tarihinde Bulgaristan'daki Müslüman ahalinin çoğunlukta olduğu Deliorman bölgesinde yer alan Razgrad kasabasında, çoğunluğunu Jimnas (Lise) öğrencilerinin oluşturduğu, ellerinde kasma ve balta olan bir grubun kasabada bulunan Müslüman mezarlığına gece girerek bekçi kulübesini yakmaları, daha sonra buradaki Demir Baba Türbesiyle birlikte bazı mezarları tahrip etmeleri olayıdır. MTTB'nin liderlik ettiği üniversite öğrencileri, resmi makamların miting yapmalarına izin vermeyeceklerini bildirmelerine rağmen 20 Nisan 1933 tarihinde küçük gruplar halinde Maçka'da bulunan Bulgaristan Konsoloslugu'nun önünde toplanmaya başladılar. Burada MTTB Başkanı olan Tevfik İleri bir konuşma yaptıktan sonra topluluk, küçük gruplar halinde Bulgar Mezarlığında tekrar birleşerek mezarlığa zorla girmişler, ancak burada mezarlara zarar vermek yerine çelenk bırakarak dağılmışlardır. (D. Duman-S. Yorgancılar, **Türkçülükten İslamcılığa Milli Türk Talebe Birliği**, s.49-52)

³²⁴ Milli Türk Talebe Birliği, 21 Kasım 1936'da Hatay'da yaşayan Türklere yapılan zulmü protesto etmek ve Hatay'ın Türkiye'ye iltihakını desteklemek amacıyla İstanbul'da bir miting düzenlemek istemiştir. Bunun için vilayete izin talebinde bulunmuş, fakat mitingin devam eden görüşmelere olumsuz etkisi olacağı gerekçesiyle talep geri çevrilmiştir. Valiliğin izin vermemesine rağmen mitingin yapılması, Dâhiliye Vekâletinin kararıyla MTTB'nin kapatılmasına sebep olmuştur. (Zülfü Oruç, **Bir Öğrenci Hareketi Olarak Milli Türk Talebe Birliği**, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fulya Atacan, İstanbul, 2004, s.11.)

Rehai İslam'ın liderliğinde yeniden faaliyete geçen bu oluşum, 27 Şubat 1947 tarihli Bakanlar Kurulunda "Milli" kelimesini kullanmasına izin verilince ismini Milli Türk Talebe Birliği olarak güncelledi. 27 Mayıs 1960 tarihindeki askeri müdahale ile birlikte etkinliğini bir süreliğine de olsa yitiren MTTB, 1961 yılında yeniden toparlanma sürecine girdi. 1960'lı yılların çalkantılı siyasi ortamı, MTTB üzerinde de etkisini gösterdi ve 1965 yılından itibaren Birlik, siyasi yelpazedeki konumunu keskin bir şekilde değiştirdi. MTTB, yeni anlayışıyla 1965 yılından itibaren muhafazakâr - mukaddesatçı gençlere hitap etmeye başladı ve bu karakterini 1970'li yıllarda da sürdürdü. Türk siyasetinin birçok önemli isminin yetiştiği bir oluşum olarak bilinen MTTB, 12 Eylül 1980'deki askeri müdahalenin ardından faaliyetlerini durdurdu.³²⁵

1- Milli Türk Talebe Birliği Kongresi (Aralık 1933-Ocak 1934)

Milli Türk Talebe Birliği'nin ilk umumi kongresi 23 Aralık 1933 tarihinde Halkevinin Beyoğlu şubesinde gerçekleşmiştir. Kongrenin yönetim kurulunda değişiklikler yaşanmışsa da birliğin çizgisinde bir değişim olmadı. 12 Ocak 1934'te ikinci toplantısını yapan yeni yönetimin belirlediği çalışma programı birliğin çizgisinin aynı şekilde devam ettiğinin bir göstergesiydi. Birlik birçok kararlar alarak toplantılarını sonlandırmıştır.³²⁶ Bu kararlar arasında;

- "Çanakkale'ye abide yaptırılması
- Tramvaylarda talebeye tenzilat yapılması için çalışılması
- Öğrencilere pansiyon talebinin yinelenmesi
- Yazar Namık Kemal için heykel yaptırılması ve onun hatırası adına Namık Kemal günü düzenlenmesi
- Birlik gazetesinin imkân dâhilinde daha sık ve düzenli çıkarılması
- Teşkilatın ıslah edilmesi ve köycülük fikrine ağırlık verilmesi
- Dış Türkler ile hars ilişkisinin daha da güçlendirilmesi
- Seyahat ve eğlence araçlarının ucuzlaştırılması için girişimlerde bulunulması
- Türkiye'de okuyan yabancı öğrenciler ile alakadar olunması ve bu öğrencilerin Türk kültür ve medeniyetine ilgisiz kalmamalarını sağlamak

³²⁵ Asil Kaya- Fevzi Çakmak, "Milli Türk Talebe Birliği'nin Yayın Organı: Birlik Gazetesi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S: 65, (Güz 2019), s. 231.

³²⁶ "Birliğin Dünkü Kongresi", **Milliyet**, 13 Kanunu Sani / Ocak 1934, Sayı No: 2849, s.3.

- Çeşitli konularda müsamereler düzenleyerek bilinçlendirme çalışmalarının yapılması, kooperatifler, mahfeller ve lokantalar kurarak birliğin güçlendirilmesi” şeklinde belirlenmiştir.

Yürüttükleri faaliyetleri “memleket davası” olarak gören MTTB’liler, bu yönde kendilerine birtakım görevler belirlemiştir. Örneğin ilki; komünizmin karşısında olmak, komünizm ile mücadele etmek inkılâp davasında mühim vazifelerinden biri olmalıdır. İkincisi; hakikî ve kanunî vatandaşlık meselesini çözmektir. Üçüncüsü ise kültür seferberliğinin başlatılması ve aydın gençliğin oluşturulması şeklinde ifade edilmektedir.³²⁷

a- Basına Yansımaları

Milli Türk Talebe Birliği’nin Aralık 1933 ve Ocak 1934’te düzenlediği iki önemli kongre basında yer bulmaktaydı. Dönemin gazeteleri arasında yer alan “*Vakit*” gazetesi, “*Milli Türk Talebe Birliği’nin Yıllık Kongresi Dün Toplandı*” başlığını atarak, birlik tarafından çıkarılan gazete hakkında önemli tartışmaların yaşandığına değinmiştir. Milliyetçi ve Türkçü bir gazete olan Birlik Gazetesi’nin Türk talebesini, Türk milliyetperveri olarak yetiştirmek gibi belli başlı amaçları olduğundan, bu gazetenin bir orta mektep gazetesi olmadığına yer verilmiştir.³²⁸

Birliğin 1934 tarihli kongresi, “*Cumhuriyet*” gazetesi “*Talebe Birliği Kongresi Toplandı*” başlığı altında yer bulmaktaydı. Gazete haberinde Birliğin 1934 yılındaki toplantısında yapılacak işlerin programına yer verilmekte, aynı zamanda talebelerin tramvay ücretinin çok olmasından yakındıklarını izah etmekteydi.³²⁹ “*Milliyet*” gazetesi ise “*Talebe Birliği Kongresi*” başlığı altında kongre görüşmelerinde Nafia Fen Mektebi talebesinin de Talebe Birliği camiasına kabul edilmesi konusunu aktarırken,³³⁰ gazete “*Birliğin Dünkü Kongresi*” başlığıyla müzakerelerde görüşülen konulara değinmiştir.³³¹

E- SANAT VE KADIN KONGRELERİ

Sanat, uygarlığın işareti olmasının yanı sıra, “düşünce hayatının can damarı ve kültürel insan yetiştirmede önemli eğitim araçlarından biridir.” Bu nedenle, bu alanda

³²⁷ A. Kaya- F. Çakmak, “*Milli Türk Talebe Birliği’nin Yayın Organı: Birlik Gazetesi*”, s.230-231.

³²⁸ “*Milli Türk Talebe Birliği’nin Yıllık Kongresi Dün Toplandı*”, **Vakit**, 23 Birinci Kanun / Aralık 1933, Sayı No: 5734, s.3.

³²⁹ “*Talebe Birliği Kongresi Toplandı*”, **Cumhuriyet**, 13 Ocak 1934, Sayı No: 3482, s.2.

³³⁰ “*Talebe Birliği Kongresi*”, **Milliyet**, 6 Kânunu Sani / Ocak 1934, Sayı No: 2842, s.3.

³³¹ “*Birliğin Dünkü Kongresi*”, **Milliyet**, 13 Kanunu Sani / Ocak 1934, Sayı No: 2849, s.3.

yapılacak atılımların kültürel kalkınmada ve çağdaşlaşmada bir adım olacağını düşünen Mustafa Kemal Paşa, bu alandaki başarıyı inkılapların başarısı ile aynı görmekteydi.³³²

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte sosyal hayattaki değişimlerin yanı sıra güzel sanatlar alanında da değişimler yaşandı. Bu değişimin oluşumu inkılâpçı Cumhuriyet Hükümeti ve onu idare edenlerin güzel sanatların, bir milletin sosyal hayatında oynadığı rolü çok iyi bilmelerinden kaynaklanmaktaydı. Bu dönem güzel sanatların önemi ile ilgili dikkat çekici yenilikler getirdi. İnkılaplar gerçekleşirken Atatürk, sanat gücünün artmasını, ihmal edilmiş sanatın yeniden ele alınmasını, bu alandaki gücün tanınmasını istemekteydi. Bu yüzden güzel sanatlar alanında yapılan çalışmalara destek vermektedir. Cumhuriyet döneminde resim, müzik gibi güzel sanatlarda olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Resim ve heykeltıraşlıkta Müstakil Ressam ve Heykeltıraşlar Birliği'nin kurulması önemli bir adım olmuştur. Müzik inkılabına da yer verilmiş, müzik sanatında ve eğitiminde ilerlemenin önünü açacak girişimlerin öncülüğü yapılmıştır. Batının önemli müzik kurumlarının benzerlerinin Türkiye'de de kurulmasına çalışılmıştır. Bu bağlamda yapılan müzik inkılabında; Anadolu halk müziğinin, çağdaş besteleme tekniklerinin kullanılarak geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve çağdaş bir düzeye çıkarılması, inkılabın temel hedeflerinden olmuştur.³³³

Cumhuriyet modernliğinin simgesini oluşturan bir diğer girişim baloların düzenlenmesiydi. Sözlük anlamı “danslı ve özel/resmi giysili gece eğlencesi” olan balo, genellikle akşam yemeklerinden sonra belli bir programa göre düzenlenen, kadın ve erkeğin birlikte katıldığı müzikli ve danslı bir toplantı olarak tanımlanır. 1925 yılı Eylül ayında İzmir'de düzenlenen eğlence toplantısı, genç Türkiye'nin ilk Türk balosu olmuştur.³³⁴ Balolar, Cumhuriyet döneminde etkin bir ideolojik araç olarak kullanılmıştır. Cumhuriyet Baloları, özellikle toplumda kadının belirlenmiş rollerinin değişmesi ve alışlagelmiş giyim tarzının modernleşmesinde çok önemli bir araç olarak düşünülmüş ve uygulanmıştır. Çünkü bu tür giysi değişmesi, bir bakıma düşünce değişmesi demektir.³³⁵ Yeni sosyal yapı, düşünce tarzının değişmesiyle daha sağlıklı ve dengeli bir topluma erişilecekti. Sonuç olarak tiyatrodan, edebiyatta, müzikte, resimde kısacası sanatta bugüne

³³² Ş. Yamaner, **Öncesinde ve Atatürk Döneminde Toplumsal ve Kültürel Değişme**, s.227.

³³³ C. Hakan Çuhadar, “Atatürk'ün Müzik Devrimi”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, XXIV/2, (2015), s. 19.

³³⁴ Paul Gentizon, **Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu**, (Türkçesi: Fethi Ülkü), Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001, s.133.

³³⁵ S. Bozdoğan, **Modernizm ve Ulusun İnşası**, s.233.

kadar görülmeyen atılımların olması, Türkiye'nin gelişmiş bir uygarlık düzeyine kavuşmasının önünü açmıştır.³³⁶

I- Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği Kongresi (26 Temmuz 1931)

Heykel sözcüğü Arapça kökenli bir kelimedir. Türkçede üç boyutlu sanat yapıtları için kullanılmaktadır. Heykel, güzel sanatlar içerisinde plastik alt sanatlar kapsamında incelenmektedir. Taşın yontularak, kilin birbirine eklenmesiyle yığılarak veya sanatçının amacına yönelik olarak belirlediği malzemelerin (taş, metal, bronz, fildişi, maden, ağaç vb.) farklı şekillerde yan yana ya da üst üste konulmasıyla inşa edilerek oluşturulabilen, uzayda yer alan biçim olarak ifade edilmektedir.³³⁷

Mustafa Kemal Paşa daha Cumhuriyet'in ilk günlerinden itibaren anıt ve heykel yapımını önemli görmüş, Cumhuriyet döneminde heykeltıraş kuşağının yetiştirilmesine destek vermiştir. 1923 yılında yeni Türkiye'nin kurulmasıyla birlikte her alanda gelişmeler başlamış; yenilikler, modernleşme, kalkınma ve reform hareketleri sanat alanında da gelişmelere öncü olmuştur. Bu süreç, yetenekli kişilerin devlet tarafından yurtdışına gönderilmesine ve güzel sanatların gelişimine rehberlik etmiştir. Heykel alanındaki eğitim sürecinin güçlenmesi de bu dönemlerde başlamıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra heykel sanatı, Cumhuriyet ideolojisini destekleyebilecek alanlardan biri olarak kabul edilmiştir. Cumhuriyet dönemi, anıt ve heykel anlayışına çok daha fazla önem verildiği bir dönemdir. Mustafa Kemal Paşa'ya göre: "Sanat güzelliğin ifadesidir. Bu ifade sözle olursa şiir, nağme ile olursa müzik, resim ile olursa ressamlık, oyma ile olursa heykeltıraşlık, bina ile olursa mimarlık olur" şeklinde ifade etmiştir.³³⁸ 1930'lu yıllardan sonra ise heykel anıt yapımlarında yeni yetişen Türk heykeltıraşlar ön plana çıkmıştır. Heykel sanatı, sanata ve sanatçıya daha fazla önem veren bir Türkiye modelinin oluşmasında önemli bir adım olmuştur.³³⁹

Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ressam birliği Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği olmuştur.³⁴⁰ Bireysel sanat anlayışına özgürlüğü yerleştirmeyi amaçlayan Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği, 15 Nisan 1929'da Ankara Etnografya Müzesi'nde "Birinci Genç Sanatçılar Sergisi" adıyla ilk sergilerini

³³⁶ P. Gentizon, **Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu**, s.137.

³³⁷ Seçkin Eser, "*Heykel Sanatı ve Turizm*", **Turizm ve Sanat** (Edit: Dr. Ahmet Vatan), Nobel Yayıncılık, Ankara, 2020, s.88.

³³⁸ Utkan Kocatürk, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, Ankara, 1999, s.152.

³³⁹ S. Eser, "*Heykel Sanatı ve Turizm*", s.113.

³⁴⁰ **Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-1940)**, I, (Edit: Ahmet Kuyaş-vd), 5. Bs. YKY Yayınları, İstanbul, 2005, s.139.

düzenlemişlerdir. Bu sergi, “Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği” adıyla Cumhuriyet döneminin ilk sanatçı topluluğunun kurulmasının önünü açmıştır. Birliğin amaçları; toplumda sanat beğenisini yaygınlaştırmak, yurt dışında Türklerin güzel sanatlarda yetenekli ve başarılı olduklarını ispatlamak ve Türkiye’de esaslı bir sanat dönemini açmak olarak ifade edilmektedir.³⁴¹ 15 Temmuz 1929’da resmî olarak kurulan ve nizamnamesi yayımlanan birliğin üyeleri arasında; Refik Fazıl (Epikman), Cevat Hamit (Dereli), Şeref Kamil (Akdik), Mahmut Fehmi (Cuda), Nurullah Cemal (Berk), Hale Asaf, Ali Avni (Çelebi), Ahmet Zeki (Kocamemi), Muhittin Sebati, Ratip Aşır (Acudoğu), Fahrettin (Arkunlar) Beyler yer almaktaydı.³⁴²

Birliğin Nizamnamesinde üyelerin amacı şu şekilde ifade edilmekteydi:

“Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği, resim ve heykel sanatının memleketimizde henüz inkişaf etmekte olduğunu nazarı itibara alarak bu sanatların terakkisi için sağlam esasların ve emin temelin mevcudiyetini elzem addeder ve sanatın kendisine has temiz ve yüksek serbesti ile çalışarak hizmeti gaye bilir.”³⁴³ Kısacası gelişmekte olan Türk resim sanatının toplumla özdeşleşmesi istenmekteydi.

Birlik, ikinci sergilerini de 15 Eylül 1929 tarihinde İstanbul Türk Ocağı’nda açmıştır. “Maarif Vekili Cemal Hüsnü (Taray) Bey tarafından açılan sergide yüz civarında resim ve altı tane heykel sergilenmiştir. Sergi açılışında milletvekilleri ve elçilerin de bulunması, devletin sanat hakkındaki tavrına dair bilgi vermektedir. Türk resminde daha önce uygulanmamış farklı konuları yeni teknik arayışı içinde işlemeleri nedeniyle Müstakiller için “Türkiye’de modern resmin öncüleri” konumunda bulundukları iddia edilmiştir.”³⁴⁴

Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği’nin ilk kongresi 26 Temmuz 1931 tarihinde gerçekleşmiştir. Yapılan idare heyetine Nurullah Cemal Hadi, Refik, Arif, Cevat Beylerin seçildiği ve toplantının 2 Ağustos 1931 tarihine kadar süreceği Milliyet gazetesinden alınan bilgilerden bilinmektedir.³⁴⁵ Yine Cumhuriyet gazetesinde verilen bilgiler doğrultusunda kongrede alınan kararlar şu şekildeydi:

- “İstanbul ve Ankara’da bir galeri vücuda getirilmesi

³⁴¹ A. Şimşek, **Modern Türkiye Tarihi**, s.319.

³⁴² Aslı Korur, **Cumhuriyet’in İlk On Beş Yılında Türk Resim ve Heykel Sanatı (1923-1938)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı Prof. Dr. Kıymet Giray), Ankara, 2008, s.72.

³⁴³ A. Korur, **Cumhuriyet’in İlk On Beş Yılında Türk Resim ve Heykel Sanatı (1923-1938)**, s.73.

³⁴⁴ Elif Dastarlı Dellaloğlu, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk Resminde Modernleşme: İmgeler ve Batılı Kimlik**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman Prof. Dr. Ahmet Kamil Gören) İstanbul, Ocak 2018, s.109-110.

³⁴⁵ “Müstakil Ressamlar İzharı Teessür Ediyorlar”, **Milliyet**, 27 Temmuz 1931, Sayı No: 1960, s.1.

- Sergiler açılması
- Konferanslar verilmesi
- Neşriyatta bulunulması” şeklinde geçmekteydi.³⁴⁶

Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği, Türk resminin gelişmesine katkıda bulunmak ve ona temel olacak yapıtlar ortaya koymayı amaçlamaktaydı. Bu kongrede de bunu amaçlamışlardı. Ayrıca Türk kültüründe de belli bir sanat beğenisi oluşturmak maksadında idi. Müstakillerin resimlerinde, dönemin önemli inkılap hareketleri belirgin bir şekilde etkisini göstermekteydi. Modernleşen Türkiye’de giyim alışkanlığı gibi, pek çok sosyal ve kültürel alışkanlıklarda da yenilenme yaşandı. Birliğin İstanbul’da ilk sergilerini açtıkları dönem olan 1929 yılı, Türk inkılap tarihinde bir dönüm noktasını oluşturmaktaydı. Ülkede Latin harflerinin kabulü önemli bir yenilik hareketi oldu. Sanatçıların yeni biçimlerini özgürce ifade edebilmeleri, yeni Türkiye’nin gelişme sürecinde yaşandı.³⁴⁷

Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği’nin çabaları birkaç yıl devam etti. Hale Asaf ve Muhittin Sebati gibi iki güçlü sanatçısının genç yaşta vefatı, birliğin sarsılmasına ve dağılmasına neden oldu.³⁴⁸

1- Basına Yansımaları

Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği’nin yeni bir sergi açma düşüncesi, “Yarın” gazetesi “İçtima” başlığı altında aktarırken,³⁴⁹ “Vakit” gazetesi birliğin toplantılarına değinmekteydi. Ayrıca gazetenin “Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliğinde” başlığında kongre malumatının yanı sıra dünkü toplantısındaki katılımcılara dair bir fotoğrafa da yer verilmiştir.³⁵⁰

“Milliyet” gazetesi “Müstakil Ressamlar İzharı Teessür Ediyorlar” başlığıyla Müstakil Ressam ve Heykeltıraşlar Birliği’nin dün senelik kongresini yaptığını belirtirken, kongrede bir senelik faaliyet programının tadili ile nizamnamede bazı tadilat yapılmasının yanı sıra, Yunanlı ressamların Türk ressamlarıyla birlikte bir resim sergisi açmak için hükümete yapılan müracaatlardan birliğin haberdar edilmemesi dolayısıyla bu konudaki üzüntülerini Maarif Vekâletine bildireceklerine değinilmiştir.³⁵¹

³⁴⁶ “Müstakil Ressamlar Kongresi”, **Cumhuriyet**, 27 Temmuz 1931, Sayı No: 2593, s.2.

³⁴⁷ Arzu Bulut, **Çağdaş Türk Resim Sanatı’nda “Onlar Grubu”**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Şeyda Algaç), Erzurum, 2009, s.7.

³⁴⁸ A. Bulut, **Çağdaş Türk Resim Sanatı’nda “Onlar Grubu”**, s.9.

³⁴⁹ “İçtima”, **Yarın**, 26 Temmuz 1931, Sayı No: 573, s.3.

³⁵⁰ “Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliğinde”, **Vakit**, 27 Temmuz 1931, Sayı No: 4865, s.3.

³⁵¹ “Müstakil Ressamlar İzharı Teessür Ediyorlar”, **Milliyet**, 27 Temmuz 1931, Sayı No: 1960, s.1.

“Cumhuriyet” gazetesi de aynı şekilde “Müstakil Ressamlar Kongresi” başlığı altında kongrenin faaliyet programının tartışıldığına değinmiş, aynı zamanda toplanan ressamlardan bir grubun fotoğrafına yer vermiştir.³⁵²

II- Müzik Kongresi (26-29 Kasım 1934)

Müzik, insanlar için kültürel ifade araçlarından biridir. İnsanların sosyal ve kültürel yaşamlarında önemli bir yere sahip olan müzik, aynı zamanda bireylerin toplumun kültür ortamı içerisindeki yerini bulması açısından da önem kazanmıştır. Sanatın bir dalı olan müzik, insanlığın eğitiminde, topluma uyum sağlamasında ve kendini ifade etmesinde büyük bir rol oynamıştır.³⁵³ Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşunun ardından yaşanan siyasi gelişmelerin yanı sıra kültürel faaliyetlere de yer verilmiş ve önemli yeniliklere imza atılmıştır.

Çağdaş bir toplumun bilim ve sanat olmak üzere iki kanadı bulunmaktadır. Bunlardan biri olmazsa toplum gelişme gösteremez. Bundan hareketle Mustafa Kemal Paşa da gittiği her yerde, yaptığı her konuşmada Türk sanatına ve sanatın millet hayatındaki önemine vurgu yapmıştır. Müziğin toplumun oluşmasında ve gelişmesinde temel etken olarak gören ve sanatın her dalıyla yakından ilgilenen Mustafa Kemal Paşa özellikle müziğe önemli ölçüde ilgi duymuştur. 1930’lu yıllara damgasını vuran Musikî İnkılabı’nın en büyük hedefi; klasik Türk müziğinin evrensel boyutlarda bir müzik türü haline gelebilmesi ve çok sesli müziğin Türk halkına benimsetilmeye çalışılması olarak gösterilmekteydi. Mustafa Kemal Paşa, Türk müziğinin gelişmesi ve evrensel boyutlara ulaşması için müzik sanatını çok önemsemi ve yapılan inkıaplarda buna da yer verilmesine özen gösterdi. “Müzikte çağdaş adımların atılması için girişilen ilk teşebbüs, 1924 yılında Meclis’e sunulan “Musiki ve Temsil Akademisi Yasası” oldu. Ancak Mustafa Kemal Paşa’nın yeterli bulmamasından ötürü bu yasa, bir süre sonra yürürlükten kaldırıldı.”³⁵⁴

Bu bağlamda yapılan ikinci teşebbüs ise 1933 yılının Sonbaharında gerçekleşmiştir. Ankara Konservatuvarı’nın öncüsü niteliğindeki Musikî Muallim Mektebi’nde yapılan uzmanlar toplantısı önemli bir adımdı. Devlet Müzik Yüksek Okulu’nun kuruluşu ile ilgili yapılan bu toplantı, dönemin Milli Eğitim Bakanı Yusuf Hikmet (Bayur) Bey’in girişimleri ile gerçekleşti. Toplantıda hazır bulunan müzisyen ve

³⁵² “Müstakil Ressamlar Kongresi” , **Cumhuriyet**, 27 Temmuz 1931, Sayı No: 2593, s.2.

³⁵³ Volkan Kaptan - Merve Nur Kaptan, “Cumhuriyet Dönemi ve Öncesi Batılılaşma Hareketlerinin Türk Müziğine Etkileri”, **İdil Sanat ve Dil Dergisi**, 58 (2019 Haziran), s.810.

³⁵⁴ Seda Bayındır Uluskan, **Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, Ankara, 2010, s.310.

müzik pedagoglarından oluşan uzman heyet bir tasarı hazırladı. Bu tasarı ile “Milli Musikî ve Temsil Akademisi” nin kuruluş kanunu teklif edildi ve 25 Haziran 1934 tarihinde 2541 sayılı kanunla³⁵⁵ da teklif kabul gördü. Fakat teklif, kanunlaşmasına rağmen bir süre uygulanamadı. Sebebi, daha önce onaylanmış kanun ile yeni teklif arasındaki farklılıkların bir anlamda şaşkınlık ve anlaşmazlıkları da beraberinde getirmiş olması idi. Bu çalışmaların ardından, Musiki Muallim Mektebi bünyesinde bir Milli Musikî ve Temsil Akademisi oluşturuldu.

Ayrıca bu dönemde ilk olarak yurt dışından yabancı uzmanlar getirilmesi kararı alınmış, hatta alınan bu kararın ardından Paul Hindemith gibi ünlü müzik adamları Ankara’ya davet edilmiştir. Prof. Paul Hindemith, 1935’te Türk Hükümeti ile anlaşma yaparak Türk müzik eğitimi programını hazırlamak üzere Türkiye’ye gelmiştir.³⁵⁶ Bu anlaşmaya göre Paul Hindemith, Türkiye’de müzik kurumlarının yeniden yapılandırılması işlerinde danışman olarak incelemelerde bulunup konservatuarının kuruluş esaslarını hazırlayarak bir rapor vermekle görevlendirilmiştir. P. Hindemith 1936 yılında Türk müzik yaşamı üzerine on altı bölümden oluşan ayrıntılı bir rapor sunmuştur. Raporda müziğin içeriğinin ulusal, tekniğinin ise uluslararası olmasını önermiştir. Müzikteki reform çalışmalarına halkın ağızındaki melodileri toplamakla işe başlamanın uygun olacağını, bunun için bir müzik arşivinin kurulması gerektiğini belirtmiştir.³⁵⁷

Paul Hindemith’in Türk müzik yaşamını oluşturmak için özellikle seçilmesinin sebebi, bu koşulları oluşturacak niteliklere ve deneyimlere önceden sahip olmasıdır. Uyguladığı yöntemler, Alman müzik ve kültür kurumlarına dayanılarak hazırlanmıştır.³⁵⁸ Bu sebepten dolayı konservatuarın oluşumunda ve eğitiminde Alman uzmanların faydaları dikkat çekmiştir. “İlk etapta Paul Hindemith ile işe başlayan konservatuarda daha sonra müdürlüğe getirilen Carl Ebert” ile de oluşum tamamlandı. Türkiye Cumhuriyeti, özellikle tiyatro ve opera alanında da gelişebilmek adına önemli adımlar atmıştı. Bu adımlardan biri de Carl Ebert’in Atatürk tarafından Milli Musikî ve Temsil Akademisi’nin tiyatro bölümünü açmak için görevlendirilmiş olmasıydı. Carl Ebert’in Devlet Tiyatrosu’nun kuruluşuna çok büyük emek ve katkıları olmuştur. Aynı zamanda

³⁵⁵ Resmi Gazete, 04.07.1934, Sayı:2743.

³⁵⁶ Erkan Dağlı, **Darülfünûn’dan Üniversite’ye Mülteci Alman Bilim İnsanlarının Türk Yükseköğretimine Katkıları**, Çanakkale, 2022, s.395..

³⁵⁷ E. Dağlı, **Darülfünûn’dan Üniversite’ye**, s.396-397.

³⁵⁸ F. Kaan Karahan, **1923-1938 Yılları Arasında Atatürk’ün Sanat Politikası İçinde Müziğin Yeri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzikoloji Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Mete Sakpınar), İstanbul, 2010, s.58.

Devlet Tiyatrosu'nun ilk yönetmenlerinden biriydi.³⁵⁹ Ayrıca bu dönemde yurt dışında eğitim görmeye giden Türk gençlerinin bu kurumlarda görev almaya başlaması da, çok sesli müzikte hızlı bir atağa geçilmesini sağlamıştır. Bunlar arasında Türk Beşleri olarak bilinen kompozitörlerle (besteciler), Necdet Remzi Atak, Ferhunde Erkin gibi solistler de yer almaktaydı.³⁶⁰

Mustafa Kemal Atatürk'ün 1 Kasım 1934'te TBMM açış konuşmasında ifade ettiği, “bir ulusun yeni değişikliğine ölçü, musikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir” şeklindeki sözleri ilerleyen günlerde atılacak adımların ilk işaretiydi.³⁶¹ Nitekim bu konuşmadan 25 gün sonra 26 Kasım 1934'te Atatürk'ün direktifiyle Milli Eğitim Bakanı Abidin Özmen başkanlığında Cemal Reşit Rey, Necil Kâzım Akses, Hasan Ferit Alnar, Ulvi Cemal Erkin, Cezmi Erinc, Halil Bedii Yönetken gibi sanatçıların da katıldığı bir Müzik Kongresi yapıldı. Kongrede alınan kararlardan biri de milli yaratıcılığın ve sanatın geliştirilmesi, Musiki Muallim Mektebi'nin kadrosunun daha da iyileştirilmesi için bestecilerin ve usta çalgıcıların yetiştirilmesi idi. Bir uzmanlar toplantısı olarak ifade edilen bu toplantı, “*ilk müzik kongresi*” olarak kabul edildi ve memlekette yapılması istenen müzik inkılâbı hakkında alınması gereken tedbirleri belirlemek olarak ifade edildi.³⁶²

Toplantı, birtakım önerileri dikkate alarak sonlanmıştır. Bu öneriler arasında;

- “Radyodan sonra plâk vasıtasıyla veya umumi mahallerde çalınan alaturka müziğinin yasaklanması çarelerinin bulunması
- Aile ocağında müzik terbiyesi
- Ana, ilk ve orta mekteplerde müzik eğitiminin organizasyonu (şarkılar, metot, hocaları yetiştirme)
- Lise sınıflarına müzik tarihi dersinin konulması
- Müzik derslerinin sınıf geçimine etkisi
- Müzik eğitiminin teftişi (musiki müfettişliği ihdası)
- Radyo yayınının müzik terbiyesi bakımından da kontrol ve organizasyonu
- Koro, orkestra, oda musikisi konserleri, solo konserleri, operalar vasıtası ile halkın müzik zevkini terbiye ve bunların organizasyonu
- Operetlerin müzik, ahlâk ve tiyatro bakımından da kontrol edilmesi

³⁵⁹ E. Dağlı, **Darülfünûn'dan Üniversite'ye**, s.401

³⁶⁰ S. Bayındır Uluskan, **Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, s.312.

³⁶¹ TBMM-ZC, D: IV, İ: 4, C: 25, (1-XI-1934), s.4.

³⁶² Seda Bayındır Uluskan, “*Türk Beşleri*”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-besleri/> Erişim Tarihi: 02.02.2023.

➤ Halk musiki dershanelerinin organizasyonu” şeklinde ifade edilmiştir.³⁶³

Kültürel ifade aracı olarak tanımlanan müziğin insanlığın eğitiminde ve topluma uyum sağlamasında ve kendini ifade etmesinde, kısacası yeni Türkiye’nin uluslaşmaya katkısında önemli bir yere sahip olduğu yapılan bu kongrede daha net anlaşılmıştır.

1- Basına Yansımaları

Müzik inkılabı ile ilgili yapılacak kongreye dönemin gazeteleri de kayıtsız kalmadı. “*Kurun*” gazetesi de bu kongreye değindi. “*Musiki Kongresi Bugün Toplanıyor*” başlıklı bir yazı yayınladı ve ulusal müzik hakkında önemli kararlar verileceğini açıkladı.³⁶⁴

“*Hâkimiyet-i Milliye*” gazetesi yazarlarından Necip Ali (Küçüka) Bey’in “*Müzik Yürüyüşümüz*” başlıklı yazısına yer verilmiş ve kaleme alınan yazıda kongrenin önemi vurgulanmıştır. Necip Ali Bey’e göre; “*Türk ulusu yönünü artık bütünüyle Avrupa’ya çevirdikten sonra yeni yaşayışımızla hiçbir bağılılığı olmayan müziğin de değişmesi kadar mantıklı bir şey olamazdı. Yurdumuzda yeni müzik düzenlerine göre büyük eserler yaratabilecek ve onları gür sesleriyle söyleyebilecek gençler yetişmiştir. Baştanbaşa Türk çocukları tarafından yapılan ve kurulan operaları Türk sahnesinde göreceğimiz zaman uzak değildir*”.³⁶⁵

Müzik Kongresi’ni önemseyip haberinde yer veren bir diğer gazete “*Akşam*” gazetesi oldu. “*Musiki Değişimi Muhakkak Surette Olacak*” diyen Maarif Vekili Abidin Bey’in muhabire verdiği beyanata değindi. Abidin Bey beyanatında; musiki değişiminin çok yerinde ve çok gerekli bir karar olduğunu ifade etti.³⁶⁶

“*Haber (Akşam Postası)*” gazetesi “*Müzik*” başlığı altında yenileştirme komitesinin toplanarak birtakım çalışmalar yaptığına yer vermiştir.³⁶⁷ M. Salahaddin Güngör, “*Alaturkacılar Arasında*” başlıklı yazısını “*Milliyet*” gazetesinde paylaşmıştır. Yazısında inkılaptan inkılaba geçen Türk milletinin kendine özgü bir musikisinin olması gerektiğinden bahsetmiştir. Fakat bunu yaparken yani Garp tekniği ile milli eserler oluşturulurken Anadolu’nun özünden de faydalanılmasını istemiştir. Bunun için de kompozitörlerin yetiştirilmesine büyük önem verilmesi gerektiği üzerinde durmuştur.³⁶⁸

³⁶³ “*Musiki Kongresi Bugün Toplanıyor*”, **Kurun**, 26 Kasım 1934, Sayı No: 6067-5, s.4.

³⁶⁴ “*Musiki Kongresi Bugün Toplanıyor*”, **Kurun**, 26 Kasım 1934, Sayı No: 6067-5, s.4.

³⁶⁵ Necip Ali Küçüka, “*Müzik Yürüyüşümüz*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 26 Kasım 1934, Sayı No: 4792, s.1.

³⁶⁶ “*Musiki Değişimi Muhakkak Surette Olacak*”, **Akşam**, 26 Kasım 1934, Sayı No: 5786, s.1,4.

³⁶⁷ “*Müzik*”, **Haber (Akşam Postası)**, 26 Teşrin Sani / Kasım 1934, Sayı No: 928, s.2.

³⁶⁸ M. Salahaddin Güngör, “*Alaturkacılar Arasında*”, **Milliyet**, 26 Kasım 1934, Sayı No: 3161, s.6.

Müzik Kongresi'nin önemine binaen gazete yazarlarından Nuri Çelik, “*Bir Müzik Bayramı Yapalım*” başlığını atarak bu kongrenin ülkemize kattığı avantajları aktarmaktaydı. Müziğin bir topluluğun en kuvvetli bağlarından olduğunu ve bu bağın güçlü kalabilmesinin ulusal bir müziğe sahip olmakla mümkün olabileceğini dile getirmekteydi. Bu sosyal konunun değerine inanmak istemeyenlerin varlığından bahisle, düşüncelerini zaman zaman gazete sütunlarına da aksettirdiğini belirten Nuri Çelik, bu düşünceye karşı inkılabı uygun bir müziğin gerekliliğini her daim vurguladıklarını da belirtmekteydi. İnkılabı meydana getiren ulusun müzik tutkusunu Enderun musikisinin doyuramayacağını ifade etmiş, Türk halk musikisinin veya Türk musiki duygusunun garp tekniği ile işlenmesinden çıkacak iyi sonuçları yazarken, bu yoldaki çalışmaların da tepkiyle karşılaştığına değinmiştir. Müzik inkılabına karşı duranların ağızdan veya yazıyla propaganda ve alelumum neşriyat yaptıklarını belirten Çelik, eskiyi yıkarken yeniye yolun da gösterildiği, bu şekilde Türk ulusal musikisinin yükseleceğine ve evrensel musikide yer alacağına artık inancın var olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca bu inkılabın gençliğin inkılâbı olduğunu da eklemiştir.³⁶⁹

“*Cumhuriyet*” gazetesi yazarlarından Yunus Nadi, “*Evrensel Musikiyi Yaymak İçin Gösterdiğimiz Yol*” başlıklı yazısında musikinin ulusun yücelmesinde çok yerinde bir iş olarak ifade etmiştir. Evrensel musikinin önemine dikkat çeken Nadi, Maarif Vekâletinin bu bağlamda Musiki Muallim Mektebi'nin ıslahı gibi önemli adımlar attığına değinmiştir.³⁷⁰

III- Kadınlar Kongresi

Yeni Türkiye'yi kuran Cumhuriyetçi kadro, Türk kadınının sosyo-kültürel, hukuki ve eğitim alanlarında olduğu gibi çalışma hayatında erkeklerle eşit olmasını hedefledi. Bu manada Türk kadınına çağdaş bir seviyeye yükseltebilmek için birtakım yenilikler hayata geçirildi.³⁷¹

Bu bağlamda ilk ciddi girişimler, Cumhuriyet'in ilanından sonra gerçekleşti. Kadın hakları konusunda değişime giden süreçte en önemli gelişim, 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanunu'nun kabulü ile oldu.³⁷² Bu kanun ile tek eşlilik, boşanma hakkının

³⁶⁹ Nuri Çelik, “*Bir Müzik Bayramı Yapalım*”, **Kurun**, 29 Kasım 1934, Sayı No: 6070-8, s.12.

³⁷⁰ Yunus Nadi, “*Evrensel Musikiyi Yaymak İçin Gösterdiğimiz Yol*”, **Cumhuriyet**, 29 Teşrin Sani / Kasım 1934, Sayı No: 3787, s.1.

³⁷¹ Burak Yenituna, “*Çağdaş Türk Kadını İmajı Yaratma Sürecinde Cumhuriyet Gazetesinin Rolü (1930-1935)*”, **Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, II/3, (Mart 2014), s.62.

³⁷² Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **Türk Medeni Hukukunun Umumi Esasları**, İstanbul Matbaacılık, 1951, s.3.

kadına da verilmesi, çocukların velâyeti meselesi ve miras gibi hususlarda kadın-erkek eşitliğine gidildi. Ayrıca kadına eğitim hayatında yine eşitlik sağlanması, toplumsal hayatta varlık gösterebilmesi, çalışma haklarının iyileştirilmesi, seçme ve seçilme hakkına sahip olması gibi düzenlenmeler, bu dönemde kadın hakları konusunda gerçekleşen önemli girişimler olarak dikkat çekti.³⁷³

Cumhuriyet döneminde kadınlara verilen hakların topluma benimsetilmesinde öncü bir rol oynayan ve yaptıkları çalışmalarla kadın haklarını savunan Cumhuriyet'in ilk kadın cemiyeti, 1924 yılında kurulan "Türk Kadın Birliği" oldu.³⁷⁴ Türk Kadın Birliği, Milli Mücadele döneminde kurulan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin dağılmasının ardından oluşturuldu. Birlik, yeni Türkiye'nin uluslaşma sürecinde yapılan inkılap hareketlerini destekledi. Ayrıca daha sonrasında siyasi haklar için de kendini geliştiren birlik, yönetmelik değiştirerek kadınlara siyasi hakların tanınması için çalışan ilk kadın derneğine dönüştü.³⁷⁵

Türk Kadın Birliği, hem yardım amaçlı sosyal faaliyetlerde hem de kadınlara siyasi hakların tanınmasında öncü bir rol üstlendi. 1927'de harekete geçen birliğin amaçları arasında; siyasi hakların tanınması maksadıyla kadınlar lehinde kamuoyunu bilinçlendirmek, uluslararası kadın kongrelerine iştirak etmek ve diğer kadın teşkilatlarıyla temasa geçip yeni Türkiye'de kadın kongrelerinin düzenlenmesine ön ayak olmak şeklinde belirtilmekteydi. Birlik, ayrıca "Kadın Yolu Dergisi'ni" de çıkararak faaliyetlerini devam ettirdi.³⁷⁶

Türk kadınının hak ettiği yere gelmesi için çalışan Mustafa Kemal Paşa, 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nu kabul ederek eğitimde kadın-erkek eşitliğini getirdi.

³⁷³ Leyla Kaplan, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Ankara, 1998, s.139.

³⁷⁴ Türk Kadınlar Birliği, 7 Şubat 1340 (1924) tarihinde kuruldu. Birliğin Başkanı Nezihe Muhiddin Hanım, "*Türk Kadını*" adlı kitabında Türk Kadınlar Birliği'nin kuruluşunu şöyle açıklamaktaydı: "Milli hareket başladığı günlerden beri, kadınlığımızın hazırlandığını gösteren şuurlu hareketleri görmekten mütevellit içimde büyük bir ümit canlanmıştı. Cumhuriyet ilan edilir edilmez bu emel tamamıyla kuvvetlendi. Büyük bir liyakat ve kabiliyet gösteren kadınlığımızın ciddi bir program ve muntazam bir mesai ile hususiyetlerini de önemle düşünerek bütün halinde çalışması, fiile dönüşebilecek bir fikir halinde gelişmişti. Bu fikrin iki ciddi noktasından en mühimi; milli mücadele esnasında milletin tümü arasında çalışmaya başlayan Türk kadınının, bu büyük heyecanın sonunda gene eski lakaydisine dönmesinden doğan endişe idi, geri kalanı ciheti ise asırların etrafımızda ördüğü birtakım olumsuz anane ve telakkilerle mücadele azminden doğuyordu." (Ayşegül Baykan-Belma Ötüş-Baskett, **Nezihe Muhittin ve Türk Kadını (1931)**, İstanbul, 1999, s.116.)

³⁷⁵ L. Kaplan, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, s.140.

³⁷⁶ Kadın Yolu Dergisi (1925-1927): Yapmış olduğu faaliyetleri, düşüncelerini daha geniş kitlelere ulaştırmak ve kadınları bilinçlendirmek maksadıyla Türk Kadınlar Birliği Başkanı ve kurucusu Nezihe Muhiddin tarafından haftalık olarak yayınlanmaya başladı. (Muhammet Yıldız, **Türkiye'de Kadın Haklarının Siyasi Gelişimi (1923-1950)**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Yöneticisi Yrd. Doç. Dr. Asuman Demircioğlu), Erzurum, 2012, s.38-39.)

1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu ile toplum hayatında kadının etkinliği artırıldı. Türk Kadınına 1930 yılında belediye, 1933 yılında muhtarlık ve 1934 yılında milletvekilliği seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı getirildi. Bu hakların kabulü Türkiye'nin yanı sıra dünyada da büyük yankı uyandırdı. Türkiye, birçok ülke tarafından gıpta edilen bir ülke haline geldi. Türk kadınlarına bu hakların verilmesi, yeni Türkiye adına önemli bir gelişme idi. Nitekim Cumhuriyet Türkiye'sinde kadın hakları konusunda elde edilen gelişmeler, dünyadaki kadın cemiyetlerinin de ilgisini çekti ve olumlu karşılandı. Özellikle Batılı ülkelerde düzenlenen konferanslar vasıtasıyla Türk Kadın Birliği, uluslararası kadın kongrelerine de katıldı.³⁷⁷

Türk Kadın Birliği'nin uluslararası alanda katıldığı kongrelerden biri; "Alliance International des Femmes (Arsiulusal Kadın Birliği) Marsilya Feminizm Kongresi" oldu.³⁷⁸ Türk Kadın Birliği adına kongreye üyelerden Seniha Rauf Hanım ile Lamia Tevfik Hanım katıldı. 18 Mart 1933 tarihinde toplanan bu kongrede yer alan kadın üyeler, kongre görüşmeleri ve ilgili faaliyetleri bir rapor hazırlayarak Türk Kadın Birliği'ne sundu.³⁷⁹ Hazırlanan raporda; Marsilya'da toplanan Arsiulusal Kadınlar Birliği Kongresi'nin 18-22 Mart tarihleri arasında toplandığı ve 24 millet temsil edildiği dile getirildi. Bu milletlerin; Avusturalya, Belçika, İsveç, Danimarka, Fransa, Almanya, İngiltere, İsviçre, İtalya, Lüksemburg, ABD, Türkiye, Mısır, Hindistan, İrlanda, Çekoslovakya, Felemenk, Romanya, Yugoslavya, Avusturya, Filistin, Lehistan, Ukrayna ve Uruguay olduğu ifade edildi. Ayrıca son olarak raporda, gelecek kongrenin İstanbul'da toplanması teklifinin de kongre oturumunda dile getirildiği belirtildi.³⁸⁰ Yeni Türkiye'nin kadın hakları konusunda yaptığı inkılap hareketleri Müslüman ülkeler başta olmak üzere birçok ülkede etkisini gösterdi ve neticesinde gelecek kongrenin İstanbul'da yapılması önerisi böylece kabul edildi.³⁸¹

1- İstanbul 12. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi (18-24 Nisan 1935)

Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi (International Alliance of Women), İstanbul'da toplandı.³⁸² Kongre tarihe "Otuz Yurdun Kadınları" olarak da geçti.

³⁷⁷ L. Kaplan, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, s.146-147.

³⁷⁸ Müge Dişbudak, **Türk Kadınlar Birliği**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kenan Kırkpınar), İzmir, 2008, s.56.

³⁷⁹ **BCA**, 30.10.0.0.229.541.11.

³⁸⁰ **BCA**, 30.10.0.0.229.541.11.

³⁸¹ L. Kaplan, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, s.151.

³⁸² Nazlı Ökten, "1935 İstanbul Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi / Otuz Yurdun Kadınları", **Tarih ve Toplum Dergisi**, XXXVII/219 (Mart 2002), s.183.

Uluslaşma sürecinde Cumhuriyet Türkiye'si, Türk kadınına ve onun sahip olması gereken haklara büyük önem verdi. Türk kadınının siyasal haklara sahip olması, Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi'nin İstanbul'da toplanmasında etkili oldu. Nitekim kongreye katılan delegeler, yeni kurulan Türkiye'de kadının yaşadığı değişime vurgu yaptı.³⁸³

Kongrenin İstanbul'da toplanmasında bir diğer etken, Türk Hükümeti'nin kongreye sağladığı maddi destek oldu. İstanbul'da toplanacak olan kongreye gelecek üyelere 2552 sayılı kanun hükmüne göre harçsız vize verilmesi, Hariciye Vekillığının 4 Kasım 1934 tarihli tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince kabul edilmiştir.³⁸⁴ Ayrıca mali sorunlar yaşayan birliğe İstanbul'da sağlanan konaklama, ulaşım, haberleşme olanaklarının yanı sıra özel basılan posta pulları ile önemli bir maddi katkı sağlandı. Kongre ilk kez Müslüman bir ülkede toplanıyordu. Türk Hükümeti, yeni Türkiye'nin tanıtımına yapacağı katkıyı göz önünde bulundurarak kongreye destek verdi. Kongre, uluslaşma sürecinde Türk kadınının yaşadığı değişimin dünyaya tanıtılması için büyük bir fırsattı. Kongrenin İstanbul'da toplanmasında İstanbul'un konumu da etkiliydi. Uluslararası birlik, doğu kadınlarını da birliğe dâhil etmek istiyordu. Nitekim İstanbul Kongresi'ne Orta Doğu'dan, Asya'dan, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerden temsilciler katıldı. İstanbul'un kültürler arası etkileşimde oynayacağı rol de göz önünde bulunduruldu. İstanbul, Müslüman Doğu ülkeleri ile Batı dünyası arasında bir köprü vazifesi görececek bir konumda idi. Kongrede de ele alınan doğu-batı işbirliğinin kurulması için elverişli bir yere ve birikime sahip bir kent olması İstanbul'un tercih edilmesinde etkili oldu.³⁸⁵

Kongrenin İstanbul'da toplanması Türk kadın hareketi açısından önemli bir kazanımdı. Kongre sayesinde Türk kadını, Türkiye'nin ve Türk kadınının Cumhuriyet devrinde yaşadığı değişimi dünya kadınlarına gösterme imkânına kavuştu. Bu kongre Türkiye'de kadın hakları tarihi ile ilgili milat noktalarından biri olmasının yanı sıra kadın hareketlerinin ilk dalgasının uluslararasılaşma ve kolektif bir kimlik oluşturma çabaları açısından da özel bir önem taşımakta idi.³⁸⁶

³⁸³ Suzan Ünal, "12. Arsiulusal Kadınlar Kongresi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, IX/44, (Haziran 2016), s.538.

³⁸⁴ BCA, 30.18.1.2.49.79.14.

³⁸⁵ S. Ünal, "12. Arsiulusal Kadınlar Kongresi", s.538.

³⁸⁶ N. Ökten, "1935 İstanbul Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi", s.183.

a- Kongre Hazırlıkları

Kongre zamanı geldikçe Türkiye'deki kongre hazırlıkları da hız kazandı. Hazırlıklar için Uluslararası Kadınlar Birliği Başkanı'nın Türkiye'ye gelmesi önemli idi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türkiye'nin tanıtımı açısından kongrede bastırılacak olan pulların çıkmasına destek oldu. Kongrede simge olacak olan bu pullarda dünyaca ünlü kadın yazarlar, edebiyatçılar ve çeşitli alanlarda dünyanın önde gelen kadınları yer almaktaydı.³⁸⁷ Pullarda o tarihe dek Nobel ödülü almış kadınlara yer verilmesinin yanı sıra pulların birinde ise Mustafa Kemal Atatürk yer almaktaydı. Kongreye katılacak delegelerin dinlenecekleri oteller de hazırlandı. Delegeler için çoğunlukla Taksim civarındaki oteller ayrıldı. Birliğin yönetim kurulu ve organizasyonunda yer alan üyeler için Pera Palas'ta bir ofis ayarlandı. Konferans sürecinde otel ile Yıldız Sarayı arasında birkaç otobüs hizmet verecekti. Kongrenin toplanması vesilesiyle Türk kadınlarının yaptıkları elişlerini gösteren bir sergiye de yer verilmesi düşüncesi, yapılan hazırlıklar arasında idi.³⁸⁸

Uluslararası Kadınlar Kongresi için üyeler, kongreden bir hafta öncesinde İstanbul'a geldi. Türkiye Cumhuriyeti konsoloslukları kongrede yer alacak delegelere ücretsiz vize verecek, ayrıca Kongreyi Türkiye'nin tanıtımı için bir fırsat olarak gören Hükümet, her türlü kolaylığı sağlayacaktı.³⁸⁹ Kongre için Türk Kadınlar Birliği de tüm kaynaklarını seferber etti. Kongrede dil bilen kadınlar ve genç kızların görevlendirilmesiyle iletişim sorunu çözüldü. Kongrede nutukların Fransızca, Almanca ve İngilizce olarak söyleneceği de dile getirildi. Uluslararası Kadınlar Birliği Başkanı Madam Corbett Ashby, 11 Nisan'da İstanbul'a ulaştı.³⁹⁰

³⁸⁷ 1. Pulda fizikçi Marie Curie Sklodowska, Bilim dalında iki kez Nobel ödülü almıştır.

2. pulda yazar Sigrid Undset, Nobel Edebiyat Ödülü almıştır.

3.pulda Mustafa Kemal Atatürk adının altında Fransızca olarak "*Türk Kadınlarının Kurtarıcısı*" yazmaktadır.

4.pulda yazar Barones Bertha Von Suttner, Nobel Barış Ödülü almıştır.

5.pulda yazar Selma Lagerlöf, Nobel Edebiyat Ödülü almıştır.

6.pulda Grazia Deledda, Nobel Edebiyat Ödülü almıştır.

7.pulda yazar Jane Addams, Nobel Barış Ödülü almıştır.

8.pulda Seçme-Seçilme Hakkı ve Barış Savunucusu Carrie Chapman Catt bulunmakta ve Fransızca "Uluslararası Birliğin Kurucusu" yazmaktadır. 9., 10., 12., 13. ve 14. Pullarda yeni kadının toplumdaki yerini simgeleyen konular seçilmiştir.

11.pulda kongrenin toplandığı Yıldız Köşkü yer almaktaydı.

15.pulda Uluslararası Birliğin amblemi ve belgesi "*Seçme ve Seçilme Hakkı*" yer almaktaydı. Hatıra pulları İsviçre'de bastırılmıştır. (Gülben Mat, "*XII. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi*", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/xii-uluslararasi-kadinlar-birligi-kongresi/> Erişim Tarihi: 02.02.2023.

³⁸⁸ "*Kadınlar Birliği Kongresi Hazırlıkları İlerliyor*", **Akşam**, 2 Nisan 1935, Sayı No: 5908, s.1.

³⁸⁹ **BCA**, 30.18.1.2.52.14.6.

³⁹⁰ Hikmet Feridun, "*Çocuk Bakımı Meselesi De Konuşulacak*", **Akşam**, 19 Nisan 1935, Sayı No: 5925, s.3.

b- Kongreye Katılanlar

Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi, Birliğin 1935'e kadar topladığı kongreler içinde en geniş katılımlı kongre olma özelliğini taşımaktaydı.³⁹¹ Kongreye Doğu ve Batı ülkelerinden katılım oldu. Almanya, İtalya ve Japonya gibi ülkeler kongreye katılmamıştır.³⁹²

Kongrede yaklaşık 200 milyon nüfusu temsil eden delegeler bulunmaktaydı. Kongreye katılan ülkeler arasında; Hollanda, Amerika, İsviçre, Avustralya, Mısır, Hindistan, Bulgaristan, Çekoslovakya, Yeni Zelanda, Romanya, Fransa, Norveç, Yugoslavya, Portekiz, Jamaika, İran, Polonya, Yunanistan, Estonya, Suriye, Danimarka, Lehistan, Belçika, Finlandiya, İngiltere, İrlanda, İzlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Lüksemburg, Macaristan, Uruguay yer almaktaydı. Estonya kadın kuruluşları gibi bazı ülke temsilcileri kongreye resmi delege olarak değil dost aza olarak katıldı. Seylanlı kadınlar kongreye delege gönderemedi. Sadece Avustralyalı delege aracılığıyla bir mektup gönderebildiler. İran delegesi de İstanbul'da yaşadığından ötürü katılmaktaydı. Kongrede Türkiye'yi on iki asil, on iki yedek olmak üzere yirmi dört delege temsil etti. 1935 seçimlerinde meclise giren Türkiye'nin ilk kadın vekillerinin tamamı kongrede yer almıştır.³⁹³

c- Kongre Programı

Dönemin bazı basın organlarında "Feminizm Kongresi" olarak anılan, Uluslararası Kadınlar Birliği veyahut 1935 Arsiulusal Kadınlar Birliği'nin On İkinci Kongresi, 18-24 Nisan 1935 tarihleri arasında İstanbul'da toplandı.³⁹⁴ Kongrenin ana konuları doğal olarak kadın sorunları idi. Fakat o dönemin şartları içerisinde bir diğer gündem maddesi "dünya barışı" oldu. Büyük kürsünün arkasına iki uzun Türk bayrağının arasına üzerinde "Justice" yani "Adalet" yazan bayrak asıldı. Üç yüz altmış kadar delegenin yer aldığı kongre sabah başladı. Kongrenin yapılacağı salon beş yüz kişilik olduğundan dinleyicilerin çok azı salonda yer bulabildi. Dinleyicilerin çoğu kongreyi hoparlörlerden takip etmek zorunda kaldı.³⁹⁵

³⁹¹ Uluslararası Kadınlar Birliği Kongrelerinin ilki 1902 yılında Washington, 1904 yılında Berlin, 1906 yılında Kopenhag, 1908 yılında Amsterdam, 1909 yılında Londra, 1911 yılında Stokholm, 1913 yılında Peşte, 1920 yılında Cenevre, 1923 yılında Roma, 1926 yılında Paris, 1929 yılında Berlin ve 1932 yılında Marsilya'da bir kongre yapıldı. (Selman Yaşar, **Basındaki Bilgiler Işığında 12. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi (18-26 Nisan 1935)**, Ankara, 2020, s.23-24.)

³⁹² "Kadın Kongresi Dün Komisyonlarını İntihab Etti", **Cumhuriyet**, 14 Nisan 1935, Sayı No: 3918, s.2.

³⁹³ S. Ünal, "12. Arsiulusal Kadınlar Kongresi", s.539.

³⁹⁴ **Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-1940)**, I, s.244, 255.

³⁹⁵ "Otuz Yurdun Kadınları Dün Toplandılar", **Cumhuriyet**, 19 Nisan 1935, Sayı No: 3923, s.6.

Kongrede Uluslararası Birlik Başkanı Margery Corbett Ashby kadınların amacını; cehaletle, savaşıla, hastalıklarla mücadele etmek ve daha zeki, daha sağlam bir ırk yaratmaya muvaffak olmak olarak tanımlamaktaydı. Erkek ve kadın için serbest ve eşit eğitim hakkı, kanun önünde eşitlik, mesleki ve ekonomik hürriyet kadınların diğer isteklerindendi. 1932 senesinde on sekiz milyon kadının silahsızlanma lehindeki beyannameyi imza ettiklerini hatırlatan M. Ashby kadınların güçlerini barışın sağlanmasına yönlendireceğinden de bahsetmiştir.³⁹⁶

Ardından İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ'ın konuşması ile kongre devam etti. Üstündağ, konuşmasında; özellikle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kadınlar ile erkekler arasında hukuk önünde eşitliği sağladığına değindi. Kadınların toplumsal ve siyasal alanlara katılımını teşvik etmenin aynı zamanda barışa da katkıda bulunacağına dikkat çeken Üstündağ, kadın hakları konusunda bütün etkinlikleri canı gönülden destekleyen Cumhuriyet Hükümeti'nin bu alanda çalışanları ağırlamaktan gurur duyduklarını ifade ederek konuşmasını tamamladı. Üstündağ'dan sonra kürsüye gelen Türk Kadınlar Birliği Başkanı Latife Bekir Hanım (Çeyrekbaşı), Fransızca yaptığı konuşmasında; Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk kadınına erkeğinin yanında hak ettiği yeri almaya davet ederek sadece ülkesini değil Türk kadınına da kurtardığını ifade etmekteydi. Latife Bekir Hanım, 12. Kongrenin İstanbul'da toplanmasını önermelerinin gerekçesini ise "Türk kadınına haklarını veren, Türk kadınına bir nesil içinde harem kâfelerinden parlamentonun kürsüsüne getiren Atatürk'e Türk kadınına minnet borcunu ödemek" olarak açıklamaktaydı.³⁹⁷

Aynı gün Necile Tevfik Hanım, Türk Kadınlar Birliği'nin kendi komisyonu olan Kadının Medeni Durumu Komisyonu için hazırladığı teknik ve ayrıntılı raporu sundu. Bu raporda; eski ve yeni medeni kanun karşılaştırıldı.³⁹⁸ Daha sonra Dünya Kadınlar Birliği'nin fahri başkanı ve kurucusu Bayan Carrie Chapman Catt tarafından gönderilen mektup okundu. İstanbul Üniversitesi konferans salonunda Barış ve Milletler Cemiyeti Komisyonu tarafından düzenlenen toplantıya kongre üyeleri dışında üniversite çevresinden geniş bir katılım sağlandı. Konferansta konuşmacıların temel kaygısı dünya barışı idi. ABD delegesi ve Birliğin Barış Komisyonu Başkanı Josephine Schain kadınların ve kadın hareketinin barışa yardımcı olması gerektiğini savunmaktaydı. Uluslararası Kadın Kongresi'ne kadın milletvekilleri de katıldı. Kongreye katılan ilk Türk

³⁹⁶ "Kadınlar Kongresinde İkinci Gün", **Cumhuriyet**, 20 Nisan 1935, Sayı No: 3924, s.1,3.

³⁹⁷ **Aynı Tarihi** (1-30 Nisan 1935), s.35.

³⁹⁸ S. Yaşar, **Basındaki Bilgiler Işığında**, s.80.

kadın milletvekilleri arasında Türk Kadın Birliği üyesi Mihri Pektaş da vardı. Ayrıca kongreye dünyanın ilk kadın milletvekillerinden olan Lady Astor da katıldı.³⁹⁹

Kadınların toplumsal durumunu inceleyen komisyona Fransız delege Maria Verone başkanlık etti. Komisyon raporunun okunmasından sonra Doğulu ve Batılı kadınların aynı prensipler etrafında eşitlikçi bir şekilde birleşmelerine dair bir karar kabul edildi. Kongrenin son gününde vapurda boğaz gezisi yapıldı. Gezinin ardından Tepebaşı Belediye Tiyatrosu'nda öğleden sonra bir oturum düzenlendi. Latife Bekir Hanım başkanlığında düzenlenen toplantıda “Vatandaş Olarak Kadınların Hak ve Sorumlulukları” başlıklı konu görüşüldü ve daha sonra birtakım kararlar alınarak toplantı sonlandırıldı.⁴⁰⁰

d- Kongre Kararları

Uluslararası Kadınlar Birliği, yirmi kararı gündemine alarak 12. Kongresini tamamladı ve delegeler ülkelerine döndü. Kongre sonunda alınan kararları içeren raporda, beş ana ilkenin hiçbir siyasal veya iktisadi değişiklikle değiştirilemeyeceği belirtildi. Bu ilkeler;

- “Kadınların siyasi hakları
- Eşit işe eşit ücret hakkı
- Ahlakta birliğin ve eşitliğin sağlanması
- Evli kadınlar ile evli erkeklerin hak eşitliğine sahip olması
- Dünya barışının sağlanması için kadınlar ile erkeklerin siyasi hayatta eşit yer almaları” şeklinde ifade edildi. Birliğin önemseydiği konulardan biri de Doğu ile Batı kadınlarının işbirliği idi. Kongre kararlarına göre kadın haklarının ilerlemesi için tüm dünya kadınlarının birlikte çalışması gerekmektedir. Bu sayede dünya barışına katkı sağlanacaktı.⁴⁰¹

e- Basına Yansımaları

Basında “Feminizm Kongresi” olarak da geçen Uluslararası 12. Kadınlar Birliği Kongresi ile ilgili dönemin gazeteleri tarafından kamuoyu bilgilendirilmekteydi.

“Kurun” gazetesi “*Dünya Kadınlar Birliği Kongresi Açılıyor*” başlığıyla kongre detaylarını aktarmaktaydı. Gazete, kongre açılışından bahsetmekte ve birliğin fahrî ve müessisi Bayan Carrie Chapman Catt’ın nutkuna yer vermektedir. Gazete, Arsıulusal

³⁹⁹ S. Yaşar, *Basındaki Bilgiler Işığında*, s.84-85.

⁴⁰⁰ S. Yaşar, *Basındaki Bilgiler Işığında*, s.87,91.

⁴⁰¹ S. Yaşar, *Basındaki Bilgiler Işığında*, s.105-106.

Kadınlar Birliği Kongresi'nin on ikinci toplantısı olduğunu vurgularken, dünya kadınlarının bu kongrede, hangi idare şekli altında olursa olsun, kadının erkekle eşit siyasî hak sahibi olması üzerinde konuşulup kararlar alınacağına dikkat çekmekteydi. Ayrıca kadının ekonomik hakları üzerinde konuşularak, evli kadınların da çalışması, kadınların ticaretle erkekle beraber hareket edebilmesi, aynı işi yaptığı halde aynı parayı alabilmesi ve aynı terfi haklarına sahip olması gerektiği konusu hakkında görüşüleceği, fuhuşun ve kadın ticaretinin ilgası yolunda teşebbüslerde bulunmak üzere kararların alınacağı ifade edilmekteydi. Kongrede ayrıca kadının kanun bakımından da erkekler ile aynı yetki mevkiinde olması konuşulacaktı. Kadınların siyasal hayatta erkekler gibi rey almasının sulhu temine yardımcı dokunacağını düşündükleri için, uluslararası münasebetleri dostça bir hale koymaya çalışacakları ve bunun üzerinde de görüşecekleri ifade edildi.⁴⁰²

“Anadolu” gazetesi kongre hakkındaki paylaşımını “Kadınlar Kongresi İstanbul'da Toplanıyor” başlığı altında aktarmıştır. Gazete, Avrupa gazetelerinin Türk kadınının harem hayatından, kafesten, peçeden ve çarşaftan kurtularak bugünkü yüksek yerini almasından takdirle bahsettiklerine değinmekteydi.⁴⁰³

“Cumhuriyet” gazetesi yazarlarından G. Lhermitte, “Feminizm Kongresi” başlıklı yazısında Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin kongreye verdiği desteği ifade etmekte, gerek bastırılan pullar, gerekse ulaşım, konaklama vs. her türlü imkânı sağlamalarıyla önemli bir adım attıklarına değinmekteydi. Ayrıca Türk kadınlarına verilen hakların bu kongrede ön plana çıkmasını en dikkat çeken gelişme olarak göstermiştir.⁴⁰⁴

İffet Oruz, “Arsulusal Kadınlar Kongresi” başlıklı yazısıyla “Ulus” gazetesinde kongrenin toplanmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Ayrıca kongre adına bastırılan posta pullarından da bahsetmiş ve kadınlığın en büyük şahsiyetlerini toplayan bu pul koleksiyonunun dünyada ilk defa olarak yapıldığına dikkat çekmiştir.⁴⁰⁵

“Son Posta” gazetesi yazarlarından Server Bedi, “Kadınlar Kongresi Vesilesiyle” başlıklı yazısında yapılan kongre programına çok da hayran olmadığını belirtmiştir. Bunun nedenini sokak ve ev işlerini telife uğraşmaları olarak ifade etmiştir. Ev ve iş kadınları arasında yeni bir iş bölümünün ortaya çıkacağı, fabrika ve ailenin birbirinden ayrılacağı ve kadınların her iki işi birden yüklenmesine imkân olmayacağını söylemiştir.

⁴⁰² “Dünya Kadınlar Birliği Kongresi Açılıyor”, **Kurun**, 18 Nisan 1935, Sayı No: 6203-143, s.6.

⁴⁰³ “Kadınlar Kongresi İstanbul'da Toplanıyor”, **Anadolu**, 18 Nisan 1935, Sayı No: 6189, s.2.

⁴⁰⁴ G. Lhermitte, “Feminizm Kongresi”, **Cumhuriyet**, 18 Nisan 1935, Sayı No: 3922, s.5.

⁴⁰⁵ İffet Oruz, “Arsulusal Kadınlar Kongresi”, **Ulus**, 18 Nisan 1935, Sayı No: 4928, s.3.

Kadınların hem fabrikada hem de evde çalışacak olursa ortaya kötü mal ve terbiyesiz çocuk şeklinde iki kötü şeyin doğacağını aktarmıştır.⁴⁰⁶

“Cumhuriyet” gazetesi “Otuz Yurdun Kadınları Dün Toplandılar” başlığında Türk kadın milletvekillerinin birer birer isimlerinin okunarak kongreye takdim edildiği ve “Türk Kadınının Zaferi” başlıklı alt haberinde de kadın milletvekillerinin birlikte yer aldığı bir fotoğrafa yer vermektedir.⁴⁰⁷

Ahmet Şükrü Esmer de “Kadınlar Kongresi” başlıklı yazısıyla “Milliyet” gazetesinde görüşlerini belirtmiştir. Kadınların siyasal, ekonomik ve sosyal durumlarındaki büyük değişimin Türk devriminin en değerli safhası olarak nitelendirmiştir.⁴⁰⁸

“Akşam” gazetesi yazarlarından Hikmet Feridun, “Corbett Ashby” başlıklı köşe yazısında On İkinci Kadınlar Kongresi’ni Cobet Ashby’nin zaferi olarak nitelendirmiştir. Gerek çalışma gücü, gerek hitabeti ve kongreyi idare etme başarısı onun “ideal insan tipi” olarak tanınmasını sağladığını ifade etmiştir.⁴⁰⁹

Kongre hakkında değerlendirmede bulunan bir diğer isim “Kurun” gazetesi yazarlarından Asım Us oldu. Asım Us, “Yıldız Kongresi” olarak başlıklandığı yazısında Türkiye’de yapılan bu kongrenin Türk tarihinde bir ilk olduğunu ve bu toplantının onur verici olmasının Atatürk’ün ve onun inkılaplarının sayesinde gerçekleştiğini ifade etmiştir.⁴¹⁰

Hikmet Feridun “Akşam” gazetesinde “Kongre Biterken” başlıklı bir yazı paylaşmıştır. Bu yazısında kongrenin Türk kadınlarına kattığı katkıları dile getirmiştir. Türk kadınlarına verilen hakların ne derece önemli olduğuna dikkat çekmiştir.⁴¹¹

F- SAĞLIK KONGRELERİ

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), sağlığın tanımında öncelikle hastalığın giderilmesinin ötesinde “iyi olma halini” ön plana çıkarmaktadır. Hastalığın olmaması “sağlık” veya “iyilik halinin bir parçası ve bireyin aktif bir şekilde elde ettiği bir durum” şeklinde belirtilmektedir. Bir başka tanımda ise sağlık, “bir toplumda yaşayan insanların

⁴⁰⁶ Server Bedi, “Kadınlar Kongresi Vesilesiyle”, **Son Posta**, 19 Nisan 1935, Sayı No: 1690, s.3.

⁴⁰⁷ “Türk Kadınının Zaferi”, **Cumhuriyet**, 19 Nisan 1935, Sayı No: 3923, s.5,6.

⁴⁰⁸ Ahmet Şükrü Esmer, “Kadınlar Kongresi”, **Milliyet**, 20 Nisan 1935, Sayı No: 3301, s.1.

⁴⁰⁹ Hikmet Feridun, “Corbett Ashby”, **Akşam**, 22 Nisan 1935, Sayı No: 5928, s.3.

⁴¹⁰ Asım Us, “Yıldız Kongresi”, **Kurun**, 24 Nisan 1935, Sayı No: 6209-149, s.1,4.

⁴¹¹ Hikmet Feridun, “Kongre Biterken”, **Akşam**, 25 Nisan 1935, Sayı No: 5931, s.3.

bütününü yakından ilgilendiren, hayatî öneme sahip ve çok yönlü bir politika alanı ve en temel insan haklarından biri” olarak da tanımlanmaktadır.⁴¹²

Cumhuriyetin ilk yıllarında diğer alanlarda olduğu gibi sağlık alanında da evrensel bir politika geliştirilmeye çalışılmıştır. Türkiye’de sağlık hizmetlerini modernleştirme çabaları, özellikle tüm dünyada önem verilen koruyucu sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, sağlık eğitimi ve toplumun bilinçlendirilmesi gibi yaklaşımlar yönünde olmuştur. Çağdaş Türkiye sağlık sisteminin ve politikalarının kökenleri Tanzimat dönemine kadar uzansa da kurumsallaşma ve örgütlenmenin somut adımları 2 Mayıs 1920 tarihinde 3 Sayılı kanun ile Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiyye Vekâleti’nin (Sağlık Bakanlığı) kurulmasıyla gerçekleşmiştir.⁴¹³ İlk Sağlık Bakanı Dr. Adnan Adıvar idi. İlk kurulan bakanlıklardan birinin Sağlık Bakanlığı olması, Meclis hükümetinin sağlık hizmetlerine verdiği önemi ortaya koymaktaydı.⁴¹⁴

Toplumun sağlığı, kişinin sağlığı kadar önemlidir. Bu sağlığı korumak ve yükseltmek devletin baş görevidir. Toplum sağlığı devletin en büyük sermayesi olmuştur. Koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetleri insanlıkla birlikte var olmuş ve zamanla gelişmiştir. Sağlıklı ve kalabalık nüfuslu bir ülkeye sahip olmak, yeni kurulan Türk Devleti’nin en büyük hedefi oldu.⁴¹⁵

Cumhuriyet yönetimi, kuruluşunun ilk yıllarından itibaren frengi, verem, trahom, sıtma, kızamık, kızılçık, dizanteri, çiçek gibi birçok bulaşıcı hastalıklar ile mücadele etmiş ve bu hastalıkları tedavi etmek, önlemek için politikalar geliştirmeye çalışmıştır.⁴¹⁶ Bu bağlamda Cumhuriyet döneminde sağlık politikalarına bakıldığında hükümet destekli Milli Türk Tıp Kongrelerinin düzenlendiği görülmektedir. Milli Tıp Kongrelerinin ilk üçü, hastalıklarla mücadelede önem arz etmiştir. Atatürk dönemini kapsayan 1923-1938 arası dönemde gerçekleşen bu ilk kongrelerde amaç; Anadolu’nun en ücra köşelerine kadar sağlık hizmetlerinin etkili bir biçimde ulaşması için sağlık teşkilatının nasıl oluşturulması gerektiği, salgınlarla mücadele, ilaç tedariki, personel ihtiyacının karşılanması gibi konular başta olmak üzere nelerin yapılması gerektiği konuları

⁴¹² Dilaver Tengilimoğlu, **Sağlık Politikası**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2018, s.2.

⁴¹³ Vekâlet, 1930 yılında “*Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı*” adını almıştır. (Ayten Altıntaş, “*Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı)*”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sihhiye-ve-muavenet-i-ictimaiye-vekaleti-saglik-ve-sosyal-yardim-bakanligi/> Erişim Tarihi: 02.02.2023.

⁴¹⁴ D. Tengilimoğlu, **Sağlık Politikası**, s.190.

⁴¹⁵ Metin Kopar, **Türkiye’de Sağlık Sistemi ve Salgın Hastalıklarla Mücadele (1920-1938)**, İksad Yayınevi, Adıyaman, 2021, s. 277.

⁴¹⁶ Gül Karacaer Çakır, “*Cumhuriyet Dönemi Toplum Sağlığı Politikalarında Bulaşıcı Hastalıklar 1920-1940*”, **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 53, (Ağustos 2021), s. 206.

belirlenmiştir. Toplantılardan çıkan kararlar doğrultusunda da uygulanacak politikalar da ortaya çıkmıştır.

I- Milli Türk Tıp Kongreleri

1- Birinci Millî Türk Tıp Kongresi (1-3 Eylül 1925)

Dr. Süleyman Numan Bey'in gayretleriyle düzenlenen Birinci Milli Türk Tıp Kongresi, Ankara'da gerçekleşmiştir.⁴¹⁷ Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın teşrifi ve Başvekil İsmet Paşa'nın açılış konuşmasıyla başlayan Birinci Milli Türk Tıp Kongresi (BMTTK), TBMM binasında yapıldı. Bu durum, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kongreye ne derece önem verdiğini göstermekteydi.⁴¹⁸

İsmet Paşa, kongre açılış konuşmasında; "Eğer bir memlekette âlimler, yetki sahibi bilim adamları, bilgilerini toplumun tüm sınıflarına aktarır, tesirli ve faydalı olursa o memleket gelişir. Bunu yapacak bilim adamlarımız da yetişmiş bulunuyorlar. Hiçbir menfaat beklemeden aziz doktorlarımızın bu işten başarı ile çıkacaklarından eminiz. Özellikle Tıp Kongresi'nin toplum hayatı üzerinde etkili olacağına inanıyoruz. Sağlıklı kişi memleketin savunmasının olduğu kadar ekonomik, toplumsal hayatın ve her şeyin esasıdır. İlk günden itibaren olduğu gibi bundan sonra da genel sağlık mücadelesinde vatandaşların genel sağlık durumlarını layık oldukları en yüksek dereceye çıkarmak için gerekli tüm araçları sağlama kararındayız", sözleri ile kongrenin toplumun sağlık sorunları açısından önemini izah etmekteydi.⁴¹⁹

Birinci Milli Türk Tıp Kongresi, ülkenin dört bir yanından gelen hekimlerin katılımı ile gerçekleşti. Çoğunluğu Ankara ve İstanbul olmak üzere kongreye toplamda beş yüz doksan iki doktor katılım sağladı. Katılımcılar arasında iki kadın doktor da bulunmaktaydı. Bu isimler; Ankara'dan Dr. Namiye Hanım ile İstanbul'dan Dr. Hayrunnisa Hanım idi. Kongre İdare Heyeti'nde bulunan isimler arasında Dr. Süleyman Numan Bey (Merhum), Ziya Nuri (Birgi), Dr. Tevfik Abdulkadir Lütfi (Noyan) ve Dr. Niyazi İsmet (Gözcü) Beyler yer almaktaydı.⁴²⁰

Kongrenin yapıldığı dönemde tartışılan en önemli konulardan biri sıtma oldu. Cumhuriyet yönetimi toplum sağlığını tehdit eden ve bir bulaşıcı hastalık olan sıtma

⁴¹⁷ **Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-1940)**, I, s.73.

⁴¹⁸ Rıdvan Ege, **Atatürk ve Cumhuriyet Döneminde Sağlık Hizmetleri**, "Cumhuriyetin 70. Yıldönümü, Atatürk ve Ankara Üniversitesi" Konulu Panel (6 Aralık 1993), 1994, s.1.

⁴¹⁹ Ayhan Vergili, **Milli Türk Tıp Kongrelerinin Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikalarındaki Tesiri, Sağlık Sosyolojisine Giriş**, (Edit: Ertan Eğribel -Yüksel Yıldırım), İstanbul, 2019, s.150.

⁴²⁰ Ayten Arıkan, **Milli Türk Tıp Kongreleri (1923-1968) ve Türkiye Sağlık Politikalarına Etkileri**, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Rengin Dramur), s.10.

hastalığı ile mücadeleye 1924 yılında başlamıştı. Çünkü tüm yurdun üzerinde büyük bir felaket olarak etkisini göstermekteydi. Bunun için ilk olarak ülkede sıtmalılı olan bölgelerin tespit edilmesine, daha sonra hastalığın en yaygın olduğu mahallerden işe başlanarak hastalığın yok edilmesi için mücadelelere çalışılmıştır.⁴²¹ Kongrede konuşulan bir diğer konu ise nüfus artışı için alınması gereken tedbirler üzerine idi. Özellikle okul çağındaki çocuk ölümleri konusu üzerinde durulmuş, ayrıca nüfus sayımı yapılmasının gerekliliğine de dikkat çekilmiştir. Nitekim ikinci kongreden iki hafta sonra Ekim 1927’de nüfus sayımı yapılmasının kararlaştırılması, kongre kararlarına önem verildiğinin bir göstergesiydi.⁴²²

2- İkinci Milli Türk Tıp Kongresi (11-13 Eylül 1927)

Açılış konuşmasını Başvekil İsmet Paşa’nın yaptığı İkinci Milli Türk Tıp Kongresi 11-13 Eylül 1927 tarihleri arasında Ankara’da yapıldı. Başvekilin “İkinci Milli Türk Tıp Kongresi Cumhuriyet’in refah ve yükselme devrelerinde başlıca bir ışık olacaktır” sözleri, hükümetin sağlık politikalarının belirlenmesindeki etkisine vurgu yapmaktaydı.⁴²³

Yeni Türkiye’nin kuruluş sürecinde başlattığı sağlık savaşında mücadele ettiği bir diğer hastalık trahom idi. “Trahom etkeni itibariyle bulaşıcı bir hastalıktır. Trahomda üst göz kapağında hastalık ilerledikçe arızalar şiddetlenir, yaralar cerahatlenerek delinir ve gözün akıp kör olmasına sebep olur. Trahom gözden göze eller, havlu, mendil, eşya ve karasineklerle mekanik olarak taşınır. Özellikle hijyen şartları iyi olmayan bölgelerde fazla görülür.”⁴²⁴ Bu kongrede o yıllarda salgın olan trahom ve verem konuları işlendi. Bunların yanı sıra serbest bildirimlerin de sunulmasına ve tartışılmasına da olanak sağlandı.⁴²⁵ Kongrenin ilk günü trahomla ilgili bildiri ve raporlara ayrıldı. Dr. Refik Hüsnü Bey tarafından “Trahom Coğrafyası” hakkında hazırlanan rapor okundu. Bu raporda, trahomun Türkiye’ye hangi yolla girdiği ve yaygın olduğu bölgelere ilişkin bilgi verildi. Ayrıca trahom tedavisi hususunda bildirimler sunuldu. Veremle ilgili bildirimler de kongrenin ikinci gününde sunuldu ve Dr. Akil Muhtar, “Verem Tedavisi” konusunda,

⁴²¹ G. K. Çakır, “Cumhuriyet Dönemi Toplum Sağlığı”, s.216.

⁴²² Ayhan Vergili, **Türkiye’de Modern Tıbbın Kurumsallaşması ve Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı (Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ertan Eğribel), İstanbul, 2011, s.146.

⁴²³ A. Vergili, **Türkiye’de Modern Tıbbın Kurumsallaşması**, s.149.

⁴²⁴ G. K. Çakır, “Cumhuriyet Dönemi Toplum Sağlığı”, s.213.

⁴²⁵ Hilal Özkaya, “Cumhuriyet Döneminde Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele”, **Türk Aile Hekimliği Dergisi**, (2016); 20 (2), s. 78.

Tevfik Sağlam Paşa da verem tedavisinde kullanılan yabancı ilaçlara ilişkin bilgi vermektedir.⁴²⁶

3- Üçüncü Milli Türk Tıp Kongresi (17-19 Eylül 1929)

Üçüncü Milli Türk Tıp Kongresi de yine Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın himayesinde Başbakan İsmet Paşa'nın fahri başkanlığında ve Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili Dr. Refik Bey'in başkanlığında, Türkiye Büyük Millet Meclisi binasında düzenlendi.⁴²⁷

Üçüncü Milli Türk Tıp Kongresi'ne üç yüz kırk dört erkek, on bir kadın hekim, on yedi eczacı, dört kimyager, altı refakatçi ve başka mesleklerden altı kişi olmak üzere toplamda 388 kişi katıldı. Fahri üyelerin Cumhuriyet'in en üst kademesindeki Hükümet üyelerinden oluşması, kongreye olan ilginin ne derece önemli olduğunu göstermekteydi.⁴²⁸

Mustafa Kemal Paşa tarafından 26 Haziran 1929'da onaylanan kararnamede eylül ayında Ankara'da toplanan Üçüncü Milli Türk Tıp Kongresi, memleketin sıhhi ve ilmi hayatında yapacağı etkinin önemi sebebiyle devlet tarafından desteklenmiştir. Çünkü hükümet tarafından bu kongreye katılmak üzere seyahat edecek azaların kongreye geliş ve gidişleri için Devlet Demiryolları tarafından %50 nispetinde fiyat indirimi yapılması, Nafia Vekâletinin 23 Haziran 1929 tarihli ve 47 numaralı tezkeresiyle vuku bulan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nin 26 Haziran 1929 tarihli toplantısında kabul edilmiştir.⁴²⁹

Birçok büyük savaşın, felaketin ve yokluğun sonuçlarını yaşayan yeni Türkiye'nin baş etmek durumunda kaldığı bir diğer hastalık frengi olmuştur.⁴³⁰ Bu yüzden Üçüncü Milli Türk Tıp Kongresi'nin programında üç günlük programın bir günü frengiye ayrıldı. Frengi ve tedavisi, frenginin sinir sisteminde yaptığı değişiklikler başta olmak üzere hastalık tüm yönleriyle tartışıldı. Ayrıca kanserin ameliyat ve ışınlı tedavisi ile kızıl hastalığı üzerine raporlar ve tebliğler sunuldu. Tevfik Sağlam Paşa, çok ileri bir yaklaşımla kanserle mücadele fikrini savunmuş ve halkın bu konuda bilinçlendirilmesinin

⁴²⁶ A. Arıkan, **Milli Türk Tıp Kongreleri (1923-1968)**, s.22-23.

⁴²⁷ A. Arıkan, **Milli Türk Tıp Kongreleri (1923-1968)**, s.27.

⁴²⁸ Üçüncü Milli Türk Tıp Kongresi'nin diğer fahri başkanları; TBMM Reisi Kâzım Paşa, Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa (Çakmak), Milli Savunma Bakanı Mustafa Abdülhalik Bey (Renda), Millî Eğitim Bakanı Cemal Hüsnü Bey (Taray), Bayındırlık Bakanı Recep Bey (Peker), Darülfünun Emni (Rektör) Müderris Neşet Ömer Bey, Askerî Sıhhiye Başkanı Nail Paşa'dır. A. Vergili, **Türkiye'de Modern Tıbbın Kurumsallaşması**, s.150.

⁴²⁹ **BCA**, 030.18.01.02.4.37.9.

⁴³⁰ H. Özkaya, "*Cumhuriyet Döneminde Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele*", s.80.

önemi üzerinde durmuştur. Yine diğer kongrelerde olduğu gibi serbest bildirilere de yer verilmiştir.⁴³¹

a- Basına Yansımaları

Üçüncü Milli Türk Tıp Kongresi, basında önemli bir yer bulmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan hastalıklar ve tedavileri ile ilgili bildiriler kongre gündeminde değerlendirildi.

“*Hâkimiyet-i Milliye*” gazetesi kongre hakkında değerlendirmelere yer verirken,⁴³² “*Akşam*” gazetesi “*Tıp Kongresi Açılıyor*” başlıklı haberiyle kongrenin o günkü konu başlıklarını aktarmaktaydı ve kongre açıldıktan sonra “*tıp müstahzaratı*” (ilaçları) sergisinin gezileceği de belirtilmekteydi.⁴³³

“*Hâkimiyet-i Milliye*” gazetesi İsmet Paşa’nın kongre önemini anlatan konuşmasına yer vermektedir. İsmet Paşa yaptığı konuşmasında; “*Doktorlarımızın muvaffakiyeti ilmin, fennin zaferi ve ondan istifadeyi temin Cumhuriyetin başlıca emeli ve hedefidir*”, demektedir.⁴³⁴ “*Vakit*” gazetesi de Üçüncü Milli Türk Tıp Kongresi’nin önemini “*Tıp Kongresi*” başlığıyla bildirmektedir.⁴³⁵

“*Hâkimiyet-i Milliye*” gazetesi, “*Üçüncü Tıp Kongresi’ne Dün Nihayet Verildi*” başlığı altında gelecek kongrenin yine Ankara’da toplanacağını belirtmiş ve bir sonraki kongre gündeminin de “*şehirlerdeki ve köylerdeki çocuklarda gıda meselesi*” ile “*raşitizm*” konularından oluştuğunu bildirmiştir.⁴³⁶

4- Dördüncü Milli Türk Tıp Kongresi (22-24 Eylül 1931)

Dördüncü Milli Türk Tıp Kongresi, Mustafa Kemal Paşa’nın himayesinde Ankara Halkevi salonunda yapıldı. Sıhhiye Vekili Dr. Refik Bey’in kongrenin yapılacağı tarihlerde iş seyahati olmasına rağmen, seyahatini erteleyerek kongrede başkanlık yapması, kongreye verilen önemi göstermekteydi.⁴³⁷

⁴³¹ A. Arıkan, **Milli Türk Tıp Kongreleri (1923-1968)**, s.29-31.

⁴³² “*Tıp Kongresi Bugün İsmet Pş. Hz. Tarafından Kuşat Edilecek*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 17 Eylül 1929, Sayı No: 2940, s.1.

⁴³³ “*Tıp Kongresi Açılıyor*”, **Akşam**, 18 Eylül 1929, Sayı No: 3927, s.1.

⁴³⁴ “*Üçüncü Tıp Kongresi Dün İsmet Pş. Hz. Tarafından Kuşat Edildi*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 18 Eylül 1929, Sayı No: 2941, s.1.

⁴³⁵ “*Tıp Kongresi*”, **Vakit**, 19 Eylül 1929, Sayı No: 4200, s.1.

⁴³⁶ “*Üçüncü Tıp Kongresi’ne Dün Nihayet Verildi*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 20 Eylül 1929, Sayı No: 2943, s.2.

⁴³⁷ A. Arıkan, **Milli Türk Tıp Kongreleri (1923-1968)**, s.35.

Kongrede; şehirlerde ve köylerdeki çocuklarda gıda meselesi, insanların beslenme alışkanlıkları, raşitizm ve radyoloji, akciğer veremi, Türkiye’de sıtma ile mücadele, Türkiye’de intiharlar, tetanos ve difteri gibi konularda tebliğler sunuldu.⁴³⁸

a- Basına Yansımaları

Dördüncü Milli Türk Tıp Kongresi hakkında da dönemin basını bilgilendirmede bulundu. Bunlardan biri olan “Akşam” gazetesi, “Tıp Kongresi” başlığını atarak kongre hakkında kısa bir değerlendirmede bulunmaktaydı. Kongrenin açılışından bahseden gazete, kongreye katılan doktorların şerefine bir çay ziyafeti verileceğini de bildirmekteydi.⁴³⁹ Akşam gazetesinden başka kongre detaylarını nakleden bir diğer gazete “Hâkimiyet-i Milliye” oldu. “4. Millî Tıp Kongresini İsmet Paşa Bugün Halkevinde Açtı” başlıklı haberiyle kongre haberini kamuoyu ile paylaşmaktaydı. Gazete, Başvekil İsmet Paşa’nın konuşmasına da yer vermiş ve bu açılış konuşmasında tıp kongrelerine verilen önemi şu sözleriyle dile getirmekteydi: “Dünyada her harikayı, vasıtalar değil, insanlar yapar. İnsanlar ancak neşe ile kuvvet ile çalışabilirler. Bunların temini için ise en büyük vasıta sıhhat vasıtasıdır ve sizin vasıtanızdır..” İsmet Paşa ayrıca doktorları; memleketin ilerlemek, gelişmek ve kuvvetli bir devlet olmak için milletin çok zamandan beri açtığı mücadelenin başında gelen rehberler olarak tanımlamaktaydı. Memleketin her köşesinden toplanıp gelen hekimlerin tecrübelerini, müşahedelerini ve temaslarını teati etmeleri, memleketin gelişimi için esaslı bir vasıta olarak da görmekteydi.⁴⁴⁰

5- Beşinci Milli Türk Tıp Kongresi (20-22 Ekim 1933)

Beşinci Milli Türk Tıp Kongresi, Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın himayesinde, Başvekil İsmet Paşa’nın onursal başkanlığı ve Sıhhiye Vekili Dr. Refik Bey’in başkanlığında düzenlendi. Kongrenin fahri başkanlığını TBMM Reisi Kâzım (Özalp) Paşa’nın yanı sıra Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi (Çakmak) Paşa ve çok sayıda kabine üyesi, İstanbul Üniversitesi Rektörü, Tıp Fakültesi Dekanı, Askerî Sıhhiye Başkanı ve CHP Genel Sekreteri Recep (Peker) Bey yapmaktaydı. Kongreye beş yüz on bir doktor katılım sağladı. Ağırlıklı İstanbul ve Ankara’dan hekimlerin yanı sıra üç eczacı ve bir bakteriyolog da kongrede bulundu. Kongre, Cumhuriyet’in onuncu yılına denk

⁴³⁸ A. Vergili, **Türkiye’de Modern Tıbbın Kurumsallaşması**, s.153.

⁴³⁹ “Tıp Kongresi”, **Akşam**, 22 Eylül 1931, Sayı No: 4652, s.1.

⁴⁴⁰ “4. Millî Tıp Kongresini İsmet Paşa Bugün Halkevinde Açtı”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 22 Eylül 1931, Sayı No: 3660, s.5.

geldiğinden coşkulu bir biçimde geçti. Kongre boyunca yerli ve yabancı ilaçlar ve tıbbi aletlerin tanıtımı için bir sergi açıldı ve bu sergide yerli üretim olan ilaçlara dikkat çekildi.⁴⁴¹

Beşinci Milli Türk Tıp Kongresi'nde; maden suları, bağırsak parazitleri gibi önemli ve halk sağlığını yakından ilgilendiren konular ele alındı. Maden sularının yalnızca tedavi edici özellikleri değil, aynı zamanda koruyucu rolü üzerinde duruldu. Türkiye'de bol bulunan fizyolojik gıdanın şimdiye kadar ele alınmadığı belirtilerek, bu boşluğun doldurulması hususlarına dikkat çekildi. Ayrıca sunulan tebliğler arasında; içmeler ve maden suları, frengi mücadelesi, Türkiye'de bağırsak parazitleri ve onlara karşı savaş, verem, malta humması, trahom, zehirli gazlar, göz hastalıkları gibi konular yer almaktaydı.⁴⁴²

Beşinci Milli Türk Tıp Kongresi birtakım kararlar alarak toplantısını bitirdi. Buna göre; iki sene sonra toplanacak olan Altıncı Milli Türk Tıp Kongresi'nin de Ankara'da yapılması kararlaştırıldı. Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekili Doktor Müderris Refik Bey bu kongre reisliğine seçildi. Gelecek tıp kongresinde görüşülecek konular olarak romatizma hastalıkları, alkol, kokain, eroin ve benzeri alışkanlıklardan mütevellit zehirlenmelere karşı tebliğler hazırlanması şeklinde kabul edildi.⁴⁴³

a- Basına Yansımaları

Beşinci Milli Türk Tıp Kongresi'ne basında ilgi büyüktü. “Akşam” gazetesi “Tıp Kongresi” başlığı altında kongre detaylarını aktarmaktaydı. Haberde, Beşinci Milli Türk Tıp Kongresi'nin üç gün devam edeceği ve çeşitli sağlık konuları hakkında çok sayıda tebliğin olduğu bildirilmişti. Pazar günü Sıhhiye Vekâleti tarafından kongre şerefine şehir lokantasında bir çay ziyafeti verileceği ve kongre münasebetiyle Meclisin yeni ilâve edilen kısmında bir serginin açılacağı haberin detaylarında yer almaktaydı.⁴⁴⁴

Kongreyi değerlendiren dönemin bir diğer gazetesi “Hâkimiyet-i Milliye” oldu. “Beşinci Tıp Kongresi” başlığı altında Akşam gazetesinde yer alan açılış detaylarına aynen yer verilmekteydi. “Akşam” gazetesi “Tıp Kongresi” başlığıyla kongreye değinirken,⁴⁴⁵ “Hâkimiyet-i Milliye” gazetesi “Beşinci Millî Türk Tıp Kongresi Dün Açıldı” başlığı altında kongrenin önemine değindi. Gazete, Büyük Millet Meclisi

⁴⁴¹ A. Arıkan, **Milli Türk Tıp Kongreleri (1923-1968)**, s.41.

⁴⁴² A. Vergili, **Türkiye'de Modern Tıbbın Kurumsallaşması**, s.154.

⁴⁴³ “Tıp Kongresi”, **Akşam**, 24 Ekim 1933, Sayı No: 5403, s.2.

⁴⁴⁴ “Tıp Kongresi”, **Akşam**, 20 Ekim 1933, Sayı No: 5399, s.2.

⁴⁴⁵ “Tıp Kongresi”, **Akşam**, 22 Ekim 1933, Sayı No: 5401, s.2.

salonlarının ilmin de birliği ve istiklâli için toplanan bir millî kongreye sahne olduğunu vurgulamaktaydı.⁴⁴⁶

Kongre toplantılarının sona erdiğini “*Akşam*” gazetesi dile getirmekteydi. “*Tıp Kongresi*” başlığı altında kongre mesaisinin bittiğini ve müzakerelerinin ardından dağıldığını yazmaktaydı. Buna göre; devlet merkezindeki hızlı gelişimi her kongrede büyük bir iftiharla görme fırsatını verdiği için iki sene sonraki Altıncı Milli Türk Tıp Kongresi de Ankara’da toplanacaktı. Kongre işlerinin toplu bir şekilde devamını temin için geçen senelerde olduğu gibi yine Tıp Encümeni İdare Heyeti, Kongre İdare Heyeti vazifesini yapacaktı. Son olarak gelecek Tıp Kongresi için romatizma hastalıklarına ve alkol, kokain, eroin ve benzeri alışkanlıklardan doğan zehirlenmelere karşı etütler hazırlanması şeklinde kararlar alınarak mesainin sonlandırıldığı belirtildi.⁴⁴⁷

6- Altıncı Ulusal Türk Tıp Kurultayı (7-9 Ekim 1935)

7-9 Ekim 1935 tarihleri arasında düzenlenen altıncı kongre, ilk defa yabancı katılımcı olmasından ötürü, ayrıca dil devrimi nedeniyle, “Ulusal Türk Tıp Kurultayı” olarak adlandırıldı. Altıncı Ulusal Türk Tıp Kurultayı, yine Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’ün himayesinde, Başvekil İsmet İnönü’nün onursal başkanlığında ve Dr. Refik Saydam’ın başkanlığında Ankara’da düzenlendi. Kongre, üç kimyager, on üç eczacı, iki diş hekimi ve ilk defa katılım gösteren on dört yabancı katılımcı ile birlikte toplam dört yüz otuz kişiden oluşmaktaydı.⁴⁴⁸

Kongre, 1933 Üniversite Reformu’nun ardından yapıldığı için yurt dışından gelen yabancı bilim adamları da tebliğ sundu. Kongrede toplumsal bir sorun olan alkolizm üzerinde önemle duruldu. Fahrettin Kerim Gökay, Men-i Müskirat Kanunu’nun⁴⁴⁹ üç yıl uygulandıktan sonra ekonomik zorunluluklar yüzünden kaldırıldığını, ancak alkolle mücadelenin devam etmesi gerektiğini belirtmekteydi.⁴⁵⁰

a- Basına Yansımaları

“*Akşam*” gazetesi “*Türk Tıp Kongresi Dün Açıldı*” başlığıyla kongre gündemine ve Başvekil İsmet İnönü’nün nutkuna yer vermektedir. Başvekil söylevinde; uyuşturucu

⁴⁴⁶ “*Beşinci Millî Türk Tıp Kongresi Dün Açıldı*”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ekim 1933, Sayı No: 4404, s.1.

⁴⁴⁷ “*Tıp Kongresi*”, *Akşam*, 24 Ekim 1933, Sayı No: 5403, s.2.

⁴⁴⁸ A. Vergili, *Türkiye’de Modern Tıbbın Kurumsallaşması*, s.154.

⁴⁴⁹ Men-i Müskirat Kanunu layihası Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey tarafından 28 Nisan 1920’de Meclise sunulmuştur. Ankara Meclisi’nin ilk kabul ettiği kanunlardan biri olan İçkinin Yasaklanması Kanunu, bugünkü gibi alkollü içkilerin ticaret ve tüketiminde bazı düzenlemeler yapmıyor tamamen yasak getiriyordu. (Cengiz Çetintaş, *İçkinin Yasaklanması (Men-i Müskirat) Kanunu (1920-1923)*, TBMM Tutanaklarında Kurtuluş Savaşı:10, 1. Baskı, Ankara, 2017, s.8.)

⁴⁵⁰ A. Arıkan, *Millî Türk Tıp Kongreleri (1923-1968)*, s.57.

maddelere ve mücadeleye temas ederek, uyuşturucu maddeler tahribatının afetlerden daha fazla zarar verdiğini anlatmaktaydı. Mücadele işinin bir şuur ve inanma meselesi olduğuna dikkat çekmekteydi.⁴⁵¹ “Ulus” gazetesi ise “*Altıncı Tıp Kurultayı Açıldı*” başlığıyla devrimlerde hekimlerin yalnız başına tarihî bir rol üstlendiklerine dikkat çekilmekteydi.⁴⁵²

“Ulus” gazetesi daha sonra bir sağlık sergisinin açıldığından bahsetmekteydi. Kongre münasebetiyle açılan sergiye büyük bir özen gösterildiğine dikkat çekildi. Başvekilin çiçek hastalığına ayrılan kısım ile maketi yapılan “*sıhhî köy*”e yakın bir ilgi gösterdiği ifade edildi. Antrede ve kapının karşısına gelen yerde büyük ve renkli bir “*sıhhat haritası*” yapıldığı ve üzerinde hastane, dispanser, sıtma dispanseri, frengi dispanseri, trahom hastane ve dispanserleri, verem dispanserleri, süt çocuğu ve kreş diğer sıhhî kurumlar, hudut ve sahiller sıhhî teşkilâtı ayrı ayrı renklerde yanan ufak ampullerle işaret edildiği anlatılmaktaydı. Büyük salonda güzel ve uğraşarak yapılmış resimlerle canlandırılan sâri hastalıklara ait tablolar ve mankenler, hastalık hakkında verilen kısa izahlarla ilgi çekmekteydi.⁴⁵³

“Kurun” gazetesi “*Altıncı Tıp Kurultayı Çalışıyor*” başlığını atarak kongre programına yer verirken,⁴⁵⁴ “Akşam” gazetesi, “*Tıp Kongresi*” başlıklı haberinde kongre toplantısında yapılan görüşmeler ve tartışmalara dikkat çekmekteydi.⁴⁵⁵

“Ulus” gazetesi “*Tıp Kurultayı Çalışmalarını Bitirdi*” başlığı altında kongre mesaisinin sonlandığını dile getirmekteydi. Toplantıda gelecek yıl yapılacak olan kongre konusunun çoğunluk kararıyla “*ırk hıfzıssıhhası*” ve “*grip*” olarak kabul edildiğini ifade etmekteydi. Cumhuriyet Türkiye’inde doğan ve ilerleyen tıp kongrelerinin, devrimin verimlerini yakından görme fırsatını verdiği için, gelecek kongrenin yine Ankara’da toplanması ve kongrelerin başarılı çalışmasını temin eden Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam’ın yeniden yedinci kongreye başkan seçilmesi kararlarının ardından toplantının sonlandırıldığı belirtildi.⁴⁵⁶

7- Yedinci Ulusal Türk Tıp Kurultayı (17-19 Ekim 1938)

“Yedinci Ulusal Türk Tıp Kurultayı” olarak da adlandırılan kongre, 17-19 Ekim 1938 tarihleri arasında Ankara’da düzenlendi. Cumhurbaşkanı Atatürk’ün himayesinde,

⁴⁵¹ “*Türk Tıp Kongresi Dün Açıldı*”, **Akşam**, 8 Ekim 1935, Sayı No: 6097, s.2.

⁴⁵² “*Altıncı Tıp Kurultayı Açıldı*”, **Ulus**, 8 Ekim 1935, Sayı No: 5101, s.1.

⁴⁵³ “*Sağlık Sergisi Dün Açıldı*”, **Ulus**, 8 Ekim 1935, Sayı No: 5101, s.6.

⁴⁵⁴ “*Altıncı Tıp Kurultayı Çalışıyor*”, **Kurun**, 9 Ekim 1935, Sayı No: 6375-315, s.2.

⁴⁵⁵ “*Tıp Kongresi*”, **Akşam**, 9 Ekim 1935, Sayı No: 6098, s.2.

⁴⁵⁶ “*Tıp Kurultayı Çalışmalarını Bitirdi*”, **Ulus**, 10 Ekim 1935, Sayı No: 5103, s.6.

Başbakan Celal Bayar ve Kongre Reisi Dr. Refik Saydam'ın başkanlığında yapılan bu kongre, 1937'de yapılması gerekirken Cumhuriyet'in kuruluşunun 15. yılına denk getirilmesi maksadıyla 1938 yılında gerçekleştirildi. Kongrede grip ve öjenik⁴⁵⁷ ana tartışma konularını oluşturdu. Bunların dışında serbest bildirilere de yer verildi. Bu kongrede başkanlığı Dr. Refik Saydam yaptı. Bu kongrenin ardından ayrıca 15 Haziran 1938 tarihli "Frengi Tedavisi Talimatnamesi" ve 16 Temmuz 1938 tarihli "Beden Terbiyesi Kanunu" çıkarılan kanunlar arasında yer aldı.⁴⁵⁸

a- Basına Yansımaları

Atatürk döneminde sağlık politikalarında yaşanan gelişmeler önemliydi. Nitekim bu dönemde daha çok hastalıklar ve tedavileri ile ilgili toplantılar ile kongreler düzenlenmekteydi. Yedinci Ulusal Türk Tıp Kurultayı şeklinde geçen bu kongre Atatürk döneminin son Türk Tıp Kongresi oldu. Yedinci Ulusal Milli Türk Tıp Kurultayı hakkında değerlendirmelerde bulunan gazetelerden biri Ulus oldu. Falih Rıfkı Atay, "Büyük Eser" adlı yazısında; "Bir rejim, medeniyetini bilhassa fikri ve içtimai eserleriyle ispat edebilir. Çünkü bu eserler, para ile ısmarlanıp kurulamazlar. Mutlak yüksek bir kültür ve insanlık seviyesinin mahsulüdürler. Bu eserleri vücuda getirmek için memleket iktidarının batında, sıtmalı, trahomlu, veremli vatandaşları hatırına getirince uykusu kaçan güzideler hâkim olmak lazımdır..."⁴⁵⁹

"Ulus" gazetesi kongre gündeminden "7. inci Millî Tıp Kurultayı Bugün Ankara'da Açılıyor" başlığı altında bahsetmekte ve çalışmaların üç gün süreceğini ifade etmekteydi.⁴⁶⁰

"Akşam" gazetesi de Tıp Kongresi gündemini takip etmekteydi. Gazetenin 18 Ekim 1938 tarihli haberinde "Yedinci Millî Türk Tıp Kongresi Dün Açıldı" başlığında kongre mevzularına yer vermektedir.⁴⁶¹

"Kurun" gazetesi Akşam gazetesi gibi önceliğini Türkiye'nin kurucu önderinin hastalığına değinmekte ve "Büyük Önderimiz Atatürk'ün Sıhhati" başlığında tebliğ edilen

⁴⁵⁷ Öjenik (bir insan ırkının ıslahı demek), "seçici üreme ve istenmeyen bireylerin elimine edilmesi yoluyla bir ırkın ya da nüfusun kalıtsal niteliklerini değiştirmenin mümkün ve istenilir olduğunu iddia eden doktrin. (Nuran Aytemur Sağıroğlu, "Öjeni ve Sağlam Bedenlilik", **FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)**, S: 30, (2020 Güz), s.117.)

⁴⁵⁸ A. Vergili, **Türkiye'de Modern Tıbbın Kurumsallaşması**, s.156.

⁴⁵⁹ Falih Rıfkı Atay, "Büyük Eser", **Ulus**, 16 Ekim 1938, Sayı No: 6183, s.1,9.

⁴⁶⁰ "7. nci Millî Tıp Kurultayı Bugün Ankara'da Açılıyor", **Ulus**, 17 Ekim 1938, Sayı No: 6184, s.1.

⁴⁶¹ "Yedinci Millî Türk Tıp Kongresi Dün Açıldı", **Akşam**, 18 Ekim 1938, Sayı No: 7187, s.1.

iki rapora yer vermektedir. Gazete, “*Yedinci Tıp Kongresi Dün Toplandı*” başlığı altında kongrede seçilen başkanlık divanı hakkında bilgiler vermişti.⁴⁶²

“*Ulus*” gazetesi diğer gazete haberlerinde olduğu gibi Mustafa Kemal Paşa’nın sağlığı ile ilgili resmi tebliğlerine yer verdi. Gazetenin “*Yedinci Millî Tıp Kurultayı Dün Açıldı*” başlıklı haberinde, görüşülecek mevzuların en başında ırk hıfzıssıhhası olduğuna dikkat çekilirken,⁴⁶³ “*Akşam*” gazetesi “*Millî Tıp Kurultayı’nın Dünkü Toplantısında Hararetili Münakaşalar Oldu*” başlığı altında kongre detaylarından bahsedilirken, yakın akrabalar arasında evlenmelerin zararlarına da değinilmekteydi.⁴⁶⁴

“*Ulus*” gazetesi “*Kurultay Bu Akşam Kapanacak ve Azalara Bir Çay Ziyafeti Verilecek*” başlığını atarak, kongre mesaisinin ardından akşam bir çay ziyafetinin verileceğini dile getirmekteydi.⁴⁶⁵ “*Akşam*” gazetesi kongrenin son gün programına yer vermekte ve “*Yedinci Millî Tıp Kurultayı Kapandı*” başlığı altında kongrenin son gün toplantısında gelecek kurultayda görüşülmesi istenen konuların “*Spor Hekimliği*” ve “*Sağra Yolu Hastalıkları*” hakkında olacağı ifade edildi.⁴⁶⁶

Dr. Rükneddin F. Olcaytug, “*Tıp Kongresi Dolayısıyla: Hekimliğin Türkiye’de 15 Yılına Bir Bakış*” başlıklı yazısında; Tıp Kongresi’nin yurdun ilmi hayatı bakımından özel bir önem ve kıymet taşıdığını ifade etmektedir. Büyük inkılabın on beşinci dönüm yılı gibi uğurlu bir zamana rastladığı, bu vesileyle Cumhuriyet sağlık teşkilatı inkılabın feyizli süratine ve temposuna mutlak ve müspet eserlerle iştirak ettiğini söylemekteydi.⁴⁶⁷

Falih Rıfkı Atay, “*Bir Sıhhat Davamız*” başlıklı yazısında; hekimlerin bir takım hükümlerde birleşmeleri ve bu hükümleri pek de yavanlaştırmaksızın, Türk mutfağında tatbik etme imkânları olursa, hastanelerde, yatı mekteplerinde, devlet emrindeki her türlü müesseselerde Türk mutfağının sıhhileştirilmesine hemen başlayabileceklerini belirtmekteydi.⁴⁶⁸

Cumhuriyet döneminde gerek yapılan kongrelerden çıkan sonuçlara, gerekse dönemin basınına yansıyan köşe yazılarına bakıldığında; sağlığı korumanın ne denli önemli olduğu, sağlığın medeni olmanın ötesinde “*millî bir vazife*” olarak görüldüğü

⁴⁶² “*Yedinci Tıp Kongresi Dün Toplandı*”, **Kurun**, 18 Ekim 1938, Sayı No: 7462-1562, s.1.

⁴⁶³ “*Yedinci Millî Tıp Kurultayı Dün Açıldı*”, **Ulus**, 18 Ekim 1938, Sayı No: 6185, s.1.

⁴⁶⁴ “*Millî Tıp Kurultayı’nın Dünkü Toplantısında Hararetili Münakaşalar Oldu*”, **Akşam**, 19 Ekim 1938, Sayı No: 7188, s.1.

⁴⁶⁵ “*Kurultay Bu Akşam Kapanacak ve Azalara Bir Çay Ziyafeti Verilecek*”, **Ulus**, 19 Ekim 1938, Sayı No: 6186, s.1.

⁴⁶⁶ “*Yedinci Millî Tıp Kurultayı Kapandı*”, **Akşam**, 20 Ekim 1938, Sayı No: 7189, s.1.

⁴⁶⁷ Dr. Rükneddin F. Olcaytug, “*Tıp Kongresi Dolayısıyla: Hekimliğin Türkiye’de 15 Yılına Bir Bakış*”, **Ulus**, 20 Ekim 1938, Sayı No: 6187, s.4.

⁴⁶⁸ Falih Rıfkı Atay, “*Bir Sıhhat Davamız*”, **Ulus**, 21 Ekim 1938, Sayı No: 6188, s.1,7.

söylenbilir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde ortaya çıkan bulaşıcı hastalıklar ile mücadele, “Cumhuriyetin kazanımları” olarak ifade edilmiştir.

G- MESLEKÎ VE ULAŞIM KONGRELERİ

I- Avukatlar Birliği Kongresi (5-8 Ocak 1934)

Fransızca kökenli bir kelime olan baro, bir şehir veya bir bölge avukatlarının bağlı olduğu meslek kuruluşu olarak tanımlanır. Bir başka tanımda ise; “muayyen bir bölge içinde en az on beş avukattan ibaret bulunan ve avukatların meslek ve haysiyetlerine taalluk eden işlerde kanunun gösterdiği vazifeleri yapmaya salahiyyetli aza arasından seçilmiş bir reis ve bir idare meclisi ile temsil edilen avukatların hepsi” olarak ifade edilir.⁴⁶⁹ Barolar, avukatlık mesleğinin ve genel olarak hukuk süreçlerinin ayrılmaz bir parçasıdır ve hem avukatların, hem de genel olarak kamunun yararına çalışırlar. Avukatların kolektif faaliyetlerini temsil eden, yargının savunma ayağını oluşturan, avukatları koruyan, avukatlık mesleğinin saygınlığını tesis etmeye çalışan ve avukatlara olan güveni sağlamayı vazife edinen bir meslek kuruluşu olan barolar, vatandaş ve şirketlerin hukuki hizmetlerinden etkin, kaliteli ve ulaşılabilir bir şekilde faydalanmasının teminatı olarak ifade edilir.⁴⁷⁰

Cumhuriyet Döneminde avukatlık mesleğini düzenleyen ilk önemli yasa on yedi maddeden oluşan 1924 tarihli ve 460 sayılı Muhâmât-ı Kânunî yani Avukatlık Kanunu olmuştur.⁴⁷¹ Bu yasa, “baro” ve “avukat” kavramlarının ilk kez kullanılmasından ötürü önemliydi.⁴⁷² Cumhuriyet gazetesinin bir nüshasında İzmir Barosu’nun bir ilanına yer verilmekte ve bu ilana istinaden İzmir’de bir kongre düzenleneceği, bu kongrede avukatlar birliğinin teşkilinin söz konusu olduğu bildirilmekteydi.⁴⁷³

Cumhuriyet tarihinde önemli bir yer eden kongre, İzmir’de 5-8 Ocak 1934 tarihleri arasında İzmir Barosu tarafından “Türkiye Avukatlar Kongresi” adı ile gerçekleşmiştir.⁴⁷⁴ Kongreye kırk yedi baronun murahhası katılmıştır. Riyaset intihabına seçilen isimler arasında Mustafa Nuri Bey riyasete; İstanbul, Konya baro reisleri reis vekilliklerine Namık Cemal Bey (Bursa), Salahattin Bey (Eskişehir), Baha Nasuh (İzmir) Beyler kâtipliklere seçilmişlerdir. Kongre saat 15.30’da Halkevinin büyük salonunda

⁴⁶⁹ **Türk Hukuk Lûgatı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1956, s.31.

⁴⁷⁰ Ramazan Arıtürk, “*Barolar ve Türkiye Barolar Birliğinin Örgütlenme Modeli ve Yeniden Yapılanması*”, **Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, VIII / 16 (2020), s.59.

⁴⁷¹ **Resmî Gazete**, 26.04.1924, Sayı: 69.

⁴⁷² R. Arıtürk, “*Barolar ve Türkiye Barolar Birliğinin Örgütlenme Modeli ve Yeniden Yapılanması*”, s.63.

⁴⁷³ “*Avukatlar Birliği Kongresi*”, **Cumhuriyet**, 6 Kânunu Sani / Ocak 1934, Sayı No: 3475, s.1.

⁴⁷⁴ **Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-1940)**, I, s.234.

İzmir Valisi Kazım Paşa (Dirik) başkanlığında açılmıştır. Kazım Paşa nutkunda; inkılabın yarattığı inkılap çocuklarını İzmir’de görmenin ayrı bir şeref olduğunu dile getirmekte ve kongrenin inkılap tarihi için mesut bir hadise olduğunu ifade etmekteydi.⁴⁷⁵

Kongrenin açılış amacı Cumhuriyet gazetesinde; “Türkiye avukatlarının umumi menfaatlerini muhafaza etmek, memleketin bütün avukatları arasındaki münasebetlerin gelişimini sağlamak” olarak ifade edilmektedir.⁴⁷⁶ 1934 yılında gerçekleştirilen bu kongrede Türkiye Barolar Birliği’nin kurulması yönünde uzlaşma sağlanmış⁴⁷⁷ ve böylece Türkiye Barolar Birliği’ne giden süreçte ilk kilometre taşı olması yönünden önem kazanmıştır.

1- Basına Yansımaları

“Cumhuriyet” gazetesi kongreye dair kısa malumatını “*Avukatlar Kongresi’ne İstanbul’dan Heyet Gidiyor*” başlığında kamuoyu ile paylaşırken,⁴⁷⁸ “Akşam” gazetesi ise “*Barolar Kongresi*” başlığı altında kısa bir bilgilendirmede bulunmuştur.⁴⁷⁹

“Milliyet” gazetesi kongre haberini 5 Kanunu Sani / Ocak 1934 tarihli “*Avukatlar Birliği Kongresi*” başlıklı nüshasında bildirmiş,⁴⁸⁰ “*Hâkimiyet-i Milliye*” gazetesi de “*Avukatlar Kongresi Açıldı*” başlığıyla aktarmıştır.⁴⁸¹

“*Bir Avukatlar Birliği Yapmaya Niçin Lüzum Var*” başlıklı haberini “Cumhuriyet” gazetesi kamuoyu ile paylaşmıştır. Gazete yazarlarından Avukat Hamdi Halim tarafından yazılan yazıda; Türkiye’de böyle bir oluşumun ciddi bir ihtiyaçtan doğduğuna değinmiştir. Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde avukatlar cemiyetlerinin varlığından bahisle özellikle Fransa’da 1921 yılında kurulan cemiyet ile amaçlanan hedef ve gaye ne ise, aynı şekilde Türkiye’de de oluşturulması gerektiği üzerinde durmuştur.⁴⁸²

⁴⁷⁵ “*Avukatlar Kongresi İzmir’de Açıldı*”, **Milliyet**, 6 Kânunu Sani / Ocak 1934, Sayı No: 2842, s.2.

⁴⁷⁶ “*Bir Avukatlar Birliği Yapmaya Niçin Lüzum Var*”, **Cumhuriyet**, 9 Kânunu Sani / Ocak 1934, Sayı No: 3478, s.3.

⁴⁷⁷ Müfit Mert Balak, **Türkiye’de Avukatlık Mesleği Tarihi ve Gelişimi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Niyazi Öktem), İstanbul, 2009, s.60.

⁴⁷⁸ “*Avukatlar Kongresi’ne İstanbul’dan Heyet Gidiyor*”, **Cumhuriyet**, 3 Kânunu Sani / Ocak 1934, Sayı No: 3472, s.2.

⁴⁷⁹ “*Barolar Kongresi*”, **Akşam**, 5 Kânunu Sani / Ocak 1934, Sayı No: 5476, s.3.

⁴⁸⁰ “*Avukatlar Birliği Kongresi*”, **Milliyet**, 5 Kânunu Sani / Ocak 1934, Sayı No: 2841, s.2.

⁴⁸¹ “*Avukatlar Kongresi Açıldı*”, **Hâkimiyet- Milliye**, 6 İkinci Kanun / Ocak 1934, Sayı No: 4478, s.1.

⁴⁸² Avukat Hamdi Halim, “*Bir Avukatlar Birliği Yapmaya Niçin Lüzum Var*”, **Cumhuriyet**, 9 Kânunu Sani / Ocak 1934, Sayı No: 3478, s.3.

II- Ulaşım Kongreleri

Ulaşım kavramı Türk Dil Kurumu sözlüğünde; “ulaşma işi; köyler, şehirler, ülkeler arasında bir yerden bir yere gidiş geliş, münakale, muvasala, temas; bir şeyi bir yerden başka bir yere aktarma” anlamlarına gelmektedir.⁴⁸³ Üretim ve tüketim arasında önemli bir halka görevi üstlenen ulaşım, insanların ihtiyaçlarını karşılamalarında, insan ve eşyaların yarar sağlama maksadıyla yer değiştirmelerinde hizmet eden bir unsur olarak kabul edilmektedir. Ulaşım sistemlerinde; güvenlik, hız, konfor, düzen ve ekonomiklik yönü aranan nitelikler arasındadır. En çok yatırım gerektiren ulaşım sistemi, kara ulaşım sistemidir. Çünkü hava ve deniz ulaşım sistemlerinin doğal yolları bulunmaktadır. Tarihsel gelişim sürecinde en eski ulaşım türlerinden biri denizyolu iken, en yeni ulaşım türü de havayolu olmuştur. Demiryolu ulaşımı da bir yerden bir yere madeni bir yol üzerinde, mekanik bir güçle hareket ettirilen araçlar içerisinde insan ve eşya taşınmasını sağlayan sistemlerin tümü olarak tanımlanmaktadır. Demiryolu taşımacılığının tercih edilmesinde iki önemli faktör öne çıkmaktadır. İlki; tekerleklerin az pürüzlü zeminde daha kolay hareket edebilmesi, ikincisi de buharla işleyen vasıtaların geliştirilmesiyle hava kirliliğine neden olmaması ve en güvenilir ulaşım sistemi olmasından ötürü tercih edilmektedir.⁴⁸⁴

Ulaştırma faaliyetleri bir ülkenin sosyal ve ekonomik açıdan gelişmişlik seviyesini gösteren parametrelerden biridir. Gelişmiş bir ulaşım sistemi, sosyo-kültürel ve ekonomik olmak üzere her alanda ülkeyi etkilemektedir. 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurulmasıyla birlikte ulaşım, sanayileşme ve kalkınma politikasının temel unsurlarından biridir. Bunun için bu dönemde ulaşım altyapısının geliştirilmesine önem verildi ve özellikle demiryolu taşımacılığına gereken hassasiyet gösterildi.⁴⁸⁵

İstiklal Harbi’nin zaferle sonuçlanmasıyla yeni Türkiye’nin gelişim sürecinin devam etmesi, elde edilen siyasi bağımsızlığın korunması maksadıyla iktisadi kalkınmanın şart olduğuna dikkat çekilmiştir. Bunun temelinde de iyi bir ulaşım sisteminin gerekliliğini vurgulayan Mustafa Kemal Paşa, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıların ancak iyi bir ulaşım sisteminin kurulmasıyla aşılabileceğini dile

⁴⁸³ <https://sozluk.gov.tr/> E. T. 01.05.2021

⁴⁸⁴ Tuğba Belenli, **Türklerde Sosyal Devlet ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde Uygulanan Sosyal Politikalar (1938’e Kadar)**, Ankara, 2017, s. 293.

⁴⁸⁵ Ali Payidar Akgüngör, Abdulmuttalp Demirel, “*Türkiye’deki Ulaştırma Sistemlerinin Analizi ve Ulaştırma Politikaları*”, **Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Bilimleri Dergisi**, X/3, (2004), s.424.

getirmekteydi. Mustafa Kemal Paşa; “Demiryolları bir ülkeyi medeniyet ve refah nurlarıyla aydınlatan kutsal bir meşaledir.” sözüyle ülkenin içinde bulunduğu duruma istinaden, iktisadi kalkınma için iyi bir ulaşım sisteminin gerekliliğini ifade etmekteydi.⁴⁸⁶

Cumhuriyet Türkiye’si 1923-1950 yılları arasında kendi kendine yetebilen bir ekonomi oluşturmayı amaçlamıştır. Bunun için ülke savunmasında önemli bir güç olan demiryolları yapımına önem vermiştir. Demiryolları, ülke savunmasında bir sigorta görevi görmektedir. Bu yüzden halka demiryollarının ülkenin çelik zırhı olduğu benzetmesi yapılmıştır.⁴⁸⁷

Yine bir açılış konuşmasında Atatürk, “Türkiye hükümetinin tespit ettiği projeler dâhilinde kararlaştırılan zamanlar içinde, vatanın bütün bölgeleri çelik raylarla birbirine bağlanacaktır. Bütün vatan, bir demir kütle haline gelecektir. Demiryolları, memleketin tüfenkten, toptan daha mühim bir güvenlik silâhıdır. Demiryollarını kullanacak olan Türk milleti, geçmişindeki ilk sanatkârlığının, demirciliğinin eserini tekrar göstermiş olmakla övünç duyacaktır. Demiryolları Türk milletinin refah ve medeniyet yollarıdır.” Demek suretiyle bu konuya dikkatleri çekmek istemiştir.⁴⁸⁸

Yeni Türkiye’nin en genç ulaşım kolu ise hava yollarıdır. Türkiye’de havacılık ilk olarak 1911 yılında askeri alanda yapılmıştır. *Kıtaat-ı Fenniye ve Mevaki-i Müstahdeme Müfettiş-i Umumiliği*’nin ikinci şubesine bağlı bir hava komisyonu kurulmuştur. Burada havacı yetiştirilmek üzere ordudan subaylar istenmiştir. 12 Mart 1912’de Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa’nın teklifiyle havacılık teşkilatı hakkında bir kanun çıkarılmıştır. Bu kanunun ardından uçak satın alınması için yardım toplanmasına karar verilmiş ve bir kampanya başlatılmıştır. Kampanyaya katılan ilk isim Mahmut Şevket Paşa idi. Yardım için 25 altın vermiş, ayrıca belli bir süreliğine maaşının bir kısmını bağışlamıştır.⁴⁸⁹

Türkiye’de ilk sivil teşkilat, 20 Mayıs 1933 tarihli ve 2186 sayılı kanun ile kurulmuştur.⁴⁹⁰ Havayolları Devlet İşletme İdaresi (HDİİ) adını alan bu ilk havayolları teşkilatı, 5 uçak ve 26 kişilik kadrosuyla işe başlamıştır. İşletmenin ilk genel müdürü aynı zamanda Türkiye’nin ilk pilotu olan Mehmet Fesa Bey (Evrensev)’dir.⁴⁹¹ HDİİ, Milli

⁴⁸⁶ TBMM-ZC, D: V, İ: 3, C: 20, 1-XI-1937, s.6; Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, s.416.

⁴⁸⁷ Türkiye’de Demiryolları ve Karayollarının Ekonomik ve Sosyal Etkileri: 1856-2008 Dönemi İçin Bir İnceleme, (Yay. Haz: Özge Oral – Özlem Yavuz), Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2012, s.59.

⁴⁸⁸ U. Kocatürk, Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri, s.324.

⁴⁸⁹ Efdal As, Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923-1960), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2013, s.555.

⁴⁹⁰ Resmi Gazete, 27.05.1933, Sayı: 2411.

⁴⁹¹ Mehmet Fesa Bey (Evrensev); 1878’de İstanbul Gedikpaşa’da doğdu. 9 Nisan 1951 tarihinde İstanbul’da vefat etti. Fransa Hava Kulübünün (Aero Club de France) verdiği 780 numaralı uluslararası brövenin sahibi

Müdafaa Vekâleti içinde bir daire şeklinde kurulmuştur. 1935 yılında aynı isimle Bayındırlık Bakanlığı'na devredilmiştir. 3424 sayılı kanunla da Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğü (DHYUM) adı altında bağımsız bir daire haline gelerek Nafia Vekâletine bağlanmıştır.⁴⁹² DHYUM, 27 Mayıs 1939 tarihli ve 3613 sayılı kanunla da Münakalat (Ulaştırma) Vekâletine geçmiştir.⁴⁹³ Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde “Türk Kuşu müessesesi ile Türk Hava Kuvvetleri'nin” desteğiyle “ülkede sivil havacılığa” karşı ilgi artmıştır. Mühendis, pilot ve diğer hava personellerinin yetişmesinde önemli gelişmeler yaşanmıştır.⁴⁹⁴ Havacılıkta yaşanan bu gelişmelerin yanı sıra Türk Tayyare Cemiyeti tarafından bir dizi kongre tertip edilmiştir ve Hükümet bu kongreleri desteklemiştir.

1- Türk Tayyare Cemiyeti'nin Düzenlediği Kongreler / Türk Hava Kongreleri (1925-1936)

a- Türk Tayyare Cemiyeti'nin Kurulması

Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlaşma yolunda gelişmiş ülkelerin yanında yer almasında, havacılık alanındaki gelişmelerin büyük rolü olmuştur. Havacılık, yeni kurulan Türkiye için ulaştırılması gereken ulusal bir hedefti. Mustafa Kemal Paşa, halkın Milli Mücadelede gösterdiği dayanışma ve azmi bu sefer de sivil havacılık alanında beklemiştir. Savunma ve saldırı aracı olarak görülen tayyareler, Mustafa Kemal Paşa tarafından Türk sivil havacılık alanında kullanılmak üzere gündeme getirilmişti. Tayyarecilik faaliyetleri ile ilgilenmek üzere “Tayyarecilik Tetkikat Türk Anonim Şirketi” kurulmuştur. 27 Ocak günü Millet Meclisi binasında Cevat Abbas (Gürer) Bey tarafından “Türk Tayyare Cemiyeti” kurma düşüncesi, 16 Şubat 1925'de resmiyeti tamamlanarak faaliyete geçirildi. Türk Tayyare Cemiyeti'nin kurulması ile Türkiye'de sivil havacılık alanında ilk defa bir Cemiyet vücuda getirilmiş oldu.⁴⁹⁵

b- Türk Tayyare Cemiyeti'nin Düzenlediği Kongreler

Türk Tayyare Cemiyeti 24 Mayıs 1935'te Türk Hava Kurumu'na dönüşünceye kadar toplamda altı büyük kongre gerçekleştirmiştir. Türk Tayyare Cemiyeti'nin Birinci Kongresi 19 Teşrin Evvel/Ekim 1925'de Ankara'da düzenlendi. Bolu Mebusu Cevat

ve “ilk Türk pilotu” unvanı alan isimdir. (Deniz Kurt - Erdal Korkmaz, “Yeni Arşiv Belgeleri Işığında Türk Askerî Havacılığının Doğuşu (1911-1912)”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, XVII/2, (Kasım 2018), s.223.)

⁴⁹² *Resmî Gazete*, 14.06.1938, Sayı: 3933.

⁴⁹³ *Resmî Gazete*, 31.05.1939, Sayı: 4220.

⁴⁹⁴ E. As, *Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923-1960)*, s.557.

⁴⁹⁵ Zerrin Okumuş, *Türk Tayyare Cemiyeti*, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Doç. Dr. Ömer Erden), Ordu, 2017, s.32.

Abbas Bey'in (Gürer) Kurucu Başkanlığı'ndaki cemiyetin daha sonra Genel Başkanlığına Rize Milletvekili Fuat Bey (Bulca) gelmiştir.⁴⁹⁶

Türk Tayyare Cemiyeti Nizamnamesi, 15 Mart 1925 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nin onaylaması ile yürürlüğe girmiştir. Nizamnameye göre; Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa cemiyetin onursal üyeliğine; sonraki aylarda da Başvekil İsmet (İnönü) Bey de fahri başkanlığa seçilmişlerdir. Cemiyetin kuruluş amacı; Türkiye'de havacılık sanayisinin kurulması, havacılığın askeri, ekonomik, sosyal ve siyasi yönden öneminin anlatılması, askeri ve sivil havacılığın gelişiminin sağlanması ve bütün bunlar için gerekli araç ve gerecin temin edilmesi, personel yetiştirilmesi ve uçan bir Türk gençliğin yaratılması şeklinde ifade edilmiştir. Türk Tayyare Cemiyeti kuruluşuyla nizamnamesine uygun olarak Türk Hava Kuvvetleri'nin güçlendirilmesine yönelik bağış uçak kampanyası başlatılmıştır. Bu kampanya ile kısa vadede halktan toplanacak bağışlarla Türk Hava Kuvvetleri'ne uçak alınması, uzun vadede de bu uçakları üretecek uçak fabrikalarının kurulması hedeflenmiştir.⁴⁹⁷

Türk Tayyare Cemiyeti'nin İkinci Kongresi 28 Teşrinî Sanî / Kasım 1926 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi binasında düzenlenmiştir.⁴⁹⁸ Genel Başkan Fuat Bey, ikinci kongrede Türk Tayyare Cemiyeti'nin geleceği konusunda görüşlerini şöyle dile getirmekteydi: “Memleketimizde sivil havacılığın ilerlemesi ve gelişmesine ait meselelere sırasıyla ve peyderpey başlamak ve her konunun üzerinde ciddiyetle çalışmak durumuyla karşı karşıya bulunuyoruz. Bir Türk havacılığı vücuda getirmek için ihtiyacımız olan teşkilatı şu şekilde açıklayabiliriz:

- Pilot yetiştirmek için sivil bir mektep açmak,
- Hava Rasıdı teşkilatı yapmak,
- Hava hatları tesis etmek,
- Daimi ve esaslı varidat bulmak için, yöresel kongreler toplamak,
- Tayyare hangarları oluşturmak,
- Mektep tayyareleri almak,
- Sivil hava pilotu yetiştirmek,
- Hava teknik mühendis heyeti yetiştirmek,

⁴⁹⁶ Z. Okumuş, *Türk Tayyare Cemiyeti*, s.47.

⁴⁹⁷ İsmail Yavuz, “*Türk Hava Kurumu*”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-hava-kurumu/> Erişim Tarihi: 09.03.2022.

⁴⁹⁸ Z. Okumuş, *Türk Tayyare Cemiyeti*, s.54.

- Millete havacılığı anlatmak, Cemiyet çalışmalarını göstermek amacıyla neşriyat oluşturmak,
- Muallimler birliği, Türk Ocakları ve spor teşkilatlarına beyannameler verilerek havacılığı seven bir gençlik yetiştirmek,
- Hava spor kulüpleri açmak,

Türk Tayyare Cemiyeti'nin İkinci Kongresi, Cemiyet için önemli kararların alındığı, atılması gereken yeni adımların olması gerektiğini göstermesi bakımından önemli bir kongre oldu.⁴⁹⁹

Türk Tayyare Cemiyeti'nin Üçüncü Kongresi 15 Teşrin-i Sanî / Kasım 1928 tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkası binasında gerçekleşmiştir. Bu kongrede hedef çerçevesinde yapılması gerekli işlere başlanmış ve Tayyare Makinist Mektebi açılmıştır. Tayyare Makinist Mektebi, iki senede yüz yetmiş iki makinist yetiştirmiş ve bu talebelerden on tanesi eğitim almaları için Fransa'ya Hanrio Fabrikası'na gönderilmiştir. Cemiyetin üye sayısı iki yüz yedi bine ulaşmıştır. İki kongre arasında kıymetleri 30 ile 150 bin lira arasında değişen doksan altı uçak satın alınarak Hava Kuvvetleri'ne teslim edilmiştir.⁵⁰⁰

Türk Tayyare Cemiyeti'nin Dördüncü Kongresi 25 Kasım 1930 tarihinde düzenlenmiştir.⁵⁰¹ 1928-1930 yılları arasındaki dönemde yüz elli uçak satın alınmış ve halkın da katılımıyla alınan bu uçaklara isim koyma şenlikleri yapılmıştır.⁵⁰²

27 Kasım 1932 tarihinde Türk Tayyare Cemiyeti'nin Beşinci Kongresi yapılmıştır. Kongre raporunda yedinci yılına giren cemiyet için milletin kendi ianesinden verdiği yardım parasının kırk milyon liraya yaklaştığı belirtilmiştir. 1931 ve 1932 senelerinde yetmiş iki şehir ve kasabada birer uçak satın alınmış ve halkın da katıldığı büyük şenliklerle hava kuvvetlerine verilmiştir. Türk Tayyare Cemiyeti, 1932 yılına kadar yüz yetmiş iki uçak makinisti ve uçak mühendisi olarak yetiştirdiği yüz yetmiş altı kişiyi de Milli Müdafaa Vekâleti emrine vermiştir.⁵⁰³

⁴⁹⁹ Z. Okumuş, **Türk Tayyare Cemiyeti**, s.57.

⁵⁰⁰ Z. Okumuş, **Türk Tayyare Cemiyeti**, s.61.

⁵⁰¹ Türk Hava Kurumu ve Türk havacılığı hakkında bilgi veren Türk Hava Mecmuası, 1928 yılında Havacılık ve Spor adını almıştır. Havacılık ve Spor Dergisi'nde kongrenin amacı; “sporcular arasındaki ikiliklerin halledileceği gibi Türk sporunun kuvvetli bir teşekkül halinde inkişafı için ulaşması lâzım gelen noktaları müzakere ve münakaşa etmektir” şeklinde belirtilmekteydi. Türk Tayyare Cemiyeti ve kongreler ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. **Havacılık ve Spor**, II/36, (30 Teşrin-i Evvel 1930), s.594.

⁵⁰² İ. Yavuz, “*Türk Hava Kurumu*”, <https://ataturkansklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-hava-kurumu/> **Erişim Tarihi: 09.03.2022.**

⁵⁰³ Z. Okumuş, **Türk Tayyare Cemiyeti**, s.62.

Türk Tayyare Cemiyeti'nin altıncı ve son kongresi de 24 Mayıs 1935 tarihinde düzenlenmiştir. Bu kongrede Türk Tayyare Cemiyeti'nin adı “Türk Hava Kurumu” olarak değiştirilmiştir. Kongredeki en önemli icraat, “Türk Kuşu” adı ile yeni bir müessesenin kurulmuş olmasıdır. Başkanlığına Fuat (Bulca) Bey'in getirildiği kurumun kuruluş amaçlarında; Türk Milleti ve özellikle Türk gençliği için havacılığın ne denli önemli olduğu, sivil ve askeri alanlarda gösterdiği etkinin anlaşılması, yurt savunmasında göklerin korunmasının gerekliliği ve sivil havacılığın gelişmesi yolunda yapılacak bütün çalışmalarda gerekli malzemenin tedarik edilmesi şeklinde ifade edilmiştir.⁵⁰⁴

c- Basına Yansımaları

“Akşam” gazetesi kongre haberini “Tayyare Cemiyeti Kongresi” başlığı altında çok kısa bir bilgi vererek senelik toplantısını gerçekleştireceğini aktarırken,⁵⁰⁵ aynı haberi “Anadolu” gazetesi İsmet İnönü'nün söyleviyle açılacağını çok kısa izahatla bildirmekteydi.⁵⁰⁶

“Haber” gazetesi kongre haberini manşetine taşımıştır. “Türkiye Bir Hava Tehlikesine Maruzdur” başlığında İsmet İnönü'nün sözlerine yer vererek, Türkiye'nin bir hava tehlikesine maruz olduğu ve en az beş yüz uçağa ihtiyaç olduğuna yönelik sözleri vurgulanmıştır.⁵⁰⁷ “Ulus” gazetesi yazarlarından Şakir Hazim Gökmen, “Büyük Havacılık Ülküsü” başlıklı yazısında hava ordusu anlamının gün geçtikçe büyük önem kazandığını, ulusal korunmanın artık uçaklara dayandığını ifade etmekteydi.⁵⁰⁸

Türkiye'nin hava tehlikesiyle karşı karşıya olduğu düşüncesi “Kurun” gazetesinde de “Acı Gerçek” başlığı altında yer etmiştir. Gazetenin manşetinde yer alan haber, detaylı olarak verilmiş ve göklerin korunması konusunda yurttaşların bu konuda üzerine düşeni yapması gerektiği vurgulanmıştır.⁵⁰⁹ “Tan” gazetesi de aynı şekilde “Türkiye İçin Hava Tehlikesi Var” başlıklı haberini manşetinde vermiştir.⁵¹⁰ Gazete yazarlarından Ahmet Şükrü Esmer de “Türkiye İçin Hava Tehlikesi Vardır” başlıklı yazısında buna değinmiştir. Esmer, tehlikeyi vaktinde görmek ve buna karşı tedbirler almak konusunda endişelerini dile getirmiştir. On beş yıldan beri bayındırlık alanında

⁵⁰⁴ Cengiz Tatar, **Türk Havacılık Tarihi (1909-1954) Milli Mücadele Dönemi Öncesi ve Sonrası Türk Havacılığı**, (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Sadık Sarısanman), Afyonkarahisar, 2018, s.247.

⁵⁰⁵ “Tayyare Cemiyeti Kongresi”, **Akşam**, 24 Mayıs 1935, Sayı No: 5960, s.1.

⁵⁰⁶ “Tayyare Kongresi Bugün Açılıyor”, **Anadolu**, 24 Mayıs 1935, Sayı No: 6221, s.2.

⁵⁰⁷ “Türkiye Bir Hava Tehlikesine Maruzdur”, **Haber**, 25 Mayıs 1935, Sayı No: 1212, s.1.

⁵⁰⁸ Şakir Hazim Gökmen, “Büyük Havacılık Ülküsü”, **Ulus**, 24 Mayıs 1935, Sayı No: 4964, s.3.

⁵⁰⁹ “Acı Gerçek”, **Kurun**, 25 Mayıs 1935, Sayı No: 8240-180, s.1,2.

⁵¹⁰ “Türkiye İçin Hava Tehlikesi Var”, **Tan**, 25 Mayıs 1935, Sayı No: 33- 3336, s.1.

geliştirilen ülkenin hava saldırılarına karşı yine fedakârlıkla korunması gerektiğini ifade etmiştir.⁵¹¹

“*Cumhuriyet*” gazetesi yazarlarından Abidin Daver ise “*Ulusun Hayatı Havadadır*” başlıklı yazısında Türk Hava Kurumu’nun Cumhuriyetin en kutlu müesseselerinden biri olduğunu belirtmekteydi. Yarının savaşında ilk ve en büyük tehlikenin havadan geleceğini ifade eden Daver, bu anlamda hava ordusunun önemine binaen tayyareleri insan zekâsının en güçlü icadı olarak nitelendirmiştir. Türk ulusunun emniyet ve selameti, hayatı havadadır diyerek, nasıl ki insan havasız yaşayamazsa ulusların da havalarına egemen olmadıkça yaşayamayacaklarını vurgulamıştır.⁵¹²

⁵¹¹ Ahmet Şükrü Esmer, “*Türkiye İçin Hava Tehlikesi Vardır*”, **Tan**, 25 Mayıs 1935, Sayı No: 33-3336, s.1,3.

⁵¹² Abidin Daver, “*Ulusun Hayatı Havadadır*”, **Cumhuriyet**, 25 Mayıs 1935, Sayı No: 3959, s.1-2.

İKİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ EKONOMİ ALANINDA DÜZENLENEN KONGRELER VE BASINA YANSIMALARI (1923-1938)

Yeni Türkiye'nin kuruluş sürecinde, Osmanlı Devleti'nden kalma zengin bir ekonomik miras yoktu. Tarım ağırlıklı, fakat tarımsal üretimin daha çok insan ve hayvan gücüne dayalı Osmanlı ekonomik yapısı, ağır dış borçlar ve birbiri ardına yaşanan Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Savaşı'nın da etkisiyle neredeyse çökme noktasına geldi. Özetle Osmanlı Devleti, uzun süren savaşlar, sanayileşememe ve borçlanmalar nedeniyle bu ekonomik çöküntüyü yaşamıştır.⁵¹³ Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşlarının verdiği ulusal istiklal mücadelesi de bu şartlar altında gerçekleşti ve bu mücadelenin sonucunda yeni bir devlet doğdu. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruldu.

Cumhuriyet tarihinin Atatürk Dönemi (1923-1938) olarak adlandırılan ilk on beş yıllık zaman dilimi “ulusal sermaye ve teşebbüs gücünden yoksun ve çökme halindeki bir ekonomiyi yeniden yapılandırma çabaları” ile geçirildi. Çağdaş ulus-devlet modelini tüm kurum ve kurallarıyla, ekonominin her alanında yer etmek maksatlı önemli atılımlar gerçekleştirildi.⁵¹⁴

Mustafa Kemal Paşa, kazanılan askeri ve siyasi zaferlerin Anadolu coğrafyasında bağımsız bir Türkiye'nin varlığı için yeterli olmayacağını dile getirerek, tam bağımsızlık için ekonomide de bağımsızlığın gerekliliğini; “İstiklali tam için şu düstur var: Hâkimiyet-i milliye, hâkimiyet-i iktisadiye ile tarsin edilmelidir. Bu kadar büyük gayretler, bu kadar mukaddes, azametli hedeflerin tahakkuku tamını temin için yegâne kuvvet, en kuvvetli temel iktisadiyattır,” sözleriyle vurgulamıştır.⁵¹⁵ Bu bağlamda 1923 yılının Şubat ayında toplanan Birinci Türkiye İktisat Kongresi bu düşüncenin ilk adımı olmuştur.⁵¹⁶

⁵¹³ Metin Kopar, **Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1927-1950)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2009, s.11.

⁵¹⁴ O. Murat Koçtürk-Meryem Gölalan, “1923- 1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi”, **Üçüncü Sektör Kooperatifçilik**, (2010), XXXXV/2, s.49.

⁵¹⁵ Ramazan Kurtoglu, **Türkiye Ekonomisi (1838-2010)**, Ankara, 2012, s.272.

⁵¹⁶ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-2007)**, 14. Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul, 2010, s.45.

A- BİRİNCİ TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ (17 Şubat – 4 Mart 1923)

İstiklal Harbi'nin başarıya ulaşmasından sonra Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki cumhuriyetçi kadro, yeni kurulan devletin yapılanması üzerine çok çaba sarf etmiştir. Bu çaba içerisinde iktisadi arayış önemli bir yer tutmaktaydı. Saltanatın kaldırılmasından sonra Mustafa Kemal Paşa 1923 yılı Ocak ayında yaptığı konuşmasında, siyasi hürriyetin ancak iktisaden güçlü olmakla sağlanabileceğini vurgulamaktaydı. “Saban-Kılıç” karşılaştırması yaparak, ülke için hayati önem taşıyan sembolün “saban” olduğunu belirten Mustafa Kemal Paşa, yeni Türkiye’de ekonomide yeni hedeflere işaret etmiştir. Böylece ekonomik kalkınmanın ilk adımı olan Birinci Türkiye İktisat Kongresi düzenlenmiştir.⁵¹⁷

Cumhuriyet Dönemi, yeni Türkiye için sanayileşme ve kalkınma yolunda yaşamsal öneme sahip bir dönem oldu. Siyasi bağımsızlık ancak ekonomik bağımsızlıkla gerçekleşebilirdi. Bu yüzden bu dönemde kalkınmanın, sanayileşme ile sağlanabileceği görüşü dönemin ekonomi politikalarında etkili oldu.⁵¹⁸

Ülkenin yeniden yapılandırılmasında ve milli ekonominin gerçekleştirilmesinde Birinci Türkiye İktisat Kongresi’nde belirlenen ekonomik politika, ilke ve stratejilerle öngörülen hedeflerin yaşama geçirilmesinde büyük önem arz etmekteydi. Bu amaçla Dünya Ekonomik Krizi’nin çıktığı 1929 yılına kadarki dönemde bir dizi yasal düzenlemeler, atılımlar yapıldı ve yeni kurumlar oluşturuldu.⁵¹⁹ 1923-1931 döneminde izlenen ekonomi politikalarının temelini oluşturan başlıca gelişmeler; Birinci Türkiye İktisat Kongresi, Teşvik-i Sanayi Kanunu’nun çıkarılması ve Milli Türk Ticaret Birliği ile yeni kurulan İş Bankası, Sanayi ve Maadin Bankası gibi milli bankaların kuruluşu kabul edilmektedir.⁵²⁰ 1934 yılından itibaren de Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı’nın yürürlüğe girmesi, büyük devlet teşebbüslerinin özellikle tekstilde Sümerbank’ın, madencilikte Etibank’ın kurulması, sanayi ve teknoloji milliyetçiliğinin önemli kaynaklarını oluşturmuştur.⁵²¹

⁵¹⁷ İ. Ceyhan Koç, “İzmir İktisat Kongresi’nin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri”, *Atatürk Dergisi*, 3/1, (2000), s.148.

⁵¹⁸ Serpil Kahraman, (1929 – 1939) İktisadi Devletçilik ve Sanayileşme Politikaları, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı Prof. Dr. Tefik Güran), İstanbul, 2005, s.1.

⁵¹⁹ Hüseyin Yücel, *Cumhuriyet Ekonomisinin Kuruluşu ve Gelişimi*, Ankara, 2017, s.74.

⁵²⁰ S. Kahraman, (1929 – 1939) İktisadi Devletçilik ve Sanayileşme Politikaları, s.7.

⁵²¹ S. Bozdoğan, *Modernizm ve Ulusun İnşası*, s.133.

I- Kongrenin Toplanması

Birinci Türkiye İktisat Kongresi, Lozan Barış Görüşmelerinin kesintiye uğradığı bir dönemde 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında gerçekleşmiştir.⁵²² Kongre öncesinde İktisat Vekâleti tarafından bir yazılı metin hazırlanmıştır. Bu metinde kredi sorunu, üretimin düzenlenmesi ve arttırılması, gümrük sorunu, vergiler ve ulaşım araçları gibi konuların kongrede ele alınması öngörülmüştür. Raporda; “yabancı sermayenin Türkiye’de pek çok uygarlık eseri yarattığı fakat ulusal ekonomiye de zarar verdiği, bundan sonra siyasi amaçlar gütmeyecek ve ulusal ekonominin gelişmesine de zarar vermeyecek bu sermayeye izin verileceği, ziraatın gelişmesine çalışılacağı, para iktisadı ile değil kredi iktisadı ile ekonomik meselelerin çözüleceği” belirtilmiştir.⁵²³

II- Kongre Hazırlıkları

Dönemin İktisat Vekili Mahmut Esat Bey, kongre hakkında basın temsilcilerine yaptığı açıklamada; 15 Şubat’ta İzmir’de bir İktisat Kongresi toplanacağını ve bu kongrenin Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın nutkuyla açılacağını belirtmekteydi. Ayrıca Hükümet olarak kongre için önemli saydıkları konuları kapsayan bir broşür hazırladıklarını ve kongreden önce bunu üyelere dağıtacaklarını açıkladı.⁵²⁴ Bu broşürde ele alınan konular arasında; kredi meselesi, şirketler, sendikalar meselesi, gümrük meselesi, ulaştırma meselesi, köylü meseleleri, üretim ve tüketim meseleleri yer almaktaydı. Daha sonra alınan karar gereğince İzmir’de toplanacak olan Birinci Türkiye İktisat Kongresi’nin program ve çalışma hazırlıklarını yapmak üzere bir düzenleme heyeti oluşturuldu.⁵²⁵

III- Kongreye Katılanlar

17 Şubat 1923 Cumartesi günü toplanan Birinci Türkiye İktisat Kongresi’ne sanayici, tüccar, işçi ve çiftçi grupları olmak üzere toplamda 1135 delege katıldı. Kongre yerinin İzmir olarak seçilmesi tesadüfî değildi.⁵²⁶ Cumhuriyet Hükümeti’nin bu kongreyi İzmir’de toplanmasının nedeni İzmir’de yaşanan Yunan işgaline bir tepki olarak gösterilmesidir. Kongreye, Milli Mücadele Döneminde Doğu Cephesi Kumandanlığı görevinde bulunan Mustafa Kemal Paşa’nın silah arkadaşı Kazım Karabekir Paşa

⁵²² Savaş Durmuş-N. Kemal Aydemir, “Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1938)”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (KAÜİİBFD)**, VII/12, (2016), s.157.

⁵²³ Yılmaz Karakoyunlu, **Türk Ekonomisinde Çağdaşlaşma Süreci**, İstanbul, 1997, s.98.

⁵²⁴ A. Gündüz Ökçün, **Türkiye İktisat Kongresi 1923 – İzmir, Haberler-Belgeler-Yorumlar**, Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara, 1997, s.3-4.

⁵²⁵ İ. C. Koç, “İzmir İktisat Kongresi’nin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri”, s.149.

⁵²⁶ **Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-1940)**, I, İstanbul, 2002, s.33.

başkanlık yaptı. Kongre binasında sağ kısım tüccarlara, sol kısım işçilere, orta kısım çiftçilere ve çiftçilerle işçilerin arası da sanayi murahhaslarına ayrıldı. Üst katın yarısı bayanlara, yarısı da beylere olmak üzere misafirlere ayrıldı. Sol yanda Türk ve yabancı basın delegeleri bulunmaktaydı. Kırka yakın basın mensubu kongreyi takip etti. Ayrıca her grubun önünde mevkilerinin kimlere ait olduğunu gösteren birer tabela asıldı ve kongrede murahhaslar yakalarına “*İzmir Birinci İktisat Kongresi Hatırası*” yazan bir rozet taktı.⁵²⁷

IV- Kongre Programı

Birinci Türkiye İktisat Kongresi, 17 Şubat 1923’te Kazım Karabekir Paşa başkanlığında ve Mustafa Kemal Paşa’nın açılış konuşmasıyla başladı.⁵²⁸ Toplanış amacı; yeni Türkiye’nin ekonomi politikasını belirlemek ve ekonomik kalkınmaya hız kazandıracak önerileri tespit etmektir. Kongrenin anlam ve önemini Mustafa Kemal Paşa şu cümlelerle izah etti: “Aziz Türkiye’mizin iktisadi tealisi esbabını aramak ve bulmak gibi vatani, hayati ve milli bir gaye-i mukaddese için bugün burada toplanmış olan sizlerin, muhterem halk mümessillerinin huzurunda bulunmakla çok mesut ve bahtıyırım. Türkiye İktisat Kongresi tarihte ilk defa ihraz-ı mevki-i bülemlendirecek bir kongredir. Sizler bu memleketin ihtiyacını, milletin ihtiyacını ve milletin kabiliyetini ve bunun karşısında dünyada mevcut olan çok kuvvetli iktisat teşkilatını nazar-ı dikkate alarak, alınması lazım gelen tedbirleri kemal-i vuzuh ile teati ve tespit etmelisiniz.”⁵²⁹

Mustafa Kemal Paşa yine kongrenin önemine binaen, “Efendiler; Yüksek heyetinizin bugün yapmış olduğu Türkiye İktisat Kongresi çok önemlidir, çok tarihidir. Nasıl ki Erzurum Kongresi, Sivas Kongresi felâket noktasına gelmiş olan bu milleti kurtarmak hususunda Misak-ı Milli’nin ve anayasanın ilk temel taşlarını bulmada etken olmuş, etkili olmuş, girişici olmuş ve bundan dolayı tarihimizde, millî tarihimizde ve millî hayatımızda en kıymetli ve yüksek hatıraya erişmiş ise, kongreniz de milletin ve memleketin hayatını ve gerçek kurtuluşunu temine aracı olacak kuralın temel taşlarını ve esaslarını gösterip ortaya koymak suretiyle tarihte en büyük üne ve çok kıymetli bir hatıraya erişecektir,” sözlerini aktarmaktaydı.⁵³⁰

⁵²⁷ Deniz Ünlü, **İzmir İktisat Kongresi Kongre Öncesi Ekonomik Görünüm ve Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kaya Bayraktar), Uşak, 2012, s.58-59.

⁵²⁸ BCA, 30.10.0.0.5.29.17.

⁵²⁹ Ayşe Afet İnan, **İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat – 4 Mart 1923)**, TTK Basımevi, Ankara, 1982, s.57, 65.

⁵³⁰ U. Kocatürk, **Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri**, s.295.

Kongrenin baş mimarı, o dönem Hükümetin İktisat Vekili olan Mahmut Esat Bey (Bozkurt)⁵³¹ oldu. 17 Şubat 1923'te toplanan kongre, 4 Mart 1923'te sona erdi. Kongrede belirlenen esaslar, 1931 yılına kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin izlediği ekonomi politikalarının temelini teşkil etmekteydi. Türkiye İktisat Kongresi'nin en önemli özelliği, diğer iktisadî reformlardan farklı olarak, halka yönelik iktisadî kaygılara değinilmiş olmasıydı.⁵³²

İktisat Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey konuşmasında; iktisadi yapının geliştirilebilmesi için meslek teşkilatlarının kurulması, kredi kurumlarının oluşturulması, teknolojinin geliştirilmesi, ithalat ve ihracat rejimlerinin belirlenmesi gerektiğini ifade etmekteydi.⁵³³ Daha sonrasında Kongre Reisi sıfatıyla söz alan Kazım Karabekir Paşa yaptığı konuşmasında, ekonomik tedbirler, kongre ve iktisadi teşkilatlanmanın önemi üzerinde durmuştur.⁵³⁴

Kongreye katılan gruplar arasında en önemli ayırım, Aşar Vergisi'nin kaldırılması konusunda yaşandı. Çiftçi grubu aşarın kaldırılmasını isterken, ticaret grubu iltizam sisteminin kârlılığından dolayı aşarın devamını istemekteydi. Sanayi ve işçi grubunun çiftçileri desteklemesiyle aşar vergisinin kaldırılması kararı alındı. Kongre çalışmaları 4 Mart'a kadar devam etti. İki haftalık yoğun çalışmaların ardından her grubun kabul ettirdikleri esaslar belirlendi. Ayrıca kongre çalışmaları esnasında sergi düzenlendi ve bu sergi 10 Mart'a kadar sürdü.⁵³⁵

V- Kongre Kararları

Birinci Türkiye İktisat Kongresi, iktisadi kalkınmanın gerek ve öneminin sıklıkla vurgulandığı bir kongre idi. Kongre bileşenleri; çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi gruplarının ayrı ayrı maddeler halinde sundukları tekliflerin oylanması ile karar alma yoluna gidildi. Buna göre; devletin teşvik edici önlemleriyle birlikte, özel teşebbüsün ekonomide yer almasına zemin hazırlandı.⁵³⁶

⁵³¹ Mahmut Esat (Bozkurt); 1892 yılında Kuşadası'nda doğdu. 1922–1923 yılları arasında İktisat Vekilliği görevinde bulundu. İzmir İktisat Kongresi'nin toplanmasına öncülük etti. Adliye Vekilliği yaptığı 1924–1930 yılları arasında Türk Hukuk Devrimi'nin mimarı oldu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin de kurulmasını sağlayan M. Esat Bey, burada ders verdiği gibi, ilerleyen yıllarda üniversitelerde Devrim Tarihi Derslerinin okutulmasında görevlendirilen dört kişiden biri oldu. (Kemal Arı, “Mahmut Esat Bozkurt: Yaşamı ve Kişiliği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, II/4, (1994), ss.189-200)

⁵³² S. Kahraman, (1929 – 1939) İktisadi Devletçilik ve Sanayileşme Politikaları, s.8.

⁵³³ A. G. Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi*, s.221.

⁵³⁴ Afet İnan, *Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı 1933*, TTK Basımevi, Ankara, 1972, s.56-58.

⁵³⁵ D. Ünlü, *İzmir İktisat Kongresi*, s.60.

⁵³⁶ S. Kahraman, (1929 – 1939) İktisadi Devletçilik ve Sanayileşme Politikaları, s.9.

Alınan kararlar; 12 madden oluşan “Misak-ı İktisadi Esasları” başlığı altında toplanan bölüm ile “Çiftçi, Tüccar, Sanayici ve İşçi Guruplarına İlişkin Esaslar” olmak üzere belirlendi. Bu kararlarla; ekonomik sistemin liberal yaklaşımlarla şekillendirilmesi benimsendi. Ülke kalkınmasının sanayileşmeyle mümkün olacağı vurgulandı ve yeni Türk Devleti’nin iktisadi bir devlet olması amaçlandı.⁵³⁷ “Kongrenin iktisadi kararları Meclis hükümetimize takdim edilmek üzere hazırlanmış milli bir iktisat önergesidir. Misak-ı iktisadi ise siyasî, ahlâkî ve içtimaî lekesizliği temin eden iktisadiyatımızın temeli olup iktisat âlemine milletimizin kendini mücehhez bulundurması için müttefikane verilmiş bir ahittir.”⁵³⁸

Kalkınmanın, ancak sanayileşmeyle mümkün olabileceği görüşünün şekillendiği Türkiye İktisat Kongresi’nde belirlenen ilkelere göre; sanayicilere kredi sağlanması ve millî sanayiye teşvik edecek unsurların benimsenmesi gibi ilkeler çerçevesinde 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarıldı. Bu kanun; sermaye gelirlerinin millî unsurlara aktararak yatırıma dönüşmesi şeklinde ifade edilen Millî İktisat kavramını yansıtan en önemli belge niteliğinde olması bakımından önemliydi.⁵³⁹

1929 Dünya Ekonomik Krizi; ekonomi politikaları açısından yeni Türkiye için bir dönüm noktası oldu. Ortaya çıkan ekonomik kriz, uygulanan ekonomi politikalarının yetersiz oluşunu da gösterdi. Krizin etkileri, her ülkeyi kendi yapılarına göre yeni iktisat politikaları belirleme yoluna itti. 1929 sonrasında; liberal politikalara olan güven sarsıldı. Sanayinin gelişebilmesi için koruyucu politikalarla desteklenmesi gerektiği görüşü ön plana çıktı. Yeni Türkiye’de kalkınmanın ancak hızlı bir sanayileşmeyle sağlanabileceği ve tarımın da bu gelişmede destekleyici bir rol oynayacağı düşünüldü. Nitekim sanayi yatırımlarından verim elde edilebilmesinin ancak plan yoluyla olacağını belirten Mustafa Kemal Paşa, maliyet ve verimlilik analizlerini içeren sanayi planlarının oluşturulmasını istedi. Sanayi Planları, Cumhuriyet döneminin ilk büyük sanayi atılımları olması yönünden önemli iken, düzenlenen Sanayi Kongreleri vasıtasıyla da ekonominin gelişmesine dönük adımlar atılacaktı. Sonuç olarak; devletçi iktisat politikalarının hâkim olduğu ve sanayileşmenin plan dâhilinde yürütüldüğü 1929-1939 yılları, Türkiye ekonomisi için hızlı bir büyüme dönemi olmuştur.⁵⁴⁰

⁵³⁷ A. G. Ökçün, **Türkiye İktisat Kongresi**, s.323-325.

⁵³⁸ Kazım Karabekir, **İktisat Esaslarımız** (Yay. Haz. Orhan Hülagü-Ömer Hakan Özalp), 1. Baskı, İstanbul, 2001, s.230.

⁵³⁹ S. Kahraman, **(1929 – 1939) İktisadi Devletçilik ve Sanayileşme Politikaları**, s.12.

⁵⁴⁰ S. Kahraman, **(1929 – 1939) İktisadi Devletçilik ve Sanayileşme Politikaları**, s.99-100.

VI- Basına Yansımaları

Yeni Türkiye'nin ekonomide attığı en önemli adım olarak kabul edilen Birinci Türkiye İktisat Kongresi'nin etkileri basına da yansdı. “İkdam” gazetesinde görüşlerini belirten isim Ahmet Cevdet Bey idi. Ahmet Cevdet Bey, “İzmir’de Büyük İktisat Kongresi” başlığı altında önemli detaylar aktarmaktaydı. Yapılacak olan kongrenin memleketin her tarafında derin bir ilgi uyandırdığına değinmekteydi. Kongreye her çeşit meslekten murahhasların katıldığı, bunların yanı sıra birçok iktisat erbabının da olduğunu vurgulamaktaydı. Hükümetin bu kongreyi düzenlemekle amacının, bütün memleketin iktisat organizmasının nabzını yoklamak olarak ifade etmekteydi.⁵⁴¹

“Anadolu’da Yenigün” gazetesinin “Türkiye İktisat Kongresi Bugün İzmir’de Açılıyor” başlıklı haberinde Türkiye iktisadının gelişiminde ilk mühim adımın atıldığı ifade edilmektedir. Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın kongreyi bizzat açtığı, İktisat Vekili Mahmut Esat Bey’in İzmir gazetelerine ve Anadolu Ajansı’na kongreye ilişkin önemli beyanları olduğuna dikkat çekilmiştir. Gazete ayrıca Esat Bey’in İzmir matbuat temsilcilerini kabul ederek kongrenin maksat ve gayesini izah ettiğine değinmiştir. Bunun yanı sıra İktisat Kongresi’ne ait son hazırlıkların bitmek üzere olduğu, murahhasların iki yüz elliden fazlasının İzmir’de hazır bulundukları, binanın yedi bin kişiye yetecek kadar genişliği, daire içerisinde mükemmel bir lokanta açıldığı haberin detaylarında yer almıştır. Ayrıca İzmir’de mevcut çiftçi, ticaret sahibi, sanat, amele, bankacı velhasıl bilumum iktisat amilleriyle taşradan bu maksatla gelecek delegelerin mütalaalarını almak üzere ziraat dairesinde özel kalem açıldığı belirtilmiştir.⁵⁴²

“Hâkimiyet-i Milliye” gazetesi ise “İktisat Kongresi” başlıklı haberinde İzmir çiftçilerinin bu akşam İktisat Vekili Mahmut Esat Bey şerefine bir ziyafet verileceğini duyurmaktaydı.⁵⁴³

“Anadolu’da Yenigün” gazetesi, “İktisat Kongresi Gazi Paşa’nın Mühim Bir Konuşması İle Açıldı” başlıklı haberinde Gazi Paşa’nın kongredeki delegelere yaptığı konuşmasına değinmiştir. Sözlerinde; murahhasların yapılması lazım işleri ve uygulanması gereken bütün yenilikleri açık bir şekilde ifade etmelerini, böylelikle bu yeniliklerin uygulandıkça memlekete faydalı olacaklarına değinmiştir.⁵⁴⁴

⁵⁴¹ Ahmet Cevdet Bey, “İzmir’de Büyük İktisat Kongresi”, **İkdam**, 14 Şubat 1923, 30. Sene, Sayı: 9309, s.1.

⁵⁴² “Türkiye İktisat Kongresi Bugün İzmir’de Açılıyor”, **Anadolu’da Yenigün**, 15 Şubat 1923, 5. Sene, Sayı: 1102-725, s.1.

⁵⁴³ “İktisat Kongresi”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 18 Şubat 1923, 4. Sene, Sayı: 742, s. 3.

⁵⁴⁴ “İktisat Kongresi Gazi Paşa’nın Mühim Bir Konuşması İle Açıldı”, **Anadolu’da Yenigün**, 19 Şubat 1923, 5. Sene, Sayı: 728-1105, s.1.

“Misak-ı İktisadî’mızın Mevadd-i Esasiyesi” başlıklı haberiyle “Anadolu’da Yenigün” gazetesi, Kazım Karabekir Paşa’nın iktisat esaslarını ilan etmekle Türk milletinin zaferini ilan ettiğini ifade eden sözlerine yer vermektedir.⁵⁴⁵

B- SANAYİ KONGRELERİ

Bir ülkenin ekonomik ve stratejik üstünlüğünün seviyesini gösteren temel parametrelerden biri sanayi sektöründe gelişmişlik düzeyidir. Bu bağlamda uluslaşma sürecinde olan yeni Türkiye de sanayi yoluyla kalkınma modelini ekonomide bir hedef olarak belirlemiştir. Birinci Sanayi Kongresi’nde Mustafa Rahmi (Köken) Bey’in ifadesiyle; “Bu kongre iş ve fikir kongresidir. Burada mütehasşısın, iktisatçının, fen ve iş adamının sözü var” sözüne istinaden sanayi sektörünün mevcut durumunun “ilmi esas dâhilinde” gerçekleşeceği belirtilmiştir.⁵⁴⁶ Sanayileşme politikalarında “hammaddesi ülkemizde yetişen/bulunan sanayi kollarının kurulması” şeklinde bir düşünce ile hareket edilmiştir.⁵⁴⁷

Bir sanayi kongresi düzenlenmesi fikri, 1929 Ekonomik Krizi sonrası Türk ekonomisini tanıma ve gelişimi için çeşitli önerilerin görüşülmesi ihtiyacıyla ortaya çıkmıştır. Kongrenin yapılış maksadında da ülkenin sanayi yapısı, gücü ve sanayi alanında yaşanacak gelişmeler hakkında bir fikrin oluşturulması düşüncesi yer almaktaydı.⁵⁴⁸

I- Birinci Sanayi Kongresi (22-29 Nisan 1930)

Genç Türkiye Cumhuriyeti, sanayi alanında iki ekonomik hedef belirlemişti. Bunlar; ekonomik bağımsızlık ve hızlı kalkınma idi.⁵⁴⁹ 1930 Türkiye’sine bakıldığında dış ticareti; tarımsal ürün ve hammadde ihracatı ile sanayi ürünü ithalatına dayanmaktaydı. Ekonomik bunalım sonrasında, Türk ekonomisinin en önemli meselelerinden biri yerli sermayenin ülke dışına çıkması oldu. İthal ikamesini sağlayacak bir sanayileşmenin gerçekleştirilmesi çözüm noktası olarak ortaya atılmıştı. Bu nedenle

⁵⁴⁵ “Kazım Karabekir Paşa Hazretlerinin Parlak Bir Hitabesi”, *Anadolu’da Yenigün*, 6 Mart 1923, 5. Sene, Sayı: 1118-741, s.4.

⁵⁴⁶ Sema Yılmaz Genç, “Birinci Sanayi Kongresi”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/birinci-sanayi-kongresi/> Erişim Tarihi: 06.01.2023.

⁵⁴⁷ Mehmet Evsile, “Cumhuriyet Döneminde Sanayileşme Faaliyetleri (1923-1950)”, *Journal of History Studies*, X/8, (Kasım 2018), s.110.

⁵⁴⁸ Ayşe Feyza Şahinkuşu, *İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Sanayinin Gelişimi İçin Yapılan Çalışmalar: 1930 Sanayi Kongresi ve Sonrası*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehtap Özdeğer), İstanbul, 2014, s.70.

⁵⁴⁹ S. Durmuş-N. K. Aydemir, “Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1938)”, s.160.

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin⁵⁵⁰ organize ettiği 1930 Sanayi Kongresi, ithal ikamesini sağlayacak sanayi ürünlerinin Türkiye'de üretiminin gerçekleştirilmesi için atılacak adımları belirlemesi açısından önemliydi.⁵⁵¹

22-29 Nisan 1930 tarihleri arasında Ankara'da Himaye-i Etfal Cemiyetinde düzenlenen Sanayi Kongresi yayınladığı Kongre Talimatnamesi'nde bu kongrenin amacını; “yerli sanayi üretiminin hem miktarını artırmak, hem de üretilen malların kalite açısından uluslararası standartlara uygun olması için sanayicilerin bir araya gelerek atılması gereken adımları atması” şeklinde ifade etmekteydi.⁵⁵²

Türkiye'nin çeşitli yerlerinden kongreye katılım oldu. Kongreye; iş adamları, sanayiciler ve teknisyenler ile sektörel uzmanlardan birçok isim katıldı. Bu nedenle, sanayi kongresinden öte bir uzmanlık kongresi olarak da değerlendirilmekteydi.⁵⁵³ Kongreye raporları ile katılacak olan iş kolları / sektörler, raporlarını belirlenen başlıklar doğrultusunda her birine değinerek hazırlayacaklardır.⁵⁵⁴

İktisat Vekili Şakir (Kesebir) Bey kongreyi açış nutkunda; kongrenin amacının milli sanayinin kurulması ve gelişimi için çareler aramak olarak ifade etmekteydi. İzmir Milletvekili Rahmi (Köken) Bey ise yerli sanayiye üretmenin halkın görevi olduğunu belirterek, kongrenin sanayicilerle bu hususu konuşmak ve ortak bir program hazırlamak maksadıyla toplandığını izah etmekteydi.⁵⁵⁵

Kongre esas olarak sektör temelinde örgütlendi. Mensucat (Dokuma), Gıda, Deri, Orman, Taş-Toprak ve Cam, Kimya, Maden İhracı ve Maden Sanayileri başlıklı sekiz ana sektör kongre gündeminin önemli bir parçası ve hatta ana eksenini oluşturdu. Ayrıca kongre çalışmalarını 17 İhtisas Encümeni yürüttü. Her encümenin raporları tartışıldıktan sonra karar altına alma yoluna gidildi. Kongre çalışmaları, hazırlanan raporlar ve alınan

⁵⁵⁰ Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti; 14 Aralık 1929 tarihinde TBMM Başkanı Kazım Özalp başkanlığında kurulmuştur. Cemiyetin diğer kurucu üyeleri: TBMM Başkan Vekili Hasan (Saka), eski İktisat Vekili İzmir mebusu Rahmi (Köken), İzmir mebusu Celal (Bayar), Türkiye Otomobil ve Turizm Kurulu Başkanı Reşit Saffet (Atabinen) idi. Cemiyet, dönemin iktisadi yaşamına yön vermiş iki organizasyonu hayata geçirmiştir. 1930 Sanayi Kongresi ve 1931 Ziraat Kongresi. 1935 yılında Türkiye İktisat Cemiyeti ile birleşerek “*Türk Ekonomi Kurumu*” adını almıştır. (Doğan Duman, “*Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, (Haziran-1992), I/2, s.127-141.)

⁵⁵¹ **1930 Sanayi Kongresi Raporlar – Zabıtlar**, Ankara, 1930, s.6.

⁵⁵² **BCA**, 30.18.1.2.8.9.6.

⁵⁵³ Hakan Kaya, **Atatürk Döneminde Devletçilik Modelinin Hazırlık ve Başlangıç Evresinde Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri (1930-1934)**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Sabahattin Özel), İstanbul, 2008, s.94.

⁵⁵⁴ “*Milli Sanayi Kongresi Ruznamesi Hazırlandı*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 6 Şubat 1930, Sayı No: 3081, s.1. Kongre gündemi şu şekilde ifade edilmekteydi: hammadde sorunu, sermaye ve kredi sorunu, vergiler sorunu, Teşvik-i Sanayi Kanunu ve uygulanması, standart meseleleri, rasyonelizasyon meseleleri, ticaret ve sanayi odalarında sanayicilerin temsili meselesi, nakliyat tarifeleri meselesi, sanayi eğitimi meselesi.

⁵⁵⁵ “*Sanayi Kongresi Açıldı*”, **Milliyet**, 23 Nisan 1930, Sayı No: 1509, s.2.

kararlar çerçevesinde “asgari on senelik bir sanayileşme programının hazırlanması” ve “ülkedeki sanayi alt yapısını tetkik edecek ve denetleyecek bir merkezin teşkil edilmesi” şeklinde belirlendi.

Kongrede birçok sanayi dalında konunun uzmanlarından alınan encümen raporları yer almaktaydı. Buna göre örneğin; Mensucat Sanayi içinde; Pamuklu, Yünlü, Halı, İpekli ve Trikotaj⁵⁵⁶ başlıklarında encümenlerinin raporları oluşturuldu. Pamuklu dokuma sanayisinin temel sorunu pamuk ıslahı olarak ifade edildi. Bu sanayi dalında verimin artırılması için ıslah işlemlerinde yeni çözümlerin üretilmesi gerektiği üzerinde duruldu. Aynı şekilde Yünlü dokuma için alınan kararda; memleket dâhilinde üretimi yaygın olan yünün daha fazla miktarda üretilmesi için, yünü işleyecek fabrikaların artırılması gerektiği vurgulandı. Halıcılık için meslek birliğinin kurulması gerektiğine dikkat çekildi. İpekli ve trikotaj dokumada da üreticiye uygulanan vergi ve harç tarifelerinin iyileştirilmesi üzerinde duruldu.⁵⁵⁷

Gıda Sanayi için de Konserve, Değirmen, Ekmek, Şarap, Sirke ve İspirto, Şekerleme, Çikolata ve Bisküvi⁵⁵⁸ başlıklarında raporlar sunuldu. Konserve Encümeni’nin raporuna göre; konserve sanayinin en önemli sorunu, kredi ve ödeme süresi ile ilgiliydi. Bununla ilgili düzenlemenin yapılması istenmekteydi. Değirmenciler raporunda temel problem diğer sanayi dallarında da var olan vergi ve harçlar konusuydu. Devletin bu konuda korumacı bir politika izlemesi istenmekteydi. Küçük bir üretim dalı olan ekmekçiler raporunda ise devletten üretimlerinin korunması istenmekteydi. Şarap Encümeni raporunda bağıcılığın geliştirilmesi, ispirto raporunda ise arz sıkıntıları olduğu ifade edilmekteydi. Diğer dallarda da aynı şekilde vergilerin düşürülmesi ana talepler olmuştur.⁵⁵⁹

Deri Sanayi raporu İzmir ve İstanbullu dericilerin ayrı raporları ile değerlendirildi ve Encümen raporu ile toplulaştırıldı.⁵⁶⁰ Kimya Sanayi’nin değerlendirilmesi ise,

⁵⁵⁶ Encümen Üyeleri: Pamuklu mensucat için; Sükûti, Saip, Mahmut, Feyzi, Şükrü, İbrahim, Sabri ve Hacı Ziya Beyler, Yünlü mensucat için; Şevket Tuğrul, Atıf, Mehmet Ali, İsmail Azmi ve Reşat Beyler, İpekli mensucat için; Salih Kemal, Rıza ve Etem Beyler, Trikotaj (triko kumaş) için; İbrahim Ziya, Rıza ve Kemal Ziya Beyler, Halıcılık için; Mehmet, Hafız İbrahim, Etem Beyler seçildi. (“*Sanayi Kongresi Dün Merasimle Kuşat Edildi*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 23 Nisan 1930, Sayı No: 3154, s.4.)

⁵⁵⁷ A. F. Şahinkuşu, **İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Sanayinin Gelişimi**, s.76-80.

⁵⁵⁸ Encümen Üyeleri: Konserve için; Faik ve İhsan Celal Beyler, Şeker için; İlhami Nafiz, Haydar ve Gutherz Beyler, İspirto ve Şarap için; Zafir, Salahattin, Haydar, Naim Cemil, Adnan ve Hamdi Beyler, Değirmencilik için; Cevdet, Haşim ve Mehmet Ali Beyler, Şekerleme, Çikolata ve Bisküvi için; Sami Muhittin, Kâzım, Mehmet Kâmil, Mehmet Ali ve Gıyasi Beyler seçildi. (“*Sanayi Kongresi Dün Merasimle Kuşat Edildi*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 23 Nisan 1930, Sayı No: 3154, s.4.)

⁵⁵⁹ A. F. Şahinkuşu, **İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Sanayinin Gelişimi**, s.80-83.

⁵⁶⁰ Encümen Üyeleri: Dericilik için; Ahmet, Rıza ve Hayrettin Beyler seçildi. (“*Sanayi Kongresi Dün Merasimle Kuşat Edildi*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 23 Nisan 1930, Sayı No: 3154, s.4.)

Zeytinyağı – Nebati Yağ, Prine Yağı adı altında Kimya Sanayi Encümen Raporu ile belirlendi.⁵⁶¹ Son iki ana sektör de, Maden İhracı Sanayi ve Maden Mamulâtı Sanayidir.⁵⁶² Maden İhracı Sanayi başlığı altında, Türkiye’de Madenler ve Madencilik, Madencilik Birliği ve Zonguldak Raporları ile birlikte bir de Madencilik Encümen Raporu mevcuttur. Maden Mamulâtı Sanayi ise Maden Sanayi ve Maden Encümeni başlıklı iki raporla değerlendirildi.⁵⁶³ Bu encümen raporlarında da üretime ve vergi ile ücretlerden yakının ve bu konuda devletten iyileştirme bekleyen sanayi dalları yer almaktadır.⁵⁶⁴

Kongre’de hazırlanan raporlar, sanayi konusunda net bir “sanayi envanteri” nin ortaya çıkarılmasına da yardımcı oldu. Ayrıca bu kongrede Vilayet Raporları adı altında da rapor oluşturuldu. Bu rapor özellikle sanayinin nispi olarak gelişmiş olduğu vilayetlerden gelmesi önemli bir konu idi. On dört rapor da Türkiye’nin sanayi temelli üretim yapısının durumunu, sorunlarını ve çözüm önerilerini ortaya koyma açısından oldukça önemli bilgiler vermekteydi.⁵⁶⁵

Son olarak kongrede, 1930 Sanayi Kongresi Heyeti, ruznamede ön plana çıkarılan; “Sermaye ve Kredi”, “Vergiler ve Rüsum”, “Teşviki Sanayi”, “Ticaret ve Sanayi Odaları-Sanayiciler”, “Tarifeler”, “Sinaî Tedrisat” ile “Sanayimizi tanzim etmek ve modernleştirmek zarureti” alt başlıklarında kongreyi değerlendirerek yaklaşık otuz sayfalık bir rapor düzenledi. Komisyon, özellikle “Sanayimizi tanzim etmek ve modernleştirmek zarureti” başlığı altında bir temel tespitte bulunmuş ve bu temel tespit ülkede “bir sermaye israfı meselesi” nin varlığı ortaya çıkmıştır. Bunun nedenleri arasında kuruluş yerinin seçiminde yanlışlığın olması, işletme sermayesinin yetersizliği, makine teçhizatın çağın teknolojisine uyumsuzluğu, yönetim yetersizliğinin bulunması ve teknik bilgi ile uzmanlık konusunda yaşanan yokluklar şeklinde değerlendirildi ve bunların da sermaye birikimini iyice yavaşlattığı tespitinde bulunuldu.⁵⁶⁶

Kongre heyeti, bu güçlüğü gidermek için önerilerini iki başlık altında topladı:

⁵⁶¹ Encümen Üyeleri: Kimya, Sabunculuk ve Zeytinyağı için; Dr. Yahya, Dr. Namık, Behçet ve Zafir Beyler seçildi. (“*Sanayi Kongresi Dün Merasimle Kuşat Edildi*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 23 Nisan 1930, Sayı No: 3154, s.4.)

⁵⁶² Encümen Üyeleri: Madencilik için; Bekir Vehbi, Ali Nihat, Reşit Osman, Sadettin Server, Hadi, Ragıp Refik ve Edip Beyler, Maden Sanayii için; Sadi, Fuat, Abdullah, Remzi Sırrı Beyler seçildi. (“*Sanayi Kongresi Dün Merasimle Kuşat Edildi*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 23 Nisan 1930, Sayı No: 3154, s.4.)

⁵⁶³ **1930 Sanayi Kongresi Raporlar – Zabıtlar**, s.14.

⁵⁶⁴ A. F. Şahinkuşu, **İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Sanayinin Gelişimi**, s.84-86.

⁵⁶⁵ **1930 Sanayi Kongresi Raporlar – Zabıtlar**, s.16.

⁵⁶⁶ **1930 Sanayi Kongresi Raporlar – Zabıtlar**, s.17.

İlki, “Asgari On Senelik Bir Sanayi Programının Tespiti”: En az on yıl sürdürülecek olan bir sanayi programı ile işe başlamanın doğru olduğu dile getirilmektedir. Böyle bir programın oluşabilmesi için temel soruların cevaplanmasının gerekliliğine de vurgu yapıldı:

“Türkiye’de hangi sanayi şubeleri (sektörleri) en ziyade inkişafa (gelişmeye) müsaittir? Hangi sanayi şubelerine en ziyade muhtaç bulunmaktayız? Hangilerini evvelâ nerelerde ve ne mikyasta (ölçekte) tesise (kurmaya) başlamalıyız?” İkincisi de, “Bir Sınaî Tesisatı Tetkik ve Murakabe Merkezi Teşkili” idi. Kongre heyeti bu konuda ısrarlı ve kararlıydı. Geliştirdikleri öneri, “sanayi, sektöründe fabrika kurmak isteyen her şahıs veya grup ve belediyeler öncelikle bu merkeze başvurarak fabrikanın sektörü, ürün konusu, üretim kapasitesi, plânı, makine ve teçhizatı ile üretim akış şemaları, kuruluş yeri özellikleri, sermaye yapısı, kârlılık hesapları hakkında bütün bilgileri vermeye mecbur tutulmalıdır. Bu merkezin onayı sonrasında fabrikanın temeli atılmalıdır. Bu merkezin onaylamadığı hiçbir girişime izin verilmemelidir” şeklinde özetlendi.⁵⁶⁷

1- Basına Yansımaları

Sanayi Kongresi, “*Hâkimiyet-i Milliye*” gazetesi “*Sanayi Kongresi Bugün Himaye-i Etfal’de Açılıyor*” başlığı altında yer bulmakta ve gazete kongre hakkında haberleri günü gününe aktarmaktaydı.⁵⁶⁸ “*Vakit*” gazetesi de “*Gazimiz Milli Sanayi Numune Sergisinde*” başlığını manşetine taşımıştır.⁵⁶⁹

“*Milliyet*” gazetesi ise Son Haberler başlığında kongreye değinmiş⁵⁷⁰ Gazete yazarlarından olan Mehmet Asım ise “*Sanayi Sergisinde*” başlığıyla yazdığı yazısında Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti’nin teşebbüsleriyle açılan sanayi sergisinin gelecek için ümit verici olduğunu ifade etmekteydi. Sanayi sahasına dâhil olan her ürünün numunelerinin bu sergide var olduğuna ve bunların memleketin ihtiyaçlarını karşılayabileceğine değinmiştir. Sergide ayrıca ambalaj ve standardizasyon usulleri hakkında yerli üreticilere fikir verebilmek adına milli ihracat ürünlerine rakip olan yabancı mallarından getirilen numunelerin varlığına da dikkat çekmiş ve bu sergiyi gezen Türk üreticilerinin bu sayede eksiklerini görmeleri ve bu konuda kendilerini

⁵⁶⁷ 1930 Sanayi Kongresi Raporlar – Zabıtlar, s.18.

⁵⁶⁸ “*Sanayi Kongresi Bugün Himaye-i Etfal’de Açılıyor*”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Nisan 1930, Sayı No: 3153, s.1.

⁵⁶⁹ “*Gazimiz Milli Sanayi Numune Sergisinde*”, *Vakit*, 22 Nisan 1930, Sayı No: 4414, s.1.

⁵⁷⁰ “*Sanayi Kongresi Açıldı*”, *Milliyet*, 23 Nisan 1930, Sayı No: 1509, s.2.

yetiştirmelerine olanak sağlayacağını dile getirmiştir.⁵⁷¹ “Yarın” gazetesi de kongre hakkındaki izlenimlerine ve temennilerine sadece kısa bir şekilde yer vermiştir.⁵⁷²

“Milliyet” gazetesi “Sanayi Kongresi” başlığı altında kongrenin sona erdiğini ve alınan kararların kitap halinde neşrolunacağını bildirmiştir.⁵⁷³ “Milliyet” gazetesi “Sanayi Kongresi’nde Verilen Kararlar” başlığıyla kongre mesaisinin tamamlandığını aktarmıştır.⁵⁷⁴

II- İkinci Sanayi (Endüstri) Kongresi (20-24 Ocak 1936)

İktisat Vekili Celal Bayar’ın ifadesiyle “Türkiye için endüstrileşme, bir milli varlık savaşıdır. Bir milli müdafaa mücadelesidir ve hiçbir fedakârlık ve sıkıntı bu milli mücadelenin neticesiyle mukayese edilemez.”⁵⁷⁵ Celal Bayar’ın bu sözlerinden hareketle, devlet planlarının endüstrileşmede birer ilerleme olarak kaydedilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Yeni Türkiye’nin sanayi politikasının planlanmasında ilk safhayı da Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı oluşturmuştur. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı’nın içerisinde kimya sanayii, toprak sanayii, demir sanayii, kâğıt ve selüloz sanayii, kükürt sanayii, süngercilik, pamuk ve kendir sanayii bulunmaktaydı. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı ise gerek konu ve sermaye bakımından, gerekse ülke ekonomisine katacağı sosyal ve ekonomik etkileri açısından Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı’na göre daha kapsamlıydı.⁵⁷⁶ Bu planda yer alan sanayi teşebbüsleri arasında madencilik, mahrukat ve enerji, toprak sanayii, gıda maddeleri sanayi ve ticareti, kimya sanayii, mihanikî sanayii ve denizcilik bulunmaktaydı.⁵⁷⁷

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı devam ederken, İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı’nın da hazırlıkları başladı. Bunun nedenleri arasında; Birinci Beş Yıllık Plan’ın daha kısa sürede gerçekleşeceği düşüncesi, enerji sorununun önem kazanması ve i tüketime dönük bir ekonomi politikası yerine ihracata dönük bir ekonomi politikasının ağırlık kazanması yer almaktaydı.⁵⁷⁸ Bu bağlamda İktisat Vekili Celal Bayar başkanlığında 20-24 Ocak 1936 tarihleri arasında İkinci Sanayi (Endüstri) Kongresi de bu atılımlar doğrultusunda yaşanan bir diğer olumlu gelişme olmuştur.⁵⁷⁹ Kongreye sadece iktisadi devlet

⁵⁷¹ Mehmet Asım, “Sanayi Sergisinde” **Vakit**, 28 Nisan 1930, Sayı No: 4420, s.8.

⁵⁷² “Sanayi Kongresi”, **Yarın**, 28 Nisan 1930, Sayı No: 131, s.2.

⁵⁷³ “Sanayi Kongresi”, **Vakit**, 30 Nisan 1930, Sayı No: 4422, s.1.

⁵⁷⁴ “Sanayi Kongresi’nde Verilen Kararlar”, **Milliyet**, 30 Nisan 1930, Sayı No: 1516, s.2.

⁵⁷⁵ Fikret Yücel, **Cumhuriyet Türkiye’sinin Sanayileşme Öyküsü**, 2. Baskı, Ankara / TTGV, 2017, s.41.

⁵⁷⁶ A. İnan, **Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Birinci Sanayi Planı 1933**, s.16.

⁵⁷⁷ Afet İnan, **Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Sanayi Planı 1936**, TTK Basımevi, Ankara, 1973, s.4-5.

⁵⁷⁸ M. İlker Parasız, **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2003, s.65.

⁵⁷⁹ M. Akif Tural, **Atatürk Devrinde İktisadî Yapılaşma ve Celal Bayar (1920-1938)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 848, Ankara, 1987, s.144.

teşekkülleri ve planla ilgili uzmanlar, memurlar ile İstanbul Üniversitesi'nden bir doçent katılmıştır.⁵⁸⁰ Kongre, İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın uygulanmasına vesile olması bakımından önemliydi.⁵⁸¹

İktisat Vekili Celal Bey tarafından Başvekâlete sunulan plan, “Ankara’da toplanan endüstri kongresince seçilen mütehassıslarımızın verdikleri etüt raporlarının vekâletimce izlenmesi sonunda tespit edilen proje” şeklinde takdim edilmiştir. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın hazırlanmasında, birinci beş yıllık hedefte belirlenen amaçların daha kısa sürede gerçekleşeceğinin öngörülmesi, enerji ile alakalı sorunların ortaya çıkması, amaçların değişmesi, iç tüketim esas alınan ithal ikameci politikadan ihracata yönelik politikaya ağırlık verilmesi etkili oldu. Birinci Sanayi Planı tüketim mallarını; İkinci Sanayi Planı ise maden gereksiniminin karşılanması, maden kaynaklarının işletilmesi ve de ihracatı önemsendi. Nitekim 27 Mayıs 1936 yılı bütçe görüşmelerinde İktisat Vekili Celal Bey, İkinci Beş Yıllık Sanayi Programı'nda devam etmekte olan

⁵⁸⁰ Endüstri Kongresi'ne katılan heyet üyeleri arasında; Konya Mebusu Ali Muzaffer Göker, Zonguldak Mebusu Ragıp Özdemiroğlu, İzmir Mebusu ve eski İktisat Vekili Rahmi Köken, Tekirdağ Mebusu ve eski İktisat Vekili Şakir Kesebir, Sanayi Tetkik Heyeti Üyesi Abdülhafız Akmut, Teftiş ve Murakabe Heyeti Reisi Ali Recâî Turul, Vekâlet Başmüsaviri Ali Sami İşbay, Beynelmilel Deniz Mevzuatı ve Ecnebi Vapur İşleri Müdürü Behçet Cemal, Ölçüler ve Ayar Müdürü Bekir Sıtkı Oransay, Tarifeler Bürosu Mütehassısı Burhanettin Yenisey, Sanayi Müfettişi Etem Miharbi, Vekâlet Müsteşarı Faik Kurtoğlu, Maden Başmühendisi Halil Pekmen, Tahsilatı Ticariye Laboratuvarı Şefi Halit Civelekoğlu, Sanayi Tetkik Heyeti Üyesi Hikmet Horozoğlu, Fabrika ve Havuzlar Müdürü İhsan Cemil Arıksan, Maden Umum Müdürü Kemal Galip Balkar, Sanayi Tetkik Heyeti Üyesi Kudret Hakkı Erkönen, Türk Ofis Reisi Mecdet Alkin, İhracatı Teşkilâtlandırma Müdürü Mehmet Servet Berkin, Vekâlet Baş Müsaviri Porten vd., Sanayi Umum Müdürü ve Sanayi Tetkik Heyeti Reisi Reşat Bener, Deniz Müsteşarı Sadullah Güney, İç Ticaret Umum Müdür Muavini Selâhaddin Çuhruh, Sanayi Tetkik Heyeti Üyesi Sudi Çoban yer almaktaydı. Ayrıca İktisat Vekâletine bağlı Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nden Umum Müdür Reşit Osman Gencer, Petrol Gurubu Müdürü Cevat Eyüp Taşman, Altın Arama Grubu Müdürü Hadi Yener, Linyit Grubu Müdürü Nadir Hakkı Önem, Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nden Umum Müdür Abdullah Feyzi Toker, Mühendis Haydar Reşit Kök, Yusuf Ziya Ariel ve Naim Cemil Dikel, Su Şubesi Müdürü Necip Suveren, Genel Kurmay ve Millî Müdafaa Vekâletinden Kimyager Azmi Sümen ve Nuri Refet Korur, Maarif Vekâletinden Meslekî ve Teknik Tedrisat Umum Müdürü Mehmet Rüştü Uzel, Ziraat Vekâletinden Ziraat Umum Müdürü Abidin Ege, Ziraat Umum Müdürlüğü Beşinci Seksiyon Müdürü Reşat Savcı, Yüksek Ziraat Enstitüsü şeflerinden Sait Tahsin Tekeli, İstanbul Üniversitesi'nden Doçent Saffet Hanım, Milli Bankalar adına Sümerbank'tan Umum Müdür Nurullah Sümer, Kimya Şubesi Şefi Adnan Delan, Ağır Demir Sanayii Servisi Şefi Ali Vecihi Başak, Kayseri Bez Fabrikası Müdürü Fazlı Turga, Feshane Şirketi Müdürü Mithat Recai Öğdevin, Beykoz Deri Fabrikası Başmühendisi Nuri Bey, Etibank'tan Umum Müdür İlhami Nafiz Pamir, Umum Müdür Muavini Bedri Bekiroğlu, Ziraat Bankası'ndan Umum Müdür Kemal Zaim Sunel, Fen Müsaviri Ahmet Şerif Önay, İş Bankası'ndan Umum Müdür Muammer Eriş, Paşabahçe Cam ve Şişe Fabrikası Müdürü Adnan Berkay, Partisipasyonlar (katılım) Müdürü Bekir Vehbi Ergene, Kömür İş Umum Müdürü Esat Kerimol, Başmühendis Hüsam Yahya Yakal, İpek İş Müdürü Kâmil İbrahim Sidal, Yün İş Müdürü Süreyya Sirmen bulunmaktaydı. Reasürans Sigorta Anonim Şirketi'nden Umum Müdür Refi Bayar, Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi'nden Umum Müdür Kâzım Taşkent, Turhal Şeker Fabrikası Müdürü Muammer Tuksavul, Sivas, Erzurum ve Malatya İltisak Hattı İnşaat Şirketi'nden Umum Müdür ve eski İktisat Müsteşarı Hüsnü Rıza Kortel, İstanbul Balıkçılar Cemiyeti'nden Balıkçılık Mütehassısı Ali Tansever, diğer şirketlerden Kimya Mühendisi Hasan Sabri Atayolu yer almaktaydı. Mehmet Gökhan Polatoğlu, “*İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1938-1942)*”, *Atatürk Dergisi*, VI/1, (2017), s.58.

⁵⁸¹ Ayşegül Saylam, **1920-1938 Yılları Arasında Türkiye’de Sanayi ve Ticaretin Bakanlık Düzeyinde Kurumsallaşması: Kurumsal Kuram Bağlamında Bir İnceleme**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Doğan Nadi Leblebici), Ankara, 2016, s.330.

demir sanayisine, deniz sanayisinin de ekleneceğini, bu programının amacını maden servetlerinin işletilmesi ve elektrifikasyon (elektrikle güç sağlama süreci) olduğunu belirtti.⁵⁸² Bu kapsamda, vekil tarafından petrol araştırmalarına devam edileceği, belli bölgelerde (Safranbolu, Eflani) taş kömürü havzası keşfedildiği ve bunla ilgili sondaj çalışmalarına başlanacağı, eğer sonuçlar olumlu olursa da Zonguldak havzasından daha büyük bir havzaya sahip olunacağı açıklandı.⁵⁸³

Cumhuriyet döneminde madenciliğin ana hedefi; ülkenin ekonomik yönden kalkınmasını sağlamak, yer altı ve yer üstü doğal kaynakları bizzat işleyerek toplumu çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırmak olmuştur.⁵⁸⁴ 1926 yılında Petrol Kanunu’nun çıkarılması ile başlayan süreç, 1935 yılında Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü’nün (MTA) kurulması ile dönüm noktasına ulaşmış ve böylece Türkiye petrol tarihinde önemli adımlar atılmıştır.⁵⁸⁵

İkinci Sanayi Planı birincisine kıyasla daha fazla ekonomik alan ve ayrıntı içermektedir ve Celal Bayar’ın ifade ettiği gibi daha ayrıntılı ve daha planlı yapıldı. Örneğin ilk planda yirmi fabrika kurulması ön görülürken; ikinci planda yüz fabrika kurulmasına karar verildi ve de bunun için ilk sanayi planına kıyasla iki katı yatırım planlanmış oldu. Bu yatırımın öncelikli faaliyet alanları “madencilik, kömür, elektrik santralleri, yakıt sanayi ticareti, toprak sanayi, gıda sanayii, kimya sanayii, makine sanayii, deniz ulaşımı” olarak belirlendi. Birinci Sanayi Planı’nda en fazla yatırım dokuma sanayisi ve demir-çelik olurken; İkinci Sanayi Planı’nda en fazla yatırım madencilik ve enerji alanında oldu.⁵⁸⁶ Birinci Sanayi Planı’nda gıda sanayisi, enerji ve deniz ulaşımı alanına yatırım yapılmazken; İkinci Sanayi Planı’nda bu faaliyet alanlarına önem verilmiştir. Planların birbirine yakın zamanlarda uygulanması açısından birinci plandaki eksikliklerin ikinci planda tamamlandığı söylenebilir.⁵⁸⁷

1- Basına Yansımaları

Endüstri Kongresi olarak da bilinen İkinci Sanayi Kongresi hakkında dönemin gazeteleri de değerlendirmelerde bulundu. “Kurun” gazetesi kongre gündeminden bahsetmekteydi. “İkinci Beş Yıllık Endüstri Plânı” başlığı altında Akşam gazetesinde

⁵⁸² TBMM-ZC, D: V, C: 11, İ: 1, 27 Mayıs 1936, s.268.

⁵⁸³ A. Saylam, 1920-1938 Yılları Arasında Türkiye’de Sanayi, s.331.

⁵⁸⁴ Turgut İleri, Türkiye Cumhuriyeti’nin Madencilik Politikaları (1923-1960), 1. Baskı, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2019, s.38.

⁵⁸⁵ Ekrem Göksu, Türkiye’de Petrol, İstanbul, 1966, s.72-76.

⁵⁸⁶ T. İleri, Türkiye Cumhuriyeti’nin Madencilik Politikaları (1923-1960), s.108.

⁵⁸⁷ A. Saylam, 1920-1938 Yılları Arasında Türkiye’de Sanayi, s.331.

bildirildiği gibi, yeni plânda elektrikleştirme işiyle kimya sanayisinin büyük yer tuttuğuna değinmiştir.⁵⁸⁸

“Akşam” gazetesi “İkinci Beş Senelik İktisadi Plân” başlığıyla kongrede dile getirilen mevzulara değinmekteydi.⁵⁸⁹ “Yeni Asır” gazetesi “Nazilli Kombinasi” başlığı altında ikinci beş yıllık program hazırlanırken diğer sanayi hareketlerinin de tamamlanmasına devam edildiğine yer vermiştir.⁵⁹⁰

“Haber” gazetesi de “Beş Senelik Endüstrimiz” başlığı altında komisyon toplantılarından kısa bir açıklama ile bahsederken,⁵⁹¹ “Anadolu” gazetesi yazarlarından Falih Rıfkı Atay, “İkinci Plan” başlığıyla yazdığı yazısında; nasıl ki dış siyasette hedef enternasyonal barış ise ekonomi siyasasında da hedefin milrefah olması gerektiği üzerinde durmuştur. Milli endüstrinin önemli olduğunu vurgulayan Atay, bir milleti ablukadan kurtarabilecek temel unsurlar olarak kabul edilen milli endüstrinin tamamlanması adına bu çalışmaların yapılmasını desteklediğini de ifade etmiştir.⁵⁹²

“Kurun” gazetesi “Pamuk İstihsalâtını Artırmaya Başlıyoruz” başlığı altında sanayi planı mucibince ülkede pamuklu dokuma üretiminin arttığını ifade ederken,⁵⁹³ İkinci Sanayi Kongresi’nde belirtilen esaslara dâhil meseleler “Ulus” gazetesi “İkinci Beş Yıllık Plân” başlığında aktarmıştır.⁵⁹⁴

C- BİRİNCİ TÜRKİYE ZİRAAT KONGRESİ (14-19 Ocak 1931)

1930 Sanayi Kongresi’nin bir tamamlayıcı unsuru olarak Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından 14 Ocak 1931’de Birinci Ziraat Kongresi toplandı.⁵⁹⁵

Tıpkı 1930 Sanayi Kongresi öncesi Sanayi Numune Sergisi’nin açılmasına benzer şekilde 5 Ocak 1931 tarihinde saat 10.30’da İktisat Vekili Mustafa Şeref (Özkan) Bey başkanlığında Ankara Ziraat Sergisi açıldı ve 14 Ocak’ta başlayan kongre 19 Ocak 1931 tarihinde de sona erdi. Cemiyetin Ziraat Kongresi için hazırladığı talimatnamede kongrenin toplanma amacı, önemi, görüşülecek konular ve konuların kapsamını oluşturan alanlar belirlenmiştir.⁵⁹⁶ Kongreye 140 ziraat odası, 170 delege ile 142 raportör katıldı.

⁵⁸⁸ “İkinci Beş Yıllık Endüstri Plânı”, **Kurun**, 20 İkinci Kanun / Ocak 1936, Sayı No: 6475, s.1.

⁵⁸⁹ “İkinci Beş Senelik İktisadi Plân”, **Akşam**, 22 Kanunu Sani / Ocak 1936, Sayı No: 6201, s.2.

⁵⁹⁰ “Nazilli Kombinasi”, **Yeni Asır**, 22 Kanunun Sani / Ocak 1936, Sayı No: 9147, s.3.

⁵⁹¹ “Beş Senelik Endüstrimiz”, **Haber**, 23 Son Kanun / Ocak 1936, Sayı No: 1453, s.3.

⁵⁹² Falih Rıfkı Atay, “İkinci Plan”, **Anadolu**, 23 İkinci Kanun / Ocak 1936, Sayı No: 6430, s.1,5.

⁵⁹³ “Pamuk İstihsalâtını Artırmaya Başlıyoruz” **Kurun**, 25 İkinci Kanun / Ocak 1936, Sayı No: 6480, s.8.

⁵⁹⁴ “İkinci Beş Yıllık Plân”, **Ulus**, 25 Ocak 1936, Sayı No: 5207, s.1.

⁵⁹⁵ H. Kaya, **Atatürk Döneminde Devletçilik Modeli**, s.96.

⁵⁹⁶ Selma Yavuz, **Birinci Ziraat Kongresi, Alınan Kararlar ve Cumhuriyet Dönemi Ziraat Politikalarına Yansımaları**, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman Yrd. Doç. Dr. Serdar Sarısır), Niğde, 2012, s.44.

Kongre, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından ülkenin tarımsal sorunlarını ortaya koymak ve bu sorunlara çözüm yolları bulmak amacıyla toplandı. Ziraat Odaları tarafından seçilerek kongreye gönderilen delegelerin yol ve masraflarının da Özel İdarelerce karşılanması için İktisat Vekâleti ile ziraat müdürlükleri işbirliği içinde oldu.⁵⁹⁷ Hatta Nafia (Bayındırlık) Bakanlığı'nın 21 Ekim 1930 tarihli ve 2612 numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nin 9 Kasım 1930 tarihli toplantısında kongre için Ankara'ya gelecek ve Ankara'dan dönecek olan Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti üyelerinin %50 fiyat indirimi ile seyahat etmeleri kararı alınmıştır.⁵⁹⁸

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından düzenlenen kongrenin gündeminde yer alan başlıca konular şunlardı: Üretim şartları, ziraî kredi, ziraî vergiler, fiyat teşekkülleri, satış teamülleri, standart ve ambalaj meselesi, ziraî alanda düşünülen asayiş, tahsil, teşekküller ve neşriyat, nakliye tarifeleri, iktisadî yollar, muafiyetler ve teşvikler, ziraî kanunlar, hayvancılık ve umumî meseleler olarak belirlenmişti.⁵⁹⁹

Ayrıca ziraat odaları, çiftçilerin bu gündem çerçevesinde hazırlanmaları için mahallî (yerel) kongreler düzenleyerek, bu kongrelerde her mıntıkanın başlıca ziraat şubeleri ayrı encümenler (pamuk encümeni, üzüm encümeni gibi) halinde bir araya geleceklerdir. Ayriyeten encümenler gündemde yer alan bu on beş ana başlıkta yer alan konular dâhilinde raporlarını hazırlayacaklardır.

Kongrenin açılışı, 1931'de Cumhuriyet Halk Partisi'nin salonunda İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey tarafından yapıldı. Mustafa Şeref Bey, açılış konuşmasında kongrenin toplanış amacını şu sözleriyle açıkladı:

“Bugün burada Türk çiftçiliği üzerinde bildiklerimizi düşüncelerimizi münakaşa ederek ve bunların bir kısmı etrafında topladığımızda onun üzerinde ittifak etmiş olduğumuz fikirler Türk çiftçiliğinin yükselmesi için tatbik olunacak tedbir hakikate inkılap edeceklerdir. Bu suretle bu toplanmamız, yalnız nazariyatta kalmayacak, fiiliyata inkılap ederek Türk çiftçiliğinin esasına ve tatbikatında müstefit edecektir. Türk çiftçiliğini istifade ettirecek her tedbir, Türk vatandaşlarının çok büyük bir kısmının kar ve faydasına olan bir tedbir demektir. Çünkü Türkiye’de oturan vatandaşların büyük bir ekseriyeti çiftçiliği kendisi için hayat meşgalesi birlik işi gücü addetmiştir. Şüphe yok ki

⁵⁹⁷ Türkan Çetin, “1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Sonrası Türkiye’nin Tarım Politikasında Arayışlar: Birinci Türkiye Ziraat Kongresi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, II/6, (1996), s.215-216.

⁵⁹⁸ BCA, 030.18.01.02.15.73.6.

⁵⁹⁹ Mehmet Kayıran-Mustafa Yahya Metintaş, “1929 Dünya Ekonomik Krizinin Türk Tarımına Etkileri ve 1931 Ziraat Kongresi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, (2016), s.52.

asli milletlerden hiç biri tamamen çiftçi olamaz. Çünkü milletler büyük irfan ve medeniyet merkezlerinin ülkeleri dâhilinde teessüsten vazgeçemezler. Bunun için her millet aynı zamanda çiftçi ve sanatkâr olmalıdır. Çiftçiliğimizde bir kere teknik vesaiti tamamen almak lazımdır. İstihsal, hastalık ve haşaratla mücadeleyi ilmi bir surette değiştirmeliyiz.”⁶⁰⁰

Konuşmaların yapılmasından sonra encümenlerin seçimi için bir araya gelindi. Kongreye katılan üyeler meslek ve uzmanlık alanlarıyla ilgili encümenlere ayrıldı. Kongrenin toplanma konusunu oluşturan meseleler 23 encümende görüldü.⁶⁰¹ 19 Ocak 1931’de tüm raporlar incelendikten sonra kongre tamamlandı ve alınan kararlar İktisat Vekâletine bildirildi.⁶⁰²

Birinci Türkiye Ziraat Kongresi’ne esas mesele Tariş olduğu için özellikle incir, pamuk, üzüm ve zeytin üretimi konusunda verilen raporların ilk olarak incelenmesi uygun görüldü. Kongrede incir ile ilgili dört rapor, üzüm ile ilgili üç rapor, pamuk ile ilgili bir rapor ve zeytin ile ilgili de iki rapor sunuldu. İncir ile ilgili rapor yazan kişi Aydın İncir Mücadele Müdürü Nadir Bey oldu. Nadir Bey Kongreye, “İncircilik Kaliforniya’da ve Bizde” başlıklı raporuyla katıldı. Raporunda; Kaliforniya ile Aydın bölgesindeki incir üretimini karşılaştırarak anlattı. Kaliforniya İncirciliği hakkında “Ameli, ziraî, fennî ve iktisadî “ meselelere değindi. İncir mntıkaları, incirin nitelikleri masraf ve kâr, toprağın niteliği, incir bahçesi kurulması ve idaresi, incirin toplanması, kurutulması ve nakli, paketlenmesi, incir hastalıkları ve bunlarla mücadele yolları; Kaliforniya ile Aydın incir bahçelerinin durumlarını ve iki bölgedeki gelecekleri gibi incirin üretimiyle ilgili sorunları 16 başlıkta toplayarak izah etti. Kaliforniya’da yetişmiş incir bahçesinin bakımı, aşılama, budama, sürme, sulama, gübreleme, mahsul, sergi, kurutma ve paketlenme vb. işlemlerinin hangi aşamalardan geçerek yapıldığını, bilimsel yöntemlerin nasıl kullanıldığını Aydın ili ile kıyaslayarak anlattı.⁶⁰³

Kongrede incir ile ilgili ikinci raporu Garbî Anadolu Ziraat Mücadele Müfettişi A. Nadir Bey hazırladı. A. Nadir Bey, kuru incir ihracatıyla ülkeye yılda on milyon lira

⁶⁰⁰ T. Çetin, “1929 Dünya Ekonomik Bunalımı”, s.216.

⁶⁰¹ Umumi encümenler, tütün, zeytin, fındık, ipek böceği, sebzeçilik-çiçekçilik, incir, hububat, bakliyat, pirinç, tohum ıslahı, patates, pancar, şeker kamışı, pamuk, keten, kenevir, afyon, palamut, meyan kökü, kire, mazi, ağaçlama siyaseti, meyvecilik, fıstık, çay, bağcılık, şarapçılık, tavukçuluk, arıcılık, koyun, tiftik, beygir, karasığır, manda, av hayvanları, hayvan hastalıkları, sütçülük, çayır, yonca, rasadat, ziraat aletleri, balıkçılık, süngercilik, çiftçilik, muhasebe ve idaresi, sulama kurutma, sulu ve kuru ziraat, toprak ilmi ve gübreler, haşarat, nebatat hastalıkları olarak belirlendi. S. Yavuz, **Birinci Ziraat Kongresi**, s.48.

⁶⁰² T. Çetin, “1929 Dünya Ekonomik Bunalımı”, s.217.

⁶⁰³ Nadir Bey, “İncircilik Kaliforniya’da ve Bizde”, **İhtisas Raporları 1931 Birinci Ziraat Kongresi, I**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara, 1931, s.278-vd.

getiren incir bölgesinden bahsetmiştir. İncir ağaçlarının hastalıkları ve bilimsel yöntemlerle iyileştirilmesi, bahçe idaresi, kredi, ambalaj vb. konulara değindi. Ayrıca A. Nadir Bey, incirin üzüm gibi bekletilemeyen bir ürün olduğunu da dile getirerek ambalaj konusuna gereken önemin verilmesini istedi.⁶⁰⁴

İncir konusunda üçüncü rapor ise Söke Ziraat Fen Memuru H. Tahsin Bey tarafından sunuldu. Raporda köylülerin kredi ihtiyaçlarını Ziraat Bankası, Aydın İncir Kooperatifi, Ödemiş İncir Kooperatifi ve Aydın Milli Bankası'ndan karşıladıklarını anlatmaktadır. Fakat bunun yeterli olmadığı için tefecilerden kredi alarak faize girdiklerini, ödeyemediklerinden ötürü tarlalarını kaybettiklerini de belirterek, devletin bu kredi sorununu en kısa zamanda çözmesini istedi. Ayrıca nakliye tarifelerinin ucuzlatılması, yolların yapılması, muafiyet ve teşvik verilmesinin incirciliği kalkındıracağını belirtti. Ziraat okullarına köylü çocuklarının ilgisinin arttığını, bu sebeple ziraat okullarında reform yapılması için uzmanlar getirilmesini de önermektedir.⁶⁰⁵

İncir konusunda son rapor, Topçuzade Nazmi Bey tarafından yazıldı. 1929 Dünya Ekonomik Krizi her ülkeyi olumsuz olarak etkiledi, ülkeler kendi tarımsal ürünlerinde koruyucu önlemler almak amacıyla tarımsal ürün ithalatını azalttı. Nazmi Bey, Türk incirlerinin ihraç edildiği ABD, Kanada, İngiltere, Almanya, Fransa, İskandinavya, İsviçre, Avustralya ve Mısır gibi ülkelerin özellikleri, kriz karşısındaki tavırları ve Türk incirinin bu ülkelerdeki pazar payının artırılması için devletin alması gereken önlemlere değindi. Dünya piyasalarında etkin bir rol elde etmek için öncelikle hastalıksız, temiz ve kurtsuz incir yetiştirilmesi gerektiğini, buna göre tedbir alınmasını önerdi.⁶⁰⁶

Üzüm konusunda kongreye rapor sunan diğer bir isim, Manisa Fidanlık Mütahassısı Reşat Bey oldu. Raporunda kuru üzümculük ve sorunları ile ilgili bilgilere yer verdi. Manisa Ziraat Müdürü Ali Bey ise eski bağcılık yöntemlerinin filoksera hastalığının⁶⁰⁷ ortaya çıkmasından sonra bırakıldığını ve Amerikan asmaları üzerine yerli asmaların aşılansarak bağ yetiştirildiğini, böylece yeni bağcılık usulünün geliştiğini ifade etti. Ayrıca yeniden bağ tesisi, aşılama, budama, işleme, gübreleme, üzümlerin hasatı ve kurutulması, bandırma suyu, hastalıklar ve alınacak tedbirler hakkında bilgiler de verdi.

⁶⁰⁴ A. Nadir Bey, “İncir”, **İhtisas Raporları**, s.443-vd.

⁶⁰⁵ H. Tahsin, “İncir.”, **İhtisas Raporları**, s.474-vd.

⁶⁰⁶ Topçuzade Nazmi, “İncirlerimizin Rekabet Mücadelesi”, **İhtisas Raporları**, s.492-vd.

⁶⁰⁷ **Filoksera**: Bağları sarıp üzüm kütüklerini bozan böcek ve bunun yol açtığı bağ hastalığı. (Ş. Rado, Büyük Türk.Sözlüğü, s.388.)

Şarapçılık konusunda ise eskiden çekirdeksiz kuru üzümünden sonra şarabın ikinci ihraç maddesi olduğunu, fakat bugün şarap üretiminin azalması sonucu şarap ihracatının azaldığını dile getirdi. Ali Bey ayrıca bağbozumu dönemlerinde çok sayıda işçinin akın ettiğini ve bunların hanlarda, ağaç altlarında çok kötü şartlarda kaldıkları için hastalandıkları ve üzüm toplarken verimlerinin düştüğüne de değinerek bu şartların iyileştirilmesini istedi. Özellikle şehirlerde tüccarın yanında çalışan işçilerin belli aralıklarla sağlık kontrolünden geçirilmesi, iş yerinde temizliğe önem verilmesi ve işçilerin iş elbisesi giymesi gerektiğini de anlattı.⁶⁰⁸

Üzüm konusunda bir diğer rapor da Erenköy Fidanlık Müdürü Burhan Bey tarafından hazırlandı. Burhan Bey de aynı şekilde önemli bir gelir kaynağı olan bağcılığın filoksera hastalığının çıkmasıyla çöktüğünü belirterek, Cumhuriyet hükümetlerinin bu konuya gerekli önemi verecek olan fidanlıkları geliştirdiğini ve üzümculüğün gelişmesi için alınması gereken önlemleri sıraladı.⁶⁰⁹

Pamuk konusunda rapor düzenleyen isim, Adana Pamuk Tecrübe İstasyonu Müdürü Kemal Bey'dir. Kemal Bey raporunda pamuğun ham madde olarak ihraç edilmemesi, yerli sanayi kurularak iç pazarın yaratılması gerektiğini belirtti. Ayrıca Kemal Bey raporuna şunları da eklemektedir: "Pamuklarımızın atisini temin ve mensucat için verilen paraların dâhilde kalması için, mahsulümüzün kendi memleketlerimizde imal ve sarf edilmesine gayret etmek lazımdır. Saniyen bir harp vukuunda, çiftçilerin medanı istinadı olan pamuk hasılatı para etmez ve çiftçiler sanatlarına karşı derin bir soğukluk hissederler. Birçok memleketler bu gibi meseleleri itibara alarak dâhile iplik ve mensucat fabrikaları tesisine çalışmaktadır. Bu son senelerde Amerika bugün kendi mahsulatının %50'sini memleket dâhilinde sarf etmektedir". Kemal Bey, pamuk mensucatina yönelmek için, ıslah edilmesi gerektiğini ve bu amaçla da Adana'da bir tohum tevezii ve kontrolü teşkilatına, Aydın'da pamuğun ıslahı için bir tecrübe istasyonu tesis edilmesine ihtiyaç olduğunu belirtti. Ayrıyeten pamuk üretiminde standardı tutturmak için Avrupa ve Amerika'daki tekniklerin uygulanması ile ilgili önerilerini de dile getirdi.⁶¹⁰ Kongrede değinilen bir diğer rapor zeytincilik konusunda oldu.

Zeytincilik ile ilgili rapor hazırlayan Ragıp Ziya Bey raporunda; zeytinciliğin sahil bölgelerinde özellikle Balıkesir, İzmir ve Saruhan vilayetlerindeki ekonomik önemine yer verdi. Zeytincilikte Tunus ve Cezayir gibi ülkeler, önemli zeytin üreticisi

⁶⁰⁸ Ali Bey, "Üzümculüğümüz", **İhtisas Raporları**, s.593-vd.

⁶⁰⁹ Burhan Bey, "Üzüm", **İhtisas Raporları**, s.636-638.

⁶¹⁰ Kemal Bey, "Pamuk", **İhtisas Raporları**, s.682-vd.

lkeler arasına katılırken, Fransa ve Portekiz’de de zeytinciliğin geliştiğini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra gerek zeytincilik, gerekse zeytinyağı üretiminde bilgisizliğin hâkim olduğunu, bu yüzden de Türk zeytinciliğinin gelişmesi ve dünya pazarlarında yer etmesi gerektiğini anlattı. Zeytinciliğin gelişmesi adına alınması gereken önlemler şu şekilde sıralandı: Zeytin eşitlerinin kalitesini artırmak, zeytincilik enstitüsünün kurulması, zeytin üreticisine kredi verilmesi, zeytincilik birliklerinin kurulması, uluslararası zeytincilik kongrelerine katılmak, zeytin bölgelerinde fidanlık­lar oluşturmak ve ülkede zeytin ve zeytinyağı tüketimini artırmaya yönelik önlemler almak şeklinde ifade edildi.⁶¹¹

Kongrede zeytincilik konusunda görüşlerini belirten Dr. Fuat Ali Bey raporunda; Marmara Havzası’nda zeytin ve zeytinyağı üretimini arttırmanın çareleri üzerinde durdu. Zeytinin özenle toplanması, gübreleme ve budamanın bilimsel tekniklerle yapılması, salamuralık zeytinlerin seçilmesinde dikkat edilmesini istemektedir. Ambalaj konusunda da yeterli özenin gösterilmesine değinen Fuat Bey, ayrıca zeytinyağı üreticilerinin iper santrifüj makinesini kullanmalarını da sözlerine ekleyerek konuşmasını bitirdi.⁶¹²

Tütün konusunda kongreye  rapor sunuldu. Tütün İnhisar İdaresi Ziraat Fen şubesi Müdürü Nesip Bey “Ttnlerimiz” başlıklı raporunda; Ttnclkte ifti için kredinin, ziraatın diğer alanlarından daha gerekli olduğunu, İzmır Akhisar’da bunu temin etmek için Tütüncüler Bankası’nın kurulduğunu ve tütün tüccarlarının da bundan faydalandığını belirtmekteydi. Tütüncüler Bankası’nın, ttnc malına uygun fiyat bulamazsa buluncaya kadar kendisine lazım olan sermayeyi temin ettiğini, bu nedenle tütün bölgelerinde bu bankaların olmalarının lüzumlu olduğunu dile getirdi.⁶¹³

Ankara Mıntıkası Ziraat Başmüdürü A. Hamdi Bey “Ttnclğmz” başlıklı raporunda; Nesip Bey’in belirttiği gibi şark tütünleri olarak Türk tütünlerinin dünyada tanındığını, Amerika, Avrupa ve Afrika kıtalarında yetişen tütünlerin içiminin ağır olduğunu, bu tütünlerin kalite ve havasını yükselterek iim kabiliyetini arttırmak için Türk tütünlerinin iyileştirici, düzeltici olarak belirli oranlarda onların harmanlarına karıştırıldığını, bu nedenle tütünlerin dış piyasada tercih edildiğini vurguladı.⁶¹⁴

Encümen raporunda, İzmır ve Samsun’da İnhisar İdaresi tarafından birer ışlah istasyonu tesisi, çiftçinin anlayacağı bir dille yazılmış bir tütüncülük kitabının

⁶¹¹ Ragıp Ziya Bey, “Zeytinciliğimiz”, **İhtisas Raporları**, s.728-vd.

⁶¹² Fuat Ali Bey, “Zeytinciliğimiz”, **İhtisas Raporları**, ss.755-vd.

⁶¹³ Nesip Bey, “Ttnlerimiz”, **İhtisas Raporları**, s. 4-vd.

⁶¹⁴ S. Yavuz, **Birinci Ziraat Kongresi**, s.53.

yayınlanması, İzmir'in Akhisar kazasında olduğu gibi çeşitli tütün bölgelerinde banka oluşturulması, gerçekleştirilemediği takdirde Akhisar bankasına yardım edilerek yeni şubelerinin açılması gibi önemli kararlar alındı.⁶¹⁵

Afyon konusunda da kongreye bir rapor sunuldu. İzmir Lisesi Tabii İlimler Muallimi Necati Bey "Afyon" başlıklı raporunda, Afyon'un bitki olarak hangi familyadan geldiğini, hangi önemli ilaçlarda kullanıldığını, afyondan altmış kadar ürün elde edilse de bunlardan en bilinenlerinin neler olduğunu açıkladı. Ülkemizde afyon ziraatıyla uğraşan illeri, bunların dünya ticaretinde beş mıntıkaya ayrıldığını, morfin derecelerini ve yıllara göre üretimi açıkladı.⁶¹⁶

Pancar konusu da kongrede konuşulan bir diğer başlık oldu. Alpulu Şeker Fabrikası Umum Ziraat Müfettişi A. Şefik Bey "Şeker Pancarı" başlıklı raporunda, şeker pancarının tarihini, Türkiye'deki şeker sanayi tarihçesini, ilk şeker sanayinin kuruluşunu, pancar ziraatının faydalarını detaylarıyla açıkladı. Her ürünü çok iyi yetiştirebilecek kuvvetli toprakları bulunan ülkemizde şeker sanayii ortaya çıkarmak ve fabrikaların sayısını artırmak gerektiğini belirtti.⁶¹⁷

Şeker kamışı konusunda kongreye bir rapor sunuldu. Adana Ziraat Mektebi Şeker Kamışı Mühassısı Haşim Atlas Bey "Şeker Kamışı" başlıklı raporunda, şeker kamışının Adana, Tarsus, Mersin ve Antalya'da yetiştirilmesi ile ilgili tetkikler, tahliller ve raporlar sundu. Encümen raporunda Adana'nın şeker kamışı için iyi bir alan olduğu ve geleceğinin burada parlak olduğu anlatıldı. O bölgede yapılan çalışmaların devam edilmesine ve Adana'da alınacak sonuçlara göre kamıştan şeker imal eden sanayinin kurulması temennisinde bulundu. Ülkemizde pancar ziraatını ortaya çıkarmak ve fabrikaların sayısını artırmak gerektiğini belirtti.⁶¹⁸

Kongreye gülcülük konusunda ise iki rapor sunuldu. Isparta Ziraat Müdürü Halit Bey "Gülcülük ve İtriyatçılık" başlıklı raporunda, gülcülüğün tarihi, nasıl yetiştirileceği ve gül yağı ticaretinden bahsederek, Isparta'da bir gül yağı fabrikasının kurulması gerektiğini dile getirdi.⁶¹⁹

Encümen raporunda, fenni ve asri bir fabrika, yeni tesis edilecek gül bahçelerinin ve gül fidanlıklarının beş sene arazi vergisinden muaf tutulması, İktisat Vekâleti

⁶¹⁵ S. Yavuz, **Birinci Ziraat Kongresi**, s.54.

⁶¹⁶ Necati Bey, "Afyon", **İhtisas Raporları**, s.139-vd.

⁶¹⁷ A. Şefik Bey, "Şeker Pancarı", **İhtisas Raporları**, s.192-vd.

⁶¹⁸ Haşim Atlas Bey, "Şeker Kamışı", **İhtisas Raporları**, s.208-vd.

⁶¹⁹ Halit Bey, "Gülcülük ve İtriyat", **İhtisas Raporları**, s.258-vd.

tarafından ıtriyat kimyagerliği tahsili maksadıyla Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi için çalışmaların acilen başlatılması istendi.⁶²⁰

Toprak-gübre konusunda kongreye iki rapor sunuldu. İstanbul Zahir Borsası Kimyageri Nurettin Münşi Bey “Kimyevi Gübreler” başlıklı raporunda, gübre kullanımının önemine değindi. Hükümet tarafından bir program dâhilinde kimyevi gübre fabrikası kurulursa ziraatta gübre, askerlikte barut, bomba vb. maddelerin imalatının yapılacağını belirtti. Böylece hem ziraatımızın ilerleyeceğini, hem de ülkemizi müdafaada gerekli hususlarda kimseye muhtaç olmadan temin edilebileceğini ifade etti.⁶²¹

Ziraat aletleri konusu da kongrenin en önemli gündem maddelerinden biri oldu. Bu konuda Esat Ahmet ve Reşat Rakım Beyler “Memleketimizde Ziraat Alet ve Makinaları” başlıklı raporlarında, hasat ve harman makineleri ile traktörlerin memleket ziraatına büyük faydaları olduğunu belirtti. Ziraatta kullanılan aletler için tedarik, imal, kullanma, talim, tamim, tamir, yedek parçalarının temini gibi konularda tedarik kaynaklarının yabancı memleketler olduğunu, her sene milyonlar kıymetinde ithal edilen alet ve makinelerin denetim altında bulundurulması gerektiğini belirterek makinist mekteplerinin açılmasının uygun olacağını ifade ettiler.⁶²²

Kongreye ayrıca “Ziraat Sanatları” başlığı ile sütçülük, arıcılık, ipek böceği, şarapçılık konularında da raporlar sunuldu. Sütçülük konusunda dört rapor vardı. İktisat Vekâleti Merkez Sütçülük Laboratuvarı Şefi Ekrem Rüştü Bey “Sütçülük” başlıklı raporunun birinci kısmında sütçülük, yoğurtçuluk, tereyağcılık, kremcilik ve peynirciliğin durumu ve gelişmesi için çareler, ikinci kısmında ise yapılması gerekenler üzerinde durdu. Süt kooperatiflerinin diğer ülkelerde kurulduğunu ve bu kooperatifler sayesinde sütçülüğün ilerlediğini, kooperatifin önemi ve gerekliliğini, süt fabrikalarının kurulmasını ve hükümetin şeker fabrikalarında olduğu gibi bu konuda da rehber olmasının gerekliliğini belirtti.⁶²³

Arıcılık konusunda ise kongreye dört rapor sunuldu. Encümen raporunda arıcılık Encümeni tarafından köylünün anlayabileceği tarzda “Arıcılara Öğüdümüz” isimli uygulamalı, pratik bir kitap yazılarak Ankara Arı ve Kumes Hayvanları Cemiyeti’ne hediye edilmesi kararlaştırıldı. İpek böcekçiliği, tekstil alanında önemli bir yere sahipti.

⁶²⁰ Encümen Raporu, “Gülcülük”, **İhtisas Raporları**, s.270-vd.

⁶²¹ Nurettin Münşi Bey, “Kimyevi Gübreler”, **İhtisas Raporları**, s.1224-vd.

⁶²² Esat Ahmet ve Reşat Rakım Beyler “Memleketimizde Ziraat Alet ve Makinaları”, **İhtisas Raporları**, s.1314-vd.

⁶²³ Ekrem Rüştü Bey “Sütçülük”, **İhtisas Raporları**, s.1374-vd.

İpek böcekçiliği konusunda kongreye üç rapor sunuldu. Encümen raporunda Amasya’da böcekçilik okulunun açılması ve Bursa’da floş fabrikasının açılması kararı alındı. Ayrıca şarapçılık konusunda da kongreye iki rapor sunuldu. Encümen raporunda, on iki ispiroto fabrikasının belirli iktisadi bölgelerde kurulması ve bunların yerinin İktisat Vekâletince tespiti kararlaştırıldı.⁶²⁴

Ziraat Kongresi’nin son toplantısı 19 Ocak 1931’de yapıldı. Bu toplantıda da meteoroloji enstitüsü, zirai tedrisat ve zirai teşkilat hakkında raporlar görüşüldü. Ardından Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Kâtibi Umumisi ve Kongre Başkanı Rahmi Bey kongre kapanış konuşmasını yaptı. Konuşmasında; Ziraat Kongresi’nin, Türkiye ziraatı hakkında ve ziraatın ilerlemesi için izlenecek yolları belirlemesi bakımından önemli bir role sahip olduğunu dile getirerek kongreyi kapattı.⁶²⁵

I- Basına Yansımaları

14-19 Ocak 1931 tarihlerinde düzenlenen Birinci Türkiye Ziraat Kongresi ile ilgili haberler dönemin gazetelerine de yansıdı. “*Hâkimiyet-i Milliye*” gazetesinin bu kongre hakkında yaptığı izahat, “*Ziraat Kongresi’nin Dünkü İçtimai / İçtimada Fındık Raporu Görüşüldü*” başlığıyla halka bildirdi.⁶²⁶

“*Vakit*” gazetesi de Ziraat Kongresi hakkında değerlendirmelerde bulundu. “*Ziraat Kongresi*” başlığında kongre ile ilgili bilgilere yer veren gazete, Ziraat Kongresi’nde konuşulacak çok önemli meselenin toprak ve kazanç işleri olduğu ifade edilmiştir. Köylü meselesinin halli için atılan ilk adım dikkatle göz önünde bulundurulacak tek iş tohum, kredi meselelerinin düzeltilmesi olduğundan bahisle, Cumhuriyetin ve inkılâbın yegâne işi ve ebedî tutunma noktası fakir köylü meselesinin hallidir, sözünü kongrenin önemine değinmekteydi.⁶²⁷

Gazete, kongre ile ilgili haberlerine ertesi gün de yer verdi. Son toplantılarında çeşitli raporların tetkik ve müzakere edildiğini dile getirdi. Gazetenin haberinde; Ziraat Kongresi’nin önceki gece ve dün akdettiği içtimalarında palamut, meyan kökü, mazı gibi orman mahsulâtına, vergilere ve incirlere ait raporların müzakere edildiğine yer verildi.

⁶²⁴ Encümen Raporu, “*İpek Böceği*,” **İhtisas Raporları**, s.1579-vd.

⁶²⁵ S. Yavuz, **Birinci Ziraat Kongresi**, s.90.

⁶²⁶ “*Ziraat Kongresi’nin Dünkü İçtimai / İçtimada Fındık Raporu Görüşüldü*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 14 Ocak 1931, Sayı No: 3415, s.2.

⁶²⁷ “*Ziraat Kongresi*”, **Vakit**, 15 Ocak 1931, Sayı No: 4678, s.5.

Müsakkafat vergisinde⁶²⁸ köylü lehinde tadilat yapılması temenni edilmekte idi.⁶²⁹ “Hâkimiyet-i Milliye”, “Ziraat Kongresi’nin Müzakeratı” başlığıyla o günkü kongre toplantılarında Şarapçılık ve Tavukçuluk raporlarının müzakere edildiğini izah etti ve kongre detaylarını haberine aktardı. Gazete, kongrenin dördüncü gününde de kongre toplantılarını aktardı. “Ziraat Kongresi” başlığıyla halka sundu. Kongrenin dördüncü gün toplantısında ziraat makineleri ve kredilere ait raporun müzakere edildiğini beyan etti ve kongre gündemini izah etti.⁶³⁰ Kongre toplantılarının sonlarına yaklaşırken “Hâkimiyet-i Milliye”, “Ziraat Kongresinde Hayvan Meselesi Görüşüldü” başlığıyla hayvan raporunun tetkik edildiğini yazdı.⁶³¹

D- TARIM-TARIMSAL ÜRÜNLER BAZINDA YAPILAN KONGRELER

Yeni Türkiye’nin kalkınma sürecinde, ekonomide tarımın ağırlıklı olduğu ilk dönemlerde bir yandan tarımsal gelişme sağlanırken, diğer yandan sanayi gelişimini başlatacak adımlar düşünülmekteydi. Öncelikle tarımda ilerlemenin önünün açılması için gelişmenin önündeki engeller kaldırılmalıydı. Bu bağlamda Cumhuriyet yönetimi, bir yandan çağ dışı kurumları tasfiye ederken, öte yandan tarımın yapısını geliştirmeye ve üretimi artırmayı sağlayacak yeni kurumları oluşturmaya çalışmaktaydı. Bunun için de birtakım adımlar atıldı. Tarım sektöründe önemli bir ekonomi politikası gerçekleştirildi. Birinci Türkiye İktisat Kongresi, Atatürk Dönemi ekonomi politikasının temellerini oluşturmaktan ötürü önemli bir adım idi.⁶³² Her meslek grubundan delegelerin toplanmasıyla gerçekleşen kongre, Cumhuriyet’in 1923-1930 yılları arasında izlenecek ekonomi politikalarını belirlemesi açısından önem kazanmıştı. Nitekim kongrede alınan bir karar olan Aşar Vergisi’nin (onda bir vergisi) kaldırılması, Cumhuriyet tarihinde köylü lehine alınan en büyük karardır. Türk tarımı için çok önemli bir gelişme olan bu adım, tarım ile uğraşanların elini güçlendirmiştir.⁶³³ Ayrıca tütün inhisarını elinde tutan Reji İdaresi’nin imtiyazına da 1926 yılında son verilmiştir.⁶³⁴

⁶²⁸ Müsakkafat; vakfedilmiş evler ve dükkânlar vb. yapılar demektir. Müsakkafat Vergisi; emlak vergisinde görülen eksiklikleri gidermek üzere bina ve arazi vergilerini ayıracak şekilde bir değişiklik yapılması isteğinden doğan vergi anlamına gelir.

⁶²⁹ “Ziraat Kongresi’nin Müzakeratı”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 16 Ocak 1931, Sayı No: 3417, s.2.

⁶³⁰ “Ziraat Kongresi”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 17 Ocak 1931, Sayı No: 3418, s.2.

⁶³¹ “Ziraat Kongresinde Hayvan Meselesi Görüşüldü”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 18 Ocak 1931, Sayı No: 3419, s.1.

⁶³² Metin Toprak, Nüvit Oktay, **Türkiye Ekonomisi**, Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi Yayını No: 1194, Eskişehir, 2010, s.138.

⁶³³ Kerem Karabulut- Hikmet Akyol, “Türk Tarımının Gelişimi, Sorunları ve Uygulanan Politikalar Üzerine Bir Araştırma (1839-1950)”, **Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi**, (Bahar-2017) VI/11, s.73.

⁶³⁴ Gülten Kazgan, “Tarım”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, IX, İletişim Yayınları, s.2419.

Tarım sektörünün geliştirilmesine yönelik ikinci adım, tarım sektöründe çalışan topraksız köylüye toprak dağıtılmasıydı. Bu dönemde bu uygulamanın yapılmasındaki temel amaç; hem düşük toprak kullanımının önüne geçilmesi, hem de üretim kapasitesinin artırılması oldu. Ayrıca Cumhuriyetin ilk döneminde çiftçilerin kredi ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve verimliliği artırabilmek maksadıyla kooperatifçiliğin geliştirilmeye çalışılması da tarım alanında izlenen politikalar içerisinde yer aldı.⁶³⁵

İklim ve toprak yapısı olarak Türkiye şartlarına uyum sağlayan alanlarda tütün, zeytin, pamuk, şekerpancarı, afyon, bağcılık, hububat, narenciye, çay gibi ürünlerin yetiştirilmesine veya üretim miktarları artırılması için ülkenin birçok yerinde ziraî eğitim veren kurslar ile okulların açılmasına da özen gösterildi. Ayrıca ziraat aletleri gibi teknik hizmetlerin genişletilmesi ve yerli olarak üretilmesi için teşvikler verildi.⁶³⁶ Netice itibarıyla bu alanda yapılan kongreler de yeni Türkiye'nin kalkınması yolunda bir vizyon geliştirdi.

I- Tütün Kongreleri

Tütün yaprağı, ticari açıdan bitkinin en önemli ve yararlanılan kısmıdır. Türkiye'de tütün üreticileriyle üretim sözleşmesinin yapılabilmesi, üreticiden alınan tütünlerin işlenerek iç ve dış ticaretinin gerçekleştirilmesi için gerçek ve tüzel kişilerin 4733 sayılı Kanun⁶³⁷ gereği Tütün Ticareti Yetki Belgesi (TTYB)'ne sahip olmaları gerekmektedir.⁶³⁸

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında (1923-1925) tütün sorunu, devletin baş etmesi gereken meseleler içinde yer etmekteydi. Osmanlı Devleti'nin eski ve önemli bir ürünü olan tütün, Türk ihracatında önemli bir yere sahip olup devletin mali kaynakları arasında yerini almaktaydı. Ekici tarafından yetiştirilen tütün, ekiminden sigara üretimine kadar büyük bir özen ve emek gerektirmektedir. Tütün toplama tekeli özel bir şirketin, Tütün Rejisi'nin idaresindeydi. 1883 yılında kurulan Reji, Duyun-u Umumiye İdaresi tarafından tütün vergilerini toplamakla görevlendirilmişti. Fransız sermayesi ağırlıklı bir şirket olan Reji'nin milli iktisatı hedefleyen yeni Türkiye için varlığı devam edemezdi. Lozan görüşmelerinin başladığı dönemde Reji'nin tasfiyesi gündeme gelmiş ve 1923

⁶³⁵ K. Karabulut- H. Akyol, "Türk Tarımının Gelişimi, Sorunları ve Uygulanan Politikalar Üzerine Bir Araştırma (1839-1950)", s.74.

⁶³⁶ Mehmet Evsile, "Cumhuriyet Döneminde Ziraat ve Hayvancılık Alanında Meydana Gelen Gelişmeler (1923-1950)", **Kesit Akademi Dergisi**, 4/14, (Haziran 2018), s.27.

⁶³⁷ **Resmî Gazete**, 09.01.2002, Sayı:24635.

⁶³⁸ http://www.tutuneksper.org.tr/files/turkiye-ve-dunyada-tutun/Turkiyede_Tutun-min.pdf (E.T. 01.02.2021)

yılında toplanan Birinci Türkiye İktisat Kongresi'nde ziraatçılar grubu tarafından önerilen ilkelerin başında gelmiştir.⁶³⁹

“Reji idare ve usulünün mutlak ilgası”, “İnhisar sisteminin kaldırılması” şeklinde ittifakla alınan kararlar, Cumhuriyetle birlikte artık tütün üretimi ve ticareti üzerindeki ayrıcalıkların Reji Şirketinden Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne geçmesi iradesinin temelini oluşturmuştur. Sonuç olarak Cumhuriyet idaresi, Reji Şirketinin tüm hak ve alacaklarını ödeyerek 1 Mart 1925 tarihinden itibaren İnhisarlar İdaresini devlet inhisarı şekline dönüştürerek millileştirmiştir.⁶⁴⁰

Türkiye'de tütüne ilişkin düzenlemeler, 1925 yılındaki millileştirme sonrası zaman içinde değişen şartlar dikkate alınarak ülke ve toplum çıkarları temelinde yapılmış ve yürütülmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında ülke tütüncülüğünün geliştirilmesi için önemli atılım ve yatırımlar yapılmıştır. Bu dönemde yapılan tütünde çeşit ıslahı, hastalık ve zararlılarıyla mücadele, ekici ve uzman kişilerin eğitimi, kurumsallaşma, üretim ve ihracatta miktar ve kalitenin yükseltilmesi çalışmaları, Türk tütüncülüğünün gelişmesine ciddi katkılar sağladı. 1938 yılında 3437 sayılı “Tütün ve Tütün İnhisarı Kanunu”⁶⁴¹ yürürlüğe konmuştur.⁶⁴² Nitekim tütün kongreleri de bu doğrultuda atılan adımlar arasında yer almıştır.

1- Birinci Tütün Kongresi (1-6 Şubat 1932)

1-6 Şubat 1932 tarihleri arasında toplanan Birinci Tütün Kongresi, İktisat Vekâleti tarafından memleket tütüncülüğünün zer (ekim), işletme ve ihraç işlerini araştırmak üzere düzenlendi. Himaye-i Etfal Cemiyeti merkezinde toplanan kongre, İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey tarafından bir nutuk ile açıldı. Kongreye İstanbul'dan üç, İzmir, Samsun vilayetleri Ziraat ve Ticaret Odalarından ikişer, Manisa, Muğla, Bafra, İzmit, Trabzon Ziraat ve Ticaret Odalarından birer, Ödemiş ve Denizli'den de birer delege ile Ziraat ve İş Bankaları ile Tütün İnhisar İdaresi'nin ve Ziraat Vekâletinin delegeleri ve ilgili memurlar katılım sağlamıştır.⁶⁴³

Hâkimiyet-i Milliye, 1 Şubat 1932 tarihli haberinde kongre gündemine yer verdi. Buna göre kongre gündemini oluşturan meseleler şunlardı:

⁶³⁹ François Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, (Çev: Ali Berkay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s.179-180.

⁶⁴⁰ Mustafa Seydioğulları, **Dünya'da ve Türkiye'de Tütünün Tarihçesi, Üretimi, Ticareti ve Temel Politikaları**, Ankara, 2009, s.11.

⁶⁴¹ **Resmî Gazete**, 25.06.1938, Sayı: 3943.

⁶⁴² M. Seydioğulları, **Dünya'da ve Türkiye'de Tütünün Tarihçesi**, s.21.

⁶⁴³ “Tütün Kongresi”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 1 Şubat 1932, Sayı No: 3792, s.1.

- “Tütün ziraatının tahdidi.
- Kaçakçılığın menî.
- Türk tütününün dâhil ve hariçte tağşişten menî çareleri.
- Tütünlerimiz için umumî veya mevzî tipler tayini.
- Türk tütününün memleket dâhilinde işletilmesi.
- Tütün ihracatının sukutu esbabı.
- Tütün ihracatının inkişafı çareleri.
- İhracata kredi temini.”⁶⁴⁴

İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey’in nutkunun ardından tahdit, tağşiş, ihracat ve kaçakçılık meselelerini tetkik etmek üzere üç komisyon oluşturuldu. Komisyonlar tarafından verilen kararlar şunlardı:

- “Tütün ziraatının mevzii ve mıntıkavî olarak tahdidi,
- Sulak yerlerde ziraat yapılmaması,
- Kaçakçılığın önüne geçmek için ucuz sigara satılması tütün paketlerinin içine fazla sigara kâğıdı konulması,
- Türk işçiliği başka memleketlere intikal etmekte, bu nedenle işçiliğin korunması.
- Tütünlerin iyi toplanması, harmancı yetiştirilmesi, ambalaja dikkat edilmesi” şeklinde belirlendi.⁶⁴⁵

a- Basına Yansımaları

Birinci Tütün Kongresi dönemin basınında yer bulmuştur. “Akşam” gazetesinin “Tütün Meselesi” başlığı altında kongre gündemine dikkat çekerken,⁶⁴⁶ “Son Posta” gazetesi tütün meselesi üzerinde durmuştur. Gazetenin ikinci sayfasında “Tütünü Ateşe Verip Yakan Çiftçi” başlığı verilmiş ve bu haberde İzmir’de bir tütün müstahsilinin malının okkasına yedi buçuk kuruş verildiği için kızdığı, bundan ötürü de otuz sekiz balya tütününü ateşe verdiği bildirilmiştir. Bu tütün meselesi için çok acil bir tedbir alınması gerektiği üzerinde durularak tütün yetiştirmenin çocuk yetiştirmek kadar zor olduğu vurgulanmıştır. Bin itina ve özveri ile yetiştirilen bu kıymetli ihraç maddesi olan tütünlerin fiyatlarının bu kadar düşmesinin ziraî bir facia olduğu dile getirilmiş ve Ankara’da toplanan kongrenin bu duruma çare bulması istenmiştir.⁶⁴⁷

⁶⁴⁴ “Tütün Kongresi”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 1 Şubat 1932, Sayı No: 3792, s.1.

⁶⁴⁵ “Tütün Kongresi”, **Akşam**, 6 Şubat 1932, Sayı No: 4788, s.2.

⁶⁴⁶ “Tütün Meselesi”, **Akşam**, 1 Şubat 1932, Sayı No: 4783, s.2.

⁶⁴⁷ “Tütünü Ateşe Verip Yakan Çiftçi”, **Son Posta**, 1 Şubat 1932, Sayı No: 548, s.2.

Yine “*Son Posta*” gazetesinin dördüncü sayfasında Memleket Haberleri başlığı altında tütün konusuna değinilmiş, “*Tütün Ziraatını Tahdit Etmek Doğru Mudur?*” başlıklı haberi verilerek, memleketin en mühim ihraç ve ticaret maddesi olan tütünün bu sene satılamadığı, depolarda kaldığı, bu vaziyeti ıslah için mıntika tütüncülerinin istihsalatın tahdidine, yani üretimin sınırlandırılmasına taraftar oldukları belirtilmiştir. Tahdit keyfiyetine gelince; bu işin Tütün İnhisar İdaresi’nin sicillerine göre düzenlenmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Tütün ziraatı yapan rençperlerin isimlerinin Tütün İnhisar İdaresi’nde mevcut olduğu, istihsalin yüzde kırk derecesinde tahdidi halinde tütüncülüğün bugünkü vaziyetinden kurtulacağı ifade edilmiştir.⁶⁴⁸

“*Hâkimiyet-i Milliye*” gazetesi “*Tütün Meselesi*” başlığında İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey’in, Tütün Kongresi’ni açarken murahhaslara, devletin iktisadî sistemi ve dolayısıyla tütün işleri hakkında önemli beyanatta bulunduğunu aktarmaktaydı.⁶⁴⁹

“*Cumhuriyet*” gazetesi ise kongreyi “*Tütün Kongresi Dün Ankara’da Açıldı*” başlığıyla manşetine taşımış ve kongre detaylarını kamuoyu ile paylaşmıştır.⁶⁵⁰ “*Akşam*” gazetesi de kongre hakkında alınan kararları aktardı. “*Tütün Kongresi*” başlığıyla gazete, kongrenin mühim kararlar vererek dağıldığını bildirmiştir.⁶⁵¹

2- İkinci Tütün Kongresi (15-18 Nisan 1934)

İktisat Vekâletinin teşebbüsleriyle 15-18 Nisan 1934 tarihleri arasında Ankara’da toplanan İkinci Tütün Kongresi, Cumhuriyet Türkiye’si’nin ekonomisinin gelişmesi için atılan adımlarda bir araç rolü üstlenmekteydi.⁶⁵²

İktisat Vekili Mahmut Celâl Bey kongreyi açarken önemli noktalara değinmekteydi. Celâl Bey nutkunda özellikle “Memleketimizde tütün alım ve satımında yer bulan ıskonto ve ıskarta muamelelerini menfaate uygun bulmuyoruz. Muhterem arkadaşlarımdan istenen yüksek hizmet tütünün çiftçiden tüccar eline gelinceye kadar olan muamelelerini, gayri tabiî ıskonto ve ıskarta tatbikatından kurtaracak yollar bulup tespit etmektir,” diyerek kongrenin önemini vurgulamaktaydı.⁶⁵³

⁶⁴⁸ “*Tütün Ziraatını Tahdit Etmek Doğru Mudur?*”, **Son Posta**, 1 Şubat 1932, Sayı No: 548, s.4.

⁶⁴⁹ Kongreye katılacak isimler arasında; İstanbul’dan Kavalalı Hüseyin Bey, Hüseyin Sabri, Saim Nuri, Kâtipzade Sabri, Nemlizade Mitat, Hakkı Nezihi, İzmir’den Bornovalı Ahmet Bey, Doktor Mustafa Bey, Tire Belediye Reisi Hüsni Bey, Samsun’dan Adil Bey, Ödemiş’ten Hamit Şevket Bey, Manisa Mebusları Turgut ve Mustafa Fevzi Beyler, İzmir Ticaret Odası Umumi Kâtibi Mehmet Ali Bey, Ziraat Bankası’ndan İsmail Hakkı Bey, İş Bankası’ndan Süreyya Beylerle İktisat Vekâletinin bir delegeşi yer almaktaydı. “*Tütün Meselesi*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 2 Şubat 1932, Sayı No: 3793, s.1.

⁶⁵⁰ “*Tütün Kongresi Dün Ankara’da Açıldı*”, **Cumhuriyet**, 2 Şubat 1932, Sayı No: 2782, s.1,3.

⁶⁵¹ “*Tütün Kongresi*”, **Akşam**, 6 Şubat 1932, Sayı No: 4788, s.2.

⁶⁵² Cem Alpar, **Kadro 1934, III**, Ankara, 1980, s.44.

⁶⁵³ “*Tütün Kongresi*”, **Akşam**, 16 Nisan 1934, Sayı No: 5572, s.2.

Celal Bey tarafından Başvekil İsmet Paşa'ya gönderilen yazıda da memleketin en önemli bir meselesini halletmek üzere toplanan Tütün Kongresi'nin faaliyetinden çok faydalar beklediğini ve buna istinaden kongre azalarına başarılar dilediğini ifade etmiştir. Aynı gün İsmet Paşa'nın İktisat Vekili Celal Bey'e gönderdiği yazıda tütün ekici ve alıcılarını senelerden beri zor durumda bırakan ve memleketin yüksek menfaatlerini sarsan ıskonto ve ıskarta uygulamalarındaki yolsuzluklara son verecek tedbirleri almak üzere bu kongrenin toplandığı bildirilmiştir.⁶⁵⁴

Kongre programı; açılış nutku, reis ve kâtiplerin seçilmesi, encümenler seçiminin yapılması şeklinde belirlendi. Buna göre;

I- "Alım Satım Tarzları ve En Muvafık İşleme Şekilleri Encümeni"⁶⁵⁵

II- Mevzuat, Teminat ve Teklifler Encümeni"⁶⁵⁶

Kongre gündemine bakıldığında saat 9'da Halkevinde toplanılarak Ziraat Vekâletinin daveti veçhile ziraat enstitüleri ziyaret edilecekti. Öğleden sonra saat 14'te son umumî içtima kararları azaya tevzi ve son defa okunacaktı. Saat 16'da başlayacak kapanış nutukları ile kongre hitam bulacaktı. Halkevi kapanış celsesini filme almak ve nutukları İstanbul ve Ankara radyolarına vermek üzere tertibat aldı.⁶⁵⁷

Tütün Kongresi'nde ıskarta ve ıskonto işleri hakkında mühim kararlar verildi ve kamuoyu ile paylaşıldı.⁶⁵⁸ Ayrıca Akşam gazetesinin verdiği bilgilere göre Ankara'da

⁶⁵⁴ BCA, 030.10.182.253.1.

⁶⁵⁵ I Numaralı Encümen: Reis: Mithat Bey (İstanbul), ikinci reis: Sezai Bey (İzmir İnhisar Başmüdürü), azalar: Nesip Bey (Fen şubesi müdürü), Aziz Bey (Ziraat Vekâleti fen müşaviri), Hamdi Bey (Ankara İnhisar Müdürü), Hüseyin B. Kavalalı, M. Goryen, M. Kohen, M. Saltiyel, Müderriszade Mehmet Nihat Bey, Kutucuzade Kemal Bey, Mehmet Rıza Bey, İsa Ruhi Bey, Mirzazade Şevki Bey, M. Boven, Mr. Bravn, Mr. Krot, Bahçecikli Kâmil Bey, Şişmanzade Kâmil Bey, Teke köylü İbrahim Bey, Lazzade Mehmet Bey, Ziya Bey, (Samsun Müdürü), Saffet Bey (İzmir Müdürü), Necdet Bey (Bursa Müdürü), Reşit Bey (Düzce) "Tütün Kongresi Dün Açıldı", **Hâkimiyet-i Milliye**, 16 Nisan 1934, Sayı No: 4571, s.4.

⁶⁵⁶ II Numaralı Encümen: Reis: Mithat Bey (İnhisarlar müdür muavini), muavin reisi: Dr. Mustafa Bey (ödemiş), Kemal Galip Bey: İktisat Vekâleti Hukuk Müşaviri, Mirzazade Şevki Bey, Nebil Efendi: (Bursa), Mümtaz Bey: (çiftçi), Ziya Bey (Erbaa). "Tütün Kongresi Dün Açıldı", **Hâkimiyet-i Milliye**, 16 Nisan 1934, Sayı No: 4571, s.4.

⁶⁵⁷ "Ankara Tütün Kongresi'nde", **Hâkimiyet-i Milliye**, 18 Nisan 1934, Sayı No: 4573, s.6.

⁶⁵⁸ "İster dizi, ister demet, ister kalıp veya herhangi şekilde olursa olsun tütün alım satımı denk haline ifrağ edilmeden yapılamaz.

Çiftçiler tütün mahsulünü denk yaparken kırıntı, gözleme, yanık, çürük, hastalıklı, basık, ezik olanlarını ayrı ve görmezlerini ayrı denklere koymaya mecburdurlar.

Çiftçi Samsun kari (tarzı) denklere taban, kapak ve kafalıklarda ve Rumeli kari denklere direk ve kapaklarda dengin içerdiği neviden gayrısını kullanamaz.

Çiftçi ile alıcı arasındaki alım satım kontrato esaslarına tevfikan yapılır. Hususi itilâflar bu kuntrat onun umumî hükümlerini haleldar etmemek şartıyla kontrato şeraitine ilâve olunabilir.

Çiftçi ile alıcı arasında alım satımdan ve envain tayininden doğacak ihtilâflar mahallî ticaret odası ve ticaret odası bulunmadığı takdirde belediye ile alıcı ve satıcı tarafından seçilecek tütün işine vâkıf muhallel birer hakemden mürekkep bir hakem heyeti tarafından halledilir. Tarafeynden birisi hakem heyetinin kararına razı olmadığı takdirde en yakın sulh mahkemesi reisliği altında toplanacak alıcı ve satıcı tarafından müntahap yeni bir hakem heyeti tarafından sureti katiyede ve istinaf ve temyizi kabil olmamak üzere azamî bir ay zarfında halledilir. Haksız çıkan taraf hakemlik masrafını öder.

toplanacak olan İkinci Tütün Kongresi münasebetiyle bir tütün sergisinin açılacağı ve sergide Türkiye’de yetişen bütün tütün numunelerinin gösterileceğinden bahsedilmekteydi. Sergi dağıldıktan sonra tütün numunelerinin Türk ofisinde teşkil edilecek olan ticaret müzesine verileceği gazete haberinde yer alan bilgiler arasında idi.⁶⁵⁹

a- Basına Yansımaları

Dört gün süren İkinci Tütün Kongresi hakkında “Akşam” gazetesi kongrenin önemini “Tütün Kongresi Hazırlıkları” başlıklı yazısıyla aktarılırken,⁶⁶⁰ “Hâkimiyet-i Milliye” gazetesi ise “Tütüncülüğün Büyük Derdi” başlığıyla gazete kongrenin toplanış amacına yer vermektedir.⁶⁶¹

“Cumhuriyet” gazetesi Tütün Kongresi’ne dair detayları Şehir ve Memleket Haberleri başlığı altında paylaşıırken,⁶⁶² “Son Posta” gazetesi de kongreye yer vermiştir.⁶⁶³ Aynı şekilde “Milliyet” gazetesi de “Tütün Kongresi Bugün Açılıyor” başlığı altında paylaşmıştır.⁶⁶⁴ “Vakit” gazetesi kongre hakkında bilgiler verirken, “Tütün Kongresi’nde Kararlar” başlığı altında kongrenin temel amacına değinmekteydi.⁶⁶⁵

Hakem kararı ile olmaksızın iskonto ve iskarta veya diğer namlarla fiyat veya siklet tenzili, daradan mütevellit tenzilat müstesna, tarafeyn için memnudur. Hilâfında hareket edenler tenzil edilen miktarın on misli para cezasına tâbi tutulur. Tekerrür halinde bu ceza tazif olunur.

Encümen azalarından bazılarının fikirlerine göre iskarta namı altında ayrılacak tütünün inhisar idaresi tarafından yakılarak imhası muvafık görülmektedir.

Fiyatı tekerrür edip satış tamamen olduktan sonra denklerin İzmir mıntıkasında tüccar tarafından yüzlere damga vurulmak suretiyle, diğer mıntikalarda buna imkân yoksa denk dört tarafından iple bağlanıp mühürlenmek suretiyle tespiti.

İnhisar idaresi ambarına indirilen tütünler satılmışsa inhisar idaresi tarafından içlerinde mevaddı ecnebiye bulunup bulunmadığını tetkik için muayene olunur. Ancak envai tespit ve tayin olunmaz. Satılmayıp da emanet ambarında kalacak olan tütünün envai inhisar idaresince tespit edilir, denklerin üzerine yazılır ve çiftçiye verilecek tesellüm ilmühaberinin arkasına kaydedilir.

Gerek inhisar idaresi ve gerek sair alıcılar tarafından ekicilere ancak merbut konturato tipi dairesinde avans ve sair nam ve suretle para verilebilir. Bundan başka şerait muteber değildir. Bu şekilde verilen para avans verene müsavî şerait ve fiyat dâhilinde satışta rüçhan hakkı bahşeder.

Ekici tütününü inhisar idaresi ambarına getirip transfer muamelesini ihzar eder. Bu transfer muamelesini ihzar ettiği tarihten itibaren alıcı on gün içinde bedelini tediye edip tütününü teslim almaya mecburdur. Makbul sebepler olmaksızın tesellümden imtina ederse tütün bedelinin nısfı nispetinde tazminat verir.

Tütün üzerine usulü dairesinde haciz ve ipotek vazolunmadan ekicinin muhtelif müesseselere borçlu olup olmadığını tespit vesilesiyle transfer muamelesi hiç bir suretle geciktirilemez.

Tütün ihracat tüccarından kazanç vergisinin Yunanistan’da olduğu veçhile ihraç zamanında kesinleşmiş kilo üzerinden tahsil edilmesi.” “Ankara Tütün Kongresi”, Hâkimiyet-i Milliye, 19 Nisan 1934, Sayı No: 4574, s.6.

⁶⁵⁹ “Tütün Kongresi Hazırlıkları”, **Akşam**, 15 Nisan 1934, Sayı No: 5571, s.5.

⁶⁶⁰ “Tütün Kongresi Hazırlıkları”, **Akşam**, 15 Nisan 1934, Sayı No: 5571, s.5.

⁶⁶¹ “Tütüncülüğün Büyük Derdi”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 15 Nisan 1934, Sayı No: 4570, s.4.

⁶⁶² “Tütün Kongresi Bugün Toplanıyor”, **Cumhuriyet**, 15 Nisan 1934, Sayı No: 3569, s.2.

⁶⁶³ “Tütün Kongresi Bugün Başlıyor”, **Son Posta**, 15 Şubat 1934, Sayı No: 1336, s.2.

⁶⁶⁴ “Tütün Kongresi Bugün Açılıyor”, **Milliyet**, 15 Nisan 1934, Sayı No: 2936, s.1.

⁶⁶⁵ “Tütün Kongresi’nde Kararlar”, **Vakit**, 18 Nisan 1934, Sayı No: 5845, s.2.

II- Fındık Kongresi

Fındık (Farsça: hodayinabit), Karadeniz bölgesinin güney kıyılarında kendiliğinden yetişen bir bitkidir. İnsan emeği ile toplanmakta, taşınmakta ve işlenmektedir. Ülke ekonomisinde önemli bir yere sahip olan bu tarımsal ürün, Cumhuriyet döneminde ciddiyle ele alınmıştır.⁶⁶⁶

1930'lu yıllarda bir yandan yasal alt yapıya ilişkin adımlar atılırken, diğer yandan piyasaya daha doğrudan müdahale edebilecek kurumlar devreye girmiştir. Bu kurumlar; İş Limited Şirketi ile Türk Ofis idi. İş Bankası bünyesinde kurulan İş Limited Şirketi, ekonomik buhran koşulları içerisinde ihracat alanında önemli bir çaba sarf etti. Türk Ofis diye bilinen “Türkiye Dış Ticaret İşleri Milli Ofisleri Dairesi” ise İktisat Vekâletinin bünyesinde kurulan bir kurumdur. İktisat Vekili Celal Bayar, bakanlığın “en önemli bir uzvu” olarak nitelendirdiği Türk ofisinin amacını; “Türk mallarının yabancı memleketlerdeki sürümünü kolaylaştıracak yolları araştırmak ve müstahsil ve tüccarımıza yardımcı bir rehber olmak” şeklinde açıklamaktaydı.⁶⁶⁷

1930 yılında İş Limitet Şirketi'nin kurulmasının ardından 1931 yılında fındık ticaretine başlandı. 10 Ekim 1935 tarihinde Ankara'da toplanan Birinci Ulusal Fındık Kongresi ile de fındığın yetiştirilmesinden satışına kadar, özellikle kalite ve standardizasyon konuları üzerinde görüşmeler yapıldı ve kongreye raporlar sunuldu. Bu kongre ardından Fındık Nizamnamesi yürürlüğe girdi.⁶⁶⁸

Aynı yıl tarım satış kooperatiflerinin kurulması için bir kanun yürürlüğe girdi. Buna dayanarak 1938 yılında Ordu, Giresun, Keşap, Bulancak ve Trabzon'da fındık satışına yönelik kooperatifler kuruldu. Aynı yıl bu kooperatifler kısa adı “Fiskobirlik” olan Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği'ni oluşturmuştur.⁶⁶⁹

1- Birinci Ulusal Fındık Kongresi (1. Milli Fındık Şûrası) (10-12 Ekim 1935)

İktisat Vekâleti tarafından önemli çıkar ürünlerinden biri olan fındık işinde rasyonel çalışma yollarını üretmen ve tecimerlerle birlikte konuşmak ve karar almak üzere 10 Ekim 1935 Perşembe günü İktisat Vekili Celâl Bayar'ın başkanlığı altında Birinci Ulusal Fındık Kongresi toplandı.⁶⁷⁰

⁶⁶⁶ Seval Mutlu Çamoğlu, **İktisadi ve Sosyal Boyutlarıyla Fındık**, Dora Basım, Ordu, 2018, s.157-158.

⁶⁶⁷ Ali Haydar Soysüren, “*Erken Cumhuriyet Döneminde Devlet'in Rolü Bağlamında Fındık Piyasasının Örgütlenmesi ve İhracatçı Tüccarların Ayrışması sürecinde Karadeniz Fındık İhracatçıları Birliği'nin Kurulması*”, **Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 1/2, (Aralık 2017), s. 32.

⁶⁶⁸ <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/findik/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=26> (E.T. 01.02.2021)

⁶⁶⁹ Berivan Dural, **Giresun'da Sürdürülebilir Fındık Üretimine Doğru**, İstanbul, 2017, s.53.

⁶⁷⁰ <https://docplayer.biz.tr/1365006-Birinci-ulusal-findik-kongresi-1-milli-findik-surasi.html>. Erişim Tarihi: 02.02.2023.

Birinci Ulusal Fındık Kongresi, İktisat Vekili Celal Bayar'ın açılış konuşması ile başladı. Bayar konuşmasında; fındığın memleketin ihraç maddeleri arasında önemli bir yeri olan ulusal bir mahsul olduğunu ve halkın başlıca geçim vasıtası olmasından dolayı önem kazandığını vurgulamaktaydı. Bu itibarla üretimden başlayarak müstehlik eline geçinceye kadar geçirdiği safhaları incelemek için bu kongrenin toplandığını ifade etmekteydi. Ayrıca dış satımda sadece kalite bakımından değil, aynı zamanda fiyat bakımında da avantajlı bir yere gelmek istediklerini aktarmaktaydı. Bunun için üretimden tüketiciye kadar geçen tüm aşamalarda, rasyonel bir çalışma tarzı ortaya koyabilmek maksadıyla, maliyeti asgari düzeye indirmek ve bu vesileyle kalite dışındaki en büyük rekabet unsuru olan ucuzluğa ulaşma hedefinden söz ederek, memlekette milli şuura bağlı bir ihracatçı sınıfının artırılmasını temel hedef olarak vurgulamıştır.⁶⁷¹

Kongrede görüşülecek meseleler;

- “Fındık üretim mevsiminde üretmenlerin kredi ihtiyaçları ve bu doğrultuda alınması gereken tedbirlerin görüşülmesi
- Üreticinin teşkilâtlandırılması ve vaziyetinin düzeltilmesi
- Fındıkların standardizasyonu
- Fındık nizamnamesinde yapılması gereken değişiklikler
- Fındıkların önceden satışlarından doğan durumlar karşısında alınması gereken tedbirler
- Fındık ihracatının daha iyi düzenlenmesi ve kolaylaştırılması hususunda düşünülen tedbirler
- Fındık işi meselesinde İspanyollarla çalışma beraberliği yapılması hususunda İspanya'dan yapılan tekliflerin görüşülmesi olarak belirlenmiştir.”⁶⁷²

İktisat Vekâleti, fındık üretim bölgelerindeki üretmenlerle “Tecim (Ticaret) Odalarını, fındık tecimerlerini, fındık işleri ile uğraşan diğer türlü kurulları ve İktisat Vekâletindeki ilgili daireleri bu ulusal ürünün her hususta değerlendirilmesi için gereken tedbirleri almaya davet etti.”⁶⁷³

⁶⁷¹ A. H. Soysüren, “*Erken Cumhuriyet Döneminde Devlet'in Rolü*”, s.32.

⁶⁷² <https://docplayer.biz.tr/1365006-Birinci-ulusal-findik-kongresi-1-milli-findik-surasi.html>. Erişim Tarihi: 02.02.2023.

⁶⁷³ <https://docplayer.biz.tr/1365006-Birinci-ulusal-findik-kongresi-1-milli-findik-surasi.html> Erişim Tarihi: 02.02.2023.

İktisat Vekili Celal Bayar başkanlığında toplanan kongreye, Türk ofisten, İç Ticaret Umum Müdürlüğü'nden, Tarım Bakanlığı'ndan olmak üzere resmi kurumlardan katılımın yanı sıra, özel sektörden de birçok kişi katılmıştır.⁶⁷⁴

Tecim (ticaret) odaları adına Ordu Tecim Odası'ndan Oda Başkanı Hüsnü Bey, Giresun Tecim Odası'ndan Sadık oğlu Emin Bey, İstanbul Tecim Odası'ndan Fortun oğlu Ömer Bey katılım sağladı. Finansal Kurumlar adına; İş Bankası ve İş Limited adına Vehbi Emre Bey katıldı. Resmî daireler adına Türk Ofis Başkanı Mecdet Alkin Bey, Başkanışmanı Halil Mithat Bey, İç Ticaret Umum Müdürlüğü adına Umum Müdür Vekili Selahattin Bey, Kredi İşleri Müdürü Cevad Nizamettin Bey, İhracatı Teşkilâtlandırma Müdürü Servet Bey, Standardizasyon Müdürü Necdet Bey, Tarım Bakanlığı adına Tarım Bakanlığı Umura Müdürü Abidin Bey, Tarım Enstitüsü adına Cevdet Beyler de kongrede yer alan isimler olmuştur.⁶⁷⁵

İktisat Vekilinin kongreyi açış konuşmasının ardından encümen seçimine başlandı. Kongre üç encümene ayrıldı. Buna göre;

- Tarım Encümeni⁶⁷⁶
- Kredi, Borsa ve Teşkilâtlandırma Encümeni⁶⁷⁷
- Fındık Nizamnamesi, Standardizasyon ve Ambalaj Encümenleri oluşturuldu.⁶⁷⁸

Birinci Ulusal Fındık Kongresi'nde belirli kurumlar tarafından, dört rapor hazırlandı. Bu raporların ilki Türk ofis, ikincisi Ordu Tecim Odası, üçüncüsü İş Limited ve dördüncüsü de İktisat Vekâleti Standardizasyon Bürosu tarafından hazırlandı.⁶⁷⁹ Encümenler ile kurumların hazırladıkları raporlar doğrultusunda fındık üretim ve çıkartlarının düzenlenmesi için alınacak tedbirler şu şekilde belirtilmiştir:

⁶⁷⁴ A. H. Soysüren, “*Erken Cumhuriyet Döneminde Devlet'in Rolü*”, s.32.

⁶⁷⁵ <https://docplayer.biz.tr/1365006-Birinci-ulusal-findik-kongresi-1-milli-findik-surasi.html> Erişim Tarihi: 02.02.2023.

⁶⁷⁶ Tarım Encümeni'nde Giresun'dan Emin Bey, Ordu'dan Bilal Bey ve Tarım Bakanlığı Genel Direktörü Abidin Bey seçildi. <https://docplayer.biz.tr/1365006-Birinci-ulusal-findik-kongresi-1-milli-findik-surasi.html> Erişim Tarihi: 02.02.2023.

⁶⁷⁷ Kredi, Borsa ve Teşkilâtlandırma Encümeni'nde Tarım Bakanlığı'ndan Şevket Bey, Tarım Bankası'ndan Fazıl Bey, İş Bankası'ndan Vehbi Bey, Ekonomi Bakanlığı'ndan Servet ve Cevat Nizami Beyler, Ordu Tecim Odası Başkanı Hüsnü Akyol Bey, Giresun'dan Emin Bey, İktisat Vekâletinden Dr. Vilbrand ve Zeki Doğan oğlu Bey seçildiler. <https://docplayer.biz.tr/1365006-Birinci-ulusal-findik-kongresi-1-milli-findik-surasi.html> Erişim Tarihi: 02.02.2023.

⁶⁷⁸ Fındık Nizamnamesi, Standardizasyon ve Ambalaj Encümeni'nde İstanbul'dan Fortunzade Ömer Bey, İktisat Vekâletinden Mecdet Alkin Bey, Halil Mithat Bey, Fabrikatör Tefvîk Bey, Türk Ofis Samsun Direktörü Mithat Bey seçildi. <https://docplayer.biz.tr/1365006-Birinci-ulusal-findik-kongresi-1-milli-findik-surasi.html> Erişim Tarihi: 02.02.2023..

⁶⁷⁹ <https://docplayer.biz.tr/1365006-Birinci-ulusal-findik-kongresi-1-milli-findik-surasi.html> Erişim Tarihi: 02.02.2023.

- Fındık bölgelerinde fındık bahçelerinin modern tarım tekniği açısından ıslah edilmesi
- Üretmenlerin kredi ihtiyaçlarının temin edilmesi
- Üretmenlerin teşkilatlandırılmaları
- Standardizasyon işinin önemsenmesi
- Fındık satışlarının dış piyasalara doğrudan arz edilmesinin sağlanması
- Alivire satışlarının normal bir biçimde devam etmesi
- Mahsulün üretimden vapura yüklenmesine kadar olan masraflarının azaltılması
- Dış piyasalarda kuvvetli propagandaların yapılması ve fındık ile ilgili çeşitli yabancı dillerde broşürlerin yayınlanması gibi.⁶⁸⁰

Rakip ülkeleri örnek göstererek, üreticilerin üretim, satış ve kredi ihtiyaçlarını gidermek için teşkilatlanma ve kolektif çalışmanın altını çizen Türk ofis raporunda, kooperatiflerin kurulması ve bunların birlik halinde kurumsallaştırılması, bu sayede üreticileri “tefecilerin, murabahacıların (tefeci) elinden kurtaracak” ve “birçok aracılar elinde müteessir olan fındık ticaretini de intizam yoluna sokacak çare” olarak gösterildi.⁶⁸¹

a- Basına Yansımaları

Birinci Ulusal Fındık Kongresi, “Ulus” gazetesinde “*Fındık Kongresi Bugün Toplanıyor*” başlığı altında okuyucusuyla paylaşılmış ve kongre detaylarına ve kongrede görüşülen meselelere yer verilmiştir.⁶⁸²

“Cumhuriyet” gazetesi aynı şekilde “*Fındık Kongresi*” başlıklı haberiyle kongre gündemini okuyucusuyla paylaşırken,⁶⁸³ “*Haber (Akşam Postası)*” gazetesi manşetini İtalya’nın Habeşistan saldırısına ayırırken, kongre haberini “*Fındık Kongresi*” başlığı altında çok kısa bir yazı ile yer vermiştir.⁶⁸⁴

“*Akşam*” gazetesi “*Fındık Kongresi*” başlığı altında İktisat Vekili Celal Bayar’ın fındığın öneminden bahsettiği konuşmasına yer verirken,⁶⁸⁵ “*Kurun*” gazetesi kongreyi

⁶⁸⁰ <https://docplayer.biz.tr/1365006-Birinci-ulusal-findik-kongresi-1-milli-findik-surasi.html> Erişim Tarihi: 02.02.2023.

⁶⁸¹ A. H. Soysüren, “*Erken Cumhuriyet Döneminde Devlet’in Rolü*”, s.32-33.

⁶⁸² “*Fındık Kongresi Bugün Toplanıyor*”, **Ulus**, 10 Ekim 1935, Sayı No: 5103, s.1.

⁶⁸³ “*Fındık Kongresi*”, **Cumhuriyet**, 10 Birinci Teşrin (Ekim) 1935, Sayı No: 4097, s.3.

⁶⁸⁴ “*Fındık Kongresi*”, **Haber (Akşam Postası)**, 10 İlk Teşrin (Ekim) 1935, Sayı No: 1351, s.2.

⁶⁸⁵ “*Fındık Kongresi*”, **Akşam**, 11 Ekim 1935, Sayı No: 6100, s.2.

“*Fındık Kongresi*” başlığında değerlendirmekte ve fındıkçılığın alınacak tedbirlerle gelecekte büyük gelişime kavuşacağı ifade edilmekteydi.⁶⁸⁶

“*Anadolu*” gazetesi kongre haberini “*Fındık Kongresi Dün Toplanmıştır*” başlığıyla gazetenin ikinci sayfasında yer verirken,⁶⁸⁷ “*Tan*” gazetesi ise kongre haberini “*Fındık Kongresi Dün Açıldı*” başlığıyla bildirmiş ve uzun bir yer ayırmıştır. Haberde Türkiye ihraç mallarının yalnız kalite bakımından değil, fiyat bakımından da dış pazarlarda kendini göstermesi gerektiği üzerinde durulmuştur.⁶⁸⁸

Adana’da günlük gazete olarak çıkan “*Türk Sözü*” gazetesi “*Fındık Kongresi Açıldı*” başlığı altında kongre detaylarına ve Celal Bayar’ın konuşmasına değinmekteydi.⁶⁸⁹

III- Üzüm Kongresi

1- Birinci Ulusal Çekirdeksiz Kuru Üzüm Kongresi (10-14 Mart 1937)

Birinci Ulusal Çekirdeksiz Kuru Üzüm Kongresi, İktisat Vekâleti öncülüğünde 10-14 Mart 1937 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. İktisat Vekili Celal Bayar’ın başkanlık ettiği birinci toplantı saat 10’da başlamıştır. Bayar, kongre açılış konuşmasında Türkiye’nin dış ticaretinin milli kalkınmanın vasıtası ve teminatı olduğunu ifade etmekte ve milli ekonominin her şeyden önemli olduğunu vurgulamaktaydı.⁶⁹⁰

“Standardizasyon” un önemine değinen Bayar bu işin memleket için, milli ekonomi için maddi menfaat getirecek faydalı bir yol olduğunu dile getirmiştir. Bayar, ayrıca çekirdeksiz kuru üzümün Türkiye’nin dış ticaretinde daima ikinci veya üçüncü sırada yer alan bir mahsul olduğunu belirtmiş ve yılda ortalama sekiz milyon lira getiren bu kıymetli ürünün ihracatının daha fazla getirisi olduğu zamanları da hatırlatmıştır. Bu bağlamda son olarak ekonomik kalkınmada önemli bir yere sahip olan üzüm konusunda alınacak tedbirleri görüşmek maksadıyla bu kongrenin toplandığı aktarılmıştır.⁶⁹¹

Kongre Riyaset Divanı’nda Kongre Reisliğine İktisat Vekili Celal Bayar, Reis Vekilliklerine ise İzmir Saylavı Rahmi Köken, İhracatçı Şerif Remzi Reyent ve Müstahsil Rıza Külahdaş seçilmişlerdir. Kongrede toplam üç encümen oluşturulmuştur. Bunlar;

- Ziraî İşler Encümeni: Bağdan borsaya kadar olan işler üzerinde çalışacaktı.

⁶⁸⁶ “*Fındık Kongresi, Ekonomi Bakanı C. Bayar’ın Söylevi ile Dün Açıldı*”, **Kurun**, 11 Ekim 1935, Sayı No: 6377-317, s.2.

⁶⁸⁷ “*Fındık Kongresi Dün Toplanmıştır*”, **Anadolu**, 11 Birinci Teşrin (Ekim) 1935, Sayı No: 6337, s.2.

⁶⁸⁸ “*Fındık Kongresi Dün Açıldı*”, **Tan**, 11 Ekim 1935, Sayı No: 172-3475, s.3.

⁶⁸⁹ “*Fındık Kongresi Açıldı*”, **Türk Sözü**, 12 Birinci Teşrin (Ekim) 1935, Sayı No: 3351, s.1.

⁶⁹⁰ **Birinci Ulusal Üzüm Kongresi**, İktisat Vekâleti Neşriyatı, Ankara, 1937, s.9.

⁶⁹¹ **Birinci Ulusal Üzüm Kongresi**, s.10-11.

- İhracatçılar Encümeni: Borsadan piyasalara kadar olan işlerle ilgilenecekti.
- Dilekler Encümeni: Kongreye katılan delegelerin varsa sözlerini ve temennilerini dikkate alacaktı.

Bu encümenler, kendi aralarında reislerini, raportörlerini ve kâtiplerini seçecekti. Ayrıca encümenler için seçimler yapılmayacak, herkes hangi encümende çalışmak istiyorsa kongre umumi kâtibine ismini kaydettirmek suretiyle o encümene aza olabilecekti.⁶⁹²

Kongre ikinci toplantısı 14 Mart tarihinde saat 11’de Reis Vekili Rahmi Köken başkanlığında yapılmıştır. Bu toplantıda encümenler tarafından hazırlanan raporlar okunmuştur. Ziraî İşler Encümeni raporuna göre; çekirdeksiz kuru üzüm, dış ticaretin önemli bir mahsulüdür ve bağcılık ise toprağa büyük bir sermaye bıraktıran önemli bir ziraat şubesidir. Raporda memleket üzümcülüğünün bugünkü durumuna dair çok esaslı tedbirlerin alınması gerektiği ifade edilmiştir. Örneğin; mevcut bağların teknik vasıtalarla verimlerinin artırılması, maliyet fiyatlarının indirilmesi gibi meseleler yer almaktaydı. Buna göre çeşitli meseleler hakkında Ziraî İşler Encümeni’nin vardığı sonuçlar şunlardı:

- “Taş bulunmamasının temini
- Karaböceleri (kurumuş, çürük ve bozuk üzüm) asgariye indirmek ve ayıklamak
- Çuvallara konulacak üzümlerin azamî miktarının tespiti
- Üzümlere su atılmasının önüne geçilmesi
- Üzüm çuvallarının istifinde birbiri üzerine konulacak azamî çuval adedinin tespiti
- Çuvallara kanca vurulmasının önüne geçilmesi” şeklinde belirlenmiştir.⁶⁹³

İhracat Encümeni’nin raporunda kuru üzümlerin standardizasyonu hakkında yapılan görüşmelerin neticesinde arz edilen meseleler ise şu şekilde sıralanmıştır:

- “Çekirdeksiz kuru üzümler borsaya taşsız, topraksız, salkım çöplerinden ve diğer yabancı maddelerden arınmış bir halde sunulacaktır.
- Kuru üzümler borsada ıslatılmamış olarak satılacaktır. Çuvalar azami 120 kilo ağırlığında olacaktır.
- Standart tip üzümlerin yıkanması şarttır.
- Tespit edilen standart numara ve markaları kullanmamak şartıyla hususi tiplerin taşsız, topraksız ve azami rutubet dâhilinde ihracı serbesttir.

⁶⁹² Birinci Ulusal Üzüm Kongresi, s.12.

⁶⁹³ Birinci Ulusal Üzüm Kongresi, s.18-22.

- Standart tiplerin renkleri ile irilikleri, içerecekleri karaböce nisbeti ve rutubet derecesi mevsim başlangıcında nizamnameye uygun şekilde kurulacak komisyon tarafından azami 1 Eylül'e kadar tespit edilir.
- Kuru üzümler ebadı kesinleşen kutular ve torbalarla sevk edilir.
- Komisyonu oluşturacak kişilerin İhracat Encümenleri, Türk Ofis, Ticaret Odası ve Borsa temsilcilerinden oluşması" uygun görülmüştür.⁶⁹⁴

Dilekler Encümeni de Şerif Remzi Reyent'in başkanlığı altında Suphi Erkin, Mustafa Nazlı, Sudi Mihcioglu, Hakkı Nezihi, Talat Ulsan, Hurşit Korol Beylerden oluşmak üzere 10-11 ve 12 Mart tarihlerinde beş toplantı gerçekleştirmiş ve bu toplantılarda gerek gönderilen, gerekse azalar tarafından belirlenen çeşitli dilekler görüşülerek birtakım sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlar istihsal ve ihraca göre düzenlenmiştir. İstihsale ait dilekler arasında malzeme ve bakım işlerine dair talepler bulunmaktaydı. İhracata ait talepler arasında ise gümrük vergisinden muafiyet yer almaktaydı.⁶⁹⁵ Nitekim kongre kararlarında encümenlerin raporları görüşülmüş ve tespit edilen öneriler kabul edilmiştir.

a- Basına Yansımaları

"Kurun" gazetesi "Üzüm Kongresi" başlığıyla kongre gündeminden bahsetmekte ve dört gün sürecek olan kongrenin 14 Mart'ta biteceğini dile getirmekteydi.⁶⁹⁶ "Anadolu" gazetesi Son Haberler başlığında kongreye değinmiştir.⁶⁹⁷ Aynı şekilde "Cumhuriyet" gazetesi kongre haberine gazetenin "Üzüm Kongresi Bugün Açılıyor" başlığında çok kısa bir hatırlatma yapmıştır.⁶⁹⁸

"Haber (Akşam Postası)" gazetesi kongre detaylarını "Üzüm Kongresi Bugün Açıldı" başlığında kamuoyu ile paylaşırken,⁶⁹⁹ "Son Posta" gazetesi "Üzüm Kongresi Çalışmaya Başladı" başlığını atarak kongre detaylarını aktarmış, ayrıca üzümlerin ihraç edilirken düzenlenen merasimine ait bir fotoğrafa da yer vermiştir.⁷⁰⁰

"Kurun" gazetesinin ertesi gün haberi ise kongre işlerinin bitiminin ardından İktisat Vekili Celâl Bayar tarafından murahhaslar şerefine Anadolu kulübünde bir öğle yemeği verileceği bildirilmiştir.⁷⁰¹

⁶⁹⁴ Birinci Ulusal Üzüm Kongresi, s.32-33.

⁶⁹⁵ Birinci Ulusal Üzüm Kongresi, s.47-52.

⁶⁹⁶ "Üzüm Kongresi", **Kurun**, 10 Mart 1937, Sayı No: 6880-1000, s.1.

⁶⁹⁷ "Üzüm Kongresi Bu Sabah Ankara'da Açılıyor", **Anadolu**, 10 Mart 1937, Sayı No: 7162, s.3.

⁶⁹⁸ "Üzüm Kongresi Bugün Açılıyor", **Cumhuriyet**, 10 Mart 1937, Sayı No: 4604, s.3.

⁶⁹⁹ "Üzüm Kongresi Bugün Açıldı", **Haber (Akşam Postası)**, 10 Mart 1937, Sayı No: 1848, s.2.

⁷⁰⁰ "Üzüm Kongresi Çalışmaya Başladı", **Son Posta**, 11 Mart 1937, Sayı No: 2372, s.1.

⁷⁰¹ "Üzüm Kongresi", **Kurun**, 11 Mart 1937, Sayı No: 6881-1001, s.4.

Çekirdeksiz Kuru Üzüm Kongresi hakkında “Akşam” gazetesi bilgiler paylaşmaktaydı. Kongrenin Türkiye’nin dış ticaretinde önemli bir yere sahip olan üzüm konusunda alınacak tedbirlerin görüşülmesi maksadıyla toplandığını aktarmaktaydı.⁷⁰²

“Açıksöz” gazetesi İktisat Vekili’nin konuşmasına yer vermiş ve üzüm meselesinin artık halledildiği haberini okuyucusuyla paylaşmış,⁷⁰³ “Akşam” gazetesi “Üzümcülük Millî Bir Dava Olarak Ele Alındı” başlıklı haberinde Cumhuriyet Hükümeti’nin Türk üzümcülüğünü cihan piyasasında lâzım olduğu mevkie çıkarmak için bütün tedbirleri aldığından bahisle, bu kongrenin desteklenmesinden duyulan memnuniyet aktarılmıştır.⁷⁰⁴

E- HAYVANCILIK-HAYVANSAL ÜRÜNLER BAZINDA YAPILAN KONGRELER

Yeni Türkiye’nin gelişim ve ilerleme sürecinde her alanda olduğu gibi, hayvancılık sektörü de büyük önem taşımaktaydı. Hayvan sayılarının artırılmasına paralel olarak hastalıklarla mücadele ve hayvan ıslahı gibi konulara ağırlık verildi. Veteriner hekim sayıları artırıldı. Ayrıca kümes ve av hayvancılığı ile süt üretiminde gelişmeler kaydedildi.⁷⁰⁵ Ekonomik kalkınmada önemli bir yer eden ihracat, ticaretin gelişmesinde etkiliydi. Bu yüzden Cumhuriyet hükümeti, ilk dönemlerde hayvansal ürünler bazında yapılan kongreleri desteklemiştir. Bu kongreler arasında; yumurtacılık ve balıkçılık kongreleri bulunmaktadır.

I- Yumurtacılık Kongresi (12-14 Şubat 1934)

Cumhuriyet Döneminde tarım gibi hayvancılık da önemli bir yere sahip olmuştur. Hayvancılık alanındaki gelişmeler, ülkenin kalkınma düzeyi ve refah seviyesi ile doğrudan bağlantılıydı. Bu yüzden ekonomi politikaları doğrultusunda gelişme ve ilerlemeye özen gösterildi. 1929 yılında yaşanan ekonomik kriz tüm ülkelerde etkisini göstermiş ve Türkiye de bu krizden etkilenmiş, ihracatta düşüşler yaşanmıştır.

Tavukçuluk ve yumurtacılık konusuna Cumhuriyet döneminde önem verilmiş ve modern tavukçuluk endüstrisinin nüvesi kurulmuştur. Bunun yapılmasındaki amaç tavukçuluğun bir döviz kaynağı olarak düşünülmesidir.⁷⁰⁶ 1931 senesinde tavuklar için

⁷⁰² “Üzümcüler Kongresi Dün Ankara’da Toplandı”, **Akşam**, 11 Mart 1937, Sayı No: 6606, s.1.

⁷⁰³ “Üzüm Meselesi de Artık Halledilmiştir”, **Açıksöz**, 11 Mart 1937, Sayı No: 318, s.1.

⁷⁰⁴ “Üzümcülük Millî Bir Dava Olarak Ele Alındı”, **Akşam**, 12 Mart 1937, Sayı No: 6607, s.4.

⁷⁰⁵ M. Evsile, “Cumhuriyet Döneminde Ziraat ve Hayvancılık Alanında Meydana Gelen Gelişmeler (1923-1950)”, s.27.

⁷⁰⁶ Mesut Türkoğlu, “Cumhuriyet Döneminde Tavukçuluk”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, IX, s.2446.

“Tavukçuluk Enstitüsü” kurulması planlanmış, bu doğrultuda Avrupa’dan tavukların genç ve yumurtlayanları alınmış ve üretilmiştir. Ankara’dan başka gerek oldukça İstanbul, İzmir, Samsun, Bartın, Mersin gibi yerlerde şube açılması planlanmıştır. Enstitünün amacı hem tavukların ıslah edilmesi hem de kaliteli ve bol miktarda yumurta üretmesi olmuştur. Rodeyland ve Leghorn (İtalya ırkı) cinsi tavukların üretimi yapılmıştır. Memleketin çeşitli yerlerinden toplanarak Ankara’ya getirilen ve aradan geçen üç günün ardından iki yüz yetmiş tavuktan günde iki yüz otuz yumurta alınmaya başlanmıştır. Bu tavuklar daha önceleri daha az yumurtlamışlardır.⁷⁰⁷ Milliyet gazetesi 3 Haziran 1932 tarihinde yumurta ihracatında azalma olduğu şeklinde haberlere yer vermiştir.⁷⁰⁸

1933 yılında da devam eden ihracattaki gerileme, Türkiye’nin ihraç ürünleri arasında yer alan yumurtanın da bu durumdan etkilenmesine neden olmuştur. Türkiye’nin yumurta ihraç ettiği ülkeler arasında; Fransa, İtalya, İspanya ve Yunanistan bulunmaktaydı. Fakat yaşanan buhran döneminde sadece İspanya’ya ihraç etmek durumunda kaldı.⁷⁰⁹

1933 Ocak ayında Roma’da düzenlenecek olan tavukçuluk kongresinde Türkiye’nin de bir sergi açma kararının alınması, yeni Türkiye’nin hem tanınması hem de bu alanda kalkınmaya katkı sağlayacak olması açısından önemli bir adım olmuştur. Ziraat Odası bu kongre için çalışmalar başlatmıştır.⁷¹⁰ 1934 senesi yumurta fiyatlarında memleket içinde bazı değişimler yaşanmış ve Türk Sanayi ve Ticaret gazetesinin haberine göre yumurta ihracat miktarı haziran-temmuz ayında artmasına rağmen yumurtaların fiyatları düşmeye başlamıştır. Bunun nedeni ise daha çok tüccarların topladıkları yumurtaları işlenmemiş ve ambalajlarına dikkat etmeden piyasaya çıkarmaları, reklamlarının iyi yapılamamasıydı. Bu bağlamda Türkiye ihracatında karşılaşılan bu sorunların çözülmesi amacıyla Samsun’da bir kongre toplanması gündeme gelmiştir.⁷¹¹

Samsun Yumurtacılık Kongresi, İktisat Vekili Celal Bayar başkanlığında 12 Şubat 1934 tarihinde Samsun Ticaret Odası’nda düzenlendi.⁷¹² Kongrenin amacı; İhracat

⁷⁰⁷ Sümeyra Bulan, **Türkiye’de Hayvancılık (1923-1950)**, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı Doç. Dr. Sevilay Özer), Sivas, Mayıs 2019, s.72.

⁷⁰⁸ “Yumurta İhracatımız Neden Azaldı”, **Milliyet**, 3 Haziran 1932, Sayı No: 2266, s.3.

⁷⁰⁹ İlhan Tekeli – Selim İlkin, **Uygulamaya Geçerken Türkiye’de Devletçiliğin Oluşumu**, C. II, İstanbul 2009, s.121.

⁷¹⁰ “Tavukçuluk”, **Akşam**, 31 Kânunusani / Ocak 1933, Sayı No: 5140, s. 5.

⁷¹¹ İ. Tekeli – S. İlkin, **Uygulamaya Geçerken Türkiye’de**, s.121.

⁷¹² **Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-1940)**, I, s.234.

ürünleri arasında önemli bir yere sahip olan Türk yumurtacılığının gelişimini sağlamak ve dünya piyasalarında rağbet edilmesi için tedbirlerin ve kararların alınmasına çalışmak olarak ifade edilmiştir. Samsun İktisat Mıntika Müdürlüğü öncelikle kongre için bir talimatname hazırlamıştır. Buna göre;

- Her Türk tacir yumurta kongresine katılacaktı. Yalnız bağlı olduğu odalardan yumurta ticaretiyle meşgul olduğuna dair evrak almaya mecburdu.
- Her ihracatçı yumurta taciri, birinci maddedeki usule binaen bağımsız olarak kongreye katılabilmektedir.
- Yumurta ticaretiyle meşgul olanlar kendi mahallerinde yapacakları içtimalar ile kongreye içlerinden birini delege olarak seçebilmektedir.
- Vilayet merkezi odalar, kendi mıntıklarını temsilen kongreye delege seçip gönderebilmektedir.⁷¹³

Kongrenin gündemi 7 Şubat 1934 tarihli nüshasıyla Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde şu şekilde aktarılmaktaydı:

- “Yumurtaların temiz olarak piyasalara gönderilmesi
- Mümkün olduğu derecede taze olarak ihraç piyasalarına gönderilmesi temini
- Yumurtaları muhafaza için kullanılan talaşların rutubetsiz olması
- Yerli talaşların ıslahı ve ikmalî miktarının çoğaltılması
- İhracat işlerinin bir elden idaresi. Bu kabul olunmazsa ihracatçılar arasında birlik tesisi suretiyle hariç piyasalara bağlı tekliflerin yapılması. Yalnız İspanya’ya münhasır kalan ihracat vaziyetinin başka memleketlere genişletme çarelerinin aranması.
- İhracatta navlunlar⁷¹⁴
- Yumurtaya mahsus olmak üzere trende özel ve ucuz tarife uygulanması
- Türk vapurlarıyla yumurtaların mahreçlerine nakli
- Hariç ve müstehlik piyasalarda bizzat vücuda getirilecek ihracat birliklerince teşkilat yapılarak şubeler oluşturulması
- Ambalaj işlerinin tanzimi ve müşteri piyasalarının hazırladıkları isteklere tebaan ambalaja önem verilmesi

⁷¹³ İ. Tekeli – S. İlkin, **Uygulamaya Geçerken Türkiye’de**, s.121-122.

⁷¹⁴ Navlun; Taşımacılıkta bir gemiyi kiralama, gemilerle taşınan mal ve eşya için donatana ödenen para, ücret, Navlun Sözleşmesine dayanılarak ödenen gemi taşıma ücreti. Ali Şafak, **Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü**, 4. Baskı, Selim Kitapevi, Ankara, 2002, s. 403

- Yumurta işlerinin mevzuu üzerinde kongreye yazılı olarak veya murahhaslar tarafından yapılacak herhangi bir teklifin müzakeresi
- Yumurtaların boy ve sıklet meselesine göre tasnifi (standardize) edilmesi
- Boy ve sıkletine göre yumurtaları ayıran makinelerin ihracat emtiasını kıymetlendirme vasıtası olduğuna göre gümrük muafiyetiyle geçirilmesi
- Kongrece karara alınan tedbirin ve oluşturulacak teşkilatın bu işleri kontrol etme hakkının hükümetçe tanınması ve hükümetin de yumurta ihracatını kontrol ve murakabesini yapması” şeklinde ifade edilmiştir.⁷¹⁵

Kongreye verilen birçok rapor heyet-i umumiyece encümenlere verilmiştir. Bunlardan İstanbul yumurta tüccarlarından Ahmet Bey tarafından yumurtanın tasnif, ihraç, işleme usullerinin ıslahına ait verilen raporlar ile Samsun Ticaret Odası Başkâtibi Adil Bey tarafından bir kooperatif teşkili ve yumurtanın himayesi için bir kanun layihası tanzimi hakkındaki rapor heyet-i umumiyede okunmuştur. Encümenler kendilerine verilen raporlar üzerinde araştırmalarına devam etmiştir. İhracat Encümeni tarafından kendisine verilen raporlarda tespit edilen noktalar şunlardır:

- Ziraat memurları, köy muallimleri, kâtipleri ve ihtiyar heyetleri vasıtasıyla köylünün bilgilendirilmesi
- Yumurtaların kesin olarak ihraç iskelelerinde işlenmesi
- İhracatın yalnız yedi yüz yirmilik sandıklarıyla yapılması ve bu sandıkların ortadan bölünecek tarzda yapılması
- 18 Mayıs’tan sonra yumurtaların lamba ile muayenesi
- Yumurtaların üç sınıf üzerine standardize edilmesi
- Samsun’da buz fabrikası yapılması

Hariciye Encümeni’nin tespit ettiği noktalar ise;

- “Sandıkların ve talaşların kuru ve fabrika mamulatından olması ve bunların bilhassa gülmar ağacından yapılması
- Londra ve Hamburg piyasalarında alıcı temini çarelerinin aranması
- Bir kental yumurtadan hiç olmazsa iki liradan fazla navlun alınmasının temini” olarak belirlenmiştir.⁷¹⁶

Yumurtacılık Kongresi, sadece tüccarlardan oluşması nedeniyle “Tüccarlar Kongresi” olarak da adlandırılmıştır. Kongrede ihracatın daha iyi organize edilmesi, yumurtaların ambalajlı soğuk havada korunması, boyutlarına göre yumurtaların

⁷¹⁵ “Samsun Yumurta Kongresi”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Şubat 1934, Sayı No: 4507, s.5.

⁷¹⁶ “Samsun’daki Yumurta Kongresi’nin Faaliyeti”, **Cumhuriyet**, 14 Şubat 1934, Sayı No: 3512, s.5.

sınıflandırılması, muayenesi ve tek elden ihracı için bir kooperatif kurulması alınan kararlar arasında oldu. Kongre önerileri büyük ölçüde uygulamaya konuldu.⁷¹⁷

Ayrıca bu kongrede yumurtacılıkla ilgili yapılan görüşmeler sonunda alınan kararlar neticesinde ihracatın Trabzon, Samsun, Ordu, Fatsa, Bartın, İstanbul, İzmir ve Mersin'den yapılması kararlaştırıldı. 1934'ün Eylül ayında yumurta konusunda dış taleplerin artmasına rağmen ülkede üretim az olmuştur. Bunun nedeni havanın aniden soğumasıdır. Trabzon, Giresun ve Samsun'da yumurta satışları devam etmekle beraber fiyatları oldukça artmıştır. Erzurum ve Erzincan'dan sahillere gelen yumurtalar büyük şehirlere sevk edilmiştir. Buralardaki fiyat yüksekliği İstanbul'u da etkilemiş ve fiyatlar artmıştır. Aynı şekilde Trakya ve Ege sahilleri de bundan etkilenmiştir. En durgun olan yer ise Akdeniz sahilleri olmuştur. 1934 Kasım ayında Karadeniz Bölgesi'nde önce artan yumurta fiyatları daha sonra düşmeye başlamıştır. Örneğin daha önce Ordu ilinde yüz yumurta 210 kuruşa satılırken, 150 kuruşa kadar düşmüştür. Trabzon'da ise yumurtanın tanesi 2 kuruş kadar olmuştur.⁷¹⁸ Yumurta fiyatları diğer hayvan ürünleri gibi yıllara göre azalıp artmıştır. Devlet bu fiyat değişiklikleri ile sürekli mücadele etmek durumunda kalmıştır.⁷¹⁹

1- Basına Yansımaları

Yumurtacılık Kongresi hakkında izahatta bulunan "*Hâkimiyet-i Milliye*" gazetesi, kongrenin toplandığını bildirmekte ve ayrıca kongrede konuşulacak işlerin ruznamesine değinmekteydi.⁷²⁰ "*Akşam*" gazetesi kongre haberini "*Yumurta Kongresi*" başlığı altında izah etmekteydi.⁷²¹

"*Cumhuriyet*" gazetesi Yumurtacılık Kongresi'nden bahsetmekte ve "*Samsun'da Yumurta Kongresi Toplandı*" başlığında yumurtacılığın teşkilatlandırılması sayesinde ihracatın yirmi milyona ulaşacağı ifade edilmekteydi.⁷²² "*Milliyet*" gazetesi de aynı haberi "*Yumurtacılar Kongresi Açıldı*" başlığıyla paylaşmıştır.⁷²³ "*Vakit*" gazetesi "*Samsun'da Yumurta Kongresi Neleri Tetkik Ediyor*" başlığı altında kongrede verilen raporlara yer vermiştir.⁷²⁴

⁷¹⁷ İ. Tekeli – S. İlkin, *Uygulamaya Geçerken Türkiye'de*, s.122.

⁷¹⁸ "*Yumurta Fiyatları Düşmeye Başladı*", *Kurun*, 25 İkinci Teşrin / Kasım 1934, Sayı No: 6066-4, s. 3.

⁷¹⁹ S. Bulan, *Türkiye'de Hayvancılık (1923-1950)*, s.73.

⁷²⁰ "*Samsun Yumurta Kongresi*", *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Şubat 1934, Sayı No: 4507, s.5.

⁷²¹ "*Yumurta Kongresi*", *Akşam*, 11 Şubat 1934, Sayı No: 5511, s.2.

⁷²² "*Samsun'da Yumurta Kongresi Toplandı*", *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1934, Sayı No: 3511, s.3.

⁷²³ "*Yumurtacılar Kongresi Açıldı*", *Milliyet*, 13 Şubat 1934, Sayı No: 2878, s.3.

⁷²⁴ "*Samsun'da Yumurta Kongresi Neleri Tetkik Ediyor*", *Vakit*, 14 Şubat 1934, Sayı No: 5785, s.6.

II- Birinci Balıkçılık Kongresi (1-6 Aralık 1936)

Balık ve balıkçılık, deniz, ırmak ve göllerden çıkan mahsuller arasında geniş halk kitlelerinin beslenmesi ve ülkelerinin milli gelirlerini artırmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu mahsuller, doğrudan taze olarak tüketilebildiği gibi kurutma, tuzlama, işleme, salamura şeklinde de kullanılmaktadır. Ayrıca her türlü yağlı ve salçalı kutu konserveçiliği, balık ezmeleri imalatı şeklinde de tüketimi yapılmaktadır.⁷²⁵

Alınan tedbirler ve verilen destekler neticesinde Cumhuriyet döneminde taze balık ihracat faaliyetleri ilk kez 1925 yılında yapıldı. İlk ihraç edilen balıklar, Türkiye’den motor ve gemilerle Yunanistan’a gönderilen Marmara Kolyos balığı oldu. Daha sonra Bandırma’dan Yunanistan’a palamut ihraç edildi. İstanbul’dan da ihracatın başlamasıyla Türkiye’nin taze balık ihracatı 5 bin tona çıkarıldı. 1933 yılından itibaren balık ihraç edilen ülkeler arasına İtalya’nın katılmasıyla ihracat 1937 yılında 10 bin tona, Bulgaristan ve Romanya’ya da ihracat yapılmasıyla 17 bin tonu buldu.⁷²⁶

Cumhuriyet döneminde ülkede hemen her alanda kalkınma hareketi görüldü. Bu kalkınma hareketleri arasında balıkçılık faaliyetleri de yer aldı. Marmara Adası’nda Maarif Vekâleti tarafından 1928 yılında tesis edilen Marmara Balıkçılık Mektebi, ülkede balıkçılığın temelini oluşturmada öncü bir meslek kuruluşu oldu. Bu okul, balıkçı çocuklarına ilkokul tahsili ile birlikte balıkçılık bilgileri verecek dört yıllık yatılı ve mesleki bir eğitim müessesesi mahiyeti taşımaktaydı. Maarif Vekâleti tarafından ayrılmış bir ödenek ile Marmara Adası’nda eskiden bir Rum idadisi olarak kurulan müessesede eğitime başlanması kararlaştırıldı. Kuruluşundan on ay sonra eğitim-öğretime hazır hale getirilen okulun programı, pratik olması ve ülkeye yakınlığı nedeniyle Bulgaristan’daki Varna Balıkçılık Okulu’ndan esinlenildi. İşlenecek iki saatlik teorik bilgilerin yanı sıra günün diğer saatlerinde uygulamalı çalışmalara yer verilmesi planlandı.⁷²⁷

1931 yılında kabul edilen devletçilik ilkesiyle birlikte genç Türkiye, aktif şekilde ekonomik yaşama katıldı ve ekonomik çözüm arayışlarını hızlandırdı. Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1931 tarihli programında: “Balıkçılığa ve süngerciliğe ehemmiyet vereceğiz,” ifadeleriyle genel bir değerlendirmede bulunulurken, dört yıl sonraki programda, aynı ifadenin tekrarlanmasına ek olarak balıkçılık endüstrisinin gelişimi için hem üreticilerin,

⁷²⁵ Nadir Yurtoğlu, “*Erken Cumhuriyet Dönemi ve Sonrasında Türkiye’de Balıkçılık Faaliyetleri (1923-1960)*”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXII / 1, (2017), s.234.

⁷²⁶ N. Yurtoğlu, “*Türkiye’de Balıkçılık Faaliyetleri (1923-1960)*”, s.236.

⁷²⁷ N. Yurtoğlu, “*Türkiye’de Balıkçılık Faaliyetleri (1923-1960)*”, s.236.

hem de halkın menfaatlerine uygun olmayan balıkhanelerin düzeltilmesi gerektiği vurgulandı ve konservecilğin teşvik edileceği belirtildi.⁷²⁸

1933 yılına kadarki zaman zarfında, ülke denizciliğinin kalkınma şartlarını tespit maksadıyla çeşitli uzmanlar tarafından araştırmalar yapıldı. 1934 yılında Almanya'dan balıkçı Biyolog Dr. O. Lissner, Hidrograf Dr. H. Müller ve konserve teknolojü W. Bush adında üç uzman davet edildi. Uzmanların çeşitli sahil, göl ve nehirlerde yaptıkları çalışmalar neticesinde, su ürünlerinden gerektiğince yararlanılabilmesi için tüm balıkçılık işlerinin tek elden idaresine ve bu teşkilatlanma süreci için de bir kanun projesine ihtiyaç olduğuna karar verildi. Kanun projesi, Su Mahsulleri ve Avcılığı Müdürlüğü ile Teşkilatlandırma Müdürlüğü'nün ortak çalışmalarıyla hazırlandı. Hayata geçirilmek istenen projeye göre;

“Türkiye balıkçıları için bir balıkçılık bankası kurulacak, devlete ait dalyanlar, göller vesaire banka emrine verilecek, balıkçılığın asrın icaplarına göre ihtiyacı olan malzeme bir elden temin ve idare edilecek, balıkçılığın sair idari işlerini banka ele alacaktı. Aynı zamanda balıkçılık sanayisi etrafı bir tetkike tabi tutularak bütün sahillerimizde yapılacak tesisler bir planda tespit edilerek bu tesislerin yapılması sağlanacaktı.”⁷²⁹

Proje; balıkçılık ve süngercilik olmak üzere iki ana başlık çerçevesinde hazırlandı. Balıkçılık başlığı altında, balıkçılık ve avlama hakkı, sabit av yerleri, himaye hükümleri, muafiyetler, idari ve iktisadi teşkilat, balık sanayisi ve balıkçı tayfaları adıyla yedi bölüm yer almaktaydı. Kanun projesi, net bir balıkçılık tanımı getirerek yabancıların yalnızca amatör balıkçılık yapabileceklerini kabul etmekte ve balıkçılara yıllık olarak verilecek tezkereler aracılığıyla kazanç vergisi ve çeşitli resimlerden muaf tutulabilmeleri olanağını sağlamaktaydı. Bunun dışında, balık piyasasını düzenlemek ve konserve balıkçılığının tüketim payını iç ve dış piyasalarda çoğaltmak amacıyla da birtakım yatırımlar öngörülmekteydi. Buna göre, İstanbul'da bir konserve ve balık unu fabrikası ile bir soğuk hava ve buz tesisatı kurulması, Trabzon'da balık yağı ve unu yatırımları gerçekleştirilmesi, Sakarya, Kızılırmak ve Yeşilırmak bölgelerinde havyar sanayisi kurulması planlanan düşünceler arasında yer aldı. Ayrıca, Anadolu'da taze balık satışını

⁷²⁸ Serkan Tuna, “Balıkçılık Kongresi (1-7 İllkânun 1936)”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 6, (2004), s.115.

⁷²⁹ S. Tuna, “Balıkçılık Kongresi (1-7 İllkânun 1936)”, s.116.

yükseltmek amacıyla Ankara’da bir balık hali oluşturulması ve araştırmalar yapmak üzere Balık Bankası emrinde görev yapacak bir balık laboratuvarının kurulması düşünüldü.⁷³⁰

1 Kasım 1936 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 5. dönem, 2. toplanma Yılı’nın açılış konuşmasında da Mustafa Kemal Atatürk, “deniz ve deniz mahsulleri ticaret ve endüstrisi önemli bir mevzuumuzdur”, diyerek deniz ürünlerine verilen öneme vurgu yapmaktaydı.⁷³¹ Nitekim bir ay sonra toplanan Balıkçılık Kongresi hükümetin bu kongreye verdiği desteği göstermekteydi.

1- Kongrenin Toplanma Amacı

1-7 Aralık 1936 tarihinde düzenlenen Balıkçılık Kongresi, İktisat Vekâleti öncülüğünde gerçekleşti.⁷³² Kongrenin amacı; “...bir zamanlar deniz kıyısı kasaba ve şehirlerimiz halkının geniş mikyasta geçinme vasıtası olan ve her yıl dış piyasalardan memleketimize milyonlar getiren Türk balıkçılığını bugünkü ölü vaziyetinden kurtarmak için vekâlet tarafından düşünülen tedbirler üzerinde müzakerelerde bulunmak ve kararlar vermek...” şeklinde ifade edildi.⁷³³

Kongreye, çeşitli bölgelerden balıkçılar, balıkçı cemiyetlerinin yetkilileri, balık işleriyle ilgili milletvekillerinin yanı sıra, İktisat Vekâletinde bu konu üzerinde çalışan dairelerin müdür ve şeflerin katılması planlandı. Kongreye İstanbul balıkçılarından cemiyet reisi Ahmet Mümtazla, idare heyetinden Yusuf Sabih ve Mehmet Beyler katılacaktı. İstanbul balıkçılar cemiyetinden dört, İzmir’den iki, Trabzon, Çanakkale ve Bandırma balıkçılar cemiyetlerinden de birer delege çağırıldı. Kongreye Kütahya mebusu Mehmet Somer, İstanbul Mebusu Hamdi Denizmen, İzmir Mebusu Osmanzade Hamdi, Cevdet Kerim İncedayı (Sinop) ve Konya Mebusu Ressam Şevket Dağ, Trabzon Mebusu Daniş Eyüp de delege olarak katılım sağlayacaktı. Davet edilen murahhaslar arasında balık konserve fabrikası sahiplerinden Murat Bey, Hasan Tahsin, Alaettin Bey, Süngercilik Şirketi Müdürü Hamdi Bey, balık mütehasıslarından eski Balıkhane Müdürü Karakin Bey, balıkçı ve dalyancı aynı zamanda fahri müşavir Ali Nansever de bulunmaktaydı. Meclisin iktisat encümeni azasıyla, diğer birçok sayıtlar ve balıkçılarla ilgili zatlar da kongrede bulundu.⁷³⁴

⁷³⁰ S. Tuna, “Balıkçılık Kongresi (1-7 İllkânun 1936)”, s.117.

⁷³¹ TBMM-ZC, D: V, İ: 2, C: 13, (01.11. 1936), s. 5.

⁷³² Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-1940), I, s.274.

⁷³³ S. Tuna, “Balıkçılık Kongresi (1-7 İllkânun 1936)”, s.118.

⁷³⁴ S. Tuna, “Balıkçılık Kongresi (1-7 İllkânun 1936)”, s.119.

2- Kongre Programı

1 Aralık 1936 tarihinde çalışmalarına başlayan Balıkçılık Kongresi İktisat Vekili Celal Bayar tarafından yapılan bir nutuk ile açıldı. Açılış töreninde, diğer katılımcıların yanı sıra milletvekilleri, Milli Müdafaa, Maliye, Gümrük ve İnhisarlar, Ziraat, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletleri ve İş, Ziraat ve Sümerbank yetkilileri ile İktisat Vekâletinin ilgili daire başkanları da yer aldı. Radyodan verilerek halka da aktarılan açılış konuşmasında, ülkenin su ürünleri kapasitesinin belli başlı milli gelir kaynaklarından biri olarak görüldüğü vurgulandı.⁷³⁵

Celal Bayar'ın konuşmasının ardından kongre başkanlıkları ve encümenler seçimine gidildi. Başkanlıklara Kırklareli Milletvekili ve İktisat Encümeni Başkanı Şakir Kesebir Bey, İzmir Milletvekili Ziraat Encümeni Başkanı Rahmi Köken Bey ve balıkçılardan Ali Tansever Bey seçildi. Encümenler için yapılan seçimlerde de, tetkik encümeni, Kütahya Milletvekili Mehmet Somer ve balıkçı Hamdi Butun'u başkanlıklara, teşkilat encümeni de, İzmir milletvekili Hamdi Aksoy ve Süngercilik Şirketi Direktörü Hamdi Başar Bey'i başkanlıklara ve vekâlet memurlarından Zeki Zeybekoğlu'nu da raportörlüğe seçti.⁷³⁶

Müzakere görüşmelerinden sonra oylamaya konulan proje kabul edildi. Balıkçı murahaslar bu münasebetle balıkçılığın istikbali için çok önemli ve faydalı neticeler verecek olan su mahsulleri kanunu projesi ve balıkçılığa karşı gösterilen ilgiden dolayı hükümete teşekkür etti.⁷³⁷

İktisat Vekâleti tarafından kongrenin kapanışında delegeler şerefine şehir lokantasında bir öğle yemeği ziyafeti verilmiştir. Ziyafette delegelerin yanı sıra İktisat Vekâleti erkânı ve İngiliz Konsorsiyumu Başkanı da bulunmuştur. Kongrenin ardından İstanbul'a dönen balıkçılar, su mahsulleri projesinin kabul edilmesinden dolayı duydukları memnuniyet ve minnettarlığı ortaya koymuşlardır. Balıkçılar Cemiyeti Başkanı, kongrede otuzdan fazla delegenin yer aldığını söyleyerek her bölgenin dileklerinin ayrıntılı bir şekilde gözden geçirildiğini belirtmiş ve sonuçtan memnun olduklarını dile getirmiştir. İstanbul delegelerinden birisi de, su mahsulleri projesinin encümenlerde en ince noktasına kadar incelendiğini ve kendilerinin düşüncelerini açıkça söylediklerini vurgulamıştır. Kendisi de alınan kararların çok olumlu sonuçlar

⁷³⁵ S. Tuna, “Balıkçılık Kongresi (1-7 İkkânun 1936)”, s.120.

⁷³⁶ Serkan Tuna, “CHP İktidarında Türk Balıkçılık Sektörüne Yönelik Faaliyetler (1923-1950)”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, XVI/32, (Yıl: 2017/2), s.113.

⁷³⁷ S. Tuna, “Balıkçılık Kongresi (1-7 İkkânun 1936)”, s.121.

doğuracağını düşünmekteydi. Balıkçıların bundan sonraki beklentisi ise, projenin çok yakın bir zamanda Meclis'ten geçmesiydi.⁷³⁸

Kongreyi değerlendiren Denizli milletvekili Necip Ali Küçüka, ülke sahillerinin kaynaklarından gerektiği kadar yararlanılamadığına işaret etmekteydi. Komşu ülkelerde balık tüketimi fazla olduğundan sahillerindeki balık kaynağı tükenecek derecede azalmıştı. Buna karşılık Türkiye sahilleri balık açısından çok zengin olduğu gibi çeşitlilik açısından da onlardan çok üstündü. Bu bağlamda kongre kararlarına bakıldığında, konunun özü üzerinde durularak olumlu politikaların üretildiği görülmüyordu. Balıkçılık, madencilik gibi büyük hacimde bir iş olduğundan öncelikle krediye, sermayenin geliştirilmesi için de kooperatifçiliğe ihtiyaç vardı. Kısacası, Cumhuriyet döneminde balıkçılığın öneminden hareketle bir Balıkçılık Enstitüsü'nün açılması ve Balıkçılık Kongresi'nin düzenlenmesi önemli adımlardı.⁷³⁹

3- Basına Yansımaları

Balıkçılık Kongresine ilişkin haberler Akşam, Ulus, Kurun, Anadolu, Cumhuriyet ve Son Posta gazetelerinde kamuoyu ile paylaşılmıştır. “Akşam” gazetesi “*Balıkçılar Kongresi Bugün İktisat Vekilinin Nutku İle Açılacak*” başlığı altında kongre detaylarından bahsederken,⁷⁴⁰ “Kurun” gazetesi ise “*Balıkçılık Kongresi*” başlıklı haberiyle kongre gündemine değinmekteydi. Gazete ayrıca İktisat Vekili Celâl Bayar'ın kongreyi açış nutkunun radyo ile neşredileceğini de bildirmekteydi.⁷⁴¹

“Ulus” gazetesi bu kongreden Türk balıkçılığının gelişimi bakımından önemli kararların alınacağını ifade ederken,⁷⁴² “Anadolu” gazetesi de “*Balıkçılık Kongresi Bugün Toplanıyor*” başlığıyla diğer gazete haberlerinde değinilen İktisat Vekâleti tarafından hazırlanan balıkçılık kanunu lâyihasına yer vermektedir.⁷⁴³

“Son Posta” gazetesi kongreden “*Balıkçılık Kongresi Bugün Ankara'da Açıldı*” başlığı altında bahsetmekte,⁷⁴⁴ aynı haber “Yeni Yol” gazetesinde paylaşılmaktaydı.⁷⁴⁵ “Ulusal Birlik” gazetesi de hükümetin desteklediği kongreden bahsetmiş ve hükümetin

⁷³⁸ S. Tuna, “CHP İktidarında Türk Balıkçılık Sektörüne Yönelik Faaliyetler (1923-1950)”, s.116.

⁷³⁹ S. Tuna, “CHP İktidarında Türk Balıkçılık Sektörüne Yönelik Faaliyetler (1923-1950)”, s.117.

⁷⁴⁰ “Balıkçılar Kongresi Bugün İktisat Vekilinin Nutku İle Açılacak”, **Akşam**, 1 Aralık 1936, Sayı No: 6511, s.1.

⁷⁴¹ “Balıkçılık Kongresi”, **Kurun**, 1 Aralık 1936, Sayı No: 8788-728, s.2.

⁷⁴² “Balıkçılık Kongresi”, **Ulus**, 1 Aralık 1936, Sayı No: 5514, s.1,2.

⁷⁴³ “Balıkçılık Kongresi Bugün Toplanıyor”, **Anadolu**, 1 Kanunu Evvel (Aralık) 1936, Sayı No: 7082, s.1.

⁷⁴⁴ “Balıkçılık Kongresi Bugün Ankara'da Açıldı”, **Son Posta**, 1 Birinci Kanun (Aralık) 1936, Sayı No: 2277, s.1.

⁷⁴⁵ “Balıkçılık Kongresi”, **Yeni Yol**, 1 Birinci Kanun (Aralık) 1936, Sayı No: 2253, s.1.

balıkçılığın istikbali için feyizli tedbirler alacağını ifade ederken,⁷⁴⁶ “*Yeni Asır*” gazetesi de Balıkçılık Kongresi’nden haberler aktarmıştır.⁷⁴⁷

“*Ulus*” gazetesi “*Balıkçılık Kongresi*” başlığı altında kongrenin amacından bahsetmekte ve su mahsulleri bakımından dünyanın en zengin sahillerine sahip olan memlekette balıkçılığı ve deniz mahsulleri sanayiini teşkilâtlandırmak kararını veren İktisat Vekâletinin ilk Türk Balıkçılık Kongresi’ni toplamasının önemini vurgulamaktaydı.⁷⁴⁸

“*Ulus*” gazetesi kongre mesaisinin sona erdiğini “*Balıkçılık Kongresi Bitti*” başlığıyla belirtirken, kongrenin su mahsulleri kanun projesini kabul ettiğini de ifade etmekteydi. Mesai sonrası programa yer veren gazete, İktisat Vekili Celâl Bayar tarafından Balıkçılar Kongresi azaları şerefine şehir lokantasında bir öğle ziyafeti verildiğini de aktarmaktaydı.⁷⁴⁹

F- TÜRK TİCARET VE SANAYİ ODALARI KONGRELERİ

Ticaret ve sanayi alanındaki icraat ve politikaların yürütücüsü olan İktisat Vekâleti ve Ticaret Vekâleti birçok iktisadi kurumun ortaya çıkmasını sağladı ve yasal düzenlemelerin aktörü oldu. Nitekim sanayi ve ticaret alanındaki kongreler, kalkınma planları, milli ekonominin inşası ve güçlendirilmesi, yerli malının desteklenmesine yönelik düzenlemeler, sanayileşmeye yönelik sanayinin teşvik edilmesi belirlenen temel ekonomik icraatlar ve politikalar, Ticaret ve İktisat vekâletleri tarafından gerçekleştirildi.⁷⁵⁰

Yeni Türkiye uluslaşma sürecinde milli ekonominin gelişmesine büyük önem vermekteydi. Nihayetinde Türk tüccar ve sanayicisini hükümet ile bir araya getirme, karşılıklı bilgi ve tecrübe paylaşımı maksadıyla kurulan Türk ticaret ve sanayi odalarının varlığı bu anlamda önemliydi. Ticaret ve sanayi odalarının düzenlediği kongreler vasıtasıyla tüccar ve sanayiciler seslerini duyurma imkânını elde etmekteydi.

Osmanlı Devleti’nde 1910 yılına kadar ticaret ve sanayi odaları “Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odaları” adı altında örgütlenmekteydi. 1920 yılında çıkarılan “Ticaret ve Sanayi Odaları Hakkındaki Nizamname” ile ziraat dışındaki ticaret ve sanayi odaları

⁷⁴⁶ “*Balıkçılar Kongresi Bu Sabah Toplandı*”, **Ulusal Birlik**, 1 Birinci Kanun (Aralık) 1936, Sayı No: 865, s.1.

⁷⁴⁷ “*Balıkçılığın İnkişafı İçin*”, **Yeni Asır**, 2 Kanunu Evvel (Aralık) 1936, Sayı No: 9413, s.7.

⁷⁴⁸ “*Balıkçılık Kongresi B. Celal Bayar’ın Bir Nutkuyla Dün Açıldı*”, **Ulus**, 2 Aralık 1936, Sayı No: 5515, s.1,4.

⁷⁴⁹ “*Balıkçılık Kongresi Bitti*”, **Ulus**, 8 Aralık 1936, Sayı No: 5521, s.1,4.

⁷⁵⁰ A. Saylam, **1920-1938 Yılları Arasında Türkiye’de Sanayi**, s.3.

düzenlendi. İktisat politikasının esaslarını belirleyen kurumların temelinde; 22 Nisan 1925 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen 12 maddelik Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu oldu.⁷⁵¹ 1925 tarihinde yasalaşan bu 655 sayılı kanun⁷⁵² ile odaların kurulması ve işleyişinde bazı esaslar belirlendi. Odalar tüzel kişilik kazandı, sanayi ve ticaret alanında faaliyet gösteren kişilerin bu odalara kayıtlı olma zorunluluğu getirildi ve ilk olarak ticaret sicilinin bu kanunla düzenlenmesi sağlandı.⁷⁵³

1925 yılında yayınlanan Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu'nun ardından yönetmeliklerin çıkması, Türkiye'deki ticaret odalarına hukuksal altyapı sağlamış ve onları tüzel kişilik haline getirmiştir. 1926 yılında oda seçimleri yapılarak odalar çalışmaya başladı. Böylece, odaların bu şekilde örgütlenmeleri tüccarların sorunlarını siyasi ortama taşıyarak çözüm aramaları sağlandı. Diğer yandan, siyasi karar organlarının çıkar gruplarının kendi politikalarına olan tepkilerini ölçebilecekleri bir ortam da yaratılmış oldu. Önemli merkezlerde kurulan bu odalar, bir üst birlik çatısı altında birleşerek daha sonraki süreçte Türkiye'deki bütün odaların katıldığı "Türkiye Ticaret ve Sanayi Odaları Kongresi" toplanması sayesinde bir bütün olarak seslerini duyurma olanağına sahip oldular.⁷⁵⁴

Türkiye genelinde ticaret ve sanayi odaları arasında odaların genel itibariyle iktisadi, ticari, sınai, mali konulara ilişkin durumunu görüşmek üzere Ankara'da ya da Ticaret Vekâleti tarafından uygun görülen bir başka yerde Ticaret Vekilinin başkanlığı altında Türkiye ticaret ve sanayi odaları kongreleri yapılması öngörüldü. Bu kongreler ile amaç; Türk tüccar ve sanayicisini hükümet ile bir araya getirerek karşılıklı bilgi, görüş ve tecrübe paylaşımı sağlanması olarak ifade edilebilir.⁷⁵⁵

Önemli merkezlerde kurulan bu odalar, her ne kadar bir üst birliğe sahip değillerse de Türkiye'deki bütün odaların katıldığı ve ülke genelinde tüccar ve sanayicilerin seslerini duyurma imkânına sahip oldukları bu kongrelerin ilki; 1927 yılında, ikincisi 19 Mayıs 1928 tarihinde toplandı.⁷⁵⁶ 1930 yılında yapılan Sanayi Kongresi'ne de sanayi erbabının hazırlanmasını sağlamak amacıyla katkı sağlayan ticaret ve sanayi odalarının üçüncü genel kongresi 1931 yılında düzenlendi. İzmir, Ankara gibi illerde düzenlenen

⁷⁵¹ TBMM-ZC, D: 2, İ: 2, C: 18, (22.04.1925), s. 138.

⁷⁵² Resmi Gazete, 02.05.1925, Sayı: 99.

⁷⁵³ İlhan Tekeli – Selim İlkin, 1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadî Politika Arayışları, 1, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.58.

⁷⁵⁴ H. Kaya, Atatürk Döneminde Devletçilik Modeli, s.27-28.

⁷⁵⁵ Meltem Tekerek, "Ticaret ve Sanayi Odaları", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ticaret-ve-sanayi-odaları/> Erişim Tarihi: 02.03.2022.

⁷⁵⁶ İ. Tekeli – S. İlkin, 1929 Dünya Buhranında, s.58.

mıntika kongrelerinde odaların bulundukları yerlerin ticari ve sınai yapılarına ilişkin hususlar görüşülürken, Üçüncü Umumi Kongrede olduğu gibi hububat, mahsulün temizlenmesi, limanlarda ve Anadolu'nun çeşitli merkezlerinde depolar kurulması, umumi mağazalar, ihracat kredisi gibi gündem maddeleri belirlendi.⁷⁵⁷

I- Dördüncü Türk Ticaret ve Sanayi Odaları Kongresi (23 Mayıs 1935)

Ankara'da toplanacak olan Dördüncü Türk Ticaret ve Sanayi Odaları Kongresi, 21 Mayıs 1935 Salı günü başlayıp 28 Mayıs 1935 akşamına kadar devam edecektir.⁷⁵⁸ Dördüncü Ticaret ve Sanayi Odaları Kongresi'nin hedefi; milli ticaret ve sanayiye faydası olacak kararları almak ve gereken konular üzerinde talepleri belirlemek şeklinde yer almaktaydı.⁷⁵⁹

Kongreye her vilayet mıntıkası dâhilinde ticaret odası namına iki üye katılacaktır. Bu üyelerin seçiminin şu şekilde yapılması kararlaştırılmıştı:

- Vilayet mıntıkası dâhilindeki ticaret ve sanayi odaları birer murahhas seçerek, vali tarafından bildirilecek tarihte vilayet merkezinde toplanacaklardır.
- Valinin reisliği altında bunlardan mürekkep olarak yapılacak toplantıda, vilayeti umumi kongrede temsil edecek iki üye seçilecektir.
- Bu seçim işinin en geç 15 Nisan 1935 tarihine kadar bitirilmesi, seçilmiş üye isim ve mazbatalarının umumi kongre kâtipliğine gönderilmiş olması gerekmektedir. Kongreye gelecek üyelerin yol paraları ve zaruri masrafları da temsil ettikleri vilayet mıntıkasında temin olunacaktır.⁷⁶⁰

Kongre gündeminde yer alan konular;

- Ticaret ve Sanayi Odaları ve Ticaret ve Zahir Borsaları
- Rasyonelleştirme
- Türkiye denizaltı servetinin istismarı
- Mıntika kongrelerinde ileri sürülmüş talepler, teklifler ve serbest raporlar
- Umumi kongre üyeleri, kongre ruznamesine temas eden meseleler hakkında temsil ettikleri vilayetin temennilerini rapor halinde bildirmeleri

⁷⁵⁷ M. Tekerek, “Ticaret ve Sanayi Odaları”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ticaret-ve-sanayi-odaları/> Erişim Tarihi: 02.03.2022.

⁷⁵⁸ BCA, 490.1.0.0.212.841.2.

⁷⁵⁹ M. Tekerek, “Ticaret ve Sanayi Odaları”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ticaret-ve-sanayi-odaları/> Erişim Tarihi: 02.03.2022.

⁷⁶⁰ BCA, 030.10.164.148.10.

- Kongrenin hedefini, milli ticaret ve sanayimize faydalı olacak kararları almak ve icap eden noktalar hakkında temennileri tespit etmek olarak belirlenmiştir.⁷⁶¹

“Akşam” gazetesinin verdiği bilgilere göre kongre, “Ticaret Odalarının Dilekleri” başlığı altında her ticaret odasının dileklerini izah etmekteydi. Buna göre;

İzmir Ticaret Odası, afyonun memleket dâhilinde kayıtsız olarak satılmasını, inhisar idaresinin en ziyade İzmir’den mal almasını ileri sürmekteydi.

Bolu Odası, afyon ziraatına müsaade edilmesini istemektedir.

Kütahya Odası, buğday gibi arpanın da bir kanunla korunmasını arzu etmekteydi.

Bursa Odası, Orhangazi Ziraat Bankasının tekrar açılmasını istemektedir.

Gümüşhane Odası da İş Bankasının Bayburt’ta bir şube açmasını istemektedir.

Antalya Odası ise ceviz kütüğü ihracatının tahdidini faydalı bulmaktaydı.

İzmir Odası, Söke ve Ödemiş gibi yerlerde çuval fabrikalarının açılmasını istemektedir.

Erzurum Odası da, Erzurum’da şeker, bez, şayak (bir tür kumaş) fabrikalarının kurulması için kurultaya bir rapor vermiştir.

Yozgat Odası, hayvanat bankası kurulmasını tavsiye etmekteydi.

Bolu Odası, Bolu mıntikasının ipek böceği yetiştirmeye müsait olduğundan, kozacılığın burada gelişmesi çarelerini aramaktadır.

Gümüşhane Odası, Zigana dağlarında kömür madeni olduğundan bahsederek bunların işletilmesini, bu yüzden ormanların kurtulacağını ileri sürmektedir.

Konya Odasının dileklerinden biri, nakliye tarifelerinin tekrar indirilmesidir.

Ankara Ticaret Odası, Ankara’da bir iplik fabrikasının açılması için kurultaya başvurmuştur.

İzmir Odası raporlarından birinde ticaret odalarının damga ve posta ücretlerinden affedilmesini ileri sürmektedir. Bundan başka kuturluk kereste fiyatlarının indirilmesi, incir amelesinden buhran ve muvazene vergisi alınmaması da tavsiye edilmektedir.⁷⁶²

Tekirdağ Odası, Tekirdağ’da depolar ve büyük bir iskele yapılması için bir rapor hazırlamıştır. Bütün bu dilekler, ticaret odaları genel kurultayı dilek encümenlerinde görüşülmüştür.⁷⁶³

“Anadolu” gazetesinin verdiği bilgilere göre;

⁷⁶¹ BCA, 030.10.164.148.10

⁷⁶² “Ticaret Odalarının Dilekleri”, **Akşam**, 23 Mayıs 1935, Sayı No: 5959, s.2.

⁷⁶³ “Ticaret Odalarının Dilekleri”, **Akşam**, 23 Mayıs 1935, Sayı No: 5959, s.2.

Tecim ve Endüstri odaları kanunun ve nizamname encümeni Turgut Türkoğlu'nun başkanlığında toplanarak kanun ve nizamname üzerinde görüşmüş ve birçok kararlar almıştır:

- “Borsaların odalara bağlanması
- Tecim odalarına düşen kazanç vergisi munzam kesirlerinin Maliyece odalara verilmesi
- Odaların tüccar defterlerinin ticari muamelesinin eskisi gibi tasdik salahiyetini haiz olmaları
- Odalarca verilecek tecimsel dokümanların mahkemelerce kabulü
- Üç yüz bin liradan fazla sermaye ile çalışan tecimlerden harç alınması
- Odalarda çalışan memurlar için tekaüt sandığının kurulması” gibi kararlar yer almıştır.⁷⁶⁴

1- Basına Yansımaları

Dördüncü Türk Ticaret ve Sanayi Odaları Kongresi, “*Ulus*” gazetesinde “*Tecim ve Endüstri Kurultayı*” şeklinde geçmektedir. Gazete haberinde; Tecim ve Endüstri Odaları olarak ifade edilen ticaret ve sanayi odaları, İktisat Vekâletinin bugünkü yolunda üstüne önemli işler almış kurumları olarak nitelendirilmektedir. Bu kongre vasıtasıyla bu işlerin birer birer ortaya konmasına, bunlar hakkında her bir odanın düşüncelerinin belli olmasına, bunlar üstünde topluca görüşülerek en doğru ve verimli sonuçlara varılmasına imkân vereceği izah edilmektedir.⁷⁶⁵

“*Akşam*” gazetesi “*Ticaret Odaları*” başlığı altında kongreye değinmekte ve Ticaret Odaları Kanunu'nun değişeceği bildirilmekteydi.⁷⁶⁶ “*Anadolu*” gazetesi ise “*Tecim ve Endüstri Kurultayı*” başlığını verdiği haberi ile paylaşmakta ve ticaret odalarının standardizasyon işinde görev almalarının kabul edildiğini ifade etmekteydi.⁷⁶⁷

⁷⁶⁴ “*Tecim ve Endüstri Kurultayı*”, **Anadolu**, 24 Mayıs 1935, Sayı No: 6221, s.4.

⁷⁶⁵ “*Tecim ve Endüstri Kurultayı Bugün Toplanıyor*”, **Ulus**, 21 Mayıs 1935, Sayı No: 4961, s.1; “*Ticaret ve Sanayi Odaları Kongresi*”, **Cumhuriyet**, 22 Mayıs 1935, Sayı No: 3956, s.1.

⁷⁶⁶ “*Ticaret Odaları*”, **Akşam**, 24 Mayıs 1935, Sayı No: 5960, s.1.

⁷⁶⁷ “*Tecim ve Endüstri Kurultayı*”, **Anadolu**, 24 Mayıs 1935, Sayı No: 6221, s.4.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNÖNÜ DÖNEMİ SOSYO-KÜLTÜREL ALANDA DÜZENLENEN KONGRELER VE BASINA YANSIMALARI (1938-1950)

Türk milli mücadelesi sırasında ve sonrasında yaptığı hizmetler ile Türkiye'nin siyasi ve kültürel hayatında önemli izler bırakan İsmet İnönü, Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatının ardından Türkiye'nin ikinci Cumhurbaşkanı ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin değişmez Genel Başkanı oldu. Böylece Türk siyasi hayatında yeni bir dönem başladı. 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte uzun yıllar Türkiye'nin başbakanlığını yapan İsmet İnönü, 11 Kasım 1938 tarihinde yapılan seçimlerde 348 milletvekilinin oyunu alarak Cumhurbaşkanlığı görevine seçildi.⁷⁶⁸

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığına gelmesinin ardından hükümeti kurma görevi Celal Bayar'a verildi. Celal Bayar, hükümetin güvenoyu alması için yaptığı açıklamada İsmet İnönü'nün Atatürk'e ve devrimlere bağlılığını bildirdiği gibi, kendisinin de aynı doğrultuda hükümetin çalışmalarını bu yönde devam ettireceğini şu sözleriyle ifade etmekteydi: “Hiç şüphesiz Büyük Türk milletinin seciyesine ve karakterine uygun olarak vücuda getirdiği ve bize hediye ettiği rejimi korumak hakkındaki ihtirasımız ölçüsüzdür.”⁷⁶⁹ İzlenecek siyasetin içeriğinin de yine parti programına dayandığını belirtmekteydi. II. Celal Bayar Hükümeti'nden sonra art arda iki kez Refik Saydam Hükümetleri kurulmuştur.⁷⁷⁰

Refik Saydam'ın 27 Ocak 1939 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsünde okuduğu birinci hükümet programı, daha çok eğitim ve kültür ile ilgili düşünceleri dile getirmekteydi. Özellikle memleketin iktisadi kalkınma ve refahının ancak milli kültür seviyesiyle yükseleceğini söyleyen Refik Saydam, eğitimin başlıca amacının Türk çocuğunu ahlaki temiz, beden ve ruhen sağlam, milletine, vatanına, Cumhuriyete ve inkılâbına sadık olarak yetiştirmek olduğunu vurgularken, ayrıca tarih ve dil inkılâbının milli ruhun doğuşuna ve kuvvetlenmesine verdiği hızı artıracağını da ifade etmekteydi. Öyleyse, eğitim ve kültür programında tutulacak esas yol; Türk çocuğunu ilköğretiminden başlayarak zekâ ve kabiliyetine uygun, ülkenin bilim, sanat, günlük hayat

⁷⁶⁸ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam (İsmet İnönü) / (1938-1950)**, 2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1967, s.26.

⁷⁶⁹ TBMM-ZC, D: V, C: 27, İ: 4, (11 Kasım 1938), s.51.

⁷⁷⁰ İlk Refik Saydam Hükümeti, 25 Ocak-3 Nisan 1939 tarihlerinde; İkinci Refik Saydam Hükümeti ise 3 Nisan 1939-9 Temmuz 1942 tarihleri arasında görev yaptı. Nuran Dağlı - Belma Aktürk, **Hükümetler ve Programları I, (1920-1960)**, TBMM Basımevi, Ankara, 1988, s.88-93.

ve teknik uygulama alanında ihtiyacı olan elamanını yetiştirmek oldu. Ayrıca bu dönemde düzenlenen Maarif Şuraları vasıtasıyla eğitimin önceliği vurgulandı. İkinci Refik Saydam Hükümeti'nin kurulduğu dönemlerde İkinci Dünya Savaşı'nın yaşanmasıyla karşılaşılması nedeniyle, hazırlanan programda daha çok dış politika konuları üzerinde durulsa da eğitime ayrıca yer verildi.⁷⁷¹

A- EĞİTİM KONGRELERİ

I- Maarif Şuraları

Maarif Şuraları, Milli Eğitim Bakanlığı'nın eğitim işlerini düzenleme hizmetini yürütmek maksadıyla toplanan Heyet-i İlmiyelerin görevini yapmak üzere 22 Haziran 1933 tarihli ve 2287 sayılı kanunla⁷⁷² hukuki statüsüne kavuşmuştu. "Eğitim sisteminin düzenlenmesi ve zaman içinde yenileşmesi çalışmalarını, Talim ve Terbiye Kurulu ile birlikte incelemek ve Bakanın onayına sunulacak kararları almak üzere bu konudaki mevzuatın gereği olarak kurulan Maarif Şuraları, Cumhuriyet dönemi boyunca önemli girişim ve katkılarda bulunmuştur."⁷⁷³ 1939 tarihinden itibaren toplanmaya başlayan Maarif Şuralarında eğitimin sorunları ve sorunlara çözüm yolları bu toplantılar vasıtasıyla tartışıldı ve şuralardan çıkan kararlar tıpkı Heyet-i İlmiyelerden çıkan kararlar gibi uygulanmaya çalışıldı. Özellikle Hasan Ali Yücel'in bakanlık dönemine rastlayan dönemlerde Maarif Şuralarından çıkan kararların tavsiye mahiyetinde kalmayışı, uygulanması önemli adımlardan olmuştur.⁷⁷⁴

1- Birinci Maarif Şurası (17-29 Temmuz 1939)

Birinci Maarif Şurası, 17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel⁷⁷⁵ başkanlığında Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde

⁷⁷¹ Birgül Bozkurt, "Türkiye'de "Milli Şef" Dönemi CHP Politikalarının Eğitim Sistemine Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme", *Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını Belgi Dergisi*, II, (Yaz 2011/II), s.189.

⁷⁷² "Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkındaki Kanun", *Resmi Gazete*, 22 Haziran 1933, Sayı: 2434.

⁷⁷³ *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.116.

⁷⁷⁴ Zeynep Kılıç-Semra Güven, "Türk Milli Eğitim Şuralarında Alınan Kararların İncelenmesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, X/53, s.589.

⁷⁷⁵ Hasan Ali Yücel; (1897-1961) 1938-1946 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı görevinde bulundu. Cumhuriyet döneminin çok yönlü kişiliğe sahip seçkin bir eğitim, kültür ve siyaset adamı olarak kabul edilmektedir. (Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, Hasan Âli Yücel Özel Koleksiyonu, Bilkent Üniversitesi, 2014) <https://library.bilkent.edu.tr/wp-content/uploads/2017/11/hasan-ali-yucel.pdf> E. T: 04.12.2022

toplandı. Şûrada her derecede ve türdeki eğitim kurumlarına ait program ve yönetmelikler incelendi.⁷⁷⁶

II. Refik Saydam Hükümeti döneminde düzenlenen Birinci Maarif Şûrası'nda açılış konuşmasını yapan Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, eğitim mücadelesinin Türk milletinin uluslararası alanda yapacağı atılımının en önemli başlıklarından biri olduğunu vurgulamaktaydı. Mustafa Kemal Atatürk'ün "Eğitimidir ki bir milleti ya hür, şanlı, müstakil, âli bir heyeti içtimaiyye halinde yaşatır ya da bir milleti esaret ve sefaletle terk eder"⁷⁷⁷ sözü vurgulanırken, Şûra açılışının en temel amacının milli eğitim kültürünün oluşturulması ve milletin eğitim seviyesinin yükseltilmesi olarak aktarılmaktaydı.⁷⁷⁸

Birinci Maarif Şûrası'nın gündemini; Türk milli eğitiminin plan ve esasları ile her derece ve türdeki eğitim kurumlarının yönetmelik ve programlarının incelenmesi konusu oluşturmıştır.⁷⁷⁹

Bu ilk şûra bünyesinde kurulan komisyonlar arasında; Plan Komisyonu, İlköğretim Talimatnameleri ile Müfredat Programları Komisyonu, Ortaöğretim Talimatnameleri ile Müfredat Programları Komisyonu, Teknik Öğretim Komisyonu, Yüksek Öğretim Komisyonu, Neşriyat Komisyonu, Beden Terbiyesi ve Spor Komisyonu ile Dilekler Komisyonu yer almaktaydı.⁷⁸⁰

Komisyonlara seçilen isimler arasında Plân Komisyonunda Reis Mehmet Emin Erişirgil, Raportör Halit Ziya Kankancı bulunmaktaydı. İlköğretim Komisyonu'nda Reis İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Raportör Cemal Ongun seçildi. Ortaöğretim Komisyonu'na Reis Tevfik Ararat, Raportör Halit Vedat Fıratlı geldi. Teknik Öğretim Komisyonu'na ise Reis Avni Refik Bekman, Raportör Nihat Sayar getirildi. Yükseköğretim Komisyonu için Reis Cemil Bilsel, Raportör Akil Muhtar Özden seçildi. Neşriyat Komisyonu'nda Reis Hakkı Baha Pars, Raportör Faik Reşit Unat yer aldı. Beden Terbiyesi Komisyonu'nda Reis Vildan Âşir, Raportör Âdil Kortun seçilirken, Dilekler Komisyonu'nda Reis Salih Zeki Buluş, Raportör Sami Akyol görevlendirildi.⁷⁸¹

Komisyonlar kendilerine tahsis edilen yerlerde ayrı ayrı toplanarak başkan ve raportörlerini seçmişlerdir. Seçimden sonra komisyon başkanları ve üyeler Mustafa

⁷⁷⁶ Canan Üçler, **1988-2005 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Millî Eğitim Şûraları ve Alınan Kararların Uygulamaları**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman Prof. Dr. Süleyman Büyükkarcı), Konya, 2006, s.32.

⁷⁷⁷ U. Kocatürk, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, s.234.

⁷⁷⁸ C. Üçler, **1988-2005 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Millî Eğitim Şûraları**, s.32.

⁷⁷⁹ **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, s.117.

⁷⁸⁰ Meral Balcı, **"Tek Parti Dönemi'nde Eğitim Şûralarının Hükümetlerin Eğitim Politikalarına Etkileri"**, **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, IX/17, (Bahar 2019), s.146.

⁷⁸¹ **"Maarif Komisyonları Dün Çalışmalarına Başladı"**, **Ulus**, 18 Temmuz 1939, s.1,7; Sayı No: 6450.

Kemal Atatürk'ün aziz hatırası için saygı duruşunda bulunmuşlardır. Daha sonra komisyon başkanlarından oluşturulan bir heyet tarafından Atatürk'ün kabri ziyaret edilerek çelenk konulmuştur. Maarif Şûrasının açılışı, Türk basınında Türk eğitim tarihi açısından yeni bir devrin başlangıcı olarak kabul edilmiştir.⁷⁸²

Şura gündeminin ana konularından birini ilköğretim oluşturmaktaydı. Bu alandaki en önemli uygulama ise köy okullarında gerçekleşti. 1939 yılında Bakanlıkça “Köy Enstitüleri Kanun Taslağı” hazırlandı. 1940 yılında Köy Enstitüleri Kanunu'nun çıkarılmasıyla öğretmen ihtiyacı giderilmeye çalışıldı. Böylelikle köyü ve köylüyü kalkındırmada, modern köy yaşantısına geçmede eğitimden yararlanmanın önemli bir adımı daha atıldı.⁷⁸³

Şura'nın ikinci gündem konusu, ortaöğretim kurumları meselesi idi. Ortaöğretim müfredat programları için kırk dokuz kişilik bir komisyon oluşturuldu. Komisyon Başkanı Pertevniyal Lisesi Edebiyat Öğretmeni Tevfik Ararad olup; Maarif Vekilliği Müfettişlerinden Halil Vedat Fıratlı ise rapor yazıcılığına getirildi. Ortaöğretim Komisyonunca tetkik edilecek işlerin başında talimatnameler gelmekteydi. Buna göre;

- “Okul Pansiyonları Nizamnamesi
- Yardımcı Öğretmenler Talimatnamesi
- Lise Sınav Talimatnamesi
- İlk Öğretmen Okulları Sınav Talimatnamesi
- Ortaokul Sınav Talimatnameleri
- Ortaöğretim Okullarında Öğrencilere Yaptırılacak Görevler Hakkında Talimatnameler
- Prevariantoryum ve Sanatoryum Talimatnamesi
- Nakil Olan Öğrenciye Yabancı Dil Dersi Yoklama Talimatnamesi
- İlk ve Ortaokullar, Lise ve Öğretmen Okullarına Mahsus Okul Kooperatifleri Yasasının Çıkarılması
- Ortaokul ve Liseler Düzen Talimatnamesi
- Öğrenci Başlıkları (Kasketler) Talimatnamesi” olarak ifade edildi.⁷⁸⁴

Birinci Maarif Şurası'nın en önemli gündem konularından biri de yükseköğretimdir. Yüksekokul ve üniversitelere ait talimatname, tüzük, müfredat ve projeler üzerinde eksikliklerin giderilmesi meselesi Şura'da görüşüldü. Böylece yirmi üç

⁷⁸² Ahmet Kuşci, **Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)**, İksad Yayınevi, Ankara, 2021, s.232.

⁷⁸³ E. S. Oğuz, **Türkiye’de Kültür Politikaları ve Kütüphaneler 1923-1980**, s.82.

⁷⁸⁴ A. Kuşci, **Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)**, s.241.

kişi ile oluşturulan Yükseköğretim Komisyonu'nun başkanlığını, İstanbul Üniversitesi Rektörü Cemil Bilsel ve rapor yazıcılığını İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Profesörü Akil Muhtar Özden yaptı. Çoğunluğu öğretim üyesinin oluşturduğu komisyonda iki Alman asıllı profesör bulunmaktaydı. Sorunların tetkiki ve yeni çözümlerin üretilmesi için yükseköğretimde görev alan akademisyenlerin görüşleri alındı. Şûra'ya sunulan raporların çoğunluğuna sahip Yükseköğretim Komisyonu, on dört birime ayrılarak hazırladığı yirmi dört raporu dokuz ana başlık altında toplayarak yükseköğrenim hedeflerinin ortaya konulması sağlandı.⁷⁸⁵ Buna göre;

- “Yükseköğretimin hedefleri
- Yükseköğretimin umumi meseleleri
- Anadili ve terimler
- Neşriyat ve ilmi araştırmalar
- Talebe seviyesi ve yabancı dil meselesi
- Talebe yoğunluğu meselesi
- Beden terbiyesi
- Halk eğitimi ve İstanbul Üniversitesi'ne ait talimatnameler” şeklinde belirlendi.⁷⁸⁶

Neşriyat Komisyonu'nun başkanlığını İzmir Kız Öğretmen Okulu Öğretmeni Hakkı Baha Pars, raportörlüğünü ise Maarif Vekilliği Neşriyat Müdürü Faik Reşit Unat yapmıştır. Komisyonun incelediği konular arasında;

- “Basma Yazı ve Resimleri Düzenleme İşleri Hakkında Kanun ve Talimatname
- Okul Ders Kitaplarının Maarif Vekilliği Tarafından Bastırılması Hakkında Kanun ve Talimatname
- Özel Kuruluş ve Şahıslar Tarafından Yayınlanan Süreli Yayınlar
- Maarif Vekilliği Tarafından Yapılacak Yardımlar Hakkında Talimatname
- Okul Süreli Yayınlar Talimatnamesi
- Türk Resim ve Heykel Sergisi Talimatnamesi” yer almaktaydı.⁷⁸⁷

Beden Terbiyesi Komisyonu'nun başkanlığını Maarif Vekilliği Beden Terbiyesi ve İzcilik Müdürü Vildan Aşir, raportörlüğünü ise Antalya Elmalı Maarif Memuru Adil Kortun yapmaktaydı. Komisyonun incelediği konular;

⁷⁸⁵ Nilgöl Aslaner, **Milli Eğitim Şûraları ve Eğitim Politikaları (1939–1946)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı Prof. Dr. Mustafa Turan), Ankara, 2008, s.82.

⁷⁸⁶ N. Aslaner, **Milli Eğitim Şûraları**, s.82.

⁷⁸⁷ A. Kuşci, **Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)**, s.247.

- “Jimnastik Şenlikleri Talimatnamesi
- Okul Flamaları Talimatnamesi
- Okullara Ait Talebe Spor Yurtları Talimatnamesi
- Beden Terbiyesi Öğretmenlerinin Teklif ve Dileklerinin İncelenmesi” şeklinde belirlenmiştir.⁷⁸⁸

Dilekler Komisyonu’nun başkanlığını Maarif Vekili Başmüfettişi Salih Zeki Buluğ, raportörlüğünü ise Trabzon Lisesi Müdürü Sami Akyol yapmaktaydı. Dilekler Komisyonu’nun incelediği konular arasında;

- “Maarif ve okul müdürlükleri raporlarının incelenmesi
- Millî eğitime bağlı ve Millî eğitim dışında bulunan kişiler tarafından gönderilen çeşitli tekliflerin incelenmesi
- Şûra üyeleri tarafından verilecek yazılı dileklerin incelenmesi” yer almaktaydı.⁷⁸⁹

Yukarıda ayrıntılı olarak verilen şura gündemleri, Atatürk döneminde başlatılan eğitimde ve kültürde millileşme hedefleri doğrultusunda nesillerin yetiştirilmesinde ülkeyi yöneten ve yönetecek olan hükümetlere çok önemli bir yol haritası olmuştur.

a- Basına Yansımaları

Dönemin hükümet politikasında önemli bir yer edinen eğitim konusu ve bu alanda düzenlenen Maarif Şuraları, basında da dile getirildi. Nitekim Birinci Maarif Şurası ile ilgili “*Akşam*” gazetesi toplantı detaylarına yer verirken,⁷⁹⁰ “*Ulus*” gazetesi de “*Maarif Şûrası Bugün Toplanıyor*” başlığı altında şura hakkında değerlendirmelerde bulunmaktaydı.⁷⁹¹ “*Vakit*” gazetesi de “*Maarif Şûrası Bugün Toplanıyor*” başlıklı haberiyle şura haberlerine yer vermekte ve Maarif Şûrası’nın oluşturduğu komisyon seçimlerini aktarmaktaydı.⁷⁹²

Maarif Şurası ile ilgili “*Akşam*” gazetesinde düşüncelerini dile getiren isimler de vardı. Bu isimlerden biri Fazıl Ahmet Aykaç⁷⁹³ oldu. Fazıl Ahmet Bey’in “*Maarif Şurası*” başlığı ile yazdığı köşe yazısında; irfan bayramının arifesi olarak nitelendirdiği Maarif Şûrası’nın açıldığına değinerek, Hasan Ali Yücel’in millet bağından her türlü kudretli

⁷⁸⁸ A. Kuşci, **Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)**, s.248.

⁷⁸⁹ A. Kuşci, **Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)**, s.249.

⁷⁹⁰ “*Maarif Şurası*”, **Akşam**, 17 Temmuz 1939, Sayı No: 7448, s.2.

⁷⁹¹ “*Maarif Şurası Bugün Toplanıyor*”, **Ulus**, 17 Temmuz 1939, Sayı No: 6449, s.1.

⁷⁹² “*Maarif Şurası Bugün Toplanıyor*”, **Vakit**, 17 Temmuz 1939, Sayı No: 7720, s.2.

⁷⁹³ Fazıl Ahmet Aykaç; (1884-1967) Milletvekili, siyasetçi, yazar, şair. TBMM III. Dönem (Ara Seçim), IV. V. VI. ve VII. Dönem Elazığ, VIII. Dönem Diyarbakır Milletvekilliği görevlerinde bulundu. (Kâzım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM III. Dönem (1927-1931), III**, Ankara, 1995, s.227-228.)

melekeyle doğmuş bir Türk çocuğu olduğundan bahsetmekteydi. Genç olduğu kadar ihtiyatlı, inkılapçılığı derecesinde mütefekkir, eski kadar yeniye vakıf, hayatın maddî ve manevî nice zahmetlerini yenerek yürüyen bu adamın tam manasıyla bir maarifçi ve irfan adamı olduğuna vurgu yapmaktaydı. Yine Türk maarifine katkıda bulunan bir isimden bahisle, İhsan Sungu'nun da aynı şekilde unutulmayacak büyük hizmetleri olduğunu dile getirmekteydi. Ayrıca Maarif Şûrası programının dolu olduğundan hareketle, Türkiye'de Maarif Şûrası'nın milletin terbiyevî şuurunda yeni bir devir başlangıcı sayıldığına da dikkat çekti.⁷⁹⁴

“Akşam” gazetesi ertesi gün şura haberlerine yer verdi. “*Maarif Şûrası Toplandı*” başlığı altında Hasan Ali Yücel'in konuşmasına yer vermiştir. Cumhuriyet maarifine ait meseleler üzerinde düşünülürken, kültür hayatındaki tecrübe ve bilgileriyle ün salmış şahsiyetlerin fikirlerine başvurma ve dinlemenin Cumhuriyet Hükümeti'nin öteden beri önemle iltizam ettiği bir usul olduğu ifade edildi. Ebedî Şef Atatürk'ün ve Milli Şef İsmet İnönü'nün Cumhuriyet maarifine verdikleri öneme değinildikten sonra, Milli Mücadele yıllarında Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'nin bizzat Mustafa Kemal Paşa önderliğinde açıldığı hatırlatılarak, İsmet İnönü'nün de maarife verdiği öneme dikkat çekildi.⁷⁹⁵

“Ulus” gazetesinin ertesi günkü haberinde şurada oluşturulan komisyonların çalışmalarına başladığı belirtildi. Şura hakkında kayda değer görüşlere yer verildi. Hasan Ali Yücel'in bir nutkuyla açılan şurada kültür dâvasından bahisle, “Meselelerimizin başında yurttan okuyup yazma öğrenmemiş tek adam bırakmamak vardır,” sözüne dikkat çekildi.⁷⁹⁶

“Vakit” gazetesi yazarlarından Asım Us⁷⁹⁷, “*Maarif Plânı*” başlığı ile şura hakkındaki görüşlerini ifade eden gazetecilerden biriydi. Us, gazete köşesinde yazdığı makalesinde; Hasan Ali Yücel başkanlığında Ankara'da bir Maarif Şûrası düzenlendiğine değinmekte, Maarif Vekilinin işe başladığı günden beri kültür hayatının her sahasında çalıştığını ifade etmekteydi. Cumhuriyet maarifi için nasıl terbiye ve tedris sistemini

⁷⁹⁴ Fazıl Ahmet Aykaç, “*Maarif Şûrası*”, **Akşam**, 18 Temmuz 1939, Sayı No: 7449, s.1, 11.

⁷⁹⁵ Hasan Ali Yücel, “*Maarif Şûrası Toplandı*”, **Akşam**, 18 Temmuz 1939, Sayı No: 7449, s.1, 13.

⁷⁹⁶ “*Maarif Şûrası Hasan Ali Yücel'in Veciz Bir Nutkuyla Dün Açıldı*”, **Ulus**, 18 Temmuz 1939, Sayı No: 6450, s.1.

⁷⁹⁷ Mehmet Asım Us (1884-1967), Türk siyasetçi. Mülkiye Mektebi mezunudur. Ziraat Bankası Piyango Kalemî Kâtipliği, Gördes Kaymakam Vekilliği, Elmalı Kaymakamlığı, Tanin gazetesi yazarlığı, Üsküdar İdadisi, İstanbul Darü'l-Muallimin-i Aliye ve Mekteb-i Sultani Lisesi Öğretmenliği, Maliye Vekâleti Hususi Kalem Müdürlüğü, Vakit gazetesi sahibi ve başyazarlığı, Yazarlık, TBMM III. ve IV. Dönem Artvin, V. VI. VII. ve VII. Dönem Çoruh Milletvekilliği görevlerinde bulundu. (Mustafa Çufalı, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM VIII. Dönem (1946-1950), III**, Ankara, 2012, s.309.)

tatbik etmek lâzımdır? İlk ve ortaokullar ile lise ve yüksek derecedeki tahsil çağında olan çocukları ve gençleri umumi hayat çerçevesi içinde en faydalı birer uzuv olacak surette yetiştirebilmek için maarif müesseselerinde ne gibi ıslahata ihtiyaç vardır? Gibi sorulara yanıt bulabilmek ve vekâlette eskiden mevcut bütün ihtisas raporlarını dahi tetkik etmek için böyle bir plânın ilk esasları hazırlandığı ve bu esaslar üzerinde millî maarif işlerinde ihtisasları takınmış olan ve Maarif Şûrası halinde toplanan ilim adamlarının düşüncelerini öğrenmek maksadıyla bu şuranın toplanmasına vesile olduğuna dikkat çekmekteydi.⁷⁹⁸

“Akşam” gazetesi “Maarif Şûrası’nın Çalışmaları” başlığıyla Maarif Şûra komisyonlarının çalışmalarını özet halinde yer vermiştir.⁷⁹⁹ “Ulus” gazetesi Burhan Belge’nin⁸⁰⁰ köşe yazısına yer verdi. Belge, “Maarif Şûrası” başlıklı yazısında şuranın önemi hakkında düşüncelerini dile getirdi. Cumhuriyet maarifinin önemine binaen, nasıl bir makinenin zaman zaman muayene edilmesi ve yağlanması, nasıl her çalışan insanın sene de hiç olmazsa bir ay dinlenmesi lazımsa, bir idare mekanizmasının da sırası gelince tam bir muayeneye tabi tutulması lâzım geldiğine vurgu yaparak sözlerine şöyle devam etti: “Hayat, her şeyi eskitmek kudretindedir. Hakikatler için dahi, ihtiyarlık mukadder olduktan sonra, henüz genç bir çağda bulunmasına rağmen, Cumhuriyet maarifinin kendini toptan dinleyerek ve muayene ederek, hataları varsa bunlardan dönmesi, eksikleri varsa, bunları tamamlaması ve muvaffakiyeti sebeplerini hem çoğaltması hem sağlamlaştırması lâzımdır. Maarif Şûrası, işte bunu yapmaktadır.”⁸⁰¹

“Vakit” gazetesi Maarif Şûrası’nın son toplantısına “Maarif Şûrası” başlığı altında son toplantıya değinilerek muhtelif şehirlerde muhtelif ilim mevzularına ait beynelmilel kongreler toplanmasına yönelik isteğin olduğuna dikkat çekildi.⁸⁰²

Birinci Maarif Şûrası’nın verimli geçtiğine dair haberler, “Ulus” gazetesinin manşetinde yer aldı. “Maarif Vekilimizin Çok Kıymetli Bir Nutkuyla Kapandı” başlığını atan gazete, Şûra’nın almış olduğu kararların memleketin en uzak köşelerinde bile sevindirici akisler bıraktığına değindi. Maarif Vekilinin verdiği nutukta; Cumhuriyet maarifinin en mühim meselelerini araştırarak memleketin ihtiyacına en uygun hal şekillerini bulmak amacıyla çağrılan yüksek heyete çok verimli çalışmalarından ötürü

⁷⁹⁸ Asım Us, “Maarif Planı”, **Vakit**, 19 Temmuz 1939, Sayı No: 7731, s.1.

⁷⁹⁹ “Maarif Şûrası’nın Çalışmaları”, **Akşam**, 21 Temmuz 1939, Sayı No: 7452, s.8.

⁸⁰⁰ Burhan Asaf Belge; (1899-1967) Şam’da doğdu. Almanya’da mimarlık eğitimi gördü ve bu yıllarda Marksizm’le tanıştı. Türkiye’ye dönünce Türkiye Komünist Partisi’ne katıldı. Hâkimiyet-i Milliye’de Atatürk Devrimi lehindeki yazdığı yazılara bağlanan üst düzey resmi görevler aldı. Fatih Demirci, “Kadro Hareketi ve Kadrocular”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 15, (Ağustos 2006), s.40.

⁸⁰¹ Burhan Belge, “Maarif Şûrası”, **Ulus**, 23 Temmuz 1939, Sayı No: 6455, s.2.

⁸⁰² “Maarif Şûrası”, **Vakit**, 30 Temmuz 1939, Sayı No: 7742, s.1, 10.

derin şükranlarını ilettiği belirtildi. Önüne konulan her meseleyi ilim ve kültür adamlarına has bir kavrayışla ve en titiz ilmî araştırma mütehassıslarını imrendirecek geniş bir görüşle halletmek için her ilmî vasıttan istifade eden şûranın takip ettiği verimli metodun takdire layık olduğu ifade edildi.⁸⁰³

2- İkinci Maarif Şûrası (15-21 Şubat 1943)

İkinci Maarif Şûrası, İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda Ankara'da düzenlendi. Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde toplanan şûranın başkanlığını Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel yaptı. İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri özellikle ideolojik anlamda Türkiye'yi etkilemekteydi. Eğitimde etkileri görülen “millilik” anlayışı yerini “hümanizm” anlayışına bırakmıştı. Eğitimin temel hedefi de “iyi yurttaş yetiştirmek” olarak belirlendi. Bu bağlamda düzenlenen İkinci Maarif Şûrası'na 70 asil ve 72 danışman üye olmak üzere 142 üye katılım sağladı.⁸⁰⁴

İkinci Maarif Şûrası'nda öne çıkan konular arasında dilin önemi ve okullarda verilen tarih dersleri yer almaktaydı. Şurada;

- “Okullarda ahlak eğitimin geliştirilmesi
- Bütün öğretim kurumlarında ana dili çalışmaları veriminin artırılması
- Türklük eğitiminde tarih öğretiminin metot ve vasıtalar yönünden incelenmesi” konuları oluşturuldu.⁸⁰⁵ İkinci Maarif Şûrası, ağırlıklı olarak kültür ve kültürün millî eğitimde program, ilke ve müfredata yansıtılması şeklinde hazırlandı.⁸⁰⁶

Maarif Şûrasının programına dâhil olan ana dil ve tarih meseleleri üzerinde düşüncelerini belirten Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, “Davamızın ikinci cephesi dildir. Yeni Türk harflerinin kabulü ile kalıp değiştiren Türk dili, içten ve kökten bir inkılabı başlatmış oldu, dedikten sonra Türkçe terimler ve imla meseleleri hakkında fikirlerini söylemiş ve her derecedeki okullarda ana dili eğitimini kuvvetlendirme yolunda alınması gereken tedbirler üzerinde durmuştur.”⁸⁰⁷

İkinci Maarif Şûrası'nda belirlenen gündem maddelerine göre üç komisyon oluşturuldu. Bunlar;

- Anadili Komisyonu (Anadilin Öğretimi – Terim İşleri Komisyonu)

⁸⁰³ “Maarif Vekilimizin Çok Kıymetli Bir Nutkuyla Kapandı”, *Ulus*, 30 Temmuz 1939, Sayı No: 6462, s.1,4

⁸⁰⁴ N. Aslaner, *Millî Eğitim Şûraları*, s.100.

⁸⁰⁵ A. Kuşci, *Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)*, s.256.

⁸⁰⁶ S. Dinç, *Cumhuriyet Döneminde Yapılan Millî Eğitim Şûraları*, s.47.

⁸⁰⁷ A. Kuşci, *Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)*, s.260.

- Ahlak Eğitimi Komisyonu
- Tarih Öğretimi Komisyonu olmak üzere belirlendi. Bu komisyonlar tarafından kendi uzmanlık konuları araştırılarak raporlar hazırlandı ve genel kurula sunuldu.⁸⁰⁸

19 Şubat 1943 tarihinde komisyon çalışmalarının ardından genel kurul çalışmaları başladı. Genel kurulda sırasıyla “Anadili Öğretimi, Terim İşleri, Ahlak Eğitimi ve Tarih Öğretimi” raporları okundu. Çalışmalar neticesinde alınan kararlar Bakanlığa sunuldu. Anadili Komisyonu’nun hazırladığı rapor, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Pedagoji Profesörü İsmail Hakkı Baltacıoğlu başkanlığında hazırlandı. Komisyonlarda toplamda 59 üye görev yaptı. Alınan kararlar arasında;

- Bütün öğretim kurumlarında anadili çalışmalarının verimin artırılması
- Türkçe ve özellikle yazı öğretiminin daha verimli bir hale getirilmesi için gerekli önlemlerin alınması
- Okullarda ve resmi özel yayın alanlarında yazım birliği sağlama yöntemlerinin belirlenmesi
- Türkçe terimlerin yükseköğretimde yayılması yollarının kesin bir esasa bağlanması şeklinde belirlendi.⁸⁰⁹

Ahlak Eğitimi Komisyon raporu İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Ordinaryüs Akil Muhtar Özden başkanlığında hazırlandı. Komisyon raportörlüğünü Prof. Suut Kemal Yetkin ve Talim ve Terbiye Heyeti azalarından Yunus Kazım Köni yaptı. Komisyon toplamda 38 üyeden oluşmaktaydı.⁸¹⁰

Komisyonun üzerinde durduğu konular;

- Türk ahlakının kişisel ve toplumsal ilkelerinin belirtilmesi
- İlköğretim ve ortaöğretimde bu ilkelerin gerçekleşmesini sağlayacak önerilerin düşünülmesi ve ayrıca mesleki ve teknik öğretimde de ahlaki kaidelerin iş ahlakına da uygulanması
- Ortaöğretimde ahlak ve sosyoloji derslerine ait müfredat programlarının ahlaki ilkeler bakımından araştırılması
- Yükseköğretim gençliğinde ahlaki kurallara bağlılığın işlenmesi
- Öğrencinin okul dışı yaşayışının denetlenmesi şeklinde ifade edilmiştir.⁸¹¹

⁸⁰⁸ S. Dinç, **Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şuraları**, s.47.

⁸⁰⁹ A. Kuşci, **Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)**, s.268-270.

⁸¹⁰ S. Dinç, **Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şuraları**, s.54.

⁸¹¹ S. Dinç, **Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şuraları**, s.57.

Tarih Öğretimi Komisyon raporu İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ordinaryüs Prof. Hamit Ongunsu başkanlığında hazırlandı. Raportörlüğünü ise Prof. Enver Ziya Karal ve Doç. Cavit Baysun yaptı. Komisyonda toplam 18 üye bulunmaktaydı.⁸¹²

Tarih Öğretimi Komisyonu'nun üzerinde durduğu konular;

- “Türklük eğitiminde tarih öğretiminin yöntem ve teknikler bakımından araştırılması
- İlkokul ve ortaokuldaki tarih dersleri hazırlanırken pedagojik ve ilmi yönden dikkat edilmesi gereken kriterlerin belirlenmesi
- Lise tarih ders kitaplarını mükemmel bir hale getirmek için görüşlerin bildirilmesi” şeklinde belirlenmiştir.⁸¹³

Sonuç olarak İkinci Maarif Şûrasında alınan kararlar;

- “Tüm eğitim müesseselerinde anadili çalışmalarına ağırlık verilmesi
- İlköğretim ve ortaöğretimdeki tarih ders kitaplarının öğrencilerin seviyesine uygun hale getirilmesi
- Mesleki ve teknik okulların eğitimi için ayrı bir ders kitabı hazırlanması
- Kitaplara tarihî okuma parçaları eklenmesi
- Millî tarihe ağırlık verilmesi
- Ortaokul ve lise tarih öğretmenliklerine sadece bu branşlardan mezun olan kişilerin tayin edilmesi
- Liselere sanat tarihi dersi konması” şeklinde belirlenmiştir.⁸¹⁴

a- Basına Yansımaları

Cumhuriyet maarifine önemli katkılar sağlayan İkinci Maarif Şurası, dönemin basınına da yansdı. “Ulus” gazetesi “*Maarif Şûrası Bugün Açılıyor*” başlığı ve “*1939’da Toplanan Birinci Maarif Şûrası’nın Faaliyetine Bir Bakış*” alt başlığında değerlendirmelerde bulundu. Gazete Maarif Vekilliği’nin tebliğine yer vermekteydi.⁸¹⁵ “Akşam” gazetesinde ise şûra çalışmalarının Türk irfanında yeni bir devir açacağına vurgu yapıldı.⁸¹⁶

⁸¹² S. Dinç, *Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şuraları*, s.57.

⁸¹³ A. Kuşci, *Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)*, s.266.

⁸¹⁴ A. Kuşci, *Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)*, s.272-273.

⁸¹⁵ “*Maarif Şûrası Bugün Açılıyor*”, *Ulus*, 15 Şubat 1943, Sayı No: 7735, s.1.

⁸¹⁶ “*Maarif Şûrası Dün Açıldı*”, *Akşam*, 16 Şubat 1943, Sayı No: 8736, s.1.

“Ulus” gazetesinde Kemal Turan, “İkinci Maarif Şûrası” başlığını attığı köşe yazısında şura hakkında izahatta bulunmaktaydı. İkinci Maarif Şûrası’nın toplandığı döneme dikkat çeken Turan, Birinci Maarif Şûrası’nda vazifeli olanların 1939 Temmuz ayının son günlerinde değerli hizmetlerini bitirirlerken, bütün dünyayı saracak bir harbin yaklaştığını sezmış olabildikleri ve ikinci toplantı için birçok ihtimalleri hesaplamış olduklarına değindi. İki şûra arasında geçen üç buçuk yıllık sürede, memleketin şeref ve istiklâlini korumak için üstün tedbirler aldığı ve ne yandan gelirse gelsin her türlü saldırıya kendi gücüyle karşı koyabildiğini belirtti. Böylece İkinci Maarif Şûrası’nın toplandığı günlerde, birçok kültür hamlelerinin hızla ilerlemesini sağlayan barışı ve onun büyük kurucularını saygı ile anmanın ilk vazifeden olduğuna vurgu yapmaktaydı. İkinci Maarif Şûrası’ndan Türk tarihini bütün haşmetiyle tanıtmanın, Türk dilini asil güzelliğiyle öğretmenin yollarını incelemeleri istendiğini vurgulayan Turan, Türk çocuğunun bu iki kültür vasıtası içinde “Atatürk’ün ve İnönü’nün yarattığı inkılâbı” koruyacak bir kuvvette ahlâklı yetişmesi için değerli şûra azasının tüm emeklerini vereceklerini ifade ederek, onların bu azimlerini “Çünkü hocalık, cansız vücutlara ruh veren tanrı sanatıdır” diye tanımlayan Saraçoğlu’nun sözleriyle tamamlamaktaydı.⁸¹⁷

“Vakit” gazetesi Asım Us’un kalemiyle İkinci Maarif Şûrası’na yer verdi. Asım Us, “Ankara’da Maarif Şûrası Toplantısı” başlığını attığı köşe yazısında görüşlerini dile getirdi. Şûranın bu defaki toplanışını, milli kültürün ahlak, dil ve tarih alanlarını tetkik etmek maksadıyla olduğunu vurguladı. Alınacak kararlarda bazı noktalara dikkat edilmesi gerektiğine dikkat çekti. Buna göre; Atatürk ve İnönü’nün hayata geçirdiği inkılâplar ve hamleler, alınacak kararların Türk çocukları ve Türk cemiyeti için olacağı, ahlak kaidelerinde çok darlığın kısırlığa, çok genişliğin çöküntüye götüreceği, bilginin daha ziyade yapıcı ve yaratıcı olması, fertlerin rahatlarını ve neşelerini cemiyetin rahatında ve neşesinde aramaları gerektiğini ifade etmekteydi.⁸¹⁸

Ulus gazetesi “Türk Cemiyeti Ahlâkı” başlığıyla Başvekilin açılış nutkuna yer vermektedir. Başvekilin, İkinci Maarif Şûrası’nın açılış nutkunda, Türk cemiyetinin ahlâkı üzerinde önemle durduğunu aktardı. Ancak ahlâklı ve karakterli çocukların bilgilerinden memleketin faydalanabileceğine vurgu yapan Milli Şefin sözleri önemlidir.⁸¹⁹ “Akşam” gazetesi “Maarif Şûrası Yarın Çalışmasını Bitirecek” başlığıyla

⁸¹⁷ Kemal Turan, “İkinci Maarif Şûrası”, **Ulus**, 16 Şubat 1943, Sayı No: 7736, s.1.

⁸¹⁸ Asım Us, “Ankara’da Maarif Şûrası Toplantısı”, **Vakit**, 17 Şubat 1943, Sayı No: 8081, s.1.

⁸¹⁹ “Türk Cemiyeti Ahlâkı”, **Ulus**, 18 Şubat 1943, Sayı No: 7738, s.1.

şûranın çalışmalarını tamamladığını aktarırken,⁸²⁰ “*Ulus*” gazetesinin “*Maarif Şûrası Dün Kapandı*” başlığında İkinci Maarif Şûrası’nın kapandığı bilgileri yer almaktaydı.⁸²¹

3- Üçüncü Milli Eğitim Şûrası (2-10 Aralık 1946)

Türkiye’nin çok partili demokratik sisteme geçmesinden sonra toplanan ilk şûra, Üçüncü Milli Eğitim Şûrası oldu. Üçüncü Milli Eğitim Şûrası, Recep Peker Hükümeti Döneminde toplandı.⁸²² Dönemin Millî Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer Şûraya başkanlık yaptı. Şûranın bir başka önemli özelliği, meslekî ve teknik eğitimin ayrıntıları ile okul-aile iş birliğine dair görüşmelerin yapılacak olmasıydı.⁸²³

2287 sayılı Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkındaki Kanun’da yapılan değişiklik ile Maarif Şûrasının adı da değiştirilmiştir.⁸²⁴ Üçüncü Milli Eğitim Şûrası’nın 2 Aralık 1946 Pazartesi günü Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde 374 numaralı Hamit ders evinde açılması ve başkanın açış söyleviden sonra komisyona ayrılması kararlaştırıldı. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı ve üyeleriyle, Öğretim Genel Müdür ve müdürleri, şube müdürleri lüzumuna göre her komisyon çalışmalarda bulunacaklardı. Genel kurulun müzakerelerinin komisyonların hazırladığı raporlar üzerinde yapılması ve komisyon kararlarının üyelerin ayrı ayrı oylarına sunulmasıyla kabul edilmesi kararlaştırıldı.⁸²⁵

Oluşturulan komisyonlar şunlardı:

- Ticaret Ortaokulları ve Liseleri Komisyonu
- Erkek Sanat Ortaokulları ve Enstitüleri ile İstanbul Teknik Okulu Komisyonu.
- Kız Enstitüleri Komisyonu
- Orta ve Bu Derecedeki Teknik Öğretim Okulları Öğretmen ile Öğreticileriyle İlgili Mevzuatı Ayarlama Komisyonu
- Aile ve Okul İş Birliği Komisyonu⁸²⁶

Kongre Başkanlık Divanı seçimlerinde; Başkanlıkta Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer, Başkan Vekilleri arasında Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Rasim Kadırgan, Rüştü Uzel, İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar, İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörü Tevfik Taylan, Ankara Üniversitesi Rektörü Şevket Aziz Kansu

⁸²⁰ “*Maarif Şûrası*”, **Akşam**, 21 Şubat 1943, Sayı No: 8741, s.2.

⁸²¹ “*Maarif Şûrası Dün Kapandı*”, **Ulus**, 22 Şubat 1943, Sayı No: 7742, s.1.

⁸²² N. Aslaner, **Millî Eğitim Şûraları**, s.119.

⁸²³ S. Dinç, **Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şûraları**, s.63.

⁸²⁴ A. Kuşci, **Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)**, s.273.

⁸²⁵ **Üçüncü Millî Eğitim Şûrası, (2 - 10 Aralık 1946)**, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, s.3-7.

⁸²⁶ **Üçüncü Millî Eğitim Şûrası, (2 - 10 Aralık 1946)**, s.8-13.

bulunmaktaydı. Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer şura toplantısında, gündemin altı maddeden oluştuğunu ve bunlardan ilk dördünün mesleki ve teknik öğretim kurumlarının teşkilatına ayrıldığını ifade etmekteydi. Ayrıca sanat ve ticaret okulları programının iş hayatına uyacak şekilde düzenlenmesi de gündemde yer alan bir konu idi. Kongreye 292 üye katıldı. Kongrenin ağırlıklı gündemi teknik ve mesleki eğitim meseleleri olmasının yanı sıra ayrıca okul-aile işbirliği konusu şuranın diğer önemli gündem maddesini oluşturmaktaydı. Bir başka konu ise okul ile ailenin eğitim alanıyla birbirlerini tamamlamaları meselesidir. Buna göre;

- “Ticaret Ortaokulları ve Liseleri Program ve Yönetmeliği
- Erkek Sanat Okulları ve Enstitüleri Program ve Yönetmeliği
- Kız Enstitüleri Program ve Yönetmeliği
- İstanbul Teknik Okulu Yönetmeliği
- Orta derecedeki teknik öğretim okulları öğretmen ve öğrencileriyle ilgili mevzuatın günün ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi
- Aile ve okul arasında işbirliği sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması” alınan yönetmelikler arasında yer etti.⁸²⁷

Erkek Sanat Okulları ve Enstitüleri ve İstanbul Teknik Okulu ile ilgili komisyonda 71 üye bulunmaktaydı. Komisyon raporunda; sanat okullarında ve enstitülerinde atölye saatlerinin artırılması; elektrikçilik ve tesviyecilik özel sınıflarının öğretim sürelerinin ortaokullardan sonra iki yıl olarak tespit edilmesi ve ikinci devrede müzik ve beden eğitimi dersi için ders dağıtım çizelgesinde birer saatlik zaman ayrılması benimsendi.⁸²⁸

Okul ve Aile İş Birliği Komisyon raporu, Ankara Üniversitesi Rektörü Şevket Aziz Kansu başkanlığında hazırlandı. Komisyonda toplamda 31 üye bulunmaktaydı. Raporda, okullarda mevcut olan eğitim ve öğretim ilkelerinin velilere tanıtılması sorunu, sağlık ve temizlik sorunu, öğrencilerin devamsızlık sorunu, öğrencilerin beden eğitimi sorunu, düşünce ve eğitimi sorunu, duyu eğitimi sorunu, ahlak eğitimi sorunu, sosyal eğitim sorunları ele alınmıştır. Komisyonun raporu oylamaya sunulduktan sonra genel kurulda kabul edilmiştir.⁸²⁹

Orta ve Bu Derecedeki Teknik Öğretim Okulları Öğretmen ile Öğreticileriyle İlgili Mevzuatı Ayarlama Komisyonu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Ordinaryüs Prof. Dr. Hamit Ongunsu başkanlığında hazırlandı. Komisyonda 33 üye

⁸²⁷ N. Aslaner, *Milli Eğitim Şûraları*, s.121.

⁸²⁸ S. Dinç, *Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şûraları*, s.67.

⁸²⁹ A. Kuşçi, *Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)*, s.280.

bulunmaktaydı. Orta ve bu derecedeki teknik öğretim okullarına öğretmen yetiştiren kaynakların durumlarının gözden geçirilmesi ve memleketin kültür hayatındaki gelişmeye paralel olarak yakın gelecekte bu kurumlara nitelik ve nicelik bakımından nasıl bir biçim verilebileceği hakkında kararlar alındı.⁸³⁰

Ticaret Ortaokulları ve Liseleri Komisyonu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Hıfzı Veldet Velidedeoğlu başkanlığında toplandı. Komisyonda 52 üye vardı. Raporda ticaret okullarında öğrencilerin, çoğunlukla öğrenim sırasında, bir yandan da iş hayatında çalışmak zorunda bulundukları gerekçesiyle bu okullarda derslerin öğleden önceye alınması, toplum bilim derslerinin kaldırılması, birinci ve ikinci sınıflara birer saat geometri dersi eklenmesi ve diğer derslerin ders saatlerinin yeniden düzenlenmesi kabul edildi.⁸³¹

Kız Enstitüleri Komisyon raporu Milli Eğitim Bakanlığı Müfettişlerinden Seniha Hızal tarafından hazırlandı. Komisyon toplamda 35 üyeden oluşmaktaydı. Raporda kız enstitülerinde kültür dersi programı olarak ortaokul müfredat programının aynen uygulanması ve buna ek olarak meslek ve atölye derslerine yer verilmesinin kız enstitülerinde eğitimi ağırlaştırdığı, bu sebeple kültür derslerinin hafifletilmesi, meslek ve atölye programlarının toplum ihtiyaçlarına daha uygun hale getirilmesi önerildi.⁸³²

a- Basına Yansımaları

Üçüncü Milli Eğitim Şûrası'nın çalışmaları hakkında dönemin gazeteleri de bilgi verdi. “*Ulus*” gazetesi Üçüncü Milli Eğitim Şûrası hakkında değerlendirmelerde bulundu. Gazete “*Eğitim Şûrası*” başlığıyla şura ile ilgili bilgilendirmeler yaptı. Komisyonların gündemde bulunan meseleleri inceleyeceklerine değinildi.⁸³³

“*Vakit*” gazetesi “*Millî Eğitim Şûrası Dün Toplandı*” başlığı ile bu gazete diğer gazete haberlerinde olduğu gibi, şurada önem verilen konuya yani okul ile aile arasında işbirliğini sağlayacak tedbirlere değinmekteydi. Gazete ayrıca Üçüncü Milli Eğitim Şûrası'nda Milli Eğitim Bakanlığı'nın ihtiyaç hissettiği bir konuya da yer verdi. Bu ihtiyaç, okul ile aileyi, eğitimin bu iki şuurlu faktörünü, birbirine zıt olarak işlemekten kurtarmayı, birbirinin yardımcısı ve tamamlayıcısı olmaları gerektiğine değinerek, bu

⁸³⁰ S. Dinç, *Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şuraları*, s.71.

⁸³¹ S. Dinç, *Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şuraları*, s.75.

⁸³² A. Kuşci, *Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)*, s.286.

⁸³³ “*Eğitim Şûrası*”, *Ulus*, 2 Aralık 1946, Sayı No: 9115, s.1.

ihtiyaca karşı aile ve okul birlikleri kurmayı hedeflediklerini ve bunun da fayda getireceği ifade edilmekteydi.⁸³⁴

“*Vakit*” gazetesinde eğitim şuraları hakkında basında en dikkat çekici değerlendirmeyi Peyami Safa⁸³⁵ yapmıştır. “*Millî Eğitim Şûrasından Beklediğimiz Şey*” başlığıyla kaleme aldığı yazısında; Milli Eğitim Bakanlığı’nın belirli bir terbiye sisteminin olup olmadığını sorgulayarak, Milli Eğitim Şuralarının eksik yönlerini eleştirmeye yönelik sözler sarf etti. Safa, dünyada her gün teknik cihazların modellerinin yenilendiği ve eskilerinin terk edildiği gibi, pedagoji usullerinin de inkılâplar geçirmekte olduğunu ifade etti. Bunlara göre öğretim usul ve vasıtaları, müfredat programları, okul kitapları ve okulların iç teşkilât ve mekanizmaları yeni yeni tadillere uğramaktaydı ve bu yüzden atılan her adımın sistemli bir terbiye anlayışının emrinde olması gerekmektedir. Müşahit sıfatıyla kendisinin de bulunduğu Maarif Şûralarının hiçbirinin üstünde yürünecek eğitim ve öğretim prensibinin tayin edilmediğine vurgu yapan Safa, memleketin her tarafından gelen çeşitli, birbirine zıt, çoğu sistemsiz ve perakende kanaatlerden doğan bir sürü fikirlerin ortaya çıktığını dile getirdi. Her komisyondan genel toplantıya bir sürü insicamsız (tutarsız) dileklerin olduğu ve nihayetinde koskoca bir tutanak dosyasından başka bir şey doğurmayan şûranın, Millî Eğitim Bakanlığı’nın bütçesinde gider kaybına neden olduğunu söyleyerek, bu olumsuz durumu ön plana çıkardı. Sistemli bir terbiye anlayışının olmadığına vurgu yapan Safa, bunun sebebinin Milli Eğitim Bakanlığı’nda “Talim ve Terbiye” adını alan dairenin, pedagoji uzmanlarından değil de fizikçi, edebiyatçı, felsefeci, tarihçi gibi çeşitli fikir adamlarından olmasını gösterdi. Her birinin kendi ihtisas şubelerinde belki değerli olduklarını, fakat maarif ve terbiye meselelerinde yetki sahibi olmadıkları için, bu şahsiyetlerin ilkokullardaki okuma kitaplarının pedagoji kaidelerine ne kadar aykırı olduğunu göremeyeceklerini örnekleyerek izah etti. Verdikleri kararların klasik ve de modern terbiye ile ilgisi olmadığını söyleyen Safa, Ankara’da toplanan Millî Eğitim Şûrası’nın

⁸³⁴ “*Millî Eğitim Şûrası Dün Toplandı*”, **Vakit**, 2 Aralık 1946, Sayı No: 10469, s.1.

⁸³⁵ Peyami Safa; (1899 - 1961) Türk yazar ve gazeteci. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, Matmazel Noraliya’nın Koltuğu ve Yalnızız gibi psikolojik türdeki eserleriyle Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında ön plana çıktı. Yaşamı ve fikrî hayatındaki değişimlerini eserlerine de yansıttı. Küçük yaşta başladığı yazın hayatını ölümüne kadar sürdürdü. Ağırlıklı olarak milliyetçi ve muhafazakâr bir tutum içinde oldu. Fatih-Harbiye ve Dokuzuncu Hariciye Koğuşu adlı eserleri Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ortaöğretim öğrencilerine tavsiye edilen 100 temel eser listesinde yer aldı. Eserleri çeşitli dönemlerde sinemaya ve dizilere uyarlandı. (İhsan Işık, **Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi**, VII, Ankara, 2007, s.3067).

Bakanlıktan isteyeceği ilk şeyin öncelikle maarif işlerin ilmî ve idarî bakımdan yetkili ellere teslim edilmesi gerektiğine dikkat çekti.⁸³⁶

“Ulus” gazetesi “3. Millî Eğitim Şûrası Dün Çalışmaya Başladı” başlığı altında şuranın çalışmalarına yer verdi. Şûranın bilhassa, öğretmen ve öğrencilerle ilgili mevzuatın bugünkü şartlara ayarlanması ve aile ile okulun işbirliği yapması konularını inceleyeceği belirtildi.⁸³⁷ “Akşam” gazetesi “Millî Eğitim Şûrası” başlığı altında, Milli Eğitim Şûrası’nın çalışmalarına bugün komisyonlar halinde devam edeceği bildirildi.⁸³⁸

“Ulus” gazetesi bazı komisyonların işlerini bitirdiği ve şûra adına bir heyetin Atatürk’ün geçici kabrini ziyaret ederek bir çelenk koyduklarına değindi. Ayrıca şûra üyelerine Ankara Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi’nde kültür filmlerinin gösterildiği ve filmlerden önce yapılan bir konuşmada kültür filmlerinin eğitim ve öğretim hayatındaki önemine yer verildiğine vurgu yapıldı. Bakanlığın bu konuyu ne suretle ele aldığı ve yapılan hazırlıklar ile ilerde millî kütüphanede vücuda getirilecek kültür filmleri arşivi hakkında verilen malûmat aktarıldı. Ardından şûra üyeleri için radyoevinde verilen konserde hazır bulundukları da haberin detaylarında yer aldı.⁸³⁹

“Ulus” gazetesi İsfendiyar Esat Kadaster tarafından kaleme alınan yazıya yer verildi. Esat Bey’in “3. Millî Eğitim Şûrası ve Meseleleri” başlığında yazdığı yazısında; bütün konuların her şeyden önce, millî eğitimin yeni yönünü, yeni dâvalarını ortaya koymak bakımından dikkate değer olduğunu vurguladı. Millî Eğitim Bakanı’nın açılış söylevinden bahisle, yurdun dört bucağında her neviden ve her dereceden okulların dershanelerinde, uygulama bahçelerinde, atölyelerinde, laboratuvarlarında, seminerlerinde, kliniklerinde, kadın-erkek, sayıları 30 bini aşan fedakâr ve vazife sever insanların, bu milletin okuluna gelebilme imkânını bulduğu ve çocukları yetiştirmeye, yarınını hazırlamaya hazır olduklarına dikkat çekti.⁸⁴⁰

“Ulus” gazetesinde şuradaki görüşlerine yer verilen bir diğer isim Kazım Nami Duru idi. Duru, sanat okullarında beden terbiyesine çok önem verilmesi gerektiğini ifade ederek, bu konuda sanat okullarında tahsillerini bitiren erkek ve kız öğrencilerin memuriyete veya başka işlere geçtiklerine dair eleştirilerde bulunmuş ve öğrencilerin mezun olduktan sonra kendi sahalarında çalışmaları gerektiğine işaret etmiştir. Kâzım

⁸³⁶ Peyami Safa, “Millî Eğitim Şûrasından Beklediğimiz Şey”, **Vakit**, 2 Aralık 1946, Sayı No: 10469, s.1.

⁸³⁷ “3. Millî Eğitim Şûrası Dün Çalışmaya Başladı”, **Ulus**, 3 Aralık 1946, Sayı No: 9116, s.1.

⁸³⁸ “Millî Eğitim Şûrası”, **Akşam**, 4 Aralık 1946, Sayı No: 10103, s.2.

⁸³⁹ “Eğitim Şûrası”, **Ulus**, 5 Aralık 1946, Sayı No: 9118, s.1,3.

⁸⁴⁰ İsfendiyar Esat Kadaster, “3. Millî Eğitim Şûrası ve Meseleleri”, **Ulus**, 7 Aralık 1946, Sayı No: 9120, s.2.

Nami Duru'ya cevaben Nurettin Boyman ve Nihat Saydam sanat okullarını bitiren gençlerin büyük bir kısmının kendi sahalarında çalıştıklarını ve şahsen atölye kurduklarını rakamlara dayanarak izahatta bulundular. Halil Bedi Yönetken'in de kız sanat okullarında olduğu gibi erkek sanat okullarına da haftada hiç olmazsa bir saat müzik dersi konulması gereğinden ve bunun pedagojik olduğunu belirterek eğitim bakımından taşıdığı öneme dikkat çekmiştir.⁸⁴¹

“Ulus” gazetesi, “Eğitim Şûrası'nda Önemli Görüşmeler” başlıklı manşetiyle dikkat çekti. Reşat Şemsettin Sirer'in açılış konuşmasına yer veren gazete, ortaokul dâvasını hal için alınacak tedbirleri izah ederek, bir çocuğun 15-16 yaşına kadar terbiyevî bir müdahaleye mevzu olması gerektiğine işaret etti.⁸⁴²

“Ulus” gazetesi Üçüncü Milli Eğitim Şûrası'nın çalışmalarını bitirdiğini belirtti. Reşat Şemsettin Sirer'in kapanış nutkuna yer veren gazete, eğitim enstitüleri teşkilinin ittifakla kabul edildiğine ve diğer öğretmen kaynakları ile çeşitli öğrenim faaliyetleri hakkında önemli kararlar alındığına vurgu yaptı.⁸⁴³

“Vakit” gazetesi Milli Eğitim Şûrası'nın kapandığını “*Milli Eğitim Şûrası Kapandı*” başlıklı haberinde yer verdi. 2 Aralık'tan beri çalışmakta bulunan Üçüncü Milli Eğitim Şûrası'nın, memleketin eğitim ve öğretim hayatı için verimli ve hayırlı neticeler sağlayacak kararları aldığını ifade etmekteydi.⁸⁴⁴

4- Dördüncü Milli Eğitim Şûrası (22-31 Ağustos 1949)

Dördüncü Millî Eğitim Şûrası, dönemin Millî Eğitim Bakanı Hasan Tahsin Banguoğlu⁸⁴⁵ başkanlığında, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde toplandı. Şuraya toplamda 271 üye katılım sağladı.⁸⁴⁶

Bu şura, çok partili dönemin ikinci şurası olması yönünden önem taşımaktaydı. Bundan ötürü gündem maddesinde demokratik eğitim kavramı özellikle vurgulandı. Dönemin Başbakanı Şemsettin Günaltay konuşmasında; demokratik eğitimin

⁸⁴¹ “*Milli Eğitim Şûrasında Aile - Okul İşbirliğine Büyük Önem Veriliyor*”, **Ulus**, 8 Aralık 1946, Sayı No: 9121, s.2.

⁸⁴² “*Eğitim Şûrası'nda Önemli Görüşmeler*”, **Ulus**, 10 Aralık 1946, Sayı No: 9123, s.1.

⁸⁴³ “*Eğitim Şûrası Çalışmalarını Bitirdi*”, **Ulus**, 11 Aralık 1946, Sayı No: 9124, s.1.

⁸⁴⁴ “*Milli Eğitim Şûrası Kapandı*”, **Vakit**, 11 Aralık 1946, Sayı No: 10478, s.1,3.

⁸⁴⁵ Hasan Tahsin Banguoğlu (1904-1989) Türk akademisyen, dilbilimci ve siyasetçi. Türk dilinin sadeleştirilmesi hareketinde etkin rol oynadı. 1940 yılında, dönemin Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, Banguoğlu'ndan Türkçenin grameri ile ilgili bir “kılavuz kitap” yazmasını istedi. Bu kitap aynı yıl “Ana Hatlarıyla Türk Grameri” adıyla basıldı. 1941-1943'te dil konusunda yazdığı diğer yazıları Ülkü dergisinde ve Ulus gazetesinde yayımlandı. Yaşamı boyunca Türk dil devriminin “*Güzel Türkçe, Doğru Türkçe*” ilkesine dayandırılması gerektiğini savundu. (M. Çufalı, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM VIII. Dönem (1946-1950), III**, s.215.)

⁸⁴⁶ A. Kuşci, **Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)**, s.292.

gerekliliğine değinerek, genç nesillerin bu demokratik hayata alışmasının eğitim kurumlarında verilecek anlayışla mümkün olacağını dile getirdi. Şura toplantısının ağırlıklı konusunu;

- 1948-49 eğitim-öğretim yılından sonra uygulanmaya başlanan ilkokul müfredat programının incelenmesi
- Yeni ortaokul programı projesinin incelenmesi
- Lise ders müfredat konuların dört yıllık esasa göre tespit edilmesi
- Ortaokullar ve liselere öğretmen yetiştiren yüksek öğretmen okulu ve eğitim enstitülerinin lüzuma göre düzenlenmesi
- Eğitim ve öğretimde dayanan demokratik esasların gözden geçirilmesi olarak belirlemiştir.⁸⁴⁷

Eğitim ve Öğretimde Dayanılan Demokratik Esaslar Komisyonu başkanlığında Siyasal Bilgiler Okulu'ndan Doktor Kemal Arık bulunmaktaydı ve komisyonda eğitimciler görev aldı. Hazırlanan raporu okuduktan sonra okulda verilecek demokratik eğitimin yöntem ve tekniklerini tekrar gözden geçirmiş ve bu konuda öğrenci temsilcileri ve sivil toplum kuruluşlarının da görüşünün alınması kararlaştırılmıştır.⁸⁴⁸

Eğitim Enstitüleri ve Yüksek Öğretmen Okullarının Yeniden Düzenlenmesi ile ilgili komisyonda toplam 38 üye vardı. Başkanlığını Hamit Ongunsu yapmaktaydı. Raporda öğretmen adaylarının daha iyi yetişmelerini sağlamak üzere eğitim enstitüleri öğretiminin ikişer yıl süreli fen ve edebiyat bölümleri halinde ikiye ayrılması, bu bölümlere alınacak öğrencilerin resim-iş, beden eğitimi, müzik ve ev-iş derslerinden birini ek branş olarak almaları, eğitim enstitülerinde yabancı dil bölümlerinin üç yıla çıkarılması ve bu enstitülerde beden eğitimi, müzik ve resim-iş ayrı bölümler halinde devam etmeleri önerildi ve kabul edildi. Bu kararlar bakanlıkça uygulamaya dönüştürüldü. Yüksek öğretmen okulu konusunda ise, Ankara'da ikinci bir yüksek öğretmen okulu açılması birbirinin çalışmalarını teşvik etmesi bakımından yararlı görüldü. Bu okullarda öğrencilerin mesleki formasyonlarına hizmet edecek kurumsal ve uygulamalı bilgilerin kendi branşlarına ait öğrenime paralel olarak verilmesi ilkesi kabul edildi.⁸⁴⁹

İlkokul Programı Komisyon başkanlığında Edirne Öğretmen Okulu Müdürü Fevzi Selen bulunmaktaydı. 21 üyeden oluşan komisyon raporunda programın başarıyla

⁸⁴⁷ A. Kuşci, **Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)**, s.294.

⁸⁴⁸ A. Kuşci, **Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)**, s.304.

⁸⁴⁹ S. Dinç, **Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şuraları**, s.86.

uygulanmasını sağlamak üzere öğretmen yetiştiren kurumların programlarında da gerekli değişikliklerin yapılması, yakın yurt araştırmaları yapabilecek nitelikte öğretmen yetiştirilmesi, ilkokul ikinci devrede ayrı ayrı okutulan tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinin bir ders halinde ve çocuk psikolojisine göre düzenlenmesi, köy enstitüleriyle ilk öğretmen okulları öğretmenlerin aynı kaynaktan yetiştirilmesi amacıyla birleştirilmesi kabul edildi ve bakanlıkça uygulamaya konuldu.⁸⁵⁰

Ortaokul Programı Komisyonu başkanlığını Bakanlık Müfettişi Tarık Asal yapmaktaydı. Komisyon, 54 üyeden oluşmaktaydı. Raporda ortaokul; eğitim ve öğretim anlayış ve uygulaması bakımından ilkokula yaklaştırıldı. Bu iki kademe arasında tam bir uyum sağlanarak, öğrencilerin hayata atılmaları, meslek okuluna gitmeleri veya liseye devam etmeleri halinde kendileri için gerekli bilgi ve becerileri kazandıracak, araştırma ve teşebbüs yeteneklerini geliştirecek bir mahiyet kazanacaktı. Şûrada tarih ve tabiat bilgisi müfredat programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve sınavların objektif esaslara göre yapılması da alınan kararlar arasında oldu.⁸⁵¹

Lise Öğreniminin Dört Yıla Çıkarılması başlığında oluşturulan komisyonun başkanlığını İstanbul Fen Fakültesi Dekanı Prof. Kerim Erim yapmıştır. 104 üyeden oluşan bu komisyon, şûranın en kalabalık ve en uzun süre çalışan komisyonu oldu. Oluşturulan raporda, öğrencilerin yetiştirilmesinde ve özellikle anadili ve yabancı dil bakımından gelişmesinde zamanın çok önemli bir faktör olduğu, üç yıllık lise uygulamasında normal süre içinde öğrencilerin ancak yüzde otuz beşinin başarı gösterdiği, geri kalanın liseyi dört veya daha çok yılda bitirebildiği saptandı. Öğrenimde serbestçe araştırma ve çalışma yönteminin üç yılda sağlanamadığı gibi nedenler ileri sürülerek liselerin dört yıla çıkarılması, bu eğitim kurumlarında gençlerin yeteneklerinin geliştirilmesini sağlayan yöntem ve tekniklerin uygulanması, objektif ölçme ve değerlendirme sisteminin geliştirilmesi, öğretmenlerin yetiştirilmesine önem verilmesi, sınıf mevcutlarının 35-40 öğrenciye indirilmesi kararları kabul edildi.⁸⁵²

⁸⁵⁰ A. Kuşci, *Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)*, s.299.

⁸⁵¹ A. Kuşci, *Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)*, s.297.

⁸⁵² S. Dinç, *Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şuraları*, s.91-92; A. Kuşci, *Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)*, s.303.

a- Basına Yansımaları

Dördüncü Milli Eğitim Şurası hakkında “*Akşam*” gazetesi “*Maarif Şûrası*” başlığı altında; Maarif Şûrası’nın gündeminde yer alan tespitleri aktarırken,⁸⁵³ “*Ulus*” gazetesi, akşam gazetesinde yer alan haberin aynısına “*Maarif Şûrası*” başlığı ile değinmiştir.⁸⁵⁴

“*Akşam*” gazetesinde Dördüncü Milli Eğitim Şurası ile ilgili görüşlerini dile getirmek isteyen Şevket Rado⁸⁵⁵, “*Maarif Şûrası Dolayısıyla*” başlıklı kaleme aldığı köşe yazısında; Milli Eğitim Bakanlığı’nın iki gün evvel yayınladığı bir tebliğde ortaokullarda öğretmenlik isteyen üniversite ve yüksekokul mezunlarını, haklarının korunması şartıyla, bir müddet ilkokul öğretmenliği yapmaya davet ettiğini ifade etti. Bu durumun, hem üniversite mezunlarını ilköğretim seferberliğinde vazifeli kılmaya yarayacağını, hem de ilkokulu öğretmenlik mesleğinin birinci kademesi haline getirerek türlü öğretim karışıklıklarına son vereceğinden ötürü faydalı bulduğunu aktardı. Bunun bir faydasının daha olduğuna dikkat çekerek, ilkokul öğretmenliğinin çoktan beri cazip bir meslek olmaktan çıktığını ve ilkokul öğretmenlerinin yalnız ilkokulda öğretmenlik etmek üzere yetiştirildikleri için meslekte ilerleme imkânının kalmadığını söyledi. Bir ilkokul öğretmenin pedagojide ne kadar üstün başarılar gösterirse gösterebilir, şahsi çalışmasıyla bilgisini ne kadar artırır artırsın, ilkokul öğretmeni olarak kalmaya mahkûm olduğunu belirtti. Bu vaziyetin de ilerlemek ve yükselmek hevesiyle dolu insanlar için ilkokul öğretmenliğini bir talihsizlik haline getirdiği ve onları meslekten soğuttuğunu ifade etti. Bunların Türk maarifi için telâfi edilmez kayıplar olduğuna değindi. Normal olanı, öğretmenlik mesleğine girmek isteyen herkesin, hangi okuldan çıkmış olursa olsun, mesleğe ilkokuldan başlaması, zaman zaman açılan sınavlarda göstereceği liyakate göre lise öğretmenliğine kadar yükselebilmesi olduğunu dile getiren Şevket Bey, bu sayede hem Bakanlığın ilkokul hocası bulmakta çektiği sıkıntının önleneceği, hem de ilkokul hocalığının manevi bakımdan tekrar şenleneceğini sözlerine ekledi.⁸⁵⁶

“*Akşam*” gazetesi “*Maarif Şûrası Açıldı*” başlığı altında Başbakan Şemseddin Günaltay’ın bir nutku ile açıldığına yer verdi. Başbakan’ın nutkunda maarif plânını çizerken ilk düşünülecek meselenin, çocukların hem kendileri, hem de memleket için

⁸⁵³ “*Maarif Şûrası*”, **Akşam**, 22 Ağustos 1949, Sayı No: 11085, s.1.

⁸⁵⁴ “*Maarif Şûrası*”, **Ulus**, 22 Ağustos 1949, Sayı No: 10106, s.1.

⁸⁵⁵ Şevket Rado; (1913-1988) Türk gazeteci, yazar. Hayat dışında ünlü sinema-tiyatro dergisi Ses ile Resimli Roman, Hayat Spor, Ayna ve Hayat Tarih dergileri de Şevket Rado’nun çıkardığı ve yönettiği dergilerdir. Hayat dergisi ve diğer yayınlar, 1978 yılında başlayan bir grev neticesinde kapandı. (Aysun Barlas, **Şevket Rado: Hayatı, Sanatı, Eserleri, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bâki Asiltürk)**, İstanbul, 2017, s.4)

⁸⁵⁶ Şevket Rado, “*Maarif Şûrası Dolayısıyla*”, **Akşam**, 22 Ağustos 1949, Sayı No: 11085, s.2.

faydalı bilgi ve karakterle donatılmalarını sağlamak olduğundan bahisle, aynı zamanda gençleri kısa yoldan hayatlarını kazanacak şekilde yetiştirmeyi amaç edindiklerini vurgulamaktaydı.⁸⁵⁷

“Ulus” gazetesi şura çalışmalarının devam ettiğini “*Maarif Şûrası’nda*” başlığında dile getirmekteydi.⁸⁵⁸ Şura toplantılarına yer vermeye devam eden “*Akşam*” gazetesi “*Maarif Şûrası*” başlığı ile komisyonlarda alınan bazı kararlara yer verdi. Komisyonların faaliyet bilançosuna ayrıca değinirken,⁸⁵⁹ Zafer Bayramının tüm yurttan kutlandığı haberini “Ulus” gazetesi “*Zafer Bayramımız Türk Milletine Kutlu Olsun*” başlığıyla yer vermiştir. Şurada müzakerelerin devam ettiğini “*Milli Eğitim Şurası*” başlıklı alt haberinde aktarmıştır. Haberin devamı gazetenin dördüncü sayfasında ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir.⁸⁶⁰

Tablo 1. 1923-1950 Yılları Arasında Yapılmış Eğitim Şuraları ve Önemli Toplantılar

ŞURA / TOPLANTI ADI	BAŞLAMA-BİTİŞ TARİHLERİ
Birinci Heyet-i İlmiye Toplantısı	15 Temmuz-15 Ağustos 1923
İkinci Heyet-i İlmiye Toplantısı	21 Nisan-1 Mayıs 1924
Üçüncü Heyet-i İlmiye Toplantısı	25 Aralık 1925-8 Ocak 1926
Birinci Maarif Şurası	17-29 Temmuz 1939
İkinci Maarif Şurası	15-21 Şubat 1943
Üçüncü Milli Eğitim Şurası	2-10 Aralık 1946
Dördüncü Milli Eğitim Şurası	23-31 Ağustos 1949

B- KÜLTÜR KONGRELERİ

Mustafa Kemal Atatürk’ün vefatının ardından 1939-1945 yıllarını kapsayan Türkiye’de bu dönemde yer alan kültürel politikalar “hümanizm dönemi” olarak adlandırılmıştır. Kültür politikalarında “eski Yunan ve Roma medeniyetine inmek” olarak tarif edilen hümanizm, 1938’ten sonra resmi politika olarak kabul edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın sıkıntılı günlerinde eğitim ve kültür hayatında Hümanizm temel ilke olarak esas alınmış ve geniş bir eğitim seferberliğine girişilmiştir. Devletin temel kültür

⁸⁵⁷ “*Maarif Şûrası Açıldı*”, *Akşam*, 23 Ağustos 1949, Sayı No: 11086, s.2.

⁸⁵⁸ “*Maarif Şûrası’nda*”, *Ulus*, 24 Ağustos 1949, Sayı No: 10108, s.1,6.

⁸⁵⁹ “*Maarif Şûrası*”, *Akşam*, 25 Ağustos 1949, Sayı No: 11088, s.2.

⁸⁶⁰ “*Milli Eğitim Şurası*”, *Ulus*, 30 Ağustos 1949, Sayı No: 10113, s.1,4.

politikaları, Türk kültürü temelinden Grek-Lâtin kültürüne dayanan “hümanist kültür” temeline kaymıştır.⁸⁶¹

“Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından sahiplenilmiş olan hümanizme Türk hümanizmi denilmiştir. Hümanist dünya görüşünün topluma ulaştırılması için tercüme yapılan eserler halka devlet tarafından ulaştırılmıştır. Yabancı dilde yazılan eserlerin Türkçeye tercüme edilmesi faaliyetleri bu dönemde de kendini göstermiştir. Hümanist akımın kültür politikalarındaki etkisiyle 1940’ta kurulan Tercüme Bürosu, farklı kültürlerden evrensel değerleri temsil eden klasik eserler arasından seçilen eserlerin tercüme edilmesine şeklinde faaliyette bulunmuştur. Okuryazar oranının düşüklüğü ve İkinci Dünya Savaşı’nın olumsuz etkileri bunu gerektirmiştir. Ayrıca köy enstitüleri eğitim faaliyetinin yanında tercüme eserlerin toplumda yaygınlaştırılmasında etkili bir rol oynamıştır.”⁸⁶²

I- Birinci Coğrafya Kongresi (6-21 Haziran 1941)

Kültürün üzerinde şekillendiği coğrafyanın vatana dönüşmesi duygu ve düşüncesinin nesillere aktarılması ve bu alanda da geleceği inşa etmek için önemli adımlar atılması dikkat çekmiştir. Bu adımlardan ilki Coğrafya Kongresi olmuştur.

Birinci Coğrafya Kongresi, 1938 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurucu önderi Mustafa Kemal Atatürk’ün vefatı ve 1939 yılında Avrupa’da başlayan İkinci Dünya Savaşı’nın etkilerinin devam ettiği bir süreçte, 6-21 Haziran 1941 tarihleri arasında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde toplandı. Birinci Coğrafya Kongresi’nin 6 Haziran 1941 günü saat 14.00’deki açılış nutkunda Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, kongrenin amaç ve hedeflerini ortaya koyan bütüncül bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında;

- Müfredat programlarının oluşturulması
- Coğrafya terimleri ve coğrafi isimlerin yazılması
- Coğrafya ders kitapları
- Türkiye coğrafyasının ana hatları ve yerlerinin adlandırılması gibi hususlara dikkat çekmiştir.⁸⁶³

⁸⁶¹ Bülent Akkaya, “İnönü Dönemi Kültür Politikalarında Hümanizm”, **History Studies**, IV/1 (2012), s. 6-8.

⁸⁶² B. Akkaya, “İnönü Dönemi Kültür Politikalarında Hümanizm”, s. 6-8.

⁸⁶³ T. Ahmet Ertek, “Hasan Âli Yücel ve Birinci Coğrafya Kongresi (1941)”, **Türk Coğrafya Dergisi**, S.57, İstanbul, 2012, s.12

Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, bahsedilen meseleler üzerine üç komisyonun kurulmasını teklif etti. Bunlar;

- “Program ve Ders Kitapları Komisyonu (15 katılımcı),
- Terim Komisyonu (11 katılımcı),
- Türkiye Coğrafyası Komisyonu (19 katılımcı)” idi.⁸⁶⁴

Kongre üyeleri, yaklaşık iki haftalık süre içinde kurdukları komisyonlarda çalışmalarını sürdürdü. Birer sonuç raporunu kongre sonunda Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’e iletiler. Kongrenin son dan bir önceki günü Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’ne gelerek çalışmalar hakkında bilgi aldı. Kongre, 21 Haziran 1941 günü Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’in kapanış nutku ile de sonlandırıldı.⁸⁶⁵

Hasan Ali Yücel bu konuşmasında, kongrenin elde ettiği hayırlı neticelerden biri olarak “Türk Coğrafya Kurumu” nun kurulması yönündeki teklifin kabul edildiğini ifade etti. Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu gibi Türk Coğrafya Kurumu’nun da doğduğunu ifade eden Hasan Ali Bey, Türk Coğrafya Kurumu’nun yanı sıra Türk Coğrafya Dergisi’nin çıkarılması ve “Coğrafya Meslek Haftaları” adıyla coğrafyacıların bir araya gelmesi konusundaki çalışmaların desteklendiğini konuşmasında dile getirdi.⁸⁶⁶

Nitekim 6-21 Haziran 1941 tarihleri arasında düzenlenen Birinci Coğrafya Kongresi’nde, ders kitaplarına yeni coğrafi terimlerin girmesi kararlaştırıldı. Aynı yıl içlerinden toplanan Gramer Komisyonu, Hasan Tahsin Banguoğlu’nun “Ana Hatları ile Türk Grameri” adlı kitabının da okullarda okutulmasını karara bağladı.⁸⁶⁷

Komisyon çalışmalarının ardından 1941 yılında “İmla Kılavuzu”, 1942 yılında “Gramer Terimleri”, “Coğrafya Terimleri”, “Felsefe ve Gramer Terimleri”, 1944 yılında “Hukuk Lügati” ve “Türkçe Sözlük” yayınlandı.⁸⁶⁸

Coğrafya terimleri meselesi önemliydi. Çünkü bir milletin dili, her türlü düşüncesini ifade edecek vaziyette değilse o millette tefekkürün gelişmemiş olduğu ifade

⁸⁶⁴ Ufuk Karakuş, “Coğrafya Eğitimi İçin Önemli Bir Kaynak: Birinci Türk Coğrafya Kongresi”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, S: 25, (Ocak – 2012), s. 202.

⁸⁶⁵ T. A. Ertek, “Hasan Âli Yücel ve Birinci Coğrafya Kongresi (1941)”, s.13.

⁸⁶⁶ 6-21 Haziran 1941 tarihleri arasında düzenlenen Birinci Coğrafya Kongresi’nde alınan prensip kararlarından sonra, ertes i yıl 12 Mart 1942 tarihinde Ankara Valiliği’nin kararıyla “Türk Coğrafya Kurumu” resmen kuruldu. Hasan Ali Yücel de Milli Eğitim Bakanı sıfatıyla 1942-1945 yılları arasında kurumun kurucu başkanlığı görevine getirildi. (T. A. Ertek, “Hasan Âli Yücel ve Birinci Coğrafya Kongresi (1941)”, s.13.)

⁸⁶⁷ H. V. Gök, **Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları**, s.100.

⁸⁶⁸ Türkan Filiz Şentürk, **Türk Milli Eğitimine Damgasını Vuran Bir Eğitim Lideri “Hasan-Âli Yücel”** Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi, Danışman Doç. Dr. Engin Karadağ) İstanbul, 2015, s.24.

edilmekteydi. Türk milletinin beynelmilel kıymette bir ilim seviyesine yükselmesi için dilinin ilerlemesi lâzımdır.

Coğrafyanın ilk mevzusu, her saha ve cephesiyle Türk memleketi ve Türk milleti idi. Yurdu müdafaa için canını esirgmeden verecek ve seve seve varlığını yolunda feda edecek Türk vatanının ilim gözü olarak görülmesi ve sonraki nesillere göstermesi vazife olarak düşünülmüştür. Bunu yaparken, diğer ilimlerde olduğu gibi coğrafyada da klâsik olan ve üstünde tereddüt ve münakaşa kalmayan cihetleri seçmek gerekmekteydi. Bu kongre bu vesile ile toplanmıştı.

1- Basına Yansımaları

“Ulus” gazetesi kongre detaylarını değerlendirdiği gibi⁸⁶⁹ “Akşam” gazetesi ise “Birinci Türk Coğrafya Kongresi Açıldı” başlığı altında Hasan Ali Yücel’in bu toplantıyı Birinci Coğrafya Kongresi olarak vasıflandırmasının sebebinin “Bundan önce coğrafya için program, kitaplar ve diğer hususlar hakkında birçok toplantılar olmakla beraber bu mevzuu her cephesinden nazara alarak her cephesinin mümessilini bir araya toplayacak şekilde şimdiye kadar hiçbir içtima yapılmadı. Bu ilktir. Hayırlı ve ilmi bir teşebbüsün başlangıcıdır,” şeklinde izah etmekteydi.⁸⁷⁰

“Ulus” gazetesi Maarif Vekilinin Coğrafya Kongresi’nde “Coğrafyanın ilk mevzusu, her saha ve cephesi ile kendi vatanımızdır” sözüyle kongrede verdiği nutuk dikkat çekmiştir.⁸⁷¹ “Anadolu” gazetesi de Coğrafya Kongresi’ne yer vermiş ve “Coğrafya Kongresi İlk Toplantısını Yaptı” başlığı altında kongreyi değerlendirmiştir.⁸⁷² “Bugün” gazetesi de aynı tarihli nüshasında kongre detaylarına yer vermiştir.⁸⁷³

“Akşam” gazetesi “Coğrafya Kongresi” başlığıyla komisyonların mesaisini bitirdiğini aktarmaktaydı.⁸⁷⁴

II- Tarih Kongreleri

İnönü Dönemi tarih anlayışını ortaya koyabilmek için tarih ders müfredatlarının yanı sıra, bu dönemde toplanan tarih kongrelerinin de önemi büyüktür. Çünkü bu kongrelere sunulan rapor, tebliğ, görüş ve öneriler büyük oranda resmi görüşü yansıttı ve

⁸⁶⁹ “Maarif Vekilimizin Riyasetinde Coğrafya Kongresi Bugün Toplanıyor”, **Ulus**, 6 Haziran 1941, Sayı No: 7125, s.1.

⁸⁷⁰ “Birinci Türk Coğrafya Kongresi Açıldı”, **Akşam**, 7 Haziran 1941, Sayı No: 8127, s.2.

⁸⁷¹ “Birinci Türk Coğrafya Kongresi Dün Çalışmalarına Başladı”, **Ulus**, 7 Haziran 1941, Sayı No: 7126, s.1.

⁸⁷² “Coğrafya Kongresi İlk Toplantısını Yaptı”, **Anadolu**, 7 Haziran 1941, Sayı No: 8551, s.4.

⁸⁷³ “Coğrafya Kongresi Maarif Vekilinin Nutkuyla Açıldı”, **Bugün**, 7 Haziran 1941, Sayı No: 236, s.2.

⁸⁷⁴ “Coğrafya Kongresi”, **Akşam**, 18 Haziran 1941, Sayı No: 8138, s.1.

buradan çıkan kararlar doğrultusunda ders kitapları şekillendi. Hümanist politikalar ışığında tarih anlayışı, topluma benimsetilmeye çalışıldı. Bu dönem tarih anlayışı Batı kültürüyle bütünleşme sağlayarak, hümanist yapılanmayı öngördü. Türk hümanizmi, ortak bir tarih bilinci etrafında tarihin merkezine Anadolu'yu koyarak Batı uygarlığının doğuşunu bu topraklara bağlayan bir tarih yorumu sunmak istedi. Bu çerçevede var olan kültürü yeniden yapılandırarak, Batıyı ve değerlerini hedefleyen duygularla bir millet anlayışı çerçevesinde evrensel bir kültür yaratmayı amaçladı. Bu amaçla dinsel öğelerden kendini kurtaran bir kültür atmosferi de geliştirilmek istendi.⁸⁷⁵

1- Üçüncü Türk Tarih Kongresi (15-20 Kasım 1943)

Tarih kongreleri, Türk kültür hayatının önemli dönüm noktalarıdır. Üçüncü Türk Tarih Kongresi, II. Dünya Savaşı'nın araya girmesinden dolayı ikinci kongreden altı yıl sonra toplanabildi. Ankara'da toplanan kongreye katılım, olağanüstü durumdan ötürü ulusal düzeyde kaldı. Yabancı bilim adamlarının pek çoğu toplantılara katılamadı. Kongre, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi kongre salonunda gerçekleşti. İkinci kongre ile üçüncü kongre arasında geçen altı yıllık zamanın çalışma raporu, değişik dallardaki bilim adamları tarafından hazırlandı.⁸⁷⁶

Üçüncü Türk Tarih Kongresi'nin hazırlıklarına 1943 yılının ilk aylarında başlandı. İlgili ilim adamlarına ve kurum üyelerine mektuplar yazılarak kongre için tebliğler istendi. İlim adamları bu davete ümidin üstünde bir ilgi gösterdi. Tebliğ gönderenler arasında bilhassa Cumhuriyet devrinin yetiştirdiği isimler büyük çoğunluğu teşkil ediyordu. Bu, çok sevinilecek bir neticeydi. Beş, altı yıl öncesine kadar eski tarih üzerinde çalışanlar pek az olduğu halde, bu kongrede eski tarihin orijinal kaynaklarından faydalanarak tebliğ hazırlayanlar çoğunlukta idi. Sümerceyi, Akatçayı, Eticeyi öğrenen, çivi yazılı vesikaları okuyarak bunlardan tarih ilmine yeni malzeme toplayan, memleket müzelerindeki eserleri tetkik ederek ilim için yeni neticeler çıkaran gençler, kongreye ciddi, metotlu tezler gönderdi. Kongre programına göre; kongre, 15 Kasım 1943 Pazartesi günü saat 10'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin büyük konferans salonunda, Milli Şef Reiscumhur İsmet İnönü'nün yüksek huzurlarıyla, Büyük Millet Meclisi Reisi,

⁸⁷⁵ Kadir Şeker, **İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938-1950)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Bayram Kodaman), Isparta, 2006, s.79.

⁸⁷⁶ **Üçüncü Türk Tarih Kongresi**, 15-20 Kasım 1943, Türk Tarih Kurumu, Ankara. <https://www.ttk.gov.tr/kongreler/iii-turk-tarih-kongresi-15-20-kasim-1943-ankara/> Erişim Tarihi: 02.02.2023.

Başvekil, Vekiller, CHP Genel Sekreteri ve bine yakın davetlinin katılımıyla Türk Tarih Kurumu Başkanı Profesör Şemseddin Günaltay başkanlığında açıldı.⁸⁷⁷

İstiklal Marşı'nın ardından, Şemsettin Günaltay tarih çalışmalarının mahiyeti ve tarih tezinin önemi hakkında izahat verdi. Daha sonra Maarif Vekili Hasan Ali Yücel yaptığı konuşmasında; Türk Tarih Kurumu'nun nasıl bir ihtiyaçtan doğduğunu ve tarih çalışmalarının maarif yönünden sağladığı faydalara değindi. Maarif Vekilinin nutkundan sonra, kongre başkanlık divanı seçildi ve müteakiben İstanbul Üniversitesi adına Edebiyat Fakültesi Dekanı Profesör Hamit Ongunsu, Ankara Üniversitesi adına Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanı Profesör Şevket Aziz Kansu ve Türk Dil Kurumu adına Kurum Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmen birer söylevle kongreye başarılar diledi. Bundan sonra, Türk Tarih Kurumu Genel Sekreteri Profesör Muzaffer Göker, kurumun altı yıllık çalışmaları hakkındaki raporunu, Asbaşkan Afet İnan da arkeoloji sahasındaki çalışmalar hakkındaki raporunu okudu. Saat 12.45'te kongrenin ilk umumi toplantısı sona erdi ve saat 13'te Milli Şef, Türk Tarih Kurumu sergisini açtı ve sergiyi büyük bir ilgiyle gezerek mütehassıslardan izahat aldı. Aynı gün saat 17'de Maarif Vekili Hasan Ali Yücel kongre azalarına bir çay ziyafeti verdi.⁸⁷⁸

Kongre çalışma esaslarını belirledi. Buna göre; kongre üç büyük bölüme ayrıldı. A Seksiyonu; Prehistorya, arkeoloji, antropoloji ve eski çağa; B Seksiyonu; orta çağa; C Seksiyonu da yeni ve yakın çağlara ait tebliğlere tahsis edildi. Gerek bölüm toplantıları ve gerekse umumi toplantılar ilgililer tarafından dikkatle takip edildi ve bölümlerde birçok mevzular üzerinde ilmi münakaşalar yapıldı. Kongre, beş gün öğleden evvel ve öğleden sonra toplanmak suretiyle sürekli çalıştı. 19 Kasım 1943 Cuma günü saat 18.30'da Başkan Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in bir söyleviyle çalışmalarına son verdi.⁸⁷⁹

⁸⁷⁷ Uluğ İğdemir, "III. Türk Tarih Kongresi", **Belleken**, VIII/29 (II. Kânun 1944), s.2.

⁸⁷⁸ U. İğdemir, "III. Türk Tarih Kongresi", s.3.

⁸⁷⁹ U. İğdemir, "III. Türk Tarih Kongresi", s.4; A. Seksiyonu'nda Türk Tarih Kurumu üyesi, Ankara Arkeoloji Müzesi Müdürü Remzi Oğuz Arık tarafından "Karaoğlan Bakır Devrinin Mimari Hususiyeti" adlı tebliğ okundu. Daha sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Enstitüsü Direktörü Prof. Dr. Bossert tarafından "Yeni İmparatorluk Devrinde Mısır Panteonunda Rastlanılan Suriye ve Hitit İlahları" adlı tebliğ, Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi ilmi yardımcılarında Mebrure Tosun tarafından "Mezopotamya'da Boğa Kültü Ve Tanrıların Boğa Sembolü", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Asistanı Dr. Sabahat Altan tarafından "Ankara'da Antik Devir İlahları", Ankara Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi İlmî yardımcılardan Dr. Füzûzan Kınal tarafından "Amarna Muhaberatını Aydınlatan Yeni Tarihî Bilgiler", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Asistanı Dr. Jale Oğan tarafından "Yunan Devrinde Küçük Asya Sanatı" adlı tebliğler okundu.

B. Seksiyonu'nda Türk Tarih Kurumu üyesi, İstanbul Üniversitesi Orta Çağ Türk Tarihi Profesörü Mükrimin Halil Yinanç tarafından "Hamidi'nin Tarih-i Ali Osmanî ile Anadolu Selçuklu Devletinde Teşkilât Ve Memuriyetler Hakkında Yeni Bulunan İki Eser", İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Ordinaryüs

a- Basına Yansımaları

Üçüncü Türk Tarih Kongresi hakkında dönemin gazeteleri de malumatta bulundu. “Akşam” gazetesi “Tarih Kongresi” başlığıyla kongre gündemine değinmekteydi. Gazete ayrıca kongre esaslarına yer verilmekte ve kongre münasebetiyle Türk Tarih Kurumunun çalışmalarını gösteren bir serginin de hazırlandığını ifade etmekteydi.⁸⁸⁰

Dönemin bir diğer gazetesi olan “Ulus” gazetesi de kongre önemine dikkat çekti. “İnönü’nün Yüksek Himayesinde Üçüncü Türk Tarih Kongresi” başlığıyla kongre detaylarına yer verilmekteydi. Üçüncü Türk Tarih Kongresi’nde Türk tarihinin muhtelif mevzuları hakkında seksen beş tebliğin yapılacağı ve kongrenin 20 Kasım Cumartesi gününe kadar devam edeceği bildirilmekteydi.⁸⁸¹

“Akşam” gazetesinin ertesi günkü haberi “Türk Tarih Kongresi açıldı” başlığıyla kongre açılışı ve programından bahsederken,⁸⁸² gazete “Tarih Kongresi” başlığını atarak kongre haberlerini vermeye devam etmekteydi. Üçüncü Türk Tarih Kongresi’nde Ordinaryüs Profesör Fahreddin Kerim Gökay, Dr. Nermin (Aygen) Hanım, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Şevket Aziz Kansu, Dr. Walter, Arkeolog Remzi Oğuz Arıkan tarafından tebliğlerin hazırlandığı izah edilmekteydi.⁸⁸³

Kongre mesaisinin sona erdiğini yine “Akşam” gazetesi bildirmekteydi. Gazete, Tarih Kongresi’nin Maarif Vekilinin nutkuyla kapandığını belirtmekte ve muhtelif profesörlerin tebliğler sunduğuna yer verilmekteydi. Kongrenin üç yıl sonra yine burada toplanması kararı alındı.⁸⁸⁴

2- Dördüncü Türk Tarih Kongresi (10-14 Kasım 1948)

Dördüncü Türk Tarih Kongresi, 10-14 Kasım 1948 tarihleri arasında Ankara’da toplandı. Kongre, 10 Kasım 1948 Çarşamba sabahı saat 11’de Milli Eğitim Bakanı’nın bir söyleviyle çalışmalarına başladı. Dört günlük yoğun bir faaliyetten sonra 14 Kasım’da

Profesörü Fahrettin Kerim Gökay tarafından “Türklerin Tababeti Ruhiyede Hizmetleri” adlı tebliğler hazırlandı.

C. Seksiyonu’nda Türk Tarih Kurumu üyesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Edebiyatı Profesörü Ali Canip Yöntem tarafından “Şair Nedim Hakkında”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili Tarihi Profesörü Ahmet Caferoğlu tarafından “Mütercim Yusuf İzbulat ve Derbentname”, Ankara Dil, Tarih - Coğrafya Fakültesi Halk Edebiyatı Doçenti Pertev Naili Boratav tarafından “Köroğlu’nun Tarihi Şahsiyeti”, Türk Tarih Kurumu muhabir üyesi, Manisa Ortaokulu Tarih-Coğrafya Öğretmeni Çağatay Uluçay tarafından da “Kara Osman Oğullarına Ait Düşünceler” adlı tebliğler yer aldı. “Türk Tarih Kongresi Bugün Toplanıyor”, **Ulus**, 15 Kasım 1943, Sayı No: 8005, s.2.

⁸⁸⁰ “Tarih Kongresi”, **Akşam**, 15 Kasım 1943, Sayı No: 9006, s.1.

⁸⁸¹ “İnönü’nün Yüksek Himayesinde Üçüncü Türk Tarih Kongresi”, **Ulus**, 15 Kasım 1943, Sayı No: 8005, s.1.

⁸⁸² “Türk Tarih Kongresi Açıldı”, **Akşam**, 16 Kasım 1943, Sayı No: 9007, s.1.

⁸⁸³ “Tarih Kongresi”, **Akşam**, 18 Kasım 1943, Sayı No: 9009, s.2.

⁸⁸⁴ “Tarih Kongresi”, **Akşam**, 20 Kasım 1943, Sayı No: 9011, s.1.

sona erdi. İkinci Dünya Savaşı'nın sebep olduğu buhran ve sarsıntılar, her memlekette olduğu gibi Türkiye'de de ilmi çalışmaları güçleştirdi. Açılış günü Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün vefat yıldönümüne tesadüf ettiğinden, saat 9'u 5 geçe Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi konferans salonunda şükranla yâd edildi. Toplantı sonunda bu kalabalığa karışan kongre delegeleri Etnografya Müzesi'ne giderek muvakkat kabre çelenk koydular.⁸⁸⁵

Kongreye sunulan tebliğ ve raporlar, mahiyetlerine ve kronolojik sıraya göre genel toplantılara ve bölümlere ayrıldı. Bölümlerde gerekli görüldüğü zaman tartışmalar yapıldı veya sualler sorularak fazla malumat istenildi. Genel toplantılarda tartışma yapılmadı. Genel toplantılarda oluşturulan bölümler arasında;

- “Eski Anadolu ve Ön Asya Bölümü
- Klasik Çağlar ve Bizans Bölümü
- Orta Asya ve Orta Çağ Türk Tarihi Bölümü
- Osmanlı Tarihi Bölümü” yer almaktaydı.

Çarşamba günü öğleden sonra saat 15’de bölüm halinde oturumlar başladı. Eski Anadolu ve Ön Asya bölümünde İstanbul Üniversitesi’ne mensup Doç. Dr. Halet Çambel, “Karatepe Heykeltıraşlık Eserleri Hakkında Teknik ve Stilistik Mülahazalar”, Ankara Üniversitesi doçentlerinden Dr. Sedat Alp, “Eti Devletinin İç Bünyesi”, Arkeoloji Profesörü Ekrem Akurgal, “Eti Sanatının Yunan Sanatına Tesiri”, İstanbul Arkeoloji Müzeleri tablet uzmanı Dr. Kraus, İstanbul Çivi Yazılı Tablet Koleksiyonuna ait yeni çalışmalar ve metin neşriyatı üzerinde ilgi çeken tebliğlerini sundu. İstanbul Fransız Arkeoloji Enstitüsü Müdürü Prof. A. Gabriel’in “Frigya’da Midas Şehri Kazıları” adlı raporu, profesörün gelemeyişinden ötürü Dr. Halet Çambel tarafından okundu. Klasik Çağlar ve Bizans Bölümünde aynı saatlerde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Çağ Tarihi Doçenti Dr. Afif Erzen, “Büyük İskender’le III. Darius Arasındaki İsos Meydan Muharebesi’nin Mevkii”, Prof. Dr. E. Bosch “İmparator Gordiauns’un İsim ve Portresini Havi Anadolu Şehir Sikkeleri”, Ayasofya Müzesi Müdürü Muzaffer Ramazanoğlu ise “Son Arkeolojik Keşiflere Göre Sent İren ve Ayasofya Mıntıkasının Tarihi” üzerinde tetkiklerinden bahsetti. Orta Asya ve Orta Çağ Türk Tarihi Bölümünde İstanbul Hukuk Fakültesi profesörlerinden Sadri Maksudi Arsal, “Eski Türklerdeki Soy-oymak Teşkilatının İstinat Ettiği Esaslar”, Türkoloji Profesörü Dr. Rahmeti Arat, “Türklerde Vakit Tespiti Meselesi”, Prof. Dr. Süheyl Ünver, “Kanunname-i Çin ve

⁸⁸⁵ Mükerrerrem Usman, “IV. Türk Tarih Kongresi”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, II/4-5, 1947, s.269.

Hatay", İstanbul Arkeoloji Müzesi nümizmatlarından İbrahim Artuk, "İstanbul Arkeoloji Müzesi Nümizmatik Kabinesine Giren Sikkeler" mevzusu üzerinde konuşmalar yapıldı.⁸⁸⁶

Osmanlı Tarihi Bölümünde Doçent Dr. Halil İncelik, "1431 Tarihli Tımar Defterine Göre Fatih Devrinden Önce Tımar Sistemi", Dr. Anhegger, "Osmanlı İmparatorluğu'nun XVI. Asırdaki İdari Meseleleri", Konya Müzesi Müdürü Zeki Oral, "Turgut Oğulları", Osman Ferit Sağlam, "Henüz Yayınlanmamış Bazı Kitabelerle Meskûkâtımızın Milli Tarihimize Hizmetleri", Eftaleddin Tekiner, "Şair Nedim'in Meşuk Metfeni ve Damat İbrahim Paşa'nın Vefatı", Ankara Üniversitesi Tarih Profesörü Bekir Sıtkı Baykal, "Patrona Halil Ayaklanması", Başbakanlık Arşivi Genel Müdür Muavini Selahaddin Elker, "Mustafa Reşit Paşa ve Türk Arşivciliği" konusundan bahsettiler ve ilk günün çalışmaları Milli Eğitim Bakanlığı'nın verdiği çay ile sonlandırıldı. Kongrenin devamı müddetince delegeler Milli Kütüphaneyi, Ankara Bedestenindeki Hitit Müzesini gezdi. Reisicumhur İsmet İnönü tarafından verilen çayda hazır bulundular. Kongrede okunan tebliğler ve bunlardan doğan tartışmaların daha evvelki kongrelerde yapıldığı gibi bir kitap halinde neşredileceği belirtildi.⁸⁸⁷

a- Basına Yansımaları

Dördüncü Türk Tarih Kongresi, Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatının onuncu yıl dönümüne denk gelmekteydi. Bu sebepten bu tarihlerde basında özellikle Büyük önder Atatürk'ü yâd eden yayınlar yapılmaktaydı. Kongre hakkında değerlendirmelerde bulunan dönemin gazetesi "*Ulus*" oldu. 10 Kasım 1948 tarihli nüshasında; "*IV. Türk Tarih Kongresi*" başlığında kısa bir izaha yer verdi.⁸⁸⁸

"*Ulus*" gazetesinin 11 Kasım 1948 tarihli nüshası "*Dördüncü Türk Tarih Kongresi Dün Açıldı*" başlığıyla kongrede; Milli Eğitim Bakanı'nın nutkunu takiben Şemsettin Günaltay, Uluğ İğdemir ve Afet İnan'ın birer konuşma yaptıkları ve ayrıca mesajların okunduğu ifade edildi. Türk Tarih Kongresi'nin bu açılış töreninde Cumhurbaşkanı İnönü, Büyük Millet Meclisi Başkanı Şükrü Saraçoğlu, Başbakan Hasan Saka, Bakanlar, Genelkurmay Birinci ve İkinci Başkanları, Millî Savunma Bakanlığı Müsteşarı, Jandarma Genel Komutanı ile Ankara Valisi ve üniversite öğretim üyeleri ile aydın bir davetli kitlesi hazır bulundu. Kongrede İstanbul Üniversitesi ile Teknik

⁸⁸⁶ M. Usman, "*IV. Türk Tarih Kongresi*", s.270.

⁸⁸⁷ M. Usman, "*IV. Türk Tarih Kongresi*", s.271.

⁸⁸⁸ "*IV. Türk Tarih Kongresi*", *Ulus*, 10 Kasım 1948, Sayı No: 9822, s.1.

Üniversite, Harp Tarihi Encümeni, Fransız, İngiliz Arkeoloji Enstitüleri, Milletlerarası Şark Tetkikleri Cemiyeti, Türk Coğrafya Kurumu, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Türk Dil Kurumu da temsil edilmekteydi.⁸⁸⁹

“Akşam” gazetesinin 11 Kasım 1948 tarihli nüshası “*Tarih Kongresi Dün Açıldı*” başlığında kongre gündemine yer verdi. Kongre ile ilgili malumatında; Dördüncü Türk Tarih Kongresi bugün Ankara Üniversitesi konferans salonunda ilk toplantısını yaptı ve Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu bir söylevle kongreyi açtı. Türk Tarih Kongresi’nin bu açış töreninde Cumhurbaşkanı İnönü, Büyük Millet Meclisi Başkanı Şükrü Saraçoğlu, Başbakan Hasan Saka, Bakanlar, Genelkurmay Birinci ve İkinci Başkanları, Milli Savunma Bakanlığı müsteşarı. Jandarma Genel komutanı ile Ankara Valisi ve Üniversite öğretim üyeleri ve aydın bir davetli kitlesi hazır bulunmaktaydı. Bu açılış toplantısını takiben kongre komisyonlarının çalışmalarına başladığı ifade edildi.⁸⁹⁰

Dördüncü Türk Tarih Kongresi’ne değinen bir diğer gazete “*Yeni Gazete*” oldu. Gazetenin 11 Kasım 1948 tarihli haberi kongre detaylarından bahsetti. “*Dördüncü Türk Tarih Kongresi*” başlığını atan gazetenin haberinde; Dördüncü Türk Tarih Kongresi’nin bugün Ankara Üniversitesi konferans salonunda ilk toplantısını yaptığını ve Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu tarafından bir söylev ile kongrenin açıldığına değinildi.⁸⁹¹

13 Kasım 1948 tarihli haberiyle “*Ulus*” gazetesi, Dördüncü Türk Tarih Kongresi’nin çalışmalarının devam ettiğini belirtirken,⁸⁹² kongrenin kapandığı gün olan 14 Kasım tarihinde de Dördüncü Türk Tarih Kongresi’nin kapandığını aktardı.⁸⁹³

C- BASIN-YAYIN KONGRELERİ

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kuruluş yıllarından itibaren yayıncılığın geliştirilmesine büyük önem verdi. Verimli ve başarılı yayınların yapılması için düzenlenen ulusal yayın kongreleri devlet tarafından her zaman desteklendi. Ulusal yayın kongreleri; yayıncıyı, yazarı ve okuyucuyu bir araya getirerek toplumun bilgi ihtiyacını karşılamak, yapılacak çalışmalarda yol haritasını belirlemek maksadıyla düzenlendi. Ulusal yayın kongrelerinin ilki; 1-5 Mayıs 1939’da Ankara’da düzenlenen Birinci Türk Neşriyat Kongresi ile oldu. Bu kongre ile “Türkiye’de yayıncılığın sorunlarının ele alınıp

⁸⁸⁹ “*Dördüncü Türk Tarih Kongresi Dün Açıldı*”, *Ulus*, 11 Kasım 1948, Sayı No: 9823, s.1.

⁸⁹⁰ “*Tarih Kongresi Dün Açıldı*”, *Akşam*, 11 Kasım 1948, Sayı No: 10803, s.3.

⁸⁹¹ “*Dördüncü Türk Tarih Kongresi*”, *Yeni Gazete*, 11 Kasım 1948, Sayı No: 11167-415, s.1.

⁸⁹² “*Tarih Kongresi Çalışmaları Devam Ediyor*”, *Ulus*, 13 Kasım 1948, Sayı No: 9825, s.2.

⁸⁹³ “*4 üncü Türk Tarih Kongresi Çalışmaları Dün Sona Erdi*”, *Ulus*, 14 Kasım 1948, Sayı No: 9826, s.5.

yeniden yapılandırılması ve yayınlanan eserlerin topluma ulaştırılması” amaçlandı.⁸⁹⁴ Türk Basın Birliği (TBB) de Basın Birliği Kanunu çerçevesinde 1939 yılında kuruldu.⁸⁹⁵

I- Birinci Türk Neşriyat Kongresi (1-5 Mayıs 1939)

Türk kültür davasında önemli bir yer edinen Türk Harf İnkılabının onuncu yıl dönümü münasebetiyle Maarif Vekâleti tarafından Ankara Sergi Evi’nde “On Yıllık Türk Neşriyat” sergisi düzenlendi. Bunun programlandırılması maksadıyla Ankara’da bir de Neşriyat Kongresi toplanması kararı alındı.⁸⁹⁶

Birinci Türk Neşriyat Kongresi, II. Refik Saydam Hükümeti döneminde 1-5 Mayıs 1939 tarihleri arasında düzenlendi.⁸⁹⁷ Toplanış amacı; memleketin her yerinde basım ve yayın işlerinin resmi ve özel bütün ilgililerce fikir ve emek verilerek gözden geçirilmesi, ayrıca devlet tarafından belirlenecek usullerin tespit edilmesi olarak ifade edildi.⁸⁹⁸ Yayın faaliyetlerinin sadece Maarif Vekâletinin yayın işleriyle sınırlı olmayacağı, ülkenin fikir hayatını ilgilendiren her çeşit yayın faaliyetin gerçekleştirilmesi olarak belirlendi.⁸⁹⁹ Bu dönemde yayın alanında, Türkiye’deki bilim ve kültür hayatının gelişiminde oldukça etkili olan çok önemli ve kapsamlı çalışmalar yapıldı. Kongrede alınan kararlar, Maarif Vekâletinde görüşüldü ve gereken çalışmalar başlatıldı.⁹⁰⁰

Kongrenin programı ise şu şekilde belirlenmişti: *Birinci Gün Programı*; kongre ilk toplantısını 2 Mayıs 1939 Salı günü saat 10’da İsmet Paşa Kız Enstitüsü’nde gerçekleştirdi. Birinci oturumunda kongre, Başvekil Dr. Refik Saydam tarafından açıldı ve Maarif Vekili Hasan Ali Yücel’in açılış konuşması ile devam etti. İkinci oturumunda ise ilk olarak üç reis vekili ve altı kâtipten oluşan Riyaset Divanı seçimine gidildi. Ardından üyeler encümenlere ayrıldı. Daha sonra encümen reis ve raportör seçimleri yapıldı. Encümenlerin çalışma yerleri ve şekilleri ile ilgili açıklamalar da ifade edildi. Son olarak da yapılması gereken diğer vazifeler belirlendi. Öğleden sonra 14.30’da ise encümen çalışmaları başladı. *İkinci ve Üçüncü Gün Programı*; kongre diğer toplantılarını 3-4 Mayıs 1939 Çarşamba ve Perşembe günü sabah saat 10-12, öğleden sonra ise saat 14-

⁸⁹⁴ Halil Kıpçak – Fatma Davulcu, “Ulusal Yayın Kongreleri”, *Türk Kütüphaneciliği* 30/3 (2016), s.540.

⁸⁹⁵ Hasan Üstün, “Türk Basın Birliği: Islah Girişimi ve Kapatılması (1944-1946)”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, S: 50, (Bahar 2020), s.29.

⁸⁹⁶ Server R. İskit, *Türkiye’de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2000, s.200.

⁸⁹⁷ *Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-1940)*, I, s.326.

⁸⁹⁸ *Birinci Türk Neşriyat Kongresi, Raporlar-Teklifler-Müzakere Zabıtları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1939, s.1.

⁸⁹⁹ *İkinci Türk Yayın Kongresi (24-27 Ocak 1975), I, Bildiriler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1987, s.33.

⁹⁰⁰ B. Bozkurt, “Türkiye’de “Milli Şef” Dönemi”, s.193.

18 arasında yaptı. Bu arada Encümen çalışmalarına da başladı. *Dördüncü Gün Programı*; kongre son toplantısını 5 Mayıs Cuma günü sabah saat 10'da başlattı ve öğleden sonra ise 14.30'da yine İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde yaptı. Toplantı sonrası ilk olarak Encümen raporları tek tek görüşüldü ve bunlar hakkında kongre kararları tespit edildi. Ardından nutuklar verilerek kongre kapandı.⁹⁰¹

Birinci Türk Neşriyat Kongresi'ne birçok önemli isim katılmıştır⁹⁰² ve kongre gündeminde şu meseleler üzerinde durulmuştur:

- Resmi ve özel yayın teşekküllerinin sermaye ve gücünden en fazla verim elde etmek üzere, toplanarak işbirliği etmeleri ve bu hususta genel bir neşriyat programının hazırlanması
- Dilimize tercüme ettirilecek eserler ve klasikler dâhil, gerekli görülenlerin yıllara göre düzenlenmiş şekilde tespit edilip ilgililer ile işbirliğinin yapılması
- Ortaöğretim çağındaki gençlik için tercümesi gerekli eserlerin tespiti ve bunların yayınlanması için bir program hazırlanması
- Bir çocuk edebiyatı kütüphanesinin oluşturulması
- Halk için gerekli olan neşriyatın yıllara göre ayrılmış şekliyle bir program oluşturulması
- Yazma ve basma eski kitapların yeniden neşri gerekenlerin tespit edilmesi
- Ansiklopedi ve müracaat sözlükleri oluşturulması için yapılması gerekli işlerin belirlenmesi yer almaktaydı.⁹⁰³

Kongrenin çalışma esaslarına bakıldığında öncelikle kongre, umumî heyet halinde açılmış ve seçimle encümenler belirlenmiştir. Kongre konuları öncelikle encümenlerde müzakere edilmesi ve alınan kararlar gereğince birer raporla umumî heyete verilmesi kararlaştırıldı. Umumî heyetin müzakereleri, encümenlerin hazırladığı raporlar doğrultusunda şekillendi.⁹⁰⁴

⁹⁰¹ **Birinci Türk Neşriyat Kongresi**, s. 5-6.

⁹⁰² Cumhuriyet Gazetesi adına İstanbul Mebusu Abidin Daver, Ankara Akbay Kitabevi sahiplerinden Adil Akbay, Yeni Sabah Gazetesi adına Muharrir Ahmet Cemalettin Saraçoğlu, İstanbul Kitap tabileri adına Ahmet Halit Kitabevi sahibi Ahmet Halit Yaşaroğlu, Ordu Mebusu Ahmet İhsan Tokgöz, İstanbul Mebusu Ahmet Şükrü Esmer, İstanbul matbaacıları adına Alaattin Kırıl Basımevi sahibi Alaattin Kırıl, Ordu Mebusu Ali Canip Yöntem, İstanbul Mebusu Ali Kamil Akyüz, İlköğretim Müfettişleri adına İzmir İlköğretim Müfettişi Asım Kültür, Vakıf Gazetesi adına Çoruh Mebusu ve Muharrir Asım Us, Balkan Birliği Kâtibi Abdülhak Şinasi Hisar, Hariciye Vekilliği Hukuk Müşaviri Avni Karagülle, Maarif Vekilliği adına Maarif Vekilliği Talim ve Terbiye Azası Avni Refik Bekman, Ankara Gazi Lisesi İngilizce Öğretmeni Azime İpek, Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü adına Tetkikler Şubesi Müdürü Aziz Balkan, İş Dairesi adına Doktor Baha Arkan, İnhisarlar Vekilliği adına Hukuk Müşaviri Baha Arkaç yer almaktaydı. **Birinci Türk Neşriyat Kongresi**, s. 29-35.

⁹⁰³ H. Kıpçak – F. Davulcu, “*Ulusal Yayın Kongreleri*”, s.541.

⁹⁰⁴ N. Aslaner, **Milli Eğitim Şûraları**, s.69.

Kongre Encümenleri;

- Basım-Yayın ve Satış İşleri Encümeni⁹⁰⁵
- Dilekler Encümeni⁹⁰⁶
- Edebî Mülkiyet Encümeni⁹⁰⁷
- Gençlik ve Çocuk Edebiyatı Encümeni⁹⁰⁸
- Mükâfat, Yardım ve Propaganda İşleri Encümeni⁹⁰⁹
- Neşriyat Programı Encümeni⁹¹⁰
- Tercüme İşleri Encümeni⁹¹¹ olarak belirlendi.⁹¹²

Basım-Yayın ve Satış İşleri Encümeni olarak belirtilen birinci komisyon raporunda öne çıkan maddeler şunlardı:

- Gazete, dergi ve kitap işlerinin mevcut nüfus ile kıyaslandığında düşük bir seviyede olmasına, bazı il merkezleri de dâhil olmak üzere birçok kaza ve belde bayi teşkilatlarının bulunmamasına dikkat çekildi. Bu sıkıntıların

⁹⁰⁵ Basım-Yayın ve Satış İşleri Encümeni olarak adlandırılan Birinci Komisyon Üyeleri

Başkan: Ahmet Halit Yaşaroğlu, Raportör: Vecihi Gök, Üyeler: Adil Akbay, Alaattin Kırıl, Ali Rıza Baskan, Asım Us, Hıfzı Oğuz Bekata, Dr. İsmail Işık, Kamil Kitapçı, Velid Ebuzziya, Mahmut Köşçüoğlu, Naci Kasım Açikel, Remzi Bengi, Tarık Edip, Sadi Karsan, Sadrettin Enver, Saim umar, Edip Ambarcı ve Tahsin Bekir Balta bulunmaktaydı. **Birinci Türk Neşriyat Kongresi**, s. 29.

⁹⁰⁶ Dilekler Encümeni olarak adlandırılan İkinci Komisyon Üyeleri;

Başkan: Nakiye Elgün, Raportör: Mekki Sait Esen, Üyeler: Ahmet İhsan Tokgöz, Cemal Nadir Güler, Hakkı Süha Gezgin, Hüsrev Tökin, Kazım Nami Duru, Kerami Kurtbay, Oman Ergin, Sanovber tanyeri, Suat Başar, Mustafa Aral ve Muhittin Birgen bulunmaktaydı. **Birinci Türk Neşriyat Kongresi**, s. 30.

⁹⁰⁷ Edebî Mülkiyet Encümeni olarak adlandırılan Üçüncü Komisyon Üyeleri;

Başkan: Muvaffak Menemencioğlu, Raportör: Server İskit, Üyeler: Abidin Daver, Ahmet Şükrü Esmer, Avni Karagülle, Baha Arkaç, Ekrem Talu, Etem Menemencioğlu, Necip Ali Küçük, Refik İnce ve Süleyman Saip Kıran bulunmaktaydı. **Birinci Türk Neşriyat Kongresi**, s. 31.

⁹⁰⁸ Gençlik ve Çocuk Edebiyatı Encümeni olarak adlandırılan Dördüncü Komisyon Üyeleri;

Başkan: İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Raportör: Tezer Taşkıran, Üyeler: Ali Canip Yöntem, Asım Kültür, Azime İpek, Dr. Fahrettin Kerim Gökay, Hamdi Turgay, Hayri Gürsen, İbrahim Alaattin Gövsa, İhsan Sungu, Nafi Atıf Kansu, Necmettin Onan, Ramiz Gökçe, Şakir Hazim Ergökmen, Nuri Şenel ve Reşat Doğutürk bulunmaktaydı. **Birinci Türk Neşriyat Kongresi**, s. 32.

⁹⁰⁹ Mükâfat, Yardım ve Propaganda İşleri Encümeni olarak adlandırılan Beşinci Komisyon Üyeleri

Başkan: Hafız Cemal Lokman Hekim, Raportör: Behçet Kemal Çağlar, Üyeler: Ahmet Cemalettin Saraçoğlu, Burhan Cahit Morkaya, Hamit Zübeyir Koşay ve Dr. Zeki Nasır Barker bulunmaktaydı. **Birinci Türk Neşriyat Kongresi**, s. 33.

⁹¹⁰ Neşriyat Programı Encümeni olarak adlandırılan Altıncı Komisyon Üyeleri;

Başkan: Mehmet Emin Erişirgil, Raportör: Naşit Hakkı Uluğ, Üyeler: Aziz Balkan, Celal Esat Arseven, Cevat Gönenç, Hasan Fehmi Turgal, İbrahim Hilmi Çığıracan, Kemal Ünal, Kutsi Tecer, Kerim Çağlar, Naci Kıcıman, Nadir Nadi, Peyami Safa, Ömer Lütfi Barkan, Refik Ahmet Sevengil, Reşat Nuri Güntekin, Sadri Ertem, Dr. Süheyl Ünver, Şekip Tunç, Şevket Süreyya Aydemir, Yavuz Abadan ve Vasfî mahir Kocatürk bulunmaktaydı. **Birinci Türk Neşriyat Kongresi**, s. 34.

⁹¹¹ Tercüme İşleri Encümeni olarak adlandırılan Yedinci Komisyon Üyeleri

Başkan: Etem Menemencioğlu, Raportör: Mustafa Nihat Özön, Üyeler: Abdülhak Şinasi Hisar, Bedrettin Tuncel, Burhan Belge, Cemil Bilsel, Fazıl Ahmet Aykaç, Halil Nihat Boztepe, Orhan Şaik Gökyay, Rahmi Eyyipoğlu, Nasuhi Baytar, Sabri Esat Siyavuşgil ve Suut Kemal Yetkin bulunmaktaydı. **Birinci Türk Neşriyat Kongresi**, s. 35.

⁹¹² Alpay Kabacalı, **Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa Basın ve Yayın**, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.180.

giderilmesi maksadıyla devlet matbaası neşriyatının diğer neşriyat çalışmalarıyla beraber bir elde toplanması önerildi.

- Gazete, dergi ve kitap alışverişinin az olmasından ötürü, yayımlanan ürünlerin yüksek ücretlere mal olması ve ücret artışlarının alış-verişe engel teşkil etmesi. Bu sorunun da satış meselesinin tek yere toplanması sayesinde Türkiye'nin her yerine bayi temini verileceği ve böylece kitap satış oranlarındaki düşüklüğün giderilebileceği belirtildi.
- Basılan eser propagandalarının yeterli düzeyde yapılmaması ve dolayısıyla halka duyurulamaması önemli bir eksiklik olarak görüldü. Bunun için de her eserden bir nüshanın gazetelere gönderilmesi düşünüldü.
- Posta fiyatlarının yüksek olması, kâğıt ücretlerinin pahalılığı ve kâğıt fiyatlarından fazla gümrük vergisinin alınması konusu da raporda öne çıkan diğer meseleler oldu.⁹¹³

Dilekler Encümeni olarak adlandırılan ikinci komisyon raporunda; köy neşriyatında basit Türkçenin önemine dikkat çekildi. Plakların devlet kontrolüne bağlı tutulması işi gündeme getirildi. Ayrıca kâğıdı ucuzlatmanın gerekliliği vurgulandı. Gazeteciler için demiryollarında ucuz bilet uygulamasına geçilmesi önerildi. Mütercimler Bürosu'nun kurulmasıyla tercüme konusundaki aksaklıkların giderilebileceği de raporda yer alan maddelerden biri oldu. Edebî Mülkiyet Encümeni olarak ifade edilen üçüncü komisyon raporunda önemli görülen nokta Telif Hakları Kanunu oldu. Türk fikir işçisinin hukukunu korumak konusunda mevcut kanunun ihtiyaçları karşılamadığından ötürü bu kanunun gerekliliği vurgulandı.⁹¹⁴

Gençlik ve Çocuk Edebiyatı Encümeni isimli dördüncü komisyon raporunda çocuk yayıncılığına özellikle dikkat çekildi. Doğum günü, yılbaşı ve bayram hediyesi olarak çocuklara kitap hediye edilmesi, okul ve sınıf kütüphanelerinin güçlendirilmesi, kitap alışkanlığını besleyecek önlemlerin alınması ile çocuk ve gençlik edebiyatı bürosunun meydana getirilmesi bu raporda dile getirilen meseleler arasındaydı. Ayrıca çocuklara kitap sevgisini aşılayacak usulleri aileye ve okullara öğretecek eserlerin tercümesi, çocuk ve gençlik eserlerinin ucuz fiyatla temini, çocuklara yönelik eserlerde imlâ birliğinin sağlanması gibi maddeler de raporda sıralandı.⁹¹⁵

⁹¹³ Deniz Poyraz, **Ulusal Yayın Kongreleri Ekseninde Yayıncılık Sektörünün Sorunları ve Gelişimi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Doç. Dr. İrfan Paçacı), İstanbul, 2019, s.28.

⁹¹⁴ D. Poyraz, **Ulusal Yayın Kongreleri Ekseninde Yayıncılık**, s.29.

⁹¹⁵ D. Poyraz, **Ulusal Yayın Kongreleri Ekseninde Yayıncılık**, s.30.

Mükâfat, Yardım ve Propaganda İşleri Encümeni olarak isimlendirilen beşinci komisyon raporunda özellikle üç önemli konuya değinildi. İlk konu mükâfat meselesi oldu. Yayıncılık işine para veya kadro ayırmış müesseselerin ilân, propaganda ve neşriyat tahsisatının yüzde beşini mükâfat hissesi olarak ayırması ve gelirin bu işi tertipleyecek kurul emrine verilmesi talep edildi. Mükâfat nakdi ve manevi olarak ikiye ayrıldı. Mükâfatın verilebilmesi için birtakım şartlar belirlendi. Buna göre öncelikli şart, içeriğinin inkılap ve rejime uygun olmasıydı. Diğer şart ise müellif, mütercim ve bağlı olanların Türk olması gerekli görüldü. İkinci konu yardım meselesi idi. Bu konuda temel görev, yapıcı ve kalıcı çözüm olarak kitap yayıncılığı yapan kurumların desteklenmesi olarak belirlendi. Kitapçılığın teşkilatlandırılması gerekli görüldü. Üçüncü konu da propaganda konusu idi. Neşriyat tanıtım işinde gazete ve mecmua, radyo, sergiler, konferanslar, sinemalar, katalog ve ilanlardan yararlanılması düşünüldü. Neşriyat Programı Encümeni olarak gösterilen komisyon raporunda ise topluma fayda sağlayacak neşriyat için düzenli bir programın oluşturulması, hem yazma hem de basılı yıllanmış kitaplardan tekrar basımı gerekenlerin tespit edilmesi, ansiklopedi ve kaynak kitaplar üretebilmek adına gerçekleştirilmesi gereken işlemler ve meseleler raporda dile getirilen görüşler oldu. Son komisyon olan Tercüme İşleri Encümeni raporunda; memleketin irfan hayatında tercümenin önemli bir yer edindiğine değinildi. Buna bağlı olarak Tercüme Bürosu'nun oluşturulması istendi. Ayrıca var olan sözlüklerin yeterli olmadığına dikkat çekilerek, bu yönde adımlar atılması önerildi.⁹¹⁶

Birinci Türk Neşriyat Kongresi'nde alınan kararlar, neşriyat hayatı için önem taşımaktaydı. Yukarıda ifade edilen gündem maddeleri karara bağlandı. Bu kararlardan biri, dönemin Maarif Vekili Hasan Ali Yücel tarafından 1940 yılında kurulan Tercüme Bürosu oldu. Tercüme Bürosu'nun başkanlığını Nurullah Ataç yaptı. Nurullah Bey başkanlığındaki bu Tercüme Bürosu, kongre esnasında belirlenen listeye göre bir yayın programı oluşturdu ve ilk kitapları 1941 yılında yayımlama imkânını buldu.⁹¹⁷

Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in bakanlığı döneminde düzenlenen Birinci Türk Neşriyat Kongresi'nde alınan kararlar çerçevesinde “İlköğretim”, “Tebliğler”, “Teknik Öğretim”, “Tercüme”, “Tarih Vesikaları”, “Kadın-Ev”, ve “Köy Enstitüleri”, “Güzel Sanatlar” dergileri yayınlandı. Ayrıca Birinci Türk Neşriyat Kongresi'nde ansiklopedik yayınların önemi belirtilerek, devletin bu alanda öncülük yapması kararlaştırıldı.⁹¹⁸

⁹¹⁶ D. Poyraz, **Ulusal Yayın Kongreleri Ekseninde Yayıncılık**, s.31.

⁹¹⁷ D. Poyraz, **Ulusal Yayın Kongreleri Ekseninde Yayıncılık**, s.109.

⁹¹⁸ T. F. Şentürk, **Türk Milli Eğitimi**, s.26.

1- Basına Yansımaları

Neşriyat tarihinde bir ilk olma özelliği gösteren Birinci Türk Neşriyat Kongresi ile ilgili hem kongre öncesi, hem kongre esnasında, hem de kongre sonrası basında değerlendirmeler yapıldı.

Örneğin; “*Vakit*” gazetesinde kongre ile ilgili görüşlerini belirten Hikmet Münir Ebcioglu “*Neşriyat Kongresi*” başlığı ile yazdığı yazılarında; Maarif Vekili Hasan Ali Yücel’in bu kongreyi düzenlemekle en önemli teşebbüsü gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Hikmet Münir Bey, kongre hakkında değerlendirmede bulunurken, Neşriyat Kongresi’nin özellikle kültürün milletçe yayılması yolunda yapılacak en büyük hamlelerin birinci ve en önemli adımı olduğunu söyledi. Ayrıca düzenlenecek olan kongrenin birçok önemli konuyu içerdiğine de değindi. Telif eserlerin korunması, tercüme eserlerin sınıflandırılması, neşriyatta saha ve uzmanlık, organizasyon, ansiklopedi ve diğer müracaat eserlerin temin edilmesi ve okumayı teşvik gibi konulardan birkaçı olduğunu vurguladı.⁹¹⁹

“*Son Posta*” gazetesi yazarlarından Burhan Cahit Morkaya da gazetenin 30 Mart 1939 tarihli nüshasında; kongre hakkında değerlendirmelerde bulundu. “*Neşriyat Kongresi*” başlıklı yazısında; Neşriyat Kongresi’nin önemine vurgu yaparak, 14 maddelik kongre programını 14 maddelik Wilson Prensiplerine benzetmekteydi. Kongrenin başarıya ulaşması için iki temel prensibin olması gerektiğini vurgulayan Morkaya, bunlardan ilkinin halledilmesi istenilen meselelerin tamamıyla uzmanlara bırakılması, ikincisini ise verilen kararların sistematik olarak uygulanması şeklinde belirtirken, tatbik imkânı olmayan fikirlerin acemi bir ebenin beceriksizliğine kurban gitmiş yavrulara benzeterek dikkatleri kongreye çekmiştir.⁹²⁰

Kongre hakkında görüş belirten bir diğer isim Reşat Feyzi Yüzüncü oldu. “*Son Telgraf*” gazetesi yazarlarından Yüzüncü, gazete köşesinde “*Neşriyat Hayatımız Yürekler Acısıdır*” başlığıyla değerlendirmede bulunmuş ve Ankara’da düzenlenecek olan Neşriyat Kongresi’ni Maarif Vekâletinin aldığı en önemli karar olarak vurgulamıştır. Türkiye’deki neşriyat hayatının yürekler acısı olduğunu belirten Reşat Bey, maarif politikasının bugüne kadar istikrarsız olduğunu ve Türk devletinin büyük inkılabında üzerine en çok vazife ve sorumluluk alması gereken kurumun Maarif Vekâleti olduğunu vurguladı.⁹²¹

⁹¹⁹ Hikmet Münir Ebcioglu: “*Neşriyat Kongresi*”, **Vakit**, 30 Mart 1939, Sayı No: 7620, s. 2.

⁹²⁰ Burhan Cahit Morkaya: “*Neşriyat Kongresi*” **Son Posta**, 30 Mart 1939, Sayı No: 3111, s. 3.

⁹²¹ Reşat Feyzi Yüzüncü: “*Neşriyat Hayatımız Yürekler Acısıdır*”, **Son Telgraf**, 31 Mart 1939, Sayı No: 740, s.3.

“Ulus” gazetesi “Neşriyat Kongresi” başlıklı haberi ile kongre hakkında görüşlerini belirten Burhan Belge, Maarif Vekâleti öncülüğünde düzenlenen bu kongrenin başarılı olmasının üç şarta bağlı olduğunu ifade etti. İlk olarak kongreye çağırılacak kişilerin hazırlıklı olmaları, Maarif Vekâletinin verilen kararları benimsemiş olması ve yine Maarif Vekâletinin bu kararları uygulayabilmesi için gerekli tahsisatı sağlaması gerektiğini belirtti. Burhan Bey, ayrıca bir memlekette fikir, bilgi ve kültürün önemli olduğunu ve kültürün de neşriyat, hayat ve hayatiyet alameti olduğuna yazısında yer vererek kongrenin önemine dikkat çekti.⁹²²

Kongrenin devam ettiği esnada basında yer bulan bir diğer değerlendirme Hasan Kumçayı tarafından yapıldı. 3 Mayıs 1939 tarihli “Vakit” gazetesinde kongre hakkındaki düşüncelerini belirten Kumçayı, “Neşriyat Kongresi” başlıklı yazısında; Maarif Vekili Hasan Ali Yücel’in takdire şayan bir girişimde bulunarak bu kongreyi topladığını ifade etmekte ve bu kongreden maksadın bütün resmi ve özel neşriyat vasıtalarını organize ederek bu sayede kültür sahasındaki önemli bir eksiğin tamamlanacağını belirtmektedir.⁹²³

“Akşam” gazetesi de “İrfan Hayatımızda Ehemmiyetli Bir Hareket” başlığı altında kongreye değindi.⁹²⁴ Gazete aynı gün Neşriyat Kongresi hakkında Halide Edip Adıvar’ın yazısına yer verdi. Adıvar yazısında; muasır bir üniversite için elzem olan fikir malzemesi, okuyanların sayısını çoğaltmak, fikir seviyesini yükseltmek için alınacak kararlar, çocuk edebiyatı, edebî mülkiyet, neşriyatın teknik ve iktisadî tarafları olması gerektiğini ifade etmekteydi.⁹²⁵

II- Türk Basın Birliği Kongreleri

Türk Basın Birliği, basın tarihinde kanunla kurulan ilk ve son basın meslek kuruluşudur. Bu meslek kuruluşu, tek parti döneminde basını denetim altında tutmak maksadıyla hayata geçirildi.⁹²⁶

Türk Basın Birliği (TBB), Türkiye’de gazetecilik mesleğinin gelişmesi ve gazetecilik mesleğinin esaslı bir meslek haline gelebilmesi maksadıyla 27 Haziran 1939 tarihinde kuruldu.⁹²⁷ Basın Birliği Kanunu’nda gazetecilerle en geç üç ay içinde yazılı

⁹²² Burhan Belge, “Neşriyat Kongresi”, **Ulus**, 7 Nisan 1939, Sayı No: 6348, s.2.

⁹²³ Hasan Kumçayı, “Neşriyat Kongresi”, **Vakit**, 3 Mayıs 1939, Sayı No: 7654, s.3.

⁹²⁴ “İrfan Hayatımızda Ehemmiyetli Bir Hareket”, **Akşam**, 3 Mayıs 1939, Sayı No: 7379, s.1.

⁹²⁵ Halide Edip Adıvar, “Neşriyat Kongresi Münasebetiyle”, **Akşam**, 4 Mayıs 1939, Sayı No: 7380, s.5.

⁹²⁶ Vedat Demir, “Basın Tarihimizde Kanunla Kurulan Bir Mecburi Meslek Kuruluşu Türk Basın Birliği, Kuruluşu, Faaliyetleri ve Kapanışındaki Nedenler”, **Marmara İletişim Dergisi**, 8, (Ekim 1991), s.232.

⁹²⁷ Server İskit, **Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları:2, 1943, s.294.

sözleşme yapılması, ücretli izin ve işten çıkarılan gazeteciye tazminat ödenmesi gibi gazeteciler için en temel mesleki haklar sıralandı. Ancak bu hükümler, yaptırımları olmadığı için, gazete ve mecmua sahiplerince birer tavsiye gibi görüldü.⁹²⁸

Türk Basın Birliği'nin kuruluş amacı; “Birliğe dâhil Türk basın mensuplarının maddi, manevi, ferdi ve müşterek menfaatlerini müdafaa ve temin etmek, mesleğin şeref ve vakarını korumak, meslekte inzibat ve intizamı idame etmek, tesanüt duygularını kuvvetlendirmek, gazetecilik mektepleri veya meslek kursları açmak, beynelmilel meslek temasları yapmak, Türk basınıni temsil etmek, matbuatı milli maksatlar uğrunda uyanık ve toplu bir halde bulundurmak, Cumhuriyetin menfaatlerine hadim kılmaktır,” şeklinde ifade edilmiştir.⁹²⁹

1- Türk Basın Birliği'nin Birinci Umumi Kongresi

Türk Basın Birliği'nin Birinci Umumi Kongresi, 1-6 Kasım 1941 tarihleri arasında, Hasan Reşit Tankut⁹³⁰ başkanlığında ve Selim Sarper⁹³¹ başkanvekilliğinde Ankara Halkevi'nde düzenlendi.⁹³²

Kongreye siyasî gazeteler veya mecmualarla, Anadolu Ajansının mümessili olmak üzere 82 kişi, merkez idare heyeti reisi ve azalarından 9 kişi, yüksek haysiyet divanı azası olarak 7 kişi, Matbuat Umum Müdürlüğü'nden 1 kişi, bölgelerin idare heyetleri reisleri olarak 5 kişi, haysiyet divanı reislerinden 5 kişi, bölgeler murahhaslarından 13 kişi olmak üzere toplamda 122 kişinin katılımı beklenen kongreye

⁹²⁸ Hasan Üstün, “*Türk Basın Birliği'nin 1939–1946 Arasında Gazetecilerin Çalışma İlişkilerini Kurumlaştırma Girişimleri ve Günümüze Bıraktığı Miras*”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, II/45, (2013), s.149.

⁹²⁹ H. Üstün, “*Türk Basın Birliği*”, s.152.

⁹³⁰ Hasan Reşit Tankut; 1891 yılında Elbistan'da doğdu. Mülkiye Mektebi'ni 28 Ekim 1913'de iyi derece ile bitirerek mezun oldu. 1913-1931 yılları arasında çeşitli bürokratik görev ve memuriyetlerde çalıştı. Askeri ve idari içerikli bu görevlerden sonra 1931 yılında CHP Muş Milletvekilliğine seçildi. Türk Dil Kurumu kurucuları arasında yer aldı, 1935-1950 arasında kurumda ikinci başkanlık Etimolojik ve Lingüistik Filoloji Kolları Başkanı ve Genel Sekreteri olarak çalıştı. 1936-1940 yılları arasında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak görev yaptı. (Erhan Alpaslan-Tülay Aydın, “*Bir Cumhuriyet Aydını Olarak Dil ve Kültür Politikaları Işığında Hasan Reşit Tankut*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 60, (Bahar 2017), s. 23-53.)

⁹³¹ Selim Sarper; 1899'da İstanbul'da doğdu. 1923 de Adana Lisesinde Fransızca öğretmenliği yaptı. 1925 de Şark İstiklal Mahkemesi Zabıt Kâtibi oldu. 1927 de Dışişleri Bakanlığında Mütercimlik yaptı. 1939 yılında Bükreş Elçiliği Müsteşarı, Bakan Özel Kalem Müdürü, 1940 yılında Basın Yayın Genel Müdürü, 1944 yılında Moskova Büyükelçisi, 1946 yılında Roma Büyükelçiliği görevlerinde bulundu. 1957 yılında NATO Türkiye Daimi Delegesi, 1960 yılında Büyükelçi Genel Sekreteri, 20.11.1960 da açtılan Dışişleri Bakanı olarak atandı, 20.11.1961 den 16.03.1962 yılına kadar İstanbul Milletvekili sıfatıyla Dışişleri Bakanlığı görevini yerine getirdi. 1968 yılında vefat etti. (https://www.mfa.gov.tr/sayin_-selim-r_-sarper_in-ozgecmisi.tr.mfa/E.T.01.02.2021)

⁹³² V. Demir, “*Basın Tarihimizde Kanunla Kurulan Bir Mecburi Meslek Kuruluşu*”, s.238.

106 kişi katılmıştır.⁹³³ Kongre Reislik Divanı için yapılan seçimler Ulus gazetesinin 4 Kasım 1941 tarihli nüshasında yer bulmaktaydı. Başkanlığa Hasan Reşit Tankut, Başkan Vekilliğine Selim Sarper, İkinci Reis Vekilliğine Refik Ahmet Sevengil, kâtipliklere de Bayan Ülker Atalar ile Sabahattin Sönmez, Ali Rıza Gürsoy ve Tahir Karaoğuz'un seçildiği belirtilmekteydi. Kongrede Program⁹³⁴, Hesap⁹³⁵ ve Nizamname⁹³⁶ Komisyonları tarafından hazırlanan raporlar kabul edildi. Buna göre;

- “Basın mensuplarının mesleki bakımdan karşılıklı vazife ve taahhütleri
- Basın mensuplarının refahının sağlanması konusunda alınması gereken tedbirler
- Basın Birliği ve Basın Kanunlarında yapılması istenen değişikliklere ve ilavelere ait temenniler
- Birlik gelirinin artırılması
- Resmi ilanlarla ticaret ilanlarının toplama ve gazetelerinin mecmualara dağıtma işinin birlik tarafından kurulacak bir teşkilat tarafından sevk ve idaresi, gazeteler ile mecmuaların yurdun her tarafında satılması ve sattırılması işinin birlik emrine verilmesi” şeklinde ifade edilmiştir.⁹³⁷

a- Basına Yansımaları

“Cumhuriyet” gazetesi “*Basın Birliği Umumi Kongresi Bugün Toplanıyor*” başlığı altında kongreye çok kısa bir yer vermiştir.⁹³⁸ “Ulus” gazetesinde Falih Rıfkı Atay ise “*Türkiye Basının İlk Kongresi*” başlıklı yazısında; Basın Birliği Kanunu’nun bu mesleği bir amme hizmeti olarak yeniden kurmak için ilk fırsat olduğunu ifade etmiştir. Türk gazetecileri kanuna göre, ilk kongrelerini dün Ankara’da toplamışlardır. Kanun ve ona eklenmekte olunan nizamnamenin gazeteciliği gerek bir meslek olarak kurmak, gerek onun mensuplarına şimdi ve yarın için emniyet vermek ve gazetecilik hizmeti vasıflarını tespit etmek üzere, yeni bir disiplinin temellerini attığı belirtilmiştir. Gazeteciliği bir

⁹³³ S. İskit, *Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, s.323.

⁹³⁴ Program Komisyonu’nda Reis Mümtaz Faik Fenik, Aza Etem İzzet Benice, Doğan Nadi, Refik Ahmet Sevengil, Orhan Rahmi Gökçe, Mecdi Sayman, Naci Sadullah Balkara, Ahmet Emin Yalman seçildi. “*Ankara Halkevinde Türk Basın Birliği Kongresi Dün Toplandı*”, *Ulus*, 4 Kasım 1941, Sayı No: 7274, s.4.

⁹³⁵ Hesap Komisyonu’nda Haydar Rüştü Öktem, Cihat Baban, Emin Kılıçoğlu, Bilâl Köyden, Rıfat Yüce, Basri Erkmen bulunmaktaydı. “*Ankara Halkevinde Türk Basın Birliği Kongresi Dün Toplandı*”, *Ulus*, 4 Kasım 1941, Sayı No: 7274, s.4.

⁹³⁶ Nizamname Komisyonu’nda ise Hakkı Tarık Us, Burhan Felek, Ziyad Ebüzziya, Peyami Safa, Cavit Oral, Hikmet Tuna yer almaktaydı. “*Ankara Halkevinde Türk Basın Birliği Kongresi Dün Toplandı*”, *Ulus*, 4 Kasım 1941, Sayı No: 7274, s.4.

⁹³⁷ S. İskit, *Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, s.325-326.

⁹³⁸ “*Basın Birliği Umumi Kongresi Bugün Toplanıyor*”, *Cumhuriyet*, 3 İkinci Teşrin (Kasım) 1941, Sayı No: 6184, s.2.

amme hizmeti müessesesi olarak kökleştirmek ve geliştirmek için, bu vazife ve mesuliyet isterlerine göre, kurulan mahkemeleri dahi vardır. Haysiyet divanlarının Basın Birliği vesikasını elinden almış olduğu vatandaş, meslekte çalıştırılmaz; hatta gazetesini neşredemez. Bu derlenme hamlesinin en kısa zamanda en güzel neticelerini vereceğine şüphe etmediğini dile getirmiştir.⁹³⁹

“*Vakit*” gazetesinde görüş dile getiren Hakkı Tarık Us, “*Basın Kongresi*” başlıklı bir yazı kaleme aldı. Ankara’da Türk Basın Birliği’nin ilk Umumi Kongresi’nde çalıştığını ifade eden Hakkı Bey, matbuat adına ilk teşekkülün meşrutiyetin galeyanlı günlerinde doğduğuna değindi. Bütün bu isim başkalaşımına rağmen, en süreklisi ve muvaffakiyetlisi olan bu sonuncu teşekkülün resmî bir teyit ile temas sahası beş yıl kadar önce toplanan basın kurultayıdır. Türk Basın Birliği’nin bir kanuna dayanarak kurulması bu kurultayın bir kararı idi. Türk basın birlik kanunu çıktı. Bir yıl aradan sonra da birlik işe başladı. Birliğin çalışma uzuvlarını vücuda getiren kongre fevkalade bir toplantı sayıldığı için, Ankara halkevinde açılan kongreyi birliğin ilk kongresi sayıldığını ifade etti.⁹⁴⁰

Türk Basın Birliği’nin Birinci Umumi Kongresi’ni takip eden gazeteler arasında yer alan “*Akşam*” gazetesini Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Dr. Fikri Tuzer tarafından şehir lokantasında Türk Basın Birliği Umumî Kongresi münasebetiyle bir çay ziyafeti verildiğine değinmekteydi.⁹⁴¹ “*Vakit*” gazetesini “*Basın Kongresi*” başlığı altında kongre toplantısının sona erdiğine değinmekteydi.⁹⁴²

2- Türk Basın Birliği İkinci Umumi Kongresi

Türk Basın Birliği İkinci Umumi Kongresi, 13-15 Aralık 1943 tarihleri arasında Ankara Halkevi’nde düzenlendi.⁹⁴³ Kongre riyaetine Cumhuriyet Halk Partisi Merkez İdare Heyeti azasından Ulus gazetesini imtiyaz sahibi Bursa Mebusu Atıf Akgüç başkanlık etti. İkinci reisliklere Basın ve Yayın Umum Müdürü Selim Sarper, Hakkı Tarık Us, Haydar Rüştü Öktem ile Burhan Felek seçildi. Hatipliklere de Ankara delegelerinden Mekki Sait Esen, Selâhaddin Sönmez, İstanbul delegesi Said Kesler ve İzmir mıntıkası delegesi Orhan Rahmi Gökçe seçildi. Kongre Başkanı Atıf Akgüç konuşmasında; İkinci Türk Basın Kongresi’nin dünya tarihinin en buhranlı, kanlı ve karanlık bir devresinde

⁹³⁹ Falih Rıfkı Atay, “*Türkiye Basının İlk Kongresi*”, **Ulus**, 4 Kasım 1941, Sayı No: 7274, s.1,3.

⁹⁴⁰ Hakkı Tarık Us, “*Basın Kongresi*”, **Vakit**, 5 Kasım 1941, Sayı No: 8544, s.1.

⁹⁴¹ “*Milli Şef’in Basın Kongresi’ne Telgrafı*”, **Akşam**, 6 Kasım 1941, Sayı No: 8277, s.1.

⁹⁴² “*Basın Kongresi*”, **Vakit**, 7 Kasım 1941, Sayı No: 8546, s.1.

⁹⁴³ **BCA**, 030.10.85.561.6; İsmail Eyyupoğlu, **Türk Basın Tarihinde Ayın Tarihi (Seçilmiş Haberler 1938-1950)**, Ankara, 2020, s.87.

toplandığını ifade etti. Bilhassa bu devrede matbuata düşen vazifenin her zamankinden daha çetin olduğu söyledi. Basının bugün takip etmesi gereken yol ve harekât tarzı hakkında bu kongrede düşüncelerine yer verdi. Basında hâkim olması zaruri olan havayı veya zihniyeti anlamak için siyasi rejimin dayandığı ana temelleri göz önüne almak lâzımdı. Esas teşkilât kanununda, parti programında ve rejimi kuran büyüklerin nutuklarında mevcut olan bu ana temellere bakıldığı zamanı devlet sisteminin bilhassa iki karakteri göze çarpmaktaydı. Bunlar; hürriyetçilik ve disiplincilik vasıfları olarak vurgulandı.⁹⁴⁴

a- Basına Yansımaları

Türk Basın Birliği'nin İkinci Umumi Kongresi hakkında “*Vakit*” gazetesi “*Basın Birliği Kongresi Ankara’da Toplandı*” başlığı altında; Türk Basın Birliği'nin Halkevinde ilk toplantısını yaptığını ifade ederken,⁹⁴⁵ “*Akşam*” gazetesi “*Basın Birliği Kongresi Dün Toplandı*” başlıklı haberiyle bütün mıntıklardan gelen 87 delegenin katıldığı bu kongrede şehirdeki yabancı gazeteler ve ajansların, mümessillerinin de hazır bulundukları belirtilmiştir. Basın Birliği Kongresi münasebetiyle Basın Birliği umumi merkezi tarafından bu gece saat 20’de Ankara Palas’ta bir ziyafet verileceği de ayrıca ifade edilmiştir.⁹⁴⁶

“*Vakit*” gazetesi “*Basın Birliği Kongresi Çalışmalarını Bitirdi*” başlığını atarak, kongre toplantılarının sona erdiğini bildirmekteydi.⁹⁴⁷ “*Anadolu*” gazetesi ise Basın Birliği umumî kongresinin son toplantısında patronlarla muharrirler arasındaki münasebetlerde çıkan münakaşalar sonucu her iki taraf mümessillerinin dinlenmesi suretiyle bu münasebetlerin bir komite tarafından tetkikinin kararlaştırılması vurgulanmıştır.⁹⁴⁸

3- Türk Basın Birliği Üçüncü Genel Kongresi

Türk Basın Birliği Üçüncü Genel Kongresi (4-7 Ocak 1946), Ankara Halkevi’nde toplandı. Kongreye beş bölgenin delegeleri ile Genel Kongrenin tabii üyeleri ve siyasi gazete ile dergilerin delegeleri katıldı. Kongre, Basın Birliği Merkez Heyeti Başkanı Falih Rıfkı Atay’ın açılış nutku ile başladı. Ardından yoklama yapılarak çoğunluğun katılımı gerçekleşti ve Kongre Başkanlık Divanı seçimine gidildi. Kongre Başkanlığı’na Hüseyin

⁹⁴⁴ “*Basın Birliği Kongresi Ankara’da Toplandı*”, **Vakit**, 14 Aralık 1943, Sayı No: 9274, s.1.

⁹⁴⁵ “*Basın Birliği Kongresi Ankara’da Toplandı*”, **Vakit**, 14 Aralık 1943, Sayı No: 9274, s.1.

⁹⁴⁶ “*Basın Birliği Kongresi Dün Toplandı*”, **Akşam**, 14 Kanun-u Evvel (Aralık) 1943, Sayı No: 9032, s. 2.

⁹⁴⁷ “*Basın Birliği Kongresi Çalışmalarını Bitirdi*”, **Vakit**, 16 Aralık 1943, Sayı No: 9276, s.1.

⁹⁴⁸ “*Basın Birliği Umumî Kongresi Dün Sona Erdi*”, **Anadolu**, 16 Aralık 1943, Sayı No: 9453, s.3.

Cahit Yalçın, İkinci Başkanlıklara Ferit Celal Güven ve Mümtaz Faik Fenik seçilirken, kâtipliklere ise Münir Berik, Râkun Çalapala, Aydın Yüreğir ve Aydın Öktem seçildiler.⁹⁴⁹

Kongre programı şu şekilde belirlenmişti: *Birinci Gün Programı*; üç gün sürecek olan kongre çalışmalarına 5 Ocak'ta başladı. Çalışmalara geçilmeden önce ilk olarak Ebedi Şef Mustafa Kemal Atatürk'ün aziz hatırasına bir dakikalık saygı duruşu yapıldı. Ardından kongre Hüseyin Cahit Yalçın'ın başkanlığında oturuma devam etti, Genel Merkez Heyeti'nin çalışma raporu, geçmiş iki yıla ait bilanço ile Yüksek Haysiyet Divanı ve Murakabe Heyeti raporları okundu.⁹⁵⁰

Bu sırada bazı kongre üyeleri, işaret suretiyle yapılan seçimlere misafir üyelerin de katıldığını belirterek, yoklama yapılmasını, rey sahibi üyelerin belli olmasını istedi. Bunun üzerine kongre üyeliği sıfatına sahip olanlar salonda toplandı, misafir üyeler ise dinleyici olarak yan salona geçti. Bu tespitin ardından 7 üyeli hesap, 21 üyeli program, 9 üyeli çalışma ve çalıştırma münasebetleri ve 7 üyeli nizamname komisyonları seçildi. Böylece bugünkü oturuma son verildi. Oturum sonrası kongre üyeleri toplu halde Atatürk'ün geçici kabrini ziyaret etti. Kongrece seçilen komisyonlar öğleden sonra Halkevi'nde toplandı ve kendilerini ilgilendiren konular üzerinde incelemelerini yaparak raporlarını hazırladı.⁹⁵¹

İkinci Gün Programı; Türk Basın Birliği 3. Genel Kongresi Hüseyin Cahit Yalçın'ın başkanlığında toplantılarına devam etti. Öğleden önceki toplantıda Tüzük Komisyonu raporu üzerinde tartışmalar yapıldı ve bu rapor onaylandı. Öğleden sonraki toplantıda, gelecekteki kongrenin Trabzon bölgesinde yapılmasına karar verildi. Bundan başka Türk'ün davasına gösterdiği anlayıştan dolayı yabancı memleketler basınına Türk Basın Kongresi'nin teşekkürlerini bildiren bir karar da alınarak onaylandı. Ardından sıra iki sene sonra toplanacak olan kongreye kadar bu dönem için Basın Birliği Başkanı, Merkez İdare Kurulu, Merkez Haysiyet Divanı ve Denet Heyeti seçimlerine geçildi. Gizli oyla yapılan seçimlerde Basın Birliği Başkanlığı'na çoğunluk oylamayla İstanbul Milletvekili ve Tanin Gazetesi Başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın seçildi. *Üçüncü Gün Programı*; kongre, saat 10.30'da Halkevi'nde Hüseyin Cahit Yalçın başkanlığında son toplantısını yaptı ve Genel Merkez Kurulu ile Haysiyet Divanı ve murakıplarla yedekleri seçerek dağıldı. Merkez İdare Kurulu'na Hayrettin Karan, Ethem İzzet Benice, Mecdi

⁹⁴⁹ BCA, 490.01.1297.309.1

⁹⁵⁰ *Ayın Tarihi*, Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, Sayı: 146, (1-31 Ocak 1946), s.2.

⁹⁵¹ *Ayın Tarihi*, Sayı: 146, (1-31 Ocak 1946), s.2.

Sadrettin Sayman, Naşit Hakkı Uluğ, Nusret Safa Coşkun, Muvaffak Sunal ve Hasan Reşit Tankut seçildi. Merkez Haysiyet Divanı'na Muvaffak Menemencioğlu başkanlığında Ahmet Remzi Yüreğir, Asım Us, Şevket Bilgin, Saffet Gürol ve Cavit Oral seçildi. Murakıplıklara da Adnan Akın, Lütfü Arif ve Mazhar Kunt seçilen isimler oldu.⁹⁵²

a- Basına Yansımaları

Türk Basın Birliği'nin Üçüncü Umumi Kongresi'ne dönük kongre haberleri yine dönemin gazeteleri olan Akşam, Tanin, Vakit ve Son Posta gazetelerine yansıdı. “*Tanin*” gazetesi “*Basın Birliği Umumi Kongresi Ankara’da Toplandı*” başlıklı nüshasında kongredeki seçimlere ve kişilere değindi. “*Vakit*” gazetesi kongre haberlerini günü gününe halka aktarmada önemli bir rol oynadı.⁹⁵³ “*Akşam*” gazetesi, kongre ile ilgili haberleri günü gününe vermeye çalıştı. “*Basın Kongresi*” başlığında gazete, özellikle kongre heyetine seçilen isimleri ve kongre programını izah etti. Kongre haberlerine yer veren “*Tanin*” gazetesi hem kongre programından bahsetti, hem de gelecek basın toplantısının Trabzon’da yapılması konusunda alınan kararı bildirdi.⁹⁵⁴ “*Son Posta*” gazetesinin sonraki günlerde yazdığı yazılarında yine kongrede hararetli tartışmaların yaşandığına ve Merkez İdare Heyeti’nin tenkit edildiğine yönelik haberlerin basında yerini aldığı ifade etmektedir.⁹⁵⁵

D- MESLEKİ, SPOR VE SAĞLIK KONGRELERİ

Meslekî kongreler, kişilerin meslektaşları ile tanışmak, aynı alanlarda çalışanlarla tartışarak karşılaşılan problemlere çözümler bulmak ve ortak projeler hazırlamak gibi amaçlarla düzenlenmesi bakımından önemlidir. Nitekim 1944 yılında yapılan Birinci Türk Kooperatifçilik Kongresi bunun bir örneği olmuştur.

Sporun doğuşu temel alındığında spor ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın en önemli unsuru olan insanın, beden ve ruh sağlığını geliştirmek, kişilik ve karakter özelliklerinin gelişimine katkıda bulunmak, toplumlar arasında dayanışma, kaynaşma ve barışı sağlamak, kişinin mücadele gücünü artırmak gibi etkinlikler olarak tanımlanır.⁹⁵⁶

⁹⁵² **Ayın Tarihi**, Sayı: 146, (1-31 Ocak 1946), s.3.

⁹⁵³ “*Basın Birliği Umumi Kongresi*”, **Vakit**, 5 Ocak 1946, Sayı No: 10041, s.1.

⁹⁵⁴ “*Basın Birliği*”, **Tanin**, 7 Ocak 1946, Sayı No: 4454-846, s.1.

⁹⁵⁵ “*Basın Birliği Kongresi*”, **Son Posta**, 7 Ocak 1946, Sayı No: 5539, s.2.

⁹⁵⁶ Alparslan Gazi Aykın, Fatma Pervin Bilir, “*Hükümet Programları ve Spor Politikaları*”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, XXII/2, (2013), s. 241.

Spor politikası denince; sporun ele alınışı, ilke ve hedefleri, bu hedeflere ulaşma yol ve yöntemleri, altyapı, tesis, araç-gereç ve eğitim-öğretim anlayışı, ulusal ve uluslararası düzeyde spora bakış açısı, sporun örgütleniş ve uygulanış felsefesi akla gelmektedir. Türkiye’de spor politikalarının amaçları arasında ulusal sporun örgütlenmesi, güçlendirilmesi ve sporcu gelişiminin yönlendirilmesi olarak sıralanabilir. Hükümetlerin, programlarında spora yer vermeleri ile oluşturulan spor politikaları, sporun gelişimine yön vermesi açısından önemlidir.⁹⁵⁷

Sporun yanı sıra sağlık ve sağlık hizmetleri de modern ulus devletlerde önemli hizmet unsurlarından biri olmuştur. Gelişmiş toplum sağlıklı bireylerin varlığıyla mümkün olmaktadır. Bu bağlamda Atatürk döneminde olduğu gibi İnönü döneminde de sağlıklı bir toplumun oluşturulması ve bu sayede toplumun devamlılığı esas alınarak bir sağlık politikası oluşturulmuş ve bu politika doğrultusunda devlet destekli kongreler yapılmıştır.⁹⁵⁸

I- Birinci Türk Kooperatifçilik Kongresi (21-25 Aralık 1944)

Halil Seyidoğluna göre kooperatif, “belirli bir ekonomik bir faaliyette bulunmak üzere kurulan, ortak olunan işletilen ve toplam karı ortaklarca paylaşılan gönüllü kuruluş. Kooperatif kuruluşlar maliyetleri düşürür, üyelerinin karlarını yükseltir ve aracı ya da sermayedar karlarını ortadan kaldırır.”⁹⁵⁹

Tablo II. İkinci Dünya Savaşı döneminde kooperatifler, birçok memleketlerde halka iase maddeleri dağıtmak ve ucuzluğu sağlamak gibi işlerde büyük yararlılıklar göstermişlerdir.

YILLAR	MEMLEKETLER	SAYISI	ÇEŞİDİ
1942	Büyük Britanya	1.058	İstihlak
1942	Bulgaristan	2.520	Kredi
1941	Finlandiya	519	İstihlak
1938	Fransa	837	”
1941	Macaristan	1.464	Kredi
1935	Romanya	5.860	”
1940	Sovyet Rusya	28.400	İstihlak
1942	İsviçre	546	”
1938	Yugoslavya	10.830	Muhtelif

⁹⁵⁷ A. G. Aykın, F. P. Bilir, “Hükümet Programları ve Spor Politikaları”, s.242.

⁹⁵⁸ A. Şimşek, **Modern Türkiye Tarihi**, s.448.

⁹⁵⁹ Halil Seyidoğlu, **Ekonomik Terimler**, Ansiklopedik Sözlük, 3. Baskı, İstanbul, 2002, s.366-367.

1943	Çin	165.018	”
1943	Hindistan	142.500	”
1938	Japonya	15.328	”

Süheyp Derbil, “*Kooperatif Nedir?*”, **Ulus**, 21 Aralık 1944, Sayı No: 8404, s.5.

Türkiye’de Tarım Kredi Kooperatiflerinin kuruluşu ilk olarak Osmanlı Devleti döneminde 1863 yılında Mithat Paşa tarafından kurulan “Memleket Sandıkları” ile başlamıştır.⁹⁶⁰ Türk milletinin tarih boyunca başarıyla yaşatmış olduğu “Ahilik” ve “İmece” gibi yardımlaşma ve dayanışma esaslı sosyo-ekonomik örgütlenmeler, çağdaş anlamda kooperatifçiliğin gelişmesine zemin oluşturmuş, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri ile daha ileri noktalara taşınmıştır.⁹⁶¹

Cumhuriyetin ilk yıllarında kooperatiflerin gelişmesi ve sayılarının artması, kooperatifçiliğe ne kadar çok önem verildiğini göstermekteydi. 1950’li yıllara gelinceye kadar kooperatifçilik düşüncesinde yaşanan bu hızlı gelişim, daha sonraki yıllarda çıkarılan kanunlarda ve düzenlenen planlarda kendini göstermeye başlamıştır

Bu bağlamda Birinci Türk Kooperatifçilik Kongresi, İktisat Cemiyeti ve Türk Kooperatifçilik Cemiyeti’nin işbirliği ile 21-25 Aralık 1944 tarihinde Ankara’da düzenlenmiştir.⁹⁶² Kongrede önemli isimler raporlar sunmuşlardır. Bunlar arasında Ankara Hukuk Fakültesi profesörlerinden Süheyp Nizami Derbil, “Kooperatifçiliğin Mahiyeti ve Ehemmiyeti”, Mülkiye profesörlerinden Muhlis Ethem, “Türkiye’de Kooperatifçilik Politikası”, İstanbul Yüksek Ticaret profesörlerinden Suphi Nuri, “Türkiye’de Kooperatif Nizamnameleri”, kooperatifçiliğe ait eser ve faaliyetleriyle tanınmış yazar Remzi Saka, “Türkiye Kooperatifçiliğinin Ahlak Cephesi” ve Doktor Halil Fikret Kanat, “Türkiye’de Mektep Kooperatifleri” konulu sunumları ile yer almışlardır. Kongrenin ilmi toplantılarının ardından Ankara’daki tasarruf evleri mahallesi, radyoevi, ziraat işletmeleri gibi ilgili yerlerin gezileceği de gazete haberlerinde aktarılan bilgilerden öğrenilmektedir. Cemiyetlerin ortak beyannamesinde kongrenin amacı; Türkiye’de nazari ve tatbiki sahalarda kooperatif fikir ve cereyanlarını sevdirmek ve yaymaya çalışma maksadıyla kurulduğu belirtilmektedir.⁹⁶³

Sonuç olarak Cumhuriyetin ilân edilmesiyle birlikte her alanda yapılan atılımlar gibi kooperatif harekette de hem hukuksal hem de düşünsel açıdan ilerleme görülmüştür.

⁹⁶⁰ **Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2016**, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Mayıs 2017, s.4.

⁹⁶¹ <https://www.tarimkredi.org.tr/kurumsal/koklu-gecmisimiz/> E. T. 15.04.2022

⁹⁶² İ. Eyyüpoğlu, **Türk Basın Tarihi**, s.92.

⁹⁶³ Ahmed Halil, “*Birinci Türk Kooperatifçilik Kongresi Bugün Toplanıyor*”, **Cumhuriyet**, 21 Birinci Kanun / Aralık 1944, Sayı No: 7304, s.2.

Kooperatif hareketin bir düşünce olarak yerleşmesinde Atatürk'ün önderliğinin ve hareketi örgütlemesinin rolü büyüktür. Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü tarafından gerek Meclis toplantılarında gerekse yurt içi ziyaretlerinde bizzat kooperatifçiliğe vurgu yapılarak halk arasında yayılmasına yönelik girişimlerde bulunulmuş ve çıkarılan kanuni düzenlemeler ve gerçekleşen kongreler vasıtasıyla kooperatiflere hukuki bir temel kazandırılmasının yanı sıra birlik sağlanmaya çalışılmıştır.⁹⁶⁴

1- Basına Yansımaları

Kongre hakkında hemen hemen dönemin gazeteleri beyanatta bulunmuştur. Özellikle Cumhuriyet ve Ulus gazetelerinde gazete yazarları makaleler yazmışlardır. Örneğin “Cumhuriyet” gazetesi yazarlarından Ahmed Halil, “Birinci Türk Kooperatifçilik Kongresi Bugün Toplanıyor” başlıklı bir makalesinde kongre hakkında görüşlerini kamuoyu ile paylaşmıştır. Ahmed Halil, bu kongrenin İkinci Dünya Savaşı'nda bütün dünyada yapılan kongrelerin ikinci olduğunu, birincisinin ise 1940 yılında Bulgaristan'da toplandığını ifade etmiştir.⁹⁶⁵

“Ulus” gazetesi yazarlarından Mennan Yiğider, “Türk Kooperatifçilik Kongresi Açılırken” başlıklı makalesinde kooperatifçiliğin ilk kez Mithat Paşa döneminde kurulan Menafi Sandıkları ve Birinci Dünya Savaşı döneminde İstanbul'da bazı istihlak kooperatiflerinin kurulmasıyla başladığına, ancak bu kooperatiflerin devlet himayesinden mahrum olması sebebiyle gelişemediklerine değinmekteydi. Cumhuriyetle beraber Türkiye'de kooperatifçiliğin geliştiğini belirten Mennan Yiğider, yapılacak olan toplantıda özellikle kooperatifçiliğin dünya kooperatifçiliği karşısındaki vaziyeti, geçirdiği safhalar, başardığı işler, zayıf tarafları, ıslah ve ikmal gibi hususların esas alınacağına dikkat çekmiştir.⁹⁶⁶ Yine gazete yazarlarından Suat Erten, “İstihlak Kooperatifleri” başlıklı yazısında ülkemizde istihlak kooperatiflerinin son zamanlarda oldukça geliştiğine yer vermiştir. Fakat kooperatifçilikte önemli bir unsur olan kooperatif toptancı birliklerinin de kurulması gerektiğini eklemiştir.⁹⁶⁷

⁹⁶⁴ Orhan Özcan, **Türkiye'de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Kooperatifçilik Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mehmet Emin Arat), İstanbul, 2007, s.68-78.

⁹⁶⁵ Ahmed Halil, “Birinci Türk Kooperatifçilik Kongresi Bugün Toplanıyor”, **Cumhuriyet**, 21 Birinci Kanun / Aralık 1944, Sayı No: 7304, s.2.

⁹⁶⁶ Mennan Yiğider, “Türk Kooperatifçilik Kongresi Açılırken”, **Ulus**, 21 Aralık 1944, Sayı No: 8404, s.2,6.

⁹⁶⁷ Suat Erten, “İstihlak Kooperatifleri”, **Ulus**, 21 Aralık 1944, Sayı No: 8404, s.5.

Dr. Halil Fikret Kanat ise “*Okullardaki Kooperatifler*” başlıklı makalesinde düşüncelerini okuyucusuyla paylaşmıştır. Bu makalesinde Türkiye okullarında kooperatif teşkilatının var olduğunu ve kooperatif üyelerinin yüksek bir faiz aldığını, bu durumun özellikle zengin olan öğrenciler ile durumu olmayan öğrenciler arasında ayrıma neden olduğunu ifade etmekteydi. Bunun önüne geçmek maksadıyla Maarif Vekâleti tarafından okullarda kurulan kooperatiflerin, okulların terbiyevî ve sosyal gayesine büyük bir zıtlık oluşturduğu gerekçesiyle 1938 yılında yeni bir okul kooperatifi yasasının yayınlandığına değinmiştir. Halil Fikret Kanat ayrıca okul kooperatifleri vasıtasıyla çocuklarda toplasma, grup içinde çalışma, yardımlaşma ve teşebbüsten zevk alma gibi meziyetlerin oluşacağına ve bu meziyetlerin insana başarı getireceğine dikkat çekmiş ve hakiki kooperatif şekillerinin öğretmen okullarında, bilhassa Köy Enstitülerinde uygulanması, kooperatifçiliğin köylere yayılması bakımından hususi bir öneme sahip olduğuna vurgu yapmıştır.⁹⁶⁸

“*Cumhuriyet*” gazetesi yazarlarından Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, “*Kooperatifçilik Kongresi Kapanırken*” başlıklı yazısında okul kooperatifçiliği ve önemi hakkında düşüncelerini dile getirmiştir. Şimdiye kadar kooperatifçilik etrafında yapılan neşriyat ve propagandalarda okul kooperatifçiliği mevzusunun ihmal edildiğini belirten Fındıkoğlu, kooperatiflerin kurumlarla işbirliği halinde olması gerektiğine dikkat çekmiş ve bu kongrede Halil Fikret Bey tarafından bu konu hakkında bir raporun hazırlanmasının mutluluk verici olduğunu ifade etmiştir.⁹⁶⁹

II- Birinci Beden Eğitimi ve Spor Şurası (18-24 Şubat 1946)

Türk spor tarihinde sporun geliştirilmesi, yeniden yapılandırılması, uluslararası arena da başarı yakalanması ve dönemin şartlarına göre farklı amaçlarla ilk olarak 1946 yılında olmak üzere 1961, 1980, 1990, 1999 ve 2008 yıllarında Spor Şuraları düzenlendi.⁹⁷⁰

07 Ağustos 1946-10 Eylül 1947 tarihleri arasında görev yapan Recep Peker Hükümeti⁹⁷¹ programında spor; “her türlü spor faaliyetleri, okullar ve kulüpler için

⁹⁶⁸ Dr. Halil Fikret Kanat, “*Okullardaki Kooperatifler*”, **Ulus**, 21 Aralık 1944, Sayı No: 8404, s.5,6.

⁹⁶⁹ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, “*Kooperatifçilik Kongresi Kapanırken*”, **Cumhuriyet**, 25 Birinci Kanun / Aralık 1944, Sayı No: 7308, s.2.

⁹⁷⁰ **BCA**. 30.18.1.2.110.18.6

⁹⁷¹ 15. Türkiye Hükümeti veya Peker Hükümeti, 7 Ağustos 1946 - 10 Eylül 1947 tarihleri arasında Recep Peker başkanlığında görev yaptı. Hükümet Üyeleri arasında; Başbakan Recep Peker, Başbakan Yardımcısı Mümtaz Ökmen, Devlet Bakanı Mustafa Abdülhalik Renda, Adalet Bakanı Mümtaz Ökmen, Şinasi Devrin, Ulaştırma Bakanı Şükrü Koçak, Millî Savunma Bakanı Cemil Cahit Toydemir, Mustafa Münir Birsell, Ekonomi Bakanı Tahsin Bekir Balta, Cavit Ekin, İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, Münir Hüsrev Göle,

öğretici kadroyu yetiştirecek olan yüksek beden terbiyesi enstitüsünün açılmasına çalışacağız. Kapalı ve açık beden terbiyesi ve spor sahaları kurulması işinde teşebbüs alacağız,” şeklinde yer almaktaydı.⁹⁷²

Birinci Beden Eğitimi ve Spor Şurası, 18-24 Şubat 1946 tarihleri arasında Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde toplandı. Ankara’da toplanan Beden Eğitimi ve Spor Şurası’na dışardan gelenlerden resmi sıfatı bulunanlara zaruri giderlerini karşılamak için kaldıkları her güne 12 lira, kongrede çalışma saatleri dışında görevlendirilecek memurlara da günde 8 lira verilmesi, Milli Eğitim Bakanlığı’nın 14 Ocak 1946 / 20 Şubat 1946 tarihli yazıları ile Maliye Bakanlığı’nın 4183 sayılı mütalaası Bakanlar Kurulunca incelenmiş ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından kabul edilmiştir.⁹⁷³

Kongre programına göre;

18 Şubat Pazartesi saat 11’de kongre açılışı ve Maarif Vekilinin açış söylevi ile başlamıştır. Saat 16’da komisyon çalışmalarının yapılması, 20.36’da Orduevi’nde güreş müsabakaları ve 21.45-22.40 saatleri arasında radyoevinde konser (senfonik orkestra) yapılması kararlaştırılmıştır. Ertesi gün programında sabah yine komisyon çalışmalarına devam edilmiş, saat 16.30’da Gazi Eğitim Enstitüsü’nde beden eğitimi gösterisi etkinliği yer almıştır. Programın 20 Şubat Çarşamba günü ise yine sabah komisyon çalışmalarının yapılacağı, saat 18.30’da ise Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Hamit dershanesinde spor filmleri konulu sinema etkinliğinin olduğu aktarılmıştır. Akşam radyoevinde verilecek konser ardından program sonlandırılacaktır. Programın 21 Şubat Perşembe günü komisyon çalışmalarına, 22 Şubat Cuma günü ise Genel Kurul toplantısına ayrılmıştır. Saat 18.30’da da kongre onuruna fakülte salonunda çay, 21.40-22.15 saatleri arasında radyoevinde konser verilmesi kararlaştırılmıştır. 23 Şubat Cumartesi günü de Genel Kurul toplantısı yapılmasının ardından öğleden sonra 19 Mayıs Stadında spor etkinliğinin olması da programın içerisinde yer alan etkinliklerden olmuştur.⁹⁷⁴

Maarif Vekili Hasan Ali Yücel’in bir konuşmasıyla açılan kongrede ilk olarak Ebedî Şef Mustafa Kemal Atatürk’ün hâtırası önünde bir saygı duruşu yapıldı ve Büyük Ata’nın geçici kabrine kongre adına bir çelenk konuldu. Daha sonra Milli Şef Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ye kongrenin derin bağlılık ve sonsuz saygılarının sunulması, Türk milli egemenliğinin ve iradesinin büyük kaynağı olan Türkiye Büyük

Dışişleri Bakanı Hasan Saka, Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir yer almaktaydı. (N. Dağlı – B. Aktürk, **Hükümetler ve Programları I, (1920-1960)**, s.117.)

⁹⁷² M. Acar, **Sporda Hedefler ve Politikalar (1923 – 1993)**, s.4.

⁹⁷³ **BCA**. 30.18.1.2.110.18.6.

⁹⁷⁴ “*Beden Eğitimi ve Spor Şurası*”, **Ulus**, 18 Şubat 1946, Sayı No: 31, s.6.

Millet Meclisi'ne, Türk sporculuğunun duyduğu sonsuz şükranın Başkan Abdülhalik Renda'ya arz edilmesi, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin Başkanı ve Türk sporculuğunun dostu Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na kongrenin sevgi, saygı ve minnetlerinin sunulması, Türk spor ve gençliğinin başlıca eğitim ocağı olan ve Türk varlığının en büyük dayanağı kahraman ve şanlı orduya kongrenin duyduğu saygı ve bağlılığın Genelkurmay Başkanı'na arz edilmesi alkışlarla kabul edildi ve bundan sonra komisyon seçimlerine gidildi.⁹⁷⁵

Komisyon Seçimleri şu şekilde belirlendi:

- “Okulda, orduda, kulüpte, beden eğitimi ve spor meseleleriyle öğretici kadro
- Mevzuat, teşkilât, tatbikat, mükellefiyet meseleleri ve tesis, malzeme, idare edici kadro
- İzcilik Komisyonu
- Sağlık Komisyonu
- Dilekler Komisyonu”

Bu komisyonlar konuların özelliklerine göre kendi içlerinde tali komisyonlara ayrılabilirdi. Komisyonlar öğleden sonra çalışmalarına başladı. Kongre çalışmaları altı gün sürecektir. Kongre münasebetiyle Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü tarafından Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nin alt katında özel salonda bir sergi hazırlandı. Burada Umum Müdürlüğü'nün çeşitli kollardaki çalışmalarıyla ilgili resim, grafik, plân, maketin yanı sıra yayınlanan kitap, broşür ve dergilerin teşhir edilmesi düşünüldü.⁹⁷⁶

1- Basına Yansımaları

18-24 Şubat 1946 tarihleri arasında düzenlenen Birinci Beden Eğitimi ve Spor Şurası hakkında “*Tanin*” gazetesi kongre gündemine değindi. “*Spor Şurası*” başlığı altında; Beden Eğitimi ve Spor Şûrası'nın bugün Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde toplandığını aktardı. Gazete, “*Spor Şurası*” başlığıyla kongre detaylarından bahsetti.⁹⁷⁷ Birinci Beden Eğitimi ve Spor Şurası hakkında malumat veren “*Ulus-Spor*” gazetesi oldu. “*Beden Eğitimi ve Spor Şûrası*” başlıklı haberinde şuranın Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde çalışmalarına başladığını belirtti. “*Cumhuriyet*” gazetesi şura haberini ancak toplantının son gününde yer vermiş, “*Spor Şurası Dün Çalışmasını Bitirdi*” başlığı altında kongrede alınan kararlara ve beden terbiyesi münasebetiyle Ankara'da açılan spor

⁹⁷⁵ “*Spor Şurası*”, **Tanin**, 19 Şubat 1946, Sayı No: 4454-889, s.2.

⁹⁷⁶ “*Beden Eğitimi ve Spor Şurası*”, **Ulus**, 18 Şubat 1946, Sayı No: 31, s.6.

⁹⁷⁷ “*Spor Şurası*”, **Tanin**, 23 Şubat 1946, Sayı No: 4454-893, s.1.

sergisine değinerek, sergiye dair fotoğrafı manşetine almıştır. Kongrede ayrıca profesyonellik meselesi ve bölgelerde seçim usulünün kabul edildiğini aktarmıştır.⁹⁷⁸

II- Sağlık Kongreleri

1- Sekizinci Milli Türk Tıp Kongresi (18-20 Ekim 1943)

İkinci Dünya Savaşı'nın baş göstermesi nedeniyle beş yıl aradan sonra düzenlenen Sekizinci Milli Türk Tıp Kongresi, 18-20 Ekim 1943 tarihleri arasında Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde gerçekleştirildi. Sekizinci Milli Türk Tıp Kongresi, Tıp kongrelerinin düzenlenmesinde öncü bir isim olan eski Sıhhiye Vekili Dr. Refik Saydam'ın vefatının ardından yapılan ilk kongre idi. Kongre, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü himayesinde, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun fahri reisliğinde ve Sıhhiye Vekili Hulusi Alataş'ın başkanlığında toplandı. Kongre gündemini, bir önceki kongre toplantılarında kararlaştırılan safra kesesi hastalıkları ve spor hekimliği mevzuları oluşturdu. Ayrıca kongrede serbest bildiriler de sunuldu.⁹⁷⁹

Sekizinci Milli Türk Tıp Kongresi'nde yaklaşık beş yüz otuz sekiz üye yer almaktaydı. Kurum müdürleri, yerli ve yabancı ilaç firmalarından temsilciler, Sağlık Bakanlığı daire müdürleri ile milletvekilleri de kongreye katıldı.⁹⁸⁰

Kongrenin ilk gün programında; kongre heyeti tarafından Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ziyaret edildi. İnönü, kongreye başarılar dilemişti. Ardından Mustafa Kemal Atatürk ve Dr. Refik Saydam'ın kabirleri ziyaret edilerek çelenk bırakıldı. Daha sonra kongre gündeminde yer edinen konular ile ilgili müzakereler yapıldı. Safra kesesi hastalıkları konusunda Prof. Dr. Muzaffer Esat Güçhan, Dr. İhsan Aksan, Dr. Tevfik Berkman ve Ord. Prof. Dr. Ahmet Kemal Atay gibi isimler tarafından bildiriler sunuldu. Spor Hekimliği konusunda bildiri sunan isimler arasında; Dr. Niyazi Erzin, Dr. Hamdi Dilevurgun ve Prof. Dr. Şinasi Erel bulunmaktaydı.⁹⁸¹

Kongrenin kapanış oturumunda bir sonraki kongrenin İstanbul, İzmir gibi yerlerde olması önerilirken, oy çokluğuyla yine Ankara olması kabul edildi. Yapılan müzakereler neticesinde, dokuzuncu kongrenin gündem maddelerini “Vitaminlerin Fizyoloji Ve Patoloji Alanındaki Önemi” ile “Koruyucu Hekimlikten Köy Sağlığı Esasları” başlıkları oluşturdu.⁹⁸²

⁹⁷⁸ “Spor Şurası Dün Çalışmasını Bitirdi”, *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1946, Sayı No: 7730, s.1.

⁹⁷⁹ A. Vergili, *Türkiye’de Modern Tıbbın Kurumsallaşması*, s.156.

⁹⁸⁰ A. Arıkan, *Milli Türk Tıp Kongreleri (1923-1968)*, s.66.

⁹⁸¹ A. Arıkan, *Milli Türk Tıp Kongreleri (1923-1968)*, s.70.

⁹⁸² A. Arıkan, *Milli Türk Tıp Kongreleri (1923-1968)*, s.73.

a- Basına Yansımaları

Sekizinci Milli Türk Tıp Kongresi hakkında dönemin gazeteleri de bilgilendirmelerde bulundu. “Ulus” gazetesi “8’inci Milli Tıp Kongresi” başlıklı haberinde kongreye muhtelif hekimler tarafından hekimliğin türlü branşlarını ilgilendiren yüzlerce serbest tebliğin yapıldığını ve tıbbi yayın-müstahzarlar sergisinin de açılacağını bildirmektedir.⁹⁸³

Gazetenin köşe yazarlarından Sadi Irmak, “Milli Tıp Kongresi” başlıklı yazısında; tıp kongrelerinin rejimin en iyi gelenekleri arasında yer aldığını ifade etmiştir. Gittikçe gelişen fikir hayatının en önemli organı olarak belirttiği tıp kongrelerinden beklenen hizmetin çok çeşitli olduğunu, bu kongrelerin ilk ödevinin Türk insanının tıbbını yaratmak şeklinde düşüncelerini ortaya atmıştır.⁹⁸⁴

“Vakit” gazetesi de Sekizinci Milli Türk Tıp Kongresi ile ilgilendi. “Sekizinci Milli Türk Tıp Kongresi Açıldı” başlığı altında kongreye beş yüze yakın delegenin katıldığını bildirmektedir.⁹⁸⁵ “Akşam” gazetesi, hem tıp kongresinden hem de tütün kongresinden bahsetmekteydi. “Tıp ve Tütün Kongreleri Açıldı” başlığını veren gazete, sağlık ve ekonomi alanlarında yaşanan gelişmelerde önemli bir araç görevi gören kongrelerin gündemini değerlendirmektedir.⁹⁸⁶

“Akşam” gazetesi “Tıp Kongresi” başlığı altında kongreye yer vermeye devam etti. Küçük bir yer ayırdığı haberinde; kongre üyelerinin dün spor meselesiyle meşgul olduklarına değindi. Tıp Kongresi’nin bugün de toplanarak spor hakkındaki raporu dinledikleri, müteakiben azaların söz alarak çeşitli meseleler hakkında raporlar okuduklarını belirtmekteydi.⁹⁸⁷ “Ulus” gazetesi, “Dün Tıp Kongresi’nde Spor Hekimliği Konusu Üzerinde Hararetli Görüşmeler Oldu” başlığı altında Milli Şef İnönü’nün “Sağlık ve Tıp Yayını” sergisini gezdiğini dile getirmektedir. Milli Şef İnönü’nün sergiyi gezip esnasında tıbbi neşriyat üzerinde bilhassa durarak harf devriminden sonra neşredilen kitap ve dergiler hakkında izahat aldığı ve elde edilen neticelerden dolayı memnuniyetlerini bildirdiği ifade edilmektedir.⁹⁸⁸ Özellikle Ulus ve Akşam gazeteleri kongre haberlerini günü gününe aktarmaya özen göstermekteydi. “Akşam” gazetesi, Tıp ve Tütün kongreleri toplantılarının sona erdiğini “Tıp ve Tütün Kongreleri” başlığında dile getirmektedir.

⁹⁸³ “8’inci Milli Tıp Kongresi” , **Ulus**, 18 Ekim 1943, Sayı No: 7977, s.1.

⁹⁸⁴ Sadi Irmak, “Milli Tıp Kongresi”, **Ulus**, 18 Ekim 1943, Sayı No: 7977, s.1.

⁹⁸⁵ “Sekizinci Milli Türk Tıp Kongresi Açıldı”, **Vakit**, 18 Ekim 1943, Sayı No: 9220, s.1.

⁹⁸⁶ “Tıp ve Tütün Kongreleri Açıldı” , **Akşam**, 19 Ekim 1943, Sayı No: 8979, s.1.

⁹⁸⁷ “Tıp Kongresi” , **Akşam**, 20 Ekim 1943, Sayı No: 8980, s.1.

⁹⁸⁸ “Dün Tıp Kongresi’nde Spor Hekimliği Konusu Üzerinde Hararetli Görüşmeler Oldu” , **Ulus**, 20 Ekim 1943, Sayı No: 7979, s.1.

Haberin devamında iki kongrenin de dün çalışmalarını bitirdiğine yer verirken, Sekizinci Milli Tıp Kongresi'nin mesaisini bitirdiği ve Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekili tarafından kongre üyeleri şerefine bir çay ziyafeti verdiğine değindi. Dokuzuncu Milli Türk Tıp Kongresi'nin de yine Ankara'da toplanacağı kararı da ayrıca bildirildi.⁹⁸⁹ “Ulus” gazetesi de kongre çalışmalarının tamamlandığını “*Sekizinci Tıp Kongresi Dün Öğleden Önce ve Sonra Birer Toplantı Yaparak Çalışmalarını Bitirdi*” başlığı altında aktarmaktaydı.⁹⁹⁰

2- Dokuzuncu Milli Türk Tıp Kongresi (21-23 Ekim 1946)

Dokuzuncu Milli Türk Tıp Kongresi, dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün korumalarında ve Başbakan Recep Peker'in onursal başkanlıklarında 21-23 Ekim 1946 tarihleri arasında Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde düzenlenmiştir. Üç gün sürecek olan kongre programında yer alan etkinliklerde birinci gün halkevinde sinema, radyoevinde konser; ikinci gün şehir lokantasında çay, halkevi salonunda opera; üçüncü gün ise radyoevinde konser verilmesi şeklinde belirlenmiştir.⁹⁹¹

Kongrede Türkiye'de nüfusun büyük çoğunluğunun kırsalda yaşaması, tarım ve hayvancılıkla uğraşması sebebiyle, köylülerin sağlığı ve köylerdeki yaygın hastalıklar konuları üzerinde duruldu. Ayrıca vitaminler ve diğer tıbbi konulara da yer verildi. Kongrede Prof. Dr. Tevfik Remzi Kazancıgil tarafından sunulan iki tebliğ önemliydi. Bunlar; “Sosyal Jinekoloji” ve “Demografi İşlerimiz” başlıklı tebliğlerden oluşmaktaydı. Daha çok nüfus meselesi ağırlıklı olarak ele alınmaktaydı.⁹⁹²

Dokuzuncu Milli Türk Tıp Kongresi'ne Ankara ve İstanbul ağırlıklı olarak yedi yüz doksan üç kişi katıldı. Kongrenin yönetim kurulunda yer alan isimler arasında başkanlığa Dr. Hulusi Alataş, başkan vekilliğine Prof. Dr. Fahri Arel ve Prof. Dr. Selahattin Erk, genel sekreterliğe Prof. Dr. Arif İsmet Çetingil seçildi.⁹⁹³

Tıp Kongresi'nin ilk oturumunda verilen karar gereğince Sağlık Bakanı ile birlikte kongre üyelerinden bir heyet Başbakanı makamında ziyaret edecekti. Profesör Doktor Murat Cankat'ın başkanlığında yapılan ikinci oturumda Profesör Doktor Muhittin Erel, “Köylerimizde Sanitasyon (Arındırma) Noktasından Alınması Gerekli Tesis ve Tedbir”, Profesör Doktor Zeki Faik Ural, “Köylerimizin Sağlık İşlerinde Devlet ve Milletin

⁹⁸⁹ “Tıp ve Tütün Kongreleri”, **Akşam**, 21 Ekim 1943, Sayı No: 8981, s.2.

⁹⁹⁰ “*Sekizinci Tıp Kongresi Dün Öğleden Önce ve Sonra Birer Toplantı Yaparak Çalışmalarını Bitirdi*”, **Ulus**, 21 Ekim 1943, Sayı No: 7980, s.1.

⁹⁹¹ **BCA**, 030.01.77.482.7.

⁹⁹² A. Vergili, **Türkiye’de Modern Tıbbın Kurumsallaşması**, s.160-161.

⁹⁹³ **BCA**, 030.01.77.482.7; A. Arıkan, **Milli Türk Tıp Kongreleri (1923-1968)**, s.76.

Elbirliği Lüzumu, Köylerimizin Kültürel Aydınlanması” mevzuları üzerinde konuşmalar yapıldı. Oturumun sona ermesinin ardından kongre üyelerine Halkevinde İngiliz Kültür Heyeti tarafından tıbbi filmler gösterildi ve radyoda senfonik konser verildi.⁹⁹⁴

Bu dönemde sağlık politikasında en önemli adım, 1946-1950 yıllarında bakanlık yapan Dr. Behçet Uz tarafından hazırlanıp bu kongrede sunulan ve yürürlüğe giren “Birinci On Yıllık Sağlık Planı”nın oluşturulmasıdır. Bu plan ile tüm sağlık hizmetlerini entegre etmek ve yurt geneline yaymak amaçlanmıştır. Ayrıca koruyucu ve iyileştirici gibi sağlık hizmetlerinin tümünün merkezi hükümetin görev ve sorumluluğuna bırakılması amaçlanmıştır.⁹⁹⁵

a- Basına Yansımaları

Dokuzuncu Milli Türk Tıp Kongresi “Akşam” gazetesi haberinde yer etti. Gazete, “*Millî Tıp Kongresi Bugün Toplanıyor*” başlığıyla küçük bir detay vermektedir. Sağlık Bakanı Doktor Behçet Uz başkanlığında açılan kongrede köylerde sağlık bakımından alınması gereken ferdî ve içtimaî tedbirler konusunun görüşüleceğini ifade etmekteydi.⁹⁹⁶

“Ulus” gazetesi, “*Cumhurbaşkanımız İnönü’nün De Hazır Bulunduğu İki Ayrı Törenle Tıp Kongresi ve Üniversite Açıldı*” başlığı altında Tıp Kongresi’nin çalışmalarına başladığını, aynı zamanda Ankara Üniversitesi’nin törenle açıldığını yer vermektedir.⁹⁹⁷

“Akşam” gazetesi ertesi günkü haberini “*Millî Tıp Kongresi Dün Ankara’da Toplandı*” başlığı altında kaydetmiş ve Dr. Behçet Bey’in konuşmasına yer vermiştir. Behçet Bey, ilk kongrenin 1925’te, o zamanlar Başvekil olan İsmet İnönü tarafından açıldığını hatırlatırken, bu kongrede vitaminler ve köy sağlığı meselelerinin araştırılacağını da ifade etmekteydi. Sağlık Bakanı’nın kongre münasebetiyle açılan sergi hakkında da malumat verdiğini belirtmekteydi.⁹⁹⁸

“Ulus” gazetesi “*Tıp Kongresi’nde*” başlığı altında Dokuzuncu Milli Türk Tıp Kongresi’nin bugün Başbakan Recep Peker’in bir söyleviyle çalışmalarını bitirdiğine değindi. Sırasıyla Prof. Fahri Arel, Prof. Dr. Tefvik Sağlam ve Prof. Abdülkadir Noyan’ın başkanlık ettikleri toplantıların kongre üyeleri tarafından başından sonuna kadar büyük bir ilgiyle takip ettiklerini ifade etmekteydi.⁹⁹⁹

⁹⁹⁴ BCA, 030.01.77.482.7.

⁹⁹⁵ A. Şimşek, **Modern Türkiye Tarihi**, s.455.

⁹⁹⁶ “*Millî Tıp Kongresi Bugün Toplanıyor*”, **Akşam**, 21 Ekim 1946, Sayı No: 10062, s.2.

⁹⁹⁷ “*Cumhurbaşkanımız İnönü’nün De Hazır Bulunduğu İki Ayrı Törenle Tıp Kongresi ve Üniversite Açıldı*”, **Ulus**, 22 Ekim 1946, Sayı No: 9074, s.1.

⁹⁹⁸ “*Millî Tıp Kongresi Dün Ankara’da Toplandı*”, **Akşam**, 22 Ekim 1946, Sayı No: 10063, s.2.

⁹⁹⁹ “*Tıp Kongresi’nde*”, **Ulus**, 23 Ekim 1946, Sayı No: 9075, s.1.

“Akşam” gazetesi yine kongre toplantısının sona erdiğini “*Millî Tıp Kongresi Başbakanın Bir Nutku İle İçtimalarına Son Verdi*” başlığı altında dile getirmekteydi. Başbakan Recep Peker tarafından bu münasebetle önemli bir konuşma yapıldığına yer verdi. Başbakan konuşmasında; “*Sade politika anlayışlarında, günlük işlerde muvaffakiyet göstermek bugünkü yeryüzünün ileri anlayışında müstakil bir millet olarak yaşamanın teminatı için kâfi değildir. Sade kuvvetli silâhlarla mücehhez ve en kahraman insanlardan mürekkep ordular bugünkü devletin bekası için kâfi teminat teşkil etmezler,*” diyerek böyle bir mevcudiyetin ilimle, yüksek teknikle ve özellikle pozitif anlayışla çevrelenmesi gerektiğini ve ancak bu şekilde istikbale emin adımlarla yürünebileceğini söylemekteydi. Başbakan’ın daha sonra dünya tıp âlemindeki son buluşlardan bahsettiği ve Türk tıbbının gelişme ve ilerleme yolunda hükümetin aldığı tedbirleri, kurulan yeni müesseseleri anlattığı aktarılmaktaydı.¹⁰⁰⁰

Kongre kapanışını “Ulus” gazetesi aktarmaktaydı. Gazete “*Başbakan Recep Peker’in Bir Nutku İle 9’uncu Türk Tıp Kongresi Kapandı*” başlıklı nüshasında Başbakan’ın konuşmasına yer verilmekteydi. Başbakan konuşmasında; Türkiye’de inkılap rejiminin bir yandan olgunlaşıp gelişirken öte yandan da yurdun bilim ve teknik âlemindeki ilerleyişinin, istikbal Türkiye’sinin inşasının teminat altında bulunduğunu gösteren kuvvetli delilleri olarak ifade etmekteydi. Laboratuvar, atölye, ilim ve yüksek tekniğin bugünkü modern dünyanın sadece mücadele değil, yaşam şartlarını oluşturan unsurlar olduğunu da ayrıca belirtti.¹⁰⁰¹

Kongrede ayrıca Onuncu Milli Türk Tıp Kongresi’nin 1948 yılında yine Ankara’da toplanması, kongre başkanlığını o tarihte görevli bulunan Sağlık Bakanı’nın yapması, kongrenin dört gün devam etmesi ve kongre çalışma mevzuu olarak “*iş ve çalışma hekimliği*” konusunun ele alınması şeklinde kararlar alınarak kongre toplantısı sonlandırıldı.¹⁰⁰²

3- Onuncu Milli Türk Tıp Kongresi (4-7 Ekim 1948)

Onuncu Milli Türk Tıp Kongresi, 4-7 Ekim 1948 tarihleri arasında Ankara Halkevinde, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü himayelerinde, Başbakan Hasan Saka’nın

¹⁰⁰⁰ “*Millî Tıp Kongresi Başbakanın Bir Nutku İle İçtimalarına Son Verdi*”, **Akşam**, 24 Ekim 1946, Sayı No: 10065, s.2.

¹⁰⁰¹ “*Başbakan Recep Peker’in Bir Nutku İle 9’uncu Türk Tıp Kongresi Kapandı*”, **Ulus**, 24 Ekim 1946, Sayı No: 9076, s.1.

¹⁰⁰² “*9’uncu Türk Tıp Kongresi Kapandı*”, **Ulus**, 24 Ekim 1946, Sayı No: 9076, s.1.

katılımı ve Sağlık Bakanı Dr. Kemali Bayazıt'ın başkanlığında düzenlendi. Kongrede, “iş hekimliği” ve “iş cerrahisi” başlıklı iki rapor sunuldu.¹⁰⁰³

Kongrenin en önemli önerisi, bir çalışma hekimliği tıp enstitüsünün kurulması gerektiği yönündeydi. 1 Temmuz 1946 tarihinde yürürlüğe konulan 4772 sayılı İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu¹⁰⁰⁴ ile mesleki risk sigortası uygulanmaya konuldu. Kanunda meslek hastalıkları belirlenmedi. Bunun üzerine bu kongrede hangi hastalıkların meslek hastalığı¹⁰⁰⁵ olarak kabul edileceği görüşüldü.¹⁰⁰⁶

a- Basına Yansımaları

Onuncu Milli Türk Tıp Kongresi dönemin basınında yer bulmaktaydı. “Ulus” gazetesi “*Tıp Kongresi Bugün Açılıyor*” başlığı altında kongre gündemine değinmekteydi.¹⁰⁰⁷ “Ulus” gazetesinin ertesi günkü haberi kongre önemini “*Onuncu Milli Tıp Kongresi Dün Açıldı*” başlığı altında belirtirken,¹⁰⁰⁸ “Akşam” gazetesi “*Ankara'daki Tıp Kongreleri*” başlığıyla kongreyi değerlendirmekteydi.¹⁰⁰⁹ “Ulus” gazetesi “*Tıp Kongresinde*” başlığı altında kongrede dokuz doktorun tebliğlerinin görüşüldüğüne değindi.¹⁰¹⁰ Gazete, “*Onuncu Millî Tıp Kongresi Kapandı*” başlığı altında, kongre toplantısının sona erdiğini ve On Birinci Kongrede “*tüberküloz*” konusunun çalışılacağı kararının kabul edildiğini ifade etmekteydi.¹⁰¹¹

4- On Birinci Milli Türk Tıp Kongresi (16-19 Ekim 1950)

14 Mayıs 1950 seçimlerinde çok partili Türk siyaseti adına önemli bir parti olma niteliği taşıyan Demokrat Parti, yeni dönemin iktidar partisi oldu. Adnan Menderes ve arkadaşları, 1960 askeri darbesine kadar on yıl boyunca bu görevini devam ettirdi. Böylece Cumhuriyet Halk Partisi tarafından dönemin siyasal, sosyal, toplumsal vb.

¹⁰⁰³ A. Vergili, *Türkiye’de Modern Tıbbın Kurumsallaşması*, s.163.

¹⁰⁰⁴ *Resmi Gazete*, 26.02.1947, Sayı: 6542.

¹⁰⁰⁵ Meslek hastalığı, sigortalının çalıştığı veya yaptığı işin niteliğinden dolayı tekrarlanan bir sebeple veya işin yürütüm şartları yüzünden uğradığı geçici veya sürekli hastalık, bedensel veya ruhsal özrürlülük halleri olarak tanımlanır. Sağlık çalışanlarında sık görülen hastalıklar arasında Tüberküloz, Hepatit-B, AIDS, Kızamık, Kızamıkçık, kabakulak, suçiçeği, Lejyoner Hastalığı, Difteri, boğmaca, sarıhumma yer almaktadır. (Ebrar Zeynep İlman, “*Türkiye’de Meslek Hastalıkları*”, *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, I/1, (2015), s.23-25).

¹⁰⁰⁶ A. Vergili, *Türkiye’de Modern Tıbbın Kurumsallaşması*, s.163.

¹⁰⁰⁷ “*Tıp Kongresi Bugün Açılıyor*”, *Ulus*, 4 Ekim 1948, Sayı No: 9785, s.1.

¹⁰⁰⁸ “*Onuncu Milli Tıp Kongresi Dün Açıldı*”, *Ulus*, 5 Ekim 1948, Sayı No: 9786, s.1.

¹⁰⁰⁹ “*Ankara'daki Tıp Kongreleri*”, *Akşam*, 6 Ekim 1948, Sayı No: 10769, s.2.

¹⁰¹⁰ “*Tıp Kongresinde*”, *Ulus*, 6 Ekim 1948, Sayı No: 9787, s.1.

¹⁰¹¹ “*Onuncu Millî Tıp Kongresi Kapandı*”, *Ulus*, 8 Ekim 1948, Sayı No: 9789, s.1.

birçok nedenleriyle bağlantılı olarak devam eden 27 yıllık tek partili yönetim sona ermekteydi.¹⁰¹²

On Birinci Milli Türk Tıp Kongresi de bu süreçte, 16-19 Ekim 1950 tarihleri arasında, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın himayesi ve Başbakan Adnan Menderes'in katılımı ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ'ın başkanlığında düzenlendi.¹⁰¹³ Bu dönemde yayılan verem hem tıbbi hem de sosyal yönden kongrede tartışma konusu oldu. Verem hastalığına yakalananların hayat ve beslenme seviyelerinin gelişmesi, yükselmesi, evlerinin sağlık şartlarına uygun yapılması, çalışma şartlarının düzeltilmesi, veremlinin topluma kazandırılması ve veremin sosyal yönü değerlendirildi. Kongrede Türk Mikrobiyoloji Kongresi ile müşterek toplantı yapıldı. Yine İzmir'de "Bacillus Calmette Guerin (BCG)" aşısından alınan neticeler üzerinde duruldu. Bir sonraki kongrenin İstanbul'un fethinin 500. yıldönümü nedeniyle İstanbul'da yapılması kararlaştırıldı.¹⁰¹⁴

a- Basına Yansımaları

On Birinci Milli Türk Tıp Kongresi'nin yapıldığı 1950 yılı, Türkiye'nin dış politikasını etkileyen önemli bir dönemdir. Bu dönemde Soğuk Savaş Dönemi'nin ilk sıcak çatışması olan Kore Savaşı meydana gelmiştir. Türkiye de bu süreçte Meclisin 30 Haziran 1950 tarihli oturumunda alınan karar gereği Kore'ye asker göndermiştir. Bu olay gazete manşetlerinde sıklıkla dile getirilmiştir. Gazetelerde ayrıca 1951 yılında Paris'te toplanacak olan Milletlerarası Adli Tıp Kongresi'ne Türkiye'nin de davet edildiği ifade edilmiştir. Tıp Kongresi'ne dair bilgilere "*Ulus*" gazetesinde rastlanmıştır. "*Ulus*" gazetesi, "*Millî Türk Tıp Kongresi Bu Sabah Toplanıyor*" başlığı altında On Birinci Milli Türk Tıp Kongresi'ne değinmiştir. Bu yıl ki kongrenin dört gün süreceği ve kongrenin inceleyeceği en mühim konunun da verem hastalığı olduğuna yer vermiştir.¹⁰¹⁵

¹⁰¹² Yeşim Karadeniz, "*Çok Partili Siyasal Hayatın Dönüm Noktası: 1950 Seçimleri*", **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, VIII/16, (Güz 2018), s.646.

¹⁰¹³ A. Arıkan, **Millî Türk Tıp Kongreleri (1923-1968)**, s.86.

¹⁰¹⁴ A. Vergili, **Türkiye'de Modern Tıbbın Kurumsallaşması**, s.165.

¹⁰¹⁵ "*Millî Türk Tıp Kongresi Bu Sabah Toplanıyor*", **Ulus**, 16 Ekim 1950, Sayı No: 10526, s.1.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İNÖNÜ DÖNEMİ EKONOMİ ALANINDA DÜZENLENEN KONGRELER VE BASINA YANSIMALARI (1938-1950)

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar savaş dışı kalma politikası izlese de bu savaştan hem iktisadî hem siyasî hem de askerî yönlerden oldukça etkilenmişti. Dönemin hükûmetleri, Türkiye'nin olası bir savaş halinde mümkün olduğunca bu durumun etkilerini atlatabilmek adına birtakım tedbirler alma yoluna gitmiştir. Ordunun büyük bir bölümünün savaşa hazır hale getirilmesi bu tedbirlerden biriydi. Bu durum dolayısıyla ülkede işe sorununu beraberinde getirmiştir. Dış satım imkânlarının daralmasından ötürü var olan talepler iç piyasadan karşılanmaya çalışılmış, fakat savaş şartlarının getirdiği tedirginlik ile halk her türlü malı stoklamaya gitmiş, dolayısıyla piyasadan mallar çekilmiş ve fiyatlar yükselmişti. Bu durumdan faydalanan tüccarların stokladıkları ürünleri fahiş fiyatlar ile satış yapmaları, karaborsacılığın ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹⁰¹⁶

İkinci Dünya Savaşı döneminde iki farklı hükûmet ülkeyi yönetti. 1939-1942 yıllarını kapsayan birinci dönemde Refik Saydam Hükûmeti görev yaparken, 1942-1945 yıllarını kapsayan ikinci dönemde ise Şükrü Saraçoğlu Hükûmeti görev yaptı. Doğal olarak da bu süreçte iki farklı ekonomi politikası dikkat çekti.¹⁰¹⁷ Refik Saydam Hükûmeti, özellikle karaborsacılığın önüne geçmek için birtakım sıkı tedbirler uygulama yoluna gitti. Yaptığı en önemli icraat; Milli Korunma Kanunu'nun¹⁰¹⁸ çıkarılması oldu. Milli Korunma Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte hükûmet, üretim tesisleri, vasıtaları ile üreticiler ve işçiler üzerinde geniş imtiyazlara sahip olmuştur. Memleketin bir savaş durumunda, Milli Mücadele yıllarında olduğu gibi bir yoksullukla karşı karşıya kalmaması düşüncesiyle yürürlüğe giren bu uygulama, fikir olarak ne kadar iyi niyetli ve elzem olsa da uygulamada hatalı ve vahim sonuçlara neden olmuştur. Kanun hükümlerini uygulamakla mükellef olan memurların keyfi ve gayri ahlaki tutumları da toplumsal tepkinin bir diğer sebebi olmuştur.¹⁰¹⁹ Yine aynı dönemde yüksek piyasanın önüne geçilmesi maksadıyla Fiyat Murakabe Komisyonları oluşturuldu. Ayrıca işe

¹⁰¹⁶ Sevilay Özer, **Demokrat Parti'nin Köy ve Köylü Politikaları (1946-1960)**, Ankara, 2013, s.41.

¹⁰¹⁷ Gökhan Atılcan-Cenk Saraçoğlu-Ateş Uslu, **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat**, İstanbul, 2015, s.209.

¹⁰¹⁸ **Resmi Gazete**, 26.1.1940, Sayı: 4417.

¹⁰¹⁹ Mehmet Korkud Aydın, *"Millî Korunma Kanunu'nun Hayata Geçirilişi (1940) ve Tek Parti Dönemi Uygulamaları"*, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (Ocak 2019), XXIX/1, s.426.

meselesindeki sıkıntıların giderilmesi ve denetlenmesi maksadıyla 14 Şubat 1941 tarihli karar ile Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak İaşe Müsteşarlığı kuruldu. Bunun yanı sıra “Halk Dağıtma Birlikleri” nin de kurulmasıyla aile kayıtları yapıldı. Bu vesile ile her nüfus için bir fiş ile ayrı ayrı besin kuponları hazırlandı. Tüm bu tedbirlere rağmen istifçilik ve rüşvetin önüne geçilemedi.¹⁰²⁰

Şükrü Saraçoğlu Hükümeti döneminde ise devlet, ekonomi politikasında farklı bir tutum sergiledi. Ekonomi üzerindeki müdahale ve denetimlerini gevşetme yoluna gitti. Fiyatların serbest bırakılmasıyla üretimin artırılmasını hedefledi. Ayrıca Refik Saydam Hükümeti döneminde kurulan Fiyat Murakabe Komisyonları, İaşe Müsteşarlığı ve Dağıtma Birlikleri kaldırıldı. Bu kuruluşların görevleri belediyelere aktarıldı.¹⁰²¹

1942’de Varlık Vergisi¹⁰²² yürürlüğe girdi. Bu sayede devlet, hem bütçe açıklarını kapamayı, hem de piyasadaki mal yokluğuna çözüm bulmayı amaçladı.¹⁰²³ Bu vergi ile savaş yıllarında servetlerini artıran tüccar, emlak sahibi ve büyük çiftçilerden vergi alınarak, gerek haksız kazançların geri alınması gerekse ekonomi için gelir bulunması düşünüldü. Varlık Vergisi, dönemin ağır koşulları nedeniyle çıkarılan ve bir kereye mahsus alınması kararına dayalı olağanüstü hal vergisi niteliği taşımaktaydı.¹⁰²⁴ Özellikle bu vergiyi vermeyenlerin Erzurum Aşkale’de çalışma kamplarına gönderilmesi, bu verginin uygulanması ve sonuçlarına dair eleştirilere neden oldu. Bu yüzden 1944 yılında kaldırılması kararı alındı.¹⁰²⁵

Savaş nedeniyle Türkiye’de yatırımlar ve üretim düştü. Nüfusun önemli bir kısmı silah altına alındı. Buna karşın tüketimde artışlar yaşandı. Tüketimdeki bu artış mallarda kıtlıkların oluşmasına ve malların karaborsaya düşmesine neden oldu. Bazı mallar karneye bağlandı, bazı mallar ise toplum içerisinde belirli kesimlere verildi. Bu koşullar zamanla kamuoyunda devletçi uygulamalara olan tepkilerin artmasına neden oldu.¹⁰²⁶

İkinci Dünya Savaşı devam ederken Türkiye, savaş sonrasında uygulayacağı politikaları oluşturmak maksadıyla 1946 yılında Şükrü Saraçoğlu Hükümeti tarafından İvedili Sanayi Planı hazırlandı. 1946 planı bir iş planı niteliğinde olup, üretim ve

¹⁰²⁰ S. Özer, **Demokrat Parti’nin Köy ve Köylü Politikaları (1946-1960)**, s.42.

¹⁰²¹ Cemil Koçak, **Milli Şef Dönemi**, İstanbul, 1996, s.412.

¹⁰²² **Resmi Gazete**, 12 Kasım 1942, Sayı: 5255.

¹⁰²³ S. Özer, **Demokrat Parti’nin Köy ve Köylü Politikaları (1946-1960)**, s.43.

¹⁰²⁴ Osman Yalçın, “*Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulaması*”, **Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)**, 1/1, (2012), ss.313-354.

¹⁰²⁵ K. Karabulut- H. Akyol, “*Türk Tarımının Gelişimi, Sorunları...*”, s.78.

¹⁰²⁶ İsmail Cem Ay, “*II. Dünya Savaşı Ulusal Planlama Faaliyetleri: 1946 İvedili Sanayi Planı ve 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı’nın Karşılaştırmalı Analizi*”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, XXXXXII/1, (2012), s.155.

tüketimin karşılanmasına yönelik olarak hazırlandı. Bu yönüyle plan, üretimi ve tüketimi birlikte düzenleyen bir yapı sergilemekteydi. Planda yer alan bir diğer amaç ise ülke içinde sanayileşmede bölgesel uzmanlaşmanın sağlanması ve sanayinin enerji kaynaklarının çerçevesinde toplanmasıydı.¹⁰²⁷

Vaner Planı olarak da adlandırılan 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı (TİKP), daha dengeli bir büyüme öngörmekteydi. Burada özellikle tarımın geri kalmış yapısını iyileştirerek, tarımı ekonomideki diğer sektörler ile bütünleştirmek amaçlanmaktaydı.¹⁰²⁸

A- BİRİNCİ KÖY VE ZİRAAT KALKINMA KONGRESİ (27-31 Aralık 1938)

Mustafa Kemal Atatürk'ün "Milli ekonominin temeli ziraattır" sözünden hareketle, Atatürk döneminde hazırlığı yapılan ve ziraatta kalkınma düşüncelerinden birini oluşturan Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi, köylere kadar yayılacak programlı ve pratik çalışmalar yapılması maksadıyla düşünülmüş ve harekete geçirilmiştir. Ziraî kalkınma, her şeyden önce köylü ve çiftçi olan halkın radikal kalkınması için gerekliydi. Bu yüzden milli ekonomi icaplarına uygun olacak şekilde rasyonel bir ziraat rejimi kurma fikri ortaya çıkmıştır. Ziraat ve köy politikası doğrultusunda atılacak adımlar arasında öncelikle topraksız çiftçi bırakmamak, iş vasıtalarını artırmak, iyileştirmek ve korumak, ziraat bölgelerine göre tedbirler almak yer almaktaydı. Ziraat ve köy kalkınmasında amaç milli iaşeyi korumak, milli sanayii geliştirmek ve ziraatın milli iktisadın kuruluşu için döviz getirir kaynak olması şeklinde tespit edilmiştir.¹⁰²⁹ Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi de bu amaçlar doğrultusunda hazırlanmıştır.

Bu bağlamda devletin ekonomi kalkınmasında çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından düzenlenen kongrelere destek verdiği açıktır. Fakat bizzat devletin doğrudan öncülüğünde gerçekleşen ilk kongre Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi olmuştur. Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi, 27-31 Aralık 1938 tarihleri arasında Tarım Bakanlığı tarafından düzenlenmiştir. Başbakan Celal Bayar yaptığı konuşmasında bu

¹⁰²⁷ M. İ. Parasız, *Türkiye Ekonomisi*, s.98.

¹⁰²⁸ İ. C. Ay, "II. Dünya Savaşı Ulusal Planlama Faaliyetleri", s.164.

¹⁰²⁹ Nizamettin Turgay, *Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış: Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s.301.

kongrenin amacını; Türk köylü ve çiftçisinin refah düzeyinin yükseltilmesi, tarım topraklarının canlandırılması olarak ifade etmekteydi.¹⁰³⁰

Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi'nde Türk tarım politikası ile ilgili görüşmeler yapıldı. Kongre delegeleri özellikle tarla ziraatı, bağ bahçe, hayvan işleri, hayvan yemleri, ziraî sanatlar, orman gibi konuları incelemek üzere bir araya geldi.¹⁰³¹ Kongrede iki mesele öncelikle ön plana çıktı. Bunlar; pazar ve üretim araçlarının geliştirilmesi meselesiydi. Bunların görüşülmesi maksadıyla üretici kesim ile uzmanlar tarafından raporlar hazırlandı. İl, ilçe ve köylerden katılım sağlayan ziraatçılar ile bilim adamlarının oluşturdukları raporlar, A ve B serisi şeklinde bir araya getirilen iki ayrı kitap halinde yayınlandı.¹⁰³²

Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi, komisyonlara ayrılarak çalışmalarına başladı. Bu komisyonlar; Tedrisat Komisyonu, Tarla Ziraatı Komisyonu, Mevzuat, Dilekler, Ziraî Kredi, Ziraî Sigorta Komisyonu ve Ziraat Sanatları Komisyonları şeklinde belirlendi.¹⁰³³

Akşam gazetesi komisyonları ve çalışma esaslarını vermektedir. Tedrisat Komisyonu, Tahsin Coşkan'ın başkanlığı altında toplanmaktaydı. Ziraat Vekili Faik Kurdoğlu'nun tedrisat hakkındaki izahatı dinlenerek üç tali komisyon halinde çalışmasına karar verildi. Komisyonunda; kurslar, ilk ziraat mektepleri, ilk ihtisas mektepleri ve orta ziraat mektepleri görüşülen mevzular arasında yer aldı. Tarla Ziraatı Komisyonu ise Mehmet Yaşar Özey'in başkanlığı altında toplandı. Tarla Ziraatı Komisyonu; umumî ziraat kısmı, kuru ve sulu ziraat, gübre ve gübreleme, mücadele işleri, nebatların ıslahı, makineler konusu müzakere edildi. Daha sonra hususi ziraattan buğday, arpa, çavdar, yulaf, pirinç, mısır mevzuları tetkik ve kabul edildi. Mevzuat, Dilekler, Ziraî Kredi ve Ziraî Sigorta Komisyonu'nda görüşülen muhtelif ve mütenevvi meselelerin en önemlileri şunlardı:

- “Topraksız çiftçiye toprak tevzii ve dağlık toprakların tevhidî meselelerini ihtiva edecek bir toprak kanununun bir an evvel hazırlanması
- At ve pullukla ziraat usulünün teşvik, temin ve himayesi

¹⁰³⁰ Türkan Çetin, **Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Köylü Politikası (1923-1950)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ergün Aybars), İzmir, 1997, s.85.

¹⁰³¹ Mehmet Kayıran, **Türk Tarımında Modernleşme Çabaları (1923-1950)**, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1995, s.68.

¹⁰³² Altan Öztürk, **Cumhuriyet Döneminde Köylücülük Politikaları: İzmir-Aydın-Denizli Örneği (1923-1950)**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ercan Haytoğlu), Denizli, 2019, s.116.

¹⁰³³ **BCA**, 30.18.1.2.86.37.8.

- Küçük çiftçiye elle kullanılacak veya herhangi bir vasıta ile tahrik edilecek ekonomik makine ve aletlerin, büyük işletmelere de traktör ve biçerbağlar ve saire makinelerin ucuzca ve uzun vade ile temini
- Memlekete ithal olunacak ziraat makinelerinin her mıntıkanın hususiyet ve icaplarına göre devletçe kararlaştırılacak muayyen tiplere ırcası, her yerde bu makinelerin satışını yapacak müesseselerin tamirhaneler açmaları ve yedek parça bulundurmalarının temini
- Gaz, mazot sair muharrik madde fiyatlarının ve gümrük vergilerinin hafifletilmesi
- Köylüyü aydınlatmak, teknik bilgisini arttırmak, kültür seviyesini yükseltmek için programlı bir mesai tanzimi ve bunun bir merkezden idaresi, bu cümleden olarak köylüye radyo temini haftalık bir gazetenin neşri ve meccanen tevzii”

Ziraat Sanatları Komisyonu da Süreyya Gençalın başkanlığında toplandı. Memlekette konserve sanayiinin gelişimi ve bu suretle memleket mallarının kıymetlendirilmesi, bira, şarap, konyak sanayiinin esaslı şekilde ilerlemesi maksadıyla memlekette bir fıçı sanayii kurulması, şarap, bira rüsumu azaltılmak suretiyle bunların ucuza mal edilmesi ve bir de şişe sanayiinin bira, şarap ve süt sanatlarını ilerletecek şekle çevrilmesi meseleleri komisyonda görüşüldü.¹⁰³⁴

I- Basına Yansımaları

Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi, “*Akşam*” gazetesi “*Ziraat Kongresi Başvekilin Mühim Bir Nutku ile Açıldı*” başlığıyla yer bulmaktaydı. Gazete, kongrenin toplanış amacını büyük bir millî dava hareketini hızlandırma, planlaştırma olarak ifade etmekteydi. Bu dava, toprakların canlandırılması, kıymetlendirilmesi davası, Türk köylü ve çiftçisinin seri, radikal kalkınması, geniş, dinamik bir refaha ulaştırılma davası olarak görülmekteydi.¹⁰³⁵ “*Anadolu*” gazetesi de kongrenin önemini “*Köylünün Kalkınması En Büyük Davadır*” başlığında manşetine yansıtmıştır.¹⁰³⁶ “*Cumhuriyet*” gazetesi manşetinde “*Birinci Köy ve Ziraat Kongresi Merasimle Açıldı*” başlığı altında köylünün

¹⁰³⁴ “Ziraat Kalkınma Kongresi Komisyonlarında Mühim Kararlar Verildi”, **Akşam**, 29 Aralık 1938, Sayı No: 7257, s.7.

¹⁰³⁵ “Ziraat Kongresi Başvekilin Mühim Bir Nutku ile Açıldı”, **Akşam**, 28 Aralık 1938, Sayı No: 7256, s.1.

¹⁰³⁶ “Köylünün Kalkınması En Büyük Davadır”, **Anadolu**, 28 Birinci Kanun / Aralık 1938, Sayı No: 7177, s.1.

refaha ulaşması için yapılan kongreye dair ayrıntılı bilgi ve bir de fotoğrafa yer vermiştir.¹⁰³⁷

“Kurun” gazetesi “Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Dün Açıldı” başlığıyla kongre gündemine ve Başvekilin konuşmasına yer vermiş, “15’inci yılı sistemli, plânlı bir köy ve ziraat kalkınmasına mebde yapmak, ebedî önderin bıraktığı büyük emirdir” sözleriyle kongre önemini aktarmaktaydı.¹⁰³⁸ “Ulus” gazetesi ise “Köy ve Ziraat Kalkınma Davamız, Milli Davalarımızın Ana Temelidir” başlığı altında bu kongrenin bu istikamette büyük, milli bir seferberliğe namzet olmasını temenni etmekteydi.¹⁰³⁹

“Akşam” gazetesi, kongre sonrası programda yer vermektedir. Ankara Halkevi’nde Ziraat Kongresi azalarına çiftçiliğe ait filmler gösterildiği ve yüksek ziraat enstitüsü talebesi tarafından Ziraat Marşı’nın¹⁰⁴⁰ söylendiği belirtildi. Talebelerin ayrıca fener alayı yaptığı ve Ziraat Vekâleti tarafından köylü için neşredilecek aylık “Ulak” gazetesinin bugün çıkmaya başladığı da aktarıldı. Gazete ayrıca dost ve komşu Sovyet Rusya’nın Ankara’da toplanan büyük Ziraat Kongresi’ne çok yakından alâka gösterdiğini ifade etmekteydi. Bu münasebetle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tarafından Lenin adlı Ziraat İlimleri Akademisi’nin Ankara’da Sovyet Büyükelçiliği vasıtasıyla Ziraat Vekili Faik Kurdoğlu’na köy ve ziraat işlerinin muhtelif şubelerine ait kıymetli bir kitap koleksiyonu ile meyvacılık, tütün ayırma makinelerinin ve nebatatın neşvünemasına dair dört kültür filmi gönderdiğini vurgulamaktaydı.¹⁰⁴¹

“Kurun” gazetesi yazarlarından İhsan Altay, “Ziraat Kongresi Açılırken” başlıklı yazısında askerî ve siyasi zaferlerle kazandığımız istiklalin sağlam temellere dayanması için sanayileşmenin gerekliliğini ifade etmiştir. Bu bağlamda vatandaşa ve devlete vazifeler düştüğünü belirten Altay, bu sahada devletle köylü ve ziraatçının birlikte hareket

¹⁰³⁷ “Birinci Köy ve Ziraat Kongresi Merasimle Açıldı” , **Cumhuriyet**, 28 Birinci Kanun / Aralık 1938, Sayı No: 5254, s.1, 9.

¹⁰³⁸ “Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Dün Açıldı” , **Kurun**, 28 Aralık 1938, Sayı No: 7531-1631, s.10.

¹⁰³⁹ “Köy ve Ziraat Kalkınma Davamız, Milli Davalarımızın Ana Temelidir”, **Ulus**, 28 Aralık 1938, Sayı No: 6253, s.1.

¹⁰⁴⁰ Ziraat Marşı

“Sürer, eker, biçeriz, güvenip örtesine,
Milletin her kazancı, milletin kesesine,
Toplandık baş çiftçinin, Atatürk’ün sesine,
Toprakla savaş için ziraat cephesine.

Biz ulusal varlığın temeliyiz, köküyüz,
Biz yurdun öz sahibi, efendisi, köylüyüz!”.. M. Kayıran, **Türk Tarımında Modernleşme Çabaları (1923-1950)**, s.69.

¹⁰⁴¹ “Ziraat Kongresi Başvekilin Mühim Bir Nutku ile Açıldı”, **Akşam**, 28 Aralık 1938, Sayı No: 7256, s.1,12.

etmesinin zaruri olduğuna kanaat getirmiştir. Devlete düşen vazifeleri köylüye kredi, sıhhat ve kültür temini olarak açıklarken, köylünün de kredi, istihsal, satış ve istihlak kooperatifleriyle teşkilatlanması olarak belirtmiştir.¹⁰⁴²

“*Kurun*” gazetesi 29 Aralık 1938 tarihli haberinde “*Ziraat Kongresi Komisyonları Dün Akşama Kadar Çalıştılar*” başlığıyla komisyon tarafından belirlenen dilek ve isteklere yer verirken,¹⁰⁴³ “*Ulus*” gazetesinin haberi de yine kongre gündeminden bahsetmiştir. Gazete “*Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi’nde*” başlığı altında kongreye dair birçok önemli kararların alındığına değinmekteydi.¹⁰⁴⁴

“*Ulus*” gazetesi, “*Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Dün Kapandı*” başlığında kongrede ele alınan bütün mevzuların değerli kararlarla neticelendiğini ifade etmekteydi. Bu, Türk köylüsünün, Türk çiftçisinin bütün meseleleri demek değildi. Fakat bunlar bu meseleleri daha iyi daha sıralı ele alıp daha hızla başarmak için lüzumlu olan ana yollar, ana fikirler olarak değerlendirilmiştir.¹⁰⁴⁵

B- TİCARET VE SANAYİ ODALARI BEŞİNCİ UMUMİ KONGRESİ (23-28 Ekim 1939)

1939-1945 yılları arasında meydana gelen ve insanlığın yakın tarihte şahit olduğu en büyük felaket olan İkinci Dünya Savaşı, Türkiye’yi de etkilemiş ve yeni Türkiye, bu savaşın dışında kalmayı başarmış olmakla birlikte ekonomik olarak birtakım tedbirler almak durumunda kalmıştır. Sınırlı bütçe olanakları ile olağanüstü durum yaşanmasından ötürü, savunma giderlerini karşılamak maksadıyla bazı uygulamalara yöneldi. Ticaret ve Sanayi Odaları da bu durumdan olumsuz etkilendi ve yeni düzenlemelere gidildi. 11 Ocak 1943 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde 4355 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu’nun¹⁰⁴⁶ kabul edilmesi yasal düzenlemeler arasında yer aldı.¹⁰⁴⁷

¹⁰⁴² İhsan Altay, “*Ziraat Kongresi Açılırken*”, **Kurun**, 27 Birinci Kanun / Aralık 1938, Sayı No: 7530 – 1630, s.3.

¹⁰⁴³ “*Ziraat Kongresi Komisyonları Dün Akşama Kadar Çalıştılar*”, **Kurun**, 29 Aralık 1938, Sayı No: 7532 - 1632, s.1.

¹⁰⁴⁴ “*Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi’nde*”, **Ulus**, 29 Aralık 1938, Sayı No: 6254, s.7.

¹⁰⁴⁵ “*Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Dün Kapandı*”, **Ulus**, 31 Aralık 1938, Sayı No: 6256, s.1,9.

¹⁰⁴⁶ **Resmi Gazete**, 18.01.1943, Sayı: 5307.

¹⁰⁴⁷ Murat Koraltürk, **Türkiye’de Ticaret ve Sanayi Odaları (1880-1952)**, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2002, s.97.

Bu bağlamda düzenlenen Ticaret ve Sanayi Odaları 5. Umumi Kongresi II. Refik Saydam Hükümeti¹⁰⁴⁸ döneminde, dönemin Ticaret Vekili Mehmet Cezmi Erçin¹⁰⁴⁹ başkanlığında 23 Ekim 1939'da gerçekleştirildi.¹⁰⁵⁰

23 Ekim 1939 Pazartesi günü saat 10'da başlayıp 28 Ekim 1939 tarihine kadar devam edecek olan kongre, Ankara'da Ticaret Vekâleti binasında toplanacaktı.¹⁰⁵¹ Kongreye katılım şu şekilde gerçekleşmekteydi:

- “Bütçeleri uygun olan Odalar birer delege göndereceklerdir. İstanbul ve İzmir 3'er delege göndermeye yetkilidir. Mali durumları yerinde olan Ticaret ve Zahire ile Hayvan Borsaları, bütçelerinde gerekli ulaşımaları süratle teklif ve Vekâletin onayını yerine getirmek şartıyla yazılan şekilde delege gönderirler. Oda ve Borsa Murahhaslığı, aynı şahıs uhdesinde toplanabilir.
- Delegeler, oda ve borsalar işlerinde ilgisi ve tecrübesi herkes tarafından kabul edilen mahallî tacirler arasından seçilecektir.
- Bütçeleri bir delege göndermeye yetmeyen oda ve borsalar, kendilerini Ankara'da ikamet eden ve tercihen ticaret işlerine hâkim kişiler arasından seçecekleri bir delege tarafından temsil ettirebilirler.
- Delegelerin seçimi, mahallîn en yüksek idare amirinin reisliği altında toplanacak Oda ve Borsa Meclisleri tarafından yapılacaktır.
- Seçim için üç nüsha mazbata düzenlenecektir. Bunlardan biri Vekâletçe Kongre Umumi Kâtipliğine, ikincisi oda ve borsanın dâhil olduğu mıntıkanın Ticaret Müdürlüğü'ne gönderilecek, üçüncüsü ise oda ve borsanın dosyasında muhafaza edilecektir.

¹⁰⁴⁸ II. Refik Saydam Hükümeti, 03.04.1939-09.07.1942 tarihleri arasında görev yaptı. (İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, **Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, I, (24 Nisan 1920 – 22 Mayıs 1950)**, Ankara, 2013, s.337.

¹⁰⁴⁹ Mehmet Cezmi Erçin; 1895 yılında İstanbul'da doğmuştur. İstanbul'da iptidai ve idadi okulunu okuduktan sonra 1912 yılında Mektebi Mülkiye'ye girmiş ve 1916 yılında mezun olmuştur. Mondros Mütarekesi'nden 1920'ye kadar muallimlik yapmış ve ticaret ile uğraşmıştır. 1920'de Rüsumat Umum Müdürlüğü tahrirat müdürlüğüne atanmıştır. İstanbul Hukuk Fakültesi'nde Hukuk şubesinden mezun olup Avukatlık yapmıştır. TBMM'de 6. dönemde Antalya milletvekili seçilmiştir. 12. Hükümet'te Ticaret Vekili olarak görev almıştır. Evli ve iki çocuk babası olan Cezmi Erçin 24 Aralık 1940'ta vefat etmiştir. (Ümmügülsüm Candegir, “*TBMM Arşiv Kayıtlarına Göre Atatürk Dönemi Antalya Milletvekilleri ve TBMM Faaliyetleri (1920-1938)*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XVIII/36 (2018-Bahar), s.209.

¹⁰⁵⁰ M. Tekerek, “*Ticaret ve Sanayi Odaları*”, <https://ataturkansklopedisi.gov.tr/bilgi/ticaret-ve-sanayi-odaları/> Erişim Tarihi: 02.03.2022.

¹⁰⁵¹ BCA, 030.10.165.149.6.

- Seçimlerin süratle yapılması ve seçim mazbatalarının 15 Eylül 1939 tarihinden önce Umumî Kâtiplikte bulunmak üzere taahhütlü olarak postaya verilmesi istenmektedir.
- Ankara, İstanbul ve İzmir Ticaret ve Sanayi Odaları umumi kâtipleri ile İstanbul ve İzmir Ticaret ve Zahir Borsası Komiser ve umumî kâtipleri ile İstanbul ve Kars Hayvan Borsaları komiserleri, müesseselerin bütçeleri müsait olduğu takdirde kongreye katılabilirler.
- Katılacakların isimleri üst maddede yazılı tarihe kadar Kongre Umumî Kâtipliği'ne bildirilecektir.
- Mıntıka Ticaret Müdürleri kongrede hazır bulunacaklardır.
- Vekâletler ve kongre ile alakalı kurumların katılımı sureti ayrıca tayin olunacaktır.
- Raporlar en geç 20 Eylül 1939 tarihinde Vekâlette Kongre Umumî Kâtipliği'nde bulundurulacaktır.
- Bu tamim; vilâyetlere, oda veya borsa bulunan kazalara, Mıntıka Ticaret Müdürlükleri'ne, bilumum ticaret ve sanayi odalarıyla, Ticaret ve Zahir ile Hayvan Borsaları'na Vekâletin merkez teşkilatına ve bilgi verilmesi için Umumî Müfettişliklere gönderilecekti.”¹⁰⁵²

Kongre gündeminde;

- “Önceki kongrede belirtildiği temennilere ve elde edilen sonuçlara göre; “Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu Ön Projesi” esasları üzerinde görüşme
- Aynı şekilde Ticaret ve Zahir Borsaları yeniden teşkilatlandırılmak üzere Vekâletçe hazırlanmış olan “Ticaret Borsaları Kanunu Ön Projesi” esasları üzerinde görüşme
- Tağşiş¹⁰⁵³’in yasaklanması
- Ticaret Odası bulunmayan yerlerde Menşe Şehadetnamesi verilmesi sureti
- Üye tarafından teklif edilip Kongre Umumi Heyetince görüşülmesi kabul olunan diğer mevzular” yer almaktaydı.¹⁰⁵⁴

¹⁰⁵² BCA, 030.10.165.149.6.

¹⁰⁵³ Tağşiş: Bir şeyin içine başka bir madde karıştırma, saflığını giderme.(Ş. Rado, **Büyük Türk Sözlüğü**, s.1120.

¹⁰⁵⁴ M. Tekerek, “Ticaret ve Sanayi Odaları”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ticaret-ve-sanayi-odaları/> Erişim Tarihi: 02.03.2022.

C- TARIMSAL ÜRÜNLER BAZINDA YAPILAN KONGRELER

İkinci Dünya Savaşı yaklaştığı sıralarda Türkiye’de iktisadi kalkınmanın temeli atılmış ve iktisadi hayatta bir hızlanmaya gidilmiştir. Fakat savaşın başlamasıyla Türkiye’nin Dünya ile ilişkileri son derece zayıfladığı gibi, muhtemel bir savaş nedeniyle ülke, imkânlarından çok daha fazlasını orduya ayırmak durumunda kalmıştı. Bundan ötürü Türkiye’nin ulusal geliri 1939–1946 arasında %20 oranında azalmıştır. Buna rağmen devlet tarımsal üretimin artırılmasına öncelik vermiş ve bu alanda düzenlenen kongreleri desteklemiştir.

I- Pamuk Kongresi (2-5 Ocak 1941)

Tekstil sektörünün en önemli ham maddesi olan pamuk, Ebegümecigiller familyasına ait, anavatanı Hindistan olan ve kültürü yapılan bir bitki türü olarak bilinir. Birinci Dünya Savaşı’nın yenilgiyle sonuçlanmasının ardından İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi imzalanmış, Mütarekenin imzalanmasıyla Fransızlar bu dönemde pamuğa dayalı bir üretim sahasına sahip olan Adana bölgesini işgal etmiştir. İşgallere karşı yapılan kararlı mücadelede bu bölge de kurtarılmış ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuyla birlikte pamuk ziraatında yeni bir dönem başlamıştır.¹⁰⁵⁵

Mustafa Kemal Atatürk, ülkede milli bir dokuma endüstrisinin oluşturulup bu endüstrinin gerek duyduğu üretimin gerçekleştirilmesi yolunda büyük çaba harcamıştır.¹⁰⁵⁶ Bu dönemde bir taraftan yeni dokuma fabrikalarının yanı sıra, diğer taraftan başlıca pamuk üretim bölgeleri olan Çukurova’da Adana, Ege’de Nazilli Akdeniz’de Antalya Araştırma Enstitüleri ile diğer istasyon ve Devlet Üretim Çiftlikleri kurulmuştur. Ayrıca eğitim maksadıyla yabancı ülkelere teknik eleman gönderilmiş ve yabancı uzmanlar davet edilmiştir. Böylece pamuk ıslah ve üretim tekniği üzerinde ilk ciddi ve bilimsel çalışmalara başlanmıştır. Ayrıca ilk etapta farklı türde pamuk tohumlarının ülkeye getirilip üretim çiftliklerinde denenmesi, ardından rekolte düzeyi yüksek ABD kökenli Akala ve Cleveland türlerinin tarımı yaygınlaştırmaya çalışılmıştır.¹⁰⁵⁷

¹⁰⁵⁵ Nadir Yurtoğlu, “İnönü Dönemi’nde Türkiye’de Pamuk Üretimi ve Pamuk Politikası (1938-1950)”, **Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını Belgi Dergisi**, II/19, (Kış 2020/I), s. 1832.

¹⁰⁵⁶ N. Yurtoğlu, “İnönü Dönemi’nde Türkiye’de Pamuk”, s. 1832.

¹⁰⁵⁷ Ersin Kandemir, “Türk Pamuk Sanayii ve İhracat Olanakları”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, III/1-2, (Yıl 1978), s.105.

Pamuk, hem uluslararası emtia ticaretinde, hem de memleket yönünden en fazla döviz getirebilen birkaç ihraç maddesinden biridir. Cumhuriyetin ilk yıllarında önemli bir ihraç ürünü olan pamuk üretimine büyük bir önem verilmiştir. Türk pamuklu sanayiinde ilk gelişme 1933 yılında Sümerbank'ın kurulması ile başlamıştır. Kayseri, Nazilli, Malatya, Bakırköy ve Ereğli dokuma fabrikaları Sümerbank tarafından kurulmuştur.¹⁰⁵⁸ Türk halkının giyim ihtiyacını karşılamak üzere yeni iplik ve dokuma fabrikaları devlet eliyle kurulmuş ve bu fabrikaların pamuk ihtiyacı ülkemiz üretimi ile karşılanmıştır. ABD'den getirilen pamuk tohumları Adana, Tarsus ve Nazilli gibi önemli pamuk üretim alanlarında kurulan “Devlet Pamuk Üretme ve Islah Çiftlikleri” nde Akdeniz ve Ege bölgelerinde iklim şartlarına uygun türler yetiştirilmiş ve köylülere dağıtılmıştır. Ayrıca pamuk üretimini geliştirmek için dış ülkelerle ilişkiler kurulmuş, bunun yanı sıra pamuk tarımında kullanılacak makine ve aletlerin ithalinde kolaylıklar sağlanmıştır.¹⁰⁵⁹

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren pamuk ıslahının yapılarak Akala ve Cleveland türlerin yaygınlaştırılması maksadıyla, 1926 yılında Adana'da, 1931 yılında Eskişehir'de ve 1933 yılında ise Nazilli'de pamuk üretim çiftliklerinin kurulması pamuk üretimi açısından önem taşımaktaydı. Ayrıca pamuk ıslahı, ekim alanlarının artırılması ve maliyet fiyatlarının düşürülmesi konusunda gerekli çalışmaları yapmak üzere 4 Haziran 1937 tarihinde Pamuk İşleri Müdürlüğü kuruldu.¹⁰⁶⁰

Türkiye'de pamuk üretim politikasındaki iki hedeften biri milli dokuma sanayinin muhtaç olduğu kalite ve miktardaki pamuğu temin etmek, diğeri ise üretim fazlası mahsullerin dış piyasalara sürülerek ülkeye döviz kazandırmaktı. Pamuk sanayiinin gelişimi, üretimin yeterli düzeyde yapılmasına bağlı oldu. Zaman zaman mahsul zararlıları rekolteyi düşürdü. İnönü Dönemi'nde pamuk üretiminin gelişimine yönelik yapılan çalışmaların yanı sıra pamuk ıslahına da önem verildi. Ayrıca pamuk ticaretiyle ilgili yapılan faaliyetlerin yanı sıra pamukla ilgili ulusal ve uluslararası düzeyde kongre ve toplantılar da düzenlendi. Bunlardan ilki; 27 Aralık 1938'de Başbakan Celal Bayar'ın açılış konuşmasıyla başlayan Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi oldu.¹⁰⁶¹ Bu kongrede milli sanayi ile dış piyasaların ihtiyaç duyduğu miktar ve kalitede pamuk yetiştirerek üretimi 500.000 balyaya çıkarmak ve ekim alanlarıyla her bir dekardan alınan

¹⁰⁵⁸ E. Kandemir, “*Türk Pamuk Sanayii ve İhracat Olanakları*”, s.112.

¹⁰⁵⁹ M. Evsile, “*Cumhuriyet Döneminde Ziraat ve Hayvancılık*”, s.6.

¹⁰⁶⁰ N. Yurtoğlu, “*İnönü Dönemi'nde Türkiye'de Pamuk*”, s.1832.

¹⁰⁶¹ N. Turgay, **Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış**, s.165.

verimi artırmak başlıca hedef haline getirildi. Bunun gerçekleştirilmesi için göz önüne alınması gereken tedbirler şöyle belirlendi:

- “Savurma usulü pamuk tarımını terk edip, makine ve sıra halinde ekim ile çapa makinesini kullanmayı yaygın hale getirmek
- Pamuk tarımında sulamayı teşvik ve yaygın hale getirmek
- Pamuk randımanını miktar ve kalite itibarıyla artırmaya yarayacak başta toprağı hazırlama ve işleme olmak üzere, münavebe (nöbetleşme), tohumluk, gübre, bakım, ambalaj ve ekim mevsimi konularında köylüleri aydınlatmak”¹⁰⁶²

Bu politikayla bir yandan tarım yetkilileriyle çiftçilerin bir araya gelmeleri sağlanıp, her yıl pamuk tecrübe tarlaları ihdas edilmeye çalışılırken, öbür yandan düzenlenen müsabakalarla kaliteli mahsul yetiştirenleri teşvik etmek amaçlanmıştır. Ayrıca teknik tarım yöntemleri kapsamında pamuk makinelerinin kullanımını öğretmek, dahası köy öğretmenlerini pamuk üretme çiftliklerinde kısa bir staja tâbi tutarak tarım uygulamalarına alıştırmanın yanı sıra pamukla ilgili teknik tarım bilgilerini üç aylık kurslar halinde köy okulları ve çiftçilere yaymak, pamuk çiftçilerine sade bir dille yayınlar yapmak diğer çalışmalar arasında yer almıştır.¹⁰⁶³

Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi’nin düzenlenmesinden yaklaşık üç yıl sonra Türkiye’de pamuk sorunlarını masaya yatırmak, üretim imkânlarını araştırmak ve alınacak tedbirleri tespit etmek maksadıyla 2-5 Ocak 1941 tarihleri arasında Ankara’da Ziraat Vekâleti binasında bir Pamuk Kongresi toplandı. Ziraat Vekili Muhlis Erkmen¹⁰⁶⁴ Bey başkanlığında toplanan kongrede uzman pamuk işçisinin yetiştirilme tedbirleri, işçilerin kalifiye olması üzerinde duruldu.¹⁰⁶⁵

İktisat Vekâleti toplantı salonunda açılışı ile başlayan kongre, ardından reis vekillerinin ve kâtiplerin seçimi ile devam etti. Kongre daha sonra komisyonların seçimini gerçekleştirmiştir. Buna göre; Birinci Komisyon: Çukurova bölgesinde Akala ve Cleveland tipleri üzerinde yapılan denemelerin mukayesesi ve bu bölgeye Akala’nın teşmili meselesinin araştırılması için oluşturuldu.¹⁰⁶⁶

¹⁰⁶² N. Turgay, **Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış**, s.167.

¹⁰⁶³ N. Yurtoğlu, “*İnönü Dönemi’nde Türkiye’de Pamuk*”, s.1847.

¹⁰⁶⁴ Muhlis Erkmen; 1891 yılında Bursa’da doğdu. 1985 yılında vefat etti. III. Dönem Bursa Milletvekilliği, IV, V, VI ve VII. Dönem Kütahya Milletvekilliği ve 7., 8., 11. ve 12. Hükümet’te Ziraat Vekilliği görevlerinde bulunmuştur. **TBMM Albümü 1920-2010, 1. Cilt 1920-1950**, s.412.

¹⁰⁶⁵ N. Yurtoğlu, “*İnönü Dönemi’nde Türkiye’de Pamuk Üretimi...*”, s.1848.

¹⁰⁶⁶ Birinci Encümene seçilen murahhaslar arasında; Adana Çiftçiler Birliği’nden Kasım Ener, Tevfik Ramazanoğlu, Ekrem Avni Zaimler, Fazlı Meto, İbrahim Acar, Rical Tarımer, Nuri Avcı, Zeki Sayar, mütehassıs Klark, Ceyhan’dan mütehassıs Selâhattin Tezcan, Mersin Çiftçiler Birliği’nden Ali Fırat,

İkinci Komisyon: Pamuk istihsalini arttırma ve mahsulün kalitesini iyileştirmek için alınması gereken tedbirlerin görüşülmesi için oluşturuldu. Saf tohum temini ve dağıtılması, Çukurova ve Ege bölgelerinde sulama işleriyle muvazi olarak pamuk ziraatında alınması gereken tedbirler diğer meseleler olarak belirlendi. Üçüncü Komisyon: Pamuk mevzusu üzerinde çeşitli yerlerden gelen dilek ve temennilerin görüşülmesi için oluşturuldu.¹⁰⁶⁷ Komisyon kararları kongrede görüşüldükten sonra kabul edildi ve toplantı sonlandırıldı.

1- Basına Yansımaları

Pamuk Kongresi hakkında haberler dönemin basınında yer aldı. “*Akşam*” gazetesi kongrenin toplanış gayesine “*Pamuk Kongresi*” başlığı altında kısa bir izahla değinirken,¹⁰⁶⁸ “*Ulus*” gazetesi ise kongrede pamuk üretimi için alınması gereken tedbirler ve memlekette pamuk mahsulünün umumî vaziyetinin görüşüleceğini ifade etmekteydi.¹⁰⁶⁹ “*Anadolu*” gazetesi “*Pamuk Kongresi*” başlıklı haberinde kongre detaylarına ve Ziraat Vekili Muhlis Erkmen’in fotoğrafına yer vermektedir.¹⁰⁷⁰

“*Vakit*” gazetesi aynı şekilde Pamuk Kongresi hakkında izahat verirken,¹⁰⁷¹ “*Ulus*” gazetesinin ertesi günkü haberi Pamuk Kongresi hakkında izahatta bulundu. “*Pamuk Kongresi münasebetiyle Cleveland – Akala*” başlığı altında yer alan detayda; Pamuk Kongresi’nin toplandığı ve Türkiye’de bu nebat ziraatının daha fazla gelişimini sağlayacak tedbirlerin görüşüldüğü bu dönemde Cumhuriyet Hükümeti’nin memlekette pamuk ziraatının tamimine canla başla çalıştığı aktarıldı.¹⁰⁷²

İbrahim Etiler, Manisa Ziraat Odasından Fevzi Lütfi, Ziraat Müdürü Ali Akkan, Sanayi Tetkik Heyeti Reisi Şevket Süreyya Aydemir, Zeynel Besim Sun, Kemal Saygun, Remzi Ayüzger, Şefik Bakay, Kemal Sezen Turhan Çakus yer almaktaydı. (“*Pamuk Kongresi Dün İçtimaa Başladı*”, **Ulus**, 3 Ocak 1941, Sayı No: 6975, s.5.)

¹⁰⁶⁷ İkinci Encümene seçilen üyeler arasında; Mebus Alaattin Tiridoğlu, Mebus Mehmet Aldemir, Ahmet Karaosman, Su İşleri İdaresi Reisi Salahattin Büge, Standardizasyon Müdürü Faruk Sünter, Dış Ticaret Reis Muavini Celâl Yarman, Teşkilâtlandırma Umum Müdür Muavini M. Şeyda, Kredi İşleri Müdürü Hamdi Ağaoğlu, Dış Ticaret Müşavirlerinden Zeki Doğanoglu, Raportör Naci Akverdi, Standardizasyon Müdür Muavini Turhan Baray, Burhan Saner, H. Emiroğlu, Mahmut Eğriboz, Cevdet Alanyalı, Sanayi Tetkik Heyeti Azasından Tarık Dirimer, Sümerbanktan Bülent Büktaş, Müeyyet Kerimol, Hayri Yılman, Hikmet Gür, Recep Bekmen, Yüksek Ziraat Enstitüsü’nden Dr. Vamık Tayşı, Tefik Eşberk, Celâl, Enver, İktisat Müşaviri İlhami Masar, Ziraat Bankasından Saim Atasagun, Pamuk İşleri Müdürü Necati Turgay, Mühassıs Emcet Bektay, Sadık Toker katıldı. Bu encümene Alaattin Tiridoğlu reislik etmekteydi. (“*Pamuk Kongresi Dün İçtimaa Başladı*”, **Ulus**, 3 Ocak 1941, Sayı No: 6975, s.5.)

¹⁰⁶⁸ “*Pamuk Kongresi*”, **Akşam**, 2 Ocak 1941, Sayı No: 7976, s.2.

¹⁰⁶⁹ “*Pamuk Kongresi Bugün Ziraat Vekilimizin Riyaseti Altında Toplantılarına Başlıyor*”, **Ulus**, 2 Ocak 1941, Sayı No: 6974, s.1.

¹⁰⁷⁰ “*Pamuk Kongresi*”, **Anadolu**, 3 İkinci Kanun / Ocak 1941, Sayı No: 8402, s.1.

¹⁰⁷¹ “*Pamuk Kongresi Dün Ziraat Vekilinin Nutkuyla Açıldı*”, **Vakit**, 3 Ocak 1941, Sayı No: 8255, s.1.

¹⁰⁷² “*Pamuk Kongresi münasebetiyle Cleveland – Akala*”, **Ulus**, 4 Ocak 1941, Sayı No: 6976, s.2.

“Akşam” gazetesi Günün Ansiklopedisi kısmında “Pamuk” başlığıyla pamuğun önemine dair kaleme alınan bir yazıya yer vermiştir. Gazete pamuğun değeri, özelliği ve önemi ile ilgili detaylara değinmekteydi. “Pamuk cihanın hâkimidir!” sözüyle yeryüzündeki nüfusun beşte dördünün pamuklu dokumalar kullandığı ifade edilmekteydi. Başlıca pamuklu cinsleri; vual, organdi, batist, muslin, tülbent, pike, pazen, eponj, basma, markizet olarak kabul edilmekteydi. Dünyada birinci pamuk üreticisi ABD, pamuklu dokuyan memleketin ise İngiltere olduğu belirtildi. Son zamanlarda Japonya ve Hindistan’ın pamuklu kumaşçılıkta gelişim gösterdiği, Türkiye’nin de artık kendi pamuğunu yetiştirmekte ve pamuklu dokumakta olduğuna, Adana’da, İzmir’de, İstanbul’da birçok fabrikaları bulunduğu işaret edildi. Pamuklu dokuma, eski zamanlardan beri beşeriyetin itiyatları arasındaydı. Bu işin, ilk defa Hindistan’da ortaya çıktığı, Amerika’nın keşfi esnasında Meksika yerlilerinin pamuk ipliği bükme ve bundan kumaş dokumak, bu kumaşları boyamak sanatını öğrendikleri vurgulanmaktaydı.¹⁰⁷³

“Ulus” gazetesi, “Pamuk Kongresi Dün Son İçtimainı Yaptı” başlığı ile kongre gündemine dair değerlendirmede bulundu ve pamuk mahsulü için çok önemli kararların alındığına yer verdi.¹⁰⁷⁴ “Akşam” gazetesi kongre toplantısının sona erdiğini “Pamuk Kongresi Mesaisini Bitirdi” başlığında aktardı. Haberin devamında; Pamuk Kongresi’nin İzmir Mebusu Rahmi Köken başkanlığında son toplantısını yaptığını ve komisyonlar tarafından hazırlanan raporların okunarak kararlar verildiğine yer verildi. Komisyonlar, bu raporlarında Çukurova bölgesinde “Cleveland” yerine “Akala” pamuğunun ikame edilmesi temennisinde bulundu ve memlekette pamuk ziraatının gelişimin sağlayacak daha birçok dilekleri kongreye bildirmekteydi.¹⁰⁷⁵

“Cumhuriyet” gazetesi yazarlarından Yunus Nadi, “Pamuk Ziraatının İnkişafına Doğru” başlıklı yazısında pamuk üretimi mevzusunun ilk günlerden itibaren Cumhuriyet Hükümeti’nin üzerinde önemle durduğu işlerden biri olarak ifade etmiştir. Pamuğun memleketin ekonomi hayatında çok önemli bir yer işgal ettiğini vurgulayan Nadi, Ankara’da toplanan Pamuk Kongresi’nin çok yerinde bir karar olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁷⁶

¹⁰⁷³ “Pamuk”, **Akşam**, 4 Ocak 1941, Sayı No: 7978, s.5.

¹⁰⁷⁴ “Pamuk Kongresi Dün Son İçtimainı Yaptı”, **Ulus**, 5 Ocak 1941, Sayı No: 6977, s.1,4.

¹⁰⁷⁵ “Pamuk Kongresi Mesaisini Bitirdi”, **Akşam**, 5 Ocak 1941, Sayı No: 7979, s.2.

¹⁰⁷⁶ Yunus Nadi, “Pamuk Ziraatının İnkişafına Doğru”, **Cumhuriyet**, 6 İkinci Kanun / Ocak 1941, Sayı No: 5896, s.1,5.

II- Tütün Kongresi (18-20 Ekim 1943)

İnönü Dönemi'nde tütün şirketlerinin oluşturulmasının yanı sıra kongre ve toplantılar da düzenlenmekteydi. Bunlardan biri, İnhisarlar Umum Müdürlüğü tarafından İzmir Halkevi salonunda düzenlenen Tütün Kongresi oldu. Bu kongre, ülke tütüncülüğü bakımından çok önemli kararların alınması sonucunu ortaya koymaktaydı.¹⁰⁷⁷

Kongreye İzmir ve Manisa milletvekilleri, İzmir Cumhuriyet Halk Partisi Başkanı ve Müfettişi, Belediye Başkan Vekili, İzmir Ticaret Odası Başkanı ve Umumi Kâtibi, Tüccar Birlikleri Genel Kâtibi, İstanbul Tütüncüler Birliği Temsilcisi ile tütün eksper ve üreticileri katıldı. Ayrıca Akhisar, Bafra, Bursa, Hendek, İstanbul, İzmir, Muğla ve Samsun çevresinden kongreye tüccar ve temsilciler de katıldı. Müzakereler on üç haber kuruluşu ve basın temsilcisi tarafından takip edildi.¹⁰⁷⁸

Kongre açılış konuşması Gümrük ve İnhisarlar (Tekel) Bakanı Suat Hayri Ürgüplü tarafından yapıldı. Suat Hayri Ürgüplü kongre açılış konuşmasında; savaş şartlarının meydana getirdiği olumsuzlukların elbirliğiyle aşılabileceğini, ana hedefin tütün ve tütüncüye ilgi göstermek, yardım etmek ve güven bozan durumlara müdahale ederek mevcut kanunu iyi uygulamak olduğunu belirtmekteydi.¹⁰⁷⁹

Bakan Suat Bey'in konuşmasının ardından dokuz maddelik gündem konuları belirlendi. Daha sonra bu maddeler üzerinde çalışabilmek maksadıyla dört ihtisas komisyonu oluşturuldu. Bu komisyonlar;

- “Üretim, Kredi ve Alım Komisyonu
- Satış, İhracat, Kredi ve Kooperatif Komisyonu
- Tarım, İslah Mücadele ve Tali Maddeleri Değerlendirme Komisyonu
- Kanun ve Nizamname Komisyonları” şeklinde belirlendi.¹⁰⁸⁰

19 Ekim 1943 günü saat 10'da Kongre Genel Heyetince verilen konuların incelemelerine geçen komisyonlar, ilk etapta Tekel İdaresi uzmanlarının verdiği raporları, ikinci etapta ise Ticaret ve Ziraat Odaları tarafından hazırlanan etütler ile üretici, tüccar ve eksperlerin temennilerini ele aldı. Uzun uzadıya müzakere edilen bu konular çoğunluk kararıyla rapor haline getirilerek bir sonraki gün toplanacak Kongre Genel Heyetinin onayına sunulmak üzere Başkanlığa takdim edildi. Kongrenin üçüncü ve son günündeki

¹⁰⁷⁷ **Aydın Tarihi**, (1-31 Ekim 1943), Sayı: 119, s. 20.

¹⁰⁷⁸ Nadir Yurtoğlu, “İnönü Dönemi'nde Türkiye'de Tütün Yetiştiriciliği ve Politikası (1938-1950)”, **Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını Belgi Dergisi**, 21, (Kış 2021/I), s.162.

¹⁰⁷⁹ Ersin Gürdamar, **Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tütün Politikaları**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. Recep Özman), Malatya, 2019, s.146.

¹⁰⁸⁰ N. Yurtoğlu, “İnönü Dönemi'nde Türkiye'de Tütün Yetiştiriciliği...”, s.162.

toplantılarda hazırlanıp başkanlığa sunulan komisyon raporları kâtip tarafından okunarak sıra ile müzakere edildi. Kongrede arz edilen dilekler şöyleydi:

- “Hükümetçe oluşturulacak heyetler aracılığıyla tütün derecelerinin tespiti ve bunların belgelendirilmesinin yanı sıra yetkili bakanlıklarca gerekli durumlarda üretimi artırma, azaltma ve sınırlandırmaya gidilmesi
- % 12 oranında olan tütün vergisinin % 8’e indirilmesi, yabancıların tütünü doğrudan çiftçilerden satın almasına çalışılması
- Tütünün köylü elindeyken kontrol edilip satın alınması
- Eldeki stokun eritilmesinden sonra yeni piyasanın açılması
- Mevcut türlerin kaybedilmemesi için tütünün maliyetini ucuzlatarak kalitesinin artırılmasına çalışılması
- Tütünün standardize edilmesinin yanı sıra reklam ve tanıtımının yapılması
- Dünya piyasalarını takip maksadıyla tütünle ilgili bir büronun tesis edilmesi
- Yabancı ülkelerde sigara fabrikaları açmanın yanı sıra, kalitesi düşük tütün ihracının engellenmesi
- Virginia tütünlerinin ekilmesinin önlenmesi
- Toprak mahsulleri vergisinin azaltılmasının yanı sıra kredilerin artırılması
- Tütün ticaretiyle uğraşanların bir kısmının vergi vermesine rağmen diğer bir kısmının ise vermemesi eşitsizliğe neden olduğundan, ya bütün tüccarların beyanname sistemiyle vergi ödemesi, ya da ihraç edilen tütünün kilogramından muayyen bir verginin alınmasının temin edilmesi” şeklinde belirlendi.¹⁰⁸¹

Bu kongre vasıtasıyla katılımcılar ve kongre üyeleri, tütüncülüğün gelişimi bakımından önemli sonuçları ortaya koyabilme imkânı elde etmeleri açısından önemli idi. Kongrede alınan kararlar temenni niteliğinde olsa da Gümrük ve Tekel Bakanı’nın bu temennilerin kısa sürede kanunlaştırılması yolunda gereken adımları atacağını dile getirmesi, katılımcıları memnun etti. Tütün Kongresi’nin katipliğinde bulunan İzmir Ziraat Odası Başkanı Haydar Aryal’ın verdiği bilgilere göre; kongre çalışmalarında eksper ve harmanıcı yetiştirme konusuna özen gösterilmesi önemli noktalardan birini oluşturmaktaydı. Tütün davasında yeterli sayıda yetişmiş elemana sahip olmak milli bir görevdir. Kongrede çiftçi, tüccar ve devlet tekeliyle ilgili sorunlara da dikkat çekildi. Ayrıca üretici ve tüccar, tütün gibi ekonomiye önemli girdi sağlayan bir ürünün

¹⁰⁸¹ N. Yurtoğlu, “İnönü Dönemi’nde Türkiye’de Tütün Yetiştiriciliği”, s.162-163.

değerlendirilerek dünyada satışının artırılması için müşterek çaba sarf etti. Yine ülkenin birçok yöresinden gelen çiftçi, eksper ve tüccar gibi katılımcıların birbirlerini tanıma fırsatı yakalamaları, tütüncülük tarihinde önemli bir gelişme olarak kabul edildi. Toplanan kongre münasebetiyle ilgili halkevinde bir de tütün sergisi açıldı. Sergide ülkenin çeşitli yörelerinden getirilen numuneler ve tütüne dair eserlerin yanı sıra bu mahsulün evsafı, hastalığı ve tedavi edilmesini sağlayan ilaç ve resimleriyle, ıslah çalışmaları yapan kurumların maketleri de teşhir edildi.¹⁰⁸²

1- Basına Yansımaları

18-20 Ekim 1943 tarihleri arasında düzenlenen Tütün Kongresi'ne dönemin gazeteleri de ilgi gösterdi. “Cumhuriyet” gazetesi manşetinde “Tütün Kongresi” başlığıyla Türkiye tütüncülüğü hakkında kongrenin çok esaslı kararlar alacağını ifade etmiş, aynı zamanda kongrenin açılacağı Halkevi binası ve İnhisarlar Vekili Suat Hayri Ürgüplü'nün fotoğrafına yer vermiştir.¹⁰⁸³

“Vakit” gazetesi “Tütün Kongresi” başlığı altında kongrenin bugün çalışmalara başladığını aktarmaktaydı. Verilen bilgilere göre; İnhisarlar Vekili Suat Hayri Ürgüplü bu sabah beraberinde İnhisarlar Umum Müdürü ile birlikte Tuzla'yı gezdiği ve orada araştırmalar yaptığı ifade edilmekteydi. Öğleden sonra İzmir'e dönen vekilin İnhisarlar İdaresini, Alsancak'ta Sigara fabrikasını, iş ve bakım evini gezdiğini ve çeşitli konular üzerinde araştırmalar yaparak yönlendirmelerde bulunduğu belirtildi. Suat Hayri Ürgüplü'nün daha sonra Kültür Parkı ve Kadife Kale'yi gezdiği ve akşamüzeri Halkevine giderek Tütün Kongresi için yapılan son hazırlıkları gözden geçirdiğine değinildi.¹⁰⁸⁴

“Akşam” gazetesi ise kongrenin Gümrük ve İnhisarlar Vekili Suat Hayri Ürgüplü tarafından bir nutuk ile açıldığını aktarmaktaydı. Vekil nutkunda tütün mevzusunun öneminden, müstahsile ve tüccara düşen vazifelerden bahsetmekte ve tütün gibi bir memleket dâvası üzerinde müzakerelerin yapılmasını söylemekteydi.¹⁰⁸⁵

“Ulus” gazetesinde “Gümrük ve İnhisarlar Vekilinin Bir Nutku İle Tütün Kongresi İzmir'de Açıldı” başlığı atıldı ve kongre gündemine yer verildi. Tütün Kongresi'nin beş yüzden fazla delegenin katılımıyla açıldığı belirtildi. Kongrede ayrıca tütünün bütün safahatını ve tütün hastalıklarıyla mücadeleyle ve tütün mevzuuna dâhil diğer bütün mevzuları has bir şekilde canlandıran bir galeri hazırlandı. Galeride tütüne dair bütün

¹⁰⁸² N. Yurtoğlu, “İnönü Dönemi'nde Türkiye'de Tütün Yetiştiriciliği”, s.164.

¹⁰⁸³ “Tütün Kongresi”, **Cumhuriyet**, 18 Birinci Teşrin (Ekim) 1943, Sayı No: 6887, s.1.

¹⁰⁸⁴ “Tütün Kongresi”, **Vakit**, 18 Ekim 1943, Sayı No: 9220, s.4.

¹⁰⁸⁵ “Tıp ve Tütün Kongreleri Açıldı”, **Akşam**, 19 Ekim 1943, Sayı No: 8979, s.1.

neşriyatın mevcut olduğu gibi kurulan bir şeref köşesine Millî Şefin büstünün konulduğu ifade edildi.¹⁰⁸⁶

“*Vakit*” gazetesi ertesi günkü haberinde “*Tütün Kongresi Dün İzmir’de Çalışmalarına Başladı*” başlığında kongre gündeminden bahsetmeye devam etmekteydi.¹⁰⁸⁷ Yine gazetenin “*Tütün Kongresinin İkinci Umumî Toplantısı*” başlıklı haberi encümen raporlarının okunarak müzakere edildiğine değinmekteydi. Kongreye katılan delegeler ile matbuat erkânına İnhisarlar Umum Müdürlüğü tarafından fuar gazinosunda altı yüz kişilik bir çay ziyafetinin verildiği de gazete haberine aktarıldı.¹⁰⁸⁸

III- Üçüncü Milletlerarası Üzüm, Üzüm Suyu ve Şarap Kongresi (2-6 Ekim 1947)

Yeni Türkiye’nin kuruluş sürecinden itibaren ekonomi alanında ilerlemeye büyük önem verildi. 1923-1938 arası döneminde uluslaşmaya katkısı olan ekonomik adımlar, 1938’den sonra da artarak devam etti. Ekonominin en önemli ayağını tarım oluşturmakta idi. Tarıma verilen önem, hükümetin politikalarında yer etti.¹⁰⁸⁹ 1947 yılına gelindiğinde hükümet, üzüm ve üzümden elde edilen şarapçılığa dair bir kongre düzenleyerek bu alanda da bir yol haritası belirlemeye çalıştı. Bu kongrenin birincisi 1936’da Tunus’ta, ikincisi ise 1939’da Rabat’ta yapıldı. Araya giren harp yıllarından sonra bu kongrenin ilk defa Türkiye’de toplanmakta olması önemli bir adım oldu.¹⁰⁹⁰

Kongre, 2-6 Ekim 1947 tarihleri arasında İstanbul Yıldız Şale Köşkü’nde Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı’nın da içinde yer aldığı Gümrük ve Tekel Bakanlığı tarafından düzenlendi. İstanbul’da toplanan bu kongre münasebetiyle iki renkte ve helyogravür usulüyle bastırılan pulların basım işinin pazarlıkla yaptırılması hakkında Ulaştırma Bakanlığı yazısı ve Maliye Bakanlığı’nın mütalaası Bakanlar Kurulunca incelenmiş ve karar alınmıştır.¹⁰⁹¹

Kongrenin İstanbul’da toplanmış olması; dünya ölçüsünde şöhret kazanmış bağıcılık ve şarapçılık mütehassıslarının Türkiye şarapçılığı ve şarapları üzerinde yakın bilgi sahibi olmalarına ve bilhassa Türkiye’de vasıflı şarap veren üzümlerin yetiştirmekte

¹⁰⁸⁶ “*Gümrük ve İnhisarlar Vekilinin Bir Nutku İle Tütün Kongresi İzmir’de Açıldı*”, **Ulus**, 19 Ekim 1943, Sayı No: 7978, s.1.

¹⁰⁸⁷ “*Tütün Kongresi Dün İzmir’de Çalışmalarına Başladı*”, **Vakit**, 19 Ekim 1943, Sayı No: 9221, s.1.

¹⁰⁸⁸ “*Tütün Kongresinin İkinci Umumi Toplantısı*”, **Vakit**, 21 Ekim 1943, Sayı No: 9223, s.4.

¹⁰⁸⁹ N. Dağlı – B. Aktürk, **Hükümetler ve Programları I, (1920-1960)**, s.117-135.

¹⁰⁹⁰ **BCA** 30.18.1.2.114.55.19

¹⁰⁹¹ **BCA**, 030.18.61.114.67.13.

ve bunlardan modern metotlara göre şaraplar yapılabilmekte olduğu hakkında sarıh bir fikir edinmelerine imkân ve fırsat vermiştir.¹⁰⁹²

“Ulus” gazetesi kongrenin amacını; her memleketin ekonomisinde olduğu kadar dünya ekonomisinde de önemli bir yer olan bağ ve üzüm mevzusu ile üzümden istihsal edilen çeşitli mamullerin ve bu meyanda şarap ve şarapçılığa ait meselelerin burada milletlerarası bir kongrede gözden geçirilmesinin sağlayacağı faydalar olarak belirlendiğini izah etmekteydi.¹⁰⁹³

Kongre gündemi;

- “Dünya bağcılığı
- Dünyada yemelik üzüm çeşitleri
- Kuru üzüm ve kurutma tekniği
- Üretici ülkelerin ekonomisinde kuru üzümün önemi
- Üzüm ve üzüm suyunu değerlendirme şekilleri
- Şaraplık üzüm çeşitleri ve şarapçılık” olarak belirtildi. Kongreye katılacak ülkeler; Fransa, ABD, İtalya, İsviçre, İran, İspanya, Yunanistan, Hollanda, Portekiz, Norveç, Lübnan, Suriye, Lüksemburg, Avusturya, Fas ve Cezayir olarak kararlaştırıldı.¹⁰⁹⁴

Türkiye şarap kongresine ev sahipliğini önemsedi. Öyle ki, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu’nun yanı sıra Dışişleri, Maliye, Ekonomi, Gümrük ve Tekel Bakanlıkları ile Turizm, Ulaştırma ve Ticaret Bakanları da kongreye katıldı. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan Şükrü Saraçoğlu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Abdülhalik Renda’nın da telgraflarıyla kutladıkları kongre, Gümrük ve Tekel Bakanı Şevket Adalan’ın açılış konuşmasıyla başladı. Adalan, “Yurdumuzun bağ sahalarındaki çeşitli üzümlerden yararlanan şarapçılığımızın kalite ve miktar itibarıyla gelişmesi için ileri hamleler başlattık” sözleriyle kongreye verdikleri önemi dile getirdi. Ulus gazetesi, Milletlerarası Şarap Ofisi’nin Başkanı Fransız Edward Barthe tarafından yapılan çalışma programını izah etmekteydi. Buna göre müzakereler sabah saat dokuzda başlayacak ve 13’te sona erecekti. Yarından itibaren muhtelif delegeler memleketlerinin üzüm ve şarap sahasındaki durumları hakkında etraflı raporlar takdim edeceklerdi. Delegelere ayrıca Taksim Belediye Gazinosu’nda bir ziyafet

¹⁰⁹² TBMM-ZC, B:16, 8.12.1948, O:1, s.41.

¹⁰⁹³ BCA 30.18.1.2.114.67.19.

¹⁰⁹⁴ Nadir Yurtoğlu, “Cumhuriyet Dönemi’nde Türkiye’de Üzüm Yetiştiriciliği ve Üzüm Politikaları (1923-1960)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIX/39 (2019-Güz), s.731; *Aynı Tarihi*, Sayı No: 166, Yıl: Eylül 1947, s. 17.

verilmesi ve sonra da likör ve Bomonti Bira Fabrikalarının gezilmesi haberinin detaylarında yer alan etkinlikler olarak ifade edilmekteydi. Yine Ulus gazetesi kongrede alınan kararlara yer vermektedir. Buna göre alınan kararlar arasında; Fransa'daki gibi bağ ve şarap kooperatiflerinin teşvik edilmesi öne çıkarken, bugün bilinen birçok yerli üzümün yanı sıra Isparta'nın Karagemre, Karaman'ın Gök, Ankara'nın Çubuk Siyahı, Malatya'nın Şilfoni üzümleri de övüldü. Bunlardan şarap yapılması önerildi. Ayrıca yeni açılacak küçük şaraphanelere kuruluş maliyetinin %20'sinin kredi olarak verilmesi de alınan kararlar arasındaydı. Son olarak, Trakya'da Papaskarası, Ege'de Misket üzümü yaygınlaştırılmasına vurgu yapıldı. Orman Bakanlığı'na fiçilik tahtaları temin etmesi ve bunlardan fiçi yapmak için atölyeler kurması talimatının verilmesi de kongrede alınan bir diğer karar oldu.¹⁰⁹⁵

“Akşam” gazetesi kongre programından bahisle Şarapçılık Kongresi üyeleri şerefine İstanbul'da müzik hareketleri olacağı ve opera temsilleri verileceğini yazmaktaydı. Millî Eğitim Bakanlığı, belediyeye bir yazı göndererek ayın 9 ila 14'ü arasında opera temsilleri için şehir tiyatrosu binasının devlet konservatuarı sanatkarları emrine verilmesini ve temsillerden sonra bunların misafir edildikleri yere kadar nakilleri için otobüs tahsis edilmesini istedi. Belediye, bakanlığın isteklerini yerine getirdi. Misafirlerin Yıldız'daki Eğitim Enstitüsü'nde kalacakları ifade edildi. Ayrıca üyelerin gezintileri hakkında Şarapçılık Kongresi'ne katılmak üzere memlekete gelen misafirlerin İstanbul'da görülecek yerleri gezmeleri ve tetkik etmeleri için belediye tarafından bir program hazırlandığı aktarıldı. Misafirlerin gezecekleri camiler, müzeler ve âbideler hakkında gereken izahatın verilmesi için Belediye Turistik İşleri Müdürü'nün görevlendirildiği ifade edildi.¹⁰⁹⁶

Kongrenin önemi özetle “Üzüm kıymetlendirmesi” ile adlandırıldı ve böylece kongrenin önemi ortaya çıkmaktaydı.¹⁰⁹⁷

1- Basına Yansımaları

“Akşam” gazetesinde “Şarap Kongresi Bu Sabah Açıldı” başlığı atılarak kongre hakkında malumata yer verildi. Gazete haberine göre; Milletlerarası Üçüncü Üzüm, Üzüm suyu ve Şarap Kongresi'ne Fransa ile İtalya gibi ülkelerden özel olarak gelenlerin yanı sıra, Türk resmi delegelerinden başka kongreye özel şarap amillerinin de katıldığı

¹⁰⁹⁵ “Milletlerarası Şarapçılık Kongresi Dün Törenle Açıldı”, **Ulus**, 3 Ekim 1947, Sayı No: 9418, s.1,4.

¹⁰⁹⁶ “Şarap Kongresi”, **Akşam**, 2 Ekim 1947, Sayı No: 10403, s.2.

¹⁰⁹⁷ “Türkiye Şarapçılığı”, **Ulus**, 4 Ekim 1947, Sayı No: 9419, s.2.

ifade edilmiş, bundan ayrı kongre mevzularına ilgi gösterip müracaatta bulunan kişilere Tekel Genel Müdürlüğü'nden özel giriş kartları verildiği aktarılmıştır.¹⁰⁹⁸

“Yeni Gazete” haberinde “Şarapçılık Kongresinin Meraklı Tarafları” başlığında kongre detaylarından bahsetti. Kongrede iki önemli ismin dikkat çektiğine vurgu yaptı. Bu kişiler; Milletlerarası Şarapçılık Ofisi Başkanı M. Bartu ile Yunan delegesi M. Panayot Papadopulo idi. Dünya şarapçılığının en yetkili mütehassısı olan M. Bartu'nun yeni Türkiye'nin hayranlarından olup geziler sırasında her fırsatta, yeni Türkiye'yi delegelere tanıtmaya çalıştığı gazete haberlerine yansdı. Yunan delegesi M. Panayot Papadopulo'nun ise, ülkemiz için önemli bir kıymet taşıdığı, Yüksek Halkalı Ziraat Okulu'nun eski mezunlarından ve eski profesörlerinden olan bu kişinin, on sekiz millet temsilcilerine çok tarafsız bir şekilde, daima eski ve yeni Türkiye arasında mukayeseler yaptığını ifade etti.¹⁰⁹⁹

“Ulus” gazetesinde kongrenin devam ettiğine dönük haberler yapıldı. Gazete yazarlarından Arif Akman, “Kongre Münasebetiyle: Türkiye Şarapçılığı” başlıklı yazısında kongre hakkında önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Kongrelerin sağladığı faydalara değinen Akman, bu faydalar arasında; kongre konusu ile ilgili ilim adamları ve uzmanları birbirleriyle tanıştırmak ve fikir alışverişi yapabilmek, kongre konusu ile ilgili meselelerde çeşitli memleketlerin durumunu incelemek ve bu bakımdan alınacak tedbirleri gözden geçirerek tavsiyelerde bulunma fırsatını bulmak, kongrenin toplandığı memleket için bir propaganda aracı olduğunu vurgulamaktaydı. Yine kongrenin ülkemizde toplanmasının yurdumuzu tanıtmaya ve kongrenin konusu ile ilgili meselelerde yapılan araştırmaya, tesis ve işleri ortaya koyma açısından çok önemli olduğunu dile getirmiştir. Yazısında şarap bölgelerine de yer veren Arif Akman, başlıca şarap bölgeleri içinde; Trakya ve boğazlar bölgesi olduğunu, esas üretim merkezleri olarak da Tekirdağ, Mürefte ve Bozcaada'yı gösterdi. Ege bölgesinde İzmir ve Manisa, Orta Anadolu'da Ankara, Ürgüp, Nevşehir, Tokat, Güneydoğu bölgesinde Gaziantep ve Kilis ve Doğu bölgesinde de Elâzığ olduğunu dile getirdi. Şarapçılığın yeniden kurulmaya çalışıldığı yıllarda örneğin, 1931 yılındaki üretim 3.816.000 litre iken 1940 yılındaki

¹⁰⁹⁸ “Şarap Kongresi Bu Sabah Açıldı”, **Akşam**, 2 Ekim 1947, Sayı No: 10403, s.1.

¹⁰⁹⁹ Yunan delegesinin; “Bugünkü Türkiye'yi ve bilhassa Mecidiye köyü likör, Bomonti bira fabrikalarını gördüğüm zaman sevinçten gözlerim yaşardı. Çünkü vaktiyle ben Halkalı okulunda iken 100 kilo şarap hazırlamışım softalar beni derhal Babıâli'ye jurnal ettiler. Azil kararım; bu sirke yapılmak üzere hazırlanmış iptidai maddedir., diyerek geri aldırabildik. Bugün ise Türkiye'yi, dünyanın modern müskirat fabrikalarına sahip görüyorum,” sözleri dünkü ve bugünkü Türkiye hakkındaki görüşlerini yansıtmaları bakımından önemlidir. (“Şarapçılık Kongresinin Meraklı Tarafları”, **Yeni Gazete**, 3 Ekim 1947, Sayı No: 10768-26, s.2)

üretim 7.140.000 litreye ulaştı. Buna göre son yıllardaki üretimin epeyce arttığı, fakat yine de yetersiz olduğu söylenebilir. Bağ sahası ülkemizden birkaç kat daha az olan komşu ülke Yunanistan'ın bizdeki üretimden on misli şarap yaptığı bilinmektedir. Bugünkü durumda şaraba işlenen üzüm miktarının az olduğunu vurgulayarak şarapçılığın gelişmesinin ihraç imkânlarının gelişmesine bağlı olduğunu dile getirmiştir.¹¹⁰⁰

Kongre hakkında, Ulus gazetesinde görüş belirten bir diğer isim; Osman Ferit Uyguç oldu. Uyguç'un kaleme aldığı “*Kongre Dolayısıyla; Sosyal Ekonomi Bakımından Türkiye Bağcılığı*” başlıklı yazısında bağcılık hakkındaki düşüncelerine değinmiştir. Bağcılık, üzüm ve üzüm mamulleri üretiminin vatandaşlara iş ve gelir temin eden bir memleket ekonomisi olmasından ötürü ülke ekonomisinde büyük rol oynamaktadır. Teşvik ve yardım bugünkü hızında devam ettiği takdirde daha büyük faydalar ve gelirler temin edeceği tabiidir. Bakıldığı zaman, bağcılıktan en çok Ege bölgesi bağcıları para kazanmaktadır. Bu bölgenin yetiştirdiği kuru üzümün dış memleketlerde satıldığından önemli bir gelir elde edildiğini belirtmiştir.¹¹⁰¹

IV- Türkiye Birinci Zeytincilik Kongresi (14-18 Kasım 1949)

Anavatanı Anadolu olan zeytin, gıda bakımından değeri yüksek, yetiştiği yerler sınırlıdır. Bununla birlikte iç ve dış pazarlarda daima önemli bir yere sahip olmuştur. Cumhuriyetin daha ilanından önce savaştan çıkmış ve yıkıma uğramış bir ülkenin yeniden imarı ve kalkınmasında sermayeye ihtiyaç duyulması, ihracat ürünlerine önemi artırmıştır. Ülkenin en önemli gelir kaynağının tarımsal üretime dayandığını bilen Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları ülkenin yeniden inşası için tarımın millileştirilmesi, ekonomik kalkınma ve halkının yaralarının sarılması maksadıyla bir dizi ekonomik atılımlar yapmışlardır. Yeni devletin sınırlarını belirlemesi, savaşı ve savaş tehdidini ortadan kaldırması amacıyla toplanan Lozan Barış Konferansı'nın kesintiye uğradığı bir sırada İzmir'de bir İktisat Kongresi toplanması bunun ilk adımıydı. Misak-ı İktisadi politikası kabul edilmişti. Burada tarımın ve tarımsal üretimin önemi, ihracatın arttırılması için ekonomik seferberlik kararı alınmıştı. Zeytincilik konusunda, aşarın kaldırılması, gümrük tarifelerinin yeniden belirlenmesi, kredi düzenlemesi ve tarımsal üretimin teşviki zeytincilikte yeni bir dönemi başlatmıştır. 17 Şubat 1925 tarihinde Aşar

¹¹⁰⁰ Arif Akman, “*Kongre Münasebetiyle: Türkiye Şarapçılığı*”, **Ulus**, 4 Ekim 1947, Sayı No: 9419, s.2.

¹¹⁰¹ Osman Ferit Uyguç, “*Kongre Dolayısıyla; Sosyal Ekonomi Bakımından Türkiye Bağcılığı*”, **Ulus**, 4 Ekim 1947, Sayı No: 9419, s.2.

Vergisi'nin kaldırılmasıyla, tarımsal üretimde artış ve halkın ekonomik olarak güçlenmesi konusunda önemli bir adım atılmıştır.¹¹⁰²

Zeytin türlerinin veriminin artırılması için yasal düzenlemeler, 10 Haziran 1929 tarihli ve 1528 sayılı Yabani Ağaçların Aşılınması Hakkındaki Kanunu'nun kabul edilmesiyle devam etmiştir.¹¹⁰³ Bu kanunun birinci maddesi uyarınca devlet ormanlarındaki yabani zeytinlerin aşılınması İktisat Vekâletine, boş arazide muayyen bir kıta dâhilindeki yabani ağaçların aşılınması da vilâyetlerin iznine bırakılmıştı. Kanunun 26. maddesine göre aşılana ağaçlar zeytin ise zeytinlik içinde tasirhane (yağhane) inşa etmek hükümetten müsaade almaya bağlandı. Aksi takdirde inşa edilen tasirhaneye çalıştırılmaz hükmü getirilmiştir. Yabani zeytinliklerin aşılınmasına önem verilmesinin yanı sıra zeytinyağı tüketiminin teşvik edilmesi yolunda kararnameler çıkarıldı. Hastaneler talimatnamesi gereğince hasta, nöbetçi memur ve hizmetlilerin günlük yemek cetvellerinde yiyecek olarak gösterilen ve yemeklerde kullanılan sadeyağ yerine zeytinyağı; et yerine zeytinyağlı balık ve yemeklerin tüketilmesine izin verilmesi, Bakanlar Kurulunun 24 Temmuz 1930 tarihli toplantısında kabul edildi.¹¹⁰⁴

Türkiye'de zeytincilik hakkındaki kanuni düzenlemeler, İnönü döneminde de devam etmiştir. 26 Ocak 1939 tarihli 3573 sayılı "Zeytinciliğin İslahı ve Yabanîlerinin Aşılattırılması Hakkında Kanun" un kabul edilmesiyle aşılı zeytinlerin bakım, tımar ve toplanması ile yabanî zeytinlerin aşılana olarak ülke ekonomisine kazandırılması yolunda çalışmalar yapılmıştır.¹¹⁰⁵

20-28 Haziran 1949 tarihleri arasında Beyrut'ta toplanacak Zeytincilik Kongresi'ne Türk Hükümeti adına Tarım Bakanlığı Ziraat Genel Müdür Yardımcısı Sadi Baytın'ın, 21 Nisan 1949 tarihinde Bakanlar Kurulunca delege olarak katılması kararlaştırılmıştı.¹¹⁰⁶ Hükümet bu konuda elini güçlendirmek ve önemli bir endüstriyel ürün olan zeytincilikten ziyadesiyle istifade edebilmek için de bir kongre düzenlemeyi uygun görmüştür. Bu bağlamda 14 Kasım 1949 tarihinde toplanan Türkiye Birinci Zeytincilik Kongresi ile memleket için gerek gıda bakımından ve gerekse bir döviz kaynağı olarak zeytinciliğin inkişafını sağlamak, zeytinlik sahalarını genişletmek ve

¹¹⁰² Rıza Peker, *Tarihsel Süreçte Aydın'da Zeytin ve Zeytincilik*, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı Dr. Öğr. Üyesi Günver Güneş), Aydın, 2019, s.84.

¹¹⁰³ *Resmi Gazete*, 16.06.1929, Sayı: 1217.

¹¹⁰⁴ Nadir Yurtoğlu, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi ile Ticareti Üzerine Tarihsel Bir Bakış (1923-1960)", *Vakanüvis/Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, IV/1, (Bahar- 2019), s.477.

¹¹⁰⁵ *Resmi Gazete*, 07.02.1939, Sayı: 4126.

¹¹⁰⁶ *BCA*, 30.18.1.2.119.35.9.

böylelikle bu mahsulün ekonomik gelir ve değerini arttırmak için önemli bir adım atmış oldu.¹¹⁰⁷ Tarım Bakanlığı tarafından düzenlenen kongre, Tarım Bakanı Cavit Oral'ın konuşmasıyla açıldı. Tarım Bakanı Cavit Oral konuşmasında; Türkiye'nin zeytincilik bakımından geniş ve verimli imkânlarıyla dünya zeytinciliği içinde yeri ve önemi olan bir ülke olduğunu vurgulamıştır. Cavit Bey ifadesinde bugün memlekette zeytinciliğin üç kategoriye ayrılması gerektiğinden bahsetti. Birincisi mahsuldar zeytinliklerin her türlü bakım, tımar ve inkişafının sağlanması; bunu yaparken bilhassa kalite, randıman ve maliyet imkânları üzerinde durulmasıdır. İkincisi, devlet elindeki yabancı zeytinliklerin ihyasına süratle devam edilmesidir. Üçüncüsü de zeytin sanayisinin bugünkü durumu, işleyiş ve mevzuat bakımından incelenme zaruretleridir, demektedir. Kongreye memleketin zeytin bölgelerinin milletvekilleri ile on ilden zeytinyağı ve zeytinci müstahsilleri davet edildi. Ayrıca Tarım Bakanlığı Taşra Zeytincilik Teşkilâtı uzman ve memurları da kongrede hazır bulundu.¹¹⁰⁸

Zeytincilik Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda hükümet, bir takım adımlar atmakta gecikmedi. Bu doğrultuda Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'nın hazırladığı zeytincilik kanun tasarısı görüşüldü. Bu tasarıda yer alan meseleler şunlardı:

- “Aşılı ve mahsuldar zeytinlikler ile yabancı zeytinliklerin açılması
- Zeytinyağı fabrikalarının kurulması, gerekli olanların ıslahı için sahiplerine Tarım Bakanlığı ile Ziraat Bankası'na tespit edilecek esaslar dâhilinde düşük faizli ve uzun vadeli kredi sağlanması
- On dönümden aşağı olmamak üzere tekniğe uygun zeytinlik tesis edenlerle mevcut zeytinliklerine iyi bakanların para veya takdirname ile ödüllendirilmesi” şeklinde belirlenmiştir. Bu hükümler kongrede görüşülerek üzerinde değişikliklerin yapılması gereken noktalar tespit edilerek kabul edildi.¹¹⁰⁹

1- Basına Yansımaları

Türkiye Birinci Zeytincilik Kongresi'ne “Ulus” gazetesi “Zeytincilik Kongresi Saat 14'te Açılıyor” başlığı altında rastlanmıştır. Kongrede yeni zeytincilik kanunu tasarısının konuşulacağı ifade edilmiştir.¹¹¹⁰ Gazete yazarlarından Kerim Ömer Çağlar, “Yabanî Zeytinlikler” başlıklı yazısında düzenlenen kongrede özellikle yabancı

¹¹⁰⁷ *Ayın Tarihi*, Kasım 1949, s. 9-10.

¹¹⁰⁸ “Zeytincilik Kongresi Çalışmalara Başladı”, *Ulus*, 15 Kasım 1949, Sayı No: 10191, s.7.

¹¹⁰⁹ N. Yurtoğlu, “Türkiye Cumhuriyeti'nde Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi...”, s.492.

¹¹¹⁰ “Zeytincilik Kongresi Saat 14'te Açılıyor”, *Ulus*, 14 Kasım 1949, Sayı No: 10190, s.1.

zeytinliklerin imarı ve zeytin bahçelerinin genişletilmesi konusuna dikkat çekilmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹¹¹¹

“Akşam” gazetesi de kongre haberini “Zeytincilik Kongresi” başlığında paylaşıırken,¹¹¹² “Ulus” gazetesi “Zeytincilik Kongresi’nde Kararlar” başlığıyla kongrede ele alınan kanun tasarısının bazı değişiklik ile ilaveler sonrası kabul edildiğini ve böylece toplantının sonlandırıldığını aktarmaktaydı.¹¹¹³

D- İKİNCİ TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ (22-27 Kasım 1948)

Büyük savaşların bir neticesi olarak ülke ekonomisinin içinde bulunduğu çıkmazlar gerek Atatürk döneminde gerekse İnönü döneminde alınan tedbirlerle bir çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Yeni dünya düzeninde daha güçlü bir ekonomi ile yola devam etmek isteyen hükümetler, daha önceki tecrübelerden hareketle bir takım adımlar atmışlardır. Bu bağlamda dikkat çeken adım İkinci İktisat Kongresi’nin toplanmasıydı.

İkinci Türkiye İktisat Kongresi (22-27 Kasım 1948), Ahmet Hamdi Başar başkanlığında, İstanbul Tüccar Derneği’nin girişimiyle İstanbul Taksim Belediye Gazinosu’nda gerçekleştirildi. İrtibat merkezi olarak, Galata Yolcu Salonu’nun üçüncü katındaki tarihi Liman Lokantası seçildi.¹¹¹⁴

Kongreye dönemin milletvekilleri, kamu kuruluşları yetkilileri, profesör ve akademisyenler, matbuat erkânı, tüccarlar, sanayiciler ve iş adamları katıldı.¹¹¹⁵ Kongre Başkanlık Divanı için yapılan seçimlerde, Başkanlığa İstanbul Tüccar Derneği Başkanı İzzet Akosman ve Başkan Vekilliğine ise İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası üyesi Hüsnü Ersan seçildi.¹¹¹⁶

Kongrenin açılış konuşmalarını Tertip Komitesi Başkanı olarak İzzet Akosman yaptı. Ardından İstanbul Tüccar Derneği Genel Sekreteri Ahmet Hamdi Başar, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası adına Hüsnü Arsan, İstanbul Bölgesi Sanayi Birliği adına Dr.

¹¹¹¹ Kerim Ömer Çağlar, “Yabanî Zeytinlikler”, **Ulus**, 14 Kasım 1949, Sayı No: 10190, s.2.

¹¹¹² “Zeytincilik Kongresi”, **Akşam**, 15 Kasım 1949, Sayı No: 11167, s.2.

¹¹¹³ “Zeytincilik Kongresi’nde Kararlar”, **Ulus**, 18 Kasım 1949, Sayı No: 10194, s.2.

¹¹¹⁴ Hakan Pala, **İsmet İnönü Dönemi İktisat Politikaları (1938-1950)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Danışman: Yrd. Doç. Dr. Fehmi Akın), Afyonkarahisar, 2010, s.128.

¹¹¹⁵ [http://ekutup.dpt.gov.tr/\(Türkiye İktisat Kongresi, İstanbul, 22-27 Kasım 1948\)](http://ekutup.dpt.gov.tr/(Türkiye İktisat Kongresi, İstanbul, 22-27 Kasım 1948))

¹¹¹⁶ İdare Heyeti Azasından Başkan Vekili Salahattin Sanver İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı, Başkan Vekili Mümtaz Yağcıoğlu Ankara Ticaret ve Sanayi Odası İkinci Başkanı, Başkan Vekili Prof. Refii Şükrü Suvla Türkiye İktisat Derneği Başkanı ve Başkan Vekili, Kazım Taşkent Türkiye Ekonomi Kurumu’ndan kongreye katıldılar. Kâtipler arasında; Nafiz Tekinkaya, Nejat Muhsinoğlu, Fevzi Kızıklı, Nuri Erkanlı, Ali Eral, Mahmut Tekin, Nuri Günay, Osman Kibar, Kemal Tosun, Baki Canlısoy, Osman Nebioğlu ve Mustafa Elmalı gibi isimler bulunmaktaydı. [http://ekutup.dpt.gov.tr/\(Türkiye İktisat Kongresi, İstanbul, 22-27 Kasım 1948\)](http://ekutup.dpt.gov.tr/(Türkiye İktisat Kongresi, İstanbul, 22-27 Kasım 1948))

Cudi Birtok, Türkiye İktisatçılar Derneği adına Prof. Refii Suvla, Türk Ekonomi Kurumu adına Prof. Mehmet Muhlis Ete konuşmalarını yaptı.¹¹¹⁷

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulduğu tarihte Hükümet, ekonomiye büyük önem verdi ve bu alanda adımlar attı. Bunlardan ilki 1923 yılında İzmir'de toplanan Birinci Türkiye İktisat Kongresi oldu. Bu kongreden tam 25 yıl aradan sonra 1948 yılında ikinci bir kongre olan İkinci Türkiye İktisat Kongresi düzenlenmiştir.¹¹¹⁸

Bazı oda ve birliklerinin girişimiyle gerçekleşen bu kongreye, yurdun çeşitli bölgelerinden gelen bini aşkın delege, bakanlık ve üniversite öğretim üyeleri katıldı. Devlet güdümünde yapılmadığı ve resmi niteliğinin olmamasından ötürü, kongrenin önemi pek anlaşılamadı.¹¹¹⁹

Kongre, 1923'te yapılan kongreden farklı özellikler taşımaktaydı. Öncelikle Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda gerçekleşen kongrede üyelerin yazılarına, düşüncelerine bakıldığında devletçiliği savundukları görülmekteydi. Bundan farklı olarak 1948 yılındaki bu kongrede ise aksine devletçilik bürokrasi ile özdeşleştirilerek sert bir şekilde eleştirildi. Ayrıca "özelleştirme" ilk kez bu kongrede dile getirildi.¹¹²⁰ Kongrede işçi ve çiftçi temsilcilerinin görüşlerine yer verilmeyişi, kongrenin en önemli eksikliği olarak görüldü.¹¹²¹

Kongrenin gündemini, komisyonların hazırladığı Devletçilik, Dış Ticaret ve Vergi Reformları ile ilgili sunulan raporlar belirledi.¹¹²² Devletçilik ve Devlet Müdahalesi Komisyonu'nun aldığı kararlar şöyleydi:

- "Devletin iktisat politikası, özel mülkiyete dayanan bireyin iktisadi özgürlüklerini koruyan, iktisadi alanlarda özel girişimi temel alan ve ulusal ekonomiye kılavuzluk eden ve sosyal adaleti ele alan bir sistem olmalıdır.
- Devlet asli görevlerini yapmalı, bu gibi hizmetler dışında kalan zirai, ticari ve sınai mahiyetli işlerden peyderpey elini çekmeli ve hiçbir şekilde serbest piyasadaki girişimler karşısında hem rakip hem de murakıp (denetçi) durumunda olmamalıdır.
- Doğası gereği tekel durumunda olan ya da henüz özel sektöre ele alınmayacak olan alanlar; demiryolları, limanlar, PTT, radyo, enerji, bir kısım ormanlar,

¹¹¹⁷ <http://ekutup.dpt.gov.tr/>(Türkiye İktisat Kongresi, İstanbul, 22-27 Kasım 1948)

¹¹¹⁸ Yaşar Semiz, "İstanbul İktisat Kongresi 22-27 Kasım 1948", **SOBİDER (Sosyal Bilimler Dergisi)**, Yıl:4, 15, (Ekim 2017), s.23.

¹¹¹⁹ Y. Semiz, "İstanbul İktisat Kongresi 22-27 Kasım 1948", s.48.

¹¹²⁰ M. İ. Parasız, **Türkiye Ekonomisi**, s.101.

¹¹²¹ Y. Semiz, "İstanbul İktisat Kongresi 22-27 Kasım 1948", s.48.

¹¹²² H. Pala, **İsmet İnönü Dönemi İktisat Politikaları (1938-1950)**, s.128.

posta-yolcu gemiciliği, devlet kredi kurumları ve öğretim kurumları olarak belirlendi.

- Devlet bundan böyle kamusal özellik taşımayan işlemlere devam etmemelidir.
- Devlet doğası gereği tekel oluşturmadığı sahalara özel girişimcinin katılmasına hiçbir şekilde engel olmamalı, eşitsizlik yaratmaktan kaçınmalı ve serbest rekabete fırsat vermelidir.
- Döviz ve sermaye kaynaklarının darlığı karşısında hızlı bir gelişme sağlamak amacıyla yabancı sermayenin anormal ayrıcalıklara sahip olmamak koşuluyla Türk ekonomisine cezbedilmesi için gereken önlem ve kararların alınması.
- Ayrıca ülkenin ekonomik durumunu analiz edecek bir enstitünün kurulması” da kongrede önerildi.¹¹²³

Vergi Komisyonu’nun kongrede aldığı kararlar arasında;

- “Beyanname sisteminin vergi adaletini sağlayacak derecede ve makul oranda genişletilmesi
- Vergi oranlarının mükellefi zorlamayacak bir orana indirilmesi
- Artan oranlılık prensibinin kabulü suretiyle vergide fedakârlığının eşit ve mütenasip bir hale konulması
- Ülkenin genel geçim düzeyi göz önüne alınarak makul bir asgari geçim indiriminin vergi dışında bırakılması” yer aldı.

Ayrıca verginin çeşitli kaynaklarıyla ilgili olarak; ticaret ve sanayi kazançları, serbest meslek kazançları, ücretler, menkul gelirler ve gayrimenkul gelirleri de belirlendi.¹¹²⁴

Dış Ticaret Komisyonu da bazı esaslar üzerinde durdu. Kongrede vurgulanan en önemli konu üretim oldu. Çünkü Türkiye’nin hem ihracatı ziraî maddeler üzerinde toplanmakta olduğu için, hem de ülkede ihracat ithalatı karşılamaya yetmediği için dış ticarete ilk iyileştirme çabası üretim üzerine düşünüldü. Üretim politikaları için amaçlanan hedefler şunlardı:

- “Türkiye’nin halen ihraç ettiği ürünlerin miktar ve kalitesinin yükseltilmesi
- Enerji sorununun çözülmesi
- Ziraî ürünlerin mümkün olduğunca yarı mamul ve mamul olarak ihraç edilmesi

¹¹²³ M. İ. Parasız, **Türkiye Ekonomisi**, s.101-102; [http://ekutup.dpt.gov.tr/\(Türkiye İktisat Kongresi, İstanbul, 22-27 Kasım 1948\)](http://ekutup.dpt.gov.tr/(Türkiye İktisat Kongresi, İstanbul, 22-27 Kasım 1948))

¹¹²⁴ M. İ. Parasız, **Türkiye Ekonomisi**, s.102; [http://ekutup.dpt.gov.tr/\(Türkiye İktisat Kongresi, İstanbul, 22-27 Kasım 1948\)](http://ekutup.dpt.gov.tr/(Türkiye İktisat Kongresi, İstanbul, 22-27 Kasım 1948))

- Yakın zamanda bir tarım ve üretim kongresinin düzenlenmesi” şeklinde belirlendi.

Maliye ve para politikası için amaçlanan hedeflerde ise ülke ekonomisindeki dengelerin sağlanması için istikrarlı bir para politikasının izlenmesi gerekmektedir. Bunun için de öncelikle bütçe denkleğinin sağlanması gerektiğı kongrede özellikle vurgulandı. Böyle yapılmasının yalnızca dış ticaret için değıl, aynı zamanda ülkenin iktisadî yaşayış ve selameti açısından TL’nin değerinini düşmesini durdurmak ve bir istikrar ve güven ortamı yaratmak için gerekli olduğı ifade edildi. Para politikası çerçevesinde dolaşımdaki para miktarının Merkez Bankası’nın döviz alım satım işlemleri ile maliyenin ihtiyaçlarına göre değıl, istikrarlı bir fiyat düzeyi hedefine göre ayarlanmasının gerektiğı vurgulandı.¹¹²⁵

İhracat politikasında amaçlanan hedefler, üretim alanında alınacak önlemlerin ülke ihracatı üzerinde olumlu etkileri hemen ortaya çıkmayacağı için bugünkü ihtiyaç, asgari ithalat ihtiyacını karşılamayacak duruma düştüğü takdirde iç tüketimin aleyhine de olsa mevcut ihraç kapasitenin bir miktar yükseltilebileceğinin mümkün olduğı ortaya konulmalıdır. İhracat politikası için amaçlanan hedef; mevcut ihracat formalitelerinin azaltılmasının gerekliliğı vurgulandı. Ayrıca dışarıya seyahat yapması gereken ithalatçı ve ihracatçılara gerekli kolaylıkların sağlanması da ifade edildi.¹¹²⁶

İthalat politikası için amaçlanan hedefler ise ithalatın ülke ihtiyaçlarına daha uygun bir şekilde yapılabilmesi için yürürlükte olan ithalat listelerinde ithal edilecek malların gerekliliğine göre birinci, ikinci, üçüncü vb. diye sınıflandırılması, ithalat rejimini düzensiz bir duruma sokan bir unsur olan sistemlerin sık sık değışmesi, bu şekilde ithalatın daha bilimsel temellere göre düzenlenmesi gerektiğı belirtildi. Gümrük tarifelerinin ülke ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi gerektiğı de ifade edildi.¹¹²⁷

Fiyat ve dağıtım politikası ve dış ticaretin örgütlenmesi için amaçlanan hedeflerde olası bir olağanüstü durumda ihracatı sürdürmek için iç tüketimin kısıtlanması söz konusu olursa, bu dönemde piyasada meydana gelecek aşırı fiyat artışlarının engellenmesi ve dağıtımın sosyal adalete uygun bir şekilde temin edilmesi için bir fiyat ve dağıtım örgütünün hangi esaslara göre kurulacağını şimdiden düşünülmesi temenni edildi. Ayrıca dış ticaretin düzenlenmesi için iş adamların ve ekonomistlerin bilgi ve tecrübelerinden yararlanılması için gerekli örgütlenmenin yapılması istenmekteydi.

¹¹²⁵ M. İ. Parasız, **Türkiye Ekonomisi**, s.103.

¹¹²⁶ M. İ. Parasız, **Türkiye Ekonomisi**, s.103-104.

¹¹²⁷ <http://ekutup.dpt.gov.tr/>(Türkiye İktisat Kongresi, İstanbul, 22-27 Kasım 1948)

I- Basına Yansımaları

“Akşam” gazetesi kongrenin önemine binaen gündemi takip etmekte ve “*Türkiye İktisat Kongresi Bu Sabah Törenle Açıldı*” başlığıyla kongre hakkında önemli izahatlar vermektedir. Haberde kongrenin gündemi muamele vergisi hakkında idi. Muamele vergisinin tadili ve bu verginin tamamen kaldırılması üzerine bir raporlar yer almaktaydı. Muamele vergisinin tamamen kaldırılmayarak tadilini isteyen İstanbul Bölge Sanayi Birliği raporuna göre; muamele vergisinin getirdiği eşitsizlik bakımından ticari hayat psikolojisinde bir takım zayıf ve gayri ahlaki tezahürlerin müsebbibi olduğu ifade edilmektedir. En dürüst sanayiciler dahi türlü etütlerin ve binlerce cilt eserin hükümlerinde olduğu sınai maliyetlerin tespiti sahasında mütemadiyen tereddütler içinde bocalamakta, her işlerinden üstün ve titiz tuttıkları muamele vergisi defterlerinin tanzim ve tertibi işinin tetkik ve teftişinden endişeye düştüklerine değinilmektedir. İzmir Bölge Sanayi Birliği’nin muamele vergisinin tamamen kaldırılmasını istediğine de yer verilmiştir.¹¹²⁸

“Hergün” gazetesinin yazarlarından Mehmet Faruk Gürtunca yazdığı yazısında kongre hakkında önemli değerlendirmelerde bulundu. “*Bugünkü İktisat Kongresi*” başlıklı makalesinde bugüne kadar devlet eliyle yapılan büyük kongrelerin mutlaka devrimi istikbale bağlayan kongreler olduğunu vurguladı. Tarih kongreleri, dil kongreleri, neşriyat kongreleri gibi... Fakat bu kongrelerde daima iktidar partisinin nüfuzunun görüldüğünden ötürü istenildiği gibi verimli olmadığı, övgülerin ise kongrenin çalışma programından daha fazla yer tuttuğuna değindi. Kongre günlerinin pilav günleri (dua günleri gibi) halini aldığına dikkat çekti.¹¹²⁹

“Ulus” gazetesi “*İstanbul’da İktisat Kongresi Bugün Toplanıyor*” başlığı altında 1200 delegenin katılacağı Türkiye İktisat Kongresi’nin İstanbul Tüccar Derneği tarafından tertip edileceğini ve kongrede mali ve iktisadi meselelerin ele alınarak kararların alınacağını belirtmekteydi.¹¹³⁰

“Yeni Gazete” Türkiye İktisat Kongresi’nin gayesinin siyasi tesirlerden uzak bir şekilde tamamıyla iktisadi mahiyette kararlar almak olduğunu vurguladı. Türkiye İktisat Kongresi’nin altı gün sürecek çalışmalarından doğacak hayırlı neticelerin memleketin iktisadi hayatında geniş ufuklar açacağını ümit edildiğini aktardı.¹¹³¹

¹¹²⁸ “Türkiye İktisat Kongresi Bu Sabah Törenle Açıldı”, **Akşam**, 22 Kasım 1948, Sayı No: 10814, s.1.

¹¹²⁹ Mehmet Faruk Gürtunca, “Bugünkü İktisat Kongresi”, **Hergün**, 22 Kasım 1948, Sayı No: 374, s.1.

¹¹³⁰ “İstanbul’da İktisat Kongresi Bugün Toplanıyor”, **Ulus**, 22 Kasım 1948, Sayı No: 9834, s.1, 3.

¹¹³¹ “İktisat Kongresi”, **Yeni Gazete**, 22 Kasım 1948, Sayı No: 11178-426, s.2.

Asım Us, “Yeni Gazete”de “Türkiye İktisat Kongresi” başlıklı yazısıyla kongre ile ilgili değerlendirmelerde bulundu. Türkiye İktisat Kongresi’nin iyi düşünülmüş, iyi hazırlanmış bir teşebbüs olduğunu, Taksim Belediye Gazinosu’nu tamamıyla dolduran kongre azasının ve davetlilerin genel manzarasının bu kongrenin memlekette uyandırdığı ilgiye en kuvvetli bir delili olarak görüldüğünü vurguladı ve buna nazaran kongrenin çalışmalarından hayırlı neticeler beklediklerini ifade etti.¹¹³²

“Akşam” gazetesi kongrede öne çıkan gelişmeleri aktarmaya devam etti. Nitekim “İktisat Kongresinde Devletçiliğe Karşı Şiddetli Tenkitler” başlığıyla kongrede eleştirilen konulara yer verildi. 1923’te İzmir’de bir İktisat Kongresi toplanmasından 25 sene sonra İstanbul’da ikinci bir kongre toplanabildiği belirtildi.¹¹³³

“Her Gün” gazetesinin ertesi günkü haberi yine kongre ile ilgili öne çıkan gelişmelere yer verdi. Nitekim “İktisat Kongresi” başlıklı yazıda; hatiplerin bilhassa devletçilik mevzuunda önemle durarak bu meselenin bir hâl şekline bağlanması istekleri aktarıldı.¹¹³⁴ “Ulus” gazetesi komisyonların çalışmalara başladığını aktardı. Aktarılan bilgide Türkiye İktisat Kongresi’nin Taksim Belediye Gazinosu’nda toplandığı, kongrenin şehir bandosunun çaldığı İstiklal Marşı ile başladığı ve ardından Tertip Komitesi Başkanı İzzet Akosman’ın kısa bir hitabı ile devam ettiği izah edilmekteydi. İzzet Akosman, Memleketin iktisadi kalkınma davasında kongrenin kendisinden beklenen başarıları sağlamasını dilediğini, İktisat Kongresi’nin ne maksatla hazırlandığını kısaca anlattığını ve 1948 Türkiye İktisat Kongresi’nin hür ve serbest fikir mahsulü olduğunu belirtmekteydi.¹¹³⁵

“Yeni Gazete’de” kongre programı hakkında görüşlerini belirten isim Asım Us oldu. Asım Us, “Türkiye İktisat Kongresi” başlığıyla kaleme aldığı yazısında; Türkiye İktisat Kongresi’nin iyi düşünülmüş, iyi hazırlanmış bir teşebbüs olduğunu, Taksim belediye gazinosunun tamamını dolduran kongre azasının ve davetlilerin genel manzarasının, bu teşebbüsün memlekette uyandırdığı ilgi ve alâkaya bir delil sayılabildiğini aktarmaktaydı.¹¹³⁶

¹¹³² Asım Us, “Türkiye İktisat Kongresi”, **Yeni Gazete**, 23 Kasım 1948, Sayı No: 11179-427, s.1.

¹¹³³ “İktisat Kongresinde Devletçiliğe Karşı Şiddetli Tenkitler”, **Akşam**, 23 Kasım 1948, Sayı No: 10815, s.1, 2.

¹¹³⁴ “İktisat Kongresi”, **Hergün**, 23 Kasım 1948, Sayı No: 375, s.3.

¹¹³⁵ “İstanbul’da İktisat Kongresi Dün Toplandı”, **Ulus**, 23 Kasım 1948, Sayı No: 9835, s.3.

¹¹³⁶ Asım Us, “Türkiye İktisat Kongresi”, **Yeni Gazete**, 23 Kasım 1948, Sayı No: 11179-427, s.1.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ortaya çıkan modernleşme çabaları Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiştir. Bu süreç, Cumhuriyete geçişte geçmiş ile bağların kopması şeklinde değil süreklilik ilişkisi biçiminde olmuştur. Tanzimat reformlarıyla resmen başlayan, anayasal yönetimlerin ilanı ile devam eden ve Cumhuriyet dönemi inkılaplarıyla son aşamasına ulaşan modernleşme süreci söz konusu dönemlerde daha çok siyasi ve hukuki alanın reformize edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu modernleşme sürecinin üzerine oturduğu eksenler laikleşme ve ulusal kimliğin inşası olmuştur. Cumhuriyet kadrolarının uygulamaları da bu iki alan üzerine yoğunlaşmıştır. Laikleşme siyasi ve hukuki değişiklikler ile sınırlandırılırken, kimlik inşası ise Türklüğü esas alarak bir vatandaşlık modeli geliştirme amacıyla olmuştur.

Cumhuriyet'in 1923'te ilan edilmesiyle birlikte ulus-devlet sürecinde çağdaşlaşma süreci de tam olarak başlamıştır. Modern toplumu inşa etmek; Milli Mücadele'nin kazanılıp Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmak ve bu yolda karşılaşılan engelleri kaldırmak gibi köklü adımları da beraberinde getiren bir dönüşüm olarak ortaya çıkmıştır.

Atatürk modernleşmesiyle birlikte devlet yapısında değişimler yaşanmış, Türk modernleşmesi bağlamında birçok yasal düzenlemeler oluşturulmuştur. “Muasır medeniyetler seviyesine ulaşma” politikasıyla hareket eden Cumhuriyetçi kadro, eğitim, kültür, ekonomi vb. alanlarda gerçekleştirdiği adımlar sayesinde yeni Türkiye'nin uluslaşma sürecine katkıda bulundu. Örneğin eğitimde gerçekleştirilen kongre ve toplantılar doğrultusunda Türk eğitim sisteminin daha planlı ilerlemesi sağlanmıştır. Cumhuriyet döneminde eğitim ve bilimin yönü pozitivist anlayışa göre şekillenmiştir. Uluslaşma sürecinde eğitimin rasyonel yönü önem kazanmıştır. Eğitimin yaygınlaşması, toplumu bilinçlendirmenin yanı sıra modernleştirme düşüncesi için de önemli bir aracı olmuştur. Eğitim kurumları, toplumda her kesime hitap eden ve topyekûn gelişmeyi hedefleyen bir misyon üstlenmiştir. Eğitimde birlik süreci, Cumhuriyet ideolojisinde birey kimliğinin öne çıkmasını sağlamıştır. Ulusal eğitim ile bireyin düşünce özgürlüğünü öne çıkarmak ve ulusal varlığı sürdürmek hedeflenmiştir. Eğitim programı kapsamında, öncelikle bağımsızlık ve ulusal birlik temele alınmıştır. Uluslaşma sürecinde bireylerde milli bir kimlik inşası için eğitim önemli bir görev üstlenmiştir. Bu anlamda, eğitimde milli kimlik ekseninde bilimsel ve tarihsel olarak çağdaş seviyelere ulaşmak hedeflenmiştir.

Öte yandan sağığı korumak, medeni olmanın ötesinde “milli bir vazife” olarak görülmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında ortaya çıkan sıtma, trahom, verem ve frengi gibi hastalıklara karşı yürütölen mücadeleler “Cumhuriyetin kazanımları” arasında yer almıştır. Tarih ve dil politikaları ile modern milliyetçiliğın sınırları belirlenmeye çalışılmıştır. Ekonomi bu gelişimin bir başka ayağını oluşturmuştur. 1923 yılının Şubat ayında toplanan Birinci Türkiye İktisat Kongresi bunun ilk önemli adımı olmuştur. Kongrenin çalışmaları sonunda kabul edilen “İktisadi Esaslar” ana çizgileriyle dileklerden ibaret olmasına rağmen, dönemin başlangıcında egemen olan iktisadi felsefeyi ve görüşleri temsil etmesi bakımından büyük önem taşımıştır. Ayrıca önemli ihraç maddeleri arasında yer alan üzüm, zeytin, pamuk, tütün gibi ürünlerin gelişimine katkıda bulunmak maksadıyla devlet destekli kongrelerin tertiplenmesi de ekonomide atılan bir diğör adımlardan olmuştur.

Değişim ve dönüşüm; devlet, halk, birey, aile, sosyal hayat, ekonomi anlayışı, eğitim, bilim, kültür, sanat, basın ve eğlence gibi hemen hemen her alanda gerçekleştirilen yasal düzenlemeler vasıtasıyla hayat bulmuştur. Atatürk önderliğindeki Cumhuriyet yönetiminin modernleşme yaklaşımı, akılcı ve stratejik bir yöntemle toplumun modernleştirilmesi yönünde planlanıp uygulanmış bir dönüşümdür. Bu bağlamda yeni kurulan ulus-devlete uygun modern bir toplum yaratma düşüncesi, Atatürk’ün vefatının ardından da devam etmiş ve onun inkılaplarının tamamlayıcısı olarak İnönü döneminde de atılımlar gerçekleştirilmiştir. Bunlara en iyi örnek Köy Enstitöleri gösterilir. Ayrıca eğitimde Maarif Şuraları, basında Neşriyat ve Basın Birliği Kongreleri, kültürde Coğrafya ve Tarih Kongreleri gibi birçok kongre bu gelişimin tamamlayıcısı olmuştur. 1948 yılında bazı oda ve birliklerinin girişimiyle gerçekleşen ve devlet güdümünün dışında yapıldığı için resmi niteliğı olmayan İkinci Türkiye İktisat Kongresi’nde de ilk kez “özelleştirme” kavramına yer verildiğı için dikkatleri çekmiştir.

Uluslaşma sürecinde gelişim kapsamlı bir şekilde ilerlemiştir. Araştırma sürecinde meslekî kongrelerin önemi ve uluslaşmaya katkısı da anlaşılmıştır. Nitekim tespit edilen kongreler arasında yer alan Avukatlar Kongresi ile Kooperatifçilik Kongresi, meslekî kongrelerin düzenlenme amacını ortaya koymuştur. Meslekî kongreler, kişilerin meslektaşları ile tanışması, aynı alanlarda çalışanlarla tartışarak karşılaşılan problemlere çözümler bulmaları ve ortak projeler hazırlamaları gibi amaçlar, yeni Türkiye’de işbirliğı ve dayanışma kavramlarının kuvvetlenmesine ve bunların önemine vurgu yapmıştır.

Modernleşme projesi olarak adlandırılan inkılaplar yoluyla muasır medeniyetler seviyesine ulaşmaya çalışılmıştır. Atatürk önderliğindeki kurucu kadronun ilk hedefi,

imparatorluk bakiyesi üzerine inşa edilen Cumhuriyeti yaşatmak ve modernleştirmek olmuştur. Sosyo-kültürel ve ekonomi alanlarında yaşanan kalkınma, Türk toplumunun ve yeni Türkiye'nin en büyük ihtiyacı olarak görülmüştür. Bu yüzden kalkınma, genç Cumhuriyet'in en büyük davalarından biri olarak toplumun bizzat kendisinde ve diğer tüm kurumlarında meydana gelecek köklü bir değişimi kapsamıştır. 1938 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı üzerine Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü, Cumhuriyet reformlarını daha da sağlamlaştırmayı hedef almıştır.

İnönü Döneminde Türkiye'de yer alan kültürel politikalar “hümanizm dönemi” olarak adlandırılmıştır. Kültür politikalarında tarif edilen hümanizm, 1938'ten sonra resmi politika olarak kabul görmüştür. Hümanizm temel ilke olarak eğitim ve kültür hayatında esas alınmış ve her alanda etkisini göstermiştir. Devletin temel kültür politikalarının Türk kültürü temelinden Grek-Lâtin kültürüne dayanan “hümanist kültür” temeline geçtiği ifade edilebilir.

İnönü döneminin bir diğer önemli kültür kurumu Köy Enstitüleri olmuştur. Köy Enstitüleri, köylerden başlayarak tüm ülkenin kalkınmasını ve modernleşmesini amaçlamıştır. Aynı zamanda eğitim sistemine farklı bir yöntem getirmiştir. Derslerin hem teorik hem de uygulamalı yapılmasını sağlayarak öğrenilenlerin yaşamla bağdaştırılması sağlanmıştır. Köylerde okuryazar oranının artmasıyla köylü bilinçlenmiş, köylerin geleneksel olan hiyerarşik yapısı yerine okuduğunu anlayan, düşünen, sorgulayan, üretici bir vatandaş tipi ortaya çıkmıştır.

Modernleşme faaliyetleri, kültür kurumlarının kütüphanelerini ve meslek olarak da kütüphaneciliği etkilemiştir. Türk devrimlerinin hayata geçirilmesi, toplum tabanına yayılması ve benimsenmesi için okuryazar ve bilinçli bireylere ihtiyaç olmuştur. Bu dönemde toplum bilincinin arttırılmasında kültür kurumlarının kütüphaneleri aracılığıyla kurslar düzenlenerek halk kitap, dergi, broşür ve gazete gibi kaynaklarla buluşturulmuştur. Kısaca 1923-1950 yılları arasında modernleşme her alanda devam ettirilmiş ve gelecek kuşaklara da misyon ve vizyon olmuştur.

EKLER

BELGELER VE GAZETELER

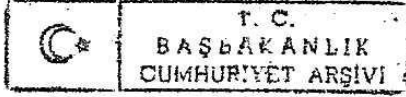
- B. 1:** İzmir'de yapılacak İktisat Kongresi hakkında (B.C.A)
- B. 2:** Milli Türk Talebe Birliği için gönderilen yazı (B.C.A)
- B. 3:** Ankara'da toplanan Tütün Kongresi (B.C.A)
- B. 4:** Ankara'da toplanan 4. Ticaret ve Sanayi Odaları Kongresi hakkında (B.C.A)
- B. 5:** Uluslararası Kadınlar Birliği'nin İstanbul'da yapılacak toplantısı münasebetiyle bastırılacak hatıra posta pullarına dair kanun layihası (TBMM-ZC)
- B. 6:** İstanbul'da toplanan Üzüm, Üzüm Suyu ve Şarap Kongresi (B.C.A)
- B. 7:** Birinci Türk Tarih Kongresi (Milliyet, 6 Temmuz 1932)
- B. 8:** İkinci Türk Tarih Kongresi (Haber, 20 Eylül 1937)
- B. 8.1:** İkinci Türk Tarih Kongresi (Akşam, 2 Eylül 1937)
- B. 9:** Birinci Türk Dil Kongresi (Milliyet, 26 Eylül 1932)
- B. 9.1:** Birinci Türk Dil Kongresi (Son Posta, 26 Eylül 1932)
- B. 10:** Beynelmilel Turizm Kongresi (Cumhuriyet, 31 Mayıs 1930)
- B. 10.1:** Beynelmilel Turizm Kongresi (Vakit, 3 Haziran 1930)
- B. 11:** Dünya Kadınlar Kongresi (Kurun, 19 Nisan 1935)
- B. 11.1:** Dünya Kadınlar Kongresi hakkında (Akşam, 24 Nisan 1935)
- B. 11.2:** Dünya Kadınlar Kongresi hakkında (Cumhuriyet, 28 Nisan 1935)
- B. 12:** Müzik Kongresi (Cumhuriyet, 28 Teşrin Sani/Kasım 1934)
- B. 13:** Birinci Türk Kooperatifçilik Kongresi (Ulus, 21 Aralık 1944)
- B. 14:** Türk Hava Kurultayı (Kurun, 26 Mayıs 1935)
- B. 14.1:** Türk Hava Kurultayı (Cumhuriyet, 25 Mayıs 1935)
- B. 15:** Birinci Ulusal Fındık Kongresi (17 İlk Teşrin 1935)
- B. 16:** Birinci Çekirdeksiz Kuru Üzüm Kongresi (Son Posta, 11 Mart 1937)
- B. 17:** Birinci Zeytincilik Kongresi (Ulus, 15 Kasım 1949)

آقره
۲۲۹-۹-۶

6

پورکیا
پوبوک مات چچلی ریاستی
باش کتاتی
شیط و قوانین مدیریت
عدد

۲۷۵۲

پورکیا ریاست

اقتصاد قوندره دز طریده معیونی نه شکری بی طرفه دیله حله تقربیک حدت معنی نقاش تقیم

ایله اقتصاد رکات معینه ده یانقشاتم

پورکیا پوبوک مات چچلی ریاستی

[Handwritten signature]

پورکیا ریاست

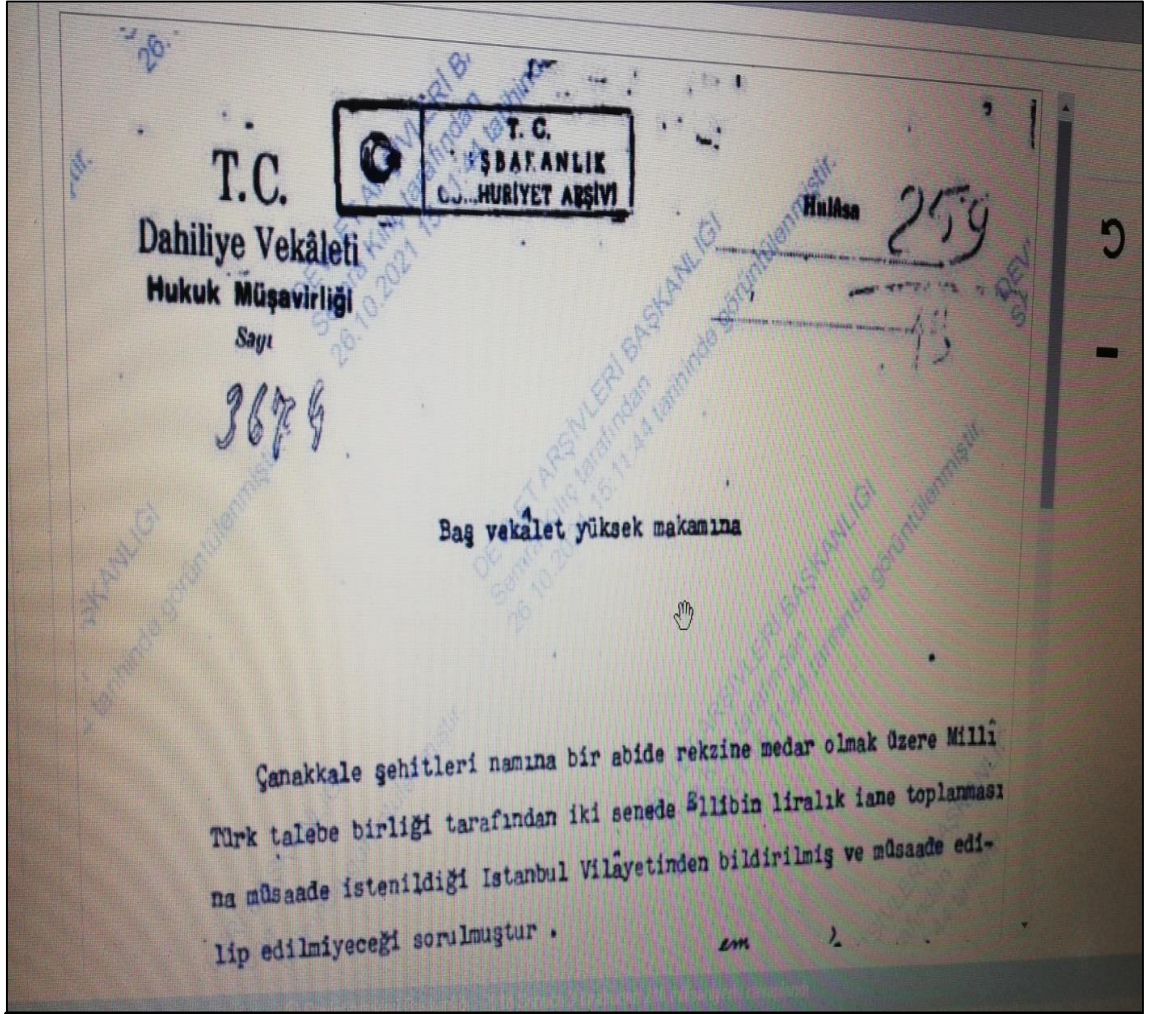
۲۲۹/۱۱/۱۱
۵-۲
۵-۲

030	10			5	25	14

-2-

دیرلادیج جوابلره قلم : تاریخ و نوموز ذکر میچودن .

B. 1: İzmir'de yapılacak İktisat Kongresi hakkında (B.C.A)

B. 2: Milli Türk Talebe Birliği için gönderilen yazı (B.C.A)

T. C.
BAŞVEKÂLET
Müşesi Kalem Müdürlüğü
Sayı: 15/4/1934

210
30

İktisat Vekili Mahmut Celâl Beyefendi HZ.İ

Tütün Kongresi Reisi

TEL

A N K A R A

Memleketin en mühim bir meselesini halletmek
üzre toplanan tütün kongresi faaliyetinden çok faydalar
bekliyoruz.

Kongrenin Muhterem âzasına muvaffakiyetler
diler, Zatı Devletlerini bu kadar mühim bir müesseseyi
faaliyete koymalarından dolayı hararetle tebrik etmek
isterim Efendim.

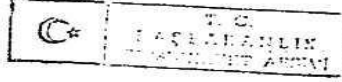
15/4/1934

Başvekil

yaşlı 15-4-1934

030 10 182 253 1

B. 3: Ankara'da toplanan Tütün Kongresi (B.C.A)

216
30

Baş Vekil İsmet Paşa Hazretlerine

ANKARA

Tütün Ekici ve Alıcılarını senelerden beri ızzar eden ve binnetice memleketin yüksek menfaatlerini sarsan iskonto ve iskarta tatbikatındaki yolsuzluklara nihayet vererek tedbirleri almak üzere alâkadarların Mümessillerinden mürekkep bu gün Ankarada toplanan Kongrenin umumî hey'eti zatıdevlerine derin saygı ve sevgilerini arza bendenizi memur etmiştir efendim Hazretleri.

Tütün Kongresi Reisi

İktisat Vekili

Mahmut Celâl

M. Celâl

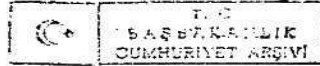
15.4.934

Okunmuş

080 10 182 253 1

2-

B. 3: Ankara'da toplanan Tütün Kongresi (B.C.A)

T . C .

İktisat Vekâleti
İç Ticaret Um.M.
Dördüncü Ticaret ve Sanayi
Odaları Kongresi
Umumi Katıplığı
Sayı
.....

Telefon : 3602 Ankara
Tel. Adresi : Kongreoda Ankara
Mektup adresi: Ticaret ve Sanayi
Odaları Kongresi
Umumi katıplığı,
Ankara

Umumi katıp : Hakkı Veral ,İç
Ticaret U.M.

Muavini : Süreyya Güzer,
Türkofis Neşriyat ve
Propaganda Şefi

.....
.....
.....

1 - Dördüncü Türk Ticaret ve Sa-
nayi Odaları Kongresi 21 Mayıs 1935 Salı günü
Ankarada toplanacak ve 28 Mayıs 1935 akşamına
kadar sürecektir.

2 - Kongreye her Vilâyet mıntaka-
sı dahilindeki Ticaret Odası namına iki üye
iştirak edecektir. Bu üyelerin seçimi aşağıda-
ki şekilde yapılacaktır:

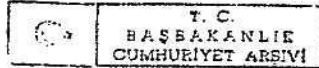
- a) Vilâyet mıntakası dahilinde-
ki Ticaret ve Sanayi Odaları
biri mürahhas seçerek,Vali
tarafından bildirilecek tarih-
te Vilâyet merkezinde topla-
nacaklardır.
- b) Valinin Reisliği altında bun-
lardan müteakkip olarak yapı-
lacak toplantıda,Vilâyeti
Umumi kongrede temsil edecek
iki üye seçilecektir.
- c) Bu seçim muamelesinin en geç
on beş Nisan 1935 tarihine
kadar bitirilerek,seçilmiş
üye isim ve mazbatalarının
umumi kongre katıplığına gön-
derilmiş olması lazımdır.

030	10			164	148	10

2

B. 4: Ankara'da toplanan 4. Ticaret ve Sanayi Odaları Kongresi hakkında (B.C.A)

(2)

3 - Kongreye gelecek üyelerin yol paraları ve zaruri masrafları, temsil ettikleri Vilâyet mıntakesında mevcut ticaret ve sanayi Odaları arasında bütçelerindeki kongreler tahsisatı nisbetinde taksim suretile temin olunacaktır. Tahsisatlarında bu maksatla münakale yapmaga mecbur odalar, münakale taleplerini en geç Mart 1935 sonuna kadar Vekâlete bildireceklerdir.

4 - Kongre ruznamesi aşağıya naklonulmuştur.

I - Ticaret ve Sanayi Odaları ve Ticaret ve Zahir borsaları

- a) Kanun, nizamname ve bunyelerinde tecrübeler ve bu müesseselerin teşkilinde gaye olan tüccara ve millî ticarete faydalı olmak hedeflerine nazaran yapılması icap eden değişiklikler.
- b) Ne gibi şartları cami mahallerde Ticaret ve Sanayi Odası veya Ticaret ve Zahir borsası tesis ve muhafaza olunabileceğinin inpiransibe bağlanması .
- c) Yün, Tiftik, Ham deri, Av derisi, gibi iptidai maddelerimizin muayyen tarihlerde muayyen mahallerde mezat (Auction) satışlarında fayda olup olmadığının tetkiki .
- d) Umumi mağazalar ve varant muamelesinin tesisi ve ticaret ve Sanayi Odaları bankası (fonds) u olarak teraküm etmekte olan paranın en faydalı istimal yolunun araştırılması

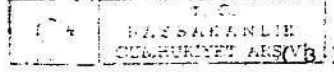
II - Rasyonelleştirme :

- a) İhracat mallarımızın Uluslar arası piyasalarında rekabetini ve muvaffakiyetini temin edecek amillerin tetkiki, Hükûmetin ve tüccarın deruhte edeceği vazifeler.
- b) İhracat mallarımızın İstandardizasyonu, takip olunacak sıra ve metot ve Odalarımıza ve tüccarımıza diğer vazifeler.
- c) Lemleket içindeki ve dışındaki sergi ve panayırlara metot dahilinde fer-

030	10			166	192	10

3

B. 4: Ankara'da toplanan 4. Ticaret ve Sanayi Odaları Kongresi hakkında (B.C.A)

di veya kollektif iştirak ve bir millî komita teşkilinde fayda olup olmayacağı

III - Türkiye deniz altı servetinin istismarı, iç ve dış piyasa noktasından:

- a) Taze balıkçılık ,buz,soğuk hava deposu seri vasıta ve hususi borsalar .
- b) Konserve balıkçılık
- c) Balık unu ve yağı
- d) Süngerçilik
- e) Deniz kaplumbağası ı ve diğer deniz mahsulleri ticaretinin ihtiyaçları

IV - Lantaka kongrelerinde ileri sürülmüş talepler, teklifler,serbest raporlar

V - Umumi kongre üyeleri,kongre ruznamesine temas eden meseleler hakkında temsil ettikleri Vilâyetin noktai nazar ve temenniyatını rapor halinde tesbit ve en aşağı 10 gün evvel tap ve içtîma gününü bütün üyelere dağıtılmalı bilmek üzere Ankara'da Umumi Kâtiplik adresine göndereceklerdir.

VI - Temsil sıfatını haiz olarak gelecek üyeler haricinde memleket ticaret ve iktisadiyatı lehine herhangi mütalea veya teklifi olabilecek her Türkve her ticaret evi,layiha halinde fikirlerini kongre umumi kâtipliğine göndere bilirler Bu layihaları verenlerden icap edenler layihalarını izah ve müdafaya davet edilir. Ve rey sahibi olmaksızın müzakerelerde hazır bulunabilirler

VII- Gerek İktisat Vekâletinin ve gerek diğer Vekâletlerin ve millî Banka ve müesseselerin kongreyi takibe memur edecekleri azalar kongrede,kongre heyetinin her zaman teknik bilgilerinden istifade edebileceği zatlar olup,luzum görecekları anda söz alıp mütalealarını bildirmekle beraber rey'e iştirak etmezler.

VIII-Kongrenin hedefini;millî ticaret ve sanayimize faydalı olacak kararları almak ve icap eden noktalar hakkında temennileri tesbit etmektir. Verilecek kararlar sür'at ve ehemmiyetle Vekâletimce takip ve neticeler Vilâyetler yoli ile bildirileceği gibi, verilmiş rapor ve layihalar ve geçmiş müzakerat zabıtlarında kitap halinde negrolunacaktır. Bu itibarla memleket ticaret ve sanayiile alakadar her ferdin kongre mesai ve programı üzerine nazarı dikkati celp ve gösterebileceği alakayı ıbzal etmesini dilerim .

IX - Kongrede bulunacak mümessillerini intihap ve bildirmesi ricasıile Vekâletlere,Millî Bankalara sa-

030 10 164 148 10

4

B. 4: Ankara'da toplanan 4. Ticaret ve Sanayi Odaları Kongresi hakkında (B.C.A)

T. B. M. M.

ZABIT CERİDESİ

Dördüncü inikad
13 - III - 1935 Çarşamba

Mündereat

	Sayfa		Sayfa
1 - Sabele zabıt hülâssı	42	2 - Kastamonu mebusa Nuri Tamay ile Kü-	
2 - Hıvale edilen evrak	43:44	tabya mebusa Ömer Dincin istihab müşbataları	
3 - Mülzakeri edilen maddeler	45	haklarında Teşkilat emriyle muayene (5/4)	47:48
4 - Giresun mebusa Halil Tarr'ın Uzun, Du-		3 - Uluslararası Kadınlar Birliği'nin İstan-	
şuk nizamnamesinde 23 ve 32 nci maddelerinin		buldu yaurluğu toplantı münasebetiyle bastırıl-	
değiştirilmesinde dâir kanun teklifi ve Teşkilatı		acak hatıra posta pullarına dair kanun layihası	
esastaki emirlerin muayenesi (2/1)	49:47	ve Nafia ve Hütçe emrûnâmleri müşbataları (1/29)	48

B. 5: Uluslararası Kadınlar Birliği'nin İstanbul'da yapılacak toplantısı münasebetiyle bastırılacak hatıra posta pullarına dair kanun layihası (TBMM-ZC)

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü

KARAR

Karar sayısı

3

6514

İstanbulda toplanan "Üzüm suyu ve şarap kongresi "münasebetiyle iki renkte ve Helyogravur usuliyle bastırılan pulların basım işinin pezarlıkla yaptırılması hakkındaki Ulaştırma Bakanlığının 22/7/-1947 tarihli ve 5487/4977 sayılı yazısı ve Maliye Bakanlığının 29/9/1947 tarihli ve II2I89-I7/I7II sayılı mütalâası Bakanlar Kurulunca 17/10/1947 tarihinde incelenerek ;

Sözü geçen pulların, mektupla sipariş edilmek ve sözleşme yapılmamak, fob bedelinin tamamı için akreditif açılmak ve ihale teminatıyla gecikme tazminatı aranılmamak, fob bedeli olan miktar pulların sevk edildiğinin İsviçre posta idaresince bankaya bildirilmesini müteakip evvelce açılmış olan akreditiften ödenmek, baskı işi İsviçre posta idaresi tarafından kontrol edilmek ve pullar basımı müteakip bu idare tarafından sevkolunmak üzere, pazarlıkla sağlanması, 4097 sayılı kanuna göre kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

İsmet İnönü

Başbakan <i>İsmet İnönü</i>	Devlet Bakanı Başb. Yardımcısı <i>Barış</i>	Devlet Bakanı <i>Haluk</i>	Adalet Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Millî Savunma Bakanı <i>İsmet İnönü</i>
İçişleri Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Dışişleri Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Maliye Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Millî Eğitim Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	
Bayındırlık Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Ekonomi Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Sa. ve So. Y. Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Gümrük ve Tekel Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	
Tarım Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Ulaştırma Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Ticaret Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Çalışma Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	

670	18	61	114	67	11

B. 6: İstanbul'da toplanan Üzüm, Üzüm Suyu ve Şarap Kongresi (B.C.A)

Yani M. Pierre Mille. Fransız İtalyan sömürgelerinde kölelik meselesinin yıkılışından memnun değil. Köleliği efendisi azad edince belki mal yahut toprak veriyor; belki kanun onu yersin, yurda sürer, il bırakıyor. Her milletti diğer

B. 9: Birinci Türk Dil Kongresi (Milliyet, 26 Eylül 1932)

B.9.1 : Birinci Türk Dil Kongresi (Son Posta, 26 Eylül 1932)

YEDİNCİ SENE — N 2177

CUMARTESİ 31 MAYIS 1933

İDAREHANE: YUNUS NADI
İDAREHANE: YUNUS NADI
Nispetiye kapısı karşı taraf
Telgraf: İstanbul Cumhuriyet
Posta kutusu: N° 246
Telefon: 3336
Baskıhanesi: 3336
Yazıhanesi: 3336

Cumhuriyet

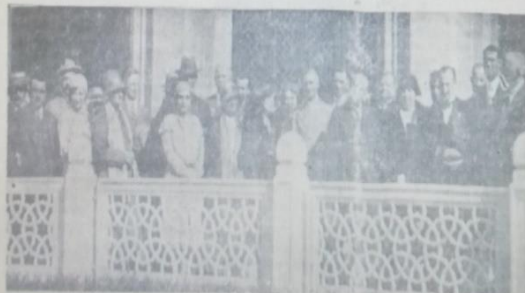
ABONE ŞERHİ
BÜYÜK: YÜZÜNE KİM 2700 K.
Seydiği 1400 K. 2700 K.
6 Aylık 750 K. 1450 K.
3 Aylık 400 K. 800 K.
Nüshası her yerde
5 Kuruştur

Beynelmilel Turizm Kongresi

Türk matbuatı

United Press Amerikan itibharı tarafından neşrettiği bir haberde Londra tarihli Almanya'da *Courant* Förling'a gelmiş suretini veriliyor. Bunda yeni harflerin matbuatlarında işlenmesi olduğu belirtilmektedir. U. P. matbuatı Press matbuatı yeni harflerin matbuatlarında işlenmesi olduğu belirtilmektedir. U. P. matbuatı Press matbuatı yeni harflerin matbuatlarında işlenmesi olduğu belirtilmektedir.

Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey bugün saat 2 de kongreyi açacak

Dün şehrimize gelen murahhaslar Topkapı'da yalın salonu önünde

Imzalanıyor mu?..

Yunan mehafili itilafın yarın imzalanacağından bahsediyor

İtilaf: 1. Mihail emirinin tahakkümü. 2. Yunan hükümetinin ulusal adanların tahakkümlerini kabul etmesi. 3. Mihail Türk-Yunan mahkemelerine ait hakimlerin emri.

Dün akşamki Hürriyet gazetesi Ankara mahkemelerine itilaf neticesine vararak itilafın imzalanacağına ilişkin (yarın) önceki haberleri.

Dahiliye Vekili geldi

Şükrü Kaya Bey mühim

B. 10: Beynelmilel Turizm Kongresi (Cumhuriyet, 31 Mayıs 1930)

5 — YAKIT 3 Haziran 1933

Türk - Yunan anlaşması

Şehrimize gelen Yunan ayan azası neler söylüyor?

"Esnemi amillerin tesiri altında vücut bulan bu manasız ve lüzumsuz itilafı eğer bir halledilebilirse..."

Yunan ayanlarının şehrimize gelmesi...
M. Karaman...
Türk-Yunan ilişkileri...
Doktorlarımız...
Cumia günlerini nasıl geçirmeli: 8

Şu hale bakın?

İstanbul'da bir hafta bir gece...
Cetvel üzerine gelenlere de...
Kendisi gene Akademiye...
Akademiye...
Cemal...
B. K. (Ankara)...

Pulluk kanunu 66-6600 hen

Millet Meclisinde hararetli münakaşalar yapıldı

Köylünün pulluğunu Avrupa'dan mı satın almalı, yoksa bir fabrika mı kurmalı?

Ankara, 2 (Telefon) — Millet Meclisinde hararetli münakaşalar yapıldı. Bu münakaşalar...
B. K. (Ankara)...

B.10.1 : Beynelmilel Turizm Kongresi (Vakit, 3 Haziran 1930)

B. 11: Dünya Kadınlar Kongresi (Kurun, 19 Nisan 1935)

B. 11.1: Dünya Kadınlar Kongresi hakkında (Akşam, 24 Nisan 1935)

B. 13: Birinci Türk Kooperatifçilik Kongresi (Ulus, 21 Aralık 1944)

17 İLKTEŞRİN 1935 PERŞEMBE

Türk fındığı dñnyanın en iyi fındığı olacak

Fındık kongresi tarım komisyonu bu ulusal davanın esaslarını hazırladı

Cumartesi günü işini bitiren fındık kongresi kararlarını teknik komisyonların hazırladıkları raporlar üzerinde konuşarak vermiştir. Ekonomi Bakanlığı, kongrenin dileklerini biran evvel

lâzımdır. Ham fındıkların bahçe dışarısında hendek içinde, yol kenarlarında dikilmesi de çok yerinde olur.

6) Bir bahçenin her tarafına yalnız tombul, badem, sivri olarak bir çeşit

B. 15: Birinci Ulusal Fındık Kongresi (17 İlk Teşrin 1935)

HALKIN GÖZÜ HALKIN KULAĞI HALKIN DİLİ **Son Posta**

Sayfa 7 — No. 2372 Yan işleri telefonu : 20203 PERŞEMBE 11 — MART 1937 İdare işleri telefonu : 20203 Fiyat : 5 Kuruş

Maliyenin mühim bir tamimi İşleri iyi yapmıyan maliye memurları hakkında şiddetli cezalar tatbik olunacak

"Kanunî vazifelerinden haberdar olmıyan şahıs ve müesseselerin maliye idarelerine karşı olan vazife ve mecburiyetlerini bilip tethik etmıyen, ettirmıyen bir memur maliye teşkilâtında çalışacak evsafı haiz addolunmıyacak."

HALKA TESHİLÂT GÖSTERİLMESİNE BİRHASSA ENEMMİYET VERİLİYOR

Ankara, 10 (Husuf) — Maliye Vekâleti, vergi işlerinde bazı maliye memurlarının gösterdikleri alıkaşlıca karşı şiddetli tedbirler almaktadır. Bilhassa halka teşkilât gösterilmesi hususuna ehemmiyet verilmektedir.

Vekâlet bu hususta alıkadulara gönderdiği bu senede, memurların evrak ve beyannameleri tethik ve muameleleri ile a emirle vazifelerini yapmıyacakları, maddi kayıplardan kurtulmıyan, kanunî hak ve salâhiyetlerini kullanmıyan, kanunî vazifelerinden haberdar olmıyan şahıs ve müesseselerin maliye idarelerine karşı olan vazife ve mecburiyetlerini bilip tethik etmıyen, ettirmıyen bu memurların malıye teşkilâtı (Devran 10 maddesi sayfası)

Üzüm kongresi çalışmaya başladı

Senede vasatî 8 milyon lira getiren kıymetli mahsul: Çekirdeksiz üzüm

İktisat Vekilinin nutkundan: "Türkiye hariç ticareti, Türkiye Millî kalkınmasının vasıtası ve teminatıdır"

B.16 : Birinci Çekirdeksiz Kuru Üzüm Kongresi (Son Posta, 11 Mart 1937)

B.17 : Birinci Zeytincilik Kongresi (Ulus, 15 Kasım 1949)

FOTOĞRAFLAR

F. 1: Harf İnkılabı döneminde hazırlanan bir afiş

F.2 : Türkiye Turing Kulübü Logosu

F. 2.1: 1930 İstanbul Turizm Kongresi Orijinal Vinyet Pulu

F. 3: Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nin

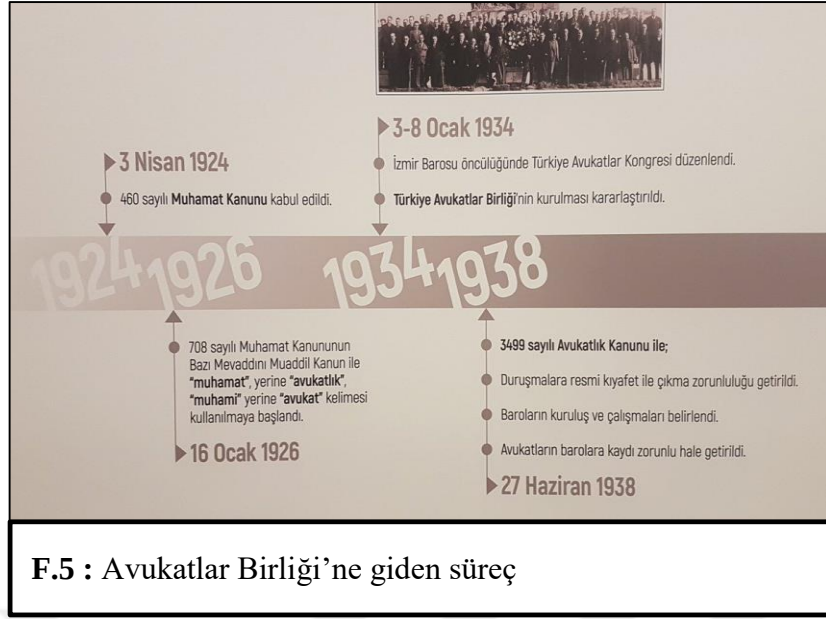
F. 4: Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Amblemi

F. 4.1: Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Madalyası

F. 4.2: Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Kurucu Ekibi

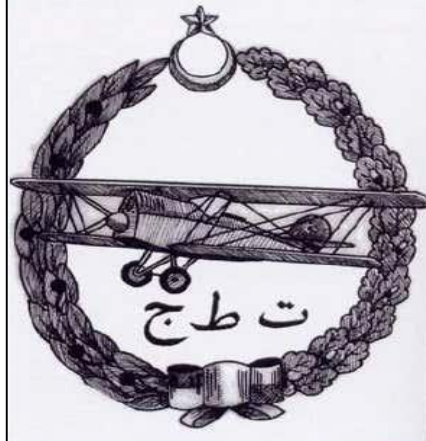

F. 7: Türk kadınında değişim döngüsü

F. 7.1: Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi İçin Bastırılan Pullar

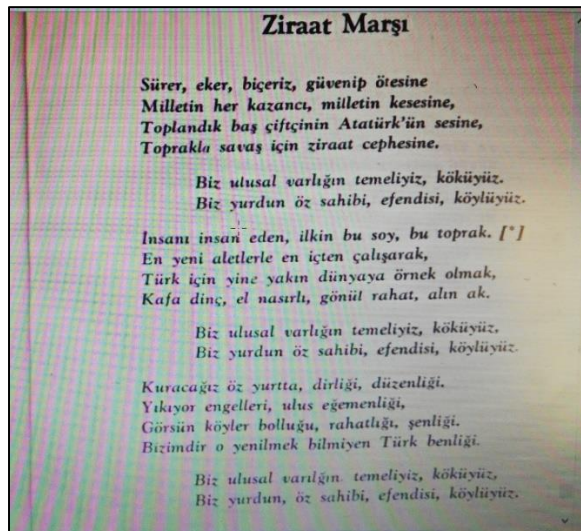
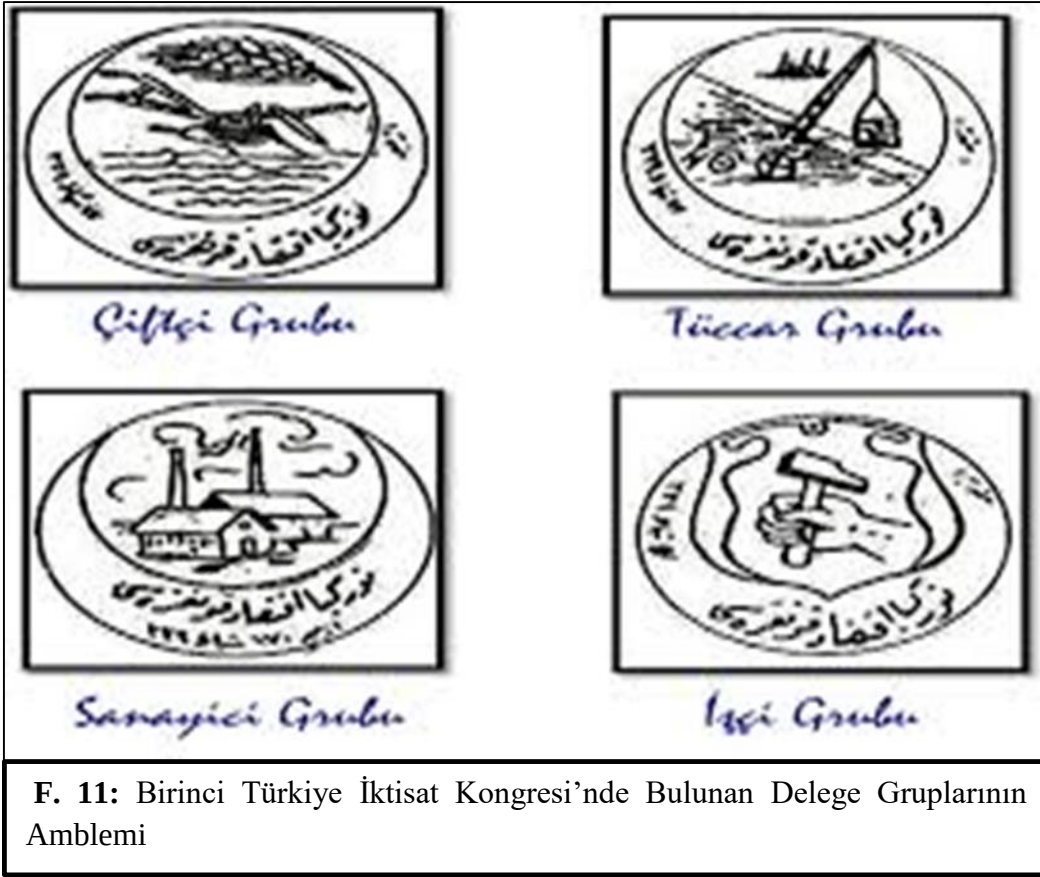
F. 8: Türk Hava Kurumu'nun ilk amblemi (Türk Tayyare Cemiyeti)

F. 9: Türk Basın Birliği Amblemi

F. 10: Birinci Türkiye İktisat Kongresi'nin Toplandığı Bina

F. 12: 1938 Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Amblemi ve Marşı

